

Økonomiske analyser

1/2005

24. årgang

Innhold

Perspektiver	3
Konjunkturtendensene	6
Internasjonal økonomi	6
Konjunkturutviklingen i Norge	11
Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008	22
Hvor godt traff SSBs prognoser for 2004?	27
Norsk økonomi i 2004	31
Den økonomiske politikken	31
Finanspolitikken	31
Offentlig forvaltnings formue	36
Betydelig vekst i folketrygdens utgifter	37
Skatter og overføringer i Norge og de andre nordiske landene	41
Makroøkonomiske virkninger av Modernisert folketrygd	43
Fordelingseffekter av Modernisert folketrygd	44
Pengepolitikk og finansiell stabilitet	45
Produksjonsevne og konsummuligheter	48
Norsk økonomi – internasjonale sammenligninger av nøkkeltall	48
FoU og nyskaping i norsk næringsliv	52
Opptrappingsplan for norsk forskning	53
Kapitalavkastning	55
Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985-2001	58
Direkte og indirekte importandeler	59
Kvotehandel: Nytt virkemiddel i norsk klimapolitikk	61
Kvotehandel utenom læreboka	63
Produksjons og markedsforhold	65
Offentlig forvaltning	65
Utvinning av råolje og naturgass	68
Konkurser av foretak i norsk økonomi	70
Nedleggelser og etablering	71
Perspektiver for oljemarkedet	74
Klimapolitikk og teknologisk endring	77
Industri og bergverksdrift	78
Handel med Kina	85
Bygge- og anleggsvirksomhet	87
Elektrisitetsforsyning	89
Kraftmarkedet i 2004 og utsiktene framover	92
Primærnæringene	92
Strukturutviklingen i melkeproduksjon	95
Utenriks sjøfart	96
Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge	98

Innhold forts.

Arbeidsmarkedet	100
Sysselsettingen	100
Arbeidsstyrken	102
Ledigheten	104
<i>Jobber vi lite i Norge?</i>	105
<i>Kontantstøttens langsiktige virkning på mødres arbeidstilbud</i>	108
Lønns- og prisutviklingen	110
Lønnsutviklingen	110
Konsumpriser	112
<i>Måling av bokostnader i konsumprisindeksen</i>	115
Husholdningene	116
Disponible realinntekter	116
Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner	117
<i>Rentebelastningen når rentene øker</i>	118
<i>Er noen generasjoner mer sparsommelige enn andre</i>	119
<i>Boligpriser i Oslo</i>	121
Inntektsfordelingen	124
<i>Inntektsulikhet og aksjeutbytte</i>	126
Vedvarende lavinntekt	128
<i>Ulikhet i lønnsinntekt over tid</i>	129
<i>Fordelingseffekter av merverdiavgiftsreformer</i>	134
Utenriksøkonomi og disponibel inntekt for Norge	136
Utenriksøkonomi i 2004	136
Disponibel inntekt og sparing for Norge	139
Befolkningsutviklingen	141
Forskningspublikasjoner	146
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser og Economic Survey de siste 12 måneder	154
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske nøkkeltall OECDs prognoser for utvalgte land	53*
Makroøkonomiske hovedstørrelser 1997-2007, regnskap og prognoser	58*

Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året. Neste utgave publiseres i slutten av april 2005.

Redaksjonen Økonomisk utsyn for året 2004: Annegrete Bruvoll, Torstein Bye, Torbjørn Eika, Torbjørn Hægeland, Øystein Olsen og Thor Olav Thoresen. Redaksjonssekretær: Lisbeth Lerskau.

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 8. mars 2005.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

- *Norge:* Torbjorn.Eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
- *utlandet:* Andreas.Benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Andre spørsmål: Torstein.Bye@ssb.no, tlf. 21 09 49 44
Annegrete.Bruvoll@ssb.no, tlf. 21 09 49 48
Torbjorn.Haegeland@ssb.no, tlf. 21 09 45 97
Thor.Olav.Thoresen@ssb.no, tlf. 21 09 48 19

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen i Økonomiske analyser: Ådne Cappelen (ansv.), Knut H. Alfsen, Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Erik Fjærli, Kristian Gimming, Bente Halvorsen, Elin Halvorsen, Johan Heldal, Tom Kornstad og Erling Røed Larsen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, tlf.: 21 09 47 57 (artikkelstoff),
Lisbeth Lerskau, tlf.: 21 09 48 06 (konjunkturoversikter mv.) telefaks: 21 09 00 40

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep., NO-0033 Oslo

Salg- og abonnementservice: NO-2225 Kongsvinger, tlf.: 62 88 55 00, telefaks: 62 88 55 95,
e-post: salg-abonnement@ssb.no

Trykk: Lobo Media as./1800

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Økonomisk utsyn

Perspektiver

På mange områder var utviklingen i norsk økonomi gunstig i 2004. Bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge viste høyere vekst enn hva man normalt kan regne med. Den moderate lavkonjunkturen, som startet i 2002, er nå i all hovedsak over. Prisene på mange viktige norske eksportprodukter økte betydelig fra 2003 til 2004, og gjennomgående langt mer enn prisene på varer og tjenester Norge importerer fra utlandet. Det ga Norge en bytteforholdsgevinst som, sammen med BNP-veksten, førte til at Norges disponible realinntekt økte med 8 prosent i fjor. Sammenlignbare tall for BNP per innbygger viser at Norge har et av de høyeste inntektsnivåene i verden. Bildet bør imidlertid korrigeres for at en vesentlig del av verdien av petroleumsproduksjonen ikke er inntekter i vanlig forstand, men representerer tapping av naturressurser. Norge sparer en vesentlig del av de løpende inntektene fra petroleumsvirksomheten. Foreløpige anslag viser at overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet i 2004 var på nær 14 prosent av BNP, og bruttoinvesteringene i fast kapital utgjorde 18 prosent av BNP.

Veksten i fastlandsøkonomien tok seg klart opp i 2004. Konjunkturoppgangen har så langt skjedd samtidig med avtakende pris- og kostnadsvekst til tross for økte råvarepriser. Inflasjonen, målt med konsumprisindeksen, var lavere enn på mange tiår og langt lavere enn målet for pengepolitikken. Nominelle renter var svært lave i historisk perspektiv, mens realrentene ble trukket opp av den lave prisveksten. Sysselsettingsveksten har også vært positiv, men bl.a. klart lavere sykefravær og økt bruk av overtid har bidratt til at veksten i antall sysselsatte personer har vært moderat. Dermed har ikke ledigheten sunket i særlig grad, tross konjunkturoppgangen.

Utsiktene for norsk økonomi i de nærmeste årene er også gode. Det er grunn til å regne med at den økonomiske veksten fortsetter i om lag samme tempo i 2005 som i 2004. Dermed vil arbeidsmarkedet trolig bedre seg og ledigheten synke. Lav inflasjon vil bidra til fortsatt reallønnsvekst, og husholdningenes realinntekter (justert for store svingninger i utbetalt aksjeutbytte) vil fortsette å vokse. Oljeinvesteringene, som nå i en generasjon har spilt en avgjørende rolle for konjunkturutviklingen i Norge, anslås å øke mye i år og bli liggende på et høyt nivå de nærmeste par årene. Dette vil bidra til å holde aktiviteten oppe i deler av industrien. Oljeprisene ser ut til å ha lagt seg på et klart høyere nivå enn de fleste tidligere regnet med, slik at norske finansinvesteringer vil holde seg rekordhøye. Mange tradisjonelle eksportnæringer opplever også god lønnsomhet.

En kan spørre om konjunkturoppgangen i norsk økonomi gjennom 2005 kan bli så sterk at den ender opp i en kraftig høykonjunktur med overoppheting av økonomien, slik vi opplevde både på 1980-tallet og i andre halvdel av 1990-tallet. Det er flere likhetstrekk: Arbeidsmarkedet er i ferd med å strammes til, oljeinvesteringene øker og den økonomiske politikken virker ekspansivt, særlig gjennom lave renter. Faresignaler kan observeres i blant annet et høyt nivå på utlånsveksten til husholdningene og sterk prisvekst i deler av boligmarkedet. På disse områdene er det en risiko for at det kan oppstå finansielle ubalanser.

Det kan vises til at Norge siden forrige konjunkturoppgang har innført politikkregler som skal bidra til at stabiliseringspolitikken blir bedre tilpasset konjunktursituasjonen enn tidligere. Handlingsregelen for finanspolitikken skal sørge for en gradvis og opprettholdbar innfasing av oljeinntektene. Samtidig har også pengepolitikken fått en klar rolle i å stabilisere den økonomiske utviklingen. Men regler i seg selv er ikke tilstrekkelige som rettesnorer for politikk når økonomien blir utsatt for sjokk eller rammebetingelser endrer seg vesentlig. Som følge av svakere konjunkturer, ble rentene satt kraftig ned gjennom 2003, og utsiktene for inflasjonen et par år frem i tid endret seg på kort tid fra å overskyte inflasjonsmålet til å ligge klart under. Når det gjelder finanspolitikken, har det blitt stilt spørsmålsteget ved om utøvelsen faktisk etterlever handlingsregelen. Bruken av oljeinntekter over statsbudsjettet ligger nå klart over forventet avkastning av Petroleumsfondet. Samlet over de siste par årene har finanspolitikken vært moderat ekspansiv, og dermed bidratt til å stimulere økonomien, snarere enn å bremse oppgangen. Oppsvinget i økonomien gjennom 2004 skjedde imidlertid uten at alvorlige pressproblemer kom til syne. Arbeidsmarkedet har gradvis bedret seg. Samtidig har lønnsveksten blitt redusert. Dersom oppgangen fortsetter i samme tempo, vil det likevel kunne oppstå behov for å sette på bremsene. Dersom for eksempel høy lønnsomhet i konkurranseutsatt næringsliv fører til sterkere lønnsvekst og inflasjon enn hittil lagt til grunn, vil sentralbanken trolig svare med økte styringsrenter. Det er kanskje her den største forskjellen fra tidligere ligger; pengepolitikken skal benyttes aktivt i konjunkturstyringen. Men erfaringene fra 2002 viser at det er grenser for hva sentralbanken kan oppnå. En markert renteheving i Norge, i en situasjon der rentenivået internasjonalt forblir lavt, kan igjen få så sterke effekter på valutakursen og konkurranseevnen at effektene på realøkonomien samlet sett vurderes som mer negative enn om inflasjonen skulle bli noe høyere enn målet. I den nåværende oppgangskonjunkturen er det viktig å holde igjen i finanspolitikken, slik at en ikke forsterker disse balanseproblemene. De nærmeste par årene kan bli en viktig test på om de ulike delene av den økonomiske politikken trekker i samme retning.

Om det kan stilles spørsmålsteget ved finanspolitikken i et kortsiktig perspektiv, representerer de langsiktige statsfinansielle behovene som eldrebølgen medfører, en vesentlig større utfordring. Beregninger presentert av Pensjonskommisjonen og i regjeringens Perspektivmelding viser at med dagens folketrygd vil statens utgifter til pensjoner mer enn dobles som andel av BNP frem til 2050. Behovet for en pensjonsreform er derfor godt begrunnet. Alternativene er kraftige skatteøkninger eller kutt i andre velferdsordninger.

Slike langsiktige fremskrivninger vil nødvendigvis være basert på en rekke usikre forutsetninger, og det er fullt mulig at utviklingen i statsfinansene kan bli gunstigere enn det regjeringens analyser viser. Økningen i levealder kan for eksempel bli mer moderat enn det de siste befolkningsfremskrivingene til Statistisk sentralbyrå tyder på. Det er også mulig at folk i arbeidsdyktig alder vil arbeide mer enn før. Eller man kan håpe på at realprisen på råolje holder seg høy, slik at petroleumsinntektene kan finansiere en større del av utgiftene til pensjoner.

Det kan imidlertid ikke være fornuftig å ta sjansen på gunstige utfall på alle disse områdene. Finansieringsbehovet kan like gjerne bli større som mindre. Alternative fremskrivninger av befolkningen viser at usikkerheten på dette punktet bare gjelder *hvor sterk* økningen i antall eldre blir. Videre kan en godt tenke seg at den alminnelige velstandsutviklingen fører til at folk i yrkesaktiv alder ønsker å arbeide mindre, ikke mer enn forutsatt. Å basere sentrale velferdsordninger på forutsetninger om høye, fremtidige oljepriser er en svært dristig strategi. Og selv om Petroleumsfondet skulle bli stort, har vi ingen garanti for at realavkastningen av fondet over tid når 4 prosent, som forutsatt i retningslinjene for budsjettpolitikken. Det kan også legges til at de langsiktige fremskrivingene er utført med svært moderate anslag på vekst i andre utgifter som f.eks. til helse- og omsorgstjenester.

Blir veksten på disse områdene mer på linje med historiske trender, blir underfinansieringen av offentlig sektor større enn beregnet.

I lys av den betydelige usikkerheten som knytter seg til handlefriheten i statsfinansene på lang sikt, vil det være en stor fordel om pensjonssystemet inneholder mekanismer som styrker vekstevnen og gjør veksten i pensjonsutgiftene mer robuste overfor ulike utfall. Forslaget til modernisert folketrygd innebærer en klare sammenheng mellom inntektsopptjening og pensjon enn i dagens system. I tillegg åpnes det for fleksibel avgangsalder, mot at de årlige ytelsene justeres. Begge deler vil stimulere yrkesdeltakelsen, og ifølge beregninger som Statistisk sentralbyrå har gjennomført, vil utslagene av slike tiltak kunne bli betydelige. I tillegg foreslås det tiltak for å dempe veksten i ytelsene per pensjonist, blant annet gjennom det såkalte delingstallet, som hindrer at pensjonsutgiftene øker som følge av en økning i levealderen.

Regjeringen har fulgt opp Pensjonskommisjonen foreslag om å etablere et pensjonsfond med utgangspunkt i Statens petroleumsfond og Folketrygdfondet. Den nye konstruksjonen innebærer ingen realitetsendringer i gjeldende retningslinjer for budsjettpolitikken, men sikter mot å styrke oppslutningen om å holde et høyt nivå på den statlige sparingen de nærmeste årene. En slik fondsoppbygging gjør det lettere å finansiere en gitt utvikling i pensjonsutgiftene gjennom høy sparing, uten å legge for store byrder på fremtidige skatteyttere. Men fondering bidrar i seg selv ikke til å redusere den samlede forsørgelsesbyrden som ligger i pensjonssystemet. Det kan bare skje gjennom tiltak som øker den effektive pensjoneringsalderen eller som reduserer ytelsene.

Selv om inntektene fra petroleumsvirksomheten gir oss økt finansiell handlefrihet og muligheter til å holde et høyere velferdsnivå enn ellers, utgjør petroleumsformuen en forholdsvis liten andel av vår samlede nasjonalformue. Den menneskelige kapitalen er derimot den klart største komponenten. I tillegg til å sørge for å opprettholde et høyt nivå på yrkesdeltakelsen, er arbeidskraftens kompetanse av fundamental betydning for verdiskapingen. Utdanningspolitikken er det viktigste verktøyet for å sikre en høyt kvalifisert arbeidsstyrke. Kvalitet er viktig som lengden på utdanningen. Flinke elever og studenter må få utfordringer og oppfølging, men det er like viktig å sørge for at også mindre flinke elever når et kunnskapsnivå som setter dem i stand til å bidra i morgendagens arbeidsliv på en fullverdig måte. Nyere resultater og internasjonale sammenligninger tyder på at det norske utdanningssystemet står overfor utfordringer på dette området.

Teknologiske og organisatoriske nyvinninger er ofte resultater av forskning og utvikling. Formidling av forskningsresultater skjer på tvers av landegrensene. God utnyttelse av internasjonale forskningsresultater krever et høyt nivå på egen forskning. Til tross for betydelig usikkerhet når det gjelder avkastningen av forskning, er det grunn til å tro at et høyere nivå på forskningsinvesteringene i Norge vil øke økonomiens omstillingsevne og representere en viktig vekstimpuls på lang sikt. Også på dette området er det imidlertid viktig ikke først og fremst å ha fokus på kvantitet, men på kvaliteten av forskningen. Ambisjonsnivået og tempoet i satsningen må blant annet tilpasses tilgangen på talentfulle forskeremner.

Sett over flere tiår har norsk økonomi opplevd en bemerkelsesverdig god økonomisk utvikling. Petroleumsressursene har blitt forvaltet på en måte som har blitt en modell for andre land med rik tilgang til naturressurser. Men tidligere gode resultater er ingen garanti for fortsatt fremgang. En viktig forutsetning er å erkjenne at petroleumsformuen og avkastningen av denne er beskjeden i forhold til den verdiskapingen som foregår i resten av økonomien. Det er vekstkraften i hele økonomien som over tid vil være avgjørende for vår velstandsutvikling. Dette bør også være retningsgivende for fokus og prioriteringer, både på myndighetsplan og i næringslivet.

Konjunkturtendensene

Internasjonal økonomi

Internasjonalt er det økonomiske vekstbildet fortsatt blandet. Det er fremdeles høy vekst i den amerikanske økonomien. I Euroområdet var den økonomiske utviklingen svak i fjor høst, etter en moderat oppgangsperiode fra sommeren 2003. I Japan har BNP falt de tre siste kvartalene, mens den kinesiske økonomien fortsetter å vokse i stor fart. Det er fortsatt utsikter til relativt høy vekst i USA i 2005, men vi legger til grunn at konjunkturtoppen passerer i løpet av sommeren, etterfulgt av en moderat konjunkturedgang. I Euroområdet ventes moderat vekst i år, og vi legger til grunn at nedgangen i USA vil smitte over på euroøkonomien mot slutten av 2005. Dette forløpet er i tråd med anslagene fra forrige rapport i desember i fjor, og impliserer en forholdsvis svak vekst i Norges viktigste eksportmarkeder i 2006 og 2007.

USA

I 4. kvartal var BNP-veksten i USA på 3,8 prosent fra kvartalet før, sesongjustert og målt som årlig rate. Det er fortsatt husholdningenes forbruk som er den viktigste drivkraften i økonomien, men også næringslivets investeringer bidrar til veksten. Eksportutviklingen er moderat, og importen fortsetter å øke kraftig, til tross for svekkelsen av amerikanske dollar. Dermed har underskuddet i utenrikshandelen fortsatt å øke. Aksjemarkedet tok seg noe opp på slutten av fjoråret, men har siden beveget seg sidelengs.

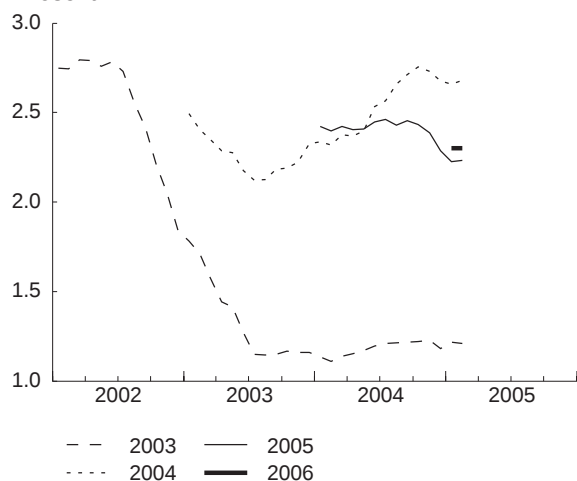
Sysselsettingsveksten tok seg opp i fjor vår, men har siden juni vist en moderat utvikling med en gjennomsnittlig tilvekst på 150 000 jobber i måneden. Det er

knappt nok til å veie opp for demografiske forhold. Det er først og fremst i tjenesteytende næringer at sysselsettingen øker. I industrien har sysselsettingsutviklingen vært svak lenge. Arbeidsledigheten har falt med 0,9 prosentpoeng siden toppen i juni 2003, og er nå rundt 5,4 prosent. Nedgangen i ledighet skyldes til dels lavt tilbud av arbeidskraft.

Husholdningenes forbruk viste høy vekst i 3. og 4. kvartal i fjor, med hhv. 5,1 og 4,2 prosent årlig rate, etter et svakt 2. kvartal. Rekordlave renter har stimulert forbruksveksten, som for en stor del har vært lånefinansiert. Gjeldsbelastningen er høy, og husholdningssektoren er sårbar for et fall i boligprisene. Rentene er nå på vei oppover. Det vil bidra til å dempe forbruksveksten framover, særlig etter boliger og varige forbruksvarer. Den høye oljeprisen har medført økt bensinpris, som gir en reduksjon i disponibel realinntekt på samme måte som en skatteøkning. Forventninger om at oljeprisen vil holde seg på et relativt høyt nivå en god stund framover, er i ferd med å feste seg i markedet. Det betyr i så fall at det ikke lenger forventes noen betydelig lettelse i «oljeskatten» framover. En økende del av forbruket rettes mot importerte varer. Det reduserer vekstimpulsene rettet mot den amerikanske økonomien. Dollarsvekkelsen vil imidlertid isolert sett bidra til en vridning av forbruket mot innenlandskproduserte varer.

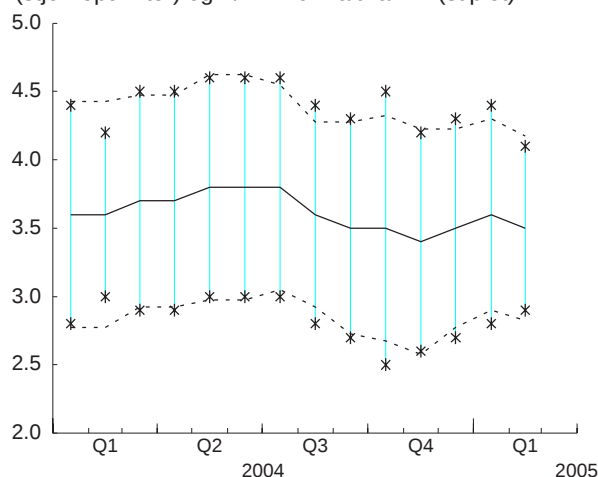
Industriproduksjonen har vokst moderat siden høsten 2003, etter en meget svak periode fra sommeren 2000. Kapasitetsutnyttelsen i industrien har økt, men

BNP-vekstanslag for Norges handelspartnere for årene 2003 - 2006 gitt på ulike tidspunkter
Prosent

Kilde: Consensus Forecasts.

BNP-vekstanslag for USA for 2005 på ulike tidsp.
Gjennomsnittsanslag (linje) med +/- 2 standardavvik (stjernepunkter) og +/- 2 "normalt" avvik (stiplet)

Kilde: Consensus Forecasts.

er fortsatt lav for å være i en høykonjunktur. Det bidrar til å dempe investeringsveksten i industrien. Når det gjelder maskiner og IT-utstyr, har investeringsveksten tatt seg godt opp de siste to årene. Det har vært en viktig faktor bak oppsvinget i den amerikanske økonomien. Veksten i boliginvesteringene, som normalt leder på konjunkturforløpet, falt markert i 3. og 4. kvartal i fjor. Det kan indikere at oppgangskonjunktura nærmer seg slutten. Her spiller nok renteøkningene en rolle.

Prisstigningen har tiltatt det siste året etter en periode med lav inflasjon og lave renter. I januar steg konsumprisindeksen med 2,9 prosent fra samme måned året før. Det har sammenheng med den sterke oljeprisveksten. Den underliggende prisveksten, målt ved konsumprisindeksen justert for matvare- og energipriser, steg med 2,2 prosent januar. Rentene er på vei oppover. Den amerikanske sentralbankens styringsrente er satt opp gradvis med til sammen 1,5 prosentpoeng siden juni i fjor, og er nå 2,5 prosent. Markedet forventer ytterligere renteøkning framover.

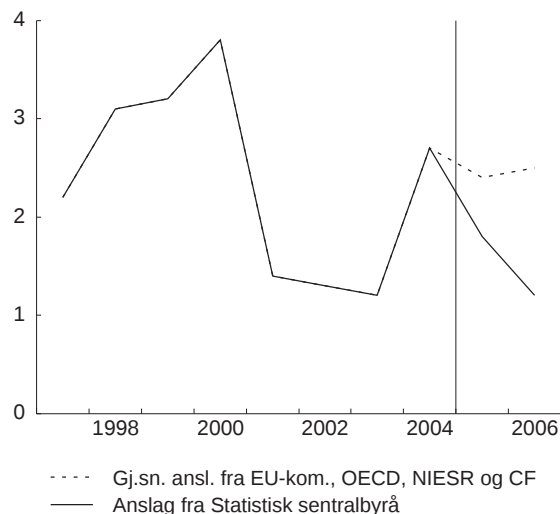
Potensialet for nye vekstimpulser fra innenlandsk etterspørsel begrenses av høy gjeldsbelastning hos husholdningene og store underskudd på offentlige budsjetter. Høyere renter vil bidra til å bremse husholdningenes forbruksvekst. Innstramming i finanspolitikken vil tvinge seg fram, og det er lenge til neste valg. Eksportveksten er moderat, selv om dollaren har sveket seg betydelig. Det har vært en fallende tendens i BNP-veksten siden høsten 2003. Vi legger til grunn at veksten fortsetter å avta framover, og at konjunkturtoppen passerer i løpet av våren. Det er i samsvar med en normal lengde på en konjunktursykel for den amerikanske økonomien, som er på om lag 5 år. Forrige konjunkturtopp var i 1. kvartal 2000. Ettersom næringslivets investeringer ikke har kommet på et høyt nivå under denne høykonjunktura, i motsetning til i forrige høykonjunktur, antar vi at nedgangen i 2006 og 2007 blir forholdsvis moderat.

Euroområdet

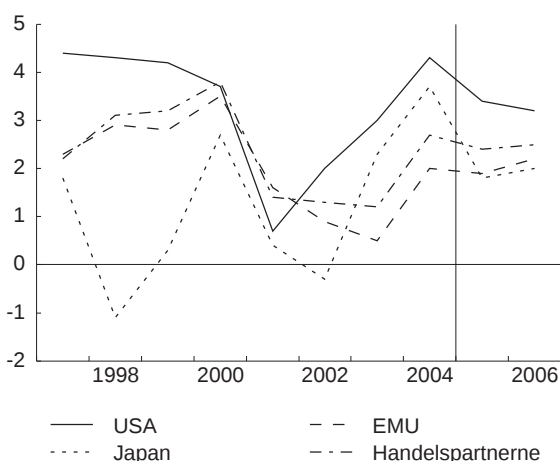
I euroområdet var veksten svak i fjor høst. I 3. kvartal vokste BNP med 0,25 prosent, og i 4. kvartal var veksten nede i 0,15 prosent. I den samme perioden falt eksporten markert. Styrkingen av euroen har bidratt til denne utviklingen. Innenlandsk etterspørsel øker fortsatt moderat, selv om husholdningenes etterspørsel tok seg noe opp i fjor høst. Særlig i Tyskland har den økonomiske utviklingen vært svak, og i 4. kvartal i fjor falt BNP med 0,2 prosent fra kvartalet før. Lav etterspørsel i Tyskland smitter over på hele euroøkonomien. Også den italienske økonomien er inne i en svak periode. I Frankrike og Spania ser det imidlertid noe lysere ut, og begge hadde en BNP-vekst på 0,8 prosent i 4. kvartal i fjor.

Arbeidsledigheten har bitt seg fast i underkant av 9 prosent i euroområdet de to siste årene. Svekkede

BNP-vekst for Norges handelspartnere

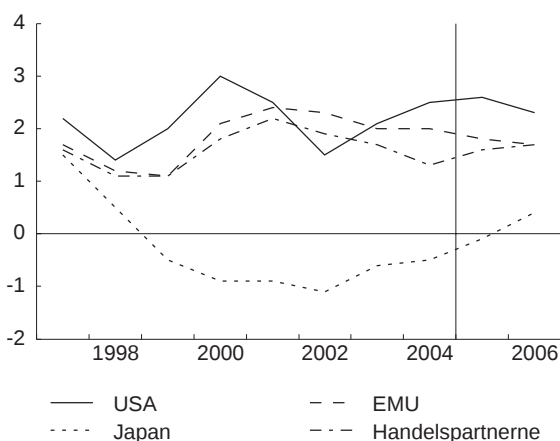

BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra EU-kommisjonen, OECD, NIESR og Consensus Forecasts.

Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra EU-kommisjonen, OECD, NIESR og Consensus Forecasts. Prisanslagene fra NIESR gjelder konsumdeflatoren.

Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Konsumprisvekst						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
USA														
NIESR	3,7	0,8	1,9	3,0	4,2	3,5	3,0	2,5	2,1	1,4	1,9	2,2	3,0	3,2
ConsF	3,7	0,8	1,9	3,0	4,4	3,5	3,4	3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	2,4	2,2
EU-kom	3,7	0,5	2,2	3,1	4,4	3,0	2,9	3,4	2,8	1,6	2,3	2,6	2,8	2,3
OECD	3,7	0,8	1,9	3,0	4,4	3,3	3,6	2,5	2,1	1,4	1,9	2,1	1,8	1,6
Japan														
NIESR	2,8	0,2	-0,3	1,3	2,9	1,2	1,4	-1,2	-1,0	-1,2	-0,7	-0,6	0,1	0,5
ConsF	2,8	0,4	-0,5	2,5	2,9	1,1	1,8	-0,7	-0,7	-1,0	-0,3	0,0	0,0	0,3
EU-kom	2,8	0,4	-0,3	2,7	4,2	2,1	2,3	-0,7	-0,6	-0,9	-0,3	-0,2	0,2	0,3
OECD	2,8	0,4	-0,3	2,5	4,0	2,1	2,3	-1,3	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-0,6	0,3
EMU														
NIESR	3,5	1,6	0,9	0,5	1,7	1,8	2,2	2,0	2,4	2,2	2,0	1,9	1,8	1,6
ConsF	3,5	1,6	0,9	0,5	2,0	1,7	2,0	2,1	2,4	2,3	2,1	2,1	1,8	1,7
EU-kom	3,5	1,6	0,9	0,4	2,1	2,0	2,2	2,1	2,4	2,3	2,1	2,1	1,5	1,7
OECD	3,7	1,7	0,9	0,6	1,8	1,9	2,5	2,1	2,3	2,2	1,9	1,9	2,0	1,7
Handelspartnere														
NIESR	3,8	1,5	1,3	1,2	2,5	2,3	2,4	1,8	2,3	1,9	1,8	1,4	1,7	1,7
ConsF	3,8	1,5	1,3	1,3	2,7	2,3	2,3	1,8	2,2	1,8	1,7	1,3	1,5	1,7
EU-kom	3,7	1,4	1,4	1,3	2,9	2,4	2,4	1,8	2,2	1,8	1,8	1,5	1,7	1,8
OECD	3,9	1,5	1,3	1,3	2,7	2,5	2,7	1,7	2,2	1,9	1,7	1,2	1,7	1,8
SSB	3,8	1,4	1,3	1,2	2,7	1,8	1,2							

Kilder: EC fra oktober 04, OECD fra desember 04, NIESR fra januar 05, og Consensus Forecasts fra februar 05. Alle prisanslagene fra NIESR gjelder konsumdeflatoren.

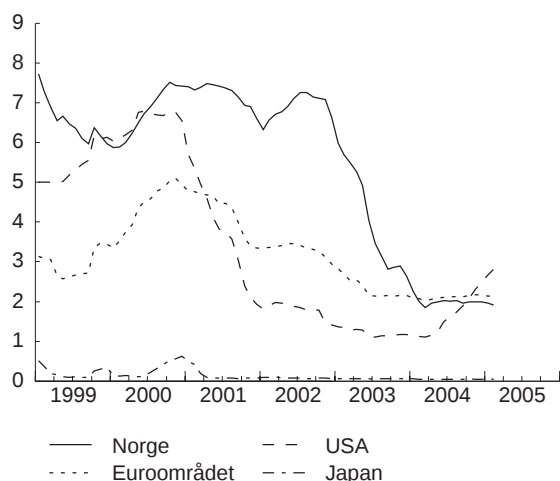
fagforeninger og økt konkurranse om arbeidsplassene fra Øst-Europa og andre steder med billigere arbeidskraft og lavere skattenivå, har bidratt til lønnsmoderasjon, og 40-timersuke uten lønnskompensasjon er gjeninnført flere steder både i Tyskland og Frankrike. Sammen med pågående reformer i arbeidsmarkedet, kan dette bidra til å dempe husholdningenes forbruksvest på kort sikt.

I desember vokste industriproduksjonen i euroområdet med 1 prosent sammenliknet med samme måned året før. På månedsbasis er utviklingen relativt volatil,

men generelt var veksten lavere i fjor høst enn i første halvår: Fra desember 2003 til juni 2004 vokste industriproduksjonen med 1,1 prosent, mens den falt med 0,1 prosent fra juni til desember 2004. Investeringsveksten viser imidlertid tegn til å øke. Det indikerer en viss optimisme i næringslivet, og kan bidra til å holde hjulene i gang i euroøkonomien enda en stund. Euroen har styrket seg jevnt og trutt mot de fleste valutaer siden sommeren 2002. Mot amerikanske dollar har euroen i denne perioden styrket seg med om lag 50 prosent, og handelsveid med 25 prosent. I begynnelsen av mars kostet én euro 1,32 dollar. Inflasjonen har beveget seg rundt 2 prosent de siste par årene, som er den øvre grensen for den europeiske sentralbankens (ESB) inflasjonsmål. I januar i år steg konsumprisindeksen med 1,9 prosent, en markert nedgang fra måneden før. Konsumprisindeksen korrigert for energipriser viser en fallende trend. Det er ikke tegn til inflasjonspress i euroøkonomien, noe som tilsier at ESB ikke setter opp renta med det første. Dersom amerikansk økonomi går inn i en konjunkturedgang i år, vil europeisk økonomi bli påvirket i negativ retning. Da er det liten grunn til å tro at ESB vil øke styringsrenta. Vi legger til grunn en pengemarkedsrente på 2,1 prosent i euroområdet ut prognoseperioden. Det svarer omtrent til dagens nivå.

Asia

I Japan falt BNP for tredje kvartal på rad i 4. kvartal, etter et år med sterk vekst. Fallet er beskjedent, bare på 0,6 prosent for de tre kvartalene samlet, mot en vekst på 4 prosent gjennom de fire foregående kvartalene. Det viser likevel tydelig at den Japanske økono-

Internasjonale renter
3-måneders eurorente

Kilde: Norges Bank.

mien er inne i en svak periode, og svakere enn vi la til grunn i forrige konjunkturrapport. Internasjonal etterspørsel var en viktig drivkraft bak oppsvinget i den japanske økonomien, og det er likeledes det markerte fallet i eksporten gjennom fjoråret som forklarer den svake utviklingen den siste tiden. En viktig årsak er at yenen har styrket seg betydelig mot amerikanske dollar og kinesiske yuan. Industrien har dessuten fått merke de høye råvareprisene. Impulsene fra innenlandsk etterspørsel er fortsatt svake. Husholdningenes etterspørsel viser igjen en svak utvikling, etter en periode med god vekst i begynnelsen av fjoråret. Det ligger ikke an til økte etterspørselsimpulser over offentlige budsjetter, og rentene vil fortsatt være lave framover. Arbeidsledighetsraten flatet ut rundt 4,6 prosent i fjor sommer, etter å ha falt med om lag 1 prosentpoeng fra sommeren 2003. Prisnivået faller fortsatt, men prisfallet ser ut til å ha blitt mindre gjennom 2004. Med utsikter til svakere vekst i OECD-området og fortsatt svake etterspørselsimpulser innenlands ligger det an til en svak utvikling i den japanske økonomien også de nærmeste årene.

Den kinesiske økonomien fortsetter å vokse i stor fart. Rask industrialisering og voldsom byggevirkosomhet i de store byene har ført til overinvesteringer blant annet i sement- og stålindustrien. Myndighetene iverksatte flere tiltak i begynnelsen av 2004 for å dempe investeringsveksten, som også har avtatt noe, men fortsatt er på over 20 prosent årlig rate. BNP-veksten har vært relativt stabil mellom 9 og 10 prosent gjennom 2004. Fastkurspolitikken mot amerikanske dollar er under et visst press. Hvis kinesiske yuan styrker seg, blir kinesiske varer dyrere på verdensmarkedet og konkurranseevnen svekkes. Det vil i så fall bidra til å redusere overskuddet på handelsbalansen, som har økt kraftig siden i fjor sommer, og til å dempe BNP-veksten. Samtidig vil en styrking av valutaen bidra til å holde prisstigningen nede. Prisstigningen falt imidlertid markert i fjor høst, noe som klart reduserer sannsynligheten for en snarlig revaluering. Noen kraftig styrking er uansett ikke å forvente. Det ventes fortsatt høy vekst i den kinesiske økonomien framover, selv om lavere investeringstakt og lavere etterspørsel fra verdensmarkedet etter hvert kan bidra til å dempe veksten noe.

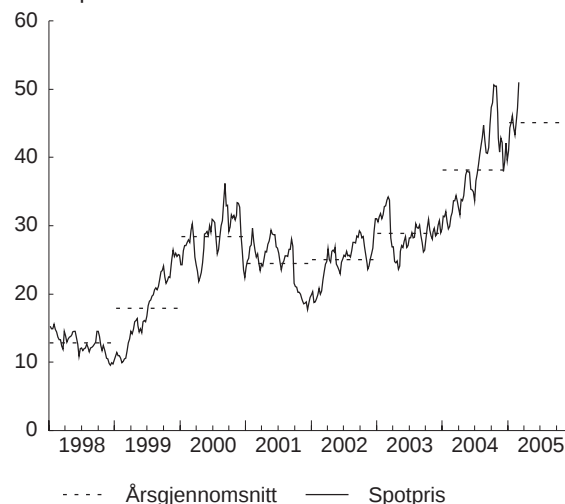
Utviklingen i oljemarkedet

Spotprisen på Brent Blend steg fra om lag 30 dollar per fat i slutten av desember i 2003 til om lag 51 dollar fatet i midten av oktober i fjor. Etter at oljeprisen falt til i underkant av 39 dollar per fat i begynnelsen av desember, har den steget og lå i begynnelsen av mars på vel 50 dollar. Som gjennomsnitt over årets første to måneder har prisen vært i overkant av 43 dollar fatet, mot vel 38 dollar som årsgjennomsnitt i 2004.

Flere forhold har bidratt til det høye oljeprisnivået de siste to månedene og gjennom store deler av fjoråret. For det første har den økonomiske veksten og dermed

Spotprisen råolje, Brent Blend. 1998-2005

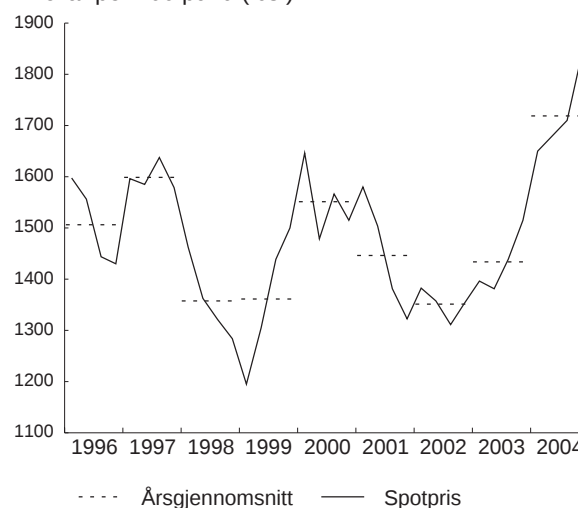
Dollar per fat

Kilde: Norges Bank.

Spotprisen på aluminium. 1996-2004

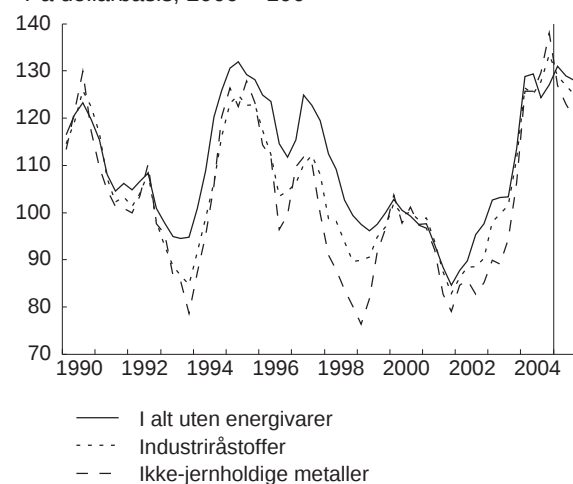
Dollar per 100 pund (lbs.)

Kilde: IMF.

Indekser for råvarepriser på verdensmarkedet. 1990 - 2005

På dollarbasis, 2000 = 100

Kilde: AIECE.

oljeetterspørselen vært høy i flere deler av verden. I tillegg har lagrene av både råolje og ferdigprodukter vært lave, først og fremst i USA. Som følge av høy OPEC-produksjon har det vært lite ledig produksjonskapasitet i kartellet. Dette har bidratt til bekymring for konsekvensene av et produksjonsbortfall og ført til store innkjøp på futuresmarkedet for olje. Det har dessuten i det siste vært en relativ kald vinter på deler av den nordlige halvkulen, noe som har ført til økt etterspørsel etter fyringsolje.

International Energy Agency (IEA) forventer at oljeetterspørselen vil øke med 1,6 millioner fat per dag fra 2004 til 2005. Oppgangen er først og fremst ventet å komme i Asia, Midt-Østen og til dels Nord-Amerika. Samtidig anslår IEA at produksjonen utenfor OPEC går opp med 1 million fat daglig, da spesielt i Russland, Vest-Afrika og Latin-Amerika. Dette fører til at restetterspørselen rettet mot OPEC øker noe i 2005, slik at kartellet kan øke produksjonen og i hvert fall beholde sin markedsandel i forhold til andre produsenter. Dersom oljeprisen holder seg på samme nivå i år som i fjor, vil dermed OPECs samlede inntekter øke noe.

OPEC vedtok å redusere produksjonen med en million fat per dag fra og med januar i år. Det har bidratt til den høye oljeprisen den siste tiden. Likevel har det også ført til noe større ledig produksjonskapasitet i kartellet og dermed mindre bekymring for konsekvensene av et produksjonsbortfall for eksempel i Irak. Ifølge IEA har lagrene av råolje i OECD-området økt og er nå større enn gjennomsnittet av de siste fem årene. Selv om lagrene av fyringsolje fortsatt er rela-

tivt små, er det nå mindre bekymring for dette siden vinteren snart er over på den nordlige halvkule. Dersom OPEC holder produksjonen på dagens nivå i tiden framover, ser det ut til at de globale lagrene av råolje i andre og tredje kvartal vil øke med noe over en millioner fat per dag. Dette er en periode der lagrene av råolje i OECD-området normalt øker med mellom 0,5 og 1 million fat per dag, først for å fylle opp lagrene av bensin til sommersesongen og siden sørge for at det er tilstrekkelig med fyringsolje til vinteren. Det ser derfor ut til at lagersituasjonen vil kunne legge en demper på den videre prisutviklingen.

I januar i år suspenderte OPEC sitt prismål, som sier at prisen på en kurv av OPEC-oljer skal ligge mellom 22 og 28 dollar fatet, som tilsvarer om lag 23 og 29 dollar per fat for Brent Blend. Oljeprisen har i over ett år ligget over dette intervallet. Signaler fra sentrale OPEC-medlemmer tyder på at kartellet vil øke sitt prismål, men at det først skal fastsettes etter at nye studier av oljemarkedet er utført. Spesielt er det knyttet interesse til hvordan den høye oljeprisen virker inn på den økonomiske veksten. Noe som bidrar til at OPEC ønsker et høyere prismål er at medlemslandene har tapt kjøpekraft de siste to-tre årene, fordi dollaren har falt i forhold til andre valutaer som for eksempel euro og yen. Med en forutsetning om at kartellets ambisjonsnivå har økt og at lagersituasjonen gir rom for en nedgang i oljeprisen, legger vi til grunn en oljepris på i underkant av 40 dollar per fat framover i prognoseperioden. En slik utvikling er betinget av at OPEC ikke ønsker en enda høyere oljepris og dermed foretar ytterligere kutt i produksjonen.

Konjunkturutviklingen i Norge

Foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) viser at samlet bruttonasjonalprodukt (BNP) økte med 2,9 prosent fra 2003 til 2004, mens BNP for Fastlands-Norge økte med 3,5 prosent. Vi må tilbake til høykonjunkturårene 1997/98 for å finne høyere vekstrater i norsk økonomi. Inflasjonen er fortsatt meget lav, og vi må mange tiår tilbake i tid for å finne lavere vekst i konsumprisene målt med KPI. Veksten i utførte timeverk har tatt seg opp, men arbeidsledigheten har bare avtatt svakt som følge av at antall utførte timeverk per sysselsatt har økt. Høye oljepriser har bidratt til at driftsbalansen overfor utlandet fortsatt viser store overskudd til tross for meget høy importvekst.

Konjunkturoppgangen i norsk økonomi har nå vart siden sommeren 2003, og økonomien har kommet inn i en høykonjunktur. Den forutgående konjunkturedgangen hang bl.a. sammen med stram pengepolitikk og nedgang i petroleumsinvesteringene. Endringer på disse to områdene har også betydd mye for konjunkturoppgangen. Endringen i pengepolitikken fra slutten av 2002 og fram til begynnelsen av 2004 har bidratt til sterk vekst i husholdningenes konsum og boliginvesteringer. Omslaget i petroleumsinvesteringene, som skjedde litt tidligere i 2002, bidro også vesentlig til konjunkturoppsvinget i 2003 og veksten i 2004. Sammen med fortsatt moderat oppgang i internasjonal økonomi, førte dette til at også industriproduk-

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2002-2004. Vekst fra forrige periode. Prosent

			Sesongjustert			
	2003	2004	04.1	04.2	04.3	04.4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	4,3	1,7	0,1	0,9	1,5
Konsum i offentlig forvaltning	1,4	2,0	0,9	0,8	0,0	0,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-2,0	8,9	9,6	1,6	4,6	7,8
Fastlands-Norge	-2,2	6,2	1,1	2,0	4,4	5,9
Utvinning og rørtransport	16,9	11,5	7,4	2,1	3,3	7,2
Tjenester tilknyttet utvinning	..	..	..	..	..	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	1,6	4,0	1,4	0,6	1,2	1,9
Eksport	1,6	1,3	-1,2	-0,6	-1,0	-0,2
Råolje og naturgass	-0,6	0,9	5,8	-1,9	-3,4	-2,8
Tradisjonelle varer	5,1	3,0	-1,8	-1,5	5,4	2,9
Import	2,2	9,0	3,9	1,7	2,9	2,9
Tradisjonelle varer	4,3	11,1	4,5	3,6	3,5	-0,1
Bruttonasjonalprodukt	0,4	2,9	1,1	1,1	-0,8	1,5
Fastlands-Norge	0,7	3,5	0,8	0,9	1,0	1,3
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	-1,2	2,1	1,4	0,4	0,7	0,3
Sysselsatte personer	-0,6	0,2	-0,2	0,4	0,2	-0,1
Arbeidsstyrke ²	0,0	0,2	-0,4	0,6	0,2	-0,1
Arbeidsledighetsrate, nivå ³	4,5	4,5	4,3	4,5	4,5	4,4
Priser og lønninger						
Lønn per normalsårsverk ⁴	3,9	3,8	3,0	3,8	4,1	4,3
Konsumprisindeksen (KPI) ⁴	2,5	0,4	-1,4	0,9	1,2	1,2
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ⁴	1,1	0,3	0,1	0,2	0,3	0,8
Eksportpriser tradisjonelle varer	-2,2	8,0	5,2	-1,2	2,6	0,9
Importpriser tradisjonelle varer	0,4	3,7	1,0	0,2	0,2	0,2
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	200,3	231,2	53,5	49,7	62,3	65,8
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	4,1	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Utlånsrente, banker ⁵	6,1	4,2	4,3	4,1	4,1	4,0
Råoljepris i kroner ⁶	204,7	257,3	221,0	242,5	283,1	280,0
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	92,8	95,6	98,2	94,9	96,1	93,1
NOK per euro	8,00	8,37	8,63	8,26	8,39	8,20

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Definert som summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ifølge nasjonalregnskapet fratrasket utlendinger i utenriks sjøfart.

³ Ifølge AKU.

⁴ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁵ I slutten av perioden.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

sjonen tok seg klart opp i 2004, etter det kraftige fallet gjennom slutten av 2002 og inn i 2003. Både endringen av pengepolitikken innretning og økte petroleumsinvesteringer har således bidratt til at den lavkonjunkturen vi nå har lagt bak oss, er den mest moderate siden 1970-tallet.

Konjunkturoppgangen ventes å fortsette ut dette året, slik at konjunkturtoppen nås om lag ved årsskiftet 2005-2006. Fortsatt sterk vekst i petroleumsinvesteringene, moderat vekst internasjonalt og en ekspansiv pengepolitikk bidrar til dette. Våre beregninger viser at den økonomiske veksten i 2005 kan bli noe sterkere enn i 2004. Med høy vekst også i 2005, vil sysselsettingen øke og ledigheten synke, men ikke så mye at en vil se klare tegn til press i arbeidsmarkedet. Inflasjonen vil tilta fra det rekordlave nivået i 2004, men ikke nå helt opp til inflasjonsmålet i prognoseperioden ifølge våre beregninger.

Vi har lagt til grunn om lag uendret bruk av oljeinntekter, tross forventninger om høye oljepriser framover. Vi regner med at petroleumsinvesteringene når en topp om ett år og ikke vil øke videre gjennom 2006. I tillegg har vi antatt en internasjonal konjunktur nedgang neste år, på bakgrunn av en avmatning av veksten i USA allerede i andre halvår i år. Disse antakelsene gjør at selv med fortsatt ekspansiv pengepolitikk, avdempes veksten gjennom 2006. Med et antatt fall i oljeinvesteringene i 2007, setter en nedgangskonjunktur inn gjennom dette året, og også høykonjunkturen blir dermed moderat.

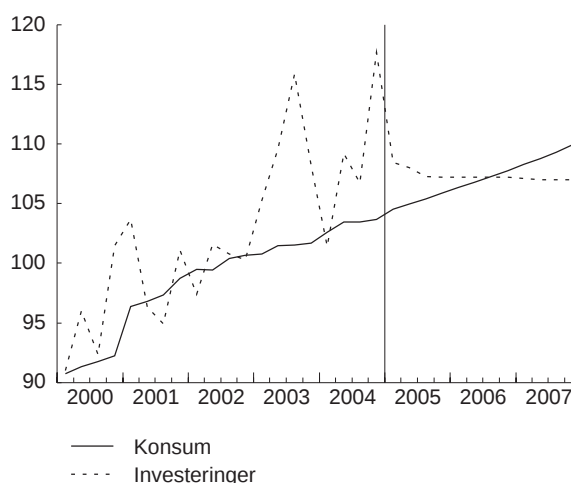
Skulle derimot høykonjunkturen i USA fortsette enda et par år – noe som i så fall er uvanlig – og veksten i Europa også tar seg opp, vil pengepolitikken bli strammet til internasjonalt. Da vil antakelig også de norske rentene bli økt til et nivå nærmere gjennomsnittet for de siste ti årene. Særnorske forhold, som f.eks. en videre økning av petroleumsinvesteringene, eller en mer ekspansiv finanspolitikk, kan ytterligere forsterke oppgangen. Da vil pristigningstakten kunne øke så mye at Norges Bank vil måtte øke rentene for å dempe oppgangen.

Våre analyser viser at svingningene i petroleumsinvesteringene kan forklare mye av konjunkturbevegelsene i norske økonomi siden år 2000. Det viser hvor følsom norsk økonomi fortsatt er for en svært volatil størrelse som har vist seg vanskelig å prognostisere.

Finanspolitikken – moderate impulser

Foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) viser at konsum i offentlig forvaltning økte med 2,0 prosent fra 2003 til 2004. Konsumveksten var knapt tre prosent i statlig forvaltning og én prosent i kommuneforvaltningen. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning viser ifølge foreløpige anslag, en svak nedgang fra 2003 til 2004 etter å ha økt mye året før. Antall sysselsatte i offentlig forvaltning var uforandret fra 2003 til 2004. Veksten i etterspørselen fra kjøp av

Offentlig forvaltning
Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

varer og tjenester i offentlig forvaltning var derfor ganske beskjeden. Veksten i stønader til husholdningene var mindre i 2004 enn året før. Nedgang i sykefravær og utflytning i ledigheten, som påvirker dagpengeutbetalingene, bidro til dette. Avgiftsopplegget for 2004 virket svakt kontraktivt pga. økte tobakksavgifter, men dette ble delvis motvirket av innføring av moms med lav sats på transporttjenester som tidligere ikke var momsbelagte, samtidig som det ble mulig å trekke fra inngående moms. Denne momsendingen bidro dermed isolert sett til å redusere avgiftsinntektene.

For 2005 har vi lagt til grunn de samme anslagene for offentlig konsum og investeringer som i forrige konjunkturrapport. Dette er i tråd med budsjettforliket i Stortinget før jul. Den svake veksten i offentlig etterspørsel fortsetter. Endringer av satser i momssystemet (generell økning i satsen fra 24 til 25 prosent og nedgang i matmomsen fra 12 til 11 prosent) er innarbeidet. Forøvrig er en rekke særavgifter endret i 2005, men samlet sett har disse satsendingene bare marginale effekter. Endrede regler for direkte skatter for husholdninger er innarbeidet, og disse gir en viss skattelette som øker husholdningenes disponible inntekter.

For 2006 og 2007 har vi i store trekk beholdt tidligere anslag for skatte- og avgiftssatser, dvs. basert på reglene for 2005. Disse anslagene innebærer inflasjonsjustering av volumavgifter og inntektsjustering av inntektsskattesatser og beløpsgrenser. Det er imidlertid ett viktig unntak fra dette. Den forventede innføringen av utbytteskatt i 2006 påvirker antakelig allerede aksjeutbytterne som husholdningssektoren mottar. Det skatteprovenyet som utbytteskatten medfører i 2006, er i hovedsak benyttet til å redusere andre direkte skatter i husholdningene. Veksten i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester er forutsatt om lag som i de foregående årene, mens nivået på bruttoinvesteringene er om lag uforandret. Sammen med klart økte oljepriser innebærer våre anslag at det struktu-

relle, oljekorrigerte underskuddet vil kunne nå normen fra handlingsregelen for finanspolitikken rundt 2008 i stedet for i 2009 som antydnet i Nasjonalbudsjett 2005. Dette impliserer at de økte petroleumsinntektene som nå legges til grunn – og som også er høyere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjett 2005 – bidrar til å styrke budsjettbalansen i perioden 2005-2007.

Svak renteoppgang fra rekordlavt nivå

Etter et par år med kraftig rentesenkning har pengemarkedsrenten ligget rundt 2 prosent siden mars 2004. Det lave rentenivået skyldes lav prisstigning over en lengre periode. Siden november 2002 har 12-månedersveksten i KPI-JAE ikke oversteget 2,0 prosent, og siden juni 2003 har 12-månedersveksten ikke vært høyere enn 1,0 prosent.

Norske husholdninger har de siste årene økt sin gjeld kraftig. Delvis henger dette sammen med økningen i boligprisene og delvis de lave rentene. Ved et langvarig lavt rentenivå er det en viss fare for at mange kan få problemer med å betjene gjelden hvis renten skulle øke markant. Sentralbanksjefens årstale har av mange blitt tolket som et signal om at renten kan settes opp tidligere enn det som var forventet i markedet. I pengemarkedet var det i begynnelsen av mars priset inn en økning i korte renter fra dagens nivå på 2 prosent til 2,75 prosent i løpet av året. Mange markedsaktører forventer ytterligere renteoppgang i 2006.

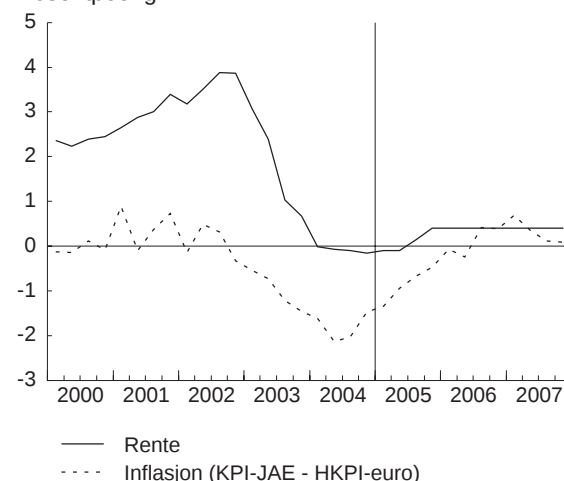
I våre beregninger legger vi til grunn at styringsrenten blir satt opp med 0,5 prosentpoeng i løpet av høsten 2005. Det er en noe svakere oppgang enn markedets forventninger skulle tilsi. På grunnlag av våre antagelser om en avdemping av innenlandsk vekst fra andre halvår i år og gradvis svakere vekst også internasjonalt, forutsetter vi at renten ikke blir satt ytterligere opp, men blir liggende på 2,5 prosent ut prognoseperioden. Med dette renteforløpet tilsier våre beregninger at prisveksten ikke kommer opp til Norges Banks mål på 2,5 prosent i løpet av prognoseperioden.

I euroområdet er BNP-veksten lav, og det er ikke utsikter til inflasjonspress. På bakgrunn av våre prognoser for internasjonal økonomi, legger vi til grunn uendret rentenivå i euroområdet for hele prognoseperioden. Våre renteanslag innebærer noe høyere renter i Norge enn i euroområdet. Renteforskjellen vil likevel ikke bli særlig stor, og vi antar at dette vil være forenlig med en uendret eurokurs på 8,25 framover. Det er på linje med eurokursen det siste halvåret, som har ligget i intervallet 8,10 - 8,40. På årsbasis innebærer dette at den importveide kronekursen styrker seg med 1,7 prosent i 2005, for deretter å være uendret.

Sterk vekst i oljeinvesteringene

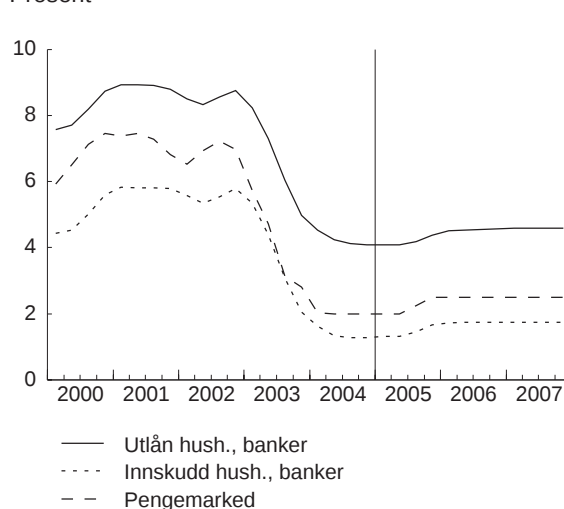
Sesongjusterte KNR-tall viser en klar økning i investeringsvolumet i utvinning og rørtransport helt siden begynnelsen av 2002 og ut 2004. For 2004 sett under ett, var det spesielt investeringene tilknyttet landan-

Rente- og inflasjonsforskjell mellom norske kroner og euro
Prosentpoeng

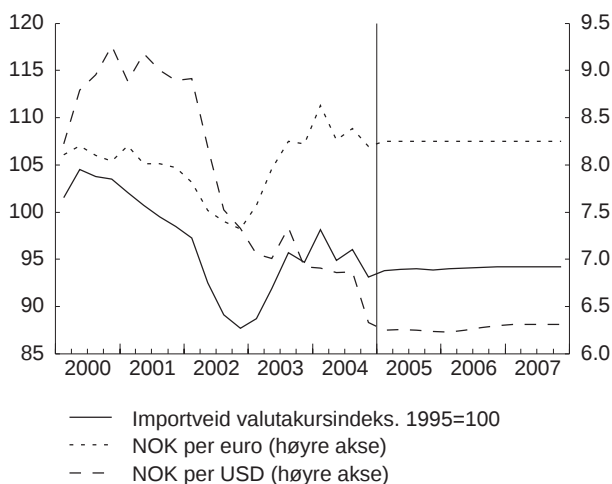
Kilder: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Norske renter
Prosent

Kilder: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

legg, maskiner og rør som økte, mens boreaktiviteter, leting og investeringer i plattformer holdt seg om lag på samme nivå som i 2003. Dette forløpet kan i stor grad føres tilbake til forløpet for investeringene tilknyttet Snøhvit-feltet.

SSBs siste investeringsundersøkelse tyder nå på at investeringene i 2005, målt i løpende priser, kan bli på 88,5 mrd. kroner. Dette er en svak nedgang i forhold til forrige telling. I vår prognose legger vi oss litt i overkant av dette, hovedsakelig fordi vi forventer et høyere nivå på investeringene tilknyttet felt i drift enn det som ligger inne i tellingen. Utbyggingene tilknyttet feltene Snøhvit, Ormen Lange og Kristin ventes å bidra mest til det høye nivået i år, og investeringsvolumet antas nå å bli nær 24 prosent høyere enn i 2004. Med unntak av investeringer i landanlegg, forventes økning i alle investeringsarter. Målt i faste priser anslås investeringsnivået i 2005 til om lag som i toppåret 1998 - en rekord som dermed kan stå for fall. Relativt sett gir dette likevel et lavere bidrag til BNP; i 1998 utgjorde investeringene drøye 8,2 prosent av BNP for Fastlands-Norge, mens andelen anslås til vel 6,6 prosent i 2005. En vedvarende høy oljepris samt oljeselskapenes positive tilbakemeldinger på tildelingene i den siste konsesjonsrunden, gir forventninger om et høyt investeringsnivå også i de to siste årene av prognoseperioden. For 2006 antas investeringene å synke litt, mens vi for 2007 legger til grunn at de avtar med nær 14 prosent. Investeringsvolumet vil i 2007 likevel ligge i overkant av det de foreløpige tallene for 2004 viser. Investeringene tilknyttet leting, felt i drift og feltutbygging ventes å bli værende på høye nivåer i 2006 og 2007, mens investeringene i landanlegg og rørtransport gradvis fases ut med ferdigstillingen av Snøhvit og Ormen Lange.

De sesongjusterte produksjonstillene for olje- og gassutvinningen viste en svak økning gjennom første halvår av 2004, for så å synke markant fra 2. til 3. kvartal. Dette må sees i sammenheng med omfattende (planlagte) vedlikeholdsstans på flere felt samt tekniske problemer. Gassutvinningen ble rammet hardest, blant annet på grunn av vedlikehold ved mottaksanlegget på Kårstø. Til tross for produksjonsproblemene tilknyttet Snorre-plattformen i november og desember, tiltok produksjonen igjen i 4. kvartal. For året sett under ett, lå produksjonsnivået i 2004 på om lag samme nivå som i 2003. Produksjonen av olje avtok svakt, men det ble nøytralisert av økt utvinning av gass. For prognoseperioden legger vi til grunn en årlig økning i den samlede utvinningen på om lag 3 prosent. Gassutvinningen antas gjennomsnittlig å øke med nær 13 prosent årlig, mens oljeutvinningen vil avta fra 2006.

Moderat inntektsvekst og sterk konsumvekst i husholdningene

Disponibel realinntekt i husholdninger og ideelle organisasjoner viste ifølge foreløpige nasjonalregnskap-

stall en oppgang på 4,3 prosent i 2004, mot 4,7 prosent året før. Husholdningenes lønnsinntekter ga det største positive bidraget til inntektsveksten i fjor, noe som henger sammen med en viss oppgang i sysselsettingen og en årslønnsvekst på linje med 2003. Samtidig ga netto formuesinntekter et betydelig positivt bidrag til veksten i disponibel realinntekt i 2004, et bidrag som i hovedsak kan føres tilbake til utviklingen i utbetalinger av aksjeutbytte. I fjor mottok husholdningene anslagsvis 64 milliarder kroner i aksjeutbytte, noe som tilsvarer en vekst på godt over 15 prosent fra året før da utbytteutbetalingene historisk sett var rekordhøye. Utbytteutbetalingene i 2004 var reelt sett 3 ganger høyere enn toppnivået på 1990-tallet, som var i 1999. De unormalt høye utbytteutbetalingene har blant annet sammenheng med tilpasninger til den vedtatte gjeninnføringen av utbytteskatt i 2006. Vekstbidraget fra næringsinntekter var også relativt stort, mens bidraget fra offentlige stønader var mer beskjedent. Foreløpige tall viser at også konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner steg med 4,3 prosent i 2004, målt i faste priser. Spareraten var dermed om lag uendret fra et rekordhøyt nivå på rundt 10 prosent i 2003. Nivået på spareraten må ses i lys av forholdsvis lave realrenter og de unormalt store utbytteutbetalingene.

Veksten i husholdningenes disponible realinntekter gjennom prognoseperioden 2005-2007 vil reduseres i forhold til 2004, også når en ser bort fra nedgang i utbytteutbetalinger, til tross for noe sterkere vekst i lønnsinntektene og offentlige stønader. Svakere vekst i næringsinntekter og høyere konsumprisvekst trekker realveksten i husholdningenes inntekter ned. Den kommende utbytteskatten og tilpasninger til denne i forkant, gjør imidlertid utbytteanslagene svært usikre. Realveksten i det private forbruket er beregnet til om lag 4,5 prosent i 2005 og rundt 4 prosent i hvert av de to påfølgende årene. Selv om veksten i disponibel realinntekt antas å bli lavere framover sammenlignet med 2004, vil konsumveksten likevel holde seg godt oppe. Bortfallet av de skattemotiverte utbytteutbetalingene vil neppe ha noen konsumeffekter av betydning. Den forholdsvis sterke konsumveksten de kommende årene kan langt på vei forklares med utviklingen i realrenten. Selv om det nominelle rentenivået antas å bli marginalt høyere framover, vil likevel realrenten falle gjennom prognoseperioden som følge av den økte konsumprisveksten. En realrentenedgang innebærer i seg selv at konsum i inneværende periode blir relativt billigere i forhold til konsum i neste periode, slik at husholdningene framskynder sitt konsum. Med anslagene som her er lagt til grunn, vil spareraten komme ned på godt under 2 prosent i 2007. Vi må tilbake til konjunkturoppgangen i 1996-97 for å finne et tilsvarende lavt nivå på spareraten. Fallet i spareraten, sammen med vekst i boliginvesteringene, vil gjenspeiles i et markant fall i husholdningenes nettofinansinvesteringer. Målt nominelt, antas husholdningene å redusere sine nettofinansinvesteringer fra vel 50

milliarder kroner i 2004 til nær -35 milliarder kroner i 2007. Nesten halvparten av denne nedgangen kan imidlertid tilskrives endringene i utbytteutbetalinger.

Avtakende vekst i boliginvesteringene

Etter flere år med nedgang i boliginvesteringene kom et omslag mot slutten av 2003, og boliginvesteringene viste kraftig vekst gjennom 2004. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte boliginvesteringene, målt i faste priser, med hele 12,4 prosent i fjor, mot et fall på 5,3 prosent året før. Det ble igangsatt i underkant av 30 000 boliger i 2004, noe som tilsvarer en oppgang på rundt 31 prosent fra året før. Målt i areal var økningen på i underkant av 20 prosent. Fortsatt lave realrenter stimulerte byggeaktiviteten gjennom fjoråret. Også veksten i bruktboligprisene gjennom 2004, som var på om lag 10 prosent, må i hovedsak kunne tilskrives lave realrenter i tillegg til sterk inntektsvekst. Til sammenligning økte byggekostnadene med rundt 3 prosent fra 2003 til 2004.

Den høye igangsettingen av boliger i 2004, vil bidra til at veksten i boliginvesteringene blir sterk også i 2005. Vi anslår nå en vekst i boliginvesteringene på noe over 13 prosent i år. Veksten i boliginvesteringene vil gradvis bremses opp utover i prognosebanen som følge av lavere inntektsvekst. I 2007 vil et omslag oppover i arbeidsledigheten samt en utflating av prisene på boliger i annenhåndsmarkedet bidra i samme retning. Bruktboligprisene ventes å øke med om lag 4,5 prosent i både 2005 og 2006, altså en fortsatt vekst i realprisene, men klart lavere vekst enn i 2004. Veksten i bruktboligprisene antas å flate ytterligere ut i 2007.

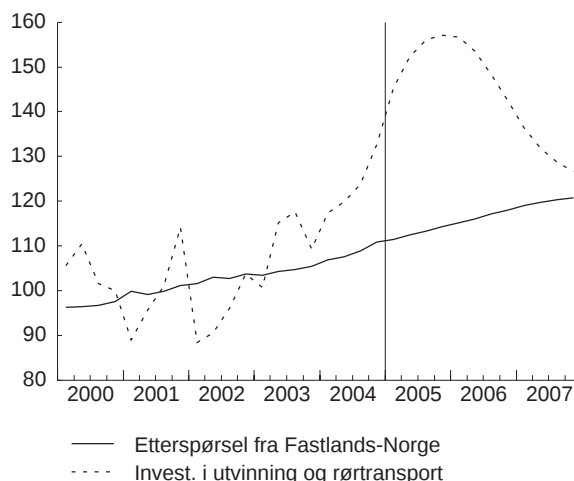
Økte investeringer i fastlandsnæringene

Bruttoinvesteringene i fastlandsøkonomien passerte en konjunkturbunn sommeren 2003 og har siden vært i klar oppgang. Nivået fra den forrige investeringstoppen ble passert i andre halvår i fjor da veksten for alvor skjøt fart. Fra 2003 til 2004 økte investeringene med om lag 6 prosent. Nesten alle underkomponenter av investeringene i fastlandsøkonomien ekskl. offentlig forvaltning, viser om lag det samme konjunkturmønsteret, men sterkest vekst har det vært i boliginvesteringene. Erfaringsmessig er dette også den mest rentefølsomme delen av investeringene. Industriinvesteringene har også snudd fra nedgang til en moderat oppgang. Fra 2003 til 2004 økte disse bruttoinvesteringene med 5 prosent. SSBs siste investeringstelling viser nå at industrien samlet sett planlegger å øke sine investeringer ytterligere i 2005 om enn i beskjeden målestokk. Dette på tross av at de store investeringsprosjektene i metallindustrien nå avsluttes. Også investeringene i privat tjenesteyting har økt klart de siste fem kvartalene, men tallene for 4. kvartal 2004 er usikre for deler av disse investeringene pga. svakt informasjonsgrunnlag så kort tid etter kvartalets utløp.

Med utsikter til fortsatt konjunkturoppgang gjennom 2005, generelt høy lønnsomhet i næringslivet og lave

Innenlandsk etterspørsel

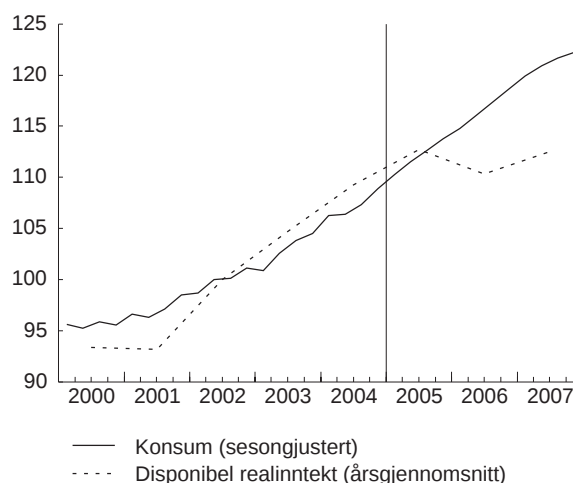
Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Inntekt og konsum i husholdninger mv.

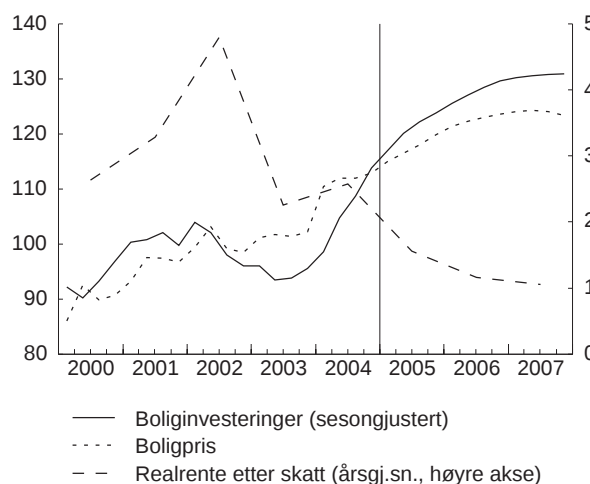
Volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligmarkedet

Venstre akse indekser, 2002=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2004-2007. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

		Prognoser						
	Regnskap	2005			2006		2007	
	2004	SSB	FIN	NB	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi								
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	4,3	4,5	4,0	4 1/2	4,2	3 3/4	3,9	2 1/2
Konsum i offentlig forvaltning	2,0	1,7	1,7	1 3/4	1,8	1 1/2	1,9	1 1/2
Bruttoinvestering i fast realkapital	8,9	10,8	5,8	..	1,6	..	-3,0	..
Utvinning og rørtransport ¹	11,5	23,9	13,2	15	-2,7	5	-13,9	-7 1/2
Fastlands-Norge	6,2	4,9	3,2	5	3,1	5	1,0	2 3/4
Næringer	6,1	2,7	3,7	..	3,2	..	0,7	..
Bolig	12,4	13,3	4,8	..	5,3	..	2,3	..
Offentlig forvaltning	-0,6	-0,6	0,3	..	-0,1	..	-0,2	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	4,0	3,8	3,8	4	3,4	3 1/2	2,9	2 1/4
Lagerendring ³	0,9	0,0	..	..	0,0	..	0,0	..
Eksport	1,3	3,3	3,2	..	1,7	..	1,0	..
Råolje og naturgass	0,9	2,8	3,0	..	0,6	..	1,1	..
Tradisjonelle varer	3,0	4,5	5,1	4 1/2	2,3	3	0,4	3
Import	9,0	7,1	5,0	6	4,4	4	2,6	1 3/4
Tradisjonelle varer	11,1	5,6	5,2	..	4,7	..	2,8	..
Bruttonasjonalprodukt	2,9	3,7	3,1	3 1/4	2,0	2 3/4	1,3	2
Fastlands-Norge	3,5	3,8	3,1	3 1/2	2,4	2 3/4	1,5	2
Arbeidsmarked								
Sysselsatte personer	0,2	1,0	0,8	1 1/4	1,1	1 1/4	0,2	1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,5	4,1	4,1	4	3,8	3 3/4	4,2	3 3/4
Priser og lønninger								
Lønn per normalsårsverk	3,8	3,8	4,0	4 1/2	3,7	4 3/4	3,7	4 3/4
Konsumprisindeksen (KPI)	0,4	1,4	2 1/4	2 1/4	2,1	1 3/4	2,2	2 1/4
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE)	0,3	1,2	1 3/4	1 1/2	2,0	1 3/4	2,2	2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	8,0	1,5	..	..	- 2,4	..	0,2	..
Importpris tradisjonelle varer	3,7	-1,3	..	..	- 1,7	..	-0,1	..
Boligpris ⁴	10,1	4,6	..	..	4,8	..	1,2	..
Utenriksøkonomi								
Driftsbalansen, mrd. kroner	231,2	246,5	211,5	..	206,2	..	199,6	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,7	13,7	..	..	11,2	..	10,5	..
MEMO:								
Husholdningenes sparerate (nivå)	10,2	9,1	6,6	..	3,3	..	1,5	..
Pengemarkedsrente (nivå)	2,0	2,2	2,5	2 1/4	2,5	3 1/4	2,5	4
Utlånsrente, banker (nivå) ⁵	4,2	4,2	..	..	4,5	..	4,6	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁶	257	268	230	..	246	..	252	..
Eksportmarkedsindikator	5,8	5,0	..	..	3,0	..	0,7	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	3,0	-1,7	..	2 1/2	0,2	-1/2	0,1	0

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Selveier⁵ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner. Gjennomsnitt for året.⁶ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend⁷ Positivt tall innebærer svekket krone.

Kilder: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr. 1 (2004-2005), (FIN), Norges Bank, anslag basert på terminrente og terminkurs, Inflasjonsrapport 3/2004 (NB).

renter, regner vi med at mange bedrifter etter hvert vil sette i gang investeringsprosjekter slik at investeringsveksten fortsetter både i 2005 og 2006. Vi legger imidlertid til grunn at veksttakten framover dempes noe i forhold til veksten i fjor. Svakere vekst i utlandet og mindre impulser fra oljevirkomheten etter 2005, vil bidra til dette. For både 2005 og 2006 regner vi nå med vekst i næringsinvesteringene på om lag 3 prosent årlig. I 2007 regner vi med at veksten blir nær null samlet sett, og at industriinvesteringene vil synke noe. Dette kan tenkes å bli motvirket av investeringer i tilknytning til innenlandsk bruk av naturgass. Det ser

nå ut til å være større interesse for å realisere slike planer, noe som kan innebære at investeringsnivået holder seg høyt også i 2007, men kanskje spesielt i årene deretter. Dermed kan det hende vi ikke får noen markert konjunkturedgang når tradisjonelle oljeinvesteringer antas å synke betydelig.

Internasjonal nedgang bremser eksporten

Eksporten av tradisjonelle varer økte med 2,9 prosent sesongjustert i 4. kvartal i fjor. Det er en nedgang fra 5,4 prosent i kvartalet før, men likevel godt over veksten i årets to første kvartaler. Sammenliknet med

året før økte eksporten av tradisjonelle varer med 3,0 prosent i 2004, mot 5,1 prosent i 2003.

Eksporten av nærings- og nytelsesmidler og kjemiske råvarer hadde et oppsving i 3. kvartal, men falt noe tilbake i 4. kvartal. Det var særlig metalleksporten som økte i fjor høst. I 3. kvartal økte metalleksporten med 3 prosent og i 4. kvartal med 10,4 prosent, mot nær nullvekst i de fire foregående kvartalene. Investeringer i metallindustrien de siste årene har økt produksjonskapasiteten, og det har vært høy etterspørsel etter metaller i verdensmarkedet.

Eksportprisene på tradisjonelle varer steg markert i 2004 sammenliknet med året før - med 7,5 prosent - om lag som normalt i en internasjonal oppgangskonjunktur. Prisveksten var særlig markert for metaller og kjemiske råvarer, med henholdsvis 20,5 og 10,1 prosent. For trevarer var prisveksten beskjeden, mens eksportprisene på verkstedprodukter falt for andre året på rad.

Fra januar i fjor til januar i år økte eksporten til Europa markert, mens eksporten til USA og Asia falt. En viktig årsak til det er at krona de siste årene har styrket seg mot amerikanske dollar og en del asiatiske valutaer som er bundet til dollaren, mens den har svekket seg mot euro.

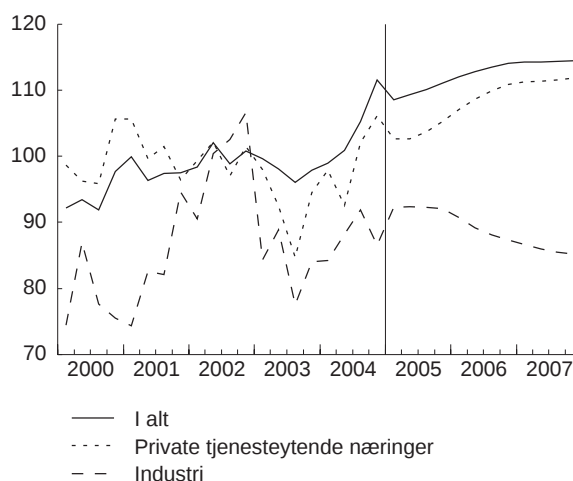
Vi legger til grunn at internasjonal økonomi passerer konjunkturtoppen i løpet av 2005, og deretter går inn i en moderat lavkonjunktur. Det vil dempe internasjonal etterspørsel framover. For tradisjonelle varer ventes eksportveksten å avta fra 4,5 prosent i år til 0,4 prosent i 2007. Eksportveksten er om lag i tråd med utviklingen i markedsveksten, slik at eksportindustriens markedsandeler holder seg omtrent på dagens nivå gjennom prognoseperioden. Nedgangskonjunkturen antas å føre med seg et prisfall på råvarer. Eksportprisen på metaller ventes å falle med henholdsvis 7 og 11 prosent i år og neste år. I 2007 blir nedgangen mindre markert, med knappe 2 prosent, i tråd med vår forutsetning om at veksten i internasjonal økonomi tar seg noe opp i løpet av 2007. For tradisjonelle varer samlet ventes eksportprisen å øke med 1,5 prosent i år og falle med 2,4 prosent i 2006, før den igjen stiger noe i 2007.

Svært høy importvekst

Omslaget i importen i 2003 skjedde så å si samtidig med investeringsomslaget i 2003, mens omslaget i husholdningenes konsum fant sted et par kvartaler tidligere. Den samlede importveksten har deretter økt i raskt tempo, og på årsbasis var veksten fra 2003 til 2004 hele 9 prosent. For tradisjonelle importvarer har veksten vært enda høyere; hele 11 prosent siste år. Også for tradisjonelle importvarer startet oppgangen i andre halvdel av 2003, omtrent samtidig med at konjunkturbunnen for norsk økonomi ble passert sommeren 2003. Dette er forøvrig et tradisjonelt konjunktur-

Investeringer i Fastlands-Norge

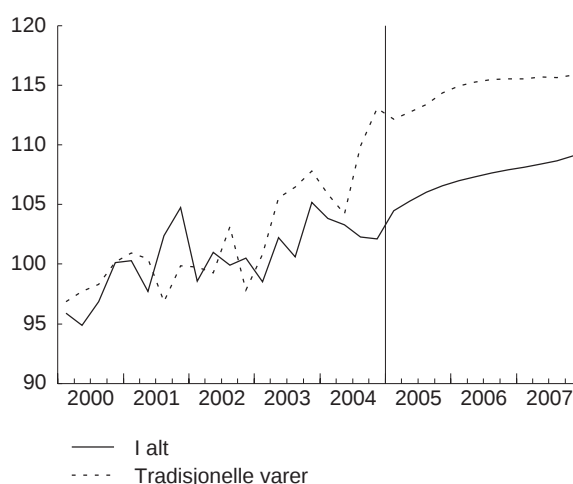
Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport

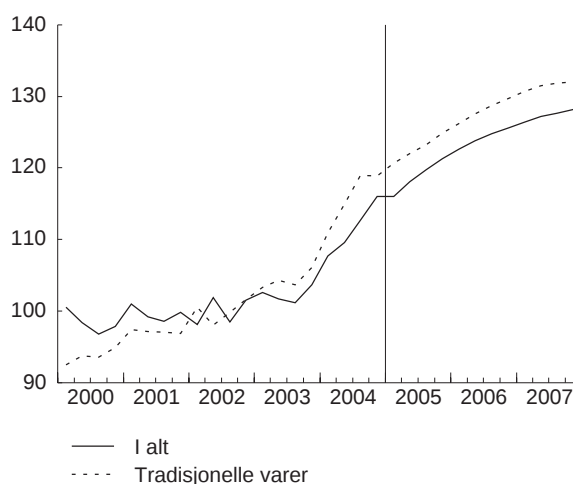
Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Import

Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

mønster, og gjør at volumet av den tradisjonelle vareimporten er en god sammenfallende indikator for konjunkturutviklingen. Det er verd å merke seg at volumet av tradisjonell vareimport flatet noe ut mot slutten av fjoråret. Vi tror dette skyldes tilfeldige variasjoner og ikke indikerer at en avmatning av konjunkturoppgangen er i ferd med å skje.

Veksten det siste året har særlig vært høy for bilimporten og importen av kontor- og datamaskiner, men disse to kategoriene utgjør likevel ikke mer enn 10 prosent av tradisjonell vareimport. Det er importen av verkstedsprodukter mer generelt som utgjør den største kategorien (30 prosent av industrivareimporten), og importveksten regnet i volum var her vel 12 prosent siste året. Bakgrunnen er dels vekst i investeringsene, men også økt kjøp av elektriske artikler og en del andre typiske konsumvarer. Også næringsmiddelimporten var høy. Igjen er det rimelig å vektlegge den sterke veksten i husholdningenes konsum i forklaringen av importveksten.

Prisene på tradisjonelle importvarer regnet i norske kroner, økte med knapt 4 prosent fra 2003 til 2004. Dette er litt sterkere en svekkelsen i den importveide kronekursen på 3 prosent. Når prisveksten var såpass høy, kan det delvis også henføres til konjunkturelle forhold. For en rekke råvarer og halvfabrikata var prisveksten høy. Noe av dette skyldes høye oljepriser som trekker importpriser på petroleumsprodukter opp. I tillegg skyldes det konjunkturelt høye priser på f.eks. metaller som Norge også importerer en del av. Her tilsier imidlertid Norges produksjonsmønster at vår eksport av slike produkter er vesentlig høyere, og eksportprisene på tradisjonelle norske eksportvarer økte derfor i gjennomsnitt det dobbelte av importprisene. Den eneste større importkomponenten hvor prisene falt i norske kroner i 2004 var tekovarer, men for mange industrivarer var prisveksten i norske kroner mindre enn svekkelsen av den importveide kronekursen.

Framover regner vi med at prisene på importvarer av bearbejdede industrivarer i utenlandsk valuta blir om lag uforandret. For en del konjunkturømfintlige varer som f.eks. metaller, vil prisene kunne falle noe internasjonalt framover. Imidlertid er nok prisene på disse varene i større grad bestemt av utviklingen i den globale økonomien og i mindre grad preget av den antatt svakere utviklingen hos Norges tradisjonelle handelspartnere. Med den sterke veksten i Kina og andre asiatiske land, er det grunn til å tro at prisnedgangen framover blir moderat. Dette er det samme resonnet som ligger til grunn for at vi ikke tror det blir noen stor oljeprisnedgang i løpet av 2005 til tross for svakere internasjonale konjunkturer.

Med fortsatt sterk vekst i norsk økonomi gjennom 2005 vil importveksten også bli høy. Veksten i 2005 er fortsatt drevet av investeringer hvor importinnholdet er høyt. Også konsumveksten vil bidra til at import-

veksten blir høy. Vi regner imidlertid med en klart svakere importvekst enn den høye veksten vi opplevde i fjor. I 2006 og 2007 vil importveksten avta merkbart i forhold til årene før som følge av at konjunkturtoppen nås om et års tid og som følge av at investeringsveksten samlet sett nesten stopper opp i 2006 for så å falle litt i 2007.

Mer markert konjunkturoppgang?

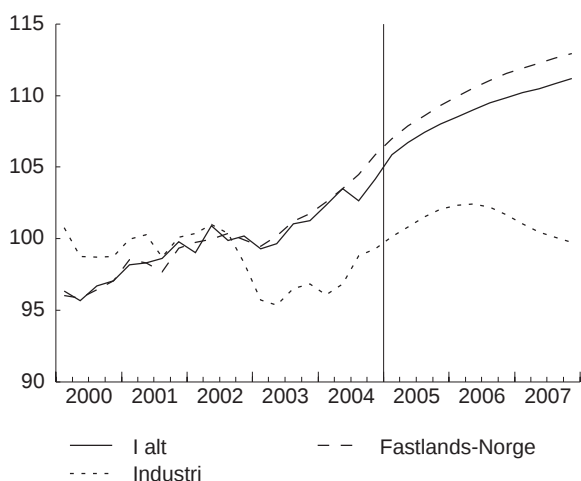
Foreløpige KNR-tall viser at veksten i norsk økonomi fortsatte med tiltakende styrke gjennom slutten av fjoråret. Mens samlet BNP økte med knappe 3 prosent fra 2003, var økningen 3,5 prosent for BNP for Fastlands-Norge. I andre halvår i fjor var imidlertid vekst-raten for fastlandsøkonomien i overkant av 4 prosent, regnet som årlig rate. I 2004 har veksten vært bredt basert med vekst i bruttoproduktet i industri og ikke minst i private tjenesteytende næringer.

Vi regner fortsatt med at produksjonsveksten vil bli høy også i 2005. Fortsatt høy vekst i husholdningenes etterspørsel samt i investeringer i fast kapital, bidrar til dette. Eksportveksten vil riktignok bidra til å moderate veksten noe, men ifølge våre antakelser vil ikke den moderate internasjonale nedgangen få merkbare utslag på eksportveksten før i 2006. Dette innebærer at de fleste næringene vil oppleve produksjonsøkning i 2005. Industrien nyter godt av investeringsoppsvinget og fortsatt moderat god vekst i internasjonale markeder. Bygge- og anleggsvirksomheten vil fortsatt vokse ettersom impulsene fra investeringer i boliger og næringsvirksomhet forsterkes. Private tjenesteytende næringer vokser dels fordi husholdningskonsumet fortsetter å vokse og dels fordi disse næringene har betydelige leveranser til investeringer, eksport og produktinnsats for øvrig.

Selv om veksten i norsk økonomi er beregnet til å bli høy også i 2005, regner vi med at veksttakten dempes betydelig i løpet av inneværende år. Vi anslår veksten i BNP for fastlandsøkonomien til å bli knapt 4 prosent i 2005, mens samlet BNP-vekst er anslått å ville bli bare litt lavere. Den avdempingen av veksten vi ser for oss gjennom 2005, er så sterk at oppgangskonjunkturen stort sett er over i løpet av året. Svakere vekst enn trendvekst antas å ville bringe norsk økonomi tilbake til en konjunkturnøytral situasjon om tre år, dvs. ved utgangen av prognoseperioden.

Hva er de viktigste faktorene bak avdempingen av veksten gjennom 2005? For det første har vi lagt til grunn at det i år blir en sterk vekst i oljeinvesteringene, men at disse når en topp i andre halvår 2005 for så å synke litt gjennom 2006 og særlig i 2007. Dessuten bidrar svakere internasjonale konjunkturer til å dempe eksportveksten. Vi vil understreke at det er usikkerhet knyttet til begge disse faktorene. Fortsatt moderat høy vekst internasjonalt og videre økning i oljeinvesteringene, er to faktorer som vil kunne føre til at konjunkturoppgangen forsterkes inn i 2006.

Bruttonasjonalprodukt
Sesongjusterte volumindekser, 2002=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den anslåtte veksten for BNP Fastlands-Norge i 2006 på 2,3 prosent er om lag i tråd med antatt trendvekst for norsk økonomi. I 2006 regner vi med at veksten i industriproduksjonen avtar klart, men at noen konjunktorell nedgang ikke finner sted før i 2007. Også vekstaktet i byggenæringene vil avta merkbart gjennom 2006 og 2007, men vi forventer ingen produksjonsnedgang. Deler av de tjenesteytende næringene vil vokse fortsatt, mens de næringene innen tjenesteyting som er mest relaterte til oljevirksomheten vil få negative impulser fra lavere oljeinvesteringer, særlig i 2007.

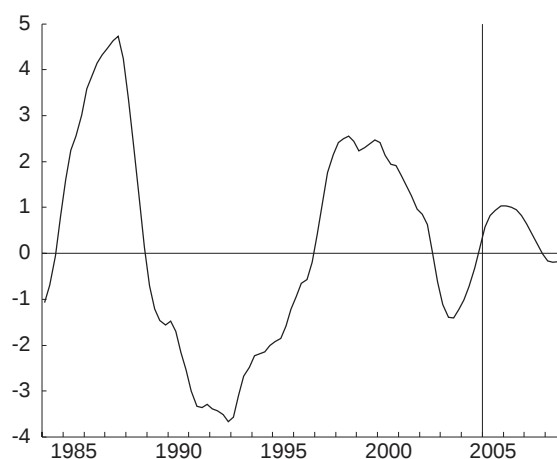
Vi har antatt at verken finanspolitikken eller pengepolitikken bidrar med vesentlige nye impulser til den realøkonomiske utviklingen de nærmeste tre årene. Det skyldes at økonomien selv, dels gjennom internasjonal nedgang og lavere oljeinvesteringer fra 2006 og dels gjennom normal tilpasning, sørger for at høykonjunkturen vi nå er inne i, ikke fortsetter slik at vi får en overoppheting av norsk økonomi.

Sterkere nedgang i ledigheten – med bunn i 2006

Siden konjunkturbunnen sommeren 2003 har AKU-ledigheten falt fra 4,7 prosent i juni 2003 til 4,4 prosent i desember 2004, sesongjustert og målt som tre måneders glidende gjennomsnitt. Dette utgjør en nedgang på 7000 personer. Tall for sesongjustert antall registrerte helt ledige hos Aetat viser også en nedgang på 7000 siden ledighetstoppen i juni 2003 fram til utgangen av februar i år.

Flere momenter tyder på at arbeidsmarkedet er i bedring. Antall permitterte var 36 prosent lavere ved utgangen av februar 2005 sammenlignet med samme tidspunkt året før. Antall ledige industriarbeidere og bygge- og anleggsarbeidere har gått ned med 4600 i samme periode. Videre steg antall utførte timeverk med nesten to prosent i fjor. Sysselsettingen steg til sammenligning med kun 0,2 prosent. Økningen i antall timeverk reflekterer en viss vekst i etterspørselen

BNP Fastlands-Norge
Avvik fra beregnet trend i prosent

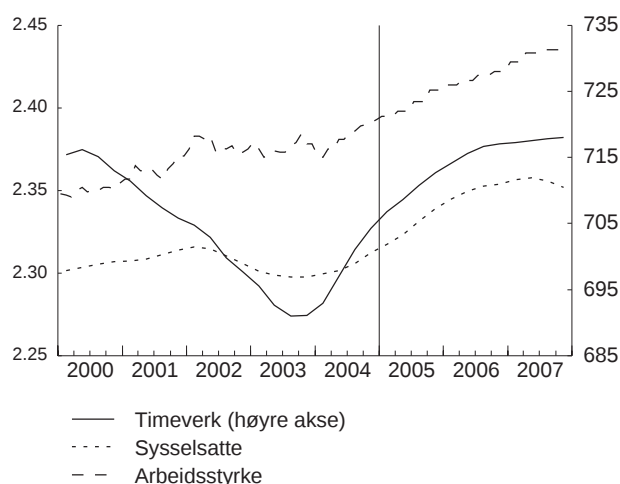
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

etter arbeidskraft, men en markant nedgang i sykefraværet og en økning i bruken av overtid i industrien og i bygg- og anleggsektoren har bidratt til at sysselsettingen målt i antall personer foreløpig ikke har økt mer enn den har gjort. Fortsatt sterk etterspørselsvekst vil ventelig øke sysselsettingsveksten i 2005 og 2006, ettersom bedriftene da i økende grad vil møte kapasitetsskranke i produksjonen.

Intervjuene som gjennomføres i forbindelse med arbeidskraftundersøkelsen (AKU), viser at mange utenfor arbeidsstyrken ønsker seg arbeid. Siden de ikke søker aktivt, regnes de imidlertid ikke som arbeidsledige ifølge AKU. Sist dette ble undersøkt, i 3. kvartal 2003, var det hele 119 000 personer utenfor arbeidsstyrken som ønsket arbeid. Ledighetsnedgangen siden sommeren 2003 må også sees i lys av utviklingen i yrkesdeltakelsen. Både i 2003 og 2004 økte arbeidstilbudet klart mindre enn befolkningsveksten i arbeidsdyktig alder (16-74 år) skulle tilsi. AKU viser at yrkesaktiviteten i hvert av kvartalene i 2004 var lavere enn tilsvarende kvartaler året før. Gjennomsnittlig yrkesdeltakelse har dermed blitt redusert. Samtidig viser tall fra Aetat at det særlig er langtidsledigheten som synker, mens nedgangen i korttidsledigheten er mer moderat. Blant kvinner stiger korttidsledigheten. Ansettelsesfrekvensen er høyest blant de med kort ledighetsperiode, og tilbøyeligheten til å gå ut av arbeidsstyrken øker med ledighetslengden. Tallene kan altså tyde på at noe av ledighetsnedgangen skyldes at ledige går ut av arbeidsstyrken.

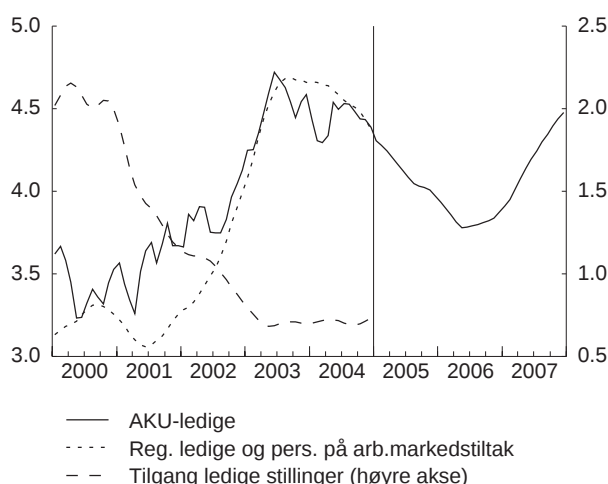
Antall registrerte helt ledige fordelt på yrke og kjønn viser at ledigheten blant kvinnelige helse-, pleie- og omsorgsarbeidere og blant kvinnelige arbeidere i handelsyrker har økt til dels kraftig det siste året. Fra utgangen av februar 2004 til utgangen av februar 2005 økte antall registrert helt ledige kvinner i disse yrkesgruppene med 1100. Ledigheten blant menn totalt ble i samme periode redusert med 6000.

Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk
Millioner. Sesongjustert og glattet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilder: Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Vi forventer en økning i sysselsettingen på om lag 25 000 personer i hvert av årene 2005 og 2006, før internasjonal nedgangskonjunktur og negative impulser fra oljeinvesteringene bidrar til klart lavere sysselsettingsvekst i 2007. Ledighetsraten forventes å synke fra 4,5 prosent i 2004 til henholdsvis 4,1 og 3,8 prosent i 2005 og 2006. I 2007 viser beregningene en gjennomsnittlig ledighetsrate på 4,2 prosent.

Konjunkturedgang internasjonalt gir lav lønnsvekst

Veksten i lønn per normalårsverk var i fjor 3,8 prosent, mot 3,9 prosent i 2003. Lønnsveksten i 2004 var den laveste siden 1995. På grunn av lav prisvekst i fjor var likevel reallønnsveksten på hele 3,1 prosent (målt som veksten i lønn per normalårsverk deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum). Dette er 0,5 prosentpoeng over gjennomsnittsveksten de siste 10 årene.

På grunn av en markert nedgang i sykefraværet og økt overtid, samt at det i fjor var tre flere virkedager enn i 2003, ble veksten i lønn per timeverk på rekordlave 1,7 prosent i fjor. Dette er den laveste timelønnsveksten som er registrert i arbeidskraftregnskapet, som går tilbake til 1970. Trolig må en helt tilbake til før 1950 for å finne lavere timelønnsvekst i Norge.

Den lave nominelle lønnsveksten må sees på bakgrunn av et fortsatt svakt arbeidsmarked. Dessuten var lønnsoppgjørene i 2004 preget av svak lønnsomhet i industri-bedriftene året før. Lønnsomheten har imidlertid tatt seg opp i 2004, og selv om tariff tilleggene i fjor vår forble relativt upåvirket av dette, bidro økt overtid til å trekke lønnsveksten opp gjennom 2004. Overhenget fra 2004 bidrar derfor med om lag to prosentpoeng til veksten i lønn per normalårsverk i 2005. Lønnsglidningen utgjør normalt 1-1,5 prosentpoeng. Vi legger til grunn kun beskjedne tariff tillegg i vårens mellomoppgjør. Samlet sett anslås en lønnsvekst på 3,8 prosent i 2005.

Et konjunkturomslag internasjonalt i løpet av 2005, samt negative vekstbidrag fra oljeinvesteringene i 2006, antas igjen å svekke lønnsomheten i industri-bedriftene. Arbeidsledigheten vil trolig fortsette å synke i 2005 og 2006, men antakelig ikke nok til å bidra vesentlig til økt lønnsvekst i denne perioden. Veksten i lønn per normalårsverk forventes således å ligge stabilt på noe i underkant av 4 prosent i hele prognoseperioden. Et strammere arbeidsmarked trekker isolert sett lønnsveksten opp, men lavere fortjenestemarginer i deler av næringslivet trekker i motsatt retning. Økende konsumprisvekst vil trekke konsumreallønnsveksten ned i de nærmeste årene.

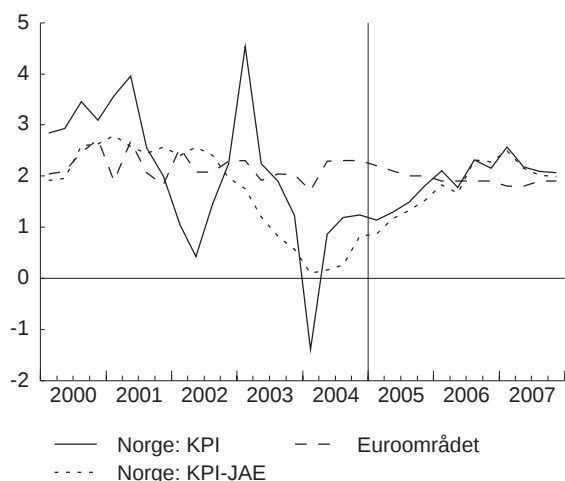
Utsikter til økt, men fortsatt lav prisvekst

Veksten i konsumprisindeksen (KPI) ble rekordlav i 2004. En vekst på 0,4 prosent er den laveste observasjonen på 43 år. Fall i konsumprisene for importerte varer og en nedgang i elektrisitetsprisene fra det svært høye nivået ved inngangen til 2003, ga sterke negative bidrag til prisveksten. Prisstigningen var imidlertid også lav på andre områder. Veksten i husleiene inkludert leie av fritidsbolig var 2,0 prosent, den 4. laveste observasjonen i de 35 siste årene og bare halvparten av veksten året før. Prisene på andre tjenester (uten nettleie og justert for avgiftsendringer) økte med 0,5 prosent, mens norskproduserte varer (utenom energivarer og justert for avgiftsendringer) bare økte med litt over 1 prosent. Økte overføringer til barnehagene som følge av barnehageforliket, sterk konkurranse i luftfartsnæringen og innføringen av moms på transporttjenester, men med lav sats slik at det i praksis virket kostnadsdempende for næringen som helhet, er faktorer bak den lave prisveksten for tjenester.

Ved siste årsskifte ble matmomsen senket fra 12 til 11 prosent, mens øvrige satser ble økt med 1 prosentpoeng. Til tross for dette var 12-månedersveksten i KPI i januar 2005 1,1 prosent, det samme som i desember 2004. De direkte effektene av reelle avgiftsendringer i

Konsumprisindeksen

Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

perioden bidro med om lag 0,6 prosentpoeng, mens bidraget fra energivarer (inkludert avgiftsendinger) var -0,1 prosentpoeng. KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i januar i år bare 0,7 prosent høyere enn for ett år siden, mot 1,0 prosent måneden før.

I januar 2005 var prisstigningstakten på 12-månedersbasis noe høyere enn gjennomsnittet for 2004 i alle hovedgrupper etter leverende sektor. I forhold til desember i fjor ble det imidlertid en ytterligere nedgang i prisstigningstakten for importerte konsumvarer. Også for norskproduserte konsumvarer utenom energivarer og primærnæringsvarer, falt prisstigningstakten over årsskiftet når en korrigerer for avgiftsendringene. For primærnæringsvarer og husleie var det derimot en liten økning i prisstigningstakten fra desember i fjor til januar i år.

Bortfall av en del spesielle prisdempende faktorer må antas å ville bidra til at prisstigningen tar seg noe opp i tiden framover. I tillegg må også veksten i timelønnskostnadene forventes å øke klart fra fjorårets svært lave vekst. Effekten av kronestyrkingen gjennom 2004 vil bidra til å holde prisstigningen nede, men virkningene dør etter hvert ut. Et fortsatt økende importvolum fra lavkostland relativt til andre leverandørland og en generell lav prisvekst hos våre handelspartnere, vil kunne bidra til moderat fall i prisene på importerte ferdigvarer i hele prognoseperioden. På årsbasis ventes KPI-JAE å vokse med 1,2 prosent i år, økende til om lag 2,2 prosent i 2007.

Energiprisene antas å trekke prisstigningen i år noe ned, mens bidraget fra avgiftsendringene trekker opp. Veksten i KPI anslås til 1,4 prosent i 2004. I 2006 og 2007 ventes energiprisene å stige om lag i takt med den generelle prisveksten. Under forutsetning av at avgiftsatsene i 2006 og 2007 bare inflasjonsjusteres, vil veksten i KPI da bli om lag den samme som i KPI-JAE.

Utsiktene i kraftmarkedet framover

I 2004 var den gjennomsnittlige systemprisen på kraft i NordPool området 24,2 øre/kWh. Så langt i 2005 har prisen ligget på 20,4 øre/kWh. Terminprisene på NordPool indikerer for 2005 samlet en gjennomsnittlig kraftpris på i overkant av 21 øre per kWh, et prisfall på 13 prosent fra 2004. Prisen for elektrisitet (inkludert nettleie og avgifter) for husholdningene antas å synke med om lag 4 prosent fra 2004 til 2005.

Lavere forventet kraftpris og normale temperaturforhold i resten av 2005 tilsier en økning i forbruket i alminnelig forsyning på om lag 3 TWh på årsbasis sammenlignet med 2004. For kraftintensiv industri og elektrokjeler kan det ligge an til at kraftforbruket stiger med om lag 2,5 TWh i 2005. Samlet norsk totalforbruk av kraft i 2005 kan bli om lag 128 TWh eller 6 TWh høyere enn i 2004. Dette vil være det høyeste kraftforbruket i et enkelt år noen sinne, 3 TWh høyere enn i 2001.

Ved inngangen til 2005 var vannmagasinbeholdningen om lag normal. Så langt i år har samlet tilsig til magasinene vært vel 4 TWh høyere enn normalt. Snømengden i fjellet per uke 8 antas å være om lag 8 TWh over normalen. En totalproduksjon på 132 TWh i Norge, 20 prosent over produksjonen i 2004, er forenlig med at magasinutfyllingen er den samme ved inngangen til 2006 som ved begynnelsen av 2005, altså på normalnivået. Alt i alt kan dette medføre en netto eksport av kraft i 2005 på anslagsvis 4 TWh. Netto handel med kraft kan dermed komme til å skifte fra stor nettoimport i 2004 til markert nettoeksport i 2005.

Fortsatt store overskudd i utenriksøkonomien

I 2004 hadde Norge et overskudd på driftsbalansen overfor utlandet på 231 mrd. kroner. Det er en økning på rundt 30 mrd. fra 2003, som for en stor del skyldes den kraftige oljeprisøkningen i fjor. Overskuddet utgjorde i 2004 knapt 14 prosent av BNP.

Eksporten av tradisjonelle varer økte markert i verdi i 2004. Det skyldes økt internasjonal etterspørsel og høye priser på råvarer i verdensmarkedene, som følge av høy økonomisk vekst internasjonalt. Høy innenlandsk etterspørsel bidro til at også importen av tradisjonelle varer økte markert.

Handelsbalansen viste et overskudd på 239 mrd. kroner i 2004. I 2005 ventes det å øke ytterligere, til om lag 247 mrd., hovedsakelig pga. relativt sterk prisvekst på norske eksportvarer. Deretter vil overskuddet ifølge våre beregninger falle klart i 2006. Det skyldes primært at vi har lagt til grunn at oljeprisen faller med 7,5 prosent, men også en antatt svak volumnedgang i oljeeksporten fra og med 2006. Inntektene fra eksport av gass, som antas å øke markert framover, trekker i motsatt retning. For tradisjonelle varer øker importen mer enn eksporten gjennom hele prognoseperioden. I 2007 resulterer dette i en moderat nedgang i overskuddet på handelsbalansen sammenliknet med året før, til 194 mrd. kroner.

Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008

Etter konjunkturtoppen i 1998/1999 var norsk økonomi i en konjunkturedgang helt til bunnen i lavkonjunktoren ble nådd sommeren 2003. Deretter har norsk økonomi vært i oppgang. Vi antar at en ny konjunkturtopp nås vinteren 2005/2006. Konjunkturutsagnet ventes å bli forholdsvis beskjedene framover, og vi tror høykonjunktoren vil vare ut 2007.

I det følgende studeres noen mulige drivkrefter bak konjunkturbevegelsen de fem siste årene, og utviklingen vi forventer fram til og med 2008. Elementene som studeres er petroleumsinvesteringene, pengepolitikken og etterspørselsimpulsen fra utlandet. Analysen er partiell – vi har tatt for oss noen potensielt viktige faktorer – og vil således ikke kunne identifisere alle forhold som forklarer konjunkturbevegelsene. Beregningene er basert på samme type metodikk som ble brukt bl.a. i en artikkel om konjunkturforløpet på 1990-tallet av Johansen og Eika (se ØA 6/2000), men med en litt forenklet tilnærming.

Analysen er gjort ved hjelp av SSBs makroøkonometriske modell KVARTS. I modellen bestemmes både nivåer (underliggende trend) og avviket fra trend, altså konjunkturforløpet. For å kunne tallfeste konjunkturbidragene fra de tre faktorene, må vi definere hva som skal forstås med normale forløp for petroleumsinvesteringer, pengepolitikk og internasjonale konjunkturimpulser. Med utgangspunkt i vår referansebane legger vi inn disse kontrafaktiske «normalnivåene» i separate beregninger. Forskjellene mellom de ulike kontrafaktiske beregningene og referansebanen, defineres som konjunkturbidraget fra de enkelte faktorene. Vi fokuserer her utelukkende på resultatene for BNP for Fastlands-Norge, som er variabelen vi i første rekke tar utgangspunkt i når vi beskriver konjunkturutviklingen i Norge.

Petroleumsinvesteringene

Et «normalt» forløp for investeringene i petroleumsvirksomheten defineres som gjennomsnittet av investeringene målt i faste priser, over perioden 1999 - 2008, og er beregnet til vel 17 mrd. 2002-kroner per kvartal. I figur 1 vises det faktiske investeringsforløpet til og med 2004 og deretter våre anslag i referansebanen sammen med det gjennomsnittlige nivået vi definerer som konjunkturnøytralt.

Etter toppåret 1998 har petroleumsinvesteringene falt markert til en bunn rundt årsskiftet 2001/2002. Deretter har de steget klart. I vår referansebane fortsetter oppgangen ut 2005, før de så avtar noe igjen. Denne utviklingen er i høy grad sammenfallende med konjunkturutviklingen, gjengitt i figur 2. I samme figur vises også virkningene på BNP Fastlands-Norge av at investeringene ikke fulgte den nøytrale banen. Dette betegner vi som konjunkturbidraget fra petroleumsinvesteringene. Tolkningen av figuren er at i perioder hvor begge kurvene ligger på samme side av 0-linjen, har investeringene bidratt til konjunkturutsagnet, mens de har virket til å redusere utsagnet når de ligger på hver sin side.

Høykonjunktoren som endte i 2002, ble dempet av lave investeringer. Det er en tendens til at de negative aktivitetsvirkningene fra petroleumsinvesteringene forsterkes fram mot slutten av 2002. Dermed bidro utviklingen i petroleumsinvesteringen til konjunkturedgangen i perioden. I begynnelsen av 2004 forsvinner den negative virkningen av de lave investeringene, og dette bidrar til det konjunkturrelle omslaget som kommer noen kvartaler senere. I forhold til lavkonjunktoren i 2003-2004 er investeringene om lag nøytrale. Den antatt sterke veksten i investeringene framover, bidrar derimot i stor grad til høy-

konjunktoren i de kommende tre årene og kan alene forklare det aller meste av konjunkturutviklingen.

Internasjonal etterspørsel

Norsk eksport, og dermed særlig de konkurranseutsatte næringene, blir i høy grad påvirket av utviklingen internasjonalt; både via prisutvikling på verdensmarkedet, internasjonale renter, valutakurs og etterspørselsutviklingen på norske eksportmarkeder. Vi begrenser her problemstillingen til bare å studere markedsutviklingen.

En konjunkturnøytral markedsutviklingen er i denne studien basert på den gjennomsnittlige etterspørselsveksten i de norske eksportmarkedene i perioden. Av figur 3 går det fram at 2000 og begynnelsen av 2001 var preget av en kraftig høykonjunktur i Norges eksportmarkeder, men at dette deretter endres slik at fra 2002 til begynnelsen av 2004 kan beskrives som en svak lavkonjunktur i de samme markedene. Fra et konjunkturrelt bunnpunkt i 2. kvartal 2003 slår utviklingen om til oppgang, og etterspørselen ligger over trenden i perioden fra og med andre halvår 2004 og ut 2006. Fra årsskiftet 2005-2006 og ut 2007, vokser markedssetterspørselen mindre enn gjennomsnittet for perioden. Av figur 4 går det frem at det særlig er den norske høykonjunktoren i begynnelsen av perioden og lavkonjunktoren mot slutten som kan forklares av nivået på etterspørselen på de norske eksportmarkedene.

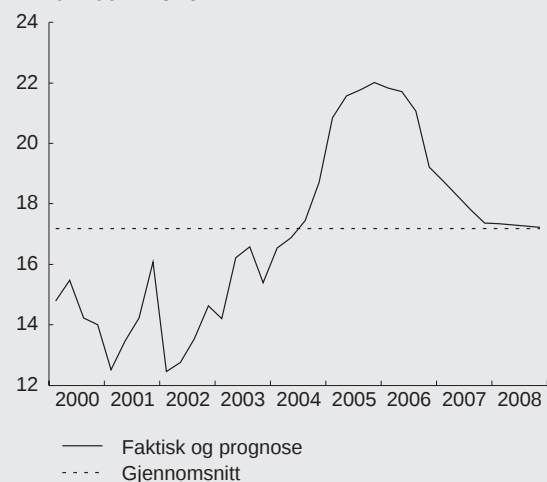
Omslaget til lavere internasjonal vekst tidlig i 2001, reduserte det positive bidraget, og trakk veksten i BNP Fastlands-Norge ned med om lag et halvt prosentpoeng i 2001 og 2002. I årene 2002 til 2004 har den internasjonale etterspørselen virket forholdsvis konjunkturnøytralt på norsk økonomi, noe som også ventes for inneværende år. Deretter vil den relativt lave internasjonale etterspørselen bidra til avdempingen av veksten i norsk økonomi gjennom 2006 og ut beregningsperioden.

Pengepolitikk

Renten lå på et forholdsvis høyt nivå i perioden 1999 til 2002, for så å falle kraftig gjennom 2003. Siden begynnelsen av 2004 har den ligget på rundt 2 prosent, og i vår referansebane har vi lagt til grunn at den vil stige gjennom 2. halvår av 2005 til 2,5 prosent, for så å forbli på dette nivået. I vår «normalbane» legger vi til grunn en realrente på 3,5 prosent, og lar pengemarkedsrenten følge summen av denne og den løpende inflasjonen. Dette innebærer at pengemarkedsrenten stort sett ville beveget seg mellom 4 og 6 prosent i årene 2000 til 2008, jf. figur 5, dvs. langt mer stabilt enn i referansebanen. Det understrekes at denne rentebanen er kontrafaktisk og løsrevet fra det operative målet for Norges Banks pengepolitikk.

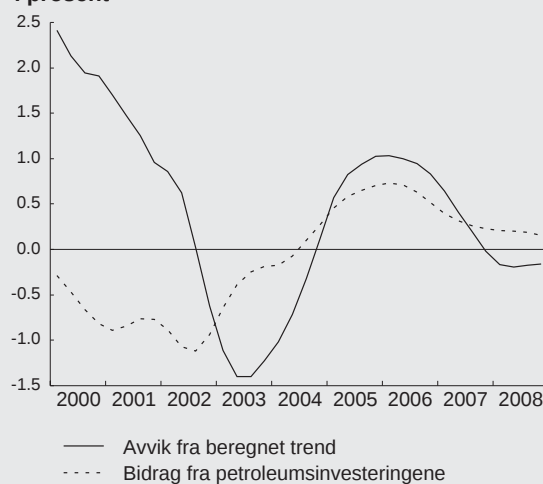
Med dette utgangspunktet viser figur 6 at den faktiske rentesettingen virket dempende på høykonjunktoren fra 2000 til begynnelsen av 2002. Det høye rentenivået i 2002 bidro imidlertid til å forklare mye av lavkonjunktoren i 2003 og 2004. Det skyldes at det tar tid før rentene slår inn i økonomien, og rentene var høye selv etter at norsk økonomi var kommet inn i en konjunkturedgang. Våren 2003 ble det negative bidraget fra rentepolitikken svakere og bidro etter hvert til å stimulere produksjon og etterspørsel. Ifølge våre beregninger er norsk økonomi nå inne i en høykonjunktur, og rentepolitikken bidrar fortsatt til å øke aktivitetnivået i Fastlands-Norge og forlenge høykonjunktoren. Med de anslag vi har lagt til grunn framover, vil rentens avvik fra det definerte normalnivået bidra til å redusere dybden i neste lavkonjunktur, fra slutten av 2007 som forøvrig er forårsaket av blant annet internasjonal lavkonjunktur.

Figur 1.
Petroleumsinvesteringer
i mrd. 2002-kroner

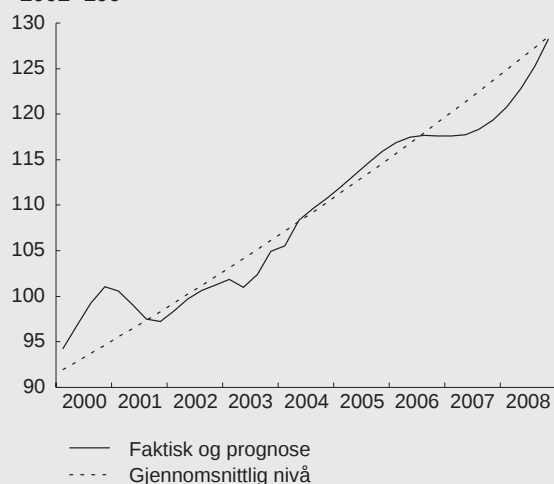
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.
BNP Fastlands-Norge
i prosent

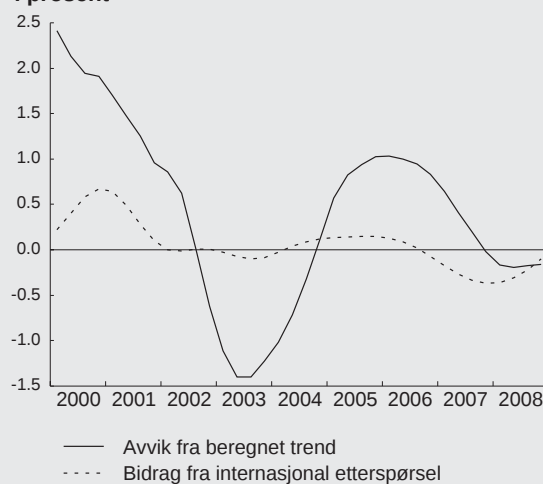
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.
Internasjonal etterspørsel etter norsk eksport
2002=100

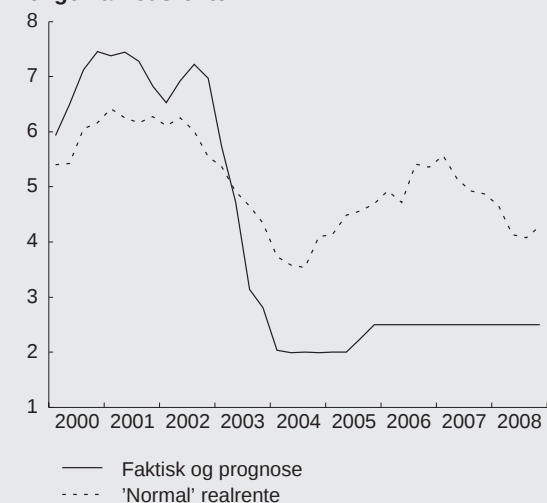
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.
BNP Fastlands-Norge
i prosent

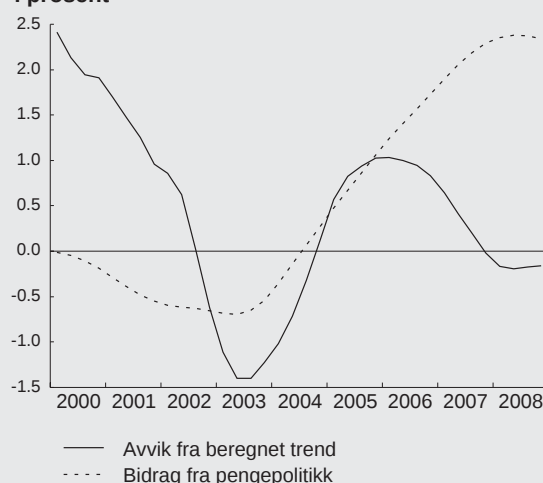
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.
Pengemarkedsrente

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.
BNP Fastlands-Norge
i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Underskuddet på rente- og stønadsbalansen var i fjor på 7,7 mrd kroner, mot 11,4 mrd i 2003. Balansen bedres gradvis gjennom prognoseperioden, og fra og med 2006 går den i pluss. Det skyldes det økende overskuddet på rentebalansen, som følger av at petroleumsfondet og avkastningen på dette stadig øker.

Stor usikkerhet, men små systematiske feil i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte prognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser for to til tre år fram i tid i februar/mars, juni, september og desember hvert år. Nedenfor gir vi en samlet evaluering av disse sytten årene med prognosevirksomhet. Evalueringen begrenses til veksten i konsumprisindeksen (KPI), veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Det undersøkes spesielt om anslagene har avveket systematisk fra foreløpige tall fra nasjonalregnskapet, og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i de tilsvarende anslagene for 2005 og 2006, som legges fram i denne oversikten.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar/mars året etter regnskapsåret («Utsynsregnskapet»), og de endelige tallene som normalt sett først er klare om lag to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med enkeltstående revisjoner hvor nye statistikker innarbeides eller omlegginger av beregningsprinsipper o.l. for nasjonalregnskapet gjennomføres. Vi benytter foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som fasit av fire grunner. For det første foreligger det ikke endelige regnskapstall for årene etter 2002. Anslagene for disse årene må derfor sammenlignes med foreløpige regnskapstall uansett. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje kan endringer i basisår mellom Utsynsregnskapet og de etterfølgende regnskapene medføre at tallene ikke er sammenlignbare. For det fjerde ble det ved hovedrevisjonene i 1995 og 2002 foretatt endringer i definisjoner, noe som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til de samme størrelsene.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 1, 2 og 3 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og tall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og ledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen, men sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Intervallene er likevel valgt fordi man ved å gjøre en rimelig antakelse om at alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (normalfordeling med lik forventning og spredning) og er uavhen-

gige, kan regne ut sannsynligheten for at fremtidige avvik ligger innenfor intervallet. Under denne forutsetningen er sikkerheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent.

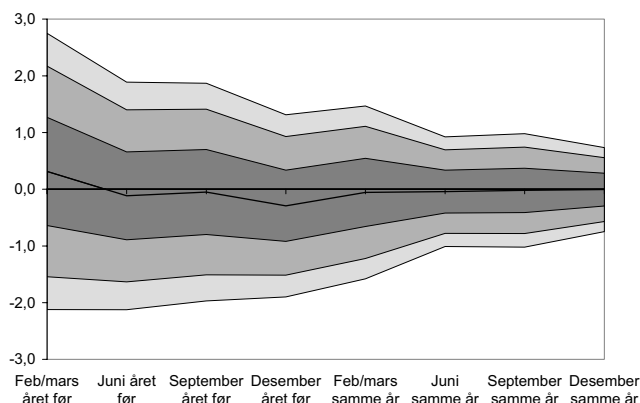
I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten to år frem i tid 0,3 prosentpoeng over den realiserte. Anslaget gitt i desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt 0,3 prosentpoeng under. For de øvrige anslagene er det enten ingen eller små systematiske feil. Gjennomsnittlig anslag på veksten i KPI er også gode, og bommer med maksimum 0,2 prosentpoeng. Her er det imidlertid tendenser til systematisk overvurdering. I gjennomsnitt ligger også anslagene på ledigheten over de endelige tallene på samtlige prognosetidspunkter, men dog ikke mer enn 0,2 prosentpoeng. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene og at det er relativt få observasjoner med i analysen (mellom 12 og 17), tyder resultatene på at det kun er små systematiske feil i anslagene for alle de tre hovedstørrelsene.

Det har vært stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten offentliggjort i februar året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslagene i 1991 og 1994 bommet mest, med henholdsvis 2,6 og 2,0 prosentpoeng. Av de 15 anslagene vi har laget på dette tidspunktet, ligger 8 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Kun én gang traff prognosen helt nøyaktig - i 1996. Allerede ved neste offentliggjøring er imidlertid variasjonen mellom anslag og regnskapstall betydelig mindre, og ett år før offentliggjøringen av regnskapstallene bommer kun 4 av 17 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. I de tre siste rapportene før foreløpige regnskapstall foreligger, er de fleste anslag mindre enn 0,5 prosentpoeng unna fasit.

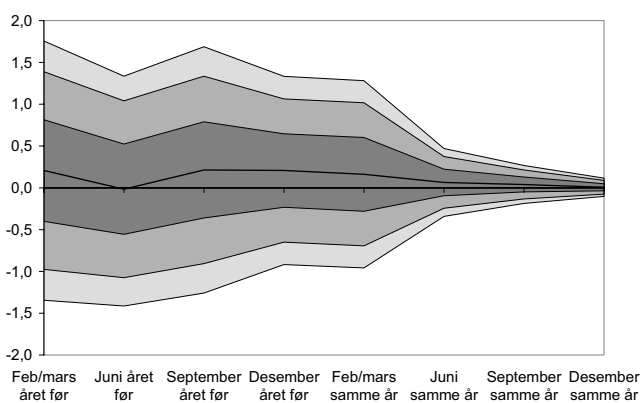
Vi finner et lignende mønster i anslagene for veksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, men anslagene fra og med juni samme år er meget treffsikre. Etter dette er ingen anslag mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttaket. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Dette avspeiler at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året. KPI-tallene revideres som kjent ikke.

Spredningen i avviket mellom anslag på ledigheten gitt i juni året før og resultatet viser en markert nedgang sammenlignet med anslaget gitt kvartalet før. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar året før, mot 0,4 prosentpoeng i prognosen gitt i juni samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før resultatet foreligger. Etter dette ligger ingen prognoser mer enn 0,3 prosentpoeng fra regnskapstallet. Heller ikke AKU-tallene revideres etter at de er publisert første gang.

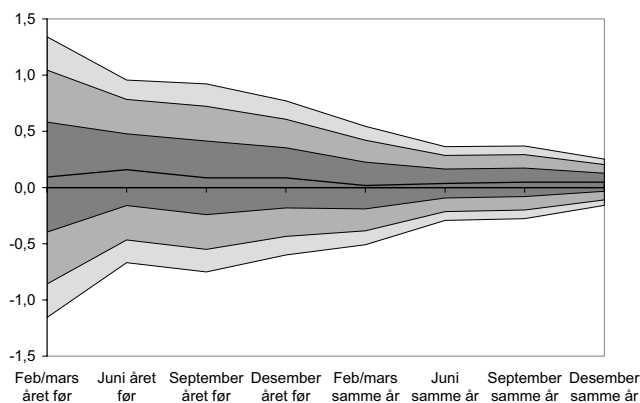
Figur 1. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

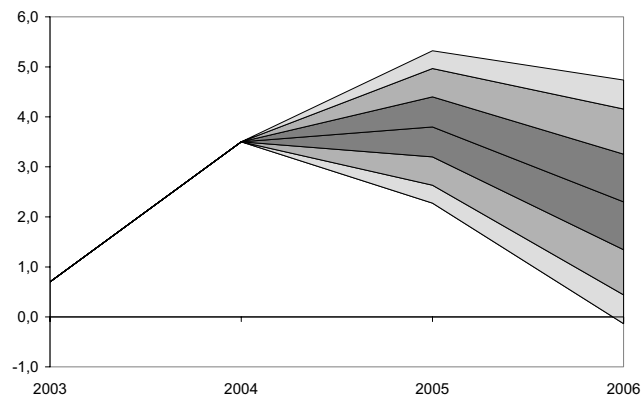
Figur 2. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

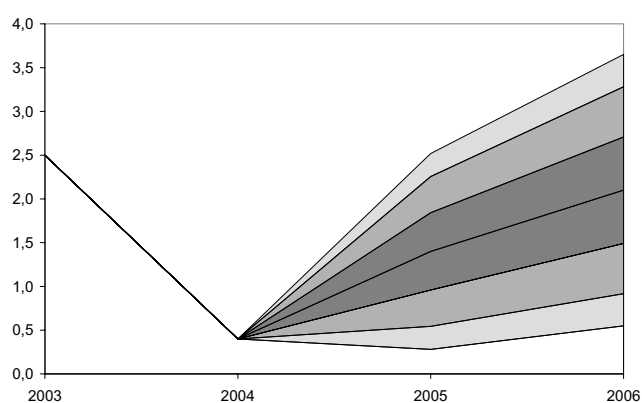
Figur 3. Anslag på arbeidsledighet. Avvik fra regnskapstall og spredningene i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

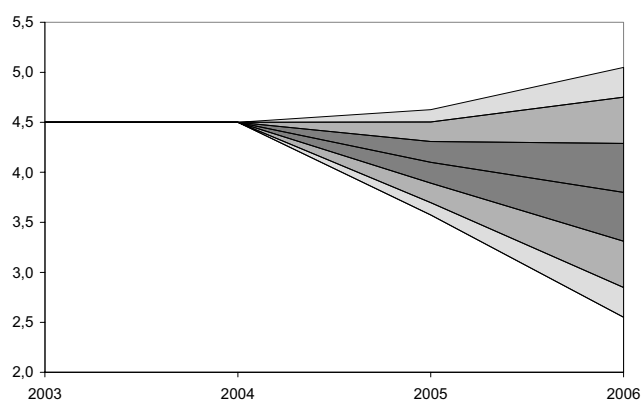
Figur 4. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

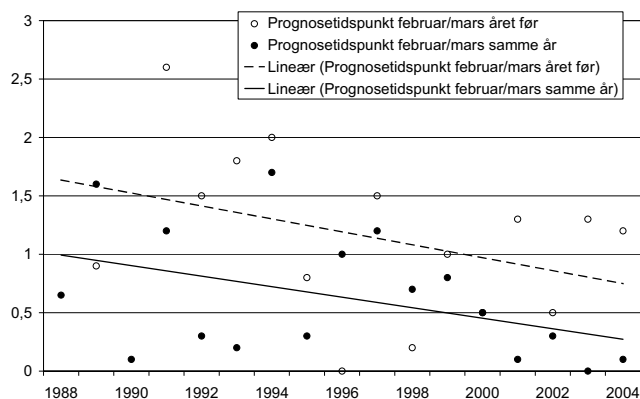
Figur 5. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

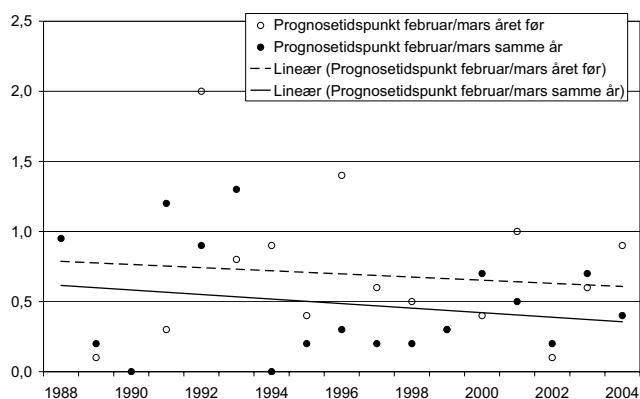
Figur 6. Anslag på arbeidsledighet. Sikkerheten for at regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

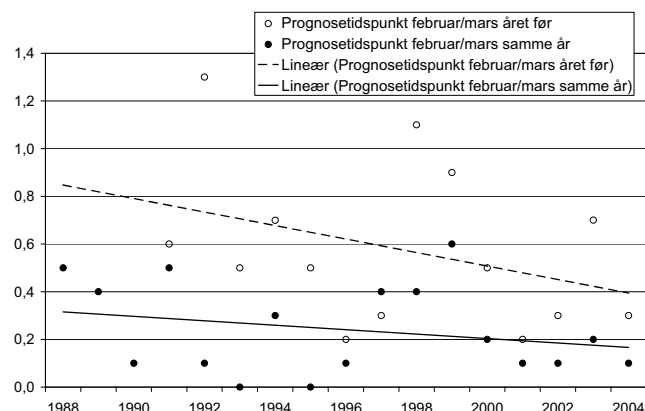
Figur 7. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 8. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

Figur 9. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra regnskap

Prognosene er usikre

I figurene 3, 4 og 5 vurderes usikkerheten i anslagene for 2005 og 2006 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 3,8 prosent i 2005 og 2,3 prosent i 2006. Basert på analysen over, er vi 50 prosent sikre på at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 3,2 og 4,4 prosent i 2005 og mellom 1,3 og 3,3 prosent i 2006. Vi er 80 prosent sikre på at den prosentvise veksten vil ligge mellom 2,6 og 5,0 i 2005 og mellom 0,4 og 4,2 i 2006. Et intervall på til sammen 3,1 prosentpoeng i 2005, og 4,8 prosentpoeng i 2006, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sikkerhet.

Veksten i KPI var på 0,4 prosent i 2004. For 2005 og 2006 anslår vi veksten til henholdsvis 1,4 og 2,1 prosent. Vi er 50 prosent sikre på at anslagene for 2005 og 2006 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,4 og 0,6 prosentpoeng. Med 80 prosent sikkerhet bommer vi ikke med mer enn 0,9 prosentpoeng i 2005 og 1,2 prosentpoeng i 2006. Vi er 90 prosent sikre på at intervallet mellom 0,3 og 2,5 dekker den faktiske KPI-veksten i 2005, og at intervallet mellom 0,5 og 3,7 dekker KPI-veksten i 2006.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 4,1 prosent i 2005 og 3,8 prosent i 2006. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2005 kan betraktes med en stor grad av sikkerhet, behefter det seg betydelig usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sikkerhet ikke ligge over 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for 2005. I 2006 derimot er det 80 prosent sikkerhet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 1,0 prosentpoeng over og under anslaget. Intervallet som dekker ledighetstallet for 2006 med 90 prosent sikkerhet spenner seg fra 2,6 til 5,0, et intervall på hele 2,4 prosentpoeng.

Figurene 7-9 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP for Fastlands-Norge, KPI og AKU ledigheten. Alle figurene viser at anslagene er blitt bedret over tid. Dette kan skyldes at økonomien gradvis er blitt mindre preget av usikkerhet, men også at det ligger en gevinst i å opparbeide seg erfaring med prognosearbeid.

Hvor godt traff SSBs prognoser for 2004?

I SSBs konjunkturanalyser er det i foregående perioder presentert anslag for utviklingen i 2004 for sentrale makroøkonomiske variabler tilsammen 11 ganger. Første gang var i juni 2002. Tabellen gjengir prognosene for 2004 gitt på ulike tidspunkt gjennom 2003 og 2004. Første rapporterte prognosetidspunkt er fra februar 2003 publisert i ØA nr. 1/2003. Det er kun anslag for referansebanen som er presentert i tabellen, prognoser fremkommet ved alternative forutsetninger er ikke gjengitt.

I tabellen viser kolonnen ØA 1/05 de foreløpige anslagene fra Nasjonalregnskap for 2004 samt andre regnskapsstørrelser som dermed kan betraktes som fasit.

Det første anslaget for BNP-veksten viste seg å være for lav i forhold til hva den skulle vise seg å ende på, men et forholdsvis riktig hovedbilde kom tidlig på plass. Petroleumsinvesteringene var lenge for lavt anslått, men dette ble dels balansert av for lave importanslag. Litt for lav aktivitetsvekst i fastlandsøkonomien bidro til en liten undervurdering av sysselsettingsutviklingen og at nivået på arbeidsledigheten ble anslått litt for høyt. Anslagene for aktivitetsvekst og sysselsettingsøkning var tilnærmet perfekte f.o.m. desember 2003, og også arbeidsledigheten traff det endelige utfallet svært bra. Fra og med september 2003 viste oljeinvesteringens anslagene en klart riktig tendens, selv om de ennå en tid ble undervurdert i forhold til hva veksten skulle vise seg å bli. Investeringene i Fastlands-Norge ble også undervurdert i prognosene gitt i 2003.

Våre anslag på pengemarkedsrenten for 2004, var i 2003 gjennomgående lavere enn andre institusjoners anslag. Likevel var også våre anslag for høye. Nedjusteringen av renteforventningene gjennom 2003 bidro til høyere forventet privat konsum enn hva man antok i de første prognosene. Anslagene gitt for veksten i konsum i offentlig forvaltning viser seg å ha gitt et rimelig godt bilde av hvordan utviklingen i denne variabelen skulle bli.

Den nominelle utviklingen ble i 2003 noe overvurdert. Prognosene for utviklingen i lønn per normalårsverk ble redusert gjennom 2003, mot et nivå nærmere den faktiske utviklingen. Fra og med februar 2004 ble lønnsveksten perfekt anslått. Endringene i konsumprisindeksen (KPI) og den avgifts- og energiprisjusterte konsumprisindeksen (KPI-JAE) ble lenge overvurdert, dette gjelder særlig KPI-JAE. Dette må sees i sammenheng med at veksten i importprisene også ble overestimert. For høye anslag på importprisveksten har også bidratt til undervurderingen av importveksten. Anslagene for eksportpriser og valutakursen gitt i 2003 må sies å treffe den faktiske utviklingen godt. Prognosen for eksport har også truffet bra.

Ved publisering av prognosene i september 2003 ble oljeprisanslaget oppjustert, og dette fortsatt i alle de neste anslagene. De oppjusterte oljeprisene førte også med seg kraftige oppjusteringer av overskuddet på driftbalansen med utlandet. Anslagene for investeringer i Fastlands-Norge ble økt i løpet av 2004, men ble allikevel liggende under det som ser ut til å være den faktiske veksten.

SSBs framskrivninger for 2004. Vekstrater i prosent der ikke annet fremgår

	ØA 1/03	ØA 3/03	ØA 4/03	ØA 6/03	ØA 1/04	ØA 3/04	ØA 4/04	ØA 6/04	ØA 1/05
Konsum i husholdninger mv.	2,9	4,0	5,0	5,1	5,2	5,0	5,0	4,3	4,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,7	1,4	2,1	2,4	2,5	3,1	1,7	2,0
Bruttoinvestering i fast kapital	-0,3	0,2	2,9	1,8	3,4	5,3	8,4	7,8	8,9
Oljevirkksomhet	-0,6	-0,9	7,0	4,4	3,8	8,4	12,2	9,7	11,5
Fastlands-Norge	-0,3	0,5	0,5	0,3	2,2	2,3	5,7	5,0	6,2
Eksport	1,2	3,4	2,4	2,2	1,9	1,0	1,5	1,2	1,3
Råolje og gass	0,7	3,3	1,3	0,7	0,3	0,4	1,3	0,6	0,9
Eksport tradisjonelle varer	3,1	4,9	3,3	4,9	6,1	3,8	3,1	3,0	3,0
Import	1,3	3,0	3,7	4,2	5,1	5,4	7,1	8,4	9,0
Import tradisjonelle varer	1,5	4,0	3,7	3,9	5,2	6,2	8,8	10,3	11,1
BNP i alt	1,7	2,9	3,0	2,8	2,8	2,6	3,3	2,8	2,9
BNP Fastlands-Norge	2,3	3,0	3,3	3,6	3,6	3,3	3,9	3,5	3,5
Sysselsatte personer	-0,5	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2
AKU-ledighet (nivå)	4,8	4,7	4,6	4,4	4,4	4,3	4,3	4,4	4,5
Lønn per normalårsverk	4,6	4,0	4,1	4,2	3,7	3,8	3,8	3,8	3,8
Konsumprisindeksen	1,3	1,0	1,0	1,3	0,7	0,7	0,4	0,5	0,4
KPI-JAE	2,1	1,7	1,4	1,5	1,0	0,5	0,2	0,3	0,3
Eksportpris tradisjonelle varer	7,6	6,6	7,2	6,1	5,6	5,3	6,8	8,2	8,0
Importpris tradisjonelle varer	6,1	4,0	4,0	4,4	3,6	3,2	3,9	3,6	3,7
Pengemarkedsrente (nivå)	5,4	3,8	3,1	3,0	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0
Utlånsrente (nivå)	6,9	5,4	4,7	4,9	4,3	4,4	4,2	4,3	4,2
Importveid kronekurs (44 land)	3,2	2,4	3,4	2,8	5,9	4,0	3,8	3,0	3,0
Driftsbalanse, mrd. kroner	157,1	145,9	156,0	172,4	200,3	242,7	249,2	237,8	231,2
Eksportmarkedsindikator	5,9	5,8	5,6	6,9	6,2	4,8	4,8	4,8	5,8
Råoljepris, kroner per fat	181	174	180	186	201	225	246	257	257

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2002- priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2003	2004	03.1	03.2	03.3	03.4	04.1	04.2	04.3	04.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	700 911	731 049	171 631	174 548	176 640	177 779	180 842	181 009	182 597	185 320
Konsum i husholdninger	670 511	698 732	164 134	167 020	169 010	170 019	172 868	173 029	174 488	177 054
Varekonsum	370 473	389 085	89 774	92 555	93 770	94 109	96 256	96 213	96 937	98 632
Tjenestekonsum	289 095	296 712	71 453	71 930	72 496	73 146	73 506	73 758	74 297	74 878
Husholdningenes kjøp i utlandet	29 451	33 041	7 328	7 137	7 437	7 524	8 094	8 153	8 180	8 667
Utlendingers kjøp i Norge	-18 507	-20 105	-4 421	-4 601	-4 692	-4 760	-4 989	-5 094	-4 926	-5 123
Konsum i ideelle organisasjoner	30 400	32 316	7 497	7 528	7 630	7 760	7 974	7 981	8 109	8 267
Konsum i offentlig forvaltning	343 136	349 891	85 318	85 899	85 932	86 092	86 852	87 587	87 598	87 742
Konsum i statsforvaltningen	182 469	187 776	45 472	45 688	45 621	45 712	46 659	47 108	46 981	47 048
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	152 825	158 283	38 050	38 246	38 232	38 319	39 236	39 696	39 646	39 725
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 644	29 494	7 421	7 442	7 389	7 394	7 422	7 412	7 335	7 323
Konsum i kommuneforvaltningen	160 667	162 115	39 846	40 211	40 312	40 380	40 193	40 479	40 617	40 694
Bruttoinvestering i fast realkapital	269 218	293 263	68 821	68 636	68 229	63 485	69 563	70 642	73 864	79 625
Utvinning og rørtransport	62 411	69 587	14 201	16 226	16 586	15 399	16 541	16 892	17 448	18 706
Tjenester tilknyttet utvinning	-2 003	329	585	353	87	-3 028	65	97	75	92
Utenriks sjøfart	1 878	3 618	1 384	257	828	-592	671	339	701	1 907
Fastlands-Norge	206 931	219 729	52 651	51 801	50 727	51 705	52 285	53 313	55 640	58 920
Fastlands-Norge eksklusiv offentlig forvaltning	160 540	173 594	41 485	40 181	38 441	40 235	41 530	41 731	44 321	46 440
Næringer	108 146	114 723	28 202	27 257	25 461	27 021	27 893	27 236	29 290	30 689
Industri og bergverk	18 916	19 869	4 783	5 040	4 399	4 765	4 777	5 003	5 214	4 907
Annen vareproduksjon	22 214	22 691	5 669	5 476	5 728	5 141	5 390	5 477	5 592	6 563
Tjenesteproduksjon	52 394	58 872	13 283	12 925	12 980	13 214	13 637	14 494	15 031	15 750
Boliger (husholdninger)	67 015	72 163	17 750	16 741	15 334	17 114	17 726	16 756	18 484	19 219
Offentlig forvaltning	46 391	46 135	11 166	11 619	12 287	11 470	10 755	11 583	11 319	12 481
Lagerendring og statistiske avik	3 365	16 971	4 382	-4 345	1 205	877	1 322	6 609	3 355	4 245
Bruttoinvestering i alt	272 582	310 234	73 204	64 291	69 434	64 362	70 885	77 250	77 218	83 870
Innenlandsk sluttanvendelse	1 316 630	1 391 174	330 153	324 738	332 006	328 233	338 578	345 846	347 413	356 933
Etterspørsel fra Fast.-Norge (ekskl. lagerendring)	1 250 978	1 300 669	309 600	312 247	313 300	315 577	319 979	321 909	325 835	331 983
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	389 527	396 026	96 484	97 518	98 219	97 563	97 607	99 170	98 917	100 223
Eksport i alt	634 110	642 341	153 795	159 595	157 047	164 163	162 123	161 230	159 669	159 404
Tradisjonelle varer	192 944	198 673	46 249	48 434	48 850	49 465	48 563	47 818	50 409	51 872
Råolje og naturgass	272 223	274 644	67 713	70 322	67 168	67 465	71 384	70 015	67 604	65 699
Skip og plattformer	17 075	7 752	2 331	3 243	3 516	7 985	2 430	2 921	1 573	827
Tjenester	151 868	161 272	37 502	37 596	37 513	39 247	39 746	40 476	40 084	41 006
Samlet anvendelse	1 950 740	2 033 514	483 948	484 333	489 054	492 396	500 701	507 076	507 083	516 337
Import i alt	425 921	464 249	106 805	105 905	105 285	107 895	112 155	114 079	117 338	120 753
Tradisjonelle varer	279 071	309 961	69 093	69 718	69 317	70 926	74 146	76 820	79 512	79 453
Råolje og naturgass	1 796	1 617	851	331	309	307	293	430	564	350
Skip og plattformer	12 255	12 120	3 789	2 817	3 061	2 588	3 145	2 496	2 697	3 782
Tjenester	132 799	140 551	33 072	33 039	32 599	34 074	34 571	34 332	34 566	37 168
Bruttonasjonalprodukt	1 524 818	1 569 266	377 143	378 429	383 769	384 501	388 546	392 998	389 745	395 583
Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 221 253	1 264 522	301 459	303 674	306 708	308 343	310 833	313 713	316 732	320 918
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	303 565	304 744	75 684	74 754	77 061	76 158	77 713	79 285	73 013	74 666
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 069 674	1 106 514	264 170	266 028	268 461	270 505	272 362	274 802	277 635	280 553
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	824 210	855 784	202 993	204 814	207 019	208 723	210 007	212 196	214 845	217 567
Industri og bergverk	145 667	148 107	36 245	36 100	36 548	36 666	36 373	36 656	37 408	37 600
Annen vareproduksjon	111 257	117 359	27 481	27 488	27 976	28 073	28 906	29 181	29 392	29 761
Tjenesteproduksjon	567 286	590 319	139 268	141 226	142 495	143 984	144 728	146 359	148 045	150 207
Offentlig forvaltning	245 464	250 730	61 178	61 214	61 442	61 783	62 355	62 606	62 790	62 986
Korreksjonsposter	151 580	158 008	37 288	37 647	38 247	37 838	38 472	38 910	39 098	40 365

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2002-priser. Prosentvis endring fra foregående periode

	Ujustert		Sesongjustert							
	2003	2004	03.1	03.2	03.3	03.4	04.1	04.2	04.3	04.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	4,3	-0,2	1,7	1,2	0,6	1,7	0,1	0,9	1,5
Konsum i husholdninger	2,8	4,2	-0,4	1,8	1,2	0,6	1,7	0,1	0,8	1,5
Varekonsum	3,5	5,0	-1,2	3,1	1,3	0,4	2,3	0,0	0,8	1,7
Tjenestekonsum	1,4	2,6	-0,2	0,7	0,8	0,9	0,5	0,3	0,7	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	7,7	12,2	5,6	-2,6	4,2	1,2	7,6	0,7	0,3	5,9
Utlendingers kjøp i Norge	1,3	8,6	-3,5	4,1	2,0	1,4	4,8	2,1	-3,3	4,0
Konsum i ideelle organisasjoner	7,1	6,3	3,0	0,4	1,4	1,7	2,8	0,1	1,6	1,9
Konsum i offentlig forvaltning	1,4	2,0	0,1	0,7	0,0	0,2	0,9	0,8	0,0	0,2
Konsum i statsforvaltningen	1,0	2,9	0,0	0,5	-0,1	0,2	2,1	1,0	-0,3	0,1
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	1,6	3,6	0,2	0,5	0,0	0,2	2,4	1,2	-0,1	0,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-1,9	-0,5	-0,9	0,3	-0,7	0,1	0,4	-0,1	-1,0	-0,2
Konsum i kommuneforvaltningen	1,8	0,9	0,2	0,9	0,3	0,2	-0,5	0,7	0,3	0,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	-2,0	8,9	-2,3	-0,3	-0,6	-7,0	9,6	1,6	4,6	7,8
Utvinning og rørtransport	16,9	11,5	-2,9	14,3	2,2	-7,2	7,4	2,1	3,3	7,2
Tjenester tilknyttet utvinning	-133,8	-116,4	-52,6	-39,7	-75,3	..	-102,1	49,0	-22,7	23,1
Utenriks sjøfart	-50,7	92,6	0,8	-81,4	221,8	-171,4	-213,5	-49,5	106,8	172,1
Fastlands-Norge	-2,2	6,2	-1,1	-1,6	-2,1	1,9	1,1	2,0	4,4	5,9
Fastlands-Norge eksklusiv offentlig forvaltning	-5,0	8,1	-2,6	-3,1	-4,3	4,7	3,2	0,5	6,2	4,8
Næringer	-4,9	6,1	-3,8	-3,4	-6,6	6,1	3,2	-2,4	7,5	4,8
Industri og bergverk	-16,6	5,0	-20,9	5,4	-12,7	8,3	0,2	4,7	4,2	-5,9
Annen vareproduksjon	19,4	2,1	15,9	-3,4	4,6	-10,2	4,8	1,6	2,1	17,4
Tjenesteproduksjon	-5,3	12,4	-0,1	-2,7	0,4	1,8	3,2	6,3	3,7	4,8
Boliger (husholdninger)	-7,5	7,7	-3,4	-5,7	-8,4	11,6	3,6	-5,5	10,3	4,0
Offentlig forvaltning	9,2	-0,6	5,0	4,1	5,7	-6,6	-6,2	7,7	-2,3	10,3
Lagerendring og statistiske avvik	-81,1	404,4	200,0	-199,2	-127,7	-27,2	50,7	400,0	-49,2	26,5
Bruttoinvestering i alt	-6,8	13,8	1,8	-12,2	8,0	-7,3	10,1	9,0	0,0	8,6
Innenlandsk sluttanvendelse	0,4	5,7	0,3	-1,6	2,2	-1,1	3,2	2,1	0,5	2,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1,6	4,0	-0,3	0,9	0,3	0,7	1,4	0,6	1,2	1,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	2,2	1,7	0,7	1,1	0,7	-0,7	0,0	1,6	-0,3	1,3
Eksport i alt	1,6	1,3	-2,0	3,8	-1,6	4,5	-1,2	-0,6	-1,0	-0,2
Tradisjonelle varer	5,1	3,0	3,0	4,7	0,9	1,3	-1,8	-1,5	5,4	2,9
Råolje og naturgass	-0,6	0,9	-4,9	3,9	-4,5	0,4	5,8	-1,9	-3,4	-2,8
Skip og plattformer	33,2	-54,6	2,3	39,1	8,4	127,1	-69,6	20,2	-46,1	-47,4
Tjenester	-1,5	6,2	-2,7	0,3	-0,2	4,6	1,3	1,8	-1,0	2,3
Samlet anvendelse	0,8	4,2	-0,4	0,1	1,0	0,7	1,7	1,3	0,0	1,8
Import i alt	2,2	9,0	1,1	-0,8	-0,6	2,5	3,9	1,7	2,9	2,9
Tradisjonelle varer	4,3	11,1	1,7	0,9	-0,6	2,3	4,5	3,6	3,5	-0,1
Råolje og naturgass	9,9	-10,0	135,6	-61,2	-6,6	-0,5	-4,5	46,9	30,9	-37,9
Skip og plattformer	-18,6	-1,1	13,8	-25,7	8,7	-15,4	21,5	-20,6	8,1	40,3
Tjenester	0,1	5,8	-2,9	-0,1	-1,3	4,5	1,5	-0,7	0,7	7,5
Bruttonasjonalprodukt	0,4	2,9	-0,9	0,3	1,4	0,2	1,1	1,1	-0,8	1,5
Fastlands-Norge (markedsverdi)	0,7	3,5	-0,4	0,7	1,0	0,5	0,8	0,9	1,0	1,3
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-1,0	0,4	-2,6	-1,2	3,1	-1,2	2,0	2,0	-7,9	2,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	0,6	3,4	-0,5	0,7	0,9	0,8	0,7	0,9	1,0	1,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	0,8	3,8	-0,5	0,9	1,1	0,8	0,6	1,0	1,2	1,3
Industri og bergverk	-3,9	1,7	-2,6	-0,4	1,2	0,3	-0,8	0,8	2,1	0,5
Annen vareproduksjon	-3,5	5,5	-2,5	0,0	1,8	0,3	3,0	1,0	0,7	1,3
Tjenesteproduksjon	3,0	4,1	0,5	1,4	0,9	1,0	0,5	1,1	1,2	1,5
Offentlig forvaltning	-0,1	2,1	-0,7	0,1	0,4	0,6	0,9	0,4	0,3	0,3
Korreksjonsposter	1,6	4,2	0,2	1,0	1,6	-1,1	1,7	1,1	0,5	3,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2002=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2003	2004	03.1	03.2	03.3	03.4	04.1	04.2	04.3	04.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,6	103,3	102,9	102,0	102,4	102,6	102,6	103,4	103,6	104,0
Konsum i offentlig forvaltning	103,8	106,0	103,4	103,3	103,9	104,4	104,5	105,7	106,7	107,5
Bruttoinvestering i fast kapital	100,7	103,6	99,5	100,5	101,9	101,2	102,3	104,4	105,2	102,7
Fastlands-Norge	100,3	103,5	99,5	100,3	101,7	100,4	102,5	104,8	105,3	101,6
Innenlandsk sluttanvendelse	102,5	104,0	102,1	101,1	103,3	103,9	102,8	103,0	105,5	105,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,5	104,1	102,5	102,1	102,7	102,7	103,1	104,2	104,7	104,5
Eksport i alt	101,7	114,7	104,7	99,2	99,5	103,0	109,9	112,9	116,3	119,8
Tradisjonelle varer	97,8	105,7	96,2	97,6	97,6	99,7	105,0	103,7	106,5	107,4
Samlet anvendelse	102,3	107,4	102,9	100,4	102,1	103,6	105,1	106,1	108,9	109,8
Import i alt	101,7	107,2	98,7	99,7	103,3	104,8	106,3	106,3	107,6	108,7
Tradisjonelle varer	100,4	104,2	98,8	98,8	101,2	102,9	103,9	104,1	104,3	104,5
Bruttonasjonalprodukt	102,4	107,4	104,1	100,6	101,7	103,2	104,8	106,0	109,3	110,1
Fastlands-Norge (markedsverdi)	102,0	103,4	101,7	102,2	101,7	102,5	102,2	103,4	104,3	104,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2003	2004	03.1	03.2	03.3	03.4	04.1	04.2	04.3	04.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	0,7	2,3	-1,0	0,4	0,2	0,1	0,7	0,2	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	3,8	2,1	1,5	-0,1	0,5	0,6	0,0	1,2	1,0	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	0,7	3,0	0,6	1,1	1,4	-0,8	1,1	2,0	0,8	-2,4
Fastlands-Norge	0,3	3,2	0,5	0,9	1,4	-1,3	2,1	2,3	0,5	-3,5
Innenlandsk sluttanvendelse	2,5	1,4	0,7	-1,0	2,2	0,6	-1,0	0,1	2,5	-0,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,5	1,5	1,8	-0,4	0,6	0,0	0,4	1,1	0,5	-0,2
Eksport i alt	1,7	12,8	4,7	-5,3	0,4	3,5	6,7	2,7	3,1	3,0
Tradisjonelle varer	-2,2	8,0	-1,9	1,5	0,0	2,2	5,2	-1,2	2,6	0,9
Samlet anvendelse	2,3	5,0	2,0	-2,4	1,6	1,5	1,5	0,9	2,7	0,8
Import i alt	1,7	5,4	-0,4	1,1	3,6	1,5	1,4	0,1	1,2	1,0
Tradisjonelle varer	0,4	3,7	-0,1	0,1	2,4	1,7	1,0	0,2	0,2	0,2
Bruttonasjonalprodukt	2,4	4,9	2,7	-3,4	1,1	1,5	1,5	1,2	3,1	0,7
Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,0	1,3	0,4	0,5	-0,5	0,7	-0,2	1,2	0,9	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Norsk økonomi i 2004

Den økonomiske politikken

Finanspolitikken

Handlingsrommet for finanspolitikken

Siden behandlingen av statsbudsjettet for 2002 har den såkalte handlingsregelen vært retningsgivende for budsjettpolitikken. Retningslinjene (se St.meld. nr. 29, 2000-2001) innebærer at:

- Petroleumsinntektene fases gradvis inn i økonomien, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Petroleumsfondet, anslått til 4 prosent.
- Det legges vekt på å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet.

Finansdepartementet måler bruken av petroleumsinntekter ved det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet. Størrelsen på dette underskuddet framkommer ved å korrigere differansen mellom alle statens utgifter og inntekter for netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, samt aktivitets- og regnskapsmessige forhold (se nærmere forklaring i egen boks og tabell).

Siden handlingsregelen ble innført med virkning fra og med 2002, har det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet vært høyere enn den forventede realavkastningen av Petroleumsfondet (se figur). Dette har dels sammenheng med at verdien av Petroleumsfondet har utviklet seg svakere enn opprinnelig anslått. I tillegg har anslagene på den faktiske bruken av oljeinntekter, målt ved det strukturelle underskuddet, blitt justert opp. Oppjusteringen av underskuddet har i stor grad sammenheng med at skatteinntektene i de siste tre årene har økt svakere enn forventet. Forbigående nedgang i oljeprisene, sammen med en svak utvikling i internasjonale finansmarkeder gjennom 2001 og 2002, trakk avkastningen i Petroleumsfondet betydelig ned. I Nasjonalbudsjettet for 2005 har Finansdepartementet anslått at kapitalen i Petroleumsfondet ved inngangen av dette året ville ligge 15 pro-

sent lavere enn lagt til grunn i Revidert nasjonalbudsjett fra 2001. Tilsvarende er anslaget for den forventede realavkastningen justert ned med rundt 7 mrd. 2005-kroner.

Anslaget på det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet på over 66 mrd. kroner i 2005 i siste Nasjonalbudsjett ligger vel 24 mrd. kroner over forventet realavkastning fra Petroleumsfondet.

Som det går fram av figuren, tilsvarende anslaget på bruken av oljepenger i 2005 anslaget på forventet realavkastning av Petroleumsfondet i 2009. Det er dermed ikke rom for ytterligere økning i bruken av oljeinntekter i de nærmeste årene dersom en skal følge handlingsregelen.

Finansdepartementet understreker i budsjett dokumentene at siktemålet med regelen er å sørge for en «gradvis og langsiktig opprettholdbar innfasing av oljeinntektene i årene framover». Da handlingsregelen ble vedtatt, ble det understreket at svingninger i fondskapitalen og i faktorer som påvirker det strukturelle underskuddet ikke bør slå direkte ut i budsjettpolitikken i det enkelte år. Dersom en skulle ha brakt bruken av petroleumsinntekter ned på linje med en realavkastning av kapitalen i Statens petroleumsfond på 4 prosent, måtte budsjettpolitikken ha vært strammet kraftig til.

Finanspolitikken i 2004

I Nasjonalbudsjettet 2004 ble det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet for dette året anslått til 50,7 mrd. kroner. I første rekke på grunn av lavere vekst i skatteinntektene enn anslått, er underskuddet for 2004 i Nasjonalbudsjettet 2005 oppjustert til 58,2 mrd. kroner regnet i løpende priser. Endringen i det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet målt i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge indikerer at finanspolitikken i årene 2002 - 2004 har virket ekspansivt. Indikatoren tar imidlertid ikke hensyn til at

Den strukturelle, oljekorrigerte budsjettbalansen. Mrd. kroner

	2002	2003	2004	2005
Oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet	-62,4	-66,2	-71,8	-74,3
- Overføringer fra Norges Bank utover beregnet trendnivå	-4,5	-4,7	-4,9	-4,9
- Netto renteinntekter utover beregnet trendnivå	-1,2	-2,9	-6,5	-4,1
- Særskilte regnskapsforhold	-21,8	-1,1	-0,9	-0,2
- Aktivitetskorrigeringer	0,0	-10,3	-1,3	1,2
= Strukturelt budsjettoverskudd	-34,9	-47,2	-58,2	-66,4
Målt i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge	-3,0	-3,8	-4,5	-4,9
Endring fra året før i prosentpoeng ¹	-0,6	-0,8	-0,7	-0,4

¹ Negative tall indikerer at budsjettet virker ekspansivt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet, Nasjonalbudsjettet 2005.

Noen sentrale begreper

Det strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser endringene i overskuddet på statsbudsjettet korrigert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten, overføringer fra Norges Bank utover beregnet trendnivå, netto renteinntekter fra Norges Bank og utlandet utover beregnet trendnivå, særskilte regnskapsmessige forhold, samt virkninger på inntekter og utgifter av avvik mellom den faktiske økonomiske aktiviteten og aktivitetsnivået i en nøytral konjunktursituasjon. Korreksjonene gjøres av Finansdepartementet. For å få et anslag på hvor mye av endringen i budsjettbalansen som skyldes det sistnevnte forhold, gjøres følgende «aktivitetskorreksjon»: For skatter og avgifter beregnes den isolerte effekten på budsjettbalansen av at veksten i indikatorer for skattegrunnlaget avviker fra trendutviklingen. Korreksjonen er ulik for ulike skattearter. For bilavgifter utføres særskilte beregninger av hvordan budsjettet påvirkes av at førstegangsregistreringen av biler avviker fra en trendmessig utvikling. I tillegg korrigeres dagpengeutbetalingene ved å ta utgangspunkt i avvik fra et trendberegnet ledighetsnivå. Ved høyere ledighet enn dette, korrigeres balansen for beregnede ekstraavgifter til ledighetstrygd, og tilsvarende ved lavere ledighet.

Indikatoren for den underliggende realveksten i statsbudsjettets utgifter er basert på statsbudsjettets utgifter fra trukket utgifter til petroleumsvirksomheten, dagpenger og renteutgifter. I tillegg er det korrigert for regnskapsmessige forhold som påvirker sammenliknbarheten av budsjettallene for påfølgende år.

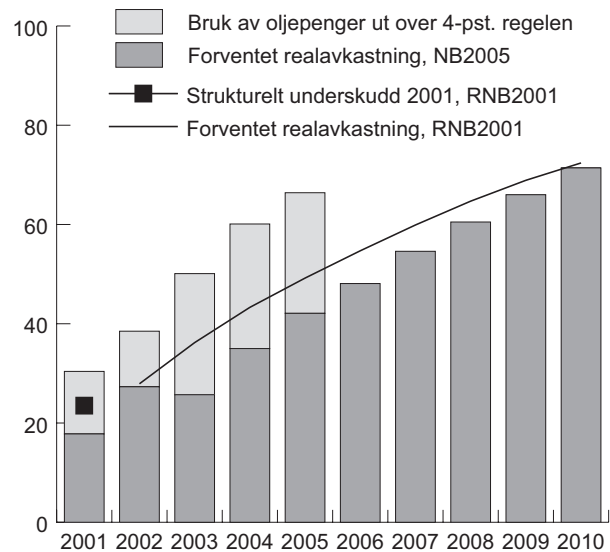
Offentlig forvaltnings netto finansinvesteringer uttrykker den transaksjonsbaserte endringen i forvaltningens netto fordringer overfor husholdninger, foretak og utlandet. Netto finansinvesteringer fremkommer som differansen mellom offentlig forvaltnings totale inntekter og utgifter. Nasjonalregnskapets definisjon er: Netto finansinvesteringer = Bruttosparing - Brutto realinvestering i fast realkapital - Netto kjøp av tomt og grunn - Netto kapitaloverføringer.

Netto finansinvesteringer for offentlig forvaltning er summen av netto finansinvesteringer i stats- og kommuneforvaltningen. For statsforvaltningen omfatter begrepet i tillegg til statsbudsjettet og Statens petroleumsfond overskuddet på andre stats- og trygderegnskaper, bl.a. Folkestrygdfondet, Statens Banksikringsfond, Statens Bankinvesteringsfond og andre statlige fond. Kapitalinnskudd i den løpende forretningsdriften kommer også i tillegg.

Netto finansinvesteringer i offentlig forvaltning oppgis i påløpt verdi. Dersom netto finansinvesteringene i stats- og kommuneforvaltningen oppgis i bokførte verdier, må det derfor korrigeres for forskjellen mellom bokførte og påløpte skatter. Bokført skatt er skatt som er innbetalt i en gitt periode, mens påløpt skatt er den skatt som er utlignet, men ikke nødvendigvis innbetalt i den samme perioden.

endringer i forskjellige inntekts- og utgiftsposter har ulik virkning på norsk økonomi. Endringer i direkte skatter eller i overføringene fra offentlig forvaltning virker på aktivitetsnivå og sysselsetting gjennom privat sektors inntekter og etterspørsel. Endringer i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester gir i

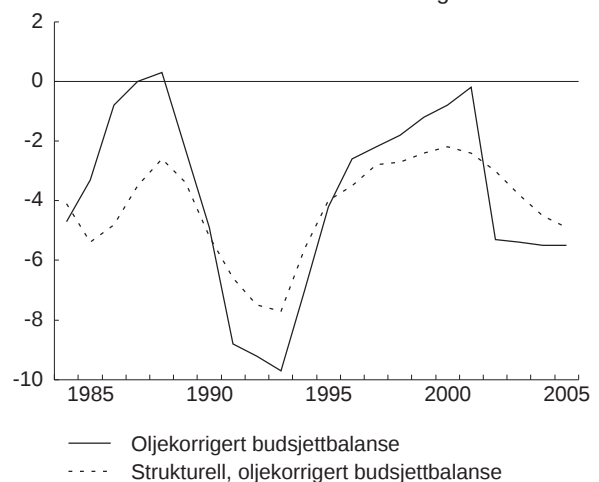
Forventet realavkastning av Statens petroleumsfond og strukturelt underskudd. Milliarder 2005-kroner

Kilde: Finansdepartementet.

Oljekorrigert budsjettbalanse og strukturell oljekorrigert budsjettbalanse. 1984-2005

Prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge

Kilde: Finansdepartementet, Nasjonalbudsjettet 2005.

tillegg et direkte bidrag til endringer i samlet etterspørsel og innenlandsk produksjon. En forverring av budsjettbalansen som i hovedsak skyldes lavere skatteinnngang, virker derfor mindre ekspansivt enn om det offentlige aktivitetsnivået øker.

Anslag i Nysaldert statsbudsjett (St.prp. nr. 31 (2004-2005)) indikerer et oljekorrigert underskudd på 80,6 mrd. kroner for 2004 (se boks og tabell ovenfor som redegjør for sammenhengen mellom begrepene). Dette utgjør en økning på 8,8 mrd. kroner i forhold til anslaget i Nasjonalbudsjettet 2005. Sammenlignet med Stortingets vedtatte budsjett for 2004 fra høsten 2003, har underskuddet økt med 12,9 mrd. kroner. Lavere anslag på inntektene står for 10,2 mrd. kroner av dette, mens anslaget på utgiftene har økt med 2,7

**Hovedtall for statsbudsjettet og Statens petroleumsfond. Anslag fra Nasjonalbudsjettet 2005 og Nysaldert budsjett 2004¹.
Mrd. kroner**

	2003 ²	2004 ³	2005 ⁴
Totale inntekter	700,2	752,1	785,1
Inntekter fra petroleumsvirksomhet	191,2	228,7	227,7
Inntekter utenom petroleumsinntekter	509,0	523,4	557,4
- Totale utgifter	592,7	624,5	655,0
Utgifter til petroleumsvirksomhet	17,6	20,5	23,2
Utgifter utenom petroleumsvirksomhet	575,1	604,0	631,8
= Overskudd før overføring til statens petroleumsfond	107,5	127,6	130,1
- Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	173,7	208,2	204,5
= Oljekorrigert overskudd	-66,1	-80,6	-74,3
+ Overført fra Statens petroleumsfond	62,8	80,6	74,3
= Overskudd på statsbudsjettet	-3,3	0,0	0,0
+ Netto avsatt i Statens petroleumsfond	110,8	127,7	130,1
+ Renter og utbytte, Statens petroleumsfond	25,8	34,7	39,6
= Samlet overskudd på statsbudsjettet og i Statens petroleumsfond	133,3	162,3	169,7

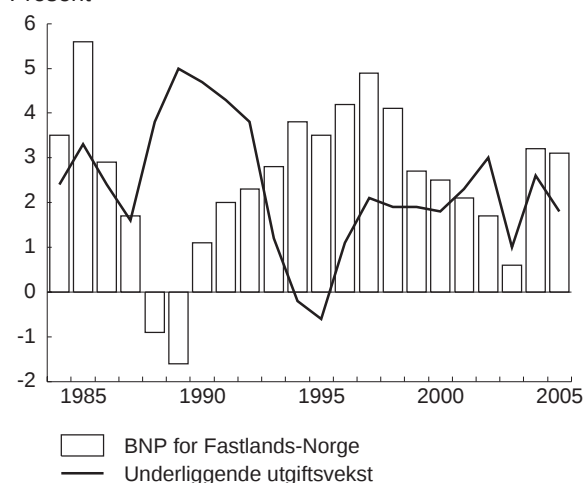
¹ Tall for 2003 og 2004 kan avvike fra tilsvarende tall fra SSB pga. ulikt informasjonsgrunnlag og definisjonsforskjeller.

² Regnskap 2003. Kilde: St.meld. nr. 1 (2004-2005).

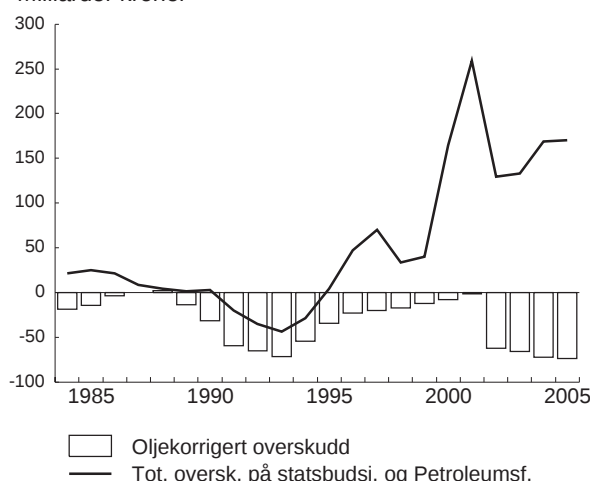
³ Anslag på regnskap 2004. Kilde: St.prp. nr. 31 (2004-2005).

⁴ Forslag til budsjett 2005. Kilde: St.meld. nr. 1 (2004-2005).

Kilde: Finansdepartementet.

Statsbudsjettets reelle, underliggende utgiftsvekst og vekst i BNP for Fastlands-Norge. 1984-2005
Prosent

Kilde: Finansdepartementet, Nasjonalbudsjettet 2005.

Overskudd på statsbudsjettet og i Statens petroleumsfond. 1984-2005
Milliarder kroner

Kilde: Finansdepartementet, Nasjonalbudsjettet 2005.

mrd. kroner (ekskl. utgifter til petroleumsvirksomhet og lånetransaksjoner) siden vedtatt budsjett. Blant større utgiftsøkninger er 2,2 mrd. kroner ekstra til kommunene som kompensasjon for bortfall av skatteinntekter som ble vedtatt høsten 2004. Men denne utgiftsøkningen motsvares i stor grad av lavere anslag på utgiftene til sykepenges på knapt 2 mrd. kroner. Den reelle underliggende veksten i statsbudsjettets utgifter fra 2003 til 2004 er i Nysaldert budsjett anslått til om lag 2 ¾ prosent. I Nasjonalbudsjettet 2004 ble det lagt til grunn en reell, underliggende utgiftsvekst på 2 prosent i 2004. De samlede utgiftene på statsbudsjettet utenom petroleumsvirksomheten i 2004 er i Nysaldert budsjett anslått til 604 mrd. kroner. Finansdepartementet har siden framleggingen av

Nasjonalbudsjettet 2005 ikke utarbeidet noen nye anslag for det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet. Reduksjonen i anslaget på skatteinntektene fram til Nysaldert budsjett trekker isolert sett i retning av en ytterligere økning i underskuddet.

Statsbudsjettets netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2004 ble i Nysaldert budsjett anslått til 208,3 mrd. kroner. Dette er 64,8 mrd. kroner høyere enn i vedtatt budsjett. Økningen har i første rekke sammenheng med høyere oljepriser i 2004 enn opprinnelig lagt til grunn. Etter overføringen på 80,6 mrd. kroner til statsbudsjettet for å dekke det oljekorrigerte underskuddet, kan det i følge disse anslagene avsettes 127,6 mrd. kroner til Petroleumsfondet i 2004. I følge

Offentlig forvaltning. Påløpte skatter etter art. Mrd. kroner

	2002	2003	2004
Påløpte skatter i alt	663,8	676,5	754,2
Produksjonsskatter	210,5	213,1	224,2
Merverdiavgift og avgift på investeringer	135,3	135,3	143,1
Toll	1,6	1,7	1,9
Avgifter på utvinning av petroleum	4,8	4,3	4,6
Avgifter på alkohol mv.	8,4	8,6	9,0
Avgifter på tobakksvarer	7,0	6,8	6,8
Avgift på bensin	8,5	8,7	8,7
Andre avgifter på motorvogner mv.	19,3	20,5	24,4
Eiendomsskatt	2,9	3,2	3,3
Andre produksjonsskatter	22,7	23,9	22,4
Trygde og pensjonspremier	151,1	155,5	163,5
Fra arbeidstakere	60,2	61,9	64,9
Fra arbeidsgivere	90,9	93,6	98,7
Skatt på inntekt, formue mv.	302,1	307,9	366,4
Skatt på inntekt og formue unntatt ved utvinning av petroleum	205,4	206,3	224,7
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	91,4	96,0	135,9
Årsavgift på motorvogner betalt av husholdninger	4,6	4,8	5,8
Annen skatt på inntekt, formue mv.	0,8	0,8	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå, offentlig forvaltnings inntekter og utgifter.

Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Mrd. kroner

	2003	2004	2005
A. Netto finansinvesteringer i statsforvaltningen, påløpt verdi	132,8	201,9	177,7
Statsbudsjettets overskudd	-5,1	-0,9	0
Overskudd i Statens petroleumsfond	136,3	160,8	169,7
Overskudd i Andre stats- og trygderegnskap	1,4	4,3	3,9
Definisjonsforskjell i statsregnskapet/nasjonalregnskapet ¹	-4,5	34,7	-3,8
Kapitalinnskudd i forretningsdriften ²	4,7	3	7,9
B. Netto finansinvesteringer i kommuneforvaltningen, påløpt verdi	-13,1	-8,8	-6,5
Kommuneforvaltningens overskudd, bokført verdi	-15,9	-11,7	-8,9
Påløpte, ikke innbetalte kommuneskatter	2,8	2,9	2,4
C. Offentlig forvaltnings netto finansinvesteringer (=A+B)	119,7	193,1	171,3
Målt andel av BNP	7,7	11,5	9,8

¹ Inkluderer statsforvaltningens påløpte, men ikke bokførte skatter.

² Kapitalinnskudd (investeringer) i statlig petroleumsvirksomhet regnes som finansinvesteringer i nasjonalregnskapet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

tall fra Norges Bank utgjorde kapitalen i Statens petroleumsfond 1016 mrd. kroner ved utgangen av 2004 mot 845 mrd. kroner ved utgangen av 2003.

Sammensetningen av skatteinntektene

Ifølge foreløpige tall fra Statistisk sentralbyrå for offentlig forvaltnings inntekter og utgifter anslås påløpte skatter i 2004 til drøyt 750 mrd. kroner. Dette utgjør en økning på 11,5 prosent sammenlignet med 2003. Det er særlig skatteinntektene fra utvinning av petroleum som anslås å øke kraftig på grunn av de høye oljeprisene i 2004. I alt anslås påløpte oljeskatter til 136 mrd. kroner i 2004, mot 96 mrd. kroner i 2003. Anslagene for 2004 innebærer også en klar økning i skatteinntektene fra fastlandsøkonomien. De påløpte skatteinntektene fra inntekt og formue utenom petroleumsvirksomheten anslås å øke med nesten 9 prosent, til knapt 225 mrd. kroner. Merverdiavgiften og trygdeavgiftene anslås å øke med henholdsvis 5,8 og 5,1 prosent, og anslagene for avgifter til motorvog-

ner med 19 prosent på grunn av det økte nybilsalget. Statistikk for påløpte skatter for personer og foretak for 2004 vil først foreligge mot slutten av 2005.

Nasjonalregnskapets mål på offentlig forvaltnings budsjettoverskudd

Nasjonalregnskapet måler utviklingen i offentlig forvaltnings budsjettoverskudd med begrepet netto finansinvesteringer. Det er dette overskuddet som benyttes i Maastricht-kriteriene. I tillegg til statsbudsjettet og Statens petroleumsfond omfatter dette overskuddsbegrepet andre stats- og trygderegnskaper, bl.a. Folketrygdfondet, Statens Banksikringsfond, Statens Bankinvesteringsfond og andre statlige fond. Videre inngår kommuneforvaltningen som et eget forvaltningsnivå.

Offentlig forvaltnings netto finansinvesteringer er ifølge anslag for offentlig forvaltnings inntekter og utgifter anslått til å ha økt nominelt fra 119,7 mrd. kroner i

Definisjonsforskjeller mellom stats- og kommuneregnskapet og offentlige finanser i nasjonalregnskapet

Formålet med nasjonalregnskapsstatistikken er å gi et avstemt og helhetlig bilde av norsk økonomi i tråd med internasjonale retningslinjer, noe som sikrer sammenlignbarhet med andre land. Her bearbeides og sammenstilles blant annet offentlig forvaltnings finanser sammen med inntekter og utgifter for andre sektorer i økonomien. Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet settes opp etter det såkalte påløptprinsippet. Dette prinsippet innebærer at utgiftene skal registreres når aktiviteten finner sted, og inntektene skal henføres til den periode de er opptjent.

Kildene

Statsregnskapet

Statsregnskapet (St.meld. nr. 3) gir informasjon om de økonomiske transaksjonene i statskassen medregnet folketrygden, samt driftsresultatet i den statlige forretningsdriften. Den statlige forretningsdriften omfatter næringsvirksomhet der staten har et ubegrenset økonomisk ansvar. Eksempler på slike enheter er Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE) og Statsbygg. I statsregnskapet benyttes kontantprinsippet for registrering av økonomiske transaksjoner. Dette er et regnskapsprinsipp som gir oversikt over kontante inn- og utbetalinger og endringer i likviditet. I prinsippet fremkommer altså ikke kostnadene ved statsforvaltningens aktivitet i statsregnskapet. Av praktiske årsaker har imidlertid SSB valgt å legge til grunn de fleste utgiftskomponentene i statsregnskapet uten videre bearbeiding. Per i dag er det kun statsforvaltningens skatter og avgifter på inntektssiden, samt produksjonssubsidier på utgiftssiden som føres etter påløptprinsippet i nasjonalregnskapet. I tillegg beregner nasjonalregnskapet kostnader ved bruk av realkapital (bygninger, maskiner, utstyr mv.).

Andre stats- og trygderegnskap

Den økende tendensen til fristilling eller nettobudsjettering av forvaltningsenheter de siste årene, har medført at det ikke er tilstrekkelig bare å bruke statsregnskapet som kilde for den økonomiske aktiviteten i statsforvaltningen. Nettobudsjetteringen innebærer at driftsregnskapet for disse enhetene er flyttet ut av det sentrale statsregnskapet, og Stortingets økonomiske kontroll er begrenset til fastsetting av kostnadsrammer for virksomheten. I statsregnskapet er slike enheter kun representert med overføringsposter. For beregning av sentrale nasjonalregnskapsstørrelser gir disse overføringspostene ikke tilstrekkelig informasjon, og tilleggsinformasjon om aktiviteten i disse forvaltningsenheter må hentes inn. Totalt dreier dette seg om nærmere 100 enheter (blant annet samtlige helseforetak, universiteter og høyskoler og kapitalforvaltningsenheter som Folketrygdfondet, Statens bankinvesteringsfond og Petroleumsforsikringsfondet). Enhetene i denne delsektoren av statsforvaltningen er underlagt regnskapsloven, noe som betyr at institusjonenes regnskap må settes opp etter påløptprinsippet.

Kommuneregnskapet

Kommuneforvaltningen omfatter kommunene, fylkeskommunene, kirkelige fellesråd og kommunale foretak som driver ikke-markedsrettet virksomhet. Regnskapsprinsippet som brukes i kommuneforvaltningen kalles anordningsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at alle kjente utgifter, utbetalinger, inntekter og innbetalinger skal tas med i regn-

skapet for vedkommende periode, uavhengig av om de er betalt eller ikke når perioden avsluttes. Anskaffelse og anvendelse av varer og tjenester bokføres ved henholdsvis mottak og levering. Bokførte verdier i kommuneregnskapet er i de fleste tilfeller sammenfallende med påløpte verdier, og krever slik sett mindre bearbeiding enn statsregnskapet for å inngå som en del av nasjonalregnskapet.

Ulike overskuddsbegreper

For å illustrere forskjellen mellom statsregnskapet og statlige finanser i nasjonalregnskapet, kan vi ta utgangspunkt i de ulike overskuddsbegrepene som benyttes. Som mål for overskudd bruker statsregnskapet overskudd før lånetransaksjoner, mens det i nasjonalregnskapet benyttes nettofinansinvestering. Det er særlig tre forhold som forklarer avvik i overskuddsberegningen i statsregnskapet og nasjonalregnskapet:

Sektoromfang

I nasjonalregnskapet defineres offentlig forvaltning som institusjonelle sektorer som i tillegg til å ivareta et politisk ansvar, har som oppgave å iverksette og håndheve reguleringer, produsere tjenester (hovedsakelig ikke-markedsrettet) for individuelt og kollektivt konsum, samt omfordele inntekt og formue. Statlig og kommunalt eide foretak regnes som markedsprodusenter og faller derfor utenfor nasjonalregnskapets definisjon av offentlig forvaltning.

Kapitalinnskudd

Kapitalinnskudd i statsforvaltningen omfatter tilskudd til investeringer i og salg av eiendeler knyttet til statens forretningsdrift, deriblant SDØE. I statsregnskapet føres disse transaksjonene som løpende inntekter og utgifter, mens de i nasjonalregnskapet blir behandlet som kapitaltransaksjoner. Finansdepartementets føringsmåte av investeringene i forretningsdriften innebærer dermed et driftsresultat som avviker fra nettofinansinvesteringene i nasjonalregnskapet.

Påløpte skatter

Ifølge nasjonalregnskapet skal tall for skatter, medregnet trygde- og pensjonspremier, og produksjonssubsidier regnskapsføres med påløpte beløp for det enkelte år, mens skatteinntektene i statsregnskapet er bokført etter kontantprinsippet. For enkelte skattearter er differansen mellom bokførte og påløpte skatter betydelige, noe som må tas hensyn til i nasjonalregnskapet. Spesielt gjelder dette for petroleumsvirksomheten, der svingninger i dollarkurs og oljepris betyr mye for sektorens skattepliktige inntekter. I finansstatistikken for offentlig forvaltning fanges differansen mellom påløpte og bokførte skatter opp av en korreksjonssektor, for å sikre konsistens i regnskapsføringen av skatter i offentlig forvaltning i alt og i de enkelte forvaltningssektorene.

I tillegg til differansen mellom påløpte og bokførte skatteinntekter fanger denne korreksjonssektoren også opp avvik i overføringer mellom stats- og kommuneregnskapene. Dette skyldes som nevnt ovenfor at kommuneforvaltningen benytter anordningsprinsippet i sine regnskaper, mens statsforvaltningen benytter kontantprinsippet.

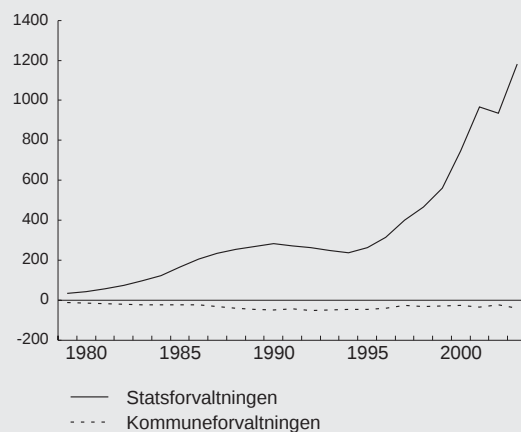
Offentlig forvaltnings formue

Bakgrunns materialet for Statistisk sentralbyrås utarbeidelse av offentlig forvaltnings fordringer og gjeld er statsregnskapets kapitalregnskap og balanseregnskapene for kommuner og fylkeskommuner. Statens kapitalregnskap publiseres som en egen del av St.meld. nr. 3, Statsregnskapet, og er en balanseoppstilling som viser statlige eiendeler, gjeld og egenkapital. I tillegg er det særskilt innhenting av balanse-regnskap fra andre regnskapsførende enheter som ikke inngår i statsregnskapet, men som er en del av offentlig forvaltning. Dette omfatter samtlige helseforetak, universiteter og høyskoler og kapitalforvaltningsenheter som for eksempel Folketrygdfondet, Statens bankinvesteringsfond og Petroleumsforsikringsfondet. I Statistisk sentralbyrås utarbeidelse av offentlig forvaltnings fordringer og gjeld beregnes sentrale finansielle størrelsesmål som forvaltningens bruttofordringer og bruttogjeld, nettofordringer og nettofordringsendringer. Aksjer inngår i fordringsmassen, og i mange tilfeller vil disse være verdsatt til pålydende. Dette vil normalt bidra til at forvaltningens fordringer er undervurdert i forhold til markedsverdien.

Statsregnskapets kapitalregnskap gir ingen fullstendig oversikt over verdien av statens realkapital som bygninger, eiendom, maskiner, løsøre etc. Her inngår kun realkapital i forvaltningsbedriftene. Dette innebærer at verdien av statlige bygninger, kjøretøyer og maskiner mv. som ikke eies av disse enhetene, holdes utenfor statens kapitalregnskap. Det er også grunn til å tro at deler av realkapitalen i forvaltningsbedriftene, særlig bygninger og eiendom, er lavere verdsatt i statsregnskapet enn markedsverdien. For bruk i nasjonalregnskapet beregnes statens realkapital ved at Statistisk sentralbyrå akkumulerer de årlige investeringene i maskiner, inventar og utstyr på driftsposten i statsforvaltningen. I denne forbindelse etableres det dataserier for statens beholdninger av realkapital, og beholdningene avskrives gjennom beregninger av kapitalslit. Statistisk sentralbyrås beregninger for offentlig forvaltnings kapitalbeholdning var på henholdsvis 661 mrd. kroner i 2002 og 708 mrd. kroner i 2003.

Statsforvaltningens nettofordringer har siden midt på 1990-tallet vært sterkt økende, bortsett fra en liten nedgang i 2002 som følge av statlig overtakelse av sykehusene og økt bruk av gjenkjøpsavtaler i Statens petroleumsfond. I 1997 var statsforvaltningens nettofordringer på 399 mrd. kroner og i 2003 var nettofordringene 1 183 mrd. kroner, se figur. Veksten i statsforvaltningens nettofordringer de siste årene skyldes store avsetninger til Petroleumsfondet. Statens inntekter fra petroleumssektoren omfatter skatteinntekter (inntekts- og formuesskatter og avgifter), netto inntekter i Statens direkte deltakelse i petroleumsvirksomheten (SDØE), samt aksjeutbytte fra Statoil. Petroleumsfondets inntekter er definert som statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten og avkastningen fra fondets plasseringer. Fondets utgifter består av en årlig overføring til statskassen som tilsvarende det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet. Ved utgangen av 2003 var kapitalen i Petroleumsfondet 845,4 mrd. kroner. Kommuneforvaltningen har derimot hatt en betydelig nettogjeld i hele perioden.

Stats- og kommuneforvaltningens nettofordringer
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2003 til 193,1 mrd. kroner i 2004. Dette skyldes i første rekke økte petroleumsinntekter som følge av høyere oljepriser. I 2004 utgjorde offentlig forvaltnings netto finansinvesteringer 11,5 prosent av BNP. Norge er derfor i en helt annen situasjon enn de fleste industriland, som har budsjettunderskudd. Imidlertid avspeiler dette omplasseringen av petroleumsformuen til finansielle fordringer, og de løpende inntektene fra petroleumsvirksomheten kan derfor ikke defineres som inntekter i vanlig forstand. I Nasjonalbudsjettet for 2005 er netto finansinvesteringer for offentlig forvaltning anslått å bli redusert til 171,3 mrd. kroner, eller 9,8 prosent av BNP. Nedgangen har sammenheng med at det er lagt til grunn lavere anslag for påløpte skatter fra petroleumsvirksomheten enn for 2004. Målt ved netto finansinvesteringer er kommuneforvaltningens underskudd anslått å ha blitt redusert fra 13,1 mrd. kroner i 2003 til 8,8 mrd. i 2004. I Nasjonalbudsjettet anslås kommunenes underskudd, målt på denne måten, å komme ned i 6,5 mrd. kroner i 2005.

Statsbudsjettet for 2005

I Nasjonalbudsjettet 2005 er det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet for inneværende år anslått til 66,4 mrd. kroner. Dette representerer en underliggende økning i bruken av petroleumsinntekter på over 8 mrd. kroner fra 2004 til 2005. Underskuddet er anslått til 4,9 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge, og innebærer en økning på 0,4 prosentpoeng i forhold til de tilsvarende anslagene for 2004. Et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd i denne størrelsen er vel 24 mrd. kroner over forventet realavkastning av kapitalen i Petroleumsfondet ved inngangen til 2005. Finansdepartementet har siden framleggningen av Nasjonalbudsjettet ennå ikke publisert nye anslag for det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet for 2004 og 2005.

Budsjettforslaget innebærer en reell underliggende vekst i statsbudsjettets utgifter på om lag 1¼ prosent, eller i underkant av 11 mrd. kroner, målt i forhold til

Betydelig vekst i folketrygdens utgifter

I henhold til anslag for Statsregnskapet er de samlede stønadene til husholdningene fra folketrygden anslått å ha passert 200 mrd. kroner i 2004. Av dette utgjør alderspensjonen den største utgiftsposten med nesten 82 mrd. kroner. De samlede utbetalingene til de tre andre sentrale offentlige velferdsordningene som uførepensjon, sykepenges og attføringsstønader er imidlertid høyere enn utgiftene til alderspensjon, og utgjorde i alt 91 mrd. kroner i 2004 (se tabell). Det er særlig utgiftene til sykepenges og attføring som har økt kraftig siden 1995, men utgiftene til uførepensjon har også prosentvis økt klart sterkere enn utgiftene til alderspensjon.

Hovedårsaken til at utgiftene til alderspensjon bare har økt forholdsvis moderat i de siste 15 årene er at det ikke har vært noen nevneverdig økning i tallet på alderspensjonister. At utgiftene (målt i faste priser) likevel har økt, har sammenheng med opparbeiding av rettigheter til tilleggspensjon i folketrygden. Økte gjennomsnittlige pensjoner har derfor bidratt til å trekke utgiftene oppover. Et tilnærmet uendret antall alderspensjonister siden 1990 skyldes de små fødselskullene fra mellomkrigstiden. Etter 2010 vil imidlertid de store årskullene født etter krigen begynne å nå pensjonsalder. I tillegg er det ventet at levealderen fortsetter å øke. Basert på Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger vil tallet på alderspensjonister, forutsatt uendret pensjonsalder, øke fra om lag 625 000 personer i dag til over 1 million i 2030, og fordobles til over 1 ¼ million i 2050. Samtidig fortsetter oppbyggingen av rettigheter til tilleggspensjon. Ved hjelp av MOSART-modellen er det anslått at utgiftene til alderspensjon vil mer enn fordobles til nesten 170 mrd. 2004-kroner fram til 2030, og øke ytterligere til nesten 210 mrd. kroner i 2050. Når det samtidig ikke er grunn til å regne med noen særlig vekst i den yrkesaktive befolkningen, medfører de økte utgiftene en økt finansieringsbyrde.

Hovedformålet med innstillingen fra Pensjonskommisjonen, som ble lagt fram i 2004 (NOU 2004:1), var å gi grunnlag

for en pensjonsreform med sikte på å begrense den forventede kraftige veksten i folketrygdens utgifter til alderspensjon. Forslaget innebærer dessuten en omlegging av pensjonssystemet slik at det i større grad skal stimulere til økt arbeidsinnsats, både gjennom utsatt pensjoneringsalder og økt arbeidstilbud blant de yrkesaktive. På usikkert grunnlag er tallet på alderspensjonister anslått til å bli nærmere 70 000 lavere i 2030 med Regjeringens modifiserte forslag til reform sammenlignet med en videreføring av dagens system. I 2050 kan det bli nærmere 130 000 færre alderspensjonister som følge av innføring av modernisert folketrygd. Utgiftene er i 2030 anslått til å bli redusert med 24 mrd. 2004-kroner, eller 14 prosent, i forhold til dagens folketrygd. I 2050 kan utgiftene bli 36 mrd. kroner, eller 17 prosent, lavere. Men selv med denne pensjonsreformen vil utgiftene til folketrygdens alderspensjon være mer enn dobbelt så store i 2050 som i dag.

Fra 1993 til utgangen av 2004 økte antall personer med uføretrygd i Norge fra 225 000 til i over 310 000. Dette utgjør over 11 prosent av befolkningen i aldersgruppen 20-66 år. Ifølge en oversikt fra OECD i 2003 hadde Norge en av de høyeste tilstrømningsratene til uførepensjon på 1990-tallet, og andelen av den yrkesaktive befolkningen som var uførepensjonister var i 1999 høyere enn i noe annet OECD-land. Basert på framskrivninger med MOSART-modellen, der uføretilbøyelighetene etter bl.a. kjønn, alder og utdanning forutsettes å holde seg uendret fra 2001, kan tallet på uføre i 2020 komme opp i nærmere 390 000 personer. Mesteparten av veksten kommer fram til 2010. Dette har sammenheng med at de store årskullene født etter krigen har kommet opp i de aldersgruppene hvor uføretilbøyeligheten er høy. Målt i stønadsbeløpene fra 2004 innebærer utviklingen en økning i de offentlige utgiftene til uførepensjon fra om lag 33 mrd. kroner i 1990 til om lag 55 mrd. kroner i 2020.

For å begrense veksten i tallet på uførepensjonister ble det i 2004 innført en ny ordning med tidsbegrenset uførestønad,

Folketrygdens utgifter til utvalgte stønader i utvalgte år. Mrd. kroner i faste 2004-kroner

	1990	1995	2000	2003	2004
Alderspensjon	68,9	73,0	77,7	79,8	81,7
Uførepensjon	32,7	33,9	38,7	43,2	44,4
Sykepenges	20,8	17,4	25,5	29,9	27,1
Attføringsstønader	8,8	10,1	11,4	17,8	19,5

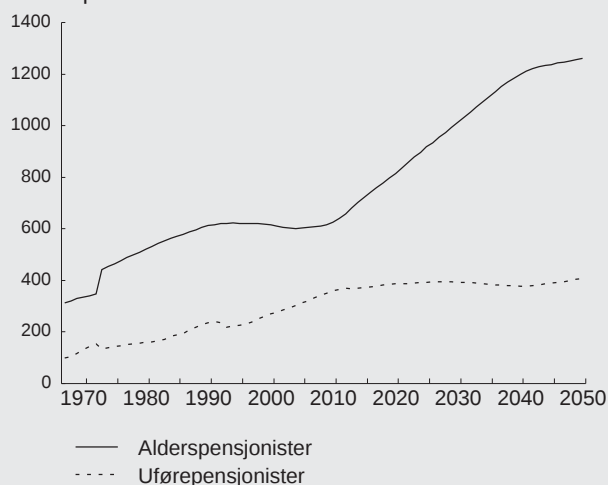
Kilde: Rikstrygdeverket og Statistisk sentralbyrå, Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter.

Framskrivning av folketrygdens utgifter til alders- og uførepensjon. Mrd. 2004-kroner

	2004	2010	2020	2030	2040	2050
Alderspensjon						
- Dagens system	82	89	130	167	199	208
Alderspensjon						
- Modernisert folketrygd			118	143	166	172
Uførepensjon	44	51	55	56	52	56

Kilde: Statistisk sentralbyrå, MOSART-modellen.

Antall alders- og uførepensjonister 1967-2050 1000 personer

Kilde: Rikstrygdeverket og Statistisk sentralbyrå, MOSART-modellen

Forts.

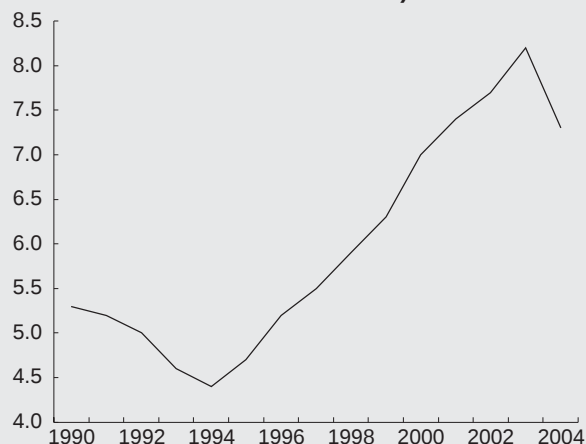
Forts.

som gis til personer man mener har utsikt til økt arbeids-
evne. Vel 8 500 personer, tilsvarende 28 prosent av alle nye
uførepensjonister, ble omfattet av dette i 2004. Siden 2000
er det dessuten innskjerpet at attføring skal være forsøkt før
uførepensjon kan innvilges. Summen av personer under
attføring og rehabilitering med stønad fra folketrygden har
derfor økt fra 72 000 personer ved utgangen av 2000 til
118 000 personer ved utgangen av 2004. Dette er hoved-
årsaken til at de samlede utbetalingene til attføringsstønad
målt i faste 2004-priser økte fra 11,4 mrd. kroner i 2000 til
19,5 mrd. kroner i 2004. Selv om tiltakene kan ha bidratt til
at noen uførepensjonister er kommet tilbake i arbeid, eller
har høyere arbeidsinnsats enn de ellers ville ha hatt, er det
foreløpig for tidlig å si om de har stor effekt på summen av
personer som er uføre og under attføring/rehabilitering. Den
siste arbeidskraftundersøkelsen (AKU) fra Statistisk sentral-
byrå indikerer at yrkesdeltakingen for personer i aldersgrup-
pen 55-66 år ikke har endret seg vesentlig fra 2002 til 2004.

Etter å ha økt hvert eneste år fra 1994 til 2003, gikk sykefra-
været i Norge klart tilbake i 2004. Mens sykefraværet målt
som andel av avtalte dagsverk for alle arbeidstakere nådde
hele 8,2 prosent i 2003, viser gjennomsnittet for de tre
første kvartalene av 2004 (som trolig også vil ligge nær
årgjennomsnittet) en nedgang til 7,3 prosent. Reduksjonen
i sykefraværet har gjort seg gjeldende i alle næringer, både
for menn og kvinner og for alle aldersgrupper. Som en kon-
sekvens av nedgangen er utgiftene til sykepenge i 2004
anslått til 27,1 mrd. kroner mot 29,9 mrd. i 2003, målt i
faste 2004-priser.

Til tross for nedgangen, er sykefraværet i Norge fortsatt
høyt sammenlignet med andre land. En studie som ble gjen-

**Sykefravær i prosent av avtalte dagsverk
for alle arbeidstakere. 1990-2004 1)**

1) Tall for 2004 er basert på de tre første kvartalene
Kilde: Rikstrygdeverket, Statistisk sentralbyrå og
Finansdepartementet.

nomført av en svensk ekspertgruppe i 2002, viser at sykefra-
været i Norge, Sverige og Nederland ved utgangen av dette
året var klart høyere enn i de andre europeiske land. I for-
hold til gjennomsnittet for EU-landene var sykefraværet i
Norge i 2002 over dobbelt så høyt. I likhet med tilstrømnin-
gen til uførepensjon kan det økende sykefraværet i Norge
fram til 2003 dels forklares med et økende antall personer i
aldersgruppen 50 til 66 år, samt veksten i kvinners yrkesdel-
taking, ettersom kvinner har høyere sykefravær enn menn.
Som påpekt av den svenske ekspertgruppen, har imidlertid
vilkårene for å få sykepenge vært klart gunstigere i Norge,
Sverige og Nederland enn i andre land.

Nasjonalbudsjettets anslag på regnskap for 2004. For
årene 2002-2005 sett under ett er den underliggende
utgiftsveksten i Nasjonalbudsjettet anslått til 2,1 pro-
sent i gjennomsnitt pr. år. Dette er litt lavere enn den
årlige gjennomsnittlige veksten i BNP for Fastlands-
Norge i samme periode, anslått til 2,2 prosent. Bud-
sjettforslaget for 2005 innebærer også en reell netto
skattelettelse på 1,65 mrd. kroner. Når en tar hensyn
til at reduserte skatter virker mindre ekspansivt på
økonomien enn tilsvarende økning i offentlig kjøp av
varer og tjenester, har Finansdepartementet beregnet
at budsjettopplegget virker om lag nøytralt på den
økonomiske aktiviteten.

Anslagene i Nasjonalbudsjettet for 2005 tilsier et sam-
let overskudd på statsbudsjettet og i Statens petrole-
umsfond i 2005 på nær 170 mrd. kroner. Når en tar
hensyn til omvurderinger, bl.a. som følge av valuta-
kursendringer, er den samlede kapitalen i Statens pe-
troleumsfond ved utgangen av 2005 i Nasjonalbud-
sjettet anslått til 1244 mrd. kroner. Offentlig forvalt-
nings samlede nettofordringer er anslått til om lag
1550 mrd. kroner, eller vel 88 prosent av BNP ved
utgangen av året.

Budsjettforliket

Forliket mellom regjeringspartiene og Fremskrittspar-
tiet om statsbudsjettet for 2005 medførte en omdispo-
nering av nærmere 4,6 mrd. kroner i forhold til Regje-
ringens forslag med et samlet uendret budsjettunder-
skudd. I tillegg ble det gitt 2,2 mrd. i kompensasjon
for skattesvikt til kommunene for budsjettåret 2004.
Dette ble motsvart av et redusert anslag på utgiftene
til sykepenge. De viktigste forslagene som bidro til å
svekke budsjettbalansen i forhold til Regjeringens
forlag var:

- Økt minstefradrag (men delvis motsvart av skjerpet
toppskatt) og redusert matmoms, til sammen 1,2
mrd. kroner
- Reduserte bedriftsskatter / bedre rammebetingelser,
0,3 mrd. kroner
- Reduserte egenandeler i helsevesenet og økte midler
til helseforetakene, i alt 1,7 mrd. kroner
- Styrking av politi og rettsvesen, 0,3 mrd. kroner
- Økte riksveiinvesteringer, 0,35 mrd. kroner
- Økte overføringer til kommunesektoren, 0,8 mrd.
kroner

Inndekningen reduserte utgiftene med 4,2 mrd. kroner og økte inntektene med 0,4 mrd. kroner. De reduserte utgiftene bestod i hovedsak av:

- Reduserte anslag på utgiftene til syketrygd, 2,55 mrd. kroner
- Reduksjon i posten ymse utgifter, 1 mrd. kroner
- Mindre kutt på en rekke utgiftsposter, 0,6 mrd. kroner

Offentlige inntekter og utgifter i Norge sett i et internasjonalt perspektiv

Skattenivået i et land bestemmer i stor grad landets muligheter til å finansiere offentlig konsum og å drive omfordelingspolitikk. Selv om skatter kan brukes til å korrigere ulike former for markedssvikt, vil økt beskatning i praksis påføre samfunnet et økonomisk effektivitetstap. Som summarisk mål på skattenivået brukes ofte samlede skatter og avgifter, inkludert trygde- og pensjonspremier, som andel av BNP. Dette målet egner seg først og fremst til å si noe om det generelle «skatte- og avgiftstrykket», dvs. hvor mye av verdiskapingen i et land som overføres gjennom skatter og avgifter fra private til det offentlige.

Flere forhold gjør det vanskelig å tolke sammenligninger av skattenivået mellom land. For det første er det store forskjeller mellom land når det gjelder oppgavefordelingen mellom offentlig og privat sektor. Beskatning av trygder og offentlige overføringer til private vil «blåse opp» tallene. Et innslag av brukerbetaling på offentlige tjenester vil isolert sett redusere behovet for ordinær skattlegging. Videre vil endringer i konjunktursituasjonen kunne slå forskjellig ut på henholdsvis samlede skatter og avgifter og på BNP, og utslagene kan variere mellom land.

Et spesielt problem ved sammenligninger av det norske skattenivået med andre land, er den norske petroleumssektorens store bidrag både til BNP og til statens inntekter. Denne sektoren er kjennetegnet ved en betydelig grunnrente som ikke kan regnes med i den verdiskapingen som kan tilskrives innsats av arbeidskraft og kapital. Det meste av denne tilfaller staten gjennom særskilt beskatning eller utbytte fra direkte statlig eierskap i petroleumsvirksomheten. Statens inntekter fra petroleumssektoren gjennom dens direkte økonomiske engasjement er fritatt for skatt. Statens inntekter fra petroleumssektoren reduserer isolert sett behovet for å skattlegge ordinær verdiskaping i Fastlands-Norge. Når formålet er å foreta internasjonale sammenligninger av beskatningen av ordinær verdiskaping, taler disse momentene for å korrigere både BNP og skatteinntektene i Norge for de betydelige bidragene fra petroleumssektoren. I tillegg fluktuerte disse bidragene mye, blant annet som følge av svingninger i oljeprisen. Det vil i seg selv gjøre det vanskelig å trekke slutninger fra beregninger i enkelte år om skattenes andel av totalt BNP i Norge sammenlignet med andre land.

St. meld. nr. 1 2001-2002 presenterer en metode som korrigerer både BNP og skatteinntektene for bidragene fra den ekstraordinære avkastningen på ressursene anvendt i petroleumssektoren. Metoden tar utgangspunkt i samlet BNP for Fastlands-Norge og utenriks sjøfart, og legger til en anslått normalavkastning på arbeid og kapital brukt i petroleumssektoren. I beregningene av skattene summerer man samlede påløpte skatter for Fastlands-Norge og utenriks sjøfart og beregnet skatt (etter vanlige regler for bedriftsbeskatning) på normalavkastningen på egenkapitalen til selskapene i petroleumssektoren og på kapitalen i SDØE. Linjen «petroleumskorrigert» i tabellen for påløpte skatter viser hvilken beregnet skatteandel denne metoden gir. Den petroleumskorrigerte skatteandelen er både lavere og høyere enn andelen for hele økonomien med ukorrigerte tall i perioden 1998 til 2003. Ukorrigerte påløpte skatters andel av BNP i perioden 1998 til 2003 viser en jevn økning fra 42,7 prosent i 1998 til 43,6 prosent i 2003. Når det korrigeres for petroleumssektoren, viser tabellen en økning i de tre første årene, etterfulgt av to år med nedgang, og endelig en økning fra 2002 til 2003. Det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene til dette. Skatteinntektene fra petroleumssektoren økte kraftig fra 1999 til 2000. Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum økte fra 24,7 mrd kroner i 1999 til 94,4 mrd kroner året etter. Hovedårsaken til dette var en sterk økning i oljeprisen, men dette bidro også til en økning i BNP, slik at skattenes andel av BNP økte med 0,3 prosentpoeng. Økningen er lik for begge målemetodene. I 2001 falt skatteandelen med 0,9 prosentpoeng målt ved den petroleumskorrigerte andelen, mens den ikke-korrigerte andelen var uendret. Fra 2001 har avviket mellom de to målemetodene økt, og andelen var i 2003 1,2 prosentpoeng høyere målt ved den ikke-korrigerte metoden. For hele perioden under ett viser de ukorrigerte tallene en vekst på noe under ett prosentpoeng, mens den korrigerte metoden ikke viser noen entydig og klar tendens.

Bokførte skatter gir uttrykk for hvor store skatteinntekter som er innbetalt til offentlig sektor i løpet av året. Påløpte skatter viser hvor mye skatt man skal betale på den inntekten man har opptjent i løpet av året. Da det kan være forskyvninger i tidspunktene for når skatten påløper og når den skal betales, vil påløpte skatter kunne gi et bedre bilde av skattenivået i et land. Reglene for skattlegging av petroleumssektoren i Norge er et eksempel på dette. Petroleumssektoren betaler halvparten av de beregnede skattene i det året de påløper og resten i året etter. Dette betyr at dersom inntektene fra petroleumssektoren endres, vil bokførte petroleumsskatter endre seg relativt mindre enn bruttoproduktet i petroleumssektoren. Endringer i inntektene fra sektoren vil dermed bidra til spesielt store svingninger i skatt som andel av BNP dersom skattene er basert på bokførte verdier. Internasjonale sammenligninger baserer seg imidlertid på bokførte

Påløpte skatter i alt, i prosent av BNP¹. Prosent

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Norge ²	42,7	43,0	43,3	43,3	43,5	43,6
Petroleumskorrigert ³	42,7	43,3	43,6	42,7	42,0	42,4

¹ Nye tall etter nye beregninger i Finansdepartementet.² Alle skatter og avgifter dividert med samlet BNP.³ Se forklaring i teksten.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Bokførte skatter i alt, som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

Land	1975	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Norge	39,3	43,1	41,5	41,1	43,2	43,4	43,5	43,9
Sverige	42,0	48,2	53,2	48,5	53,8	51,9	50,2	50,8
Danmark	40,0	47,4	47,1	49,4	49,6	49,9	48,9	49,0
Finland	36,8	40,2	44,3	46,0	48,0	46,0	45,9	44,9
Storbritannia	35,3	37,7	36,5	35,0	37,4	37,2	35,8	35,3
Tyskland ²	35,3	37,2	35,7	38,2	37,8	36,8	36,0	36,2
USA	25,6	25,6	27,3	27,9	29,9	28,9	26,4	25,4
Uvektet gjennomsnitt								
EU 15	33,2	38,8	39,4	40,3	41,8	41,2	40,6	
OECD	30,3	33,6	34,8	35,9	37,2	36,8	36,3	

¹ Bruttonasjonalprodukt til markedspriser.² Gjennforent Tyskland fra 1991.

Kilde: Revenue Statistics of OECD Member Countries, 2003 Edition og tidligere utgaver.

Subsidier og stønader til private i alt som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

	1999	2000	2001	2002	2003
Sverige	20,2	19,1	18,9	19,1	19,8
Danmark	20,0	19,5	19,5	19,8	20,3
Finland	19,7	18,0	17,8	18,2	18,3
Norge	17,4	15,4	15,9	17,2	18,1
Storbritannia	13,8	13,8	14,3	14,1	-
Tyskland	20,8	20,4	20,5	20,9	21,1

¹ Bruttonasjonalprodukt i markedspriser.

Kilde: National Accounts of OECD Countries, 2004 utgave, volum 2.

Offentlig konsum, kollektivt og individuelt, som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

	1999	2000	2001	2002	2003
Sverige	27,4	26,6	27,1	28,1	28,3
Danmark	25,8	25,3	25,9	26,3	26,5
Finland	21,6	20,6	21,0	21,7	22,1
Norge	21,4	19,1	20,6	22,1	22,6
Storbritannia	18,4	18,7	19,3	20,1	-
Tyskland	19,1	19,0	19,0	19,2	19,3

¹ Bruttonasjonalprodukt i markedspriser.

Kilde: National Accounts of OECD Countries, 2004 utgave, volum 2.

Offentlig forvaltning, totale utgifter etter formål. Prosent av BNP

Formål	1995				2003			
	Tyskland	Sverige	Storbritannia	Norge	Tyskland	Sverige	Storbritannia	Norge
Totalt	56,1	67,7	44,9	51,5	48,8	58,5	43,5	48,7
Alminnelig offentlig tjenesteyting	6,7	11,9	5,9	6,2	6,3	7,9	4,8	4,9
Forsvar	1,4	2,5	3,1	2,5	1,2	2,1	2,7	2,0
Politi, rettsvesen mv	1,7	1,5	2,2	1,0	1,6	1,5	2,2	1,2
Næringsøkonomiske formål	11,4	6,1	3,4	7,0	3,9	5,0	3,3	4,4
Miljøvern	1,0	0,2	0,5	1,0	0,5	0,3	0,6	0,6
Boliger og nærmiljø	0,9	2,9	1,2	0,9	1,2	0,9	0,7	0,4
Helsepleie	6,4	6,4	5,6	6,9	6,5	7,3	6,8	8,3
Fritid, kultur og religion	0,8	1,9	0,7	1,3	0,7	1,1	0,6	1,2
Utdanning	4,5	7,1	4,7	6,6	4,1	7,4	5,3	6,6
Sosiale omsorgstjenester	21,3	27,2	17,5	18,2	22,8	25,0	16,5	19,0

Kilde: Eurostat.

verdier, siden mange land ennå ikke rapporterer på-løpte verdier. I tabell sammenlignes skatteandelen i ulike land, basert på bokførte skatter. Her er det ikke korrigert for de ovennevnte spesielle forholdene knyttet til petroleumssektoren. Sammenligner vi 1975 med 2003 ser vi at Storbritannia, Tyskland og USA ligger omtrent på samme nivå, mens vi ser en markert nivåøkning i de nordiske landene. I EU 15-området er skatteandelene markert høyere enn i 1975, og nivå-skiftet ser ut til å ha kommet på 1980-tallet. Det samme bildet ser ut til å gjelde for OECD-området totalt. OECD viser i sin publisasjon Revenue Statistics 2003-tall for skatteandeler for i alt 23 land. Av disse 23 landene har 17 land lavere skatteandel enn Norge.

En fordeling av totale utgifter i offentlig forvaltning etter formål i prosent av BNP for fire land i 1995 og 2003 er vist i tabell. Tabellen er hentet fra Eurostat, og det gjøres oppmerksom på at definisjonen av totale

utgifter i denne tabellen avviker fra Statistisk sentralbyrås definisjon. Tabellen viser at de totale utgifters andel av BNP er lavere i 2003 enn i 1995 i alle land. Spesielt stor er nedgangen i Sverige og Tyskland. Vi ser videre at sosiale omsorgstjenester utgjør en stor andel av de totale utgifter i alle land. Det ser ut til at rangeringen av de ulike formålene i disse fire landene er ganske lik. Foruten sosiale omsorgstjenester bruker alle landene mye på helse, utdanning og næringsøkonomiske formål. Norge og Sverige bruker noe mer på utdanning enn Tyskland og Storbritannia.

To tabeller belyser hvordan ulike land faktisk fordeler bruken av skatteinntektene på inntektsoverføringer og offentlig konsum. En tabell viser subsidier og stønader til private som andel av BNP. Det er en klar tendens til at land med høyt skattenivå også har store overføringer til private. Dette betyr at for disse landene gir tall for kun skattene et mangelfullt bilde av hvilken kjøpe-

Skatter og overføringer i Norge og de andre nordiske landene

Som det framgår av avsnittet om offentlige inntekter og utgifter var bokførte skatter i alt for Norge og Finland omkring 44 prosent av BNP i 2003. Disse to landene har dermed lavest skattenivå av landene i Norden. De siste tiårene har Sverige gjennomgående hatt høyest skattenivå av de nordiske landene, mens Norge har hatt lavest nivå. Men mens skattenivået i Sverige er redusert med 3 prosentpoeng fra 2000 til 2003, er det om lag uendret i Norge. Dermed har forskjellene mellom de nordiske landene blitt noe redusert i perioden.

Den skandinaviske velferdsmodellen er en åpenbar grunn til at skattenivået er spesielt høyt i Norden. For at det offentlige skal kunne yte store overføringer og tjenester i form av trygder, undervisning, sykehusbehandling og andre sosiale ordninger kreves betydelige offentlige inntekter. Imidlertid har forskjeller landene imellom når det gjelder skattleggingen av disse overføringene betydning for skattenivået i det enkelte land. For eksempel er kontantstøtten og den norske barnetrygden skattefri inntekt, mens pensjoner fra folketrygden er skattepliktige.

Med nettoskatter menes differansen mellom totale skatter og offentlige overføringer og subsidier. Nettoskattene uttrykker dermed skattebyrden når det tas hensyn til at det offentlige deler en del av skattene ut igjen i form av overføringer og subsidier. Tabell 1 belyser nivået på nettoskattene i de nordiske landene. Det er også tatt med tall for tre andre land det kan være naturlig å sammenligne seg med, Storbritannia, Tyskland og USA. Det er en klar sammenheng mellom totale skatter og totale utgifter, idet land med høyt skattenivå også har et høyt nivå på de samlede overføringene, inklusiv offentlig konsum. Alle de nordiske landene har et høyt bruttoskattenivå målt som andel av BNP og et høyt nivå på subsidier og overføringer. Norge har både lavest bruttoskattenivå, de laveste samlede overføringene og det laveste offentlige konsumet som andel av BNP blant de nordiske landene. Stort omfang av overføringer og subsidier drar bruttoskattene opp i land som Sverige og Danmark. Med unntak av Sverige, som har litt høyere nettoskattenivå, er nettoskattenes andel av BNP omkring 28 prosent i alle de nordiske landene. Av tabellen framgår det også at nettoskattene har økt i alle de nordiske landene fra 1996 til 2002.

De nordiske landene skiller seg også ut med hensyn til fordeling. I en studie av sammenhengen mellom velferdsstatens utgifter og lønnsforskjeller innen ulike land finner Moene og Wallerstein (2003) det de omtaler som omfordelingsparadokset. Dette innebærer at land med små inntektsforskjeller før skatt omfordeler mer enn land med store inntektsforskjeller før skatt. For eksempel finner Moene og Wallerstein at alle de nordiske landene, og da særlig Sverige og Danmark, har store offentlige utgifter i prosent av BNP samtidig som disse landene har små inntektsforskjeller før skatt. I den andre enden av skalaen finner man USA med store inntektsforskjeller og relativt små utgifter i prosent av BNP.

Tabell 2 belyser sammensetningen av skattene i de nordiske landene, idet den gir de ulike skatteartenes andel av totale skatter. Skatter på varer og tjenester samt produksjonsskatter som andel av totale skatter i Norge ble redusert med 4,5 prosentpoeng fra 1990 til 2002, til 31,6 prosent. I Danmark og Finland er disse skattene noe redusert fra 1990 til 2002, mens Sverige har hatt en økning på omkring 2 prosentpoeng. Av tabellen ser vi videre at skatt på inntekt mv. målt som andel av skatter i alt har økt fra 1990 til 2002 med 8,6 prosentpoeng i Norge. Hovedårsaken var økte petroleums-skatter. Trygde- og pensjonspremiens andel av totale skatter ble på den annen side redusert med 3,4 prosentpoeng i samme periode. I Sverige er skatt på inntekt redusert med omkring 6 prosentpoeng, mens Danmark og Finland har hatt en svak økning.

Trygde- og pensjonspremiens andel av samlede skatter er betydelig lavere i Danmark enn i de andre nordiske landene. Skillet mellom inntektsskatt og trygde- og pensjonspremier kan imidlertid være ganske vilkårlig. Norge skiller seg ut ved at vi i perioden 1990-2002 hadde større svingninger i inntektene fra de ulike skatteartene enn de andre nordiske landene. En viktig grunn til dette er svingninger i skattene fra petroleumsvirksomheten.

Litteratur

Moene, K. O. og M. Wallerstein (2003): «Income Inequality and Welfare Spending: A Disaggregated Analysis», World Politics.

Tabell 1. Offentlige inntekter og utgifter i prosent av BNP. Utvalgte land. 1996 og 2002

Land	BNP per innbygger. Indeks. OECD=100		Inntekt		Utgifter				Nettoskatter i alt ¹	
	1996	2002	Bruttoskatter i alt		Subsidier og stønader til private i alt		Offentlig konsum i alt		1996	2002
Norge	120	145	42,8	44,3	18,6	17,3	20,3	21,9	24,2	27
Danmark 3)	110	118	48,9	48,8	24,4	19,7	26,8	26,1	24,6	29,1
Finland	93	105	47,5	45,2	26	17,9	21,9	21,6	21,5	27,2
Sverige	95	103	54,1	51,3	27,7	19,2	26,2	28	26,4	32,1
Storbritannia	92	104	33,9	36	7,4	14,1	21,1	17,6	26,5	21,9
Tyskland	104	105	42	40	19,5	20,9	19,8	19,1	22,4	19,1
USA	137	139	30,1	26,7	12,6	12,5	15,7	15,6	17,5	14,1
Japan 2)	115	105	28,4	28,1	14,9	11,2	9,7	16,9	13,5	16,9

¹ Bruttoskatter i alt minus subsidier og stønader til private i alt.

² Tall for 2002 er fra 2001.

³ Tall for 1996 er fra 1995.

Kilde: Inntekt, skatt og overføringer 1999 og 2003, Statistisk sentralbyrå.

Forts.

Forts.

Tabell 2. Fordelingen av bokførte skatter som andel av skatter i alt, 1990-2002. Prosent

	1990	1995	2000	2001	2002
Danmark					
Skatt på varer og tjenester/ produksjonsskatter	34,8	33,3	33,2	32,4	33,5
Skatt på bruk av goder/utføring av aktiviteter	1,8	1,5	1,9	1,8	1,9
Skatt på omsetning/produksjon av varer/tjenester	33,0	31,8	31,3	30,6	31,6
Eiendoms- og formuesskatt mv.	4,4	3,6	3,3	3,4	3,5
Trygde- og pensjonspremier	3,1	3,1	4,7	4,4	3,3
Fra arbeidstaker	2,4	2,5	4,1	3,8	2,7
Fra arbeidsgiver	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
Skatt på inntekt mv.	57,8	64,1	58,7	59,7	59,7
Personbeskatning	54,5	55,9	53,8	53,4	53,7
Bedriftsbeskatning	3,3	4,2	4,9	6,3	6,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Finland					
Skatt på varer og tjenester/ produksjonsskatter	33,1	31,5	29,6	30,3	30,9
Skatt på bruk av goder/utføring av aktiviteter	0,2	0,7	0,6	0,7	0,9
Skatt på omsetning/produksjon av varer/tjenester	32,9	30,8	29,0	29,6	30,0
Eiendoms- og formuesskatt mv.	2,5	2,3	2,6	2,4	2,4
Trygde- og pensjonspremier	24,2	28,5	23,7	25,4	25,3
Fra arbeidstaker	3,0	6,1	4,7	4,9	4,9
Fra arbeidsgiver	21,2	22,4	19,0	20,5	20,4
Skatt på inntekt mv.	40,1	37,6	44,1	41,9	41,4
Personbeskatning	35,5	32,4	31,3	32,3	31,8
Bedriftsbeskatning	4,6	5,2	12,8	9,6	9,6
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Norge					
Skatt på varer og tjenester/ produksjonsskatter	36,1	39,0	32,7	32,0	31,6
Skatt på bruk av goder/utføring av aktiviteter	1,5	1,2	1,2	1,2	1,4
Skatt på omsetning/produksjon av varer/tjenester	34,6	37,8	31,5	30,8	30,2
Eiendoms- og formuesskatt mv.	2,9	2,9	2,1	2,1	2,3
Trygde- og pensjonspremier	25,3	22,4	20,0	20,3	21,9
Fra arbeidstaker	8,5	8,4	7,3	7,2	7,9
Fra arbeidsgiver	16,8	14,0	12,7	13,1	14,0
Skatt på inntekt mv.	35,6	35,6	45,3	45,5	44,2
Personbeskatning	26,6	26,3	24,2	24,5	25,1
Bedriftsbeskatning	9,0	9,3	21,1	21,0	19,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sverige					
Skatt på varer og tjenester/ produksjonsskatter	25,9	28,7	25,6	26,7	27,8
Skatt på bruk av goder/utføring av aktiviteter	1,0	0,6	0,8	0,6	0,8
Skatt på omsetning/produksjon av varer/tjenester	24,9	28,1	24,8	26,1	27,0
Eiendoms- og formuesskatt mv.	3,7	2,8	3,5	3,3	3,4
Trygde- og pensjonspremier	27,2	27,9	28,5	30,5	31,7
Fra arbeidstaker	0,2	3,4	5,7	5,9	6,1
Fra arbeidsgiver	27,0	24,5	22,8	24,6	25,6
Skatt på inntekt mv.	43,2	40,5	42,5	39,5	37,1
Personbeskatning	39,9	34,5	34,6	33,6	32,1
Bedriftsbeskatning	3,3	6,0	7,9	5,9	5,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Revenue Statistics, 2004 ed., OECD.

kraft som netto trekkes inn fra privat sektor for å finansiere offentlig ressursbruk. Både Sverige, Danmark og Finland er klare eksempler på dette, mens Storbritannia har «lavt» skattenivå og «lavt» nivå på subsidier og stønader til private målt som andel av BNP. Norge ligger omtrent midt på treet blant landene i tabellen

når det gjelder nivået på skatteandeler og overføringer. Tyskland derimot, skiller seg ut ved at de har «lavt» skattenivå, men relativt høyt nivå på overføringene til private. Det er også en tendens til at land med høye skatteandeler har et relativt høyt offentlig konsum, målt i prosent av BNP.

Makroøkonomiske virkninger av Modernisert folketrygd

I januar 2004 la regjeringen frem St.meld. nr. 12 om reform av pensjonssystemet. Den er basert på Pensjonskommisjonens hovedforslag, Modernisert folketrygd. Bakgrunnen for reformforslaget er først og fremst behovet for å skape bedre balanse i statens finanser. Norge er blant de OECD-land som står overfor den sterkeste offentlige utgiftsveksten på grunn av den kommende eldrebølgen og modningen av dagens trygdesystem. Modernisert folketrygd er utformet for å skape bedre balanse mellom innbetalinger og utbetalinger til folketrygden. Dette skal oppnås ved tiltak som reduserer utgiftene og øker sysselsettingen.

Et viktig trekk ved Modernisert folketrygd er at utbetalingene fra det offentlige skal stå i et klart forhold til innbetalingene. Fjerning av besteårsregelen og innføring av livslang pensjonsopptjening er sentrale reformelementer som innebærer at pensjonsrettighetene gjøres mer proporsjonale med inntekten som yrkesaktiv. Som en følge av dette forventes arbeidstilbudet å øke. I tillegg skal innføringen av «delingstallet» bidra til å motvirke veksten i pensjonsutgiftene som følge av en økning i levealderen. Delingstallet skal virke slik at den enkeltes formue av opptjente pensjonsrettigheter ved pensjoneringstidspunktet skal fordeles ut over forventet antall år som pensjonist. Mens reformforslaget innebærer rett til å gå av med pensjon fra 62 år (gitt minimum opptjening), innebærer delingstallet at kostnaden ved å gå av tidlig i hovedsak må bæres av den enkelte pensjonist. Tilsvarende må kostnadene ved økt levealder og flere år med pensjonsutbetalinger bæres av pensjonistene. De kan delvis finansiere dette ved å arbeide mer.

De langsiktige effektene på offentlige finanser og sysselsetting av å innføre Modernisert folketrygd er belyst ved hjelp av den generelle likevektsmodellen MSG6 og mikrosimuleringsmodellen MOSART. For en grundigere gjennomgang av reformeffektene, se Fredriksen et. al (2004) og Fredriksen et. al (2005). Figur 1 viser utviklingen i sysselsetting ved henholdsvis videreføring av dagens pensjonssystem og ved innføring av Modernisert folketrygd. Sysselsettingsnivået i 2050 anslås å være 10,8 prosent høyere i Modernisert folketrygd enn om dagens system videreføres. Effekten på andre makroøkonomiske størrelser som BNP og privat konsum er en konsekvens av sysselsettingseffekten. Vel halvparten av sysselsettingsøkningen skyldes at den enkelte utsetter pensjoneringstidspunktet fordi han/hun selv må bære det meste av kostnaden ved tidligpensjonering. Delingstallet kombinert med økende levealder forsterker tendensen til forlenget yrkeskarriere. I 2050 er avgangsalderen antatt å øke med 2,6 år, sammenlignet med en videreføring av dagens system. Videre vil den sterkere avhengigheten mellom

inntekt og pensjon øke arbeidstilbudet blant dem som allerede er i jobb.

I beregningene tilpasses skattene i form av arbeidsgiveravgiften slik at den finanspolitiske handlingsregelen overholdes. Figur 2 viser at videreføring av dagens system krever at arbeidsgiveravgiften i 2050 må være om lag det dobbelte av dagens gjennomsnittssats på ca. 13 prosent. Dette til tross for at det i beregningene er forutsatt konstant standard og dekningsgrad på individuelle offentlige tjenester, noe som i stor grad begrenser veksten i offentlige utgifter sammenlignet med hva en videreføring av historiske trender ville gitt. Ved innføring av Modernisert folketrygd vil derimot arbeidsgiveravgiften ifølge beregningene i hele perioden kunne ligge under dagens nivå og ende opp på rundt 11 prosent i 2050. Den viktigste årsaken til at avviket mellom de to utviklingsbanene øker over tid, er at økende levealder og dermed flere år som pensjonist gjør dagens pensjonssystem stadig dyrere, mens delingstallet i Modernisert folketrygd nøytraliserer denne svekkelsen av offentlige finanser. Lavere arbeidsgiveravgift fører til høyere reallønn, noe som stimulerer arbeidstilbudet ytterligere. Dermed øker skattegrunnlagene. Det forsterker nedgangen i arbeidsgiveravgiften og økningen i sysselsettingen.

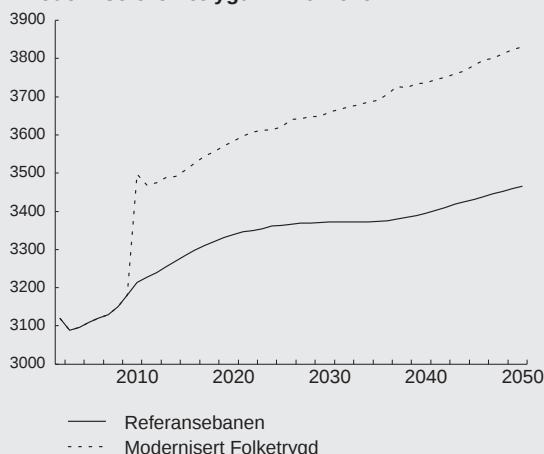
Også ved videreføring av dagens pensjonssystem ligger den nødvendige økningen i arbeidsgiveravgiften et par tiår frem i tid. I de mellomliggende årene er det faktisk rom for skatteletelse hvis standarden og dekningsgraden for offentlige tjenester ikke økes, og andre offentlige utgifter og inntekter utvikler seg som forutsatt i fremskrivningene. På den andre siden er ikke den nødvendige økningen i skattesatser overstått ved utløpet av vår beregningsperiode. Tvert imot, man er da inne i en utvikling hvor skattesatsene må økes hvert eneste år, riktignok fra et nivå som er nær det vi har i dag. Med Modernisert folketrygd er det imidlertid ikke først og fremst dynamikken i pensjonssystemet som sådan som gir behov for skatteskjerpelse. Det skyldes snarere at aldringen av befolkningen fører til økning i andre offentlige utgifter, spesielt eldreomsorg.

Referanser:

Fredriksen, Dennis, Kim M. Heide, Erling Holmøy og Ingeborg F. Solli (2004): Makroøkonomiske virkninger av Modernisert folketrygd, Økonomiske Analyser 5/2004, Statistisk sentralbyrå.

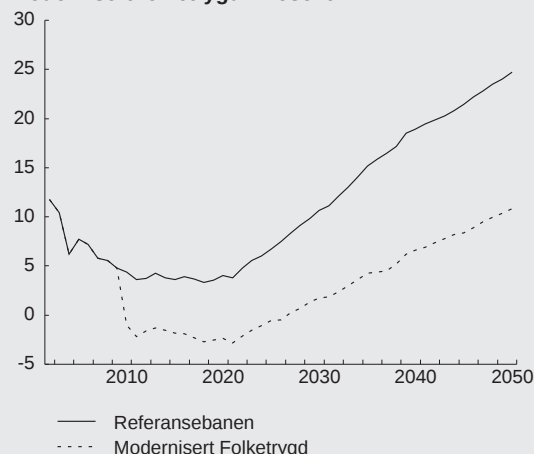
Fredriksen, Dennis, Kim M. Heide, Erling Holmøy og Ingeborg F. Solli (2005): Makroøkonomiske virkninger av pensjonsreformer. Beregninger basert på forslag fra Pensjonskommisjonen. Rapporter 2005/2, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1. Sysselsetting. Dagens system og Modernisert folketrygd. Mill.timeverk

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Arbeidsgiveravgift. Dagens system og Modernisert folketrygd. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fordelingseffekter av Modernisert folketrygd

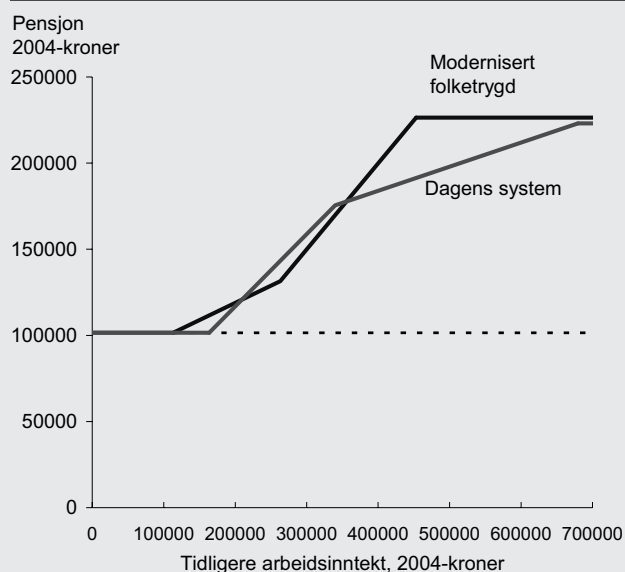
Et hovedformål med systemet for alderspensjon er å omfordele inntekter for den enkelte over livsløpet. Systemet for alderspensjon i dagens folketrygd innebærer i tillegg en omfordeling fra høyere til midlere og lavere inntekter. Ettersom Pensjonskommisjonen i forslaget til Modernisert folketrygd har foreslått et system med klarere sammenheng mellom inntektsopptjening og pensjon, er det naturlig at fordelingseffektene får stor oppmerksomhet. Det er langt vanskeligere å anslå fordelingseffektene av forslagene til innstramming som følge av delingstallet (lavere årlig pensjon dersom levealderen øker og/eller en pensjonerer seg tidlig) og indeksering av de fremtidige pensjonsutbetalingene etter pensjonering til et gjennomsnitt av pris- og lønnsveksten.

De viktigste aspektene ved fordelingsvirkningene knyttet til opptjeningen av pensjonsrettigheter ved overgang til Modernisert folketrygd, kan enklest belyses gjennom typeeksempler. Figuren nedenfor viser hva en enslig pensjonist som har hatt jevn inntekt i 40 år som yrkesaktiv, får igjen av pensjonsrettigheter i Modernisert folketrygd sammenlignet med dagens system. I dagens folketrygd teller inntekter mellom 6 og 12 ganger grunnbeløpet (G) bare 1/3 i beregning av pensjonsrettigheter. Regnet som årsgjennomsnitt utgjorde grunnbeløpet i 2004 om lag 58 100 kroner, og intervallet 6G til 12G tilsvarer pensjongivende inntekt mellom rundt 350 000 og 700 000 kroner. I det nye pensjonssystemet er det lagt opp til at pensjonsopptjeningen skal svare til en årlig pensjon på 1,25 prosent beregnet av hvert års arbeidsinntekt over hele livsløpet opp til et tak for de årlige inntektene på 8G, tilsvarende 465 000 kroner. Med en samlet opptjeningsperiode på 43 år gir det en kompensasjonsgrad på 54 prosent av gjennomsnittsinntekten som yrkesaktiv. Det er foreslått innført en garantipensjon tilsvarende nivået på dagens minstepensjon (104 000 kroner for en enslig pensjonist), slik at de med lavere inntekter ikke skal bli berørt av omleggingen. For å sikre at en størst mulig andel av pensjonistene skal få en pensjon utover minstesikringen i det nye systemet, er det lagt opp til at garantipensjonen avkortes med 60 prosent for beregnet årlig inntektsavhengig pensjon mellom 1G og 2,32G. Personer med en beregnet årlig inntektspensjon utover 2,32G vil bare motta inntektspensjon.

Fra figuren går det fram at personer med midlere og høyere inntekter opp til 12G vil tjene på forslaget. Hvor stor del av pensjonistene som vil tjene på denne systemendringen, er bl.a. avhengig av antall opptjeningsår. Med en jevn inntektsopptjening i 43 år (som illustrert av Pensjonskommisjonen) vil de fleste komme bedre ut med Modernisert folketrygd som en isolert konsekvens av dette elementet. Med færre opptjeningsår vil det nye systemet fortone seg mindre gunstig. En styrking av opptjening av pensjonsrettigheter for ulønnet omsorgsfravær for egne barn er derfor i tillegg foreslått som et viktig fordelingsmessig element.

De aller fleste vil i praksis ha varierende inntekter over livsløpet i forhold til det gjennomsnittlige inntektsnivået i samfunnet. For å få et mer helhetlig bilde av fordelingsvirkningene, samt ivareta effekten av omsorgspoengene, er MOSART-modellen benyttet til å beregne effektene for et utvalg av befolkningen med simulerte livsløp basert på forutsetninger om arbeidsmarkedstilknytning, inntektsfordeling og pensjoneringstidspunkt. Som i typeeksemplet ovenfor er imidlertid også disse beregningene i første omgang begrenset til å analysere virkningene av forslaget til den nye opptjeningsprofilen sammenlignet med dagens system.

Pensjon i dagens system og modernisert folketrygd for en enslig pensjonist med jevn inntekt i 40 år

Kilde: Pensjonskommisjonen.

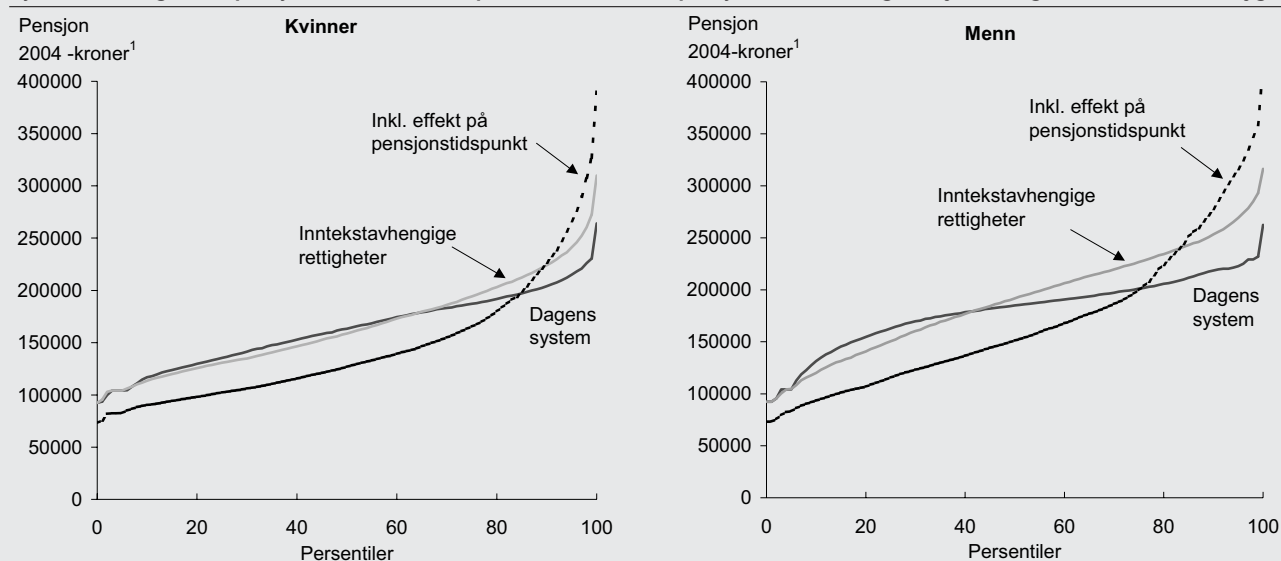
I MOSART-beregningene har det dessuten vært mulig å fange opp virkningene av delingstallet på fordelingen av de framtidige årlige pensjonsutbetalingene som følge av pensjoneringstidspunktet.

Ved å skille mellom menn og kvinner og ordne alderspensjonistene etter stigende inntektsnivå, er fordelingseffektene når det nye systemet er fullstendig innført rundt 2050, illustrert i figurer. Som i typeeksemplet foran, illustrerer kurvene at overgangen til Modernisert folketrygd vil være i favør av personer med midlere og høyere inntekter. Når både gjennomsnittsinntekten og minimumspensjonen i Modernisert folketrygd er forutsatt å være på samme nivå som i dagens system, betyr det at personer med noe over minstepensjonen kommer dårligere ut. For mannlige alderspensjonister gjelder det gruppen med alderspensjon mellom minstepensjon og om lag 180 000 2004-kroner. Gruppen med pensjon over dette nivået, anslått til nærmere 60 prosent av de mannlige alderspensjonistene, vil komme bedre ut. Dersom en også tar hensyn til de aktuariske effektene med lavere årlig pensjon hvis en går av tidlig, er virkningene på inntektsfordelingen blant pensjonistene enda klarere. Dette skyldes i hovedsak en større tilbøyelighet til å gå av tidlig blant personer med lave inntekter. Den sistnevnte effekten kan imidlertid i noen grad betraktes som et resultat av pensjonistenes egne valg.

Ettersom mange kvinner har inntekter som tilsier ytelser noe over minstepensjonen, vil en større andel av dem (rundt 60 prosent) tape på omleggingen. Ettersom de to kurvene i figuren ligger nær hverandre, illustrerer det at det likevel bare er en liten del av kvinnene som taper mye sammenlignet med dagens system. I den grad lave inntekter for kvinner i enkelte år skyldes at de har vært hjemmeværende med små barn, vil de bli kompensert gjennom omsorgspoengene. Effekten for denne gruppen av bortfallet av besteårsregelen i dagens system (regelen om at det er de 20 beste inntektsårene som teller) er derfor liten. Besteårsregelen er også til gunst for personer med sterk vekst i inntektene over livsløpet. Personer med lang utdanning, og som har karrieremessig vekst i inntektene, er et eksempel på dette.

Forts.

Forts.

Gjennomsnittlig alderspensjon i 2050 for ulike persentiler av alderspensjonister med dagens system² og modernisert folketrygd³¹ G = 58 139 kroner regnet som årsgjennomsnitt.² Dagens system beregnet med sysselsettingsmønsteret og pensjoneringsalder som følger av modernisert folketrygd.³ Effekt av inntekstavhengige rettigheter samt inntekstavhengige rettigheter og pensjonstidspunkt. Effekter fra økende levealder på delningstallet og indeksering er ikke inkludert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, MOSART-modellen.

Pengepolitikk og finansiell stabilitet**Pengepolitikk**

Retningslinjene for pengepolitikken er fastlagt i forskrift av 29. mars 2001. Der heter det blant annet:

«Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.» Videre sies det at pengepolitikken skal sikte mot «stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig bidra til å understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.»

I utøvelsen av pengepolitikken legger Norges Bank særlig vekt på utviklingen i KPI-JAE. Dette er en konsumprisindeks som er justert for avgiftsendringer og uten energivarer i forhold til den ordinære konsumprisindeksen. I 2004 endret Norges Bank formuleringen om hvilken tidshorisont som legges til grunn for å stabilisere inflasjonen. Nå heter det at Norges Bank skal sette «renten med sikte på å stabilisere inflasjonen på målet innen en rimelig tidshorisont, normalt 1 - 3 år. Den mer presise horisonten vil avhenge av forstyrrelsene økonomien er utsatt for og hvordan de vil virke inn på forløpet for inflasjon og realøkonomi fremover.» Norges Bank anvender en fleksibel inflasjonsstyring. Rentesettingen er fremoverskuende og legger vekt på forløpet til inflasjonen. Dessuten tas

det hensyn til konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Den presiseringen som Norges Bank kom med i 2004, øker sentralbankens rom for skjønn i utøvelsen av pengepolitikken.

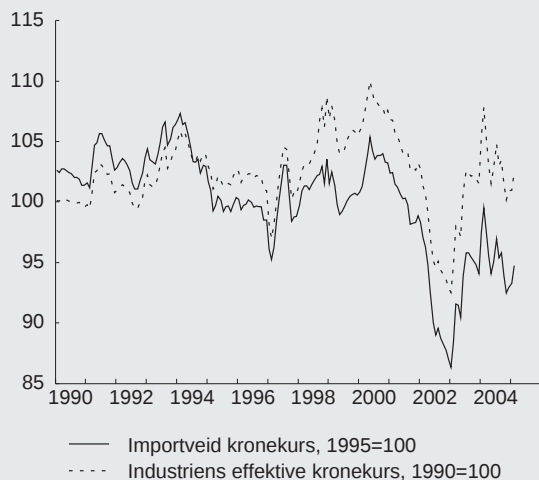
12-månedersveksten i KPI-JAE har siden august 2002 ligget under målet på 2,5 prosent, og siden mai 2003 ligget utenfor nedre grense på 1,5 prosent i inflasjonsbåndet. En viktig årsak til denne langvarige lave prisveksten, er det vedvarende fallet i prisene på importerte konsumvarer. Både i november og desember 2004 var 12-månedersveksten på 1,0 prosent, men økningen fra månedene før kan i stor grad tilskrives fallende nivå på KPI-JAE i slutten av 2003. I januar 2005 var konsumprisene justert for avgifter og energivarer 0,7 prosent høyere enn tilsvarende måned året før.

Gjennom 2003 satte Norges Bank foliorenten ned fra 6,5 prosent til 2,25 prosent. Rentenedgangen fortsatte i begynnelsen av 2004, med reduksjoner i styringsrenten på et kvart prosentpoeng både 29. januar og 12. mars. Siden 12. mars har foliorenten ligget på 1,75 prosent. Pengemarkedsrenten har i stor grad fulgt foliorenten med et lite påslag, og fra april 2004 har tremåneders pengemarkedsrente ligget rundt 1,9 prosent på månedsbasis. Tremåneders pengemarkedsrente for euro lå i 2004 mellom 2,0 og 2,2 prosent. Dermed har den norske pengemarkedsrenten ligget under tilsvarende for euroområdet fra og med februar 2004, etter at pengemarkedsrenten i Norge først lå høyere enn i euroområdet siden euroen ble innført i 1999.

Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 40 prosent av Norges utenrikshandel med tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land som er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir derfor begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike indikatorer er industriens effektive kronekurs (konkurransekursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Denne kursindeksen er bedre egnet til å vurdere valutakursimpulsenes betydning for importpriser. For begge indeksene betyr høye verdier en svak krone, og lave verdier en sterk krone. Figuren viser at forløpet til de to indeksene ikke er helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar i år om lag 8,5 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 1,5 prosent sterkere. Den ene indeksen er ikke «riktigere» enn den andre, men relevansen avhenger av formålet.

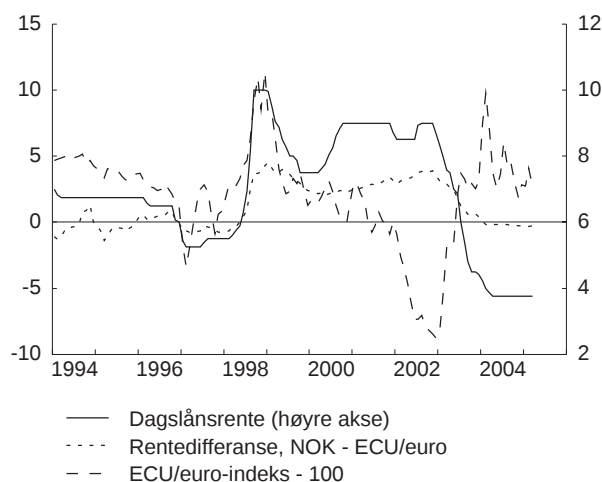
Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank.

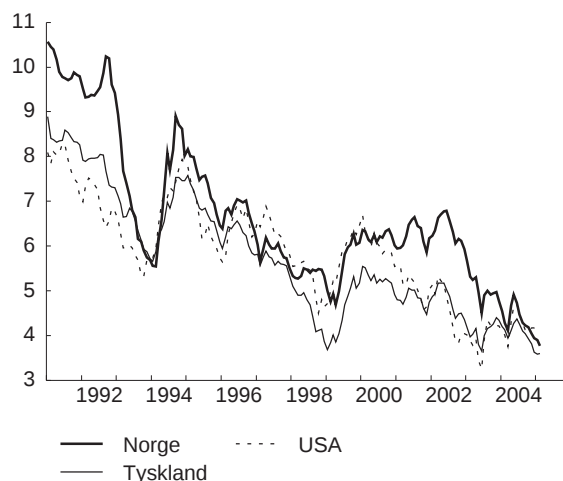
Avkastningen på statsobligasjoner falt med om lag 0,5 prosentpoeng gjennom 2004, uavhengig av gjenstående løpetid. I januar 2005 var avkastningen på statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid 2,7 prosent, mens tilsvarende avkastning for 5 og 10 års statsobligasjoner var henholdsvis 3,2 og 3,9 prosent. Fra januar til begynnelsen av mars 2005 har avkastningen på statsobligasjoner med 3 og 5 års gjenstående løpetid økt med 0,2 prosentpoeng.

Norges Banks dagslånsrente, rentedifferanse og valutakurs mot ECU/euro. 1994 - 2005

Kilde: Norges Bank.

Renter på obligasjoner med om lag 10 års gjenstående løpetid. 1991 - 2005

Kilde: Norges Bank.

Den norske kronens verdi svekket seg i 2004 i forhold til året før. Industriens effektive kronekurs svekket seg med 3,8 prosent fra 2003 til 2004, målt som årsgjennomsnitt. Den tilsvarende svekkelsen i den importveide kronekursen var på om lag 3 prosent. Målt mot euro svekket den norske kronen seg i verdi i begynnelsen av 2004. Mens en euro i desember 2003 kostet 8,24 norske kroner, nådde euro i februar en topp med 8,78 norske kroner. Siden styrket kronen seg igjen i verdi, og i desember 2004 kostet en euro 8,22 kroner.

Verdien på norske kroner målt mot amerikanske dollar var noenlunde stabil de første 9 månedene i 2004, for så å øke i verdi fra september til desember 2004. Dollarkursen gikk fra 6,84 kroner i september til 6,13 kroner i desember. Denne endringen i kursen mot

dollar skyldes både en sterkere krone og en svakere dollar, som falt i verdi mot en rekke valutaer.

Finansiell utvikling

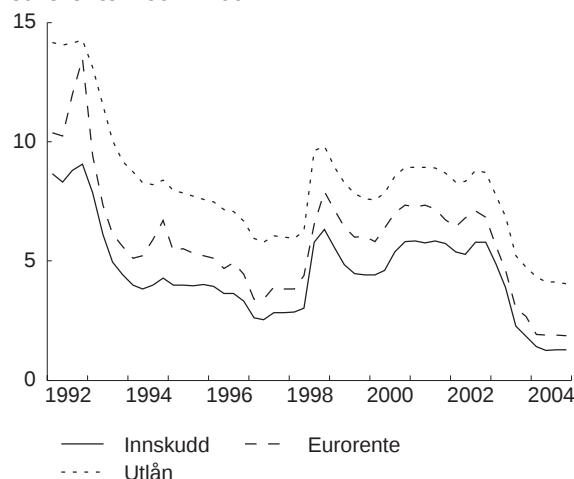
Etter at den innenlandske kredittveksten (målt ved 12-månedersveksten i publikums innenlandske bruttogjeld, K2) falt fra 9,1 prosent i januar 2003 til 6,8 prosent i desember 2003, steg den igjen i 2004 og endte på 8,8 prosent i desember 2004. Både den fallende kredittveksten i 2003 og økningen i kredittveksten i 2004, skyldes endringer i utlån til ikke-finansielle foretak. Kredittveksten til husholdningene har holdt seg stabilt høy de siste årene, og var på i overkant av 11 prosent gjennom 2004.

Gjennom 2004 falt bankenes gjennomsnittlige utlånsrente fra 4,73 prosent til 4,04 prosent, mens innskuddsrentene i samme periode ble redusert fra 1,84 prosent til 1,27 prosent. Dette innebærer en tilnærmet uendret rentemargin. Bankenes gjennomsnittlige utlånsrente overfor husholdningene falt i samme periode fra 4,65 prosent til 4,02 prosent, mens husholdningenes gjennomsnittlige innskuddsrenter i bank ble redusert fra 1,79 prosent til 1,22 prosent. De største endringene skjedde i første halvår.

Hovedindeksen på Oslo Børs økte i løpet av 2004 med 38,4 prosent. I 2003 økte indeksen med 48,4 prosent. I årene før falt indeksen kraftig, og hovedindeksen var ved utgangen av 2005 bare 5 prosent høyere enn den tidligere toppnoteringen i september 2000. Også de viktigste utenlandske børsene steg i 2004, men ikke så kraftig som Oslo Børs. Dow Jones og Nasdaq-indeksen steg med henholdsvis ca. 4 og 9 prosent, mens hovedindeksene på børsene i London og Frankfurt steg med ca. 7,5 prosent.

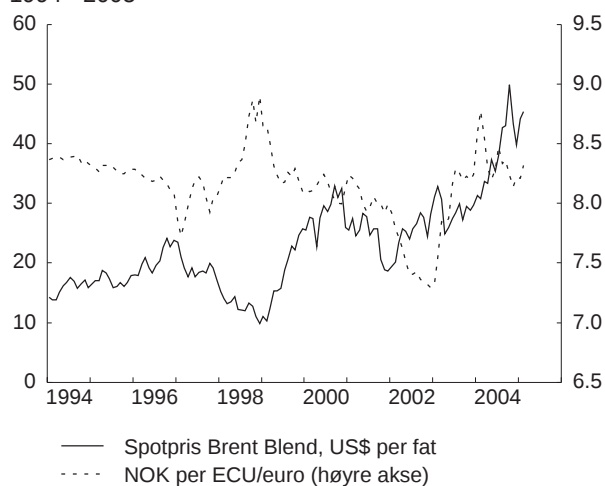
Den finansielle stabiliteten både i Norge og internasjonalt har blitt styrket i 2004 ifølge rapporter av Norges Bank og Kredittilsynet. Norges Bank peker imidlertid på at gjeld og formue er ulikt fordelt blant husholdningene. Det gjør at enkelte grupper er mer sårbare for økonomiske forstyrrelser. Med bakgrunn i høye låneopptak, uttrykker Kredittilsynet bekymring for mange husholdningers lånebelastning ved økt rente. En vurdering av finansiell stabilitet i husholdningene må også ses i sammenheng med en vurdering av boligmarkedet. SSBs modeller viser en sterk sammenheng mellom boligprisvekst og lavere renter. Dersom husholdningene vurderer lave renter som en «permanent situasjon», vil det være en fare for at boligprisene kan stige mer enn hva den underliggende fundamentale utviklingen skulle tilsi.

Gjennomsnittlig innskudds- og utlånsrenter i private banker og 3 måneders norsk eurorente. 1992 - 2004

Kilde: Norges Bank.

NOK per ECU/euro og spotpris Brent Blend 1994 - 2005

Kilde: Norges Bank.

Produksjonsevne og konsummuligheter

Økonomisk utsyn gir et helhetlig bilde av den aktuelle økonomiske situasjonen og en vurdering av den løpende økonomiske utviklingen. I et slikt kortsiktig perspektiv vil konjunktursvingningenes betydning for utnyttningen av økonomiens ressurser, blant annet arbeidsledighet og kapasitetsutnytting, dominere utviklingen. I et lengre tidsperspektiv vil derimot veksten i økonomiens produksjonsevne være avgjørende for et lands konsummuligheter. Forutsetningene for økonomisk vekst ligger først og fremst på økonomiens tilbudsside og bestemmes av tilgangen på ressurser og evnen til å omsette disse i varer og tjenester. Langsiktig økonomisk vekst tilskrives tradisjonelt tre kilder: økning i mengde og kvalitet av arbeidskraft, økning i mengde og kvalitet av kapital og produktivitetsvekst som følge av teknisk fremgang og organisatoriske forbedringer i den enkelte bedrift og av hele samfunnsøkonomien. Teknisk fremgang kan blant annet oppstå gjennom forskning og utvikling. Produktivitetsberegningene som presenteres i det følgende tar ikke dette inn over seg. Tilgangen på kapital i forskjellige næringer vil avhenge av avkastningen på realinvesteringer i forhold til avkastningen på alternative plasseringer av sparing. Et kort kapittel som søker å belyse tilbudssideforhold må nødvendigvis bli fragmentarisk. Følgende forhold omtales:

1. Produksjon og privat konsum i forhold til andre land.
2. Tilgang på arbeidskraft i forhold til andre land.
3. En dekomponering av produksjonen i bidrag fra innsatsfaktorer og produktivitetsvekst.
4. Ressursbruken innen forskning og utvikling, samt innovasjonsstatistikk.
5. Kapitalavkastningen i norske næringer.

Norsk økonomi – internasjonale sammenligninger av nøkkeltall

Produksjon og privat konsum

OECD beregner tall for landenes BNP og konsum ved å korrigere for prisforskjeller (kjøpekraftspariteter, PPP). BNP pr. innbygger for Norge i 2003 lå 37 prosent høyere enn OECD-gjennomsnittet. Imidlertid påvirkes BNP-sammenlikningen i Norges favør av at olje og gass for tiden utvinnes i høyt tempo. Norges petroleumsinntekter representerer ikke inntekter i realøkonomisk forstand, fordi de motsvares av en tilsvarende tapping av Norges formue av olje og gass under havbunnen. Nasjonalformue i form av olje- og gassreserver (petroleumsformue) omplasseres til en finansformue i utlandet, i hovedsak gjennom Statens petroleumsfond. Dersom en korrigerer BNP for denne nedgangen i petroleumsformue, får en et tall som er mer representativt for verdiskapningen pr. innbygger. Slike korrigerte beregninger, foretatt i fjor av Norges

Bank, bringer verdiskapningen pr. innbygger ned på om lag OECD-gjennomsnittet.

Privat konsum pr. innbygger i Norge i 2003 lå om lag 10 prosent høyere enn OECD-gjennomsnittet ifølge OECD's beregninger, der privat konsum inkluderer konsumutgiften til ideelle organisasjoner og offentlige utgifter til individuelle konsumgoder og tjenester. Hovedårsaken til den betydelige forskjellen mellom forholdstallene for henholdsvis BNP og privat konsum pr. innbygger ligger statistisk sett i forskjeller i sparingen. I 2000 var Norges sparing på nesten 27 prosent av disponibel inntekt, mens sparingen i 2003 var i underkant av 19 prosent. For USA var sparingen i 2003 rundt 1,4 prosent av disponibel inntekt, for Storbritannia 4,3 prosent, for Frankrike 5,6 prosent og for Tyskland 6 prosent. Også den høye spareraten for Norge er imidlertid et utslag av at høye petroleumsinntekter bidrar til høye tall for disponibel inntekt slik dette beregnes i nasjonalregnskapet. Det er først og fremst staten som står for den særnorske sparingen, og den er en konsekvens av handlingsregelen for finanspolitikken. Ifølge regelen skal de løpende petroleumsinntektene spares gjennom oppbygging av finansielle fordringer på utlandet i Statens petroleumsfond. Siden denne politikken kun omplasserer nasjonalformuen, uten å øke den, innebærer den ikke reell sparing.

Tilgang på arbeidskraft

Norge har en relativt høy tilgang på yrkesaktive med en yrkesdeltaking som er blant de høyeste i OECD. Andelen av befolkningen 15-64 år som var i arbeidsstyrken i 2003 var på 79,4 prosent. Yrkesdeltakingen

BNP og privat konsum pr. innbygger i utvalgte OECD-land beregnet ved 2003 kjøpekraftspariteter (PPP). OECD=100

	BNP per innbygger			Privat konsum per innbygger ¹		
	1995	2000	2003	1995	2000	2003
Norge	119	147	137	107	110	110
Danmark	112	115	114	108	108	103
Finland	95	104	105	82	87	92
Sverige	106	109	107	101	105	104
Frankrike	104	104	103	103	102	105
Italia	104	101	98	101	102	99
Nederland	108	111	112	97	101	105
Spania	79	83	91	78	84	91
Storbritannia	99	104	110	108	116	125
Tyskland	107	102	100	108	105	100
USA	137	140	139	144	146	145
Japan	112	105	105	98	92	92

OECD-nivå i USD

\$14 473 \$18 961 \$21 906

¹ For Norge kan oljeprisen, av beregningstekniske årsaker, være av stor betydning for resultatet. ² Tall for 2002 er estimater.

Kilde: National Accounts of OECD Countries 2005 - Vol. 1.

Yrkesdeltaking, endring i gjennomsnittlig timer arbeidet og arbeidsledighet i utvalgte OECD-land

	Prosentvis endring 15-64 år i arbeidsstyrken, 2003 ^{1,3}			Prosent av befolkningen 55-64 år i arbeidsstyrken, 2003 ³			Prosentvis endring i gjennomsnittlig timer arbeidet pr. sysselsatt fra 2000 til 2003 ²	Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken ³			
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner		1990	1995	2000	2004
Norge	79,4	82,9	75,9	69,7	74,7	64,7	-3,1 %	5,2	4,9	3,4	4,4
Danmark	79,4	84,0	74,8	63,1	70,8	55,2	0,5 %	7,2	6,8	4,4	5,8
Finland	74,1	76,1	72,1	54,1	55,8	52,4	-2,1 %	3,2	15,4	9,8	8,9
Sverige	78,9	80,8	76,9	72,5	75,5	69,5	-3,8 %	1,7	7,7	4,7	5,6
Frankrike	68,2	73,8	62,5	41,7 ²	47,0 ²	36,6 ²	-3,1 %	8,9	11,4	9,4	9,8
Italia	61,6	74,8	48,3	31,5	44,4	19,3	-1,4 %	9,1	11,7	10,7	8,1
Nederland	76,4	84,2	68,4	45,9	58,7	32,9	-1,0 %	6,0	6,8	3,0	4,9
Spania	68,5	81,1	55,7	43,8	62,9	25,8	-0,8 %	11,6	18,1	11	10,9
Storbritannia	76,6	83,9	69,2	57,5	67,9	47,3	-2,0 %	5,5	8,6	5,5	4,7
Tyskland	71,3	78,0	64,5	43,1	52,0	34,3	-1,2 %	4,5	7,7	7,3	9,2
USA	75,8	82,2	69,7	62,4	68,7	56,6	-1,9 %	5,6	5,6	4,0	5,5
Japan	72,3	84,6	59,9	65,8	83,0	49,3	-1,1 %	2,1	3,2	4,7	4,8

¹ For Norge, Sverige, Spania, Storbritannia og USA angis arbeidsstyrken i prosent av befolkningen 16-64 år.

² Tallene gjelder 2002.

³ Kilde: OECD Employment Outlook 2004: Statistical Annex.

⁴ Anslag fra OECD Economic Outlook, Vol. 2004/2, No. 76, Desember.

blant kvinner på 75,9 prosent var høyere enn i alle andre land i tabellen utenom Sverige, som hadde en kvinnelig yrkesdeltaking på 76,9 prosent. I forhold til OECD-landene er yrkesdeltakingen i den eldre delen av befolkningen også høy. For eksempel var 69,7 prosent av befolkningen 55-64 år i arbeidsstyrken i Norge, mens tilsvarende tall for USA var 62,4 prosent, for Storbritannia 57,5 prosent, for Tyskland 43,1 prosent og for Frankrike 41,7 prosent. I løpet av de siste årene har alle landene i tabellen opplevd en økning i yrkesdeltakingen blant befolkningen 55-64 år.

En stor andel av arbeidsstyrken er sysselsatt. Arbeidsledigheten har tradisjonelt ligget lavt i Norge sammenlignet med andre land. I 2004 hadde Norge, ifølge OECD, en ledighet på 4,4 prosent, hvilket var lavere enn alle land i tabellen.

Gjennomsnittlig antall arbeidstimer i Norge er imidlertid lavere enn i de fleste andre land, delvis fordi mange arbeider deltid. Andelen av de sysselsatte som arbeider deltid var, ifølge AKU, ca. 26 prosent både i 1990 og i 2003. Gjennom 90-tallet og i begynnelsen av dette århundre har gjennomsnittlig arbeidstid blitt redusert i de fleste OECD-land. Ifølge OECD har gjennomsnittlig arbeidstid pr. sysselsatt i perioden 2000 til 2003 falt i Norge med 3,1 prosent. Arbeidstiden falt også i alle landene i tabellen unntatt i Danmark der den var tilnærmet uforandret. Til sammenlikning falt arbeidstid pr. sysselsatt i Sverige med 3,8 prosent, i USA med 1,9 prosent, i Japan med 1,1 prosent, 3,1 prosent i Frankrike og 1,0 prosent i Nederland.

Økt utdanning fører i mange tilfeller til økt arbeidskraftproduktivitet, noe som gjenspeiles i at utdanning som regel gir høyere lønn for den enkelte. I 2002 hadde nesten 40 prosent av yngre mennesker i alderen 25-34 år gjennomført en utdanning på minst 6 mÅne-

Andel av befolkningen 25-34 år med utdanning utover videregående skole i utvalgte OECD-land i 1995 og 2002. Prosent

	1995	2002
Norge	32,1	39,7
Danmark	20,3	30,6
Finland	35,0	39,2
Sverige	28,6	39,2
Frankrike	25,4	36,1
Italia	8,2	12,5
Nederland	24,5	27,7
Spania	26,6	36,7
Storbritannia	23,3	31,2
Tyskland	21,3	21,7
USA	33,6	39,3
Japan ¹	..	50,3

¹ Mangler data for 1995.

Kilde: Education at a Glance 2003, OECD.

der utover videregående skole. I forhold til andre OECD-land er dette et forholdsvis høyt nivå, selv om flere land ligger på omtrent samme nivå og i Japan er andelen klart høyere. Siden 1995 har alle landene i tabellen opplevd en økning i antallet med utdanning utover videregående skole.

Produktivitetsvekst

Veksten i arbeidskraftproduktivitet, definert som bruttoproduksjon pr. timeverk, dekomponeres i bidrag fra kapitalinnsats, produktinnsats og total faktorproduktivitet (TFP). Vekst i total faktorproduktivitet beregnes som differansen mellom vekst i arbeidskraftproduktiviteten og bidraget fra veksten i kapital- og produktinnsatsintensiteten. TFP-begrepet er nærmere forklart i egen boks. Bidraget til produktivitetsvekst fra økt kapital- og produktinnsatsintensitet beregnes ved å multiplisere veksten i disse innsatsfaktorene med deres andel av de totale kostnadene. Veksten i produksjon og bruk av innsatsfaktorer er vist i egen tabell.

Mål på produktivitet

I prinsippet måler produktivitetsvekst hvor mye av produktjonsveksten som ikke kan tilskrives økt bruk av ressurser. Ren produktivitetsvekst innebærer derfor at en får noe "gratis". Derfor er produktivitetsvekst en av de fundamentale drivkreftene bak økt økonomisk velstand. Viktige faktorer bak ren produktivitetsvekst er økt kunnskap, forskningsresultater og innovasjoner som ikke forringes selv om flere får glede av dem. I praksis er det umulig å måle den rene produktivitetsveksten, nettopp fordi det krever innsikt og måling av alle de forhold som har betydning for produksjonsresultatet. Det produktivitetsbegrepet som kommer nærmest "idealet" er den såkalte "totale faktorproduktiviteten" (TFP). TFP-veksten måler forskjellen mellom den relative produktjonsveksten og veksten i en indeks som uttrykker veksten i ressursinnsatsen. Jo mer detaljert en kan spesifisere og måle produksjonen og ressursinnsatsen, desto bedre blir TFP som mål på teknologisk utvikling eller evnen til å utnytte en gitt mengde innsatsfaktorer. Målet på denne måten, vil TFP-veksten også påvirkes av endret kapasitetsutnyttning, stordriftsfordeler, bidrag fra uspesifiserte innsatsfaktorer osv.

I beregningene i dette avsnittet som baserer seg på nasjonalregnskapstall, er produktivitetsveksten beregnet med bruttoproduksjonsverdi i faste priser som produksjonsmål, mens ressursinnsatsen omfatter arbeidskraft målt i timeverk (både timeverk utført av lønnstagere og selvstendig næringsdrivende), realkapital og produktinnsats. Flere produktivitetsstudier benytter bruttoprodukt som produksjonsmål og utelater produktinnsatsen blant innsatsfaktorene. Dette gjelder typisk internasjonale sammenligninger av produktivitetsvekst som normalt begrenser seg til beregninger for hele økonomien.

Arbeidskraftsproduktivitet er et mer hyppig brukt produktivitetsmål, blant annet fordi det enkelt beregnes som forholdet mellom produksjon og arbeidsinnsats. Arbeidskraftsproduktivitet er imidlertid ikke noe godt mål på den rene produktivitetsveksten, fordi arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer realkapital og produktinnsats. Ensidig satsing på vekst i arbeidskraftsproduktivitet, uten hensyn til hva som er lønnsomt, innebærer at arbeidskraftsproduktiviteten kjøpes i form av desto lavere produktivitet for kapital og produktinnsats, med generell ineffektivitet som resultat.

Det bør påpekes at volumveksten i produksjon og faktorinnsats for grupper av næringer, eksempelvis industri, er beregnet på en noe annen måte i produktivitetsberegningene enn det som ligger bak volumveksten for disse størrelsene i nasjonalregnskapet.

I praksis vil produktivitetsveksten påvirkes av konjunkturbevegelser. Det skyldes blant annet at det ikke er lønnsomt for bedriftene å variere kapitalutstyr og sysselsetting like raskt og mye som svingningene i salg og produksjon. I tabellen har en valgt en periodeinndeling slik at produktivitetsveksten i de ulike periodene i liten grad skal påvirkes av konjunktursykliske bevegelser.

Hovedtrekk for Fastlands-Norge

Foreløpige beregninger tyder på at veksten i arbeidsproduktivitet for bedrifter i Fastlands-Norge fra 2003 til 2004 var kun 1,2 prosent. Dette er lavere enn hva som har vært vanlig siden 1973, da gjennomsnittlig årlig vekst i forskjellige perioder har ligget mellom 2,7 og 3,8 prosent. I perioden 1997-2004 vokste arbeidsproduktiviteten med 3,2 prosent i gjennomsnitt pr. år. Mesteparten av denne veksten kunne tilskrives økt produktinnsats pr. timeverk, som bidro med 2,0 prosent, mens TFP-veksten bidro med 0,9 prosent og økt kapitalintensitet med 0,2 prosent. Dette størrelsesforholdet mellom vekstbidragene fra produktinnsats og kapital har vært et generelt trekk ved beregningen inntil de siste årene. Et høyere vekstbidrag fra produktinnsats enn fra kapital siste år skyldes at produktinnsatsen i de fleste år har vokst raskere enn både realkapitalen og produksjonsvolumet, og at produktinnsatsen samlet sett utgjør en langt større andel av bedriftenes kostnader enn realkapital. En mulig forklaring har vært at bedriftene i økende grad har gått fra selv å produsere sin produktinnsats til å kjøpe disse varene og tjenestene fra andre bedrifter. De foreløpige beregninger viser altså at denne utviklingen ikke har fortsatt fra 2002 til 2004 (se fjorårets utsyn). Veksten i produktinnsats pr. timeverk og TFP-veksten er omtrent like, begge med en vekst på 0,5 prosent (2004). Tabellen viser at veksten i produksjonen var høyere enn veksten i produktinnsats pr. timeverk.

Den gjennomsnittlige årlige TFP-veksten var høyest i perioden 1989 til 1996, hvor den lå på 1,3 prosent. Både i perioden før og etter har TFP-veksten ligget i underkant av 1 prosent. De bakenforliggende beregninger viser spesielt svak TFP-vekst i siste halvdel av 1970-tallet.

Næringsvise forskjeller

TFP-veksten etter 1988 for Fastlands-Norge har særlig blitt løftet av utviklingen innenfor Privat tjenesteyting. For denne næringen var den gjennomsnittlige vekststratene for TFP på omtrent 1,5 prosent i perioden 1989-2004, og om lag 0,7 fra 2003 til 2004. Dette, samt en gjennomsnittlig årlig vekst i produktinnsats per timeverk på mellom 2,2 og 2,4 prosent, ga hovedbidraget til at arbeidsproduktiviteten i Privat tjenesteyting økte med rundt 4 prosent som årlig gjennomsnitt fra 1989 til 2004. Dette er en veksttakt som ligger nær 2 prosentpoeng høyere enn den tilsvarende veksten i perioden 1982-1988. Foreløpige beregninger for perioden 2003 til 2004 kan tyde på at mens utviklingen i TFP fremdeles er høyere i Privat tjenesteyting enn i andre sektorer, så har bidraget fra endring i produktinnsats pr. timeverk blitt lavere.

Blant de tjenesteytende næringene er det særlig Varehandel og Innenriks samferdsel som trekker gjennomsnittet opp for TFP-veksten etter 1988. Samferdselsektoren omfatter blant annet post- og telekommunikasjon, som har opplevd en rask teknologisk utvikling

De komponering av vekst i arbeidskraftsproduktivitet (bruttoproduksjon per timeverk) i perioden 1973-2004¹. Gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater

Sektor	Periode	Arbeidskrafts- produktivitet	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Bidrag fra endring i produktinnsats- intensitet	Total faktor- produktivitet
Bedrifter i Fastlands-Norge ²	1973-1981	3,6	0,5	2,2	0,9
	1982-1988	2,7	0,3	1,7	0,7
	1989-1996	3,8	0,0	2,4	1,3
	1997-2004	3,2	0,2	2,0	0,9
	2003-2004	1,2	0,1	0,5	0,5
Industri ³	1973-1981	4,1	0,3	3,3	0,5
	1982-1988	3,7	0,2	2,9	0,6
	1989-1996	3,2	0,0	2,9	0,3
	1997-2004	3,3	0,2	2,7	0,3
	2003-2004	1,7	0,3	1,1	0,3
Annen vareproduksjon	1973-1981	4,6	0,8	2,4	1,4
	1982-1988	3,7	0,3	2,7	0,7
	1989-1996	4,1	0,4	1,5	2,2
	1997-2004	2,5	0,1	1,7	0,7
	2003-2004	1,7	0,0	1,4	0,3
Privat tjenesteyting ⁴	1973-1981	3,0	0,6	1,4	1,0
	1982-1988	2,2	0,3	1,2	0,8
	1989-1996	4,1	0,0	2,5	1,6
	1997-2004	3,9	0,3	2,2	1,4
	2003-2004	1,4	0,1	0,6	0,7

¹ Dataene for 2003 og 2004 er foreløpige.² Eksklusive bolig, bank og forsikring og oljeraffinering.³ Eksklusive oljeraffinering.⁴ Eksklusive bolig og bank og forsikring.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Produksjon og innsatsfaktorer i perioden 1973-2004¹. Gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater

Sektor	Periode	Produksjon	Timeverk	Produktinnsats	Realkapital
Bedrifter i Fastlands-Norge ²	1973-1981	3,3	-0,3	3,9	3,6
	1982-1988	3,1	0,2	3,6	2,2
	1989-1996	2,7	-0,9	3,4	-0,2
	1997-2004	3,7	0,5	4,1	2,1
	2003-2004	1,6	0,6	1,4	1,0
Industri totalt ³	1973-1981	2,5	-1,6	3,3	3,4
	1982-1988	1,3	-2,2	1,8	0,8
	1989-1996	2,5	-0,7	3,3	-0,1
	1997-2004	1,5	-1,7	2,1	1,1
	2003-2004	-1,3	-2,8	-1,4	-0,2
Annen vareproduksjon	1973-1981	3,6	-1,2	4,5	3,4
	1982-1988	3,9	-0,3	5,8	1,8
	1989-1996	0,0	-3,5	-0,7	-1,5
	1997-2004	2,4	-0,3	3,4	-0,5
	2003-2004	2,3	0,4	3,4	0,1
Privat tjenesteyting ⁴	1973-1981	4,0	1,1	4,5	4,1
	1982-1988	4,3	1,8	4,5	3,6
	1989-1996	4,2	0,1	5,7	0,8
	1997-2004	5,6	1,6	6,0	4,3
	2003-2004	3,1	1,7	2,8	2,0

¹ Dataene for 2003 og 2004 er foreløpige.² Eksklusive bolig, bank og forsikring og oljeraffinering.³ Eksklusive oljeraffinering.⁴ Eksklusive bolig og bank og forsikring.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjennom økt bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Dette har vært framholdt som en mulig årsak til TFP-veksten i denne næringen, men produktivitsberegninger alene gir et svakt grunnlag for en slik hypotese. Selv om revisjonene av nasjonalregnskapstallene har bedret beskrivelsen av produksjon og faktorinnsats i tjenesteytende næringer, er det fortsatt grunn til å peke på at de store måleproblemene for disse næringene gjør tallene usikre.

Veksten i arbeidskraftsproduktiviteten i Industri har falt fra en årlig gjennomsnittsrate på 4,1 prosent i perioden 1973-1981 til 3,3 prosent i perioden 1997-2004. Bidraget til veksten i arbeidsproduktivitet fra endring i produktinnsats pr. timeverk har vært relativt stort i denne næringen mens TFP-veksten har vært relativt svak.

Mens gjennomsnittlig årsvekstrate for arbeidskraftsproduktiviteten i Annen vareproduksjon lå til dels over 4 prosent fra 1973 til 1997, har den årlige veksten variert rundt en gjennomsnittsrate på 2,5 prosent i perioden 1997-2004. Med unntak av perioden 1989-1996, da TFP-veksten var 2,2 prosent pr. år i gjennomsnitt, har TFP-vekstraten siden 1981 variert rundt 0,7 prosent for denne næringsgruppen. Utviklingen for enkeltnæringene innenfor denne næringsgruppen, Primærnæringene, Produksjon av elektrisk kraft og Bygg og anlegg, er imidlertid meget sammensatt.

FoU og nyskaping i norsk næringsliv

Totalt ble det utført FoU for 27,3 milliarder kroner i Norge i 2003. Dette utgjør 1,75 prosent av BNP. Vi har dermed økt FoU-andelen fra 1,67 prosent i 2002. Til sammenligning brukte Finland anslagsvis 3,5 prosent og Danmark 2,6 prosent av BNP på forskning og utvikling i 2003. Sveriges BNP-andel var 4,3 prosent for 2001. Siste oppdaterte tall for OECD-gjennomsnittet for 2002 var 2,3 prosent. Andelen for Norge er også lavere enn gjennomsnittet for EU (1,9 prosent). EU har satt seg som mål å øke denne andelen til 3 prosent av BNP innen 2010. Regjeringens mål har vært at FoU-andelen skulle komme opp på minst OECD-gjennomsnitt innen 2005, men det er urealistisk at dette målet blir nådd. Ev. nye måltall kan komme i Forskningsmeldingen som ventes om kort tid.

Ser vi bare på næringslivet, var FoU-andelen for Norge 1,0 prosent av BNP, inkl. de næringslivsorienterte forskningsinstituttene. Denne andelen har vært svakt økende de siste årene. Tilsvarende var andelen i Danmark, Finland og Sverige henholdsvis 1,80, 2,5 og 2,9 prosent av BNP for 2003. For Sveriges del er det nedgang fra 2001, og veksten i den finske andelen er avtatt betydelig. Det er blitt påpekt at en viktig grunn til at Norge plasserer seg godt under OECD-gjennomsnittet, og lavest blant de nordiske landene, er den norske næringsstrukturen. Dette er delvis riktig. Sammenlikner vi data på mer detaljert næringsnivå finner vi at

Norge ligger høyt i enkelte bransjer, men lavt i andre bransjer.

I en nylig publisert dansk studie sammenliknes FoU-aktivitet i Danmark med de andre nordiske landene. Hovedkonklusjonen er at næringslivet i Danmark kommer dårligere ut enn i både Sverige og Finland, men bedre enn næringslivet i Norge. En større del av de danske foretakene er FoU-aktive og utfører vesentlig flere FoU-årsverk enn de norske foretakene. Av alle ansatte utgjør andelen FoU-personer i danske foretak 3,8 prosent, mens den er 2,8 prosent for Norge. En annen konklusjon er at utgifter pr. FoU-årsverk er betydelig høyere i norske foretak enn i danske; i gjennomsnitt 30 prosent høyere. Danske foretak er relativt sterkest innenfor farmasøytisk og medisinsk industri og kunnskapstjenester (utenom IKT), mens norske foretak er relativt sterkest innenfor IKT (produksjon og handel) og medium lavteknologisk industri (petroleumsprodukter, ikke-metallholdige mineralprod., metaller og metallvarer).

Innovasjonsaktiviteten ser også ut til å være lavere i Norge enn de øvrige nordiske landene og de fleste EU15-landene. Dette viser bl.a. totalindeksen i EU's Innovation Scoreboard (sammensatt indikator av om lag 20 ulike variable) og EU's innovasjonsundersøkelse for 2000/2001. En delvis oppdatering av denne undersøkelsen ble foretatt for Norge for 2003. Andel innovative foretak, som er en mye brukt innovasjonsindikator, viser der ingen merkbar økning. For industrien er andelen som rapporterer om utvikling av nye produkter eller prosesser for foretaket omtrent på samme nivå som i 2001, men en større andel rapporterer at produktene også var nye for markedet. For de tjenesteytende næringene er det en lavere andel av foretakene som rapporterer om utvikling av nye produkter eller prosesser, men også for tjenesteytende sektor er markedsandelen nye produkter eller prosesser relativt høyere.

Samspillet mellom forskning og utvikling og kommersialisering av nye produkter er komplisert. Suksessfulle foretak kan gjerne utvikle nye produkter ved å imitere andres produkter og videreutvikle disse uten å drive egen forskning. Nye former for markedstilgang kan også utvikles uten tung forskning bak. Det er likevel en erkjennelse av at FoU er viktig for innovasjonsevnen, selv om det ikke er en lineær sammenheng.

Skattefradrag for FoU

Det har lenge vært et politisk mål å øke FoU-innsatsen, spesielt i næringslivet. For å stimulere FoU i små og mellomstore foretak ble det derfor for 2002 innført en ordning med 20 prosent skattefradrag for FoU-kostnader (SkatteFUNN). Foretak som ikke er i inntekts- og skatteposisjon får tilsvarende beløp utbetalt i forbindelse med skatteoppgjøret. For å bli definert som små/mellomstore foretak og komme inn under

Opptrappingsplan for norsk forskning

Opptrappingsplanen for norsk forskning tar sikte på å bringe norske forskningsinvesteringer opp på OECD-gjennomsnittet målt som andel av BNP i løpet av 2005. I 2003 var de samlede FoU-utgiftene i Norge på knapt 27 mrd. kroner eller 1,7 prosent av BNP. Til sammenlikning var gjennomsnittet for OECD-landene 2,3 prosent (2002). Dersom Norge skulle ha brukt en like stor andel av BNP til FoU-utgifter som OECD, ville følgelig utgiftene i Norge i 2003 måtte ha vært om lag 10 mrd. kroner høyere enn de faktisk var. En målsetting om å nå OECD-snittet innen 2005 vil derfor kreve en svært høy vekst i FoU-utgiftene på kort tid. En slik vekst er per i dag ikke realistisk.

Et sentralt spørsmål er hvor mye forskning kaster av seg. Det er viktig å skille mellom privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk avkastning. Med privatøkonomisk avkastning mener vi avkastning som tilfaller den som selv har finansiert et forskningsprosjekt. Med samfunnsøkonomisk avkastning mener vi summen av gevinster og tap som prosjektet påfører alle aktørene i økonomien. Avkastningen av FoU-investeringer kommer ikke bare den bedriften som foretar dem til gode, men også andre bedrifter og personer i det landet hvor bedriften er plassert. I tillegg vil ofte bedrifter og personer i andre land kunne tjene på disse investeringene. Den positive samfunnsøkonomiske avkastningen kan derfor gå ut over landegrensene.

Det er konsensus i faglitteraturen om at gjennomsnittsavkastningen på forskning er høy, og at den samfunnsøkonomiske avkastningen trolig er vesentlig høyere enn den privatøkonomiske. Det er imidlertid ikke klart hva dette skal bety i forhold til spørsmålet om Norge som nasjon bør trappe opp sine forskningsinvesteringer. Det sentrale spørsmålet fra et politikkperspektiv er størrelsen på avviket mellom privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk avkastning for ulike typer forskningsprosjekter.

De teoretiske argumentene og de empiriske resultatene når det gjelder avviket mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk avkastning på forskning, tilsier at et fritt marked vil underinvestere i forskning. Dette begrunner en aktiv forskningspolitikk, og myndighetene har flere virkemidler til disposisjon. For det første er det offentlige selv en stor produsent av forskning, både i universitets- og høyskolesektoren og i instituttsektoren. For det andre finnes det en rekke ordninger som subsidierer kommersiell FoU i næringslivet. Håndheving av intellektuelle eiendomsrettigheter, f.eks.

gjennom patentsystemet, gjør dessuten at en større del av avkastningen på forskning tilfaller investorene. Dette utgjør dermed en indirekte stimulans til private forskningsinvesteringer.

En åpenbar svakhet ved å definere et innsatsmål, det være seg relativt eller absolutt, er at man kan miste fokus på selve formålet med forskningsinnsatsen sett fra et økonomisk synspunkt. Formålet er å frembringe innovasjoner som i sin tur skaper økt produktivitet og velstand. Effektene av ulike FoU-stimulerende tiltak må derfor evalueres både med hensyn til hvor mye ekstra forskning tiltakene genererer og hva som kommer ut av prosjektene. Et hovedproblem med å sette måltall for FoU-investeringene i Norge relativt til hvor mye som investeres i andre land, er at særtrekk ved norsk økonomi ikke blir tatt tilstrekkelig hensyn til.

Det er likevel gode argumenter for å ha en FoU-målsetting som avhenger av FoU-nivået i andre land. Utenlandske FoU-investeringer har stor potensiell verdi for norsk næringsliv, men er ikke uten videre gratis tilgjengelig. I løpet av det siste tiåret har begrepet absorberingsevne fått stor oppmerksomhet i litteraturen. Forskning er en kumulativ prosess, og dersom en bedrift skal være innovativ i det lange løp, må den være godt orientert om hva som skjer på sitt område utenfor bedriftens grenser. Bedrifter må drive egen forskning i kontakt med forskningsfronten for å fange opp og utnytte viktige nyvinninger utviklet i andre miljøer. Dette gjelder også for land som helhet. Forskningsinvesteringer har ikke bare betydning for et lands innovasjonsevne, men også for evnen til å hente inn teknologiforsprang ved å implementere teknologi utviklet utenfor landets grenser. Jo mer andre land investerer i forskning, jo flere nye forskningsresultater har potensiell verdi for norsk næringsliv. Det kreves egen forskningsinnsats å finne fram til og videreutvikle disse resultatene. Dersom FoU-investeringene i utlandet øker, vil det føre til at avkastningen av forskning i Norge blir høyere fordi kunnskapsmengden som kan "hentes hjem" blir større.

En betydelig opptrapping av den samlede forskningsinnsatsen i Norge må også fokusere på rekrutteringspolitikken til forskning. Hvis man ikke klarer å rekruttere dyktige mennesker til forskning, kan målsettingen ikke oppnås uten at kvaliteten på forskningen faller. Da vil de ønskede effektene utebli. Rekrutteringsproblematikken tilsier at opptrapping av forskningsinnsatsen vil og bør ta noe tid.

ordningen måtte to av følgende tre vilkår være oppfylt for virksomheten:

- inntil 100 ansatte
- mindre enn 80 mill. kroner i salgsinntekt
- mindre enn 40 mill. kroner i regnskapsbalanse.

Maksimalt fradragsgrunnlag er 4 mill. kroner for egenutført FoU; ev. i samarbeid med kunder, leverandører. Foretaket kan i tillegg få økt fradragsgrunnlaget med inntil 4 mill. kroner ved samarbeid eller kjøp av FoU-tjenester fra godkjent FoU-institusjon.

For 2003 ble ordningen utvidet til å gjelde alle skattepliktige norske foretak, uansett størrelse, og videreført for 2004. For foretak som ikke omfattes av EU's definisjon av små og mellomstore foretak, i praksis foretak med mer enn 250 ansatte, er skattefradraget 18 prosent. Fradragsgrunnlaget er det samme.

Ordningen har vist seg å være populær. For 2002 kom det inn 2 750 søknader selv om ordningen ble godkjent først i oktober samme år. Av disse ble 2 670 søknader godkjent og de totale FoU-kostnadene i de godkjente prosjektene var om lag 4,5 mrd. kroner. Av

dette utgjorde kjøp av tjenester fra godkjent FoU-institusjon 320 mill. kroner Det beregnede skattefradraget utgjorde om lag 760 mill. kroner Med utvidet ordning økte antall søknader. For 2003 ble om lag 5 200 søknader innvilget med en samlet søknadsramme på 9, 0 mrd. kroner i FoU. Av dette utgjorde innkjøp av FoU-tjenester 690 mill. kroner. For 2004 er det ytterligere økning og samlet søknadsramme ligger på 10,1 mrd. kr.

Opgaver fra Skattedirektoratet viser imidlertid at ikke alle godkjente SkatteFUNN-prosjekter blir gjennomført etter den oppsatte planen. Av de 3800 foretakene med godkjente prosjekter for 2003 har bare 3150 foretak rapportert inn utførte prosjekter til skattemyndighetene og er dermed berettiget til skattefradrag for 2003. De opprinnelige budsjetterte FoU-kostnadene for 2003 på 9,0 mrd. kr. ble dermed redusert til 7,4 mrd. kr. for de gjennomførte prosjektene. Det er i hovedsak de mindre foretakene, spesielt de aller minste med færre enn 5 ansatte, som ikke gjennomfører prosjektene som planlagt. Det samlede skattefradraget for 2003 var 1,25 mrd. kroner. Av dette ble hele 970 mill. kr. utbetalt til foretak som ikke var i skatteposisjon, mens direkte fradrag i skatten for foretak som betalte skatt utgjorde 280 mill. kr.

Selv om ordningen ble utvidet til å gjelde alle foretak f.o.m. 2003, er det klar overvekt av mindre foretak som bruker ordningen. 57-58 prosent av søknadene i 2003 kom fra foretak med færre enn 10 ansatte. Vel 40 prosent av FoU-kostnadene i SkatteFUNN for 2003, tilsvarende 2,9 mrd. kr., ble utført av disse foretakene. Den høye andelen for småbedrifter må sies å være noe overraskende da disse enhetene ikke er med i omfanget til den årlige FoU-undersøkelsen for næringslivet. Samlede FoU-kostnader i næringslivet for enheter med minst 10 ansatte lå på 13,5 mrd. kroner i 2003. Dette antyder at foretak med færre enn 10 ansatte kan ha FoU-aktivitet som utgjør rundt 15 prosent av samlet FoU i næringslivet.

FoU-undersøkelsen for 2003

Små foretak økte, mens de største industriforetakene reduserte sin FoU-innsats

Næringslivet satset 13,5 mrd. kroner på egenutført FoU i 2003. Investeringene til egen utvikling økte dermed med omtrent 1 mrd. kroner eller 8,3 prosent i fra 2002. I faste priser er økningen på fem prosent. For perioden 2001 til 2003 er det 1 prosent realvekst i næringslivets FoU.

Små og mellomstore foretak økte sin andel av de samlede FoU-kostnadene i forhold til de store i 2001 og 2002 og den tendensen fortsatte i 2003. Mens foretak under 100 sysselsatte sto for 32 prosent av FoU-aktiviteten i 2001, økte dette til 39 prosent i 2003. I kroner økte små og mellomstore foretak sine FoU-kostnader med 1,3 mrd. kroner fra 2001, mens

de største foretakene hadde en nedgang på 400 mill. kroner.

Av de totale kostnadene er det lønnskostnadene som øker. Lønnskostnadene utgjorde omtrent 63 prosent av de samlede kostnadene til egenutført FoU, og har økt med 9 prosentpoeng fra 2001. Økningen skjer på bekostning av andre driftskostnader, mens andelen til investeringer er omtrent uendret.

Innenfor næringslivet har det tradisjonelt vært industrien som har bidratt mest til den samlede FoU-aktiviteten. Slik var det også i 2003 da sektoren sto for 53 prosent av næringslivets totale FoU-innsats, omtrent uendret andel fra 2001. Men innen sektoren har det vært en økende FoU-aktivitet blant de minste foretakene og nedgang blant de største.

Tjenesteytende sektor er sett under ett mindre FoU-intensiv enn industrien. Tendensen med at små og mellomstore enheter øker sin andel har vært mindre tydelig innenfor tjenesteytende sektor enn industrien. I tjenesteyting har små og mellomstore foretak alltid vært dominerende med hensyn på egenutført FoU.

Større endringer for enkelt næringer

Innenfor industri har produksjon av kommunikasjonsutstyr vært den største FoU-næringen. Næringen har imidlertid hatt en dramatisk reduksjon i sine FoU-kostnader, fra 1,7 mrd. kr. i 2001 til 850 mill. kr. i 2003, dvs. en halvering på to år. Produksjon av medisinske instrumenter og måleutstyr derimot har økt sin FoU-aktivitet kraftig i samme periode; FoU-kostnadene har økt fra 500 til 880 mill. kr. Også nærings- og nytelsesindustrien har hatt en betydelig økning, omtrent fordobling til vel 700 mill. kr. i 2003. Andre tunge FoU-næringer er produksjon av kjemikalier og kjemiske produkter og produksjon av maskiner og utstyr. Begge har FoU-kostnader på rundt 1 mrd. kr. og dette har holdt seg forholdsvis stabilt de siste par årene.

Innenfor tjenesteytende sektor er det også store bransjewe forskjeller. Databehandlingsvirksomhet er den bransjen som bruker mest ressurser til FoU i næringslivet. I 2003 utførte denne næringen FoU for 2,1 mrd. kr. og dette utgjør 16 prosent av næringslivets totale FoU-kostnader. I forhold til 2001 var det økning på nesten 9 prosent i løpende priser. Teknisk testing og konsulentvirksomhet er en annen betydelig tjenestenæring i FoU-sammenheng. FoU-kostnadene er økt med 20 prosent fra 2001 til vel 900 mill. kr. i 2003. Telekommunikasjon har redusert sin FoU-aktivitet med vel 200 mill. kr. fra 2001.

Flere utførte FoU-årsverk

Antall utførte FoU-årsverk økte noe mer enn kostnadene til FoU. Økningen fra 2001 til 2003 er på 9 prosent. Totalt ble det utført 13 900 årsverk i 2003. Dette gir en liten nedgang i total kostnadene pr. FoU-årsverk, men lønnskostnadene pr. FoU-årsverk økte med 12,5

prosent. Nær 20 000 personer var involvert i FoU-aktivitet i 2003. Økningen har vært noe lavere enn for utførte årsverk.

Innkjøpt FoU

I tillegg til egenutført FoU er foretak ofte avhengig av komplementær kompetanse utenfra. Foretakene i næringslivet kjøpte inn FoU-tjenester fra andre for ca. 3, 5 mrd. kroner i 2003. Dette er omtrent på samme nivå som i 2002, men lavere enn i 2001. Av innkjøpene foretas vel 40 prosent fra andre norske foretak. Innkjøp fra utlandet og innkjøp fra forskningsinstitutter, universiteter eller høyskoler utgjør omtrent en fjerdedel hver. Om lag 10 prosent av FoU-tjenestene kjøpes fra eget konsern i Norge.

Finansiering av FoU

Hovedparten av den FoU som utføres i næringslivet er egenfinansiert og omtrent 76 prosent av FoU-kostnadene for 2003 ble finansiert på denne måten. Resten av FoU-kostnadene finansieres ved hjelp av utenlandsk kapital, ekstern privat norsk finansiering og offentlig finansiering. Offentlig finansiering sto for omtrent 10 prosent av næringslivets samlede FoU-kostnader i 2003 og denne andelen har økt jevnt de siste årene. Den tilsvarende andel var 5 prosent for 1999. Det er SkatteFUNN-ordningen som bidrar til den økte offentlige finansieringen de siste to årene. Det er først og fremst små og mellomstore foretak som har fordel av denne ordningen.

Kapitalavkastning

Kapitalavkastningen, som sier noe om hvor mye man får igjen for investeringer i en bedrift, kan anslås ved driftsresultatet, som beregnes ved å trekke lønnskostnader, utgifter til produktinnsats og verdien av kapitaltillet fra verdien av bruttoproduksjonen. Driftsresultatet i seg selv egner seg imidlertid dårlig som mål for sammenligning av lønnsomhet mellom næringer, da kapitalinnsatsen kan variere mye fra næring til næring. Derfor beregner man kapitalavkastningsrater, som er driftsresultat i forhold til kapitalinnsats. Nivået på den beregnede avkastningen vil avhenge av hvilket datagrunnlag som brukes, se nærmere om dette i egen boks.

Avkastningsrater beregnet med utgangspunkt i nasjonalregnskapet viser at avkastningen for bedrifter i Fastlands-Norge (utenom bank og forsikring og oljeraffinerer) har gått kraftig opp målt som gjennomsnitt over perioder siden første halvdel av 1970-tallet fram til i dag. Den har økt fra vel 4,2 prosent i perioden 1973-1988 til 9,3 prosent i perioden 1997-2004. Spesielt kraftig har økningen vært gjennom slutten 1980-tallet og begynnelsen 1990-tallet. I 2004 er avkastningen målt på denne måten 10,3 prosent. Avkastningen varierer mye fra år til år spesielt i de mest konjunkturutsatte bransjene. Dette betyr at inndelingen i perioder er viktig ved slike sammenligninger. Inndelingen i perioder i tabellen er gjort med henblikk

på at hver periode skal representere en konjunktur-sykel.

På kort sikt vil kapitalavkastningen kunne øke som følge av prisøkning på produktene og produktivitetsøkninger i bedriftene. Økning i prisene på innsatsfaktorer virker i motsatt retning. Over tid vil økende inntekter veltes over på blant annet lønn, investeringer og nyetableringer. Dette vil bringe avkastningen mot et likevektsnivå som er bestemt av rente, risiko og skatteregler. Kapitalavkastningen bør over tid gjenspeile utviklingen i avkastningen av alternativ plassering av kapitalen. Forskjeller i avkastning mellom næringer kan bl.a. skyldes ulikheter i risiko (som igjen kan gi seg utslag i ulike lånerenter etc), tregheter i tilpasninger over tid, ulike reguleringer overfor ulike bransjer, etableringshindringer, ulik grad av grunnrente knyttet til bransjen osv.

En tolkning av den langsiktige økningen i avkastningen i Norge gjennom 1980- og 1990-årene kan være at avkastningen av kapital internasjonalt også øker, at man over tid har hentet inn tidligere forskjeller mot internasjonale investeringer og at man har opplevd en gradvis deregulering av flere og flere markeder i Norge. Dette kan også delvis underbygges av at det spesielt er noen enkelt næringer som bidrar sterkt til den samlede økningen i kapitalavkastning. Det kan også være sammensetningseffekter som forklarer endringen for Fastlands-Norge totalt.

Den gjennomsnittlige utviklingen for Fastlands-Norge er representativ for grove næringsgrupper som industri, annen vareproduksjon og privat tjenesteyting (utenom bank og forsikringssektoren). Den er klart mindre representativ for enkelt næringer som for eksempel jordbruk, fiske og fangst, og elektrisitetsproduksjon og annen privat tjenesteproduksjon. Jordbruket har fortsatt en negativ kapitalavkastning, slik som nasjonalregnskapet måler dette, på tross av en relativt kraftig omstilling med færre årsverk innenfor jordbruket enn tidligere. Tradisjonelt fiske har stadig en lav avkastning, selv om det har vært en viss bedring siste år. Fiskeoppdrett som er en relativt ny ressursbasert næring har i perioder en meget høy avkastning. Dette henger antakelig sammen med delvis regulerte muligheter for ekspansjon av oppdrett i relativt produktive områder. På grunn av regulering av prisene internasjonalt og store svingninger i produksjonen på grunn av sykdom i fisken kan imidlertid avkastningen her svinge sterkt. De to siste årene har avkastningen vært negativ. Skogbruket har utviklet seg svært positivt.

Mens industrien samlet og den samlede tjenesteyting har en om lag like høy avkastning, er avkastningen i andre vareproduserende næringer svært lav. Tradisjonell industri som metallproduksjon og produksjon av verkstedsprodukter har en sterkt varierende avkastning, hovedsakelig på grunn av sterk variasjon i ek-

Kapitalavkastning

Kapitalavkastningsrater kan beregnes med utgangspunkt i både nasjonalregnskaptall og regnskapsstatistikk. Regnskapsstatistikk er et av grunnlagene for beregning av driftsresultat i nasjonalregnskapet. Prinsippene som ligger til grunn for nasjonalregnskapet avviker imidlertid en del i forhold til de prinsipper som årsregnskap til aksjeselskaper bygger på.

Nasjonalregnskapets mål på produksjon av varer og tjenester er forskjellig fra regnskapsstatistikkenes salg av varer og tjenester på grunn av forskjellige periodiseringsprinsipper. Eksempler på dette er varelagerendringer og kostnadsføring kontra aktivisering av utgifter.

I nasjonalregnskapet skal alt utstyr og inventar med varighet over ett år regnes som realinvesteringer. Det er også store forskjeller i avskrivninger mellom regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet på grunn av blant annet forskjeller i forutsetninger om levetider og avskrivingsprofil.

Lønnskostnadene i nasjonalregnskapet er mer omfattende enn i regnskapsstatistikken og omfatter blant annet naturallønn, overskudd knyttet til reisevirksomhet samt beløp som føres under pensjonskostnader og andre indirekte personalkostnader. I regnskapsstatistikken føres for eksempel noen lønnsposter som forskning og utvikling og aktiverte investeringsarbeider.

Lønnskostnadene i nasjonalregnskapsberegningene av kapitalavkastning nedenfor inkluderer også et anslag på lønn til selvstendig næringsdrivende. Siden egne tall for dette ikke finnes er det vanlig å forutsette at lønnsatsen pr. timeverk for selvstendig næringsdrivende tilsvarer den som lønnstagerne i gjennomsnitt mottar innenfor samme næring.

En annen viktig forskjell mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken er at nasjonalregnskapet er et anslag på den totale aktiviteten innefor hver enkelt næring, mens regnskapsstatistikken bare omfatter store selskaper.

sportprisene for disse næringene produkter. Treforedling har over lang tid hatt lav avkastning. Bygge- og anleggsnæringen har også en sterkt stigende avkastning. For kraftnæringen har avkastningen vært lav i mange år, men for de siste to årene har den vært høyere enn gjennomsnittet i industrien.

Regnskapsstatistikkenes tall for totalkapitalrentabiliteten for aksjeselskaper viser en gjennomsnittlig avkastning i 2003 på 7,7 prosent, men dette gjennomsnittet er sterkt preget av den høye avkastningen i oljesektoren. For industrien totalt var avkastningen 3,9 prosent i 2003.

Avkastningen varierer mye både mellom år og mellom næringer. Spesielt stor er variasjonen over tid i oljenæringen. Dette henger først og fremst sammen med variasjoner i oljeprisen, men også periodisering av inntekter kan ha en viss betydning. Store variasjoner i forløpet for investeringer og avskrivninger fra år til år kan også ha en viss betydning i denne næringen.

Avkastningen for industrien totalt har falt i hele perioden 1997 til 2003, fra 8,8 prosent i 1997 til 3,9 prosent i 2003. Lavest avkastning er det i kraft- og vannforsyning. Her har avkastningen vært fallende fram til 2001 på grunn av god tilgang på primærenergi og gradvis sterkere internasjonal konkurranse i takt med dereguleringene internasjonalt. Deretter har avkastningen økt noe igjen etter hvert som produksjonskapasiteten har blitt strammere fram mot 2003. De siste årenes økning henger også sammen med de spesielle tilsigs- og prisforholdene disse to årene, og en økning i prisen på olje, gass og kull.

Primærnæringen utmerker seg også med en svært høy avkastning over flere år målt ved totalkapitalrentabiliteten. Variasjonen i avkastning er også stor. Dette henger sammen med at næringen er relativt liten og at noen bedrifter er dominerende på avkastningssiden slik denne måles i regnskapsstatistikken. Spesielt gjelder dette oppdrettsnæringen. Avkastningen i de to siste årene var imidlertid negativ.

Forholdet mellom egenkapitalrentabiliteten og totalkapitalrentabiliteten sier noe om i hvilken grad egenkapitalen blir høyere eller lavere lønnet enn fremmedkapitalen. Fremmedkapitalen består av kortsiktige eller langsiktige lån. Dermed sier egenkapitalrentabiliteten noe om hva en har igjen ved å være direkte eier i en virksomhet. Fremmedkapitalen vil gjennom faste låneforpliktelser få en rimelig stabil avkastning over tid. Derfor vil egenkapitalrentabiliteten vise til dels betydelig større variasjon enn totalkapitalrentabiliteten. Dette viser da også tabellen over egenkapitalrentabilitet. Variasjonen i egenkapitalrentabilitet over år er mange ganger større enn variasjonen i totalkapitalrentabiliteten i primærnæringene, bygg og anlegg og i varehandel. Konjunkturbølgene slår dermed vesentlig mer innover.

Kraftnæringen, industrien og samferdsel har en lav egenkapitalrentabilitet målt mot tilsvarende avkastningsmål i andre sektorer.

Nettokapitalavkastningsrater (i prosent) i ulike perioder i årene 1973-2004¹

Produksjonssektor	1973-1981	1982-1988	1989-1996	1997-2004	2003	2004
Bedrifter i Fastlands-Norge ²	4,1	4,4	6,3	9,3	9,2	10,3
Industri total ³	7,8	8,3	9,7	11,3	7,7	9,7
Annen vareproduksjon	-1,4	0,9	2,6	4,7	6,9	8,1
Privat tjenesteyting ⁴	7,8	5,9	8,0	11,6	11,1	11,8
Jordbruk, jakt og viltstell	-13,1	-9,3	-5,6	-7,3	-7,1	-7,3
Skogbruk	10,1	11,1	25,1	24,5	20,5	21,0
Fiske og fangst	6,2	0,0	-8,3	-10,1	-14,2	-8,7
Fiskeoppdrett		23,3	17,0	24,8	-34,6	-22,6
Produksjon av konsumprodukter	12,7	10,8	13,9	10,8	10,5	7,7
Produksjon av vareinnsats- og investeringsprodukter	9,6	9,5	10,6	15,2	14,8	17,2
Treforedling	3,6	2,8	5,7	3,6	-2,8	-1,8
Kjemiske råvarer	1,3	7,1	8,4	6,2	1,7	7,7
Metaller	8,4	10,9	7,3	11,6	0,6	14,6
Produksjon av verkstedsprodukter	9,6	5,7	6,9	14,8	10,2	5,3
Produksjon av skip og oljeplattformer	0,7	8,0	14,2	11,0	10,2	6,4
Bygg og anlegg	13,1	10,2	20,7	37,4	37,2	55,6
Produksjon av elektrisk kraft	4,0	5,5	5,3	7,4	13,0	11,2
Innenriks samferdsel inkl. lufttransport	-5,1	-1,5	5,2	3,7	5,0	4,5
Varehandel	19,2	9,3	9,4	16,6	10,3	10,5
Annen privat tjenesteproduksjon	10,9	10,5	9,9	14,8	15,0	16,3

¹ Dataene for 2003 og 2004 er foreløpige.² Eksklusive oljeraffinering og bank og forsikring.³ Eksklusive oljeraffinering.⁴ Eksklusive bank og forsikring.

Kilde: SSB Nasjonalregnskap.

Egenkapitalrentabilitet¹ for aksjeselskaper etter næringshovedområde. 1997-2003²

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ³
I alt	10,8	7,0	7,8	8,2	6,6	4,5	8,5
Primærnæringer	7,4	12,4	17,2	22,7	6,0	- 13,2	- 24,3
Olje- og gassutvinning	15,8	8,6	7,5	16,9	18,5	14,5	14,1
Industri og bergverksdrift	13,1	7,9	7,9	9,4	8,8	4,6	5,1
Kraft- og vannforsyning	6,1	3,9	5,9	5,4	3,0	5,7	4,7
Varehandel, hotell og restaurantvirksomhet	15,6	13,2	12,0	6,2	6,5	11,7	14,5
Samferdsel	8,3	5,5	5,2	4,8	3,9	- 3,4	7,0
Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	8,6	5,0	7,1	6,0	3,2	1,4	9,2
Andre tjenester ⁴	2,8	6,7	7,9	5,1	0,3	2,7	15,7
Uoppgitt næring	6,5	-0,1	10,8	8,0	- 0,2	0,1	8,8

¹ Ordinært resultat i prosent av egenkapital pr. 31. desember.² På grunn av endringer i kontoplan er det brudd i statistikken fra 1998 til 1999. Strukturelle endringer kan gjøre at enkelte næringer ikke er sammenlignbare fra et år til et annet.³ Foreløpige tall.⁴ Omfatter privat undervisning, private helse og -sosialtjenester og andre sosiale og personlige tjenester.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Regnskapsstatistikk. Årsregnskap for ikke-finansielle aksjeselskaper.

Totalrentabilitet¹ for aksjeselskaper etter næringshovedområde. 1997-2003²

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ³
I alt	9,2	7,0	6,4	8,3	7,4	6,7	7,7
Primærnæringer	6,7	9,0	10,3	12,3	5,5	- 0,5	- 3,8
Olje- og gassutvinning	17,5	7,9	8,1	21,8	21,1	19,4	17,6
Industri og bergverksdrift	8,8	7,1	6,1	6,7	6,2	4,7	3,9
Kraft- og vannforsyning	6,4	4,9	5,2	4,6	3,6	4,5	4,7
Varehandel, hotell og restaurantvirksomhet	9	8,5	7,1	5,3	5,7	7,5	8,1
Samferdsel	6,9	6,0	4,6	4,5	4,0	1,1	5,2
Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	7,4	6,5	5,8	5,6	4,4	4,3	6,6
Andre tjenester ⁴	5	6,5	6,4	5,5	3,8	4,2	8,9
Uoppgitt næring	6,8	4,8	8,6	6,9	2,1	2,0	7,0

¹ Ordinært resultat før skattekostnad + rentekostnader i prosent avsum gjeld og egenkapital pr. 31. desember.² På grunn av endringer i kontoplan er det brudd i statistikken fra 1998 til 1999. Strukturelle endringer kan gjøre at enkelte næringer ikke er sammenlignbare fra et år til et annet.³ Foreløpige tall.⁴ Omfatter privat undervisning, private helse og -sosialtjenester og andre sosiale og personlige tjenester.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Regnskapsstatistikk. Årsregnskap for ikke-finansielle aksjeselskaper.

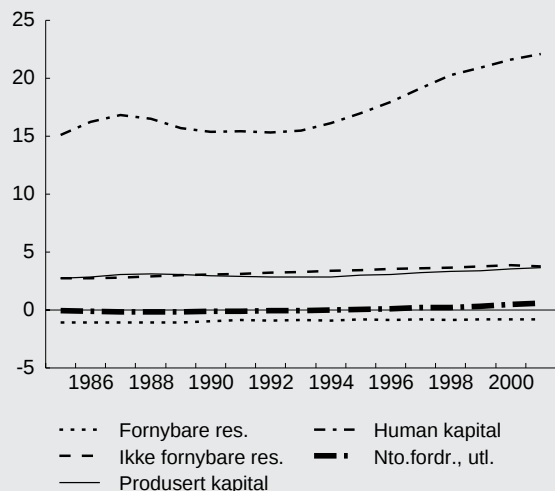
Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2001

En nærliggende tolkning av begrepet bærekraftig utvikling er at nivået på forbruket målt pr. innbygger i et gitt år ikke skal være større enn at man har mulighet til å velge det samme nivået på forbruket pr. innbygger for alle påfølgende år. Med forbruk menes her ikke bare forbruk av varer og tjenester som produseres ved hjelp av menneskelig aktivitet, men også alle andre tjenester som bidrar til menneskelig velferd, f.eks. tilgang til uberørt natur, rent vann, ren luft etc. Spørsmålet om forbruket er bærekraftig eller ikke er særlig aktuelt i forbindelse med bruk av ikke-fornybare naturressurser som olje og gass, og irreversibel degradering av naturmiljøet som ved overfiske, tap av biologisk mangfold og menneskeskapte klimaendringer.

I nasjonalregnskapet er netto nasjonalinntekt (NNI) et mål på hvor mye som er tilgjengelig for konsum og sparing i hvert enkelt år. NNI inkluderer ikke slitasje på all kapital, men bare slitet på den produserte realkapitalen. Det tas verken hensyn til at ikke-fornybare naturressurser må ta slutt før eller siden, eller at overutnyttelse av fornybare naturressurser gir mindre inntektsmuligheter i fremtiden. Utviklingen i NNI er derfor ikke egnet til å vurdere hvorvidt dagens forbruk er bærekraftig.

Ideelt sett kunne man tenke seg et inntekts- eller formuesmål som tok hensyn til at bidraget fra de ikke-fornybare naturressursene etter hvert vil bli borte. I tillegg burde det være mulig å justere de fremtidige bidragene fra fiskerier, skogbruk og andre fornybare naturressurser ut fra dagens tilstand på fiskebestanden, skogen etc. Metoden for å beregne nasjonalformuen tilfredstiller langt på vei begge disse kravene. Først dekomponeres NNI på en slik måte at inntektsbidraget til NNI fra de enkelte naturressursene blir skilt ut. Deretter gjør man en vurdering av de enkelte ressursers levetid, og beregner fremtidige inntekter fra ressursen. Til slutt kalkulerer man nasjonalformuen ved å legge sammen verdien av den produsert kapitalen, human kapitalen og inntektsbidragene fra de ulike naturressursene (se Greaker m. fl. 2005). Siden inntektsbidraget fra f.eks. olje og gass er midlertidig, vil nasjonalformuen falle dersom ikke disse inntektene reinvesteres i andre formuesobjekter som f.eks. produsert kapital. På den annen side, så lenge nasjonalformuen holder seg konstant eller øker, så er det grunn til å tro at utviklingen er bærekraftig.

Dekomponering av nasjonalformuen 1985 - 2001
1000 milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Har så utviklingen i perioden 1985 til 2001 vært bærekraftig? Figuren viser utviklingen i nasjonalformue i Norge. Som vi ser faller nasjonalformuen fra 1987 og til og med 1992. Hovedårsaken er fall i både verdien av humankapitalen og den produserte kapitalen. Mens fallet i humankapitalen skyldtes økende arbeidsledighet, sank den produserte kapitalen pga. manglende investeringer.

Likevel økte NNI i samme periode, bortsett fra i 1988. Dette skyldes at verdien av uttaket av olje og gass økte kraftig fra 1989 til 1991, mye pga. prisstigningen forårsaket av Gulfkrigen. Den fallende nasjonalformuen pr. innbygger indikerer mao. utilstrekkelig reinvestering av inntektene fra olje og gass i andre formuesobjekter i perioden 1988 til 1992. Det er nettopp denne type svekkelser i en økonomis bærekraft som skyldes høyt uttak av ikke-fornybare naturressurser, uten motsvarende økninger av f.eks. produsert kapital, beregninger av nasjonalformuen er egnet for å avdekke.

Reduksjonen i nasjonalformuen pr. innbygger fram til 1992 var likevel svak sett i forhold til den senere veksten. I etterpåklokskapens lys er det dermed vanskelig å si at utviklingen ikke var bærekraftig på 1990-tallet. Beregningene gjelder bare med forbehold om at registreringen av kapitalartene ikke er altomfattende. Fordi vi baserer oss på nasjonalregnskapet, er mange sentrale miljøressurser som f.eks. biodiversitet og stabilt klima utelatt, noe som igjen skyldes at det er vanskelig å gi disse en økonomisk verdi.

Dekomponeringen av NNI og den påfølgende beregningen av nasjonalformuen viser også hvilke typer av kapital som er spesielt viktige for nasjonalformuen. Nasjonalformuen dekomponeres i humankapital dvs. arbeidskraftens totale bidrag til verdiskapningen, produsert kapital, finanskapital og to typer av naturkapital. Den betinget fornybare naturkapitalen består av fiske og fangst, fiskeoppdrett, skogbruk, jordbruk og vannkraft, mens den ikke-fornybare naturkapitalen består i all hovedsak av olje/gass.

Det har vært en utbredt oppfatning at Norge er et så rikt land fordi vi disponerer store naturressurser. Riktignok utgjør olje- og gassreservene hele 13 prosent av nasjonalformuen i 2001, men humankapitalen utgjør hele 76 prosent. Selv om beregningsmetoden medfører at hele merverdiavgiften blir tillagt humankapitalen, er dette uten sammenligning den vesentligste formueskomponenten. Produsert realkapital utgjør så og si resten, dvs. 12 prosent. De fornybare naturressursene utgjør til sammen -3 prosent, dvs. de trekker ned nasjonalformuen, noe som i all hovedsak skyldes stor innsats av arbeidskraft og kapital i jordbruket sett i forhold til den direkte målbare verdiskapningen. Dette går nesten opp i opp med nettofordringer til utlandet som inkluderer oljefondet, og som utgjør 2 prosent av nasjonalformuen. Norge skiller seg dermed ikke nevneverdig fra andre industriland mht. at humankapitalen utgjør den klart største delen av nasjonalformuen (se f.eks. Verdensbanken, 1996).

Referanser

Greaker M., Løkkevik P. og M. Walle (2005), Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2001, kommer i SSB serien Rapporter.

Verdensbanken (1998), Estimating National Wealth: Methodology and Results, Verdensbanken, Washington D.C.

Direkte og indirekte importandeler

I en liten åpen økonomi som den norske, vil de fleste økonomiske aktiviteter direkte eller indirekte medføre import. En del av etterspørselen dekkes gjennom direkte import, mens resten leveres fra innenlandske produsenter som igjen benytter importert produktinnsats i produksjonen. Import av produktinnsats innebærer dermed at den totale importandelen er større enn den direkte andelen, og dette bidraget til den totale andelen omtales derfor som den indirekte importandel. Avhengig av størrelsen på importandelene, vil en gitt endring av forskjellige etterspørselskomponenter ha ulike effekter på norsk økonomi.

Tabell 1. Importandeler 1997, i løpende verdi

	Andel ¹	Direkte	Indirekte	Totalt
Samlet etterspørsel	0,976	10,9	13,8	24,7
Konsum ²	0,518	10,0	8,5	18,4
Konsum i husholdn. og ideelle org. ²	0,368	13,9	8,8	22,7
Nærings- og nytelsesmidler	0,069	7,8	12,0	19,8
Energivarer mm.	0,030	6,1	4,1	10,2
Egne transportmidler	0,019	31,2	3,5	34,7
Div. varer	0,075	29,6	7,1	36,7
Bolig	0,061	0,8	5,0	5,8
Andre tjenester	0,100	1,0	13,8	14,8
Nordmenns konsum i utlandet	0,015	100,0	0,0	100,0
Offentlig konsum	0,150	0,3	7,7	8,0
Nyinvesteringer etter art:	0,169	29,1	15,9	45,0
Bygninger og anlegg	0,058	0,0	23,4	23,4
Skip	0,014	69,1	11,7	80,8
Øvrige arter	0,097	40,6	15,0	55,6
Nyinvesteringer etter næring	0,173	23,5	23,4	46,8
Fastlands-Norge	0,121	22,3	16,6	38,9
Industri	0,012	33,1	14,1	47,2
Andre vareproduserende næringer	0,009	32,3	15,4	47,7
Off. forvaltning	0,026	13,3	40,4	53,7
Boliger	0,021	0,4	23,0	23,4
Andre tjenesteytende næringer	0,053	22,3	22,1	44,4
Utvinning av råolje og naturgass	0,043	28,2	21,5	49,7
Utenriks sjøfart mm.	0,009	69,1	11,7	80,8
Eksport ²	0,288	1,8	22,1	23,9
Trad. varer	0,116	3,9	27,4	31,3
Olje og gass	0,112	0,0	5,7	5,7
Andre varer	0,004	0,0	35,5	35,5
Utenriks sjøfart mm.	0,040	0,0	55,2	55,2
Andre tjenester ²	0,019	3,2	14,5	17,7

¹ Andel av samlet anvendelse, i verdi. Samlet anvendelse inkluderer i tillegg til samlet etterspørsel lagerendring samt kjøp/salg av brukt realkapital, og dette er grunnen til at etterspørselsandelene vi her studerer, ikke summerer seg til 1.

² Privat konsum er regnet inklusiv korreksjonspostene nordmenns konsum i utlandet samt utlendingers konsum i Norge. Sistnevnte blir derfor trukket ut av sluttleveransen eksport. Salg av brukt realkapital er også tatt bort fra eksporten. Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Vi beregner de marginale importandelene ved å studere virkningen på importen av å endre den enkelte etterspørselskomponent. Andelen måles som verdien av den økte importen i forhold til verdien av endring i den aktuelle etterspørselskomponenten. Dette gjøres for årene 1997 og 2002. Modellen som benyttes er en statisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at den ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntektsopptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Resultatene som rapporteres i tabellene vil være påvirket av den nøyaktige sammensetningen av de komponentene vi ser på.

Etterspørselskomponentene er konsum, nyinvesteringer og eksport. Til sammen utgjorde disse 1422 mrd. kroner i 1997, og 1903 mrd. kroner i 2002. Som andel av BNP utenom bruttoproduktet i petroleumsvirksomheten utgjorde importen 39,7 prosent i 1997 og 33,7 prosent i 2002.

Importandeler

I forhold til de fleste andre etterspørselskomponenter, er de direkte importandelene for husholdningens konsum lave. Husholdningenes kjøp av egne transportmidler skiller seg ut med relativt høye importandeler. I forhold til at Norge i svært liten grad produserer biler, kan andelen likevel oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i det høye avgiftsnivået på biler i tillegg til varehandelsavansene. Konsumet av nærings- og nytelsesmidler har et forholdsvis høyt indirekte importinnhold, noe som indikerer en forholdsvis lav grad av innenlandsk bearbeiding. Det offentlige konsumet retter seg i stor grad mot innenlandske leveranser fordi det meste er lønnskostnader, men noe av produktkjøpene er rettet mot leveranser fra utlandet. Investeringene har generelt et høyt importinnhold, direkte så vel som indirekte. Unntaket her er boliginvesteringene - men disse benytter til gjengjeld mye importert produktinnsats. Produktinnsatsen i de tjenesteytende næringene er de som har lavest importandel.

Den direkte importandelen i eksportaktivitetene er tilnærmet lik null. Eksporten er likevel totalt sett forholdsvis importintensiv fordi produktinnsatsen i høy grad er importert, f.eks. i produksjon av bearbeidede råvarer (metaller etc.). Eksporten fra utenriks sjøfart har høyest importinnhold, noe som henger sammen med at det meste av produktinnsatsen er kjøpt utenfor Norge. På den andre siden av skalaen skiller varene olje og gass seg ut, med liten grad av import. Produktinnsatsen her er i svært stor grad produsert innenlands, samt at en stor del av produksjonsverdien utgjøres av grunnrente.

Forts.

Forts.

Tabell 2. Importandeler 2002, i løpende verdi

	Andel ¹	Direkte	Indirekte	Totalt
Samlet etterspørsel	0,991	9,0	12,0	21,1
Konsum ²	0,540	10,3	7,6	17,9
Konsum i husholdn. og ideelle org. ²	0,364	14,5	7,9	22,4
Nærings- og nytelsesmidler	0,064	8,8	11,8	20,6
Energivarer mm.	0,027	7,1	3,3	10,4
Egne transportmidler	0,018	40,4	1,2	41,6
Div. varer	0,077	28,4	6,7	35,1
Bolig	0,057	0,3	3,6	3,9
Andre tjenester	0,107	1,5	12,6	14,1
Nordmenns konsum i utlandet	0,015	100,0	0,0	100,0
Offentlig konsum	0,176	1,5	7,0	8,5
Nyinvesteringer etter art	0,138	22,2	14,0	36,2
Bygninger og anlegg	0,060	0,0	16,6	16,6
Skip	0,006	28,2	23,5	51,7
Øvrige arter	0,072	40,0	10,2	50,2
Nyinvesteringer etter næring	0,143	20,4	14,1	34,5
Fastlands-Norge	0,110	18,4	14,1	32,5
Industri	0,012	31,9	12,6	44,5
Andre vareproduserende næringer	0,006	29,1	14,4	43,5
Off. forvaltning	0,022	11,8	14,8	26,6
Boliger	0,029	0,4	16,1	16,5
Andre tjenesteytende næringer	0,041	28,9	12,8	41,7
Utvinning av råolje og naturgass	0,031	25,6	13,1	38,7
Utenriks sjøfart mm.	0,002	37,4	17,0	54,4
Eksport ²	0,313	1,4	19,1	20,5
Trad. varer	0,096	4,4	24,2	28,6
Olje og gass	0,143	0,0	5,0	5,0
Andre varer	0,004	0,0	31,0	31,0
Utenriks sjøfart mm.	0,044	0,0	55,1	55,1
Andre tjenester ²	0,026	0,4	15,6	16

¹ Andel av samlet anvendelse, i verdi. Samlet anvendelse inkluderer i tillegg til samlet etterspørsel lagerendring samt kjøp/salg av brukt realkapital, og dette er grunnen til at etterspørselsandelene vi her studerer, ikke summerer seg til 1.

² Privat konsum er regnet inklusiv korreksjonspostene nordmenns konsum i utlandet samt utlendingers konsum i Norge. Sistnevnte blir derfor trukket ut av sluttleveransen eksport. Salg av brukt realkapital er også tatt bort fra eksporten. Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Endringer fra 1997 til 2002

En kunne kanskje vente at økt internasjonal arbeidsdeling skulle føre til at importandelene økte over tid. Da tenker en imidlertid gjerne på utviklingen målt i volum, mens vi tar utgangspunkt i verditall når vi skal tallfeste importandelene. De fleste importandelene faller fra 1997 til 2002, så vel de direkte som de indirekte. I utgangspunktet bør man være varsom med å trekke konklusjoner på bakgrunn av kun to observasjoner.

Importandelene for husholdningenes samlede forbruk har økt noe fra 1997 til 2002. Andelen for de fleste konsumgruppene har imidlertid falt litt - med unntak av husholdningenes kjøp av egne transportmidler og for nærings- og nytelsesmidler, som har økt til dels betydelig. Nyinvesteringenes importandel har falt fra 1997 til 2002, hovedsakelig på grunn av redusert importinnhold for bygninger og anlegg samt betydelig lavere import av skip. Importandelen for nyinvesteringene i utenriks sjøfart var betraktelig lavere i 2002 enn i de foregående 20 årene. Dette har sammenheng med sammensetningen av skipsinvesteringene. Reduksjonen i importandelen for bygninger og anlegg skyldes en markant vridning mot mer bruk av produkter fra tjenesteytende næringer som i hovedtrekk benytter mindre importert produktinnsats.

Lavere importinnhold i investeringene i bygg og anlegg slår sterkt ut i importinnholdet til offentlig sektors investeringer, siden om lag 75 prosent av investeringene (i begge årene) er i bygninger og anlegg. Dette forsterkes ytterligere av at resten av de offentlige investeringer i hovedsak er i maskiner og utstyr, som har et lavere importinnhold i 2002 enn i 1997. Importinnholdet i investeringene tilknyttet næringen utvinning av olje og gass har sunket fra 1997 til 2002. Dette er i høy grad en sammensetningseffekt - investeringene i denne næringen har i økende grad rettet seg mot investeringsarter med lavere direkte importandeler. Nyinvesteringenes importandel i de øvrige næringsgrupperinger har også falt, noe som for disse i hovedsak skyldes at bygninger og anlegg utgjør hovedtyngden av investeringene. Med unntak av for produktene fra utenriks sjøfart, har importinnholdet i eksportaktivitetene falt fra 1997 til 2002.

Kvotehandel: Nytt virkemiddel i norsk klimapolitikk

Norske utslipp av klimagasser reguleres i dag på en rekke ulike måter. Vi har en CO₂-avgift med variable satser avhengig av hva slags brensel som brukes og hvilke sektor utslippene finner sted i, se figur 1. Av konkurransehensyn har noen næringer, blant annet den kraftkrevende industrien, fritak for CO₂-avgiften. Denne industrien har i stedet inngått en avtale med regjeringen med spesifikke målsettinger om framtidige utslippsreduksjoner (20 prosent reduksjon i utslipp av klimagasser i perioden 2005-2007). Konsesjonsbehandling av enkeltbedrifter legger også noen ganger føringer på utslipp av klimagasser. Med virkning fra 1. januar i år er det innført et system for nasjonal kvotehandel etter modell av EUs kvotehandelssystem.

Det er velkjent at kostnadseffektiv reduksjon av klimagassutslipp forutsetter at kostnadene ved en marginal utslippsreduksjon skal være like på tvers av næringer og utslippskilder. Med den mangfoldige virkemiddelbruken det er lagt opp til i norsk klimapolitikk, og som er illustrert i figur 2, er vi i dag langt fra målet om kostnadseffektivitet i klimapolitikken. Historien bak dette er sammensatt.

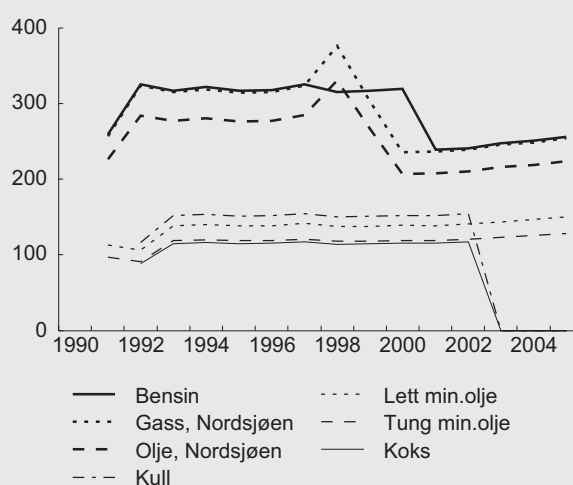
Norge var tidlig ute med å innføre virkemidler mot CO₂-utslipp ved introduksjonen av CO₂-avgiften tidlig på 1990-tallet. Avgiften var differensiert og ikke alle utslipp var avgiftsbelagt. Tanken var at man etter hvert skulle harmonisere avgiften på tvers av utslippskilder og på «et internasjonalt nivå». Avgiftsgrunnlaget skulle utvides ettersom andre land innførte liknende tiltak slik at konkurransevridninger ble unngått. Dette skjedde ikke, så avgiftsstrukturen har med små endringer blitt beholdt slik den var da den først ble introdusert, se figur 1.

Etter at en i de internasjonale klimaforhandlingene sent i 1997 klarte å bli enige om hovedtrekkene i den såkalte Kyoto-protokollen, foreslo regjeringen en utvidelse av avgiftsgrunnlaget for CO₂-avgiften. Dette ble forkastet av Stortinget som i stedet vedtok å utrede mulighetene for innføring av et nasjonalt kvotehandelssystem for klimagasser på et tidlig tidspunkt, dvs. før første forpliktelsesperiode i Kyoto-protokollen 2008-2012. Det ble nedsatt et utvalg – Kvoteutvalget – som i 2000 konkluderte med at nesten 90 prosent av klimagassutslippene i 1997 ville være egnet å inkludere i et slikt system (NOU 2000:1 Et kvotesystem for klimagasser). Året etter, i 2001, sluttet den daværende regjeringen seg til prinsippet om et bredest mulig kvotesystem, men fant likevel at enkelte utslippskilder, som for eksempel avfallsdeponier, var vanskelig å inkludere fra starten av. Det foreslåtte omfanget av kvotesystemet ble derfor noe redusert, se St.meld. nr. 54 (2000-2001) Norsk klimapolitikk.

Året etter kom regjeringen med en tilleggsmelding (St. meld.nr. 15, (2001-2002)) til Klimameldingen, der bedrifter som betaler CO₂-avgift på hoveddelen av sine utslipp ble foreslått unntatt fra kvotehandelssystemet. Omfanget av kvotesystemet ble dermed redusert til ca. 27 prosent av norske utslipp.

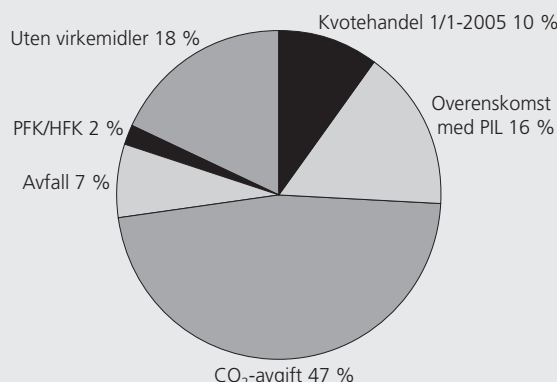
Siden den gang har EU foreslått og satt i drift et eget regionalt kvotehandelssystem der kun utslipp av CO₂ (altså ingen andre klimagasser) fra større forbrenningsanlegg, raffinerier, treforedlingsindustri og prosessutslipp fra jern-, stål- og sementproduksjon inngår. Regjeringen i Norge besluttet i 2004 at det norske kvotehandelssystemet i store trekk skal følge EUs system, med noen unntak for deler av prosessindustrien som inngår i en frivillig avtale om reduksjoner av sine utslipp. Det norske kvotehandelssystemet dekker dermed nå rundt 10 prosent av de norske utslippene, se figur 3 for en illustrasjon av utviklingen i omfanget av det nasjonale kvotehandelssystemet over tid.

Figur 1. CO₂-avgiften målt i faste 1998-priser NOK/tonn CO₂

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Virkemiddelbruk i norsk klimapolitikk. Andel av CO₂-utslippene som dekkes av ulike virkemidler i dag

Kilde: Miljøverndepartementet.

Forts.

Forts.

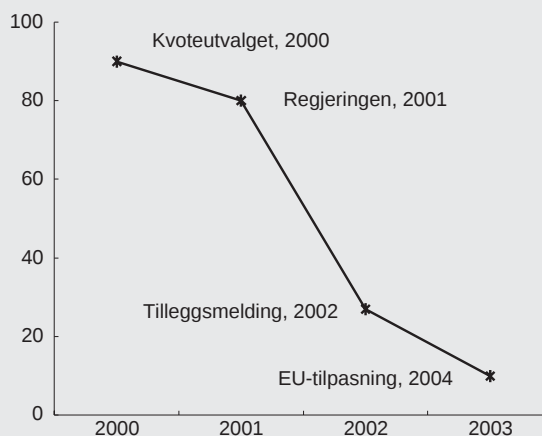
Forskriften til kvoteloven sier at kvoteplikten gjelder utslipp av CO₂ i forbindelse med:

- energiproduksjon der innfyrt effekt overstiger 20 MW
- raffinering av mineralolje
- produksjon av koks
- røsting og sintring av jernmalm (herunder svovelholdig malm)
- produksjon av støpejern og stål (primær- eller sekundærproduksjon) med en kapasitet som overstiger 2,5 tonn pr. time
- framstilling av sementklinker i roterovner med en produksjonskapasitet som overstiger 500 tonn pr. døgn, eller kalk i roterovner med en produksjonskapasitet som overstiger 50 tonn pr. døgn eller andre typer ovner med en produksjonskapasitet som overstiger 50 tonn pr. døgn
- framstilling av glass og glassfiber med en smeltekapasitet som overstiger 20 tonn pr. døgn
- framstilling av keramiske produkter ved brenning, herunder takstein, murstein, ildfast stein, fliser, steintøy og porselen, med en produksjonskapasitet som overstiger 75 tonn pr. døgn, og/eller en ovnskapasitet som overstiger 4 m³ ved en fyllkapasitet pr. ovn som overstiger 300 kg/m³

Kvoteplikten gjelder likevel ikke utslipp:

- fra forbrenning av biomasse
- fra forbrenning av farlig avfall og kommunalt avfall
- som er avgiftsbelagt etter Stortingets årlige vedtak om CO₂-avgift

Figur 3. Andel av norske utslipp som dekkes av ulike forslag til nasjonalt kvotehandelssystem

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Tildeling av kvoter har til nå ikke funnet sted. Det er likevel klart at en vesentlig del av nåværende utslipp vil bli dekket opp av kvoter som utstedes gratis. Det skal ikke utelukkes at enkelte av de 33 bedriftene som dekkes av kvoteplikten kan få vesentlige kostnader ved dette, men sett i sin helhet er det ikke grunn til å tro at innføringen av det nasjonale kvotehandelssystemet vil ha merkbare økonomiske effekter for norsk økonomi, se egen boks om dette.

Kvotehandelen utenom læreboka

Fra 1. januar 2005 innførte Norge et system med omsettelige utslippsrettigheter for CO₂ for en begrenset del av norsk industri. I 2003 utgjorde CO₂-utslippene fra bedriftene som omfattes av det norske systemet ca. 6,1 millioner tonn CO₂, eller om lag 10 prosent av Norges samlede klimagassutslipp. Næringsavgrensningen for systemet er nærmere omtalt i boksen om utviklingen i norsk klimapolitikk. Regjeringen har ikke klarlagt i hvilken form systemet blir videreført fra 2008, når norske utslipp blir begrenset av Kyoto-protokollen.

Et kvotesystem kan utformes på ulike måter, men regjeringen har valgt å følge de samme prinsipper som ligger til grunn for EUs tilsvarende system, som begynte å gjelde fra samme tidspunkt som det norske. Når regjeringen har lagt seg tett opp til EUs utforming av systemet, henger det sammen med ønsket om gjensidig anerkjennelse av utslippsrettigheter i de to systemene. I praksis innebærer det at man vil søke å få utslippsrettigheter fra det norske systemet anerkjent innenfor EUs system. Norske myndigheter kan selv avgjøre om utslippsrettigheter fra EU skal godkjennes i det norske systemet. Hvorvidt norske utslippsrettigheter blir godkjent innenfor EU, blir neppe klart før sommeren 2005.

Allokeringsregler

Innen 15. mars 2005 vil forurensningsmyndighetene treffe vedtak om hvor mange kvoter som skal tildeles den enkelte kvotepliktige for perioden 2005 - 2007. Ettersom Kyoto-protollen ikke regulerer norske utslipp i denne perioden, står myndighetene fritt til å tildele så mange kvoter man vil.

Alle kvotene tildeles vederlagsfritt. Retningslinjene som ligger til grunn for tildeling av samlet kvotemengde, er nedfelt i klimakvotelovens § 8 og i Ot.prp. nr. 13 (2004-2005), kapittel 10, spesielt 10.3.

I utgangspunktet danner bedriftenes historiske utslipp for årene 1998-2001 grunnlaget for antall tildelte utslippsrettigheter. Tildelingskoeffisienten er satt til 95 prosent. Hovedregelen blir altså at en bedrift som har redusert utslippene med fem prosent i forhold til de utslippene bedriften hadde i 1998-2001 ikke trenger kjøpe kvoter eller å redusere utslippene ytterligere. I den grad bedriften har redusert utslippene mer enn fem prosent, kan den selge kvoter og omvendt.

Dette er imidlertid bare hovedregelen. Det heter i § 8 c, at "Dersom utslippene [...] har blitt eller med rimelig sikkerhet forventes å bli vesentlig redusert eller økt som følge av vesentlige endringer i virksomhetens art eller omfang, skal dette tillegges vekt ved tildelingen. Ved endringer som medfører økte utslipp, kan det ved tildelingen legges vekt på mulighetene, [...], for å begrense utslipp av CO₂, særlig ved å ta i bruk de best tilgjengelige teknikkene."

Bedrifter som er startet opp etter basisperioden, eller som planlegges startet opp før utgangen av 2007, skal også få tildelt kvoter vederlagsfritt etter en tildelingskoeffisient på 95 prosent. Om tildelingen til slike bedrifter heter det i § 8d

at det ved tildelingen "[...] legges vekt på mulighetene, herunder de tekniske og økonomiske mulighetene, for å begrense utslipp av CO₂, særlig ved å bruke de beste tilgjengelige teknikkene."

Samfunnsøkonomiske effektivitetsegenskaper

Formålet med et kvotehandelsystem er å sikre at gitte utslippsmål nås til så små kostnader som mulig. Men for at slik kostnadseffektivitet skal oppnås, må systemet tilfredsstillende noen spesifikke krav. I utformingen av det norske kvotehandelsystemet er imidlertid åpenbart flere andre hensyn enn hensynet til kostnadseffektivitet blitt tillagt større vekt, da systemet ikke er utformet slik at det vil minimere kostnadene ved de utslippsreduksjonene som skal foretas.

Den viktigste grunnen til dette er systemet med vederlagsfri tildeling av kvoter også til nystartede bedrifter. Vederlagsfrie kvoter til nystartede bedrifter er uheldig ut ifra et kostnads-perspektiv, da poenget med et kvotesystem er at kvoteprisen skal reflektere de samfunnsøkonomiske kostnadene ved utslippene. For å oppnå kostnadseffektivitet må investorer bli utsatt for denne prisen i alle beslutninger som betyr noe for deres CO₂-utslipp, inklusiv beslutninger om nyetableringer og utvidelser. Bare når dette er oppfylt, vil beslutninger som er privatøkonomisk lønnsomme også være samfunnsøkonomisk lønnsomme.

Således kan det også svekke systemets effektivitetsegenskaper at kvoter inndras ved reduksjoner i bedrifters utslipp. Man står i fare for å lage et system der bedrifter vil unngå å arbeide for nye teknologiske løsninger som i sterk grad reduserer utslippene, fordi bedriftene da kan risikere å miste gratiskvoter ved fremtidige tildelinger. Nå heter det i loven at bare endringer i utslipp "[...] som følge[r] av vesentlige endringer i virksomhetens art eller omfang [...]" skal føre til endringer i størrelsen på den tildelte kvoten. Men her må det i de fleste tilfeller legges skjønn til grunn. Det vil normalt kunne være vanskelig eller umulig å fastslå med sikkerhet om utslippsendringer skyldes endringer i virksomhetens art eller omfang, eller om det skyldes tiltak for å redusere utslippene. I den situasjonen vil bedriftene være tilbøyelige til å kjøpe flere kvoter og foreta færre utslippsreduksjoner enn de ellers ville gjort. Det må også presiseres at "endringer i virksomhetens art eller omfang" ofte vil kunne være kostnadseffektive måter å redusere utslippene på i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Med de reglene som legges til grunn i det nye kvotesystemet, vil bedriftene være varsomme med å bruke den typen virkemidler til å redusere utslippene, da det vil gi lavere antall utdelte utslippstillatelser i neste runde. Resultatet blir uansett oppblåst etterspørsel etter kvoter og en relativt høy kvotepris samtidig som utslippsreduksjonene er små.

I tradisjonelle lærebokfremstillinger av kvotehandelsystemer er det vanlig å gå ut ifra at kvoteprisen i markedet reflekterer de marginale kostnadene ved utslippsreduksjoner. Det blir neppe tilfelle i det norske kvotesystemet, og heller ikke i EUs system som har en tilsvarende utforming. Kvoteprisen vil

Forts.

Forts.

etter alt å dømme komme til å ligge over de marginale kostnadene ved utslippsreduksjoner, men hvor stor denne forskjellen blir, er vanskelig å anslå. Selv om ambisjonene om utslippsreduksjoner er små både i det norske systemet og i EUs system, kan man altså likevel få høye kvotepriser. Høye kvotepriser i disse systemene vil altså ikke nødvendigvis kunne tolkes som et utslag av at det foretas store utslippsreduksjoner.

En faktor som kan forsterke denne spesielle egenskapen ved disse kvotesystemene, er usikkerheten om hvordan systemene skal utformes fra 2008. Man kan risikere at aktørenes tilbakeholdenhet med å foreta utslippsreduksjoner forsterkes fordi aktørene frykter at lave utslipp i perioden 2005-2007 vil gi dem tilsvarende lave kvotetildelinger i 2008.

Økonomiske ringvirkninger

Kvotesystemet vil ha makroøkonomiske virkninger først og fremst ved at de vil generere tiltak for å redusere utslipp av CO₂. Slike tiltak vil ikke nødvendigvis bare være investeringer i nye teknologiske løsninger. Kostnadseffektiv reduksjon av CO₂-utslipp vil ofte også kunne innebære endringer i virksomhetens art og omfang. Som påpekt over, er det norske kvotesystemet utformet slik at bedriftene vil være forsiktige med å søke å begrense utslippene gjennom endringer i virksomhetens art og omfang. De kan også komme til å være forsiktige med å investere i nye teknologiske løsninger. Dette taler for at de økonomiske ringvirkningene blir små.

Dessuten er omfanget av systemet meget begrenset. Med en tildelingskoeffisient på 95 prosent, og utslipp på om lag 6 mill. tonn, blir samlet utslippsreduksjon fra næringene i utgangspunktet i størrelsesorden 0,3 mill. tonn CO₂. Men dersom Norge blir importør av utslippsrettigheter i forhold til EU-systemet, vil utslippsreduksjonen bli mindre. Tilsvarende vil utslippsreduksjonene kunne bli større dersom norske utslippsrettigheter godkjennes i EU og det norske systemet blir nettoeksportør.

En utslippsreduksjon på 0,3 mill. tonn CO₂ vil i makroøkonomisk sammenheng ha liten betydning. Man kan for eksempel tenke seg at kvoteprisen i EU-systemet vil ligge på 50 kroner pr. tonn CO₂, noe som er i rimelig samsvar med prisnivået på de handler som så langt har vært gjennomført i EU-systemet. De berørte norske bedriftene vil da gjennomføre de utslippsreducerende tiltakene som koster mindre enn 50 kroner pr. tonn og dekke inn ev. gjestående kvoteunderskudd med kjøp av kvoter fra EU-systemet. Dersom det ovennevnte anslag på kvoteunderskuddet i det norske systemet på 0,3 mill. tonn er riktig, og kvoteprisen i EU ikke overstiger 50 kroner, vil følgelig de totale kostnadene ved det norske systemet ikke overstige 15 mill. kroner. I den grad kvoteprisen i EU blir høyere enn 50 kroner, vil kostnadene kunne bli større. Men samtidig vil det kunne være muligheter for å foreta utslippsreduksjoner innenlands som koster mindre enn 50 kroner pr. tonn CO₂. Det trekker de samlede kostnadene ned. Innenfor rimelige kvoteprisintervaller vil uansett ikke kvotesystemet få noen store økonomiske virkninger i Norge.

Produksjon og markedsforhold

Offentlig forvaltning

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall steg konsumet i offentlig forvaltning med 2,0 prosent fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Til sammenligning var veksten i BNP og BNP for Fastlands-Norge henholdsvis 2,9 og 3,5 prosent. Investeringsene i offentlig forvaltning avtok med 0,6 prosent, målt i faste priser. Målt som andel av BNP utgjorde konsumet og investeringene i offentlig forvaltning henholdsvis 22 og 3 prosent i fjor. På begynnelsen av 1990-tallet økte konsumet i offentlig forvaltning sterkere enn BNP for Fastlands-Norge, hovedsakelig som følge av sterk vekst i statlig konsum. I perioden 1993-1998 vokste offentlig konsum svakere enn verdiskapingen for fastlandsøkonomien, mens forholdet var omvendt i tidsrommet 2001-2004 under ett.

Antall utførte timeverk i offentlig forvaltning økte med 2,0 prosent fra 2003 til 2004, mens sysselsettingen økte med 0,4 prosent. Dette var en økning i antall sysselsatte personer med nesten 3 000 personer, til 723 000 personer. I perioden 1990-2004 økte antall sysselsatte personer i offentlig forvaltning med 143 000 personer. Offentlig forvaltnings andel av samlet sysselsetting økte fra 28 prosent i 1990 til 31 prosent i fjor, mens den tilsvarende andelen av totalt utførte timeverk steg fra 25 prosent i 1990 til 27 prosent i 2004. Forvaltningens andel av sysselsettingen og utførte timeverk var den samme i 2003 som i 2004. Det er flere som arbeider deltid i offentlig forvaltning enn i arbeidslivet for øvrig.

Statsforvaltningen

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall steg konsumet i statsforvaltningen med 2,9 prosent fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Forsvarskonsumet gikk ned med 0,5 prosent i fjor, mens det sivile konsumet (utdanning, helse- og sosialomsorg, offentlig administrasjon mv.) steg med 3,6 prosent. Omtrent en fjerdedel av veksten i utgiftene til sivilt konsum skyldes overføringen av oppgaver innen barne- og familievern og rusomsorg fra fylkeskommunene til staten fra 1. januar 2004. Av statlig konsum utgjorde tjenester til utdanning og helse- og omsorgstjenester 58 prosent, hvorav drøyt fire femdel var konsum av helse- og omsorgstjenester. Konsumet i statsforvaltningen var på 197,2 milliarder kroner i fjor, tilsvarende om lag 12 prosent av BNP.

Antall sysselsatte personer i staten økte med 2,5 prosent fra 2003 til 2004. I forsvaret gikk sysselsettingen ned med 1,6 prosent, mens sysselsettingen i sivil statlig forvaltning økte med 3,1 prosent fra året før. Innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning økte antall sysselsatte personer med henholdsvis 4,0 og 1,9 prosent. Dette skyldes delvis at staten overtok tidligere kommunal virksomhet innen rusmiddelomsorg og barne- og familievern. Antall utførte timeverk økte med 4,7 prosent. Dette skyldes bl.a. en gunstig utvikling i sykefraværet. Dessuten var det tre arbeidsdager mer i 2004 enn i 2003 for ordinære arbeidstakere som ikke har skift- eller turnusarbeide.

Statsforvaltningen sysselsatte 269 000 personer i 2004, tilsvarende 11,7 prosent av landets samlede sysselsetting. I statlig undervisning og helse- og omsorgstjenester var det henholdsvis 36 000 og 121 000 sysselsatte personer i fjor, mens annen statlig virksomhet sysselsatte 111 000 personer.

Bruttorealinvesteringene i statlig forvaltning steg med 9,7 prosent fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Investeringene i statlig undervisning og i forsvaret gikk kraftig ned med henholdsvis 28 og 17 prosent. Innenfor statlig helse- og sosialomsorg økte investeringene med hele 26 prosent, mens investeringene i annen statlig virksomhet økte med om lag 14 prosent. Den sterke investeringsveksten innenfor helse- og sosialomsorg skyldes høye investeringer i Helse Midt-Norge og Helse Sør. Investeringene i statsforvaltningen var på 22,4 milliarder kroner i fjor, tilsvarende 7,4 prosent av samlede bruttorealinvesteringer. I offentlig administrasjon (omfatter også veier, broer mv.) og tjenester tilknyttet transport ble det investert for 11,7 milliarder kroner i fjor, mens investeringene innen helse- og omsorgstjenester var på 6,4 milliarder kroner.

Kommuneforvaltningen

Ifølge foreløpige anslag steg konsumet i kommuneforvaltningen med 0,9 prosent i fjor, målt i faste priser. Omorganisering av rusomsorg og barne- og familieverntjenesten har dempet veksten i konsumet i 2004. Utdanning og helse- og omsorgstjenester utgjorde i fjor 78 prosent av konsumet. Drøyt halvparten av dette konsumet var helse- og omsorgstjenester. Konsumet i kommuneforvaltningen var på 173,7 milliarder kroner i fjor, tilsvarende 10 prosent av BNP.

Konsum i offentlig forvaltning og BNP for Fastlands-Norge. Årlig volumendring i prosent

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
Konsum i offentlig forvaltning	5,6	2,7	1,5	1,5	3,1	2,5	3,3	3,2	1,3	5,8	3,7	1,4	2,0
BNP for Fastlands-Norge	2,3	2,8	3,8	3,5	4,2	4,9	4,1	2,7	2,5	2,1	1,4	0,7	3,5

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nøkkeltall for offentlig forvaltning. 1998-2004 Mrd. kr.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
Nettofinansinvestering							
Offentlig forvaltning, påløpte verdier	40,3	77,1	228,6	206,9	140,9	119,6	193,1
Statsforvaltningen, bokførte verdier	53,0	61,2	178,6	221,3	130,1	137,3	167,2
Kommuneforvaltningen, bokførte verdier	-6,2	-9,8	-5,5	-8,7	7,0	-15,9	-11,7
Offentlig forvaltning, påløpte verdier, prosent av BNP	3,6	6,2	15,6	13,6	9,3	7,7	11,5
Omfanget på offentlig forvaltning							
Utgifter i offentlig forvaltning, prosent av BNP	46,0	44,6	39,6	41,1	44,5	46,0	43,7
Konsum i offentlig forvaltning, prosent av BNP	21,9	21,4	19,1	20,6	22,3	22,8	22,0
Utførte timeverk, prosent av samlet sysselsetting	26,4	26,6	26,6	26,8	26,8	26,8	26,8
Påløpte skatter, prosent av BNP	42,7	43,0	43,1	43,4	43,7	43,3	44,7

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Nasjonalbudsjettet.

Produksjon og konsum i offentlig forvaltning

Produksjonen i offentlig forvaltning verdsettes som summen av produktinnsats (varer og tjenester som offentlig forvaltning disponerer til sine produksjonsformål), lønnskostnader (bruken av egen arbeidskraft), kapitalslit (bruken av egen produksjonskapital) og eventuelle netto næringskatter på egen virksomhet. Konsum i offentlig forvaltning er definert som forvaltningens utgifter til konsum. Disse utgiftene verdsettes som verdien av produksjonen, men fratrukket gebyrinntektene ved salg til andre utenom forvaltningen mot særskilt betaling. I tillegg kommer direkte produktkjøp til husholdningene, definert som offentlig forvaltnings kjøp/betaling av varer og tjenester fra private aktører og som formidles direkte videre til husholdningene. Størstedelen av dette er betaling for ulike helse- og omsorgstjenester, medisiner mv. levert fra private aktører. Andre eksempler på slike "direkte produktkjøp" er det offentliges finansiering av skolebusskjøring utført av private busselskaper.

Konsumet i offentlig forvaltning deles i to hovedkategorier, kollektivt konsum og individuelt konsum. De siste årene har det vært et økende omfang av at kommunalt produserte tjenester legges ut på anbud. Denne overgangen fra produsentrollen til bestillerrollen for offentlig forvaltning vil ikke (eller i liten grad) påvirke offentlig forvaltnings konsum. Kommunene vil i de fleste av disse tilfellene fortsatt betale for tjenestene selv om de ikke lenger produserer dem. Men dette betyr at man i fremtiden vil få større forskjell mellom offentlig konsum og offentlig produksjon.

Konsum og produksjon i offentlig forvaltning. Milliarder kroner

	2003	2004
Produksjon i offentlig forvaltning	369,6	384,3
Gebyrinntekter (-)	47,3	49,7
Produktkjøp til husholdningene (+)	33,9	36,3
= Konsum i offentlig forvaltning	356,2	370,9

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall steg lønnskostnadene i kommunal forvaltning med 2,9 prosent i fjor, målt i løpende priser. Dette skyldes økte time-lønnskostnader på 2,8 prosent og en svak økning i antall utførte timeverk på 0,1 prosent. Innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning var antall utførte timeverk praktisk talt det samme i 2004 som i 2003. På dette feltet er tidligere kommunal virksomhet overført til staten. I annen kommunal virksomhet (offentlig administrasjon, kultur, vannforsyning og renovasjon) økte antall utførte timeverk med 0,6 prosent.

Antall sysselsatte personer i kommuneforvaltningen gikk ned med 0,8 prosent i fjor. Antall sysselsatte personer innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning gikk ned med 0,6 prosent, mens sysselsettingen i annen kommunal virksomhet falt med 1,8 prosent. Det var i alt 454 000 sysselsatte personer og 334 000 normalårsverk i kommuneforvaltningen i 2004. De sysselsatte utgjør knapt 20 prosent av landets sysselsatte, mens antall utførte timeverk utgjør drøyt 15 prosent av alle utførte timeverk. Kommunal undervisning og helse- og omsorgstjenester sysselsatte henholdsvis 126 000 og 269 000 personer i fjor, mens annen kommunal virksomhet sysselsatte 59 000 personer.

Ifølge foreløpige anslag for kommunal forvaltning falt bruttoinvesteringene i fast kapital med 8,1 prosent i 2004, målt i faste priser. I helse- og omsorgstjenester falt investeringene med 21 prosent. I undervisningsnæringen falt investeringene med 3,5 prosent, mens investeringene i annen kommunal virksomhet var like store i 2004 som i 2003. Bruttoinvesteringene i fast kapital var på 25,9 milliarder kroner i fjor og utgjorde 8,5 prosent av samlede bruttorealinvesteringer.

Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter i 2004

Overskudd før lånetransaksjoner, som tilsvarende begrepet nettofinansinvesteringer, er en viktig indikator ved vurdering av kommuneøkonomien. Ifølge foreløpige regnskapstall var det et underskudd på 11,7 milliarder kroner i 2004, 4 milliarder lavere enn i 2003. Dette

Offentlig forvaltnings utgifter etter formål i prosent av totale utgifter. 1993-2003. Utgiftsandeler i prosent

	1993	1999	2003*
Løpende totale utgifter, mill. kroner	423 714	549 618	718 986
01. Alminnelig offentlig tjenesteyting	12,1	10,3	10,3
Av dette			
011 Utøvende og offentlig tjenesteyting	2,3	2,6	3,6
012 Internasjonal økonomisk bistand	1,7	1,9	1,9
017 Offentlige gjeldstransaksjoner	6,4	3,9	3,5
02. Forsvar	5,2	4,8	4,1
03. Politi, rettsvesen mv	1,9	2,2	2,2
04. Næringsøkonomiske formål	12,7	9,9	8,5
Av dette			
042 Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	3,6	2,9	2,0
045 Transport	5,7	4,9	4,2
05. Miljøvern	1,1	1,0	0,6
06. Boliger og nærmiljø	1,2	0,9	0,4
07. Helsepleie	12,8	16,1	17,0
Av dette			
071 Medisinske produkter, apparater og utstyr	1,3	1,4	1,7
072 Helsetjenester utenfor helseinstitusjoner	3,4	4,1	2,2
073 Helseinstitusjoner	7,7	9,9	12,2
08. Fritid, kultur og religion	2,8	2,6	2,5
09. Utdanning	12,1	13,5	13,9
Av dette			
091 Grunnskoler og førskoler	4,3	5,5	6,1
092 Videregående skoler	3,0	3,0	3,2
094 Universiteter og høyskoler	3,4	3,3	3,5
10. Sosiale omsorgstjenester	37,3	38,1	40,1
Av dette			
101 Sykdom og uførhet	9,6	11,1	15,5
102 Alderdom	14	15,6	12,5
104 Barn og familie	6,6	7,1	6,9
105 Arbeidsledighet	3,3	1,1	1,9

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

skyldes at kommuneforvaltningens samlede inntekter økte mer enn de totale utgiftene ifjor.

Kommuneforvaltningens samlede løpende inntekter i 2004 er anslått til 200 milliarder kroner, en økning på 2,6 prosent fra i fjor. Veksten skyldes økt skatteinn- gang og økte overføringer fra staten. Skatteinntektene økte med 4,7 prosent i fjor, mens formuesinntektene gikk ned med 23 prosent eller 2,2 milliarder kroner. De reduserte formuesinntektene skyldes det lave rentenivået i fjor.

Kommuneforvaltningens samlede utgifter, inklusive investeringer i fast realkapital, økte med 0,2 prosent, eller 0,5 milliarder kroner, fra 2003 til 2004. Lønns- kostnadene økte med 2,9 prosent. De foreløpige regn- skapstallene indikerer at bruttorealinvesteringene gikk ned med 5 prosent i 2004. Formuesutgiftene ble redu- ssert med 2,1 milliarder kroner, noe som skyldes det lave rentenivået i fjor.

Nærmere om kommunenes økonomi

Fylkeskommunenes driftsresultat for 2003 økte sam- menlignet med året før, når tallene er korrigert for sykehusreformen. Også kommunene utenom Oslo fikk samlet sett en viss bedring av netto driftsresultat.

Nærmere om fordelingen av offentlige utgifter etter formål

Tabellen for offentlig forvaltnings utgifter viser offentlige utgifter fordelt på formål etter den internasjonale standar- den for formålsgruppering. Gruppen sosiale omsorgstje- nester legger beslag på den største andelen av de totale utgiftene. Fra 1993 til 2003 økte gruppens andel av for- valtningens totale utgifter fra 37,3 til 40,1 prosent, og i 2003 utgjorde utgiftene til de sosiale omsorgstjenestene 288,4 milliarder kroner. Økningen skyldes høyere utgifter til formål innenfor undergruppen sykdom og uførhet. Det er folketrygden som dekker utbetalingene til dette formål- let. Utgiftsandelen for sykdom og uførhet økte fra 9,6 prosent i 1993 til 15,5 prosent i 2003. Økningen i denne utgiftsandelen var særlig sterk det siste året, fra 2002 til 2003. I 2003 var utgiftene til syke og uføre 39 prosent av de samlede utgiftene til sosiale omsorgstjenester, en øk- ning på 13 prosentpoeng sammenlignet med andelen i 1993. Andelen av de sosiale omsorgsutgiftene som gikk til alderstrygd ble redusert fra 38 prosent i 1993 til 31 prosent i 2003. Utgiftene til alderstrygd har også vokst kraftig i perioden, men ikke så kraftig som de andre for- målsgruppene under sosiale omsorgsutgifter.

Den nest største utgiftsposten er helsepleie. Utgiftene til helsepleie, målt som andel av offentlig forvaltnings samle- de utgifter, steg fra 12,8 prosent i 1993 til 17,0 prosent i 2003. Den økte andelen må ses i sammenheng med flere satsninger på eldre og helse på slutten av 1990-tallet, jf blant annet Handlingsplanen for eldreomsorg 1998-2001, Opptappingsplanen for psykisk helse 1999-2006, Nasjo- nal kreftplan 1999-2003 og Plan for utstyrsinvesteringer ved norske sykehus 1998-2002.

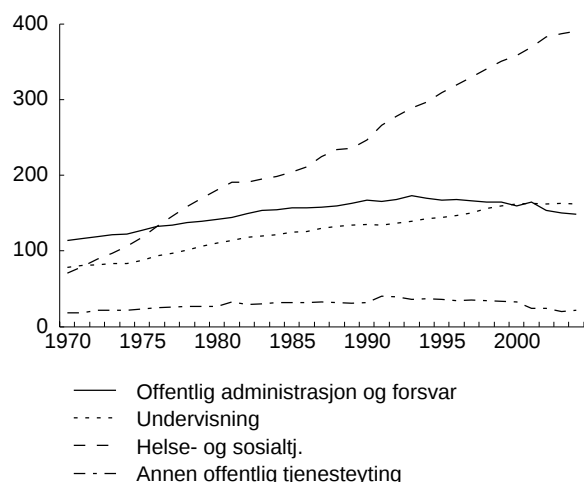
Utgiftsandelen til utdanningsformål økte fra 12,1 til 13,9 prosent i løpet av samme tidsrom, vesentlig som følge av økte utgifter til grunnskoler knyttet til grunnskolerefor- men.

Utgiftsandelen til næringsøkonomiske formål har gått ned, fra 12,7 prosent i 1993 til 8,5 prosent i 2003.

I samme periode ble utgiftsandelen til alminnelig offentlig tjenesteyting redusert fra 12,1 til 10,3 prosent, noe som skyldes lavere utgifter knyttet til offentlige gjeldstran- saksjoner.

Netto driftsresultat kan benyttes til finansiering av brutto realinvesteringer eller avsettes til seinere bruk. Fylkeskommunenes netto driftsresultat var på 1 pro- sent av driftsinntektene i 2003, om lag som året før (korrigert for sykehusreformen). Utviklingen den siste tiårsperioden viser en styrket finansiell stilling fram til midten av 1990-tallet. I de påfølgende årene falt netto driftsresultat i prosent av driftsinntektene, og fylkes- kommunenes inntekter dekket ikke de løpende utgifte- ne. I 2001 var netto driftsresultat i fylkeskommunene utenom Oslo -1,8 prosent av driftsinntektene. Mens kommunene fram til 2001 hadde en bedre økonomisk stilling enn fylkeskommunene, var forholdet omvendt

Sysselsatte i offentlig forvaltning. 1970-2004 1000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i 2002 og 2003. Netto driftsresultat utgjorde 0,5 prosent av driftsinntektene i 2003, om lag som året før.

Gjennomsnittlig brutto driftsresultat for kommunene utenom Oslo var -0,7 prosent av brutto driftsinntekter i 2003. For Oslo kommune var resultatet på -0,6 prosent. For å kunne analysere økonomien for typer av kommuner, har SSB utviklet en analytisk gruppering av kommunene. Grupperingen legger spesiell vekt på i hvor stor grad kommunenes utgifter følger av lover og pålegg («bundne utgifter») og i hvor stor grad de har inntekter som kan disponeres fritt etter kommunestyrets ønsker. I 1993 var det kommunene i gruppene «Mellomstore kommuner med lave bundne kostnader per innbygger og høye frie disponible inntekter» og «Små kommuner med høye bundne kostnader per innbygger og høye frie disponible inntekter» som kom best ut, begge med 0,9 prosent brutto driftsresultat per innbygger. Gruppen Bergen, Trondheim og Stavanger hadde det klart svakeste resultatet med -5,4 prosent.

Til forskjell fra netto driftsresultat er det ikke gjort fradrag for netto rente- og avdragsutgifter i brutto driftsresultat. I netto driftsresultat er beregnede avskrivningskostnader trukket fra. Avskrivninger, som er et uttrykk for verdiforringelsen på kommunale anleggsmidler, føres i driftsregnskapet. Kapitalslit inngår i beregningene av netto finansinvestering. De gir uttrykk for den verdiforringelse av realkapital som skjer i løpet av året. Kapitalslit fremkommer ikke direkte fra kommuneregnskapet, men beregnes i nasjonalregnskapet ut fra størrelsen på verdien av den oppsamlede realkapital i kommuneforvaltningen.

Brutto driftsresultat kan i stor grad sammenliknes med begrepet «driftsresultat» i resultatoppstillingen til bedrifter med regnskapsplikt etter regnskapsloven. De beregnede avskrivningene er gjennomført noe ulikt i

kommunene og dette vil påvirke indikatoren brutto driftsresultat.

I prosent av brutto driftsinntekter var kommunenes og fylkeskommunenes langsiktige gjeld henholdsvis 152 og 116 prosent i 2003. Det er vanskelig å sammenligne disse tallene med tidligere tall fordi langsiktig gjeld nå inkluderer tall for pensjonsforpliktelser.

Brutto investeringsutgifter i kommunene økte jevnt fra et nivå på 8,8 prosent av brutto driftsinntekter i 1993 til 15,0 prosent i 2003. I første del av perioden finansierte kommunene både stadig økte investeringsutgifter og en viss nedbetaling av gjeld gjennom tilskudd fra driftsmidler, egne fonds og salgsinntekter. De siste fem årene har vært preget av en fortsatt økt utbyggingsaktivitet, men denne har i stigende grad blitt finansiert gjennom økt gjeldsbelastning.

I 2003 var gjennomsnittlig netto lånegjeld per innbygger for kommunene eksklusive Oslo 52 697 kroner. Oslo kommunes netto lånegjeld per innbygger var klart lavere, 22 893 kroner per innbygger. For Bergen, Trondheim og Stavanger under ett lå dette tallet om lag 10 000 kroner høyere. Gjennomsnittet for store kommuner utenom de fire største byene var om lag 50 000 kroner per innbygger. Kommuner med høyest frie disponible inntekter per innbygger kjennetegnes av et høyt innslag av inntekter fra kraftutbygging. Disse kommunene hadde en gjennomsnittlig netto lånegjeld per innbygger på 81 250 kroner i 2003. Høyest netto lånegjeld per innbygger hadde gruppen «Små kommuner med høye bundne kostnader per innbygger og høye frie disponible inntekter». I denne gruppen var gjennomsnittlig netto lånegjeld 87 765 kroner per innbygger.

Utvinning av råolje og naturgass

Produksjon og markedsforhold

2004 har vært et år med rekordhøye nominelle priser på olje. Den gjennomsnittlige prisen på Brent Blend for 2004 var på hele 38,3 dollar per fat, mot 28,9 dollar i 2003, en vekst på 33 prosent. Omregnet til norske kroner gikk oljeprisen opp med 26 prosent, til 257,3 kroner per fat, fra 2003 til 2004. Stadig økende etterspørsel etter olje og lav reservekapasitet i oljeproduksjonen bidro til de høye prisene. Oljeprisen har svingt mye i løpet av året. På sitt høyeste var oljeprisen oppe i hele 52,1 dollar per fat den 27. oktober, mens den var nede i 29,1 dollar den 5. februar. Ved inngangen til 2004 var oljeprisen i underkant av 30 dollar per fat, imens den ved årets utgang var rundt 40 dollar per fat.

Ifølge det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) var verdien av olje- og gassproduksjonen 360,1 milliarder kroner i 2004, mot 300,6 milliarder kroner i 2003. Oppgangen fra 2003 til 2004 skyldes hovedsakelig høyere oljepris.

**Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter etter art.
Millioner kroner**

	2002	2003	Anslag 2004
A. Løpende inntekter	205 236	195 278	200 451
1. Formuesinntekter	9 580	9 276	7 119
2. Skatteinntekter	90 881	96 934	101 477
3. Andre løpende overføringer	100 297	84 844	87 984
Overføringer fra statsforv.	97 341	82 096	85 414
Andre overføringer	2 956	2 748	2 570
4. Driftsresultat#1	4 478	4 224	3 871
C. Totale inntekter (=A)	205 236	195 278	200 451
D. Løpende utgifter	189 509	200 330	203 546
1. Formuesutgifter	9 547	8 426	6 376
2. Overføringer til private	20 988	22 552	21 336
3. Andre løpende overføringer	1 195	1 141	2 274
Overføringer til statsforv.	1 665	2 259	2 237
Overføringer til kommunal for.drift	-470	-1 118	37
4. Konsum i kommuneforvaltningen	157 779	168 211	173 560
Lønnskostnader	120 084	127 100	130 734
Produktinnsats	41 161	43 722	44 579
Kapitalslit	14 744	16 116	16 578
Gebyrer (-)	-29 783	-31 285	-31 913
Korr. driftsresultat ¹	4 478	4 224	3 871
Produktkjøp til husholdninger	7 095	8 334	9 711
E. Sparing (A-D)	15 727	-5 052	-3 095
F. Kapitalutgifter	8 762	10 840	8 635
1. Nettoinvestering i fast realkapital	9 780	11 192	9 346
Bruttoinv. i fast realkapital	24 524	27 308	25 924
Kapitalslit (-)	-14 744	-16 116	-16 578
2. Netto kjøp av tomter og grunn	-1 370	-671	-1 081
3. Kapitaloverføringer	352	319	370
G. Totale utgifter (D+F)	198 271	211 170	212 181
H. Nettofinansinvesteringer (C-G)	6 965	-15 892	-11 730
2. Overskudd før lånetransaksjoner ^{2,3}	6 965	-15 892	-11 730

¹ Driftsresultat i kommunal vannforsynings-, avløps- og renovasjonsvirksomhet² I 2002 trekker spesielle forhold i Kristiansand kommune overskudd før lånetransaksjoner ned med om lag 1,9 milliarder kr.³ I 2002 bidrar ekstratilskudd i forbindelse med sykehusreformen til å øke overskudd før lånetransaksjoner med 21,6 milliarder kr.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksportverdien av råolje økte fra 195,7 milliarder kroner i 2003 til 243,5 milliarder kroner i 2004. Eksportverdien av naturgass økte imidlertid til 69,2 milliarder kroner, fra 62,2 milliarder i 2003. I tillegg kommer eksport av LPG, råbensin, whitespirit mv. Dette utgjorde 24,5 milliarder i 2004, mot 22,8 milliarder i 2003.

Den samlede produksjonen av petroleum på norsk sokkel utgjorde 264,0 millioner Sm³ oljeekvivalenter (o.e.) i 2004, mot 262,5 millioner Sm³ o.e. i 2003. Av den totale produksjonen i 2004 utgjorde produksjonen av råolje (inkl. NGL og kondensat) 185,5 millioner Sm³ o.e. og produksjonen av naturgass 78,5 millioner Sm³ o.e. Oljeproduksjonen gikk ned med 2,0 prosent fra 2003 til 2004, noe mindre enn nedgangen fra 2002 til 2003, mens gassproduksjonen nådde en

Driftsresultat og nettofinansinvesteringer

Netto driftsresultat bygger på regnskapsoppstillingen til kommuneregnskapene. Den viser differansen mellom driftsinntekter og driftsutgifter inklusive renter og avdrag. Forskjellen mellom brutto og netto driftsresultat viser hvor mye av inntektene som brukes til å betale renter og avdrag. Netto driftsresultat kan enten brukes til å finansiere investeringer eller avsettes til senere bruk.

Netto finansinvesteringer, eller overskudd før lånetransaksjoner, bygger på nasjonalregnskapets gruppering. Dette måles som samlede inntekter fratrukket samlede utgifter, inklusive utgifter til bruttorealinvesteringer, mens låne- og avdragsutgifter holdes utenom. Netto finansinvesteringer, tillagt eventuelle omvurderinger av fordringer og gjeld, bestemmer utviklingen i kommuneforvaltningens netto fordringsposisjon. Dersom netto finansinvesteringer er negativt, kalles det også underskudd før lånetransaksjoner.

Driftsresultat i kommuneregnskapene er et annet begrep enn driftsresultat i nasjonalregnskapet. I nasjonalregnskapet er det en målekonvensjon at offentlig forvaltning ikke har driftsresultat.

ny produksjonstopp, 7,3 prosent over produksjonsnivået i 2003.

Ved årsskiftet 2004/2005 var det 48 produserende felt på norsk kontinentalsokkel. Ekofisk, det første feltet som ble satt i drift på norsk sokkel i 1971, hadde også i 2004 størst produksjon. Dette feltet alene produserte 17,2 millioner tonn oljeekvivalenter i 2004. Andre store felt er Troll Vest, Gullfaks, Åsgard, Snorre, Heidrun og Oseberg. To nye felt, Kvitebjørn og Skirne, ble satt i drift i 2004.

Den samlede produksjonen av naturgass domineres av de tre store feltene Troll Øst, Sleipner Øst og Åsgard. I 2004 produserte disse tre feltene henholdsvis 23,0, 12,7 og 10,2 milliarder Sm³ naturgass, eller 58,5 prosent av den samlede gassproduksjonen på norsk sokkel. To andre store gassfelt, Oseberg og Gullfaks Sør sto for 10,4 milliarder Sm³ naturgass. Til sammen står disse fem feltene for hele 71,7 prosent av gassproduksjonen på norsk sokkel.

Ifølge Oljedirektoratet var det ved utgangen av 2004 samlet produsert 4,0 milliarder Sm³ o.e. på norsk sokkel siden starten i 1971. De totale utvinnbare ressursene (inkludert det som allerede er produsert) estimeres til 12,9 milliarder Sm³ o.e. Dette estimatet er uendret siden utgangen av 2003. Usikkerheten i estimatet er stor, og angis med et spenn fra 10,5 til 16,2 milliarder Sm³ o.e. De gjenværende utvinnbare ressursene er beregnet til 8,9 milliarder Sm³ o.e. Gjenværende reserver i felt som er omfattet av godkjent plan for utbygging og drift (PUD) anslås til 3,9 milliarder Sm³ o.e., tilsvarende 44,5 prosent av de antatt totalt gjenværende ressursene. Resten av de gjenværende ressur-

Konkurser av foretak i norsk økonomi

Oppgangen i norsk økonomi i 2004 kan tydelig sees i nedgang av antall konkurser. En bedrift kan slås konkurs når den er insolvent, det vil si at den ikke kan oppfylle sin finansielle forpliktelser etter hvert som de forfaller. Da nullstilles aksjene av bedriften.

Sammenligner vi totalt antall konkurser eksklusiv enkeltpersonforetak for 2004 med 2003, har tallet for konkurser gått ned med 13 prosent. Dette er etter en økning på 16 prosent og 23 prosent de to foregående årene. Totalt antall konkurser er imidlertid fortsatt høyere enn i 2001. Omsetning i bedriftene som har blitt slått konkurs har også gått ned fra 17 milliarder i 2003 til 12 milliarder kroner i 2004. Hvis vi ser på næringer med minst 10 konkurser i 2003, er det størst nedgang for undervisning og sosialtjenester med 45 prosent. Oppgangen var størst for post og telekommunikasjoner, med 36 prosent.

Telemark hadde størst prosentvis økning i konkurser i 2004 med 15 prosent. Den største prosentvise nedgangen av konkurser var i Finnmark med 42 prosent, mens dette fylket hadde størst økning i konkurser året før med 54 prosent. Totalt var det 10 851 sysselsatte i de konkursslåtte bedriftene i 2004, mot 14 633 i 2003 og 8 164 i 2000.

Antall konkurser etter næring

Næring	2000	2001	2002	2003	2004
Jord og skogbruk, fiske	27	21	32	35	26
Industri	247	249	297	312	255
Bygge- og anleggs- virksomhet	212	217	280	323	284
Detalj- og engroshandel	797	786	892	942	890
Hotell- og restaurant- virksomhet	232	215	249	356	336
Transport og telekom- munikasjon	149	145	160	172	168
Drift fast eiendom og utleievirksomhet	62	111	155	202	175
Forretningsmessig tjenesteyting	188	285	400	457	342
Øvrig	83	97	144	205	143
Totalt	1 997	2 126	2 609	3 004	2 619

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sene er knyttet til funn uten godkjent PUD, mulige tiltak for økt utvinning og ikke-oppdagede ressurser.

Investeringer

Endelige investeringer for 2004

Ifølge oljestatistikkens tall for kvartalsvise investeringer var de samlede investeringene i olje- og gassvirksomheten, inkludert rørtransport, 71,1 milliarder kroner i 2004. Dette er en økning på 6,7 milliarder kroner fra 2003. Økningen kommer innenfor landvirksomheten og rørtransport, mens det er en nedgang i feltinvesteringene.

De endelige investeringene i lettevirksomhet i 2004 var 4,0 milliarder kroner. Dette er 0,1 milliarder kroner lavere enn i 2003, og det laveste siden tellingene startet i 1984. I 1988 var investeringene 4,2 milliarder

Produksjon av olje (inkl. NGL og kondensat) og gass i 2004

	Produksjon 2004	Endring fra 2003	Endring fra 2003	Andel av henholdsvis olje- og gass- produksjonen
	Tusen Sm ³ o.e.	Tusen Sm ³ o.e.	Prosent	Prosent
Petroleum i alt	264 010	1 473	1	
Olje i alt	185 545	-3 868	-2	100
Herav:				
Åsgard	12 999	-1 800	-12	7
Gullfaks	14 855	1 139	8	8
Statfjord	11 501	-2 017	-15	6
Ekofisk	20 930	138	1	11
Troll Vest	18 495	-3 838	-17	10
Heidrun	8 744	-500	-5	5
Snorre	11 802	-2 463	-17	6
Oseberg	9 898	-302	-3	5
Gass i alt	78 465	5 341	7	100
Herav:				
Troll Øst	23 004	843	4	29
Sleipner Øst	12 692	-541	-4	16
Ekofisk	3 623	82	2	5
Gullfaks Sør	3 214	671	26	4
Oseberg	7 154	2 196	44	9
Åsgard	10 203	130	1	13

Kilde: Oljedirektoratet.

kroner. I 1997 nådde man et foreløpig toppår, hvor man investerte 8,3 milliarder kroner i lettevirksomhet. Investeringene i feltutbygging i 2004 utgjorde 13,7 milliarder kroner, en nedgang på 3,1 milliarder kroner sammenlignet med 2003. Investeringene i felt i drift utgjorde 30,8 milliarder kroner. Dette er en økning med 1,1 milliarder kroner sammenlignet med 2003. Mens investeringene i feltutbygging har falt, har investeringene i felt i drift steget. Dette skyldes hovedsakelig at det bygges ut færre felt enn tidligere og at felt i stadig større grad bygges ut i tilknytning til eksisterende infrastruktur, da blir en større del av investeringene ført som investeringer til felt i drift, og en mindre del til feltutbygging.

For feltutbygging og felt i drift samlet ble det i 2004 investert 44,6 milliarder kroner, mot 46,6 milliarder i 2003. Dette er en nedgang på 4,3 prosent. I 2002 ble det investert 44,9 milliarder kroner.

For landvirksomhet og rørtransport var investeringene henholdsvis 16,3 og 6,1 milliarder kroner i 2004. Dette er en kraftig økning i forhold til 2003. For landvirksomheten øker investeringene med hele 5,6 milliarder, eller 52 prosent. Hovedårsaken til dette er tre store terminalutbygginger. Investeringene til landprosjektene på Kårstø og på Melkøya var større enn i 2003. I tillegg bidrog investeringer på Nyhamna, der gass fra Ormen Lange skal ilandføres, til rekordhøye landinvesteringer i 2004. Investeringene i rørtransport økte med hele 3,3 milliarder - 112 prosent - fra 2003 til

Nedleggelser og etablering

Innledning

I denne boksen belyses betydningen av endringer i foretaksbestanden for utviklingen i antall ansatte i de ulike næringer. Endringer i bestanden fra ett år til det neste dekomponeres i nyetableringer, nedleggelser og andre endringer.

Utgangspunktet er statistikk som viser endringer i foretaksbestanden per 1. januar i perioden 2001-2005, eksklusive primærnæringene og offentlig forvaltning. Endringer i foretaksbestandene knyttes opp mot registerdata for antall ansatte i de bedriftene foretaket består av. Antall ansatte er definert som antall arbeidsforhold; dvs. antall jobber, og ikke antall sysselsatte personer. For foretak som inngår i bestanden per 1. januar er antall ansatte registrert i desember foregående år. Et nedlagt foretak inngår i bestanden 1. januar samme år, mens et nyetablert foretak inngår i bestanden 1. januar neste år slik at antall ansatte er registrert i desember samme år.

Siden næringsinndelingen er gjort på foretaksnivå, vil resultatene i denne boksen avvike noe fra tilsvarende tall i nasjonalregnskapet (som er basert på klassifikasjon av bedrifter, ikke foretak). En annen årsak til avvik er at vi ser på antall arbeidsforhold (jobber), ikke antall personer som er sysselsatt.

Utviklingen i antall ansatte

Tabell 1 viser utviklingen i antall ansatte fordelt på foretak i ulike sektorer fra 1. januar 2001 til 1. januar 2005. Det er 5 500 flere ansatte 1. januar 2005 enn 1. januar 2004, en økning på 0,4 prosent. Sammenlignet med 1. januar 2001 er det imidlertid 38 400 færre ansatte i alt, en nedgang på 2,7 prosent over 4 år. 1. januar 2005 er første gang vi ser en økning i antall ansatte fra ett år til det neste. En kan derfor si at 2004 markerer slutten på den nedadgående trendutviklingen vi observerte i den forutgående 3-årsperioden fra 1. januar 2001 til 1. januar 2004.

Det er imidlertid store forskjeller mellom næringene når det gjelder utviklingen i antall ansatte. I tillegg til utvinning av energiråvarer med 1 400 flere ansatte, er det innenfor de tjenesteytende næringene at vi finner en positiv utvikling i 2004, og da særlig innenfor varehandel (3 300), hotell- og restaurantvirksomhet (1 000), forretningsmessig tjenesteyting (4 600), den private delen av helse- og undervisningssektoren (2 600) og annen sosial og personlig tjenesteyting; rengjøring, skjønnhetspleie, helsestudio, m.m. (2 400). Samlet sett finnes nå 55,2 prosent av det totale antall ansatte i disse fem tjenesteytende næringene; en økning på 1,9 prosentpoeng sammenlignet med 2001. Sammenligner vi med 1. januar 2001, er det tre næringer som klart skiller seg ut i

Tabell 1. Antall ansatte. Bestand per 1/1, nyetableringer og nedleggelser etter næring

Næring	2001 Bestand 1/1	2002 Bestand 1/1	2003 Bestand 1/1	2004 Bestand 1/1	Nyetabl.	Nedl. Andre endr.	2005 Bestand 1/1	Bestand, prosent av 04	Bestand, prosent av 01	
I alt	1 433 819	1 422 249	1 412 176	1 389 887	29 407	16 701	-7 165	1 395 428	100,4	97,3
Utvinning av energiråstoffer	27 178	29 002	29 552	28 449	102	76	1 414	29 889	105,1	110,0
Annen bergverksdrift og utvinning	3 541	3 548	3 419	3 432	17	18	93	3 524	102,7	99,5
Industri i alt	294 737	293 942	282 239	263 152	1784	1669	-5 832	257435	97,8	87,3
- Nærings- og nytelsesmiddelindustri	55 638	57 044	54 880	53 474	145	391	-609	52 619	98,4	94,6
- Tekstil- og bekledningsvareindustri	6 318	5 961	5 570	5 037	126	32	-248	4 883	96,9	77,3
- Lær- og lærvareindustri	527	447	360	388	0	0	-81	307	79,1	58,3
- Trelast- og trevareindustri	16 065	15 713	14 978	14 221	84	127	-3	14 175	99,7	88,2
- Treforedling, forlag og grafisk industri	45 995	41 727	38 806	37 006	250	206	-1 536	35 514	96,0	77,2
- Oljeraffinering	11	11	8	10	0	0	-1	9	90,0	81,8
- Kjemisk industri	22 535	22 331	21 406	20 210	18	5	-1 134	19 089	94,5	84,7
- Gummivare- og plastindustri	6 575	6 158	5 930	5 602	3	116	-423	5 066	90,4	77,0
- Mineralproduktindustri	10 117	9 720	10 314	9 710	42	34	108	9 826	101,2	97,1
- Metall- og metallvareindustri	32 921	33 423	31 999	29 954	378	189	96	30 239	101,0	91,9
- Maskinindustri	24 011	22 963	22 760	21 738	226	183	-729	21 052	96,8	87,7
- Elektroteknisk oog optisk industri	19 679	27 643	26 278	19 029	236	125	-866	18 274	96,0	92,9
- Transportmiddelindustri, oljeplattform	39 743	37 911	36 708	35 576	104	69	-402	35 209	99,0	88,6
- Møbelindustri og annen industri	14 602	12 890	12 242	11 197	172	192	-4	11 173	99,8	76,5
Kraft- og vannforsyning	16 573	16 036	14 674	14 536	941	104	-785	14 588	100,4	88,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	117 428	117 495	118 839	126 019	2 334	1 347	-1 902	125 104	99,3	106,5
Varehandel, bil- og hush.rep.	328 284	319 170	318 171	323 392	4 080	3 738	3 003	326 737	101,0	99,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	78 278	74 318	76 123	74 134	1 591	1 395	829	75 159	101,4	96,0
Transport og kommunikasjon	164 675	160 037	158 350	152 422	3 482	1 277	-6 165	148 462	97,4	90,2
Finansisell tjenesteyting, forsikring	43 963	45 699	45 732	44 276	57	415	144	44 062	99,5	100,2
Forr. tjenesetyting, eiendomsdrift	203 041	209 237	208 518	198 348	4 000	4 772	5 422	202 998	102,3	100,0
Undervisning, helse og sosiale tjenester	88 224	86 688	90 393	92 866	1 235	1 179	2 579	95 501	102,8	108,2
Andre sosial og personlige tjenester	65 339	65 523	65 379	68 113	519	694	2 542	70 480	103,5	107,9
Lønnet husarbeide, internasjonale org.	269	201	203	209	1	3	-10	197	94,3	73,2
Uoppgitt	2 289	1 353	584	539	9 264	14	-8 497	1 292	239,7	56,4

Forts.

Forts.

positiv retning: bygge- og anleggsvirksomhet (+7 700), privat helse- og undervisning (7 300) og annen sosial og personlig tjenesteyting (5 100). Av alle registrerte ansatte, finnes nå 22,9 prosent i disse tre sektorene, sammenlignet med 18,9 prosent for fire år siden.

Den negative trenden i industrien fortsatte gjennom året 2004, da det forsvant 5 700 jobber; en nedgang på 2,2 prosent sammenlignet med 1. januar 2004. Alle industrisektorene, unntatt mineralproduktindustri (+100) og metall- og metallvarindustri (+300), har hatt en nedgang i antall ansatte. Nedgangen er imidlertid moderat sammenlignet med 2002 og 2003, da det forsvant hhv. 11 000 og 19 000 jobber. Det er nå 12,7 prosent færre ansatte i industrien enn 1. januar 2001. 18,4 prosent av det totale antall ansatte finnes i denne sektoren, sammenlignet med 20,6 prosent i 2001.

Tallene i tabellene knytter endringer i antall ansatte opp mot endringer i foretaksbestanden. Endringer i foretaksbestanden i løpet av året dekomponeres i nedleggelser, nyetableringer og andre endringer (dvs. endringer i eksisterende

virksomhet – se "Definisjoner og metode" for en nærmere begrepsavklaring).

For næringslivet samlet sett var økningen i antall arbeidsplasser gjennom nyetablering av foretak i løpet av 2004 betydelig større enn nedgangen som følge av nedleggelser; tallene er hhv. 29 400 og 16 700. Samtidig ble antall ansatte i eksisterende virksomhet, dvs. i foretak som verken ble nyetablert eller nedlagt i 2004, redusert med 7 200.

I industrien var nettoeffekten av nedleggelser og nyetableringer i 2004 tilnærmet null. Antall ansatte ble redusert med 1 700 som følge av nedleggelser av foretak, mens antall ansettelser økte med 1 800 som følge av nyetableringer. I eksisterende virksomhet ble antall ansatte redusert med ca. 5 800, noe som bidro til en samlet nedgang.

I de fem store vekstnæringene innenfor privat tjenesteyting som ble spesielt omtalt over, var antallet ansatte i hhv. nedlagte og nyetablerte foretak omtrent likt; ca. 11 500. Nettoøkningen i disse næringene kan derfor forklares med en betydelig økning i antall ansatte i eksisterende virksomhet; 13 900.

Tabell 2. Antall foretak. Bestand per 1/1, nyetablering og nedleggelser etter næring

Næring	2001			2002			2003			2004			2005		Bestand, prosent av 04	Bestand, prosent av 01
	Bestand 1/1	Nyetabl.	Nedl.	Bestand 1/1	Nyetabl.	Nedl.	Bestand 1/1	Nyetabl.	Nedl. 1/1	Bestand	Nyetabl.	Nedl. 1/1	Bestand			
I alt	262 379	35 537	32 874	268 491	39 041	27 633	290 432	38 747	39 767	291 193	42 349	22 457	305 546		104,9	116,5
Utvinning av energiråstoffer	489	54	32	452	33	38	456	44	54	431	73	20	552		128,1	112,9
Annen bergverksdrift og utvinning	706	25	54	643	32	37	651	48	51	709	28	43	675		95,2	95,6
Industri i alt	22 655	1 578	2 123	21 513	1 521	2 068	21 564	1 635	2 162	22 020	1 829	1 608	21 802		99,0	96,2
- Nærings- og nytelsesmiddelindustri	2 160	144	186	2 070	134	150	2 114	130	175	2 152	149	126	2 103		97,7	97,4
- Tekstil- og bekledningsvareindustri	1 510	123	157	1 447	146	179	1 448	150	194	1 498	213	212	1 458		97,3	96,6
- Lær- og lærevareindustri	107	5	11	87	2	12	78	5	3	88	4	3	83		94,3	77,6
- Trelast- og trevareindustri	2482	111	156	2 323	90	223	2 215	142	173	2 340	110	115	2 254		96,3	90,8
- Treforedling, forlag og grafisk industri	4 541	353	610	3 992	264	432	3 949	278	501	3 866	301	315	3 774		97,6	83,1
- Oljeraffinering	16	1	1	13	1	3	11	3	2	10	0		10		100,0	62,5
- Kjemisk industri	270	19	15	259	23	19	275	22	29	264	41	17	282		106,8	104,4
- Gummivare- og plastindustri	481	11	31	457	17	36	450	24	29	465	36	28	465		100,0	96,7
- Mineralproduktindustri	879	46	64	843	60	76	853	57	86	851	64	31	867		101,9	98,6
- Metall- og metallvareindustri	2 615	191	237	2 576	194	228	2 632	233	252	2 775	267	210	2 823		101,7	108,0
- Maskinindustri	2 698	228	227	2 639	232	242	2 673	211	230	2 774	199	181	2 745		99,0	101,7
- Elektroteknisk og optisk industri	1 292	79	93	1 327	88	100	1 355	101	124	1 325	117	116	1 299		98,0	100,5
- Transportmiddelindustri, oljeplattform	1 338	81	97	1 316	84	114	1 340	107	117	1 386	131	95	1 399		100,9	104,6
- Møbelindustri og annen industri	2 266	186	238	2 164	186	254	2 171	172	247	2 226	197	159	2 240		100,6	98,9
Kraft- og vannforsyning	921	59	57	849	47	53	900	119	74	1 052	98	39	1 112		105,7	120,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	33 679	3 349	2 938	34 844	3 976	3 434	36 842	3 784	4 056	37 372	4 357	2 447	38 644		103,4	114,7
Varehandel, bil- og hush.rep.	57 237	5 807	6 214	57 246	6 379	6 730	58 548	6 408	7 463	58 549	6 491	4 508	58 708		100,3	102,6
Hotell- og restaurantvirksomhet	9 461	1 138	1 001	9 557	1 118	1 124	10 005	1 152	1 258	10 104	941	723	10 041		99,4	106,1
Transport og kommunikasjon	22 817	2 187	2 134	22 645	2 448	2 578	23 546	2 143	2 821	23 435	2 346	1 588	23 821		101,6	104,4
Finansiell tjenesteyting, forsikring	2 329	358	320	2 562	176	238	3 233	366	1 156	1 856	388	143	2 124		114,4	91,2
Forr. tjenesteyting, eiendomsdrift	72 597	14 010	11 584	75 923	14 028	8 752	85 488	14 281	13 311	88 944	15 010	7 521	95 702		107,6	131,8
Undervisning, helse og sosiale tj.	17 910	2 817	2 422	19 165	3 650	1 020	22 836	4 053	3 154	21 154	4 857	1 486	24 385		115,3	136,2
Andre sosial og personlige tj.	18 682	3 447	3 509	20 776	4 021	1 333	24 559	4 202	3 898	24 664	4 942	2 248	27 001		109,5	144,5
Lønnet husarbeide, intern. org.	120	11	16	103	11	10	108	13	16	107	6	19	83		77,6	69,2
Uoppgitt	2 776	697	470	2 213	1 601	218	1 696	499	293	796	983	64	896		112,6	32,3

Forts.

Forts.

Utviklingen i antall foretak

Tabell 2 viser utviklingen i antall foretak fra 1. januar 2001 til 1. januar 2005. Tabellen viser også utviklingen i antall nyetablerte og nedlagte foretak i hvert år. Totalt er det registrert en økning i antall foretak på 4,9 prosent (14 400) fra 1. januar 2004 til 1. januar 2005. Den tilsvarende økningen fra 2001 til 2005 var på 16,5 prosent (43 100). Innenfor industrien ble imidlertid antall registrerte foretak redusert med 1 prosent siste år, mens antall foretak gikk ned med 3,8 prosent fra 1. januar 2001 til 1. januar 2005. For de tjenesteytende næringene samlet sett var økningen i antall foretak fra 1. januar 2004 til 1. januar 2005 på 5,3 prosent, mens økningen fra 2001 til 2005 var på hele 19,4 prosent. Sammenlignet med 2004 var økningen i antall registrerte foretak størst i sektorene forretningsmessig tjenesteyting (6 800), undervisning og helse (3 200) og andre sosiale og personlige tjenester (2 300).

Tabell 2 viser at det var 42 300 nyetableringer og 22 500 nedleggelser i løpet av 2004, hvv. det høyeste og det laveste tallet i hele perioden fra 1. januar 2001 til 1. januar 2005. Det var spesielt mange nyetableringer innenfor forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift; 15 000. Denne næringen omfatter bl.a. utleievirksomhet og databehandling. Siden antall nye jobber i disse foretakene som følge av nyetableringer var 4 000 ifølge Tabell 1, kan vi konkludere med at omfanget av virksomheten i disse foretakene er nokså ubetydelig i de fleste tilfeller.

Utviklingen i bestanden av antall foretak kan være vanskelig å tolke. En av grunnene er at de aller fleste foretakene er svært små, mens f.eks. det totale antall ansatte eller omsetningen i en næring i hovedsak er bestemt av utviklingen i de mellomstore og store foretakene. F.eks. er ca. 50 prosent av foretakene registrert som aksjeselskaper. Disse svarer for hele 90 prosent av det totale antall ansatte. Det er også et problem for tolkningen at det kan gå flere år mellom formell etablering og det at virksomheten faktisk starter opp.

Tilsvarende kan det gå flere år fra faktisk opphør av produksjon til formell nedleggelse av foretaket.

Definisjoner og metode

Nyetableringer

Nyetablering vil si at det registreres et nytt foretak som starter opp ny virksomhet (en eller flere nye bedrifter). Nyetableringer er nyregistreringer korrigert for overdragelser: Et nyregistrert foretak som registreres for å overta en eksisterende virksomhet (f.eks. etter en konkurs) regnes ikke som en nyetablering, men en overdragelse. I tabellene regnes eventuelle endringer i antall ansatte i virksomhet som overdras til nyregistrerte foretak i løpet av 2004 som "Andre endringer" i det året. Endringer i antall ansatte i eksisterende foretak; dvs. foretak som inngår i bestanden både 1. januar 2004 og 1. januar 2005, regnes også som "Andre endringer".

Avganger og nedleggelser

En avgang på foretaksnivå vil ikke nødvendigvis si at hele virksomheten legges ned. Dersom en juridisk enhet/foretak selger sin virksomhet innenfor foretaket, vil dette registreres som en avgang. I tabellene er det i avgangstallene skilt mellom nedleggelser og overdragelser. En avgang i 2004 er klassifisert som en nedleggelse hvis og bare hvis ingen av bedriftene som har tilhørt foretaket inngår i bestanden av bedrifter per 1. januar 2005. Andre avganger er klassifisert som overdragelser. Nedleggelse vil altså si at et foretak opphører og hele virksomheten legges ned.

Tall for nedleggelser er ikke tidligere publisert. For 2004 er dette foreløpige og usikre tall som er basert på nedleggelser i 2004 per februar 2005 og justert opp ut fra hvor stor andel av avgangene i 2003 som var registrert per mars 2004. En svakhet ved denne metoden er at den forutsetter at utviklingen mht tilbakedateringer av avganger er omtrent lik for 2003 og 2004.

2004. Dette skyldes flere store utbygginger, blant annet Snøhvit Rør og Langeled.

Anslag for 2005

Oljestatistikken samler på kvartalsbasis inn oljeselskapenes egne anslag for sine fremtidige investeringskostnader. Statistikken inkluderer alle aktive lisenser, alle felt og rør som er i drift og som skal bygges ut, som har godkjent PUD, samt landanlegg direkte knyttet mot olje og gassproduksjonen. Investeringene til olje- og gassvirksomheten i 2005, inkludert rørtransport, ble i 1. kvartal 2005 anslått til 88,5 milliarder kroner. Anslaget er hele 24,6 milliarder kroner høyere enn tilsvarende anslag for 2004. Det er blant annet utbygginger knyttet til Ormen Lange, Snøhvit og Kristin som trekker investeringsnivået opp i 2005.

Investeringene i letevirksomhet i 2005 er anslått til hele 8,4 milliarder kroner. Dette indikerer en kraftig

økning sammenlignet med leteaktiviteten i de tre foregående årene. Påløpte investeringer til leting i 2002, 2003 og 2004 utgjorde henholdsvis 4,5, 4,1 og 4,0 milliarder kroner. Høy oljepris i 2003 og 2004 samt gjenåpningen av Barentshavet bidrar til høy leteaktivitet i 2005. Deler av den planlagte letingen i 2005 kan bli forskjøvet pga kapasitetsbegrensninger i riggmarkedet.

Investeringene i felt anslås til 53,0 milliarder kroner i 2005. Sammenlignet med tilsvarende anslag gitt i 1. kvartal 2004 for 2004 er dette en oppgang på 9,2 milliarder kroner, eller 21,1 prosent. For feltutbygging anslås investeringene nå til 17,9 milliarder kroner. Det er hovedsakelig Ormen Lange, Kristin og Snøhvit som vil stå for de største utbyggingsinvesteringene.

For felt i drift anslås investeringene i 2005 til 35,1 milliarder kroner. Dette er en oppgang på 2,0 milliarder

Perspektiver for oljemarkedet

Det siste året har oljeprisen vært svært høy sammenlignet med prisen på de siste 15-20 årene, og så langt i 2005 har prisen ligget over 40 dollar per fat olje. Dette er gunstig for norske eksportinntekter, og det er et interessant spørsmål om oljeprisen vil fortsette å være høy i årene som kommer. I år 2000 bestemte OPEC seg for å stabilisere oljeprisen på rundt 25 dollar per fat. Til sammenligning var (den nominelle) prisen på 1990-tallet ca. 18 dollar. Det siste året har veksten i oljeforbruket vært større enn forventet, ikke minst i Kina, som nå har verdens nest største oljekonsum. Verken OPEC eller andre oljeprodusenter hadde ventet en slik forbruksvekst, og den ledige produksjonskapasiteten i verden var derfor betydelig mindre enn tidligere. Dette førte til at oljeprisen steg kraftig gjennom 2004. Den spente situasjonen i Midtøsten generelt og i Irak spesielt har også bidratt til de høye oljeprisene.

OPEC spiller en svært sentral rolle i oljemarkedet. Produsentgruppa står for 35-40 prosent av verdens totale oljeproduksjon. Det er imidlertid vanskelig å slå fast hva som faktisk driver OPECs beslutninger. Mange analyser har opp gjennom årene testet empirisk om OPECs opptreden er konsistent med atferden til en såkalt dominerende produsent, dvs. en produsent som maksimerer samlet profitt når den tar hensyn til andre produsenters atferd. I Hansen og Lindholt (2004) bekreftes resultatene om at OPEC utøver markeds-makt, men hypotesen om at OPEC eller deler av OPEC opptrer som dominerende produsent avvises. Dette kan skyldes at produsentgruppa består av svært ulike land med ulike interesser, samt at innenrikspolitiske og geopolitiske forhold spiller en sentral rolle i markedet.

På kort sikt er høye oljepriser gunstig for OPEC, selv om det innebærer redusert egenproduksjon. Det skyldes blant annet at prisfølsomheten på etterspørselssiden er lav, slik at små produksjonskutt kan føre til en merkbar økning i oljeprisen. Samtidig er oljeproduksjonen i land utenfor OPEC lite fleksibel innenfor en periode på noen få år, fordi produksjonen i stor grad kommer fra oljefelt som produserer nærmest for fullt. Høye oljepriser og økt forventet lønnsomhet kan imidlertid føre til økt utbygging av nye og eksisterende oljefelt. I en empirisk analyse har Ringlund mfl. (2004) studert hvordan oljeboring i ulike regioner påvirkes av oljeprisen. Oljeboring omfatter både leting etter nye oljeforekomster og utvikling av nye oljefelt. Analysen viser at oljeprisen har stor betydning for omfanget av oljeboring, ikke minst i land som

USA og Storbritannia. Spesielt i USA reagerer oljeriggaktiviteten både hurtig og sterkt ved endrede priser. I Norge er sammenhengen mellom oljepris og oljeboring mindre klar, noe som kan skyldes at norsk oljeindustri er mer regulert av myndighetene enn i andre vestlige land. Det kan også skyldes at norske oljefelt er forholdsvis store og kun forefinnes på havdyp, noe som gjerne krever lengre forberedelsestid.

Etter de høye oljeprisene i 2004 bestemte OPEC i slutten av januar 2005 at produsentgruppas prismål skal oppjusteres. Det nye prismålet skal først fastsettes etter at nye studier er foretatt. I en analyse på en nyutviklet modell for det globale oljemarkedet (FRISBEE) har Aune mfl. (2005) studert om OPEC kan sette en høy oljepris uten at det reduserer gruppas markedsandel. Som antydning over er det grunn til å forvente økt produksjon fra land utenfor OPEC, i tillegg til redusert etterspørsel, iallfall etter noen år. Resultatene fra analysen tyder på at OPECs markedsandel kan holde seg rimelig konstant på 35-40 prosent fram mot 2010 ved en pris på rundt 30 dollar per fat. Deretter tar den seg opp, og passerer 50 prosent rundt 2020. Selv om oljeprisen holder seg relativt høy, blir det stadig færre gjenværende oljefelt utenfor OPEC-landene, til tross for at nye felt oppdages. Dette er illustrert i tabellen som viser gjenværende reserver og R/P-rate (forholdet mellom kjente reserver og årlig produksjon) for blant annet OPEC og Non-OPEC. Ifølge modellanalysen kan det derfor være lønnsomt for OPEC å velge en enda høyere oljepris (rundt 40 dollar), selv om det vil føre til noe lavere produksjon i OPEC de neste 10 årene. Spørsmålet er om noen av OPEC-landene da blir utålmodige, og øker sin produksjon utover tildelt kvote eller melder seg ut av organisasjonen.

Referanser:

Aune, F.R., S. Glomsrød, L. Lindholt og K.E. Rosendahl (2005): The oil market towards 2030 - can OPEC combine high oil price with high market share? kommer som Discussion Papers, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, P.V. og L. Lindholt (2004): The market power of OPEC 1973-2001, Discussion Papers 385, Statistisk sentralbyrå.

Ringlund, G.B., K.E. Rosendahl og T. Skjerpen (2004): Does oilrig activity react to oil price changes? An empirical investigation, Discussion Papers No. 372, Statistisk sentralbyrå.

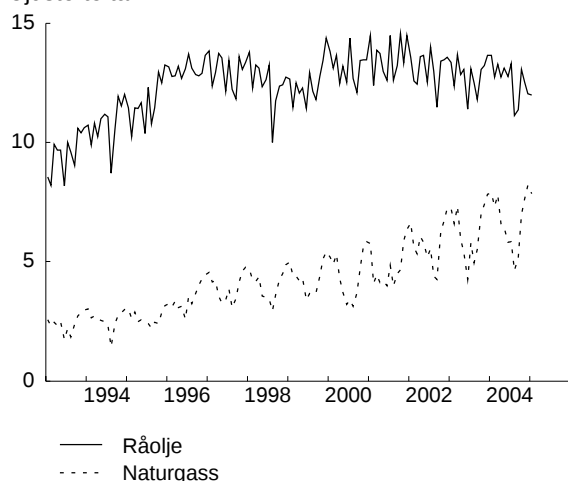
Tabell 1. Reserver og R/P-rate i utvalgte land og grupper av land

Land	Reserver (mrd. fat)	R/P-rate ¹
USA	31	11
Norge	10	8,5
Russland	69	22
Saudi Arabia	263	73
Non-OPEC	179	14
OPEC	882	80

¹ R/P-raten angir forholdet mellom gjenværende, kjente reserver og årlig produksjon. Merk at størrelsen på gjenværende reserver kan økes ved oppdagelse av nye felt eller økt utvinningsgrad ved kjente felt.

Kilde: BP Statistical Review of World Energy (2004).

Olje- og gassproduksjon. 1993-2005
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte tall.

Kilde: Oljedirektoratet.

der kroner sammenlignet med tilsvarende anslag for 2004 gitt i 1. kvartal 2004. I 2005 er det spesielt Troll, Ekofisk, Åsgard, Statfjord og Snorre som planlegger store investeringer.

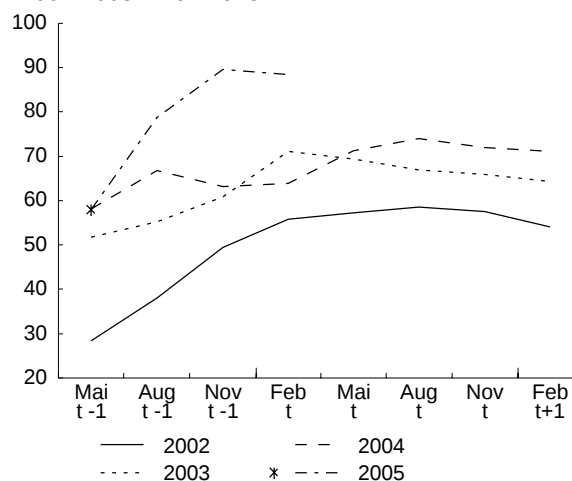
Investeringene til landvirksomhet og rørtransport er nå anslått til henholdsvis 16,4 og 10,6 milliarder kroner. Dette er inkludert videreføringen av terminal- og rørutbygginger knyttet til Ormen Lange og Snøhvit.

Petroleumsinntektene

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten økte med 51,8 milliarder kroner, til 242,8 milliarder kroner fra 2003 til 2004. Økningen på vel 27 prosent skyldes hovedsakelig en oppgang i prisen på råolje målt i norske kroner på nær 26 prosent fra året før og en liten volumøkning i petroleumsvirksomheten på 0,6 prosent. Gassproduksjonen økte med 7,3 prosent mens det var en nedgang på om lag 2 prosent i utvinningen av råolje. Kontantstrømmen ble også påvirket av at investeringene økte med 6,1 milliarder kroner. Lønnskostnadene, som tilsvarende kun 6 prosent av netto kontantstrømmen, økte med 0,7 milliarder kroner. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten anslås nå til 201,5 milliarder kroner i 2004, en oppgang på 29,4 milliarder fra 2003. Grunnen til at statens netto kontantstrøm øker vesentlig mindre enn den totale netto kontantstrømmen er periodiseringen av skatteinngangen. Skatteinntektene økte kun med 17 prosent eller med 16,5 milliarder kroner, mens det var en økning på nesten 23 prosent eller vel 14 milliarder i inntekter fra Statens direkte eierandeler.

Petroleumsrenten er et uttrykk for meravkastningen som oppnås i petroleumssektoren utover normal avkastning på realkapital. Den er definert som driftsresultat i sektoren inklusive indirekte skatter, fratrullet kapitalslit og en antatt normal realavkastning på 4 prosent. *Petroleumsrenten* kan anslås til 229,4 milliarder

Årsanslag for påløpte investeringskostnader i oljevirkosomheten gitt på ulike tidspunkter. 2002-2005. Mrd. kroner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

der kroner i 2004, en økning på 54,5 milliarder eller vel 30 prosent fra 2003. Petroleumsrentens andel av BNP økte noe fra 2003 til 2004, men var fortsatt under nivået i 2000 og 2001.

Petroleumsformuen er verdien av petroleum som ennå ikke er utvunnet inkludert verdien av realkapitalen, og defineres som nåverdien av den framtidige netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten. Anslag på petroleumsformuen er svært usikre, og avhenger av anslag på fremtidige priser, produksjonsmengde og produksjonsprofil, produksjonskostnader og realrente. I Nasjonalbudsjettet 2005 har Finansdepartementet anslått petroleumsformuen til 3050 milliarder kroner. Dette er vel 1120 milliarder kroner høyere enn anslaget gitt i forrige års nasjonalbudsjett (målt i 2005-priser). Oppjusteringen denne gang skyldes en oppjustering av prisanslagene. Prisene er nå antatt å falle fra vel 25 kr/fat i 2004 til 180 kr/fat i 2008, deretter holde seg konstant.

Figuren side 76, nederst, utviklingen i anslagene over petroleumsformuen fra 1996 til i dag. Det framgår at det har vært en utvikling i retning av høyere anslag over tid, til tross for den akkumulerte utvinningen av olje og gass i denne perioden. Det var en kraftig oppjustering av formuesanslagene fra 1997 til 1998, fra om lag 1000 milliarder kroner til nesten 2450 milliarder kroner (faste 2005-priser). Denne oppjusteringen skyldes i hovedsak at man gikk over fra å bruke en kalkulasjonsrente på 7 prosent til å bruke en rente på 4 prosent. Tallene fra og med 1998 inneholder i tillegg verdien av realkapitalen i form av maskiner og utstyr på sokkelen. Figuren viser også at anslagene har vært rimelig robuste mot de kortsiktige variasjonene i råoljeprisene. Det er i første omgang reviderte reserveanslag som har påvirket anslagene. På tross av at råoljeprisen i faste kroner steg med 150 prosent i perioden 1998-2000 fikk dette ingen innflytelse på de

Produksjons- og eksportutviklingen for olje- og gass. 1994-2004

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tall i millioner Sm ³ o.e.											
Produksjon ¹											
Samlet produksjon	1 183,1	196,3	225,5	233,3	226,3	230,7	244,4	252,3	259,0	262,5	264,0
olje	146,3	156,8	175,4	175,9	168,7	168,7	181,2	180,9	173,6	165,5	162,8
NGL	7,1	7,9	8,2	8,1	7,4	7,0	7,2	10,9	11,8	12,9	13,6
kondensat	2,8	3,7	4,4	6,4	6,0	6,5	6,3	6,6	8,0	11,1	9,1
gass	26,8	27,8	37,4	43,0	44,2	48,5	49,7	53,9	65,5	73,1	78,5
Eksport											
olje	132,5	145,0	162,8	163,7	156,2	152,9	163,8	169,0	161,3	151,0	150,3
gass	27,2	27,6	37,8	42,3	42,7	46,7	48,5	50,5	64,4	71,4	74,2
Tall i milliarder kroner											
Eksportverdi ²	106,4	113,2	156,7	163,7	118,3	159,2	306,6	295,7	257,3	257,9	312,8
US dollar per fat											
Oljepris, Brent Blend	15,83	16,96	20,63	19,16	12,76	18,09	28,58	24,40	24,96	28,90	38,29

¹ Netto salgbar mengde.² Eksklusive eksport av LPG, råbensin, whitespirit mv.

Kilde: Oljedirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Påløpte og antatte investeringskostnader. Utvinning av råolje og naturgass og rørtransport. 2000-2005. Mill.kr

	2000	2001	2002	2003	2004 ¹	2004 ²	2005 ¹	2005 ²
I alt	53 589	57 144	54 000	64 362	71 069	71 939	88 462	89 495
Utvinning av råolje og naturgass i alt	52 898	54 967	52 924	61 466	64 923	65 217	77 882	78 991
Leting	5 272	6 815	4 476	4 134	4 014	4 016	8 444	9 032
Feltutbygging og felt i drift	46 339	47 376	44 860	46 561	44 562	44 868	53 016	53 427
Feltutbygging	22 799	20 168	17 884	16 773	13 717	13 707	17 876	17 388
Varer	13 051	11 278	9 981	7 982	4 887	4 915	4 910	4 964
Tjenester	5 258	2 678	4 254	5 070	5 152	4 822	6 834	6 294
Produksjonsboring	4 490	6 213	3 650	3 720	3 679	3 970	6 132	6 130
Felt i drift	23 540	27 208	26 975	29 788	30 845	31 161	35 141	36 039
Varer	2 331	2 712	2 383	2 796	2 133	2 185	2 959	3 095
Tjenester	4 598	6 084	6 578	9 779	11 434	11 440	10 680	9 824
Produksjonsboring	16 610	18 412	18 014	17 213	17 278	17 536	21 502	23 120
Landvirksomhet ³	1 287	776	3 589	10 771	16 347	16 334	16 422	16 532
Rørtransport	691	2 177	1 076	2 896	6 146	6 722	10 580	10 504

¹ Registrert 1. kvartal 2005.² Registrert 4. kvartal 2004.³ Omfatter kontorer, baser og terminalanlegg på land.

langsiktige anslagene. Etter at råoljeprisen hadde holdt seg på det høye nivået i 5 år, ble imidlertid anslagene sist år oppjustert med nær 60 prosent. Målt i forhold til de tidligere toppnivåene i 1998 og 2002 er imidlertid oppjusteringen kun vel 20 prosent. Utviklingen i anslagene for petroleumsformuen må også sees i sammenheng med at det i denne perioden har vært en tapping av realformuen. Dette har bidratt til en oppbygging av et petroleumsfond som ved årsskiftet var på 1016 milliarder kroner.

Den samlede formuen fra petroleumsvirksomheten kan defineres som summen av petroleumsformuen og Petroleumsfondet. Over tid omplassetes realformuen på havbunnen til finansiell formue internasjonalt gjennom Petroleumsfondet. Ved årsskiftet 2004-2005 var Petroleumsfondet på vel 1016 milliarder kroner, om lag 170 milliarder kroner høyere enn året før. Porte-

føljen er delt med vel 416 milliarder i aksjer og vel 600 milliarder kroner i obligasjoner. Tilførselen av kapital til fondet fra Finansdepartementet var vel 138 milliarder kroner. Resten av oppgangen skyldes en avkastning på fondskapitalen målt i norske kroner. Samlet nominell avkastning for Petroleumsfondets portefølje var 8,9 prosent målt i internasjonal valuta.

Summen av petroleumsformuen og petroleumsfondet anslås dermed til 4066 milliarder kroner, en økning på 1320 milliarder kroner fra i fjor. *Permanentinntekten* er en anslått realavkastning av denne samlede formuen. Permanentinntekten er det vi i prinsippet kan bruke uten å redusere realverdien av den aktuelle formuen. Basert på 4 prosent realrente var permanentinntekten nesten 162 milliarder kroner ved årsskiftet 2004-2005, en økning på 41 milliarder kroner fra ett år tidligere.

Klimapolitikk og teknologisk endring

Det globale klimaet - et energiproblem!

I dag dekkes 85 prosent av jordens energiforsyning av fossile brennstoffer, som alle medfører utslipp av den viktigste klimagassen CO₂. Innholdet av CO₂ i atmosfæren har derfor økt, og ventes å øke videre frem mot 2100. FNs klimapanel antar at en stabilisering på noe over dagens nivå fra 2100 vil kreve en CO₂-fri energiproduksjonskapasitet på 175 000 terrawatt-timer (TWh) i 2050 (Caldeira et al. 2002). Til sammenligning er den norske el-produksjonen på 120 TWh. 175 000 TWh innebærer en fordobling av verdens samlede energiproduksjonskapasitet. Ser vi bort fra kjernekraft, og baserer oss på de kunnskaper vi har i dag om andre CO₂-frie energikilder som gasskraftverk med utslippsrensning, vind- og solenergi, kan dette lett virke som tilnærmet umulig.

På den annen side er det stor sannsynlighet for at store markeder for alternative energikilder vil gjøre dem mer lønnsomme, siden større markeder gir mer forskning og utvikling (FoU), og siden økt bruk av en teknologi i seg selv gjør at man oppdager nye og bedre løsninger - såkalt "erfaringslæring".

Mange hevder derfor at klimapolitikken må være streng fra starten av for å fremme både forskning og erfaringslæring. Synet kommer bla. frem i EU hvor man vil sette en øvre grense for handel med CO₂-kvoter nettopp for å fremme bruk av CO₂-frie energialternativer. Andre igjen legger vekt på behovet for å subsidiere FoU direkte, og ønsker egne subsidier til utvikling og utprøving av nye miljøvennlige teknologier.

I Norge er det etablert et statlig selskap for fornybar energi - Enova - som tilbyr etablerings- og driftsstøtte til firmaer som leverer energi basert på fornybare energikilder som sol, varmepumper, vindkraft o.l. Myndighetene vil også starte et eget statlig selskap som skal støtte pilotprosjekter innenfor karbonutskilling og karbonlagring, som er de sentrale prosessene i et gasskraftverk med utslippsrensning. I tillegg vurderer myndighetene såkalte grønne sertifikater som også vil være et subsidie til alternative energiteknologier.

I lys av den formidable energiutfordringen verden står ovenfor kan denne politikken virke svært hensiktsmessig. Imidlertid er det flere bidrag i den økonomiske litteraturen som stiller spørsmålsteget ved både subsidiering av alternative energiteknologier og behovet for en streng klimapolitikk nå. Skal nye energiteknologier subsidieres?

I prinsippet kan f.eks. en forbedring av eksisterende vindmølleteknologi tas i bruk av alle vindmølleprodusenter uten at forskningen og utprøvingen som var nødvendig for å komme frem til forbedringen trenger å gjentas. På den annen side, dersom alle kan ta i bruk forbedringen uten å betale innovatøren et vederlag, vil innovatøren aldri kunne få dekket sine utviklingskostnader. Dette vil på sikt hemme forskningen.

Patentsystemet er nettopp opprettet for å motvirke dette. I mange tilfeller er det imidlertid vanskelig å beskytte forbedringer av eksisterende teknologi med patenter. Det vil f.eks. kunne være lett å lage en lignende forbedring som ikke dekkes av patentet, men som man ikke ville ha kommet på hvis det ikke var for den patentbeskyttede teknologien. Over tid kan slik "nesten kopiering" føre til at det totale antall forbedringer som "oppdages" er mindre enn det samfunnsøkonomisk optimale antallet forbedringer. Dette taler for subsidiering av både FoU og "erfaringslæring" for å fremme alternative energiteknologier.

På den annen side vil mangler i patentsystemet i større eller mindre grad prege alle innovasjoner og forbedringer av eksisterende produksjonsteknologier, og ikke bare miljøinnovasjoner. Subsidier til miljøinnovasjoner framfor annen type FoU kan dermed fortrenge andre samfunnsøkonomisk lønnsomme innovasjoner, og medføre en ny type samfunnsøkonomiske tap. Spesielt store subsidier til miljøinnovasjoner, må begrunnes med at mulighetene for å omgå patentrettigheter og kopiere innovasjoner er større her enn på andre felt.

Skal miljøpolitikken være streng nå?

Anta at amerikanerne i 1961 hadde satt seg som mål å sette mennesker på månen innen år 2000 istedenfor innen 1970. Hadde de da likevel satt i gang et omfattende romprogram i begynnelsen av sekstiårene for å være sikre på å greie det? Svaret kan være nei. Dersom de hadde begynt romprogrammet tretti år senere, dvs. på begynnelsen av nittitallet, ville den generelle teknologiske utviklingen innenfor datateknologi, flymotorteknologi, etc. høyst sannsynlig ha gjort det totalt sett mye billigere å sette et menneske på månen.

Problemstillingen i nyere økonomisk litteratur om klimaproblemet og innovasjon er noe av den samme (se f.eks. Goulder og Mathai, 2000). Gitt at vi skal nå et visst mål på konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren en gang langt inn i fremtiden f.eks. 2100, og holde dette målet for all fremtid, når skal vi sette inn renseinnsatsen? Siden målet er så langt inn i fremtiden, kan vi velge om vi vil ta middels mye rensing fra i dag, eller utsette rensingen og rense mye senere. Det relevante kriteriet er at innsatsen skal settes inn på slik måte at de samlede samfunnsøkonomiske kostnadene minimeres. Med samfunnsøkonomiske kostnader menes her ekstrakostnaden ved å ta i bruk dyrere energikilder pluss kostnaden ved forskning og utvikling for å forbedre disse energikildene. De samlede samfunnsøkonomiske kostnadene minimeres når miljøpolitikken til enhver tid innrettes slik at marginal rensekostnad er lik marginal nytte av rensing. Den marginale nytten av rensing kan tolkes som kostnaden ved å utsette utslippsreduksjoner, dvs. kostnaden ved å rense i fremtiden. Sett fra i dag faller imidlertid rensekostnadene jo lenger inn i fremtiden vi ser fordi vi neddiskonterer fremtiden. Alt annet likt betyr det at det er optimalt å utsette rensingen. Denne effekten blir ofte omtalt som "skygge-kostnadseffekten".

Forts.

Forts.

Noe teknologisk utvikling vil antakelig skje helt uavhengig av miljøpolitikken f.eks. kan utvikling av superleder-teknologi i prinsippet gjøre det mulig å basere seg på solenergi fra Sahara istedenfor lokal solenergi. På samme måte som at diskontering gjør det gunstig å utsette rensing, medfører den generelle teknologiske utviklingen også at det er optimalt å rense mer og mer utover i perioden. Til sammen taler altså både skyggekostnadseffekten og den generelle teknologiske utviklingen for å utsette en streng miljøpolitikk.

Imidlertid vil miljøpolitikken påvirke når, og hvor mye teknologisk endring vi får. Denne spesielle teknologiske endringen kan skje gjennom to kanaler, FoU og erfaringslæring. Med spesiell teknologisk endring som skyldes FoU endrer konklusjonen om at det er lurt å utsette rensing til senere seg ikke. FoU vil redusere renseskostnadene i fremtiden selv om miljøpolitikken er lite streng nå siden kunnskapen om at vi dermed må føre en streng miljøpolitikk senere vil gi tilstrekkelig mengde FoU uansett. FoU-effekten kommer dermed i tillegg til skyggekostnadseffekten og den generelle teknologiske utviklingen, og gjør det samfunnsøkonomisk gunstig å forskyve enda mer av rensingen utover i perioden.

Vi har altså tre effekter som trekker i samme retning - skyggekostnadseffekten, den generelle teknologiske ut-

viklingen og FoU-effekten tilsier alle at vi bør utsette omfattende rensing. Imidlertid kan den spesielle teknologiske endringen også komme fra erfaringslæring. Erfaringslæring trekker i motsatt retning. Med erfaringslæring blir rensing billigere i fremtiden hvis og bare hvis det skjer utstrakt rensing i dag. Derfor skal samfunnet i dette tilfellet føre en strengere miljøpolitikk i dag enn i tilfellet med spesiell teknologisk endring i form av FoU.

Hvordan teknologisk endring skjer er altså helt sentralt for spørsmålet om man bør føre streng miljøpolitikk nå. For det første avhenger svaret av hvor mye generell teknologisk endring man regner med å få. Her vil mange mene at føre-var-prinsippet tilsier at man ikke bør være for optimistisk. For det andre er det helt sentralt hvorvidt teknologisk endring skjer ved FoU eller ved erfaring, eller ved en kombinasjon.

Litteraturliste

Calderia et al (2002): Advanced Technology Paths to Global Climate Stability: Energy for a Greenhouse Planet, Science's Compass Vol 298

Goulder, L.H. og Mathai, K. (2000): Optimal CO₂ Abatement in the Presence of Induced Technological Change, Journal of Environmental Economics and Management 39, 1-38.

Statens andel av petroleumsformuen er i nasjonalbudsjettet for 2005 anslått til 2690 milliarder 2005-kroner. Statens samlede formue fra petroleumsvirksomheten er dermed 3706 milliarder kroner. Permanentinntekten av denne er 148 milliarder kroner. Handlingsregelen for bruk av petroleumsinntektene sier at vi kan bruke den forventede avkastningen av petroleumsfondet hvert år, altså vesentlig mindre enn permanentinntekten av den statlige formuen. Etter hvert som mer av petroleumsformuen omplasseres i finansiell formue, vil det som kan brukes etter handlingsregelen nærme seg permanentinntekten av den statlige formuen.

Industri og bergverksdrift. Produksjon og markedsforhold

I følge tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet økte produksjonen i industri og bergverksdrift med 1,4 prosent fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Den positive utviklingen skyldes en klar vekst i annet halvår 2004. I første halvdel og spesielt i 1. kvartal 2004 var det sesongjustert nedgang i produksjonen. Bruttoproduktet i industrien, som utgjør differansen mellom produksjon og produktinnsats, steg med 1,7 prosent fra 2003 til 2004. Bruttoproduktet i industri og bergverksdrift utgjorde 13,4 prosent av samlet bruttoprodukt i Fastlands-Norge i 2004, målt i faste priser.

Petroleumsrente og andel av BNP¹, 1992-2004

	Petroleumsrente	Petroleumsrentens andel av bruttonasjonalprodukt
1992	40,4	5,1
1993	41,3	5,0
1994	41,0	4,7
1995	46,9	5,1
1996	87,7	8,6
1997	97,5	9,0
1998	40,8	3,7
1999	79,3	6,6
2000	238,7	16,8
2001	213,7	14,0
2002	166,0	10,9
2003	174,9	11,2
2004	229,5	13,6

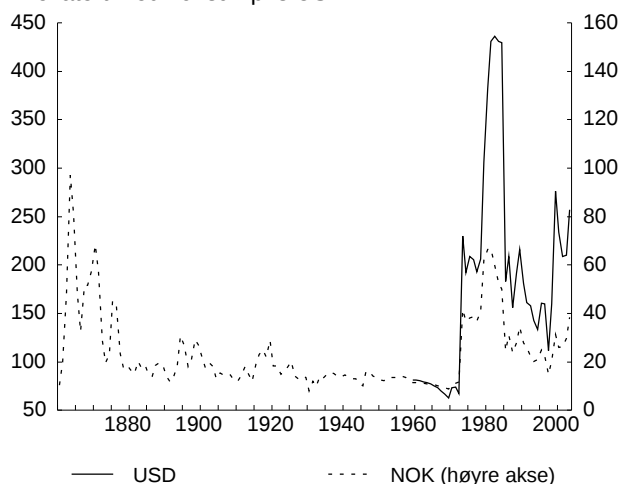
¹ Ved beregning av renten er det benyttet en normalavkastning på 4 prosent. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Trelast- og trevareindustri, treforedling, metallindustri, møbelindustri og annen industri har bidratt til veksten i norsk industriproduksjon fra 2003 til 2004, viser foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Produksjonen i norsk metallindustri økte med 9,3 prosent fra 2003 til 2004. Dette skyldes god internasjonal etterspørsel, høyere produksjonskapasitet og økt kapasitetsutnyttning. Innen verkstedindustrien økte

Realpris på råolje. 1861-2004

2004-priser per fat

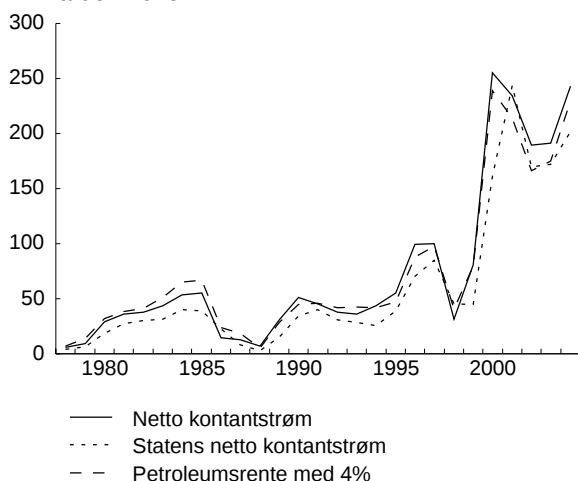
Deflatert med konsumpris USA

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. 1978 - 2004

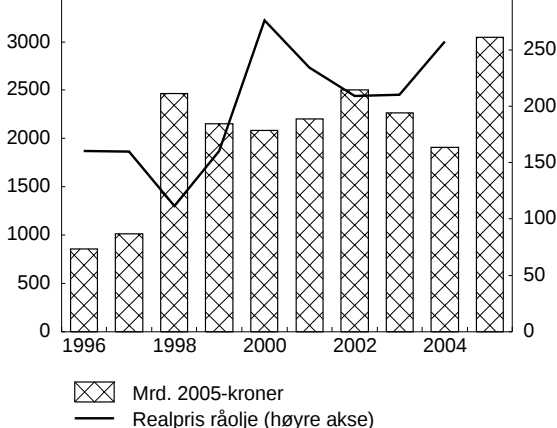
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Petroleumsformuen anslått i nasjonalbudsjettet for år t. Milliarder 2005-kroner

Råoljepris. Norske 2004-kroner/fat

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

produksjonen med 1,9 prosent fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Næringer som forlag og grafisk industri og produksjon av kjemiske råvarer hadde også en liten produksjonsvekst fra 2003 til 2004.

Produksjonen i sektoren bygging av skip og plattformer gikk ned med 5,9 prosent fra 2003 til 2004. Virksomhet knyttet til bygging av nye skip var hovedgrunnen til dette, da nedgangen her var på 12,9 prosent. Det var først og fremst leveranser til eksportmarkedet som sviktet for norsk skipsbygging, med en markert nedgang siden 2003. Norsk produksjon av borerigger og moduler til oljeplattformer hadde en nedgang på 0,8 prosent. I norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri var produksjonsnedgangen på 0,4 prosent, noe som hang sammen med en redusert produksjon av kjøtt, kjøttvarer og meieriprodukter.

Økt eksport og økte hjemmelieferanser trakk opp samlet produksjon av tradisjonelle industri- og bergverksprodukt i 2004. Disse produktene omfatter ikke skip, oljeplattformer og moduler samt petroleumsforbindelser som krever lite bearbeiding. Eksporten økte med 3,0 prosent, mens hjemmelieferansene økte med 1,6 prosent, sammenlignet med året før. Både eksporten og hjemmelieferansene hadde en svak volumutvikling i 1. halvår, mens de hadde klar vekst i andre halvår av 2004. Endringene for hjemmelieferansene skjedde samtidig som det var en volumvekst på 11 prosent i importen av tradisjonelle industri- og bergverksprodukter. Innenlandsk etterspørsel av tradisjonelle industri- og bergverksprodukt vokste med 4,3 prosent. Veksten i den innenlandske etterspørselen i 2004 var dermed sterkere enn veksten i hjemmelieferansene av disse produktene.

En økning i utenlandsk etterspørsel dro opp eksportprisene på tradisjonelle industri- og bergverksprodukt i 2004 med 8,0 prosent, sammenlignet med året før. Dette gjorde det lønnsomt med økt eksport av treforedlingsprodukter, metaller, verkstedprodukter og andre industriprodukter. Det var en liten vekst i eksporten av kjemiske råvarer og kjemiske og mineralske produkter. Eksporten av varer fra nærings- og nytelsesmiddelindustri hadde en nedgang på 1,8 prosent. Metaller, kjemiske råvarer og kjemiske og mineralske produkter hadde en betydelig prisvekst på sine produkter sammenlignet med året før. Det var oppgang i eksportprisene for produkter fra norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri.

Sysselsettingen i industri og bergverksdrift

Ved utgangen av 2004 var 264 000 sysselsatte i industrien ifølge foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Samlet sysselsetting i industrien gikk ned med 2,4 prosent fra utgangen av 2003. Sysselsettingen i bygging av skip og plattformer, verkstedindustrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien gikk ned fra 2003. Industriens andel av samlede timeverk i Norge var i 2004 på 12,9 prosent, mot 13,2 prosent i

2003. I 2004 var 3900 sysselsatte i bergverksdrift. Dette var det samme som i 2003.

Konjunktursituasjonen og industriens fremtidsvurderinger

Konjunkturbarometeret for 4. kvartal 2004 gir pekepinn på hvordan norske industriledere vurderer utviklingen i den aktuelle perioden, samt fremtidsutsiktene for egen virksomhet. Det sistnevnte dreier seg først og fremst om kortsiktige vurderinger, det vil si for 1. kvartal 2005, men barometeret vil til en viss grad også reflektere oppfatninger om utviklingen på lenger sikt.

Kvartalsvise resultater fra Konjunkturbarometeret tyder på en gradvis bedring av konjunkturforløpet for norsk industri gjennom 2004. Dette er en kvalitativ vurdering. Undersøkelsen for 4. kvartal synes å bekrefte denne utviklingen. Produksjonsvolum og kapasitetsutnytting fortsatte å stige, mens nedgangen i tallet på sysselsatte viste tegn til å ha stoppet opp. Økt ordretilgang i hjemme- og eksportmarkedet sørget for vekst i samlet ordrebeholdning. Hjemmemarkedsprisene steg for 3. kvartal på rad, mens eksportprisene synes å ha holdt seg om lag uendret. Kapasitetsutnyttingsgraden ble beregnet til å ligge i overkant av 80 prosent. Noen flere industriledere pekte på kapasitetsskranker som flaskehals for produksjonen. Generelle utsikter på kort sikt, for 1. kvartal 2005, ble vurdert som bedre av et økende antall industriledere. Større vilje til å justere opp vedtatte investeringsplaner tyder på positive forventninger også på lengre sikt. Sammensatt konjunkturindikator for industrien signaliserte ytterligere vekst i samlet produksjonsvolum.

Produsenter av innsatsvarer (treforedling, kjemisk industri, metallindustri med flere) rapporterte om sterk utvikling i produksjonsvolum og kapasitetsutnytting. Tallet på sysselsatte steg moderat, mens økt ordretilgang i hjemme- og eksportmarkedet sørget for tiltagende vekst i samlet ordrebeholdning. Hjemmemarkedsprisene styrket seg gjennom hele 2004, mens veksten i eksportprisene flatet ut i 4. kvartal. En sveket dollarkurs er en mulig forklaring på dette. Kapasitetsutnyttingsgraden ble rapportert til i overkant av 84 prosent, det høyeste resultatet som er registrert siden 4. kvartal 1995. Generelle utsikter på kort sikt ble vurdert som bedre av et stort antall industriledere. Økende vilje til å justere opp vedtatte investeringsplaner tyder på positive forventninger også på lengre sikt.

Produsenter av investeringsvarer (metallvarer, maskinvarer, plattformer og skipsverft med flere), rapporterte om vekst i produksjonsvolum, kapasitetsutnytting og sysselsetting. Økt innenlandsk ordretilgang var drivkraften bak denne utviklingen. Hjemmemarkedsprisene viste tegn til å stige, og flere industriledere pekte på kapasitetsskranker som flaskehals for produksjonen. Generelle utsikter på kort sikt ble vurdert som bedre av et stort antall industriledere. Dette synet

Markedsandeler

Norske produsenters markedsandeler er forholdet mellom deres leveranser og samlet omsetning i markedet. For eksportvarer beregnes endringer i markedsandelen for de enkelte varegrupper ved å sammenholde volumveksten i den norske eksporten av den aktuelle varen med et veid gjennomsnitt av volumveksten i importen hos våre handelspartnere. Beregningene kan bare gjøres for relativt grove varegrupper. Utviklingen i eksportmarkedsandelene gjenspeiler derfor utviklingen i norsk eksport i forhold til importen av både produkter som ligger svært nær de norske og produkter som avviker betydelig. Utviklingen i eksportmarkedsindikatoren vil bli påvirket av hvordan etterspørselen etter varespekteret til de norske produsentene utvikler seg relativt til gjennomsnittet for varegruppen, i tillegg til deres konkurranseedyktighet vis-à-vis utenlandske produsenter av lignende produkter.

Hjemmemarkedsandelene for de enkelte varegrupper beregnes som forholdet mellom leveranser fra innenlandske produsenter og samlet innenlandsk anvendelse, begge deler regnet i volum. Generelt påvirkes markedsandelen av mange faktorer, slik som prisutviklingen på norske varer i forhold til konkurrentenes utenlandsproduserte varer, varenes kvalitet, produktspesialisering, markedsføring og eventuelle kapasitetsskranker og lønnsomheter i produksjonen. Den isolerte effekten på markedsandelen av en økning i prisen på norske relativt til utenlandske produkter er normalt negativ, fordi prisendringene vrir etterspørselen bort fra de norske produktene og over mot de utenlandske. En økning i prisene som oppnås på eksporten i forhold til produksjonskostnadene vil isolert sett øke lønnsomheten. Det vil virke positivt på eksporten og dermed også på markedsandelen. Når prisutviklingen beskrives er det endringene i norske kroner som omtales.

støttes av en merkbart nedgang i tallet på respondenter som forventet at etterspørsels- og konkurranseforhold i hjemmemarkedet vil virke begrensende på produksjonen.

Produsenter av konsumvarer (næringsmiddelindustri, forlagsvirksomhet, farmasøytisk industri med flere) rapporterte om økt produksjonsvolum og kapasitetsutnytting. Etterspørselsveksten i eksportmarkedet viste tegn til å ha flatet ut, men høyere innenlandsk etterspørsel sørget for en økning i samlet ordrebeholdning. Markedsprisene steg både i hjemme- og eksportmarkedet. Generelle utsikter på kort sikt ble vurdert som bedre av et økende antall industriledere. Dette resultatet ble underbygget av positive forventninger til utviklingen på hjemmemarkedet.

Investeringer

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser en økning på 5,0 prosent i samlede bruttoinvesteringer for industri og bergverksdrift fra 2003 til 2004, målt i faste priser. Veksten var sterkest fra 1. til 2. kvartal. Målt i løpende priser utgjorde samlede investeringer i underkant av 20 milliarder kroner i 2004,

Industriens gjennomsnittlige kapasitetsutnyttning ved utgangen av kvartalet

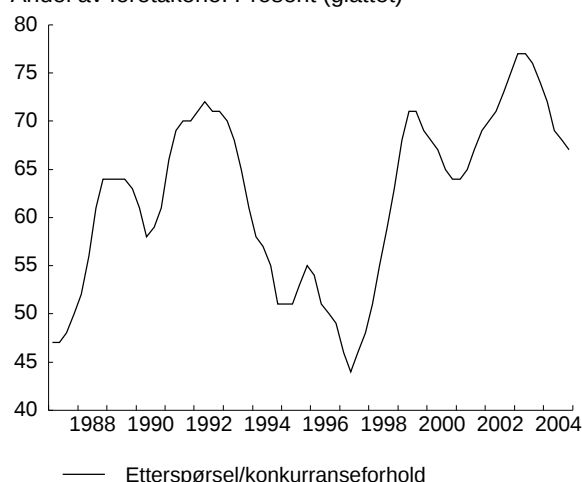
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Faktorer som begrenser produksjonen for industrien i inneværende kvartal

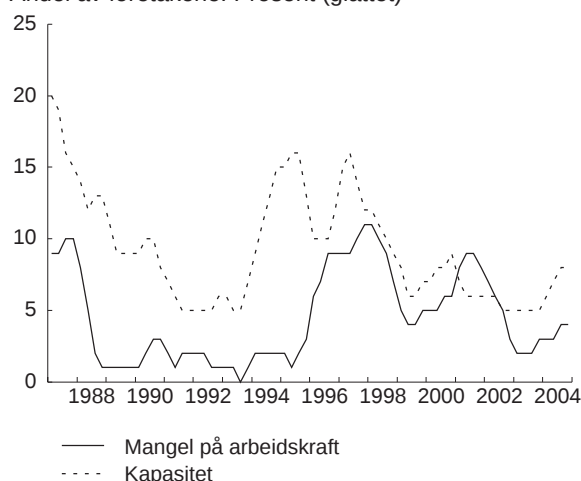
Andel av foretakene. Prosent (glattet)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Faktorer som begrenser produksjonen for industrien i inneværende kvartal

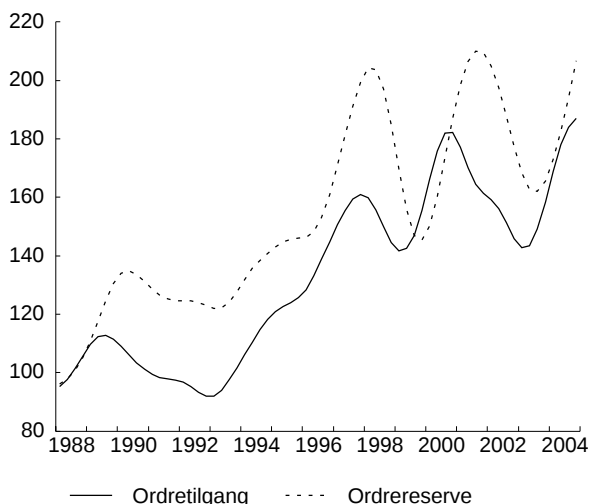
Andel av foretakene. Prosent (glattet)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ordretilgang og ordreserve i industri i alt

Verdindeks. Trend. 1988=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

om lag som gjennomsnittet de siste 10 årene. Høyt investeringsnivå innenfor oljeraffinering og kjemisk industri bidro sterkt til utviklingen. Andre næringer med merkbart vekst i investeringsnivået var forlag og grafisk industri samt metallvareindustrien. Ferdigstilling av flere store prosjekter innenfor metallindustrien trekker ned tallene for denne næringen. Redusert utbyggingstakt i Nordsjøen er en mulig forklaring på lave investeringstall for bedrifter i næringen oljeplattformer.

Industriens markedsandeler etter 1991

Lønnskostnader er en viktig faktor for utviklingen i produksjonskostnader og lønnsomhet i industrien. Nasjonale forhold ved lønnsfastsettelsen gjør at utviklingen i disse kan avvike til dels betydelig mellom land, og betydningen av denne kostnadskomponenten varierer mellom næringer. For den arbeidsintensive delen av norsk industri, hvis produksjon i hovedsak er

gruppert i andre varer fra industri og bergverk, betyr utviklingen i timelønnskostnadene relativt mye.

Utviklingen i industriens kostnadmessige konkurransevne er beskrevet gjennom opplysninger fra Det tekniske beregningsutvalget for lønnsoppgjørens foreløpige rapport for 2005 og tall for utviklingen i norske lønnskostnader i industrien fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet i Statistisk sentralbyrå.

Etter en periode med bedring av industriens kostnadmessige konkurransevne fram til 1996 økte timelønnskostnadene i årene fram til og med 2002 klart sterkere i Norge enn hos handelspartnerne. Økningen i de relative timelønnskostnadene i disse seks årene var større enn nedgangen gjennom første halvdel av 1990-tallet. Fra 1997 til 2000 svekket kronekursen seg om lag tilsvarende økningen i relative lønnskostnader for norsk industri. Fra våren 2000 og fram til utgan-

Industri og bergverksdrift. Produksjon og faktoretterørsel. Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹	Volum					Pris				
	2004	2004	04.1	04.2	04.3	04.4	2004	04.1	04.2	04.3	04.4
Produksjon	482,8	-3,5	-2,7	-0,4	1,7	0,6	0,6	0,8	0,1	-0,1	1,3
Produktinnsats	338,0	-3,4	-3,0	-0,4	1,9	1,0	1,2	2,8	-1,8	1,4	0,1
Bruttoprodukt	144,8	-3,7	-2,0	-0,3	1,2	-0,3	-0,8	-3,5	4,5	-3,4	4,4
Bruttoinvesteringer i alt	17,3	-16,0	-15,3	2,4	-16,6	5,2	-2,3	-1,9	1,2	-0,2	3,6
Bruttoinvesteringer i bygg og anlegg	3,6	-12,7	-29,7	12,0	-8,9	-27,9	-1,3	-15,2	11,7	2,1	14,5
Bruttoinvesteringer i maskiner	13,7	-16,8	-11,1	0,2	-18,6	14,7	-2,6	2,6	-1,4	-1,2	2,6
Syssetsetting ²	279,9	-4,6									

¹ Nivå tall i løpende priser.² Lønnstakere og selvstendige, 1 000 personer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for tradisjonelle industri- og bergverksprodukter¹. Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode²

	Mrd.kr ¹	Volum					Pris				
	2004	2004	04.1	04.2	04.3	04.4	2004	04.1	04.2	04.3	04.4
Produksjon	455,2	2,2	-2,0	-0,7	3,7	1,5	4,7	2,2	0,0	2,0	1,0
Eksport ³	198,9	3,0	-2,2	-1,2	5,7	2,8	8,4	5,6	-1,5	2,8	1,3
Hjemmeleveranser	256,3	1,6	-1,8	-0,3	2,2	0,5	2,1	-0,3	1,1	1,3	0,7
Import	311,0	11,0	4,1	3,5	4,4	-1,0	4,1	1,3	0,3	0,1	0,2
Innenlandsk anvendelse	567,2	6,6	1,3	1,7	3,4	-0,3	3,2	0,6	0,7	0,6	0,4
Lagerendringer	15,9	2,3	0,7	0,2	1,1	0,3	241,4	25,6	28,4	32,1	-4,9
Innenlandsk etterspørsel	551,3	4,3	0,6	1,5	2,4	-0,6	3,4	0,9	0,3	0,9	1,0

¹ Tradisjonelle industri- og bergverksprodukter er en analytisk gruppering som ikke omfatter skip, oljeplattformer og moduler samt petroleumsforbindelser som krever liten bearbeiding. Industri og bergverksprodukter er ellers definert i henhold til den internasjonale produktklassifiseringen CPA - Classification of Products by Activity.² Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrasket avgifter og handelsavanse.³ Inneholder reeksport.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gen av 2002 styrket imidlertid kronekursen, målt ved industriens effektive valutakurs, seg markert. Samtidig holdt lønnsveksten i norsk industri seg klart høyere enn hos handelspartnerne. De relative timelønnskostnadene målt i felles valuta økte med hele 15 prosent i 2001 og 2002 sett under ett. I 2003 bedret den kostnadmessige konkurranseevnen seg igjen. Veksten i timelønnskostnadene avtok, og kronekursen svekket seg med gjennomsnittlig 3 prosent. Den kostnadmessige konkurranseevnen bedret seg ytterligere i 2004. Kronekursen svekket seg med 3,8 prosent fra 2003 til 2004, målt ved industriens effektive valutakurs. Sammenliknbare tall for arbeidere i industrien indikerer at lønnskostnadsnivået i 2002 lå 36 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. På bakgrunn av valutakursutviklingen og lønnsvekstanslagene for 2003 og 2004 anslår Det tekniske beregningsutvalget at denne forskjellen ble redusert til 30 prosent i 2003 og ytterligere til 27 prosent i 2004.¹

I følge tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet økte norske lønnskostnader noe mindre enn hos handelspartnerne i 2004. De relative timelønnskostnadene målt i felles valuta ble dermed redusert ytterligere. For årene 2003 og 2004 sett under ett, var nedgangen i de relative timelønnskostnadene på 7,0 prosent².

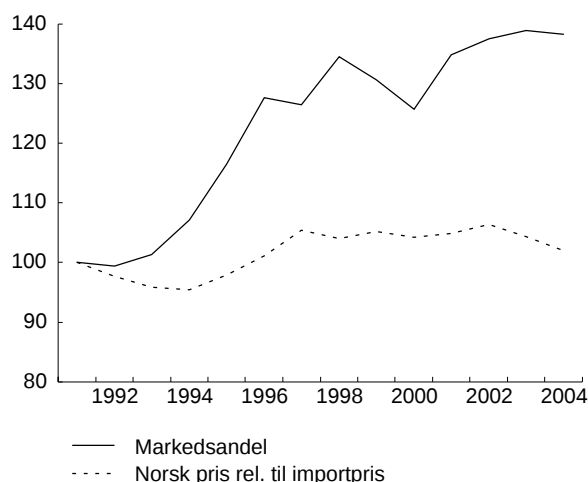
Markedsandelen for norsk eksport av verkstedprodukter var redusert noe i 2004 i forhold til året før, og den var om lag 38 prosent større enn i 1991. De norske eksportprisene gikk noe ned i 2004 sammenlignet med prisene på konkurrerende utenlandske produkter. Om lag 48 prosent av norsk produksjon av verkstedprodukter ble eksportert i 2004. Mange bedrifter som produserer verkstedprodukter er tilknyttet Teknologibedriftenes landsforbund (TBL). TBL antar en økning på 3 prosent i samlet omsetning for 2004 i sine bedrifter sammenlignet med 2003. Eksportomsetningen ventes å ha økt med 2 prosent. Endringene i 2004 skjedde etter svake tall i 2003, med en nedgang på 10 prosent i samlet omsetning sammenlignet året før. Dette var knyttet til et markert fall i innenlands omsetning og en noe mindre negativ utvikling i omsetning til eksport. Her var det en nedgang på 5 prosent fra 2002 til 2003. Bransjen legger til grunn at 15 000 arbeidsplasser har blitt borte i teknologiindustrien gjennom 2003 og 2004, men TBL mener at denne utviklingen har stoppet opp nå. Innen norsk produksjon av verkstedprodukter har det vært en vridning fra hjemmemarkedet til eksportmarkedet siden 1990-tallet, samtidig som innenlands etterspørsel i større grad har blitt dekket av import.

Hjemmemarkedsandelen for norske verkstedprodukter falt fortsatt i 2004 og var om lag 60 prosent av hva den var i 1991. Endringene siden 1991 er trolig et

¹ Dette avsnittet bygger på foreløpig rapport fra Det tekniske beregningsutvalget for lønnsoppgjørene for 2005.² Dette avviker noe fra Det tekniske beregningsutvalgets tall og er basert på det kvartalsvise nasjonalregnskapet.

Eksport av verkstedprodukter

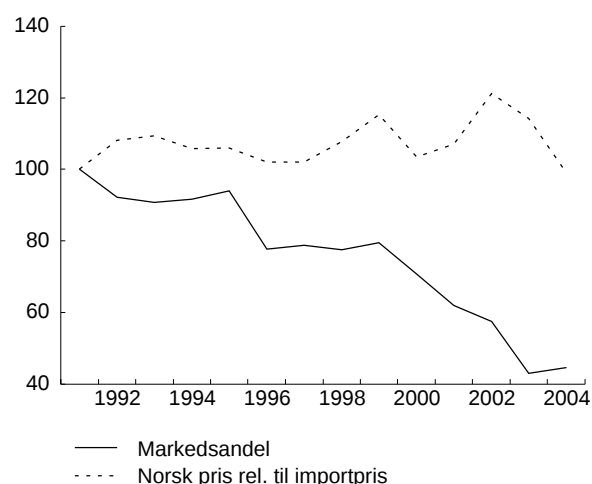
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av industrielle råvarer

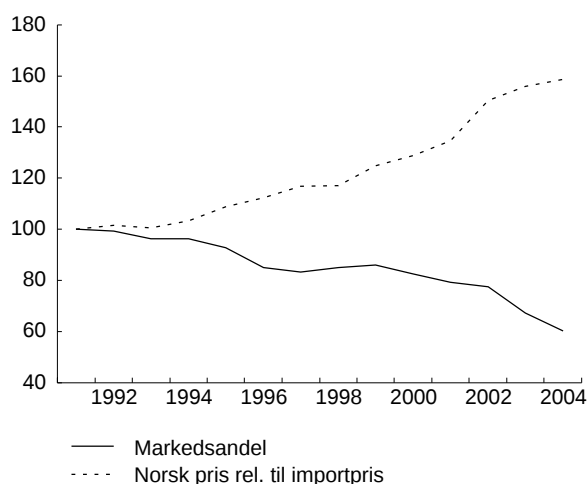
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av verkstedprodukter

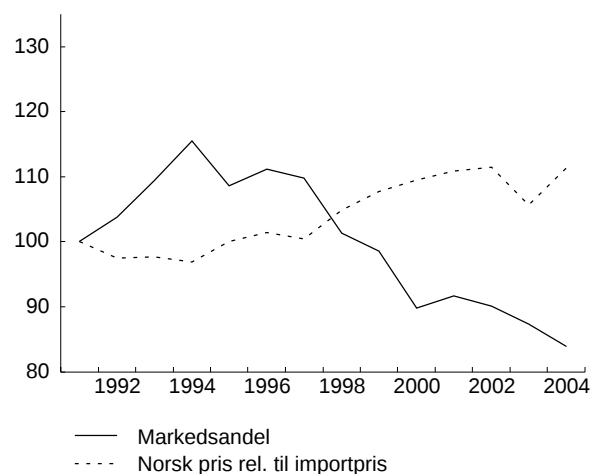
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av andre varer fra industri og bergverk

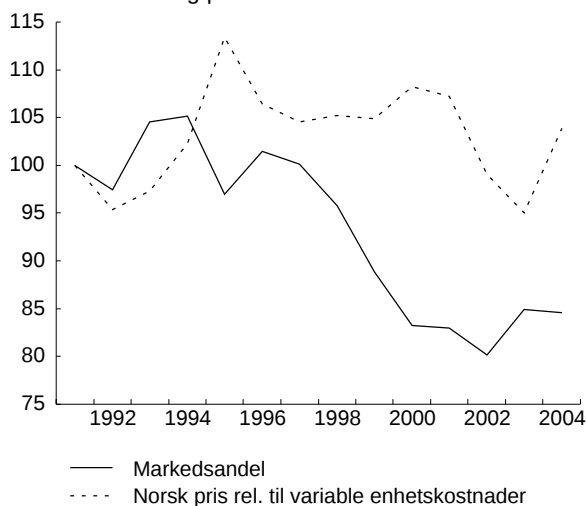
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av industrielle råvarer

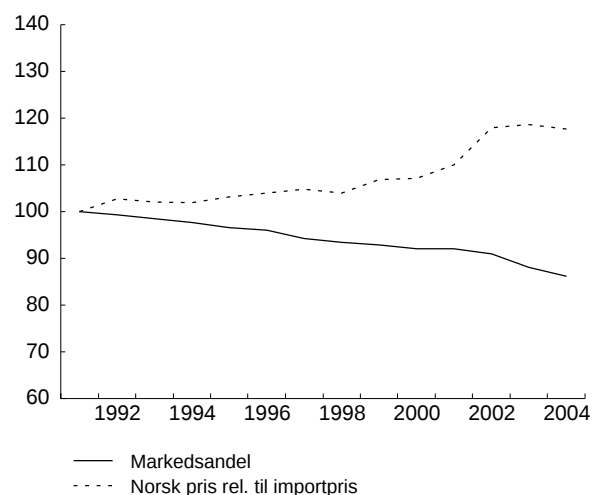
Markedsandel og pris-kostnadsforhold. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av andre varer fra industri og bergverk

Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

resultat av at både prisene på innenlandske produserte varer har steget sterkere enn prisene på importerte varer, og av økt internasjonal spesialisering. Den relative prisforskjellen økte med nesten 60 prosent fra 1991 til 2004. TBL legger til grunn at siste halvdel av 2002 og hele 2003 var preget av kraftig aktivitetsnedgang, og samtlige bransjer tapte terreng, spesielt i hjemmemarkedet. Innenlands omsetning i bedrifter tilknyttet TBL hadde en nedgang på 12 prosent i 2003 sammenlignet med 2002. Omsetningen hjemme ventes å ha økt med 2 prosent i 2004 sammenlignet med 2003.

Industrielle råvarer omfatter metaller, treforedlingsprodukter, oljeraffinering, kjemiske råvarer og kjemiske og mineraliske produkter. Aktiviteten innen prosessindustrien dekker grovt sett de samme næringene som produksjonen av industrielle råvarer. Prosessindustrien har stått for om lag halvparten av eksporten fra Fastlands-Norge over lang tid. Eksporten fra prosessindustrien økte med om lag 10 prosent fra 2002 til 2003. Total eksport av tradisjonelle varer utgjorde 209,9 milliarder i 2004, eller en økning på elleve prosent sammenlignet med 2003. Eksporten fra Fastlands-Norge var i 2004 den høyeste noensinne og nesten 10 milliarder høyere enn det tidligere rekordnivået fra 2001. Høy eksport fra prosessindustrien bidro til det rekordhøye nivået for 2004. Eksporten fra prosessindustrien utgjorde over 122 milliarder, og økningen var på 16 prosent fra året før. Den økte eksporten har sin bakgrunn både i økt volum og økte eksportpriser. Framgangen i eksporten knyttes til flere faktorer. Dette er blant annet en lavere kronekurs, særlig mot euro, og økte produktpriser på grunn av etterspørselsutviklingen i Kina. I tillegg kommer økt lønnsomhet på grunn av lavere kraftpriser og en økt produksjonskapasitet ved norske aluminiumsverk. Verdien av norsk eksport av metaller, unntatt jern og stål, var på om lag 35,3 milliarder kroner i 2004, viser foreløpige tall fra statistikk fra utenrikshandel. Dette er en økning på nesten 6 milliarder eller 20 prosent siden 2003. I motsatt retning trekker en svekkelse av dollaren og for produkter som selges i dollar. For norsk eksport av industrielle råvarer var markedsandelen tilnærmet uendret i 2004 sammenlignet med 2003, og markedsandelen var om lag 15 prosent lavere enn i 1991. Norske priser i forhold til variable enhetskostnader viste et klart oppsving i 2004 sammenlignet med 2003. Dette bidro til økt lønnsomhet i forhold til 2002 og 2003. Prisene for 2004 var likevel ikke så høye som i for eksempel 2000 og 2001 når en tar hensyn til de variable enhetskostnadene. Etter 1997 har den norske markedsandelen falt. En klart større del av norsk produksjon av industrielle råvarer gikk til eksport i 2004 enn tidlig på 1990-tallet.

Markedsandelen for hjemmелеveranser av industrielle råvarer viste en liten oppgang fra 2003 til 2004 og var i 2004 bare om lag 45 prosent av hva den var i 1991. Det var en klar nedgang i norske priser i forhold til

Timelønnskostnader i norsk industri i forhold til handelspartnere i felles valuta, 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

importpriser gjennom 2004, og den relative prisforskjellen i forhold til importpriser siden 1991 ble utlignet.

Andre næringer innen industri og bergverksdrift er nærings- og nytelsesmiddelindustri, trevareindustri, grafisk industri og møbelindustri og annen industri ellers. Aktiviteten i denne gruppen er med unntak av fiske og fiskevarer hovedsakelig rettet mot hjemmелеveranser. Det ble eksportert matvarer for 30 milliarder i 2004. Dette er en økning på nesten 8 prosent siden 2003. Dette er i all vesentlighet eksport av fisk og fiskeprodukter. Norsk eksport av møbler økte med nesten 14 prosent fra 2003 til 2004. Verdien av norsk møbeleksport ble om lag 3,0 milliarder i 2004 mot 2,6 milliarder i 2003. En stigende utvikling i eksportmarkedsandelene av andre varer fra industri og bergverk siden 1991 snudde til en nedgang fra og med 1997. Fra og med 1997 har norske eksportpriser steget mer enn konkurranseprisene. Norske priser relativt til importpriser økte i 2004 sammenlignet med 2003. Den relative prisforskjellen mellom norske priser og importpriser var om lag 11 prosent høyere i 2004 enn i 1991. Markedsandelen for norsk eksport av andre varer fra industri og bergverksdrift gikk noe ned fra 2003 til 2004 og var om lag 16 prosent lavere i 2004 enn i 1991.

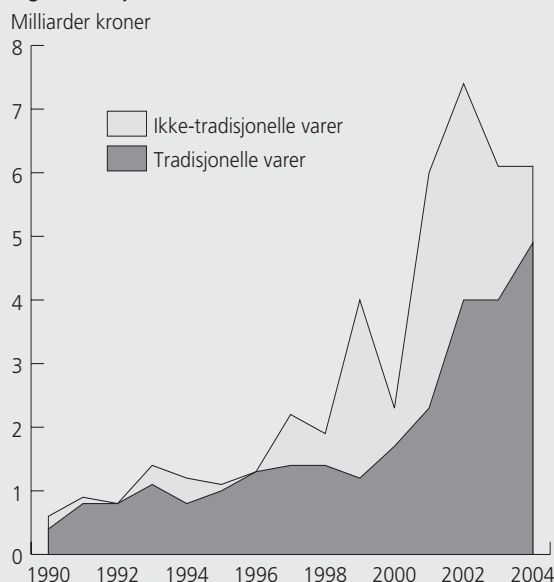
Markedsandelen for hjemmелеveranser av andre varer fra industri og bergverksdrift falt noe fra 2003 til 2004. Denne andelen var om lag 14 prosent lavere i 2004 enn i 1991. Norske priser sammenlignet med importpriser var tilnærmet uendret fra 2003 til 2004. Den relative prisforskjellen mellom norske priser og importpriser var om lag 18 prosent høyere enn i 1991. En betydelig del av denne prisforskjellen kom i 2002 da norske priser relatert til importpriser steg med om lag 7 prosent i forhold til året før. Dette var bl.a. knyttet til valutakursendringer. Markedsandelen for norske hjemmелеveranser av andre varer fra industri og berg-

Handel med Kina

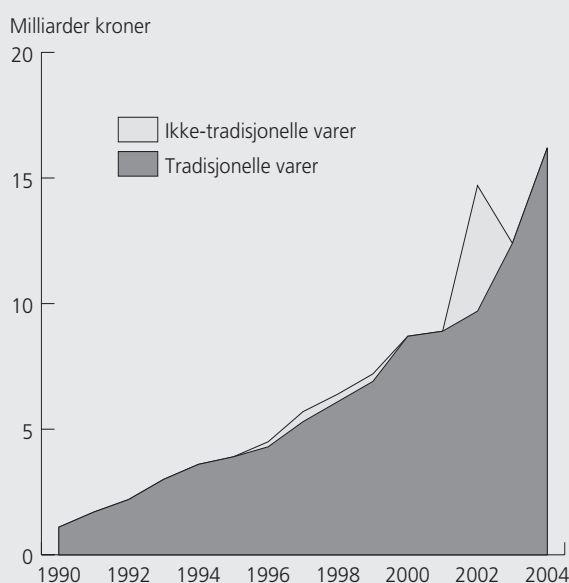
Norges samhandel med Kina har økt sterkt de siste årene. I 2004 var Kina Norges femte største leverandør av tradisjonelle varer. Målt i verdi var det bare Sverige, Tyskland, Danmark og Storbritannia som leverte mer av tradisjonelle varer til Norge enn Kina.

I 2004 sto Kina for i overkant av fem prosent av importen av tradisjonelle varer til Norge målt i verdi. Vel to prosent av Norges eksport av tradisjonelle varer i 2004 gikk til Kina. I tillegg har skipningene av norsk råolje til Kina økt de siste årene..

Figur 1. Eksport av varer til Kina. 1990 - 2004. Milliarder kroner

Figur 2. Import av varer fra Kina. 1990 - 2004. Milliarder kroner

Skip blir levert fra kinesiske verft til norske rederier i tillegg til at det forekommer eksport og import av eldre fartøyer. Som for råoljen ligger også disse transaksjonene utenfor handelen med tradisjonelle varer. Eksporten av slike skip er langt større enn importen, jf figur 2. Toppen i 2002 skyldes import av en mobil offshoreenhet fra Kina.

Figur 3 viser hvordan sammensetningen av importen fra Kina har utviklet seg etter varegrupper. Ferdigvarer utgjorde mellom 60 og 70 prosent av alle varer i perioden 1990 til 2001. I 2004 var verdiandelen for ferdigvarer - hvor klær er størst - sunket til under halvparten. Maskiner økte sin andel fra vel 10 prosent i 1990 til nær 40 prosent i 2004. Andelen for 2002 var sterkt påvirket av plattformimporten i det året.

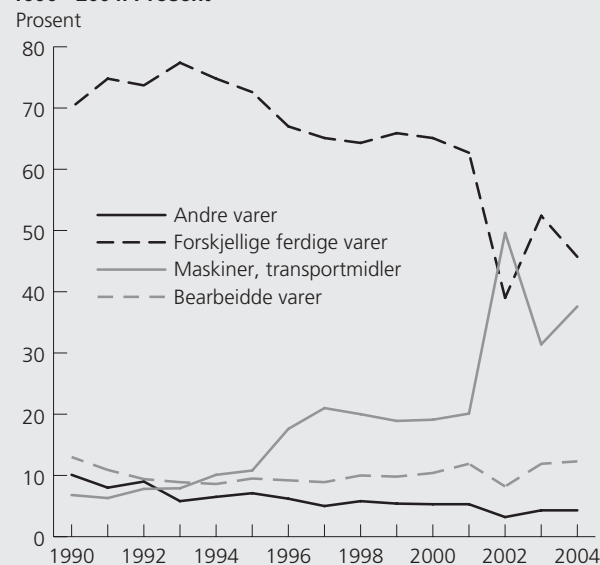
Maskiner

I løpet av perioden fra 1991 til 2004 økte totalimporten til Norge av maskiner og transportmidler utenom skip og plattformer med i gjennomsnitt 5,6 prosent per år målt ved godsmengden i kilo. I samme tidsrom økte godsmengden fra Kina med 26,4 prosent per år i gjennomsnitt. I 1990 kom det knapt 1100 tonn maskiner fra Kina, mens det i 2004 kom hele 51500 tonn. Samtidig var verdøkningen for maskinimporten i alt i løpende kroner i gjennomsnitt 6,4 prosent per år, mens den var hele 36,5 prosent per år for maskiner fra Kina.

Firedobling av datautstyr fra Kina

Den økte maskinimporten fra Kina i de senere årene skyldes først og fremst en firedobling av importen av utstyr for data-behandling og telekommunikasjon målt i verdi. Kina har erobret større andeler i det norske markedet, siden impor-

Figur 3. Import av varer fra Kina. Fordeling på varegrupper. 1990 - 2004. Prosent

Forts.

Forts.

Tabell 1. Import av maskiner og transportmidler i alt utenom Kina og fra Kina. Utvalgte varegrupper utenom skip og oljeplattformer. Prosentvis endring og millioner kroner

	Endring fra 2001 til 2004. Prosent				Verdi 2004 Kina Mill. kr
	Godsmengde		Verdi		
	I alt utenom Kina	Kina	I alt utenom Kina	Kina	
Maskiner og transportmidler i alt (utenom skip og oljeplattformer)	21,8	104,3	2,5	238,6	6 083,9
Generelle industrimaskiner	10,8	309,0	11,1	211,3	246,3
Kontormaskiner, EDB-utstyr	-11,2	109,1	-12,5	358,8	2 547,5
Telekommunikasjonsapparater og -utstyr	9,1	125,2	2,9	333,8	1 996,7
Elektriske maskiner og apparater	47,7	150,9	5,5	87,8	875,9
Kjøretøyer for veg	24,9	169,1	33,3	110,4	270,3

Tabell 2. Import av ferdigvarer i alt utenom Kina og fra Kina, etter varegrupper. Prosentvis endring og millioner kroner

	Endring fra 2001 til 2004. Prosent				Verdi 2004 Kina Mill. kr
	Godsmengde		Verdi		
	I alt utenom Kina	Kina	I alt utenom Kina	Kina	
Ferdige varer	24,1	68,2	11,5	32,0	7 397,1
Prefabrikerte bygninger etc.	53,6	39,5	50,7	24,0	353,0
Møbler og -deler	28,3	276,8	17,5	200,4	518,1
Reiseeffekter, vesker	14,3	37,5	6,4	2,2	317,9
Klær og tilbehør	2,1	38,9	-2,7	18,5	3 716,9
Fottøy	18,0	55,4	20,7	52,1	550,3
Vitenskapelige og tekniske instrumenter	32,6	133,1	19,0	100,1	112,3
Fotografiske og optiske artikler	-12,7	21,5	-9,4	64,8	185,7
Forskjellige ferdige varer	16,7	63,3	11,0	40,7	1 642,9

ten fra resten av verden bare har økt til det dobbelte i samme periode, jf tabell 1.

Ferdige varer

Importen av ferdigvarer fra Kina økte fra 11700 tonn i 1990 til 120200 tonn i 2004. Den årlige verdiøkningen i løpende kroner var i gjennomsnitt 4,9 prosent for importen av ferdigvarer i alt, og 18,5 prosent for ferdigvarene fra Kina.

Klær fortsatt størst

Klær var fortsatt den største importgruppen fra Kina i 2004, med en importverdi på 3,7 milliarder kroner, vel en milliard mer enn edb-utstyr. Importen av klær fra resten av verden økte i løpet av perioden 2001 til 2004 med i underkant av 40 prosent, mens klær fra Kina bare økte med i underkant av 20 prosent målt etter verdi og falt med 2,5 prosent målt etter godsmengde, jf tabell 2.

Mest i dollar

Amerikanske dollar var oppgjørsv valuta for noe over 40 prosent av importen av tradisjonelle varer fra Kina i 2004. For varene fra resten av verden var amerikanske dollar oppgjør-

svaluta for bare 15 prosent. Siden 2001 har mellom 40 og 50 prosent av importen av tradisjonelle varer fra Kina vært fakturert i US dollar. I disse årene har norske kroner blitt suksessivt sterkere i forhold til US dollar, målt ved årskursen. Dette kan ha bidratt til å gjøre importen fra Kina relativt billigere enn fra andre land sett under ett.

Mindre varer fra Hong Kong

I 1990 var forholdstallet om lag én til én mellom importen av tradisjonelle varer fra henholdsvis Kina og Hong Kong. Klær og tekstiler var de største produktgruppene fra begge opprinnelseslandene. I hele perioden fra 1990 til 2004 har importen av tradisjonelle varer fra Hong Kong ligget i overkant av en milliard kroner per år.

Tollsats

Tollsatsene på industrivarer, hvorunder klær, er blitt gradvis redusert fra 1994 til 2004 i takt med nedbyggingen av tollsats under WTO-avtalen. I 1994 var for eksempel tollsatsen for drakter på 25 prosent. I 2004 var tollsatsen nede på 13,7 prosent. For 2005 er tollen satt ytterligere ned til 10,7 prosent for de aller fleste av klesvarene, mens noen klesvarer har enda lavere satser. De siste restene av toll på maskiner ble fjernet fra 1. juli 2002.

verksdrift hadde en liten nedgang gjennom perioden 1991 til 2004. Markedsandelen for norsk eksport av andre varer fra industri og bergverksdrift gikk noe ned fra 2003 til 2004 og var i 2004 om lag 16 prosent lavere enn i 1991. Norske priser relativt til importpriser viste en økning for 2004 sammenlignet med 2003. Dette bidro ytterligere til å vri den innenlandske etterspørselen bort fra hjemlig produksjon og i retning av økt import.

Bygge- og anleggsvirksomhet

Den markedsrettede produksjonen i bygge- og anleggsvirksomheten økte med 7,4 prosent fra 2003 til 2004, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. De sesongjusterte tallene viser at produksjonen steg gjennom hele året.

De sesongjusterte nasjonalregnskapstallene viser at bygge- og anleggsinvesteringene sank i 1. kvartal 2004 for så å stige kraftig i 2. kvartal og ut året. For året under ett økte investeringene med 5,3 prosent fra 2003 til 2004. Boliginvesteringene gikk opp med 12,4 prosent, mens utviklingen i bygge- og anleggsinvesteringene i offentlig sektor og kraftforsyning bidro til å trekke gjennomsnittet ned. For det øvrige Fastlands-Norge var det en oppgang på 1,1 prosent sammenlignet med året før. Avviket mellom produksjonsvekst og investeringsvekst i den aktuelle tabellen har flere årsaker. Investeringene gjelder kun Fastlands-Norge, mens produksjonen gjelder hele bygge- og anleggsnæringen.

Det kvartalsvise sysselsettingsregnskapet viser en moderat vekst i antall sysselsatte lønnstakere og selvstendige i bygge- og anleggsvirksomheten i fjor. I gjennomsnitt for hele året steg antall sysselsatte i bygge- og anleggsnæringen med 0,9 prosent fra 2003 til 2004. Den positive utviklingen bekreftes av Arbeidsdirektoratets statistikk, som viser en nedgang i ledigheten blant bygge- og anleggsarbeidere i 2004. I gjennomsnitt for hele året var det 6 873 helt arbeidsledige i 2004. Det er om lag 500 færre ledige bygnings- og anleggsarbeidere enn året før, noe som gir en ledighet på 5,0 prosent i gjennomsnitt for 2004.

Den moderate veksten i antall sysselsatte i bygge- og anleggsnæringen sammenlignet med den høye produksjonsveksten, skyldes blant annet betydelig mer overtidarbeid i 2004 enn i 2003. Samtidig gikk sykefraværet markant ned ifølge NHOs fraværstatistikk. I tillegg økte bruken av innleid arbeidskraft fra vikarbyråer i 2004, særlig etter at EU-utvidelsen trådte i kraft 1. mai. Etter EU-utvidelsen er det etablert flere små vikarbyråer som leier ut utenlandsk arbeidskraft.

Boliger og næringsbygg

Etter tre år med relativt stabil byggevirksomhet (nybygging og rehabilitering) steg byggeaktiviteten gjennom hele 2004, ifølge sesongjusterte tall fra den kvartalsvise produksjonsindeksen. For hele fjoråret sett under ett lå byggevirksomheten 6,5 prosent høyere

enn i 2003. Produksjonen av nybygg steg med 8,0 prosent, drevet av en kraftig vekst i boligbyggingen og økt bygging av fritidsboliger.

Boliger

Det ble påbegynt bygging av 29 999 nye boliger i 2004. Det er 6 822 flere boliger enn året før, eller en vekst på 29,4 prosent. Igangsettingen av nye boliger steg kraftig fra sommeren 2003 og fram til sommeren 2004, og har siden vært på et høyt nivå. Vi må tilbake til 1986 og 1987 for finne tilsvarende aktivitetsnivå.

Stor etterspørsel etter blokkleiligheter i byene, og da særlig i Oslo, har vært sterkt medvirkende til veksten i boligbyggingen. Antallet påbegynte eneboliger er mer enn halvert siden 1987, mens antallet nye boliger i andre småhus har ligget relativt stabilt siden slutten av 80-tallet. Halvparten av veksten i boligbyggingen er registrert i Oslo, der det ble påbegynt 5 828 boliger i 2004. Det er mer enn en dobling sammenlignet med 2003 og det høyeste antallet boliger som er registrert igangsatt i Oslo siden Statistisk sentralbyrå startet med byggearealstatistikken i 1967.

Tilgangen på nye boligprosjekter steg kraftig i begynnelsen av 2004 og var høy gjennom hele fjoråret. Verdien av entreprenørenes beholdning av boligprosjekter var ved begynnelsen av 2005 nesten 40 prosent høyere enn på samme tid året før, målt i løpende priser.

Fritidsboliger

Det har vært vekst i bygging av fritidsboliger siden begynnelsen av 1990-tallet, kun avbrutt av nedgang i årene 1995 og 2003. Etter en nedgang på 11,9 prosent fra 2002 til 2003 steg årlig påbegynt bruksareal med 27,6 prosent i fjor. Det ble igangsatt bygging av 438 000 kvadratmeter bruksareal til fritidsboliger i 2004. Det er nesten to og en halv gang så mye bruksareal som under høykonjunkturen på slutten av 1980-tallet, og tre ganger mer enn på begynnelsen av 1990-tallet.

Næringsbygg

I 2004 ble det igangsatt bygging av 2,9 millioner kvadratmeter bruksareal til private næringsbygg og bygg til offentlig sektor. Sett under ett har det vært en stabil produksjon av nye næringsbygninger og bygninger til offentlig forvaltning, helse og undervisning de siste fire årene. Økte investeringer i offentlig sektor bidro til å opprettholde nivået i perioden 2001 til 2003. I 2004 snudde trenden. Da ble det bygget mindre til offentlig forvaltning og helse- og sosialtjenester, mens investeringene økte kraftig i varehandel. I industrien og i tjenesteytende næringer er det fortsatt en svak nedgang i nybygginvesteringene.

Entreprenørenes tilgang på andre bygg enn boliger steg mot slutten av 2004 etter en moderat nedgang i begynnelsen av året, sammenlignet med 2003. Verdi-

en av bedriftenes beholdning av andre bygg enn boliger var 4 prosent høyere ved inngangen til 2005 enn ett år tidligere. Det betyr om lag uendret volum.

Rehabilitering

Rehabiliteringsvirksomheten, som omfatter utbedring, ombygning, reparasjon og vedlikehold av bygninger, steg med 4,5 prosent fra 2003 til 2004. Det er den høyeste årsveksten som er registrert siden produksjonsindeksen startet opp i 1995.

Tilgangen på nye rehabiliteringsprosjekter var høy både i boligsektoren og næringsbyggsektoren gjennom hele 2004. Ved utgangen av fjoråret var verdien av entreprenørenes beholdning av boligrehabilitering 39 prosent høyere enn på samme tid året før, i løpende priser. For andre bygg var ordrebeholdningen ved utgangen av 2004,12 prosent høyere enn på samme tid året før.

Anlegg

Det var sterk vekst i anleggsvirksomheten gjennom hele fjoråret. Sesongjusterte produksjonsindeks viser en vekst på rundt 3,5 prosent i kvartalet med unntak av perioden fra 2. til 3. kvartal hvor veksten var 1,1 prosent. For hele fjoråret sett under ett var anleggsproduksjonen 10,1 prosent høyere enn i 2003.

De store ilandføringsanleggene for gass på Melkøya utenfor Hammerfest og på Aukra i Møre og Romsdal, er viktige bidragsyttere til veksten i anleggsnæringen. I tillegg er det høyt aktivitetsnivå i vegsektoren.

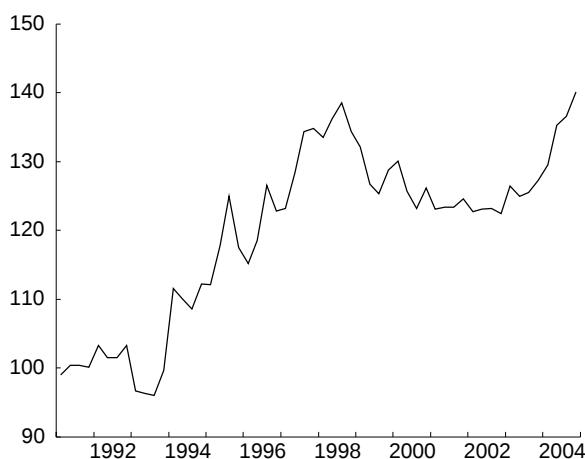
Tilgangen på nye anleggsprosjekter steg kraftig i første halvdel av 2004 og entreprenørenes ordrebeholdning nådde et rekordhøyt nivå ved utgangen av 2. kvartal i fjor. I andre halvdel av 2004 var tilgangen på nye prosjekter nesten tilbake på 2003-nivået igjen og ordrebeholdningen sank med 14 prosent i løpet av halvåret. Ved inngangen til 2005 var verdien av entreprenørenes ordreserver i løpende priser 10 prosent høyere enn på samme tid året før.

Pris og kostnadsutviklingen

Den dramatiske økningen i stålprisene i 2004 fikk stor betydning for kostnadene til bruanlegg og andre konstruksjoner med høy stålandel. Materialkostnadene i byggekostnadsindeksen for betongbru steg med 20,6 prosent fra 1. kvartal til 4. kvartal i fjor og byggekostnadsindeksen for betongbru steg med 8,6 prosent i samme periode.

Byggekostnadene for boliger har hatt en årsvekst på rundt 3 prosent de siste tre årene. Veksten i arbeidskraftskostnadene gikk ned i 2004, mens veksten i materialkostnadene økte. Fra 2003 til 2004 steg byggekostnadsindeksene for enebolig og boligblokk med henholdsvis 2,9 og 3,4 prosent.

Bruttoprodukt i bygge- og anleggsvirksomhet
Sesongjustert. 1991=100

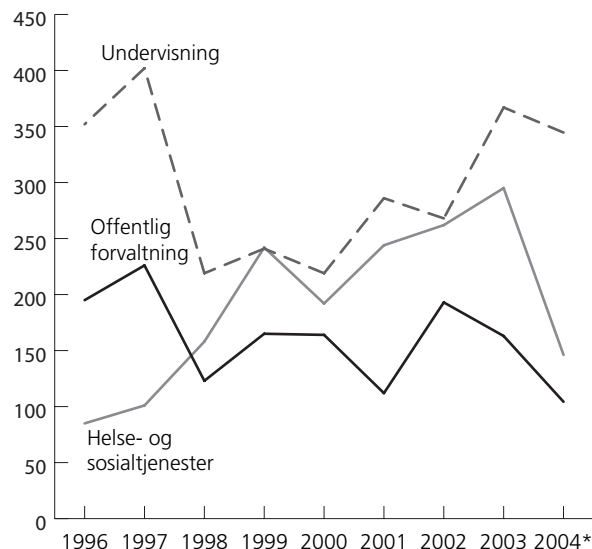
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Gjennomsnittlig pris for oppføring av nye eneboliger steg i fjor om lag like mye som kostnadene til innsatsfaktorene. Det viser en sammenligning mellom prisindeksen for nye eneboliger og byggekostnadsindeksen, for perioden fra 3. kvartal 2003 til 3. kvartal 2004. Prisen for oppføring av nye eneboliger har økt mer enn byggekostnadene helt siden 1993. En årsak til lavere prisstigning nå er trolig nedgangen i etterspørsel etter eneboliger de siste årene. Igangsettingen av nye eneboliger er tilbake på nesten samme lave nivå som i perioden 1991-1993.

Etter en periode med moderat prisutvikling steg boligprisene igjen høsten 2003. Godt hjulpet av en gunstig renteutvikling, har boligprisene på alle typer boliger fortsatt å øke gjennom hele 2004. Gjennomsnittlig for hele året steg prisene med 10,2 prosent fra 2003 til 2004, den høyeste prisveksten på fire år. Boligprisene øker mest i Stavanger, Bergen og Trondheim, sammenlignet med resten av landet. Siden 2000 har boligprisene i disse tre byene steget med 44,2 prosent, mens boligprisene i gjennomsnitt for hele landet har steget med 25,8 prosent.

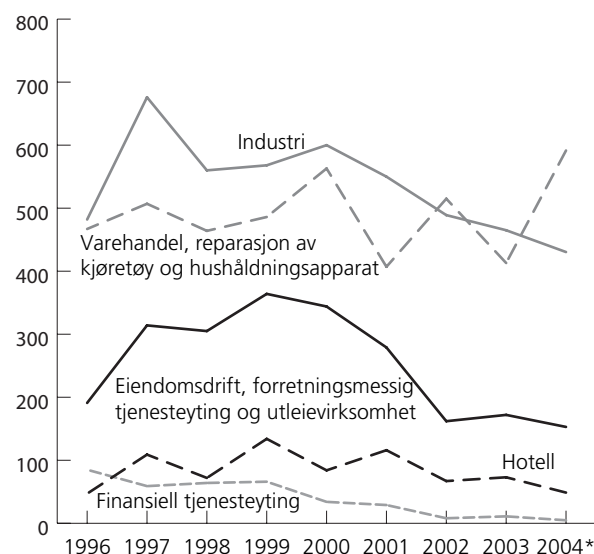
Prisene på kontor- og forretningseiendommer steg med 16,8 prosent fra første halvår 2003 til første halvår 2004, i følge tall fra Statistisk sentralbyrås nye prisindeks for kontor og forretningseiendommer. Siden første halvår 1996 har prisene på kontor- og forretningseiendommer økt med 87 prosent. Til sammenligning har boligprisene økt med 102 prosent i samme periode.

Utleieprisene for kontorlokaler i Oslo har endret seg lite etter at nedgangen stoppet opp i 2003. Ifølge den siste markedsrapporten til UNION Norsk Nærings Medgling as og Dagens Næringslivs ekspertpanel var det tegn til økning i leieprisene mot slutten av fjoråret. Kontorledigheten er fortsatt høy, rundt 10 prosent i Oslo.

Bygg satt i gang. Bruksareal etter brukers næring¹. 1996-2004

¹ Mangelfull registrering av næringsbygg i Oslo kommune i 2001, 2002 og i begynnelsen av 2003.

* Foreløpige tall.

Bygg satt i gang. Bruksareal etter brukers næring¹. 1996-2004

¹ Mangelfull registrering av næringsbygg i Oslo kommune i 2001, 2002 og i begynnelsen av 2003.

* Foreløpige tall.

Bygge- og anleggsvirksomheten. Markedsutvikling og produksjon

Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹	Volum					Pris				
		2004	2004	04.01	04.02	04.03	04.04	2004	04.01	04.02	04.03
Bygge- og anleggsinvesteringer totalt	138,7	5,3	-2,8	6,0	1,5	4,8	3,6	2,2	2,2	1,8	-2,0
Boliger	62,7	12,4	3,2	6,3	3,7	4,8	3,6	0,3	1,2	0,8	0,8
Offentlig forvaltning	37,0	-0,1	-9,1	9,5	-0,4	10,8	3,6	11,4	0,0	3,2	-5,4
Kraftforsyning	2,4	-8,0	-18,8	7,3	5,4	-2,5	3,7	0,8	1,1	1,3	2,5
Fastlands-Norge ellers	36,6	1,1	-4,2	2,3	-0,6	-0,7	3,6	-3,1	6,0	1,8	-3,0
Bruttoprodukt.	72,5	7,4	1,8	4,4	1,0	2,6	4,8	-0,4	4,4	1,9	1,2

¹ Nivå tall i løpende priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Elektrisitetsforsyning

Etter noen år med relativt høy produksjon av elektrisk kraft har produksjonen de to siste årene vært lavere enn normalt. Kraftproduksjonen var i fjor 110,4 TWh, mens den i 2003 var 107,3 TWh. Av dette var 99 prosent vannkraft, mens varmekraft utgjorde 0,8 prosent og vindkraft 0,2 prosent. Norges muligheter til å produsere elektrisk kraft er dermed helt avhengig av tilsiget til norske vassdrag med kraftstasjoner. I tillegg har man i perioder mulighet til å produsere mer eller mindre enn det tilsiget skulle tilsa ved å tappe fra eller lagre i vannmagasinene.

I fjor var tilsiget 120,0 TWh, mens det i 2003 bare var 111,8 TWh³. Tilsiget i et normalår er beregnet til 118 TWh⁴. Den relativt lave kraftproduksjonen i fjor i for-

hold til tilsiget må ses i sammenheng med mindre vann i vannmagasinene enn normalt ved inngangen til året, og at det ble lagret vann. Mens fyllingsgraden i vannmagasinene var 55,0 prosent i uke 1 i fjor var den økt til 71,7 prosent i uke 52. Fyllingsgraden i uke 52 i fjor var 0,5 prosentpoeng høyere enn medianen for uke 52 i perioden 1990-2003, mens den i uke 1 i fjor var 14,8 prosentpoeng lavere enn medianen. Fyllingsgraden har ikke ligget over medianen siden august i 2002 med unntak av noen uker i mai i fjor⁵.

Det norske, svenske, danske, finske og russiske kraftmarkedet er bundet sammen med strømkabler. Dette gjør at kraft flyter mellom disse landene og gir eksport/import. Den teoretiske overføringskapasiteten mellom disse landene er 4 150 MW. I tillegg er det gitt

³ I følge Meteorologisk institutt var nedbøren i Norge som helhet 110 prosent av normalen både i 2003 og 2004. At tilsiget var lavere enn normalt i 2003 har sammenheng med mindre snømengder vinteren 2002/2003 som dermed ga mindre tilsig fra snøsmelting våren 2003.

⁴ Normaltilsiget er av Norges vassdrags- og energidirektorat definert som gjennomsnittlig nyttbart tilsig til de norske vannmagasinene for referanseperioden 1970-1999.

⁵ Som følge av uvanlig tidlig snøsmelting i fjor var tilsiget til vannmagasinene betydelig større enn normalt fra medio mars til medio mai. Vannmagasinene fyltes dermed opp tidligere enn normalt og hadde i ukene 19-21 høyere fyllingsgrad enn medianen for perioden 1990-2003. I ukene etter dette når tilsiget fra snøsmelting stoppet opp bidro dette til at fyllingsgraden i vannmagasinene økte mindre enn normalt.

Nye kostnadsindekser for veganlegg

Nytt vektgrunnlag for byggekostnadsindeksen for veganlegg er tatt i bruk fra og med 1. kvartal 2004. Samtidig er det gjort en rekke endringer i publiseringen og byggekostnadsindeksen for vannkraftanlegg er lagt ned.

Byggekostnadsindeks for riks- og fylkesveganlegg heter nå Byggekostnadsindeks for veganlegg. Det beregnes nye indekser for anleggstypene veg i dagen (det vil si vegarbeider uten bru og tunnel) og fjelltunnel. Indeksen for bruer og kaier erstattes av en ny indeks for betongbru. Det blir ikke lenger publisert delindekser for sprengning, masseflytting, grøfter, kummer og rør, vegfundament, vegdekke, komplettering og øvrige arbeider.

Indekser for drift og vedlikehold

Byggekostnadsindeks for drift og vedlikehold av riks- og fylkesveganlegg heter nå Kostnadsindeks for drift og vedlikehold av veger. Indeksen for vintervedlikehold har skiftet navn til Kostnadsindeks for vinterdrift av veger. Kostnadsindeks for asfaltering av veger erstatter tidligere delindeks for vedlikehold av vegdekker. Begge indeksene inngår i vektgrunnlaget til totalindeksen for drift og vedlikehold. Tidligere publiserte delindekser for vedlikehold av vegkroppen, bruer og kaier, skilt, merking, rydding og renhold og ras og flom er lagt ned.

konsesjon fra myndighetene og inngått avtaler mellom Statnett og det nederlandske selskapet TenneT om at det skal legges en kabel til Nederland (NorNed) med en kapasitet på 700 MW. Kabelen, som er beregnet å koste de to selskapene 1,3 milliarder kroner hver, blir verdens lengste sjøkabel og er planlagt satt i drift i 2008. Bedre kraftforbindelser med utlandet vil kunne bidra til å gjøre det norske vannkraftbaserte kraftsystemet mindre utsatt for svingninger i nedbør og temperatur. Dette vil kunne gi mer stabile og likere strømpriser mellom landene (ekskl. avgifter). I fjor var netto kraftimport til Norge større enn noen gang tidligere, 3,8 TWh ble eksportert mens 15,3 TWh ble importert. Nettoimporten var dermed 11,5 TWh. Også i 2003 var nettoimporten høy, 7,9 TWh.

Økt strømforbruk

Netto innenlands forbruk av elektrisk kraft var i fjor 111,5 TWh. Det er en økning på 6,2 prosent fra året før da forbruket var 105,0 TWh. Økningen var særlig stor innenfor kraftintensiv industri, der forbruket økte med hele 10,8 prosent, fra 30,8 TWh i 2003 til 34,1 TWh i 2004. Kraftforbruket innenfor kraftintensiv industri utgjorde dermed nesten en tredel av totalt netto kraftforbruk i fjor. Netto kraftforbruk i alminnelig forsyning var 77,3 TWh, en økning på 4,3 prosent fra 2003.

I likhet med 2003 var også 2004 et relativt varmt år. Årsmiddeltemperaturen i Norge var i fjor 1,4 °C høyere enn normalen i følge tall fra Meteorologisk institutt. Det er det sjetteste varmeste året siden målingene startet i 1867.

Ny prisindeks for kontor- og forretningseiendommer

I 2004 startet SSB publiseringen av en ny halvårlig prisindeks for kontor og forretningsseiendommer. Det er beregnet indekstall tilbake til 1996.

Datagrunnlag

Prisindeks for kontor- og forretningsseiendommer er basert på tinglyste omsetninger i fritt salg fra det nasjonale Grunneiendoms-, Adresse- og Bygningsregisteret (GAB), kombinert med en egen skjemaundersøkelse. Omsetningene omfatter både seksjoner i bygninger og eiendommer med en eller flere bygninger. Omsetninger av eiendommer ved eierskifter i aksjeselskap er ikke inkludert.

Beregningsmetode

Det beregnes først delindekser for tre prissoner, "Oslo og Bærum", "Stavanger, Bergen og Trondheim" og "Resten av landet". Det korrigeres for sammenhengen mellom eiendommens pris og bygningens størrelse, standard, beliggenhet og andre egenskaper. Delindeksene for hver sone vektas sammen til totalindeksen som publiseres. Vektene er beregnet verdi av den totale mengden kontor- og forretningsseiendommer per sone.

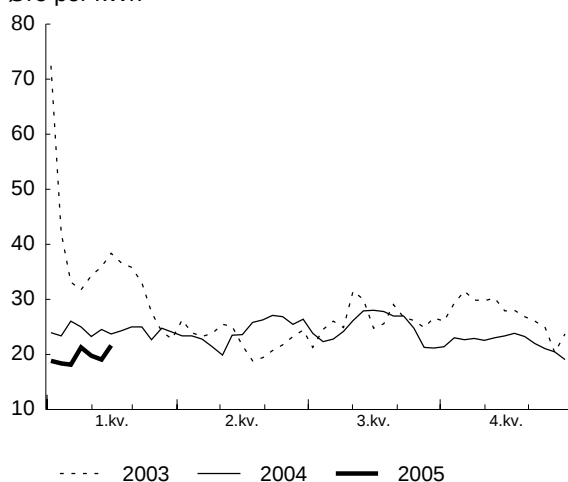
Temperaturkorrigert netto forbruk av elektrisk kraft i alminnelig forsyning var i fjor 80,4 TWh. Sammenlignet med tilsvarende tall for 2003 er det en økning på hele 5,0 prosent. I 2003 var imidlertid forbruket av elektrisk kraft betydelig lavere enn tidligere år. Dette hadde trolig en sammenheng med høyere strømpriser og fokus rundt dette i 2003. I 2004 sank strømprisen, og samtidig økte prisene på lett fyringsolje og fyringsparafin. Dette er substitutter til elektrisitet til oppvarmingsformål. I følge listepriser fra Norsk Petroleumsinstitutt økte listeprisen for lette fyringsoljer med 7,3 prosent i 2004 mens listeprisen for fyringsparafin gikk opp med 9,5 prosent. Statistisk sentralbyrå sin statistikk for salg av petroleumsprodukter viser at salg av lette fyringsoljer gikk ned med hele 23,4 prosent i fjor, mens salg av fyringsparafin ble redusert med 15,5 prosent. Gunstig prisutvikling for strøm sammenlignet med disse petroleumsproduktene bidro trolig til denne substitusjonen fra lette fyringsoljer og fyringsparafin over til elektrisitet.

I fjor var nettoimporten av ved 160 211 kubikkmeter mens den i 2003 var rekordhøye 279 152 kubikkmeter, dvs. en nedgang i 2004 på 42,6 prosent. Det kan tyde på at det har vært noe substitusjon også fra ved til elektrisitet i 2004. I mangel av totale forbrukstall for ved i 2004 kan importen gi en viss indikasjon på utviklingen i vedforbruket, selv om import av ved utgjør en liten del av det totale vedforbruket og dette tallet ikke tar hensyn til eventuelle lagerendringer.

Lavere strømpriser

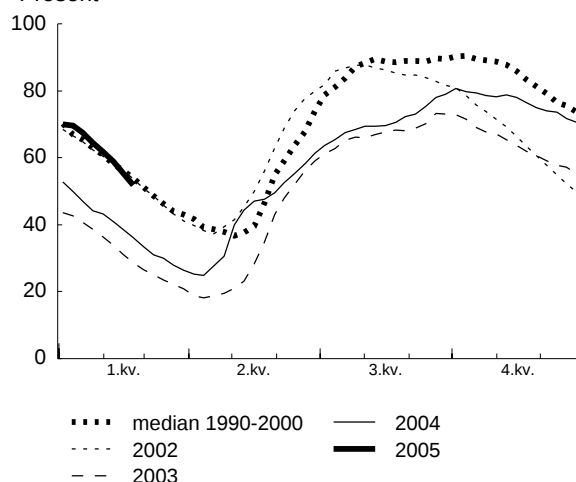
Det nordiske elspotmarkedet for fysisk handel med kraft foregår på kraftbørsen Nord Pool. Der noteres

Spotmarkedspris på elektrisk kraft, uketall Uke 1 2003 - uke 7 2005 Øre per kWh

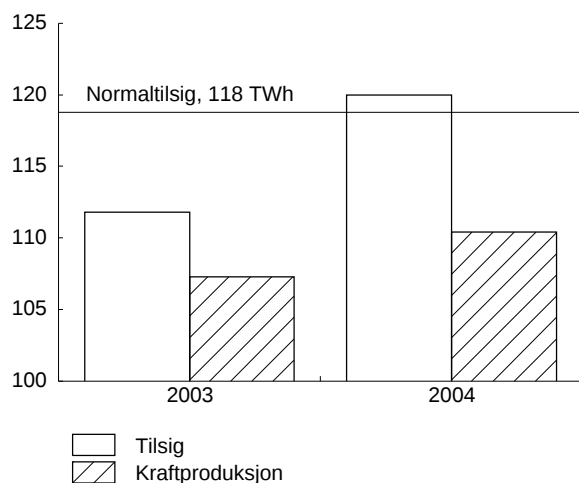
Kilde: Nord Pool.

Fyllingsgrad i vannmagasinene Uke 1 - uke 52 Prosent

Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat.

Kraftproduksjon og tilsig TWh

Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat og SSB.

Kraftbalansen per år. TWh

	2002	2003 ¹	2004 ¹
Kraftproduksjon	130,7	107,3	110,4
+ Import	5,3	13,5	15,3
- Eksport	15,0	5,6	3,8
Nettoeksport	9,7	-7,9	-11,5
- Pumpekraftforbruk	0,7	0,9	0,7
- Nett-tap ²	10,0	9,4	9,7
Netto innenlands forbruk	110,3	105,0	111,5
- Kraftintensiv industri	30,6	30,8	34,1
- Alminnelig forsyning	79,6	74,2	77,3
(temperaturkorrigert) ³	(82,1)	(76,6)	(80,4)
Temp.avvik fra normalen, °C ⁴	1,1	1,3	1,4

¹ Foreløpige tall.² Inklusive forbruk i kraftstasjonene.³ Ekskl. elektrokjel.⁴ Avvik fra klimanormalen for perioden 1961-1990

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Norges vassdrags- og energidirektorat og Meteorologisk institutt.

Priser på elektrisk kraft til husholdninger, landsgjennomsnitt 2003-2004. Norge. Øre/kWh¹

	Totalpris	Kraftpris ²	Nettleie ²
1. kvartal 2003	114,9	87,1	27,8
2. kvartal 2003	73,3	45,3	28,0
3. kvartal 2003	73,0	44,3	28,8
4. kvartal 2003	79,2	49,9	29,3
2003	90,0	61,6	28,4
1. kvartal 2004	77,4	35,2	42,2
2. kvartal 2004	74,3	32,5	41,8
3. kvartal 2004	75,0	33,1	41,9
4. kvartal 2004	75,6	33,6	41,9
2004	75,8	33,8	42,0

¹ Fastleddet er inkludert og er omregnet til øre/kWh for et forbruk på 20 000 kWh i året. Prisene er foreløpige.² MVA og forbruksavgift på elektrisk kraft inkludert. MVA er 24 prosent, mens forbruksavgift var 9,5 øre/kWh i 2003 og 9,67 øre/kWh i 2004. Da forbruksavgiften fra 1.1.2004 innkreves av nettleier, er denne avgiften inkludert i nettleie for 2004 og kraftpris for 2003.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges vassdrags- og energidirektorat.

timepriser i flere områder (spotpriser) over hele døgnet. Hvis det ikke er nettbeskrankninger noteres bare en pris (systemprisen). Etter en kraftig oppgang i systemprisen til rekordhøye 29,1 øre/kWh i 2003 ble systemprisen redusert til 24,2 øre/kWh i 2004, en nedgang på 16,7 prosent. Selv om det var en nedgang i systemprisen i fjor har den bare vært høyere i 2003 og i tørråret 1996 da den var 25,2 øre/kWh. Systemprisen i 2004 var mer stabil gjennom året enn det som er vanlig. Normalt er systemprisen lavere på sommeren enn om vinteren. I 2004 var imidlertid det høyeste månedlige gjennomsnittet for systemprisen i august med 27,2 øre/kWh, mens den laveste systemprisen var i desember med 21,3 øre/kWh. Dette henger sammen med at fyllingsgraden i vannmagasinene var om lag 18 prosentpoeng under medianen i august mens den i slutten av desember var like over medianen.

Nedgangen i kraftprisene i elspotmarkedet ga også lavere priser i sluttbrukermarkedet i 2004. Disse var også forholdsvis stabile gjennom året. I følge den kvartalsvise kraftprisstatistikken var den totale prisen

Kraftmarkedet i 2004 og utsiktene framover

2004 startet med kraftpriser på den nordiske kraftmarkedsbørsen NordPool på om lag 25 øre per kWh. Med litt variasjon holdt kraftprisene seg på dette nivået fram mot høsten, da de gradvis falt etter hvert som fyllingen i kraftmagasinene ble normalisert. I løpet av 2004 nærmet fyllingsgraden seg normalnivået og ved inngangen til 2005 var fyllingsgraden 70 prosent, det samme som medianverdien i perioden 1990-2003. Kraftprisen på NordPool ved inngangen til 2005 var om lag 20 øre per kWh. Den gjennomsnittlige systemprisen for 2004 ble dermed 24,2 øre/kWh.

Så langt i 2005 har den gjennomsnittlige kraftprisen ligget på 20,4 øre/kWh. Terminprisene på NordPool indikerer for 2005 samlet en gjennomsnittlig systempris på i overkant av 21 øre per kWh. Ifølge Konkurransetilsynet og NVE ser det ut til at standard variabel kraftpris for husholdningene, eksklusive avgifter, i gjennomsnitt blir om lag 25 øre/kWh i første kvartal 2005. Litt høyere marginer (differanse mellom systempris og kontraktspris) enn normalt i 1.kvartal, og en antagelse om normale marginer resten av 2005, er bakgrunnen for et anslag om fall i husholdningenes strømpriser på 4 prosent. Dette gjelder for husholdningskontrakter med standard variabel kraftpris, inklusive alle avgifter og nettleie. De fleste av husholdningene har denne kontrakten, selv om andelen har gått ned etter kraftprissjokket vinteren 2002/2003.

Det totale forbruket av elektrisitet i Norge i 2004 var på 121,9 TWh. Lavere forventet kraftpris og normale temperaturforhold i resten av 2005 tilsier en økning i forbruket i alminnelig forsyning (husholdninger, tjenesteyting og industri utenom kraftkrevende) på om lag 3 TWh på årsbasis sammenlignet med 2004. I den kraftintensive industrien er forbruket i begynnelsen av 2005 høyere enn på tilsvarende tidspunkt i 2004, og for hele 2005 kan det ligge an til at kraftforbruket i denne sektoren stiger med om lag 1 TWh i forhold til året før. For 2005 sett under ett kan elektrokjelforbruket øke med om lag 1,5 TWh i forhold til 2004. Økt forbruk medfører økte nettap i størrelsesorden 0,5 TWh. Samlet norsk totalforbruk av kraft i 2005 kan bli om lag 128 TWh, noe som er 6 TWh høyere enn i 2004. Dette vil i så fall

være det høyeste kraftforbruket i et enkelt år noensinne, 3 TWh høyere enn i 2001. For januar og februar 2005 var samlet temperaturkorrigert forbruk i alminnelig forsyning om lag 0,5 TWh over samme periode i 2004, noe som er rimelig konsistent med anslagene for forbruksutviklingen for resten av året.

Ved inngangen til 2005 var magasinbeholdningen 14,3 prosentpoeng (12,1 TWh) over magasinbeholdningen på samme tidspunkt et år tidligere. Ved utgangen av uke 8 har samlet magasinbeholdning falt til 51,7 prosent av fulle magasiner. Dette er 2,1 prosentpoeng under medianverdien for uke 8 i perioden 1990-2003. Så langt i år har samlet tilsig til magasinene vært 10 TWh, eller vel 4 TWh høyere enn normalt. Normale tilsig gjennom hele året tilsvarer en produksjonsmulighet på 118,9 TWh vannkraft. Snømengden i fjellet per uke 8 er godt over det normale for årstiden. Hvor mye økt tilsig i forhold til normal snømengde dette tilsvarer er usikkert, men vi antar at det utgjør om lag 8 TWh. I tillegg vil det bli produsert noe termisk kraft og vindkraft i Norge, samlet i størrelsesorden om lag 1 TWh i løpet av året. Dette tilsier at en totalproduksjon på 132 TWh i Norge er forenlig med at magasinfyllingen er den samme ved inngangen til 2006 som ved begynnelsen av 2005, altså på normalnivået. Det er i så fall hele 20 prosent over produksjonen for fjoråret.

For norske kraftprodusenter indikerer terminprisene på Nordpool at kraftprisene skal falle fram mot sommeren 2005, før de igjen vil øke fram mot vinteren 2005/2006 mot et nivå på 25 øre per kWh. I forhold til terminprisene på Nordpool fram mot snøsmeltingen skulle dette normalt gitt incentiver til å spare vann for produksjon senere. Snømagasinene er imidlertid større enn normalt. Dette svekker incentivet til å spare vann. I stedet produseres det mye kraft på forvinteren 2005 for å redusere risikoen for at vannmagasinene skal bli for fulle høsten 2005. Alt i alt kan dette medføre en netto eksport av kraft i 2005 på anslagsvis 4 TWh. Fram til 3. mars 2005 var det en netto eksport på 2,6 TWh. Netto handel med kraft kan dermed komme til å skifte fra stor import i 2004 til eksport i 2005.

på kraft og nettleie inklusive avgifter i gjennomsnitt 75,8 øre/kWh for husholdninger i 2004. Det er 15,7 prosent lavere enn året før.

Primærnæringene

2004 var et år med gode avlinger i jordbruket. Innen husdyrproduksjonene utviklet det seg i løpet av året en viss overproduksjon av svinekjøtt og egg, mens for øvrige produkter var det samsvar mellom produksjon og innenlandsk etterspørsel. I skogbruket økte aktiviteten i 2004 sammenlignet med bunnåret 2003. Innen tradisjonelt fiske og fangst økte prisene i 2004 etter to år med fallende priser. Videre økte eksportprisen for oppdrettslaks i fjor for første gang etter flere år med nedgang i prisene. Adgangen til EU-markedet var et

problem for oppdrettsnæringen i 2004, og vanskelighetene har fortsatt inn i 2005.

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser at produksjonen i primærnæringene under ett økte med 2,3 prosent fra 2003 til 2004, regnet i faste 2002-priser. Det var produksjonsøkning i jordbruk, skogbruk og fiskeoppdrett, mens fiske og fangst hadde en svak nedgang i produksjonen.

Produktinnsatsen i primærnæringene økte med 1,1 prosent fra 2003 til 2004, og bruttoproduktet i faste priser økte med 3,9 prosent. De foreløpige tallene viser fortsatt nedgang i bruttoinvesteringene i fast realkapital, på 8,2 prosent i 2004.

Primærnæringene sto for 5,0 prosent av alle utførte timeverk i Norge i 2004. Sysselsettingen i jordbruket utgjør nær 80 prosent av sysselsettingen i primærnæringene. Det er anslått at sysselsettingen i jordbruket falt med 4,9 prosent fra 2003 til 2004. For de andre primærnæringene er det små endringer.

Jordbruk og skogbruk

De naturgitte forholdene for jordbruk i Norge har i et historisk perspektiv avgrenset produksjonen til leveranser til hjemmemarkedet, og næringen er avhengig av støtte i form av tilskudd og tollvern dersom dagens produksjonsomfang skal opprettholdes.

Den totale kornavlingen i 2004 er beregnet til 1,4 mill. tonn, den største siden toppårene 1990 og 1991. Avlingen av hvete av matkvalitet er større enn det forventede innenlandske forbruket, og overskuddet ble omdisponert til før. For husdyrprodukter var det i 2004 god balanse mellom produksjon og innenlands etterspørsel for melk, fjørfekjøtt og kjøtt av sau/lam, mens det var et betydelig overskudd av svinekjøtt og egg, med påfølgende press på prisene. Norske jordbruksprodukter er ikke konkurransedyktige på verdensmarkedet uten eksportstøtte, og muligheten for bruk av slik støtte er begrenset ifølge gjeldende GATT/WTO-avtale. For storfekjøtt er det i ferd med å bli et visst underskudd av norskproduserte varer på grunn av nedgangen i bestanden av melkekyr. Det er et mål å dekke innenlands forbruk av storfekjøtt med norske råvarer, og tilskuddene i storfekjøttproduksjonen ble derfor økt i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 2004.

Både antall jordbruksbedrifter og sysselsettingen i jordbruket har vist sammenhengende nedgang gjennom mange år. I 2003 ble det ifølge Budsjettmemda for jordbruket utført 71 200 årsverk, mot 81 600 i 1999. Det tilsvarende en gjennomsnittlig nedgang på 3,2 prosent per år i fireårsperioden. Nedgangen fra 2003 til 2004 er foreløpig anslått til 4,9 prosent. I perioden 1999 - 2004 var den samlede produksjonen av plante- og husdyrprodukter stabil når en ser bort fra svingninger som skyldes været i det enkelte år. Det var dermed en betydelig økning i arbeidsproduktiviteten i perioden. Viktige årsaker til økt produktivitet er nedlegging av små bedrifter samt økende spesialisering og gradvis ny teknologi i de gjenværende bedriftene. Foreløpige tall fra nasjonalregnskapet indikerer en økning i produksjonen per timeverk på 3,1 prosent fra 2003 til 2004, mot 3,5 prosent fra 2002 til 2003.

Jordbruksoppgjøret i 2004 ga relativt små endringer i priser og tilskudd. For 2005 vil budsjettoverføringene reduseres med 410 mill. kroner, fra 11 184 mill. kroner i 2004. Målprisene, det vil si de prisene jordbruket har rett til å ta ut i markedet i gjennomsnitt for et avtaleår, kan økes innenfor en ramme på 40 mill. kroner. Fra 1. juli 2004 økte målprisene for melk, poteter, grønnsaker og frukt noe, mens det ble nedgang i pri-

Jordbruk, jakt og viltstell. Produksjon og faktoretterspørsel. Mrd. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2004	Volum		Pris	
		2003	2004	2003	2004
Produksjon	25,5	0,5	2,1	2,4	2,7
Produktinnsats	13,3	-3,3	-2,4	3,4	2,9
Bruttoprodukt	12,1	5,3	7,6	1,3	2,6
Bruttoinvesteringer	4,2	7,2	-3,8	-3,0	2,2
Sysselsetting ¹	123,7	-2,9	-0,9	..	..

¹ Sysselsetting i mill. utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for jordbruksvarer, jakt og viltstell. Mrd. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2004	Volum		Pris	
		2003	2004	2003	2004
Produksjon	25,7	0,4	2,2	2,4	2,7
Eksport	0,4	1,1	2,5	-21,1	0,1
Hjemmeleveranser	25,4	0,3	2,2	2,9	2,8
Import	4,8	12,5	3,6	-1,3	1,6
Innenlandsk anvendelse	30,2	2,2	2,4	2,2	2,6
Lagerendringer	2,4	2,5	5,1	..	..
Innenlandsk etterspørsel	27,7	-0,4	-2,8	1,9	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Produksjon og faktoretterspørsel. Mrd. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2004	Volum		Pris	
		2003	2004	2003	2004
Produksjon	21,7	-5,1	1,0	-8,1	10,2
Produktinnsats	15,5	4,4	3,6	0,2	3,2
Bruttoprodukt	6,2	-20,6	-4,5	-25,9	30,0
Bruttoinvesteringer	3,1	41,1	-15,3	-2,3	8,0
Sysselsetting ¹	24,6	-10,9	-1,2	..	..

¹ Sysselsetting i mill. utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Mrd. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2004	Volum		Pris	
		2003	2004	2003	2004
Produksjon	21,1	-4,3	1,3	-8,1	10,4
Eksport	9,6	17,2	4,6	-9,5	6,8
Hjemmeleveranser	11,5	-17,3	-1,6	-6,9	13,7
Import	0,7	-39,9	-2,0	-10,1	10,7
Innenlandsk anvendelse	12,2	-19,9	-1,6	-7,1	13,5
Lagerendringer	-1,6	-5,0	-12,7	..	..
Innenlandsk etterspørsel	13,8	-16,0	11,9	-1,6	14,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sene for korn, egg, svine- og fjørfekjøtt. For å få full oversikt over utslaget for de enkelte produksjoner, må endringene i produsentprisene ses i sammenheng med endringene i ulike tilskudd. Jordbruksoppgjøret 2004 omfattet også 200 mill. kroner i såkalte ledige midler, overført fra 2003.

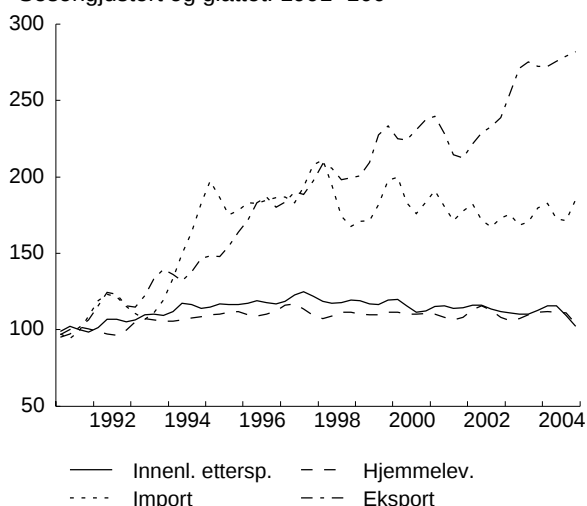
Foreløpige normaliserte regnskapstall fra Budsjettmemda for jordbruket viser 148 600 kr i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk i 2003, eksklusive den skattemessige virkningen av inntektsfradraget i

Produksjon og investering i primærnæringene 1991=100

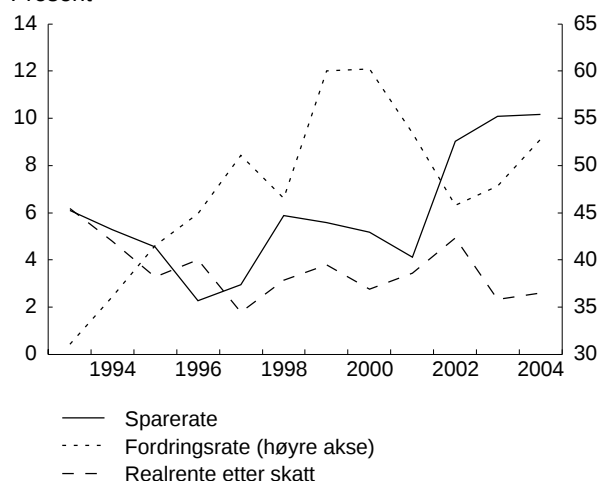
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Volumutviklingen for varer fra primærnæringene Sesongjustert og glattet. 1991=100

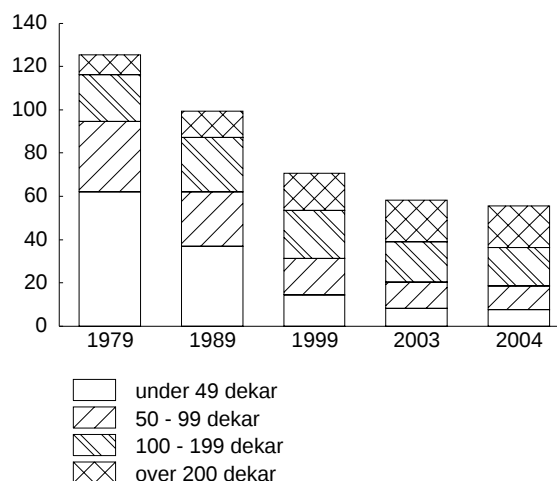
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sparerate, netto fordringsrate og realrente etter skatt 1993 - 2004 Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Antall jordbruksbedrifter (i tusen), etter størrelsen på jordbruksarealet i drift

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

næringsinntekten fra jordbruket. Dette tilsvarer 51 prosent av årslønna til en industriarbeider. Inntektene for jordbrukere og industriarbeidere er ikke fullt ut sammenlignbare, men indikerer likevel betydelige inntektsforskjeller. Fra 2003 til 2004 er gjennomsnittlig jordbruksinntekt anslått å ha økt med 12 200 kr per årsverk, til 160 800 kr. Viktige årsaker til økningen er reduksjon i kostnader til energi, særlig elektrisk kraft, lavere rente på lånt kapital og nedgang i antall årsverk.

De foreløpige tallene fra nasjonalregnskapet viser at produksjonen i jordbruket økte med 2,1 prosent fra 2003 til 2004, pris på solgte varer økte med 2,7 prosent, mens produktinnsatsen i faste priser falt med 2,4 prosent. Samlet førte dette til en økning i bruttoproduktet i faste priser med 7,6 prosent fra 2003 til 2004, mot 5,3 prosent fra 2002 til 2003. I 2004 utgjorde

jordbrukets bruttoprodukt 0,7 prosent av bruttonasjonalproduktet.

Bruttoinvesteringene i jordbruket målt i faste priser er anslått å ha falt noe fra 2003 til 2004. Økt leasing av maskiner og innleie av maskinentreprenører virker i retning av reduserte investeringer i primærjordbruket. På den annen side meldes det om nær 20 prosent økning i antall solgte traktorer fra 2003 til 2004, og rundt 80 prosent av disse selges til jordbruket. Det skjedde også en betydelig bygging av nye driftsbygninger i tilknytning til et økende antall samdrifter.

Foreløpige tall fra tømmermålingen i 2004 viser en økning i avvirket tømmer for salg på knapt 10 prosent fra året før, fra vel 6,7 mill. m³ til vel 7,3 mill. m³. Da tømmeravvirkningen i 2003 var den laveste siden midten av 1970-tallet, er likevel 2004-avvirkningen

Strukturutviklingen i melkeproduksjonen

Melk er den viktigste enkeltvaren som produseres i norsk jordbruk, både regnet etter inntekt og sysselsetting. Ifølge totalkalkylen for jordbruket 2003 stod melk for 29 prosent av de totale inntektene. Kjøtt utgjorde 35 prosent, men i dette tallet inngår også storfekjøtt som i mange tilfeller er et "biprodukt" i melkeproduksjonen. Produksjon av kumelk dominerer med 16 600 bedrifter og drives over hele landet. Produksjon av geitemelk drives bare av knapt 600 bedrifter og er konsentrert til visse distrikter.

Melk er den mest regulerte produksjonen i norsk jordbruk. Siden 1983 har produksjonen vært styrt av produsentkvoter for å tilpasse produksjonen til det norske markedet. For å få til en viss strukturendring, ble det i 1997 innført en ordning med omsetning av melkekvoter. De første årene var staten eneste kjøper, og kvotene ble kjøpt til en administrativt bestemt pris. Oppkjøpene blir finansiert med midler over jordbruksavtalen. Fra 2003 ble det adgang til å omsette 30 prosent av enkeltkvotene direkte i markedet, og fra 2005 økes denne andelen til 60 prosent.

Interessen for å kjøpe kvoter blant produsentene som ønsker å satse videre på melkeproduksjon har vært større enn tilbudet for videresalg. En betydelig del av kvotene oppkjøpt av staten har likevel ikke blitt solgt ut igjen. Det innenlandske forbruket av melk og melkeprodukter har vært synkende i flere år, og en har ønsket å unngå overproduksjon for å holde oppe produsentprisen. Fra 1997 til 2004 har melkeproduksjonen gått ned fra ca. 1700 mill. liter til ca. 1500 mill. liter. De aller siste årene har nedgangen flatet ut, og mesteparten av de oppkjøpte kvotene har blitt solgt ut igjen.

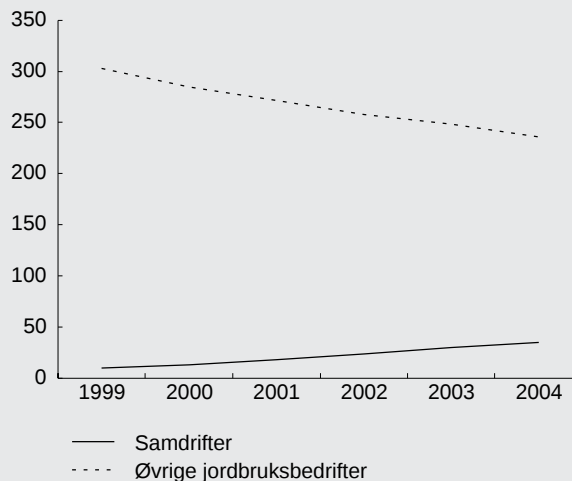
Siden 1930-tallet har det eksistert prisutjevningsordninger for melk som har sikret melkeprodusentene en høyere gjennomsnittspris enn de ville ha fått i et fritt marked og om lag lik pris uavhengig av anvendelse og geografisk lokalisering av produksjonen. I 1997 ble det etablert en ny markedsordning der det blant annet ble lagt til rette for meieridrift utenom TINE Norske Meierier. Fra 1. januar 2004 ble det iverksatt endringer i markedsordningen; TINE, som markedsregulator, skal ha et administrativt og regnskapsmessig skille mellom melk som råvare og den videre foredlingen av melka. Videre har TINE fått utvidet plikt til å forsyne konkurrerende industri med råvarer.

I de siste års jordbruksavtaler har strukturtiltak i melkeproduksjonen fått økt fokus. Blant annet har reglene for pro-

duksjonstilskudd omfattet et ekstratilskudd til samdrifter for å stimulere etablering av slike. En samdrift i melkeproduksjon vil si at to eller flere melkeprodusenter (med kvote) går sammen om felles produksjon. Først på 1990-tallet var det rundt 100 samdrifter, i 1998 var tallet 264. Senere har antallet økt sterkt, og i 2004 var det 1 138 samdrifter med en gjennomsnittlig buskapsstørrelse på 31 melkekyr. Gjennomsnittet for øvrige bedrifter med melkeproduksjon var 15 kyr i 2004, mot 13 kyr i 1998. Fra 1998 til 2004 sank antall øvrige produsenter av kumelk med 8000. Fra og med 2004 er det satt et tak på 5 deltakere ved etablering av samdrift og et kvotetak på 750 000 liter. Med en gjennomsnittlig ytelse per år per ku på 6 500 liter tilsvarer det 115 kyr. Regelverket for produksjonstilskudd vil gradvis bli harmonisert med regelverket for de øvrige bedriftene som driver melkeproduksjon.

Det antas å være uutnyttede stordriftsfordeler i norsk melkeproduksjon, og sammenslåing av buskaper vil derfor kunne gi en mer effektiv produksjon. Etablering av samdrift fører dessuten ofte med seg nybygg eller modernisering av eksisterende fjøs. I tillegg gir samdrift muligheter for ordnet fritid og ferie for deltakerne samt et faglig og sosialt fellesskap.

Antall melkekyr i samdrifter og i øvrige jordbruksbedrifter i 1000
1999 - 2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

blant de laveste på mange år. Prisene på tømmer økte svakt i 2004. Verdien av førstehåndsomsetningen er dermed anslått til ca. 2,4 milliarder kr, en økning på 12,5 prosent fra 2003. I tillegg til avvirkning av tømmer kommer avvirkning av virke til ved, men kvantum og verdi av vedavvirkningen er usikker. Importen av tømmer var fortsatt høy i 2004, men en betydelig økning i prisene internasjonalt gjør at industrien nå orienterer seg mer mot norsk tømmer. Fra årsskiftet 2004 - 2005 økte derfor prisene noe på norsk tømmer,

og det forventes at dette gir ytterligere aktivitetsøkning i skogbruket.

Stadig mer av avvirkningen (hogst og terrengtransport) utføres av entreprenører. Fra 1999 til 2003 økte andelen målt i volum fra 78 til 88 prosent. I samme perioden var det en svak nedgang i utgiftene per m³ for avvirkning utført av entreprenør, målt i løpende priser. Andelen tømmer som ble hogd med hogstmaskin økte på landsbasis fra 67 prosent i 1999 til 85

prosent i 2003. Fra 2002 til 2003 var det en stor nedgang i omfanget av skogkulturarbeider (planting, ungskog- og gjenvekstpleie og grøfting). Dette antas å ha sammenheng med fjerning av statlige tilskudd i 2003. Foreløpige rapporter tyder på at aktiviteten har økt noe i 2004.

De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser at produksjonen i skogbruket, målt i faste priser, økte med 7,5 prosent fra 2003 til 2004. Endringer i produktinnsatsen er foreløpig anslått tilsvarende. For siste året blir dermed økningen i skogbrukets bruttoprodukt også 7,5 prosent. Anslag for bruttoinvesteringer i skogbruket viser samme nivå i 2003 og 2004.

Fiske, fangst og fiskeoppdrett

For de tradisjonelle havfiskeriene var 2003 et dårlig år både med hensyn til fangstkvantum og oppnådde førstehåndspriser. En generell svikt i markedene og en sterk norsk krone deler av året var hovedårsaken til de lave prisene. Fra 2003 til 2004 var det en svak nedgang i samlet fangst av de viktigste fiskeslagene, mens prisene økte betydelig, for eksempel økte prisen for torsk og sei med respektive 15 og vel 4 prosent. Samlet førstehåndsverdi økte med 1,3 milliarder kr eller 15 prosent, til i alt 10,1 milliarder kr. Fangsten av viktige fiskeslag som torsk, hyse og sild økte. Kolmulefangsten økte ytterligere i 2004, mens fangsten av annen industrifisk gikk ned. Blant annet ble fangsten av lodde kraftig redusert og var i 2004 bare ca. 10 prosent av fangstene i 2001 og 2002. Dette skyldes at det i 2004 ikke ble tildelt kvoter for loddefiske i Barentshavet på grunn av kraftig nedgang i bestanden. I 2004 ble 43 prosent av samlet fangst brukt til produksjon av mel, olje, dyre- og fiskefôr, om lag uendret fra 2003.

Målt i faste priser indikerer tallene fra nasjonalregnskapet en nedgang i produksjonen i fiske- og fangstnæringen fra 2003 til 2004. Nedgangen har hovedsakelig sammenheng med lavere fangst av sei, makrell, reke og lodde, men det var en økning i fangstene både av torsk, kolmule og sild. Prisene på de fleste fiskeslagene økte fra 2003 til 2004, noe som medførte en sterk økning i fangstinntektene. På 1990-tallet og fram til 2001 varierte bruttoinvesteringene fra år til år, men med stigende trend. I denne perioden foregikk det en betydelig fornying av fiskeflåten og kjøp av kvoter. Fra 2001 til 2002 falt investeringene kraftig, for så å øke fra 2002 til 2003. Informasjonsgrunnlaget for investeringene for 2004 er foreløpig svakt, men tallene tyder på noe lavere investeringer dette året enn i 2003.

Oppdrettsnæringen har vært i gjennom 2 - 3 år med meget anstrengt økonomi. Fra 2000 til 2003 sank eksportprisen for fersk laks, som er den klart viktigste eksportvaren, med 33 prosent. I samme periode økte likevel eksportert mengde med 19 prosent. Foreløpige

tall for 2004 viser en prisoppgang fra 2003 til 2004 på 6,6 prosent, og eksportkvantumet har fortsatt å øke. Næringen er svært avhengig av eksport, regnet i verdi går om lag to tredjedeler av lakseeksporten til EU15. 2004 var nok et år med problematisk tilgang til dette viktige markedet. Årsaken er anklager mot norske oppdrettere om dumpingsalg, framsatt av oppdrettere i EU-land. I 2004 har ørret hatt straffetoll og lakseproducentene har slitt med usikkerhet, noe som i sin tur har påvirket slaktetidspunkter. Periodevis mye slaktet fisk har presset prisene. Fra 15. august innførte EU-kommisjonen midlertidige beskyttelsestiltak i form av en importkvote fra Norge på 164 000 tonn, som skulle vare fram til 6. februar 2005. Tiltaket ble avvirket i desember, men fra 6. februar 2005 har EU på nytt innført restriksjoner i form av kvote og minstepris. Regjeringen vil bringe denne saken inn for WTO.

De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser at produksjonen i fiskeoppdrett, målt i faste priser, økte med 6,3 prosent fra 2003 til 2004. Fra 2003 til 2004 er det beregnet en økning i prisene på 6,8 prosent, mens det var en prisnedgang på 9,2 prosent fra 2002 til 2003. Målt i faste priser er produktinnsatsen anslått å øke med 6,3 prosent fra 2003 til 2004. Dette gir en tilsvarende relativ økning i bruttoproduktet. Foreløpig bruttoinvestering framkommer ved framskriving basert på produksjonen, og følgerlig er økningen 6,3 prosent.

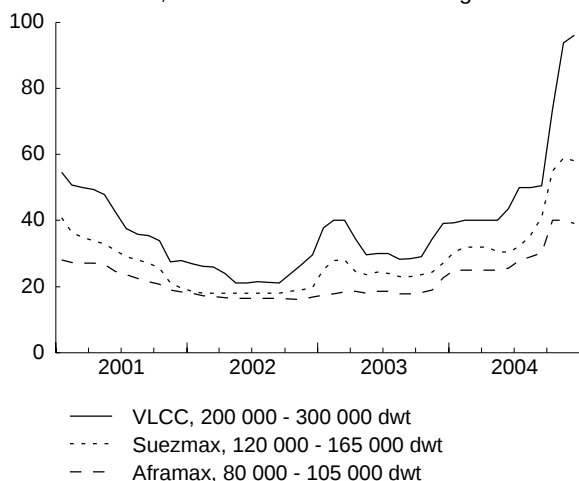
Utenriks sjøfart

Produksjonen i utenriks sjøfart målt i løpende priser vokste med 16,4 prosent fra 2003 til 2004. Veksten skyldes en økning i prisene på 21,4 prosent. Prisutviklingen kan relateres til at rateutviklingen var sterk innenfor både tank- og tørrlastmarkedet, mens volumet sank med 4,1 prosent. De foreløpige tallene tyder på at fraktinntektene økte mer enn prisen på driftsutgiftene inklusive bunkers, noe som medfører en vesentlig bedring av lønnsomheten i næringen.

For tankmarkedet ble 2004 et meget godt år. Fraktratene målt i tusen US dollar per dag økte i løpet av året for de tre største skipsgruppene VLCC, Suezmax og Aframax. Tankmarkedet er meget følsomt overfor svingninger i verdensmarkedet for olje, ettersom frakt av olje står for mesteparten av fraktinntektene. For 2004 anslår det internasjonale energibyrå (IEA) at etterspørselen etter olje på verdensbasis økte med 3,3 prosent, den høyeste veksten på 30 år ifølge Fearnleys Monthly. Mye av veksten skyldes høyere etterspørsel i Kina.

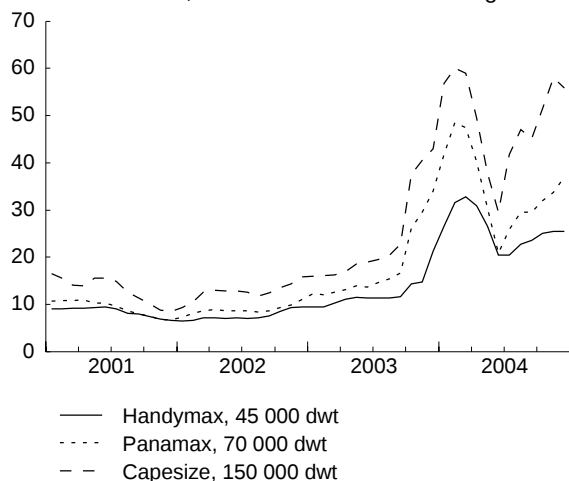
Den sterke økonomiske veksten i Asia, fortrinnsvis i Kina, har fortsatt inn i år 2004. Fraktratene, målt i tusen US dollar per dag for skip i gruppene Capesize, Panamax og Handysize, falt da landets regjering varslet tiltak for å kjøle ned økonomien i vår. Særlig bidrar økt vekst i stålindustrien, men også høyere forbruk av

Utvikling i fraktrater for frakt av olje. 2001 - 2004 Basert på noteringer i 1000 US dollar per dag Tankindekser, 12 måneders tidsbefraktning

Kilde: Fearnleys Monthly.

Utvikling i fraktrater for frakt av tørrbolk. 2001 - 2004 Basert på noteringer i 1000 US dollar per dag Tørrbolkindekser, 12 måneders tidsbefraktning

Kilde: Fearnleys Monthly.

kull har bidratt positivt til utviklingen i fraktratene innen tørrlast.

I løpet av fjorårets tre første kvartal ble den norske utenriksflåten redusert med 29 skip til 1 593 skip. Målt i dødvekttonn (dwt) var reduksjonen på 2,1 millioner dwt. ifølge tall fra Rederiforbundet. Verdien av den norske utenriksflåten var ved utgangen av 3. kvartal på 21,8 mrd. US dollar, en økning på 2,1 mrd. US dollar gjennom året. I den norske flåten, som består av norsk- og utenlandsregistrerte skip, har andelen norskregistrerte skip falt noe siden 2003.

Sammensettingen av den norske utenriksflåten endret seg lite i løpet av fjorårets tre første kvartal. Kjemikalietankskip, oljetankskip, bulkskip og offshore serviceskip var de dominerende skipstypene. I antall var tørrlastskipene den desidert største gruppen med 41 prosent av totalen. Målt i dwt var oljetankflåten

Kort om utenriks sjøfart

Utenriks sjøfart er en internasjonal næring. Et skip kan eies av et selskap i ett land, drives av et selskap i et annet land, og være registrert i et tredje. Eierstrukturen er ofte kompleks, og bidrar til at det i praksis er vanskelig å avgrense norsk utenriks sjøfart. Nasjonalregnskapet regner inntekter og utgifter knyttet til driften av et skip som driftsinntekter og -utgifter for Norge dersom operatøren av skipet er norsk. Norske selskapers inntekter knyttet til utleie av skip til norske eller utenlandske selskap, ved såkalt tidsbefraktning (t/c) eller bareboatbefraktning, regnes også som norsk produksjon. Norske selskapers datterselskap i utlandet, som ofte står for driften av selskapets skip, regnes ikke som norske selskaper, og bidrar derfor ikke til norsk produksjon.

Når det gjelder skipets nasjonalitet, bestemmes denne ut i fra nasjonaliteten til skipets eier. Som hovedprinsipp skal den norske eierandelen være minst 50 prosent for at skipet skal regnes som norsk. Dette gjelder uavhengig av hvilket flagg skipet seiler under.

Produksjon og faktoretterspørsmål. 2003-2004. Prosentvis endring fra året før

	Løpende priser		Volum		Pris	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Produksjon	-0,2	16,4	-5,7	-4,1	5,8	21,4
Produktinnsats	1,2	11,3	-5,7	-4,1	7,3	16,1
Bruttoprodukt	-4,1	31,1	-5,7	-4,1	1,7	36,7
Bruttoinvesteringer	-46,0	82,5	-50,7	92,6	9,6	-5,3
Sysselsetting	76,6 ¹	75,8 ¹	-2,2 ¹	-1,0 ¹	-0,6 ²	1,0 ²

¹ Total sysselsetting i millioner utførte timeverk.

² Lønnskostnader per lønnstakertimeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

størst med 35 prosent. I verdi, eksklusive rigger, utgjorde offshore serviceskip den største gruppen med 20 prosent av totalverdien. Oljetankskip hadde en andel på 17 prosent, mens kjemikalieskipene og gruppen andre tørrlastskip hadde lik andel på 16 prosent av totalverdien.

I utenriks sjøfart ble det foretatt bruttoinvesteringer i fast realkapital for 3,8 milliarder kroner i 2004. Målt i faste priser tilsvarer dette en økning på 92,6 prosent fra året før. Hvis vi sammenligner med utviklingen fra siste halvdel av nittitallet er bruttoinvesteringene i næringen likevel på et meget lavt nivå.

Sysselsettingen i næringen, som også omfatter utenlandske sjøfolk på norske skip, falt noe i løpet av fjoråret. Antall sysselsatte selvstendige og lønnstakere for 2004 er foreløpig beregnet til 40 800, mot 41 800 i 2003.

Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge. Prosentvis endring fra året før

	Mrd. kr ¹ 2004	Produksjon				Sysselsetting			
		Volum		Pris		Nivå ²		Utvikling	
		2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Varehandel	247,0	3,1	4,5	-0,8	0,8	447,4	465,8	1,5	4,1
Hotell- og restaurantvirksomhet	44,5	-2,6	0,1	2,5	2,0	78,7	79,9	-1,6	1,4
Innenriks sjøfart	9,2	5,6	3,0	-2,5	4,2	13,0	13,3	1,2	2,1
Transport ellers	130,0	-2,3	2,7	1,8	-0,1	147,2	148,3	-3,2	0,7
Post- og telekommunikasjon	84,3	6,1	6,6	-0,3	-1,0	52,1	52,9	-3,4	1,5
Finansiell tjenesteyting	86,8	4,5	4,3	1,5	0,5	70,3	71,4	-2,1	1,6
Forretningsmessig tjenesteyting	286,0	3,1	3,8	1,4	2,9	301,8	312,6	0,0	3,6
Personlig tjenesteyting	124,4	3,5	2,7	2,6	3,6	218,7	227,0	1,7	3,8
Sum private tjenesteytende næringer	1012,2								

¹ Nivå tall i løpende priser.² Millioner utførte timeverk, lønnstakere og selvstendige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge

De private tjenesteytende næringene utgjorde 44,8 prosent av bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge i 2004. Denne andelen har stort sett vært stigende de senere årene, og var til sammenligning 41,9 prosent i 1990.

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall bidro utviklingen for private tjenesteytende næringer i fastlands-økonomien til å trekke opp veksten i BNP for Fastlands-Norge i 2004. Målt i faste priser økte bruttoproduktet med 4,3 prosent fra 2003 til 2004, mens tilsvarende vekst for Fastlands-Norge var 3,4 prosent. Forretningsmessig tjenesteyting, varehandel og finansiell tjenesteyting bidro spesielt, og disse tre områdene forklarte om lag 40 prosent av veksten.

Private tjenesteytende næringer utgjorde 45,4 prosent av sysselsettingen i Fastlands-Norge i 2004 mot 44,9 prosent i 2003. Tallet på sysselsatte hadde en moderat vekst på 1,2 prosent sammenlignet med året før, mens bruken av arbeidskraft målt i timeverk økte med 3,2 prosent. Siden sysselsettingen og timeverk økte mindre enn bruttoproduktet, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene at veksten i arbeidsproduktiviteten fortsatte også i 2004. Dette har vært trenden siden slutten av 90-tallet. Lønnsomheten økte også i disse næringene i 2004, og forretningsmessig tjenesteyting bidro mest.

Forretningsmessig tjenesteyting utgjorde 12,5 prosent av produksjonsvolumet for Fastlands-Norge, og 27,7 prosent av produksjonsvolumet i de private tjenesteytende næringene. Næringen hadde en positiv, men avtakende vekst på slutten av 90-tallet og inn i dette århundret. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 2003 og 2004 viser positiv og økende vekst i næringen. Det var spesielt teknisk konsulentvirksomhet og formidling og utleie av arbeidskraft som bidro til denne utviklingen. Sysselsettingen målt i timeverk utført av selvstendige og lønnstakere viste en økning på 3,6 prosent fra 2003 til 2004. Veksten i timeverkene

skyldtes en økning i sysselsatte personer på 1,9 prosent, flere arbeidsdager og lavere sykefravær.

Varehandelsnæringen utgjorde 11,4 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2004, om lag som i 2003. Produksjonen målt i faste priser økte med 4,5 prosent, mens sysselsettingen målt i utførte timeverk økte med 4,1 prosent. Den sterke veksten i varehandelen forklares av veksten i husholdningenes konsum.

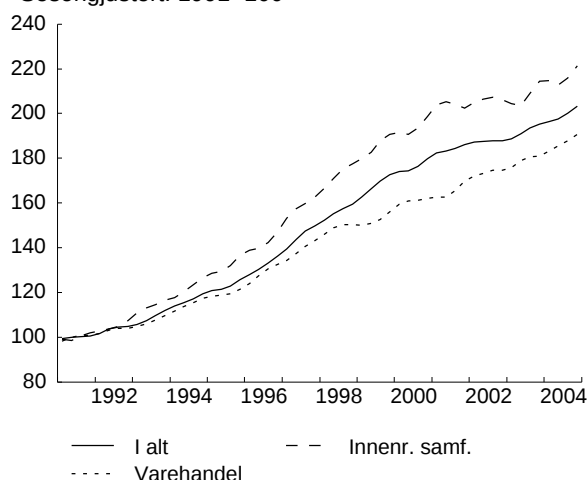
Også post- og telenæringen hadde en positiv utvikling i 2004. Tallene viste sesongjustert nedgang 1. halvår, mens de 2. halvår hadde en sterk vekst. Dette medførte at bruttoproduktet målt i faste priser økte med 5,5 prosent på årsbasis. Det var først og fremst telenæringen som bidro til denne veksten. Prisene på produksjonen gikk ned med 1,0 prosent sammenlignet med 2003. Prisnedgangen skyldtes den økte konkurransen i telemarkedet og medførte at lønnsomheten i næringen kun hadde en moderat økning.

Målt i faste priser viste produksjonen i næringen jernbane og sporvei en økning på 5,7 prosent. Året før ble produksjonen redusert med 6,5 prosent. Økningen fra 2003 til 2004 var sterkest i persontrafikken. Foreløpige tall for prisutviklingen viser en nedgang på 1,4 prosent.

Målt i faste priser økte produksjonen i landtransport ellers med 2,6 prosent i 2004. Fra 2002 til 2003 gikk produksjonen ned med -0,8 prosent. Tjenester tilknyttet transport inkluderer blant annet lasting, lagring, lossing og drift av gods- og transportsentraler samt havne- og kaianlegg. Denne næringen hadde en produksjonsøkning i volum på 1,0 prosent sammenlignet med året før. Produksjonsvolumet gikk ned med 2,5 prosent fra 2002 til 2003.

Foreløpige tall for luftfartsnæringen viser en økning i produksjon i faste priser på 7,1 prosent fra 2003 til 2004. Denne veksten må både ses i sammenheng med at sterk konkurranse i markedet har gitt lavere priser og at vi har generell økonomisk vekst. Tall over

**Produksjon i privat tjenesteyting,
Fastlands-Norge utenom boligjenester**
Sesongjustert. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

trafikkutviklingen fra Avinor viser at antall passasjerer til og fra utlandet økte med 13,6 prosent. Produktinnsatsen målt i faste priser viste lavere vekst enn produksjonen. En årsak til dette er økt kapasitetsutnyttelse på flyene. Bruttoproduktet for luftfartsnæringen gikk dermed opp med 13,5 prosent målt i faste priser. Priskonkurranse på produksjonssiden kombinert med høye drivstoffkostnader bidro til at lønnsomheten i næringen falt.

Foreløpige tall for finansnæringen viser en volumøkning i produksjonen på 4,3 prosent. Økningen skyldtes hovedsaklig økt utlåns- og innskuddsvekst i bankene. Særlig bidro høy kredittetterspørsel fra husholdningene mye til veksten. Dette må ses i sammenheng med en lav realrente og dermed stor etterspørsel etter bolig fra husholdningene. Innskuddsveksten var også høy sett i lys av det lave rentenivået, noe som impliserer at publikum ønsker å plassere tradisjonelt. Produksjonen målt i løpende priser økte med 4,9 prosent og prisen på produksjonen med 0,5 prosent fra 2003 til 2004. Den lave prisveksten skyldtes hovedsakelig redusert rentemargin på bankenes utlån og innskudd, mens prisen på forsikringstjenestene og de betalte banktjenestene dro i motsatt retning. Rentemarginen var lav som følge av det lave rentenivået og sterk konkurranse i markedet. Sysselsettingstallene for næringen viste en svak nedgang i forhold til 2003.

Arbeidsmarkedet

Foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) viser en økning i samlet sysselsetting på 0,2 prosent i 2004. Året før var det en nedgang på 0,6 prosent. Ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU) var arbeidsledigheten uendret på 4,5 prosent av arbeidsstyrken sammenlignet med året før. Arbeidsstyrken (summen av sysselsatte og ledige) forble dermed tilnærmet uendret fra 2003 til 2004, på samme måte som fra 2002 til 2003. Samtidig økte befolkningen i aldersgruppen 16-74 år med 0,8 prosent, noe som innebærer at yrkesprosenten (som angir forholdet imellom arbeidsstyrken og befolkningen i arbeidsdyktig alder) også i fjor gikk ned i forhold til det historisk sett høye nivået fra de siste årene. Det er typisk for perioder med høy ledighet at en del arbeidssøkere trekker seg ut av arbeidsstyrken, ettersom det er vanskeligere å skaffe seg jobb enn ellers. Og siden ledigheten ennå ikke har vist sikre tegn til nedgang, vil nok en del fortsatt holde seg borte fra arbeidsmarkedet.

De sesongjusterte tallene fra AKU viser en beskjeden oppgang i sysselsettingen i perioden fra 1999 til våren 2002, før den begynte å gå nedover frem til sommeren 2003. Deretter har tallet på sysselsatte vist en klar stigning, og var ved utgangen av fjoråret omtrent like høyt som toppnivået fra våren 2002. Arbeidsledig-

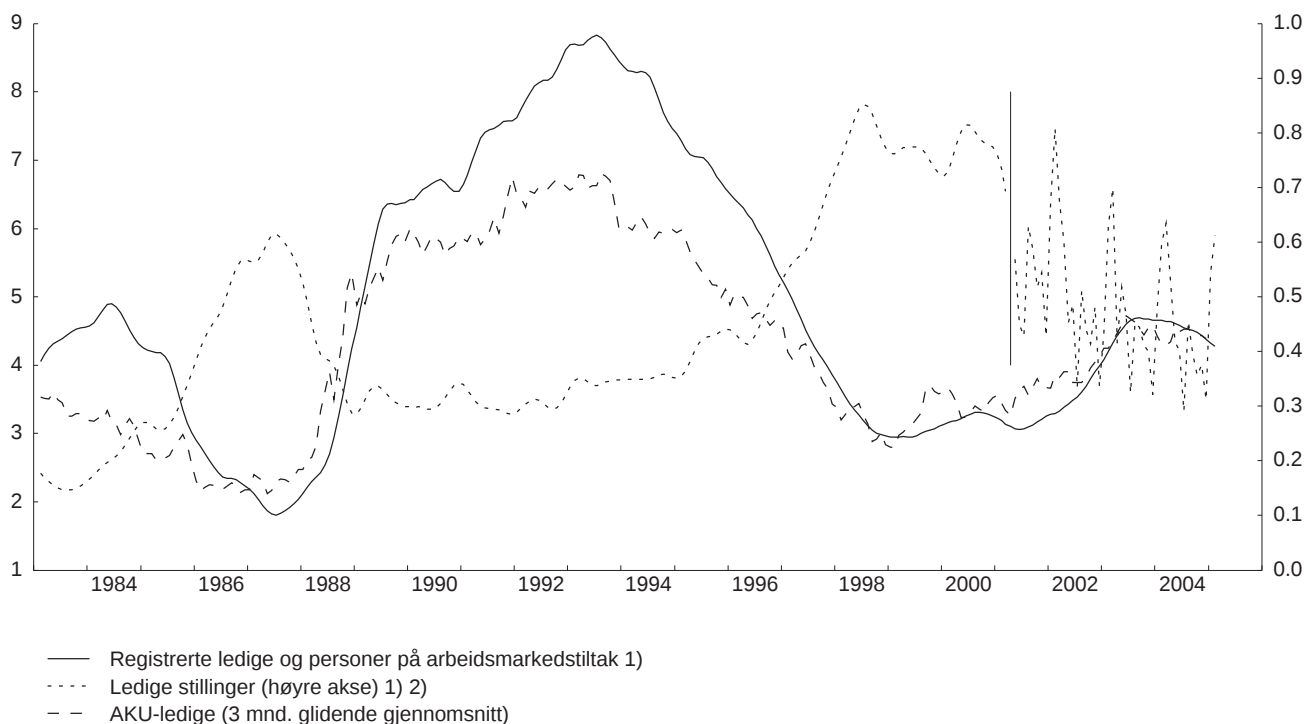
heten, målt i AKU, er klart stigende i perioden fra 1999 til sommeren 2003, og spesielt mot slutten av perioden er økningen sterk. Siden har ledigheten flatet helt ut og stabilisert seg på et nivå rundt 4,4-4,5 prosent. Den sesongjusterte AKU-ledigheten ble redusert med 2 000 personer fra 3. til 4. kvartal 2004. Nedgangen er imidlertid klart innenfor feilmarginen for endringstall i utvalgsundersøkelsen. Dette bildet gjenfinnes til dels også i tallene fra Aetat. Den sesongjusterte registrerte ledigheten har vært relativt stabil fra 1998 t.o.m. 1. halvår 2001, for deretter å øke markert frem til sommeren 2003. Siden har tallene holdt seg stabile, men vist antydning til nedgang ved slutten av fjoråret. Den månedlige tilgangen på ledige stillinger annonsert i media i fjor var i gjennomsnitt den samme som i 2003, men betydelig lavere enn tidligere år.

Sysselsettingen

De foreløpige tallene fra KNR viser at det i 2004 i gjennomsnitt var sysselsatt 2 303 000 personer, en oppgang på 0,2 prosent fra året før. Etter at en hadde høye tall for sysselsettingen i 2001 og 2002, gikk den ned i 2003. I 2004 ser vi altså indikasjoner på at en vender tilbake til sysselsettingsvekst igjen. Både lønns-takere og selvstendig næringsdrivende bidro til den

Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall. 1983-2005

Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 1999.

2) Brudd i statistikken for beholdning av ledige stillinger fom. mai 2001. Dataene er derfor ikke glattet og sesongjustert etter dette.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

beskjedne oppgangen i samlet sysselsetting i fjor. Mens lønnstakersyssselsettingen gikk opp med 0,2 prosent, blir økningen i tallet på selvstendig næringsdrivende anslått til 0,4 prosent.

Antallet utførte timeverk gikk opp med 2,1 prosent fra 2003 til 2004, en sterkere økning enn for antallet sysselsatte. Oppgangen i sysselsettingen siste år kom blant deltidssysselsatte, ifølge AKU, mens antallet sysselsatte på heltid var tilnærmet uendret. Nedgangen i sykefraværet (se nedenfor) samt ekstra mange arbeidsdager er med på å forklare at antallet utførte timeverk hadde en sterkere oppgang enn det utviklingen i sysselsettingen skulle tilsi. Utviklingen i sysselsettingen var ganske lik for menn og kvinner, men en kan finne forskjeller innenfor aldersgrupper. Blant menn økte antallet sysselsatte på deltid med 8 000 i forhold til 2003, mens antallet på heltid var om lag uendret. For kvinner var oppgangen blant deltidssysselsatte svakere enn for menn. Økningen i sysselsettingen var sterkest blant deltidsarbeidende menn i alderen 25-54 år. I en egen boks i dette kapittelet, «Jobber vi lite i Norge», diskuteres arbeidstiden i Norge sammenliknet med andre OECD-land. Det argumenteres for at slik sammenlikninger er problematiske fordi det har vist seg vanskelig å lage sammenliknbar statistikk på dette området. Der nest må en være oppmerksom på at resultater av slike sammenlikninger påvirkes av om en måler arbeidstid per person eller per sysselsatt.

Det var nedgang i sysselsettingen i 2004 både i industrien og i primærnæringen, mens privat tjenesteyting, bortsett fra samferdsel, viste vekst i forhold til året før. Industrisyssselsettingen (inkl. bergverksdrift) hadde en nedgang på 3,0 prosent fra året før, og gikk tilbake for sjette året på rad. Antallet utførte timeverk gikk imidlertid ned med kun 0,2 prosent. Det var spesielt skipsbygging, kjemisk råvareindustri, samt tekstil-

og bekledningsindustri som prosentvis gikk mest ned. Varehandel (ekskl. bilreparasjon) hadde, som i 2003, en oppgang i forhold til året før, på 1,6 prosent. Antallet utførte timeverk økte med 4,1 prosent. Totalt sett gikk tallet på sysselsatte i offentlig forvaltning opp med 3 000 personer eller 0,4 prosent i 2004. Antallet utførte timeverk økte med 2,0 prosent i forhold til året før. Statlig forvaltning hadde en vekst i sysselsettingen på 2,5 prosent, mens det var en svak nedgang i den kommunale forvaltningen.

I 2004 ble trenden med økende sykefravær (som hadde vart siden 2001) brutt, i følge den sentrale sykefraværstatistikken. Sammenligner man gjennomsnittet for de 3 første kvartalene i 2003 og 2004 var nedgangen på 9,3 prosent. Nedgangen forsterket seg gjennom 2004 og den prosentvise nedgangen mellom 3. kvartal 2003 og 2004 var 20,6 prosent. Tall for 4. kvartal 2004 fra den sentrale sykefraværstatistikken

Hovedtall for arbeidsmarkedet. 1 000 personer

	Nivå 2004	Endring fra året før	
		2003	2004
Befolkning i yrkesaktiv alder 16-74 år	3 282	23	25
16-24 år	500	3	8
25-54 år	1 930	-1	-1
55-74 år	853	21	19
Arbeidsstyrken (AKU) ¹	2 382	-3	7
Arbeidsledige	106	14	0
Sysselsatte (NR) ¹	2 303	-14	4
Utenlandske sjøfolk på norske skip	24	0	-1
Statistiske avvik ²	-3	-3	2
Utførte timeverk (mill.)	3 140	-37	65

¹ Arbeidsstyrken omfatter bare personer bosatt i Norge, mens antall sysselsatte også omfatter utlendinger på norske skip. Ved summering av antall sysselsatte og arbeidsledige til antall personer i arbeidsstyrken, må derfor utenlandske sjøfolk på norske skip holdes utenfor.

² Det statistiske avviket skyldes at det er ulike statistiske kilder for arbeidsstyrken og komponentene av denne.
Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Syssselsetting og utførte timeverk etter næring. Sysselsatte i 1 000 personer, timeverk i millioner, NR. Vekstrater i prosent fra året før

	Sysselsatte personer (1 000)		Utførte timeverk (mill.)		Vekstrater fra 2003	
	Nivå 2004	Endring fra 2003	Nivå 2004	Endring fra 2003	Per- soner	Time- verk
I alt	2 303	4	3 140	65	0,2	2,1
Olje og utenriks sjøfart	69	-1	123	1	-1,2	0,5
Fastlands-Norge	2 234	5	3 017	65	0,2	2,2
Industri og bergverksdrift	270	-8	411	-1	-3,0	-0,2
Annen vareproduksjon	227	-1	392	7	-0,6	2,0
Primærnæringer	80	-3	156	-1	-3,2	-0,7
Elektrisitetforsyning	14	0	21	1	1,0	3,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	132	1	214	8	0,9	3,9
Tjenesteyting	1 014	12	1 373	42	1,2	3,2
Varehandel	321	5	430	17	1,6	4,1
Samferdsel	144	-2	215	2	-1,6	1,0
Annen tjenesteyting	549	9	728	23	1,7	3,3
Offentlig forvaltning	723	3	841	16	0,4	2,0
Statlig forvaltning	269	7	357	16	2,5	4,7
Kommunal forvaltning	454	-4	485	0	-0,8	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

er ennå ikke klare, men andre kilder, bla. 4. kvartals tall fra AKU, indikerer en ytterligere nedgang dette kvartalet.

I de første tre kvartalene i 2004 gikk sykefraværet kraftigst ned i bygg- og anleggsvirksomhet. Sett i forhold til samme periode året før, var den prosentvise nedgangen på 13,5 prosent. Også forretningsmessig tjenesteyting og industri og bergverksdrift hadde en forholdsvis kraftig nedgang, henholdsvis 11,6 og 11,4 prosent. Næringene undervisning, finansiell tjenesteyting og offentlig administrasjon hadde svakere nedgang enn gjennomsnittet, henholdsvis 5,1, 6,1 og 6,6 prosent. Dette er likevel næringer som ligger under gjennomsnittet når det gjelder nivået på sykefraværet.

I intensjonsavtalen om et inkluderende arbeidsliv mellom staten og partene i arbeidslivet, er ett av delmålene en reduksjon i sykefraværet på 20 prosent mellom 2. kvartal 2001 og 2. kvartal 2005. I 2. kvartal 2003 lå man langt fra denne målsettingen ved at tallene for dette kvartalet lå 13 prosent høyere enn tallet for 2. kvartal 2001. Når man går fram til 2. kvartal 2004 er veksten fra 2. kvartal 2001 redusert til 3 prosent og om man ser på endringen fra 3. kvartal 2001 til 3. kvartal 2004, finner vi en nedgang på 12 prosent. Med dette markante bruddet i trenden for sykefraværet virker det ikke lenger urealistisk at man vil kunne nå målsettingen i intensjonsavtalen.

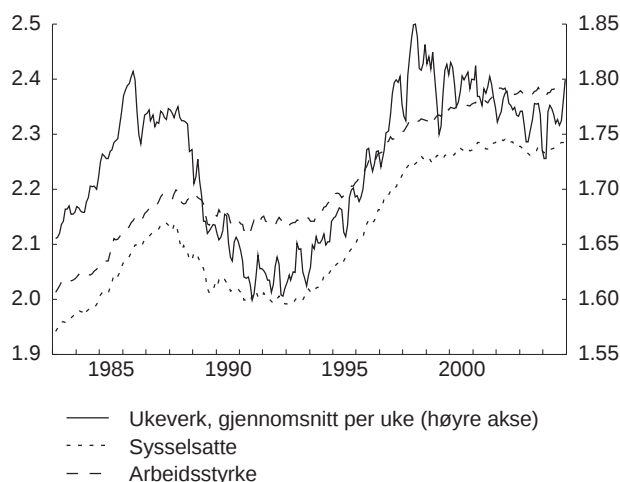
Sykefraværprosenten på 6,5 i 3. kvartal 2004 fordelte seg med 5,7 som legemeldt og 0,7 som egenmeldt (avrundete tall). Nedgangen i sykefraværet fra 3. kvartal 2003 kom i det legemeldte fraværet, det egenmeldte sykefraværet var uendret. 32,5 prosent av alt sykefravær i 3. kvartal 2004 skrev seg fra legemeldte sykefraværstilfeller som varte gjennom hele kvartalet. Tilsvarende tall for året før var 35,4 prosent.

Det er viktig å være oppmerksom på at også den offentlige skatte- og overføringspolitikken påvirker sysselsettingen. I en boks vurderes kontantstøttens langsiktige effekt på mødrenes arbeidstilbud. Kontantstøtten har medført at om lag 10 000 årsverk er trukket ut av markedsbasert arbeid. Dette betyr naturligvis at det blir utført mer arbeid i hjemmene.

Arbeidsstyrken

Ifølge AKU var det i 2004 gjennomsnittlig 2 382 000 personer i arbeidsstyrken, tilnærmet uendret fra året før. Når antallet personer i yrkesaktiv alder samtidig økte, førte dette til at den gjennomsnittlige yrkesdeltakelsen i 2004 gikk ned i forhold til året før, slik som i 2003. Det kan dermed se ut som at mange arbeidssøkere fremdeles trekker seg unna arbeidsmarkedet, ettersom vi ennå ikke har sett sikre tegn til nedgang i ledigheten. Også i årene frem mot 1993, året med den høyeste arbeidsledigheten noensinne, så en at yrkesdeltakelsen gikk ned.

Arbeidsstyrke, sysselsetting og ukeverk. 1983-2004 Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Registrerte helt arbeidsledige og ledige stillinger. Antall personer

	Februar 2005	Endring fra februar 2004
Registrerte helt ledige	91 100	-5 800
- helt permitterte	4 900	-3 100
Delvis permitterte	3 800	-1 800
Ordinære tiltaksdeltakere ¹	18 000	-3 100
Tilgang ledige stillinger annonsert i media ²	13 800	700
Beholdning ledige stillinger	14 100	400

¹ Yrkeshemmede på ordinære tiltak er ikke inkludert.

² Tilgang på registrerte ledige stillinger i løpet av en måned.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet.

Fra 2003 til 2004 var det totalt sett en befolkningsøkning på 25 000 i alderen 16-74 år. I den yngste aldersgruppen (16-24 år), som er preget av forholdsvis lav yrkesdeltakelse pga. utdanning, økte antallet personer med 8 000. I aldersgruppen 25-54 år, der yrkesprosenten er høy, var det en nedgang på 1 000 personer. Som i 2003, var økningen størst i aldersgruppen 55-74 år, med en oppgang på 19 000 personer. Innenfor denne aldersgruppen kom bortimot hele veksten blant dem under 67 år.

For befolkningen i alderen 16-74 år var yrkesdeltakelsen 72,6 prosent i 2004, mot 72,9 prosent året før. Deltakelsen har med dette gått ned for andre år på rad etter å ha økt i de 9 foregående årene. Justert for brudd i tidsserien var yrkesdeltakelsen i 2002 den høyeste som er målt i Norge, om lag 1,6 prosentpoeng over nivået i 1987, som representerer slutten på forrige konjunkturoppgang. Den gang hadde menn høyere yrkesdeltakelse enn i dag, om lag 3,1 prosentpoeng, mens yrkesdeltakelsen blant kvinner var rundt 4,5 prosentpoeng lavere enn dagens nivå. Forskjellen mellom kvinners og menns gjennomsnittlige yrkesprosent ble ytterligere redusert i fjor, og var 7,5 prosentpoeng på årsbasis. I 1987 var denne forskjellen om lag 15 prosentpoeng. I aldersgruppen 30-39 år var det i fjor en økning i yrkesprosenten, mens det i alle de øvrige

Arbeidsmarkedsstatistikken – noen forklaringer

De viktigste statistikkildene om arbeidsmarkedet er Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU) og registerstatistikken fra Aetat Arbeidsdirektoratet. Sammen med annen økonomisk statistikk danner disse grunnlaget for et helhetsbilde av arbeidsmarkedet i nasjonalregnskapet (NR/ KNR).

Arbeidskraftundersøkelsene – AKU

Tallene i AKU er beregnet på grunnlag av intervju med et utvalg av befolkningen på 24 000 personer i kvartalet. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, må en ta hensyn til utvalgsusikkerheten ved tolkning av tallene. En nærmere redegjørelse for AKU finnes i «Arbeidskraftundersøkelsen 2001» (NOS C 748) eller på <http://www.ssb.no/emner/aku/om.html>.

Sysselsatte: Personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst en times varighet i undersøkelsesuken. Vernepliktige og personer som var fraværende fra arbeid på grunn av sykdom, permisjon eller ferie er også inkludert som sysselsatte.

Arbeidsledige: Personer helt uten inntektsgivende arbeid som har søkt arbeid siste fire uker og som kan påta seg arbeid innen to uker etter intervjuetidspunktet.

Langtidsledige: Arbeidsledige med en sammenhengende ledighetsperiode på 27 uker eller mer inntil intervjuetidspunktet.

Undersysselsatte: Deltidssysselsatte personer som har forsøkt å få lengre arbeidstid. De må kunne starte med økt arbeidstid innen en måned.

Arbeidsstyrken: Summen av sysselsatte og arbeidsledige.

Yrkesprosent: Andelen av alle personer fra 16 til 74 år som er i arbeidsstyrken. Yrkesprosent innenfor en befolkningsgruppe viser andelen av befolkningsgruppen som befinner seg i arbeidsstyrken.

Statistikk fra Aetat Arbeidsdirektoratet

Aetat Arbeidsdirektoratet lager statistikk over arbeidsledige, tiltaksdeltakere og ledige stillinger hovedsakelig basert på egne registre.

Arbeidssøkere: Summen av ordinære arbeidssøkere og yrkeshemmede.

Ordinære arbeidssøkere: Arbeidsføre personer som søker inntektsgivende arbeid ved arbeidskontorene, og som er disponible for det arbeid som søkes. Hvorvidt en person er i arbeid eller ikke, er uten betydning. Ordinære arbeidssøkere omfatter arbeidssøkerstatusene registrerte helt ledige, ordinære tiltaksdeltakere, delvis sysselsatte og andre ordinære arbeidssøkere.

Registrerte helt ledige: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som har vært uten inntektsgivende arbeid de siste to ukene. Skoleungdom og personer på arbeidsmarkedstiltak regnes ikke med til denne gruppen.

Langtidsledige: Omfatter registrerte helt ledige som har hatt en sammenhengende ledighetsperiode på 26 uker eller mer inntil registreringstidspunktet. Måling av ledighetens varighet

er endret litt fra og med mai 2001. Opphold som helt ledig i mindre enn 2 uker regnes etter dette ikke som brudd i ledighetsperioden. Tidligere var denne grensen satt til 1 uke for fullt sysselsatte. Samtidig ble rutinene for registrering av starttidspunkt som helt ledig etter avsluttet tiltaksperiode endret. Nå gjøres dette maskinelt, mot manuell registrering før. Denne omleggingen kan ha betydning for statistikken.

Ordinære tiltaksdeltakere: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som ved opptellingstidspunktet deltar på ordinære tiltak. De ordinære arbeidsmarkedstiltakene inndeles i hovedgruppene Lønnstilskudd, Arbeidspraksis, Opplæring, Midlertidige sysselsettingstiltak, samt Forsøks- og andre tiltak.

Delvis sysselsatte: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som har hatt inntektsgivende arbeid i løpet av de to siste ukene, men med mindre enn normal arbeidstid og som søker arbeid med lengre arbeidstid.

Andre ordinære arbeidssøkere: Omfatter de som er i vanlig arbeid og som søker ny jobb ved å registrere seg på arbeidskontoret, skoleelever/studenter som søker jobb men har utdanning som hovedaktivitet, samt de som mottar dagpenger under etablering av egen virksomhet.

Yrkeshemmede: Omfatter arbeidssøkere som på grunn av ulik funksjonshemming har vansker med å få arbeid. Dette er personer som vurderes med sikte på yrkesmessig attføring eller som er på attføringstiltak.

Permitterte arbeidssøkere: Omfatter helt permitterte og delvis permitterte (med innskrenket arbeidstid). Helt permitterte inkluderes i statistikken over helt ledige, mens delvis permitterte anses som delvis sysselsatte.

Registrerte arbeidssøkere uten ordinært arbeid: Summen av registrerte helt ledige og sysselsatte i ordinære arbeidsmarkedstiltak (utenom yrkeshemmede). Dette omtales også som «bruttoledighet».

Fra og med 1999 endret Aetat Arbeidsdirektoratet definisjonene av registrerte helt ledige og delvis sysselsatte. Arbeidssøkerne ble tidligere gruppert som helt ledige eller delvis sysselsatte utfra eventuell avkorting i dagpengeutbetalingen. Personer med uavkortet dagpengeutbetalinger ble automatisk registrert som helt ledige, mens personer med avkorting ble registrert som delvis sysselsatte. Fra og med 1999 er det hvorvidt arbeidssøkerne oppgir å ha vært i lønnet arbeid eller ikke de siste to ukene som avgjør om de skal regnes som delvis eller helt ledige. Definisjonsendringen medførte en tallmessig økning i ledigheten på ca. 7 prosent i gjennomsnitt for 1999, hvilket tilsvarte en nedgang i delvis sysselsatte på ca. 10 prosent.

Fra og med mai 2001 startet Aetat overgangen til et nytt saksbehandlingssystem, ARENA. Rutiner og metoder for registrering av arbeidssøkere og ledige stillinger er endret. Aetats analyser tyder på små endringer i statistikken over beholdningen av helt ledige, delvis sysselsatte, ordinære tiltaksdeltakere og yrkeshemmede, mens det var klare brudd i statistikken over beholdningen av ledige stillinger og i alle dataserier som er fordelt på yrke.

Forts.

Forts.

Aetat har fra mai 2004 endret definisjonen av tilgang ledige stillinger, ved at vakter meldt til Aetat ikke lenger regnes med. Virkningen er et statistisk brudd, ved at antallet stillinger i tilgang er lavere enn før.

Nasjonalregnskapet (NR/KNR)

Sysselsatte personer: Gjennomsnittlig antall sysselsatte over året. Dette begrepet ligger nær opp til tilsvarende definisjon i AKU.

Utførte timeverk: Antall utførte timeverk over hele året (inklusive overtid).

Normalårsverk: Antall sysselsatte omregnet til heltidssysselsatte. For lønnstakere benyttes andel av full stilling eller dellønnsbrøk som vekt, for selvstendige tas det utgangspunkt i arbeidstiden for mannlige selvstendige. Utgangspunktet for definisjonen er at timeverkstallet i et normalårsverk er lik faktisk årlig arbeidstid for heltidssysselsatte.

Kilder til avvik

Justert for systematiske nivåforskjeller er det gjennomgående god overensstemmelse i anslaget på totalt antall sysselsatte i nasjonalregnskapet (NR) og i AKU. Den systematiske nivåforskjellen skyldes at utlendinger i utenriks sjøfart ikke dekkes av AKU, mens de er med i NR. Tallet

baserer seg på opplysninger fra Norges Rederiforbunds sysselsettingsundersøkelser.

Det er større forskjeller mellom AKU og NR når det gjelder tallene for utførte timeverk/ukeverk. Spørsmålene i AKU er alltid knyttet til en hel uke. Dette medfører at første og siste uke i kvartalet ikke kan deles, i motsetning til i NR.

Normalt har arbeidsledigheten ifølge AKU vært større enn antall registrerte helt ledige i Aetat-statistikken, fordi ikke alle som har søkt arbeid har registrert seg ved arbeidskontorene og fordi en del av de som deltar på opplærings tiltak klassifiseres som arbeidsledige i AKU. I motsatt retning trekker at en del av de registrerte helt ledige i Aetat ikke klassifiseres som arbeidsledige i AKU, enten fordi de ikke aktivt har forsøkt å skaffe seg arbeid de siste 4 uker, eller fordi de ikke er umiddelbart tilgjengelige for arbeid. Særlig gjelder dette eldre personer med lange ledighetsperioder.

Etter omleggingen av AKU i 1996 ble forskjellen mellom de to ledighetsmålene større. AKU-ledigheten økte med om lag 0,5 prosentpoeng. Hovedårsaken til dette var redusert krav til tilgjengelighet for å bli regnet som arbeidsledig. Etter Aetat Arbeidsdirektoratets definisjonsendring i 1999 økte antall registrerte ledige med i underkant av 0,3 prosentpoeng. Forskjellen mellom de to ledighetsmålene ble dermed mindre igjen.

aldersgruppene enten var nedgang eller ingen endring. Reduksjonen var sterkest for personer i alderen 16-19 år og 55-66 år. Yrkesprosenten blant ungdom (16-24 år) var i 2004 om lag 7,3 prosentpoeng lavere enn i 1987. Andelen ungdom under utdanning har imidlertid i flere år ligget vesentlig høyere enn den gang, og var lik 60 prosent i 2004.

Yrkesdeltakelsen blant personer 15-64 år i OECD-landene samlet var i 2003 på 69,8 prosent, i EU 70,3 prosent og i USA 75,8 prosent. Yrkesprosenten for personer 16-64 år i Norge var 79,4 prosent, mens tilsvarende yrkesprosent i Sverige og Danmark var henholdsvis 78,9 og 79,4 prosent, ifølge OECD (Employment Outlook 2004). Den høye yrkesfrekvensen i Norden har sammenheng med kvinners høye yrkesaktivitet. I Norge er riktignok andelen deltidsarbeidende relativt høy blant kvinner, med en andel i 2003 på 33,4 prosent av de sysselsatte, mot 24,8 prosent i OECD (avtalt arbeidstid mindre enn 30 timer i uken). Yrkesdeltakelsen blant de eldre i Norge må også sies å være høy i internasjonal målestokk, med en deltakelsesandel på 69,7 prosent i alderen 55-64 år. Også i de andre nordiske land er yrkesdeltakelsen blant de eldre høy. Gjennomsnittet for den samme aldersgruppen i EU og OECD lå på hhv. 44,9 og 53,4 prosent. Se også boks om utførte arbeidstimer i et komparativt perspektiv.

Ledigheten

Ifølge AKU var det gjennomsnittlig 106 000 arbeidsledige i 2004, det samme som året før. Som andel av arbeidsstyrken tilsvarende dette 4,5 prosent. De sesongjusterte ledighetstallene fra AKU viser en forholdsvis jevn stigning fra bunnivået på 2,8 prosent i begynnelsen av 1999, når en ser bort fra noe som i ettertid ser ut til å være «støy» i dataene rundt årsskiftet 1999/2000. I 2. halvår 2002 tiltok midlertid økningen i arbeidsledigheten, før nivået etter 5 år med stigning stabiliserte seg på rundt 4,6 prosent i 2. halvår 2003. Også gjennom 2004 har ledigheten holdt seg stabil, på rundt 4,4-4,5 prosent. I begynnelsen av året var det tegn til nedgang, men dette viste seg å være høyst midlertidig ettersom ledigheten fort kom tilbake til et nivå rundt 4,5 prosent fra mai og ut året. Den forbigående nedgangen ser ut til å skyldes tilfeldige utslag i AKU-tallene. Summen av registrerte helt ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har til dels vist samme trendmessige utvikling, men i Aetats tall var det ikke sikre tegn til økning før i 2. halvår 2001. Ved utgangen av februar 2005 var 91 100 personer registrert som helt ledige. Dette utgjorde 3,8 prosent av arbeidsstyrken, mot 4,1 på samme tid i fjor.

I 2004 var det i gjennomsnitt 91 600 registrerte helt ledige ved arbeidskontorene, en nedgang på 1 prosent i forhold til året før. Det gjennomsnittlige antallet personer registrert på ordinære arbeidsmarkedstiltak gikk opp med 2 600 til 17 000 personer i 2004.

Jobber vi lite i Norge?

OECD presenterer tall for utførte arbeidstimer per år dividert med det gjennomsnittlige antall sysselsatte personer samme år. Norge kommer ut med lavest antall utførte timer pr sysselsatt i OECD-området. OECD sier imidlertid at nivåfallene neppe er sammenlignbare mellom landene, men håper at endringstallene over tid er det. Likevel er det nivåforskjellene som med jevne mellomrom brukes som argument for at vi kan ha et strukturelt problem i det norske arbeidsmarkedet.

Utførte timer

Når man sammenligner hvor mye man jobber i ulike land, er antall utførte timer per år et interessant mål. I dette begrepet skal man i teorien få inkludert en rekke forhold knyttet til arbeidstid. Det vil være forhold som:

- Lengden på vanlig/avtalt heltidsarbeid per uke
- Antall jobber som har et lavere antall timetall for heltid enn det som er vanlig. Det vil f.eks. gjelde sysselsatte med skift- og turnusarbeid.
- Andelen med deltidsarbeid – enten dette er selvvalgt eller ikke.
- Hvor mange timer som jobbes overtid – både betalt og utbetalt.
- Hvor mange timer som går tapt ved ulike typer fravær. Det gjelder fraværssaker som sykdom, permisjoner og ferie, men også antall offentlige fridager og fravær pga. streiker og permitteringer.

Hva skal utførte timer sees i forhold til

I denne boksen stilles spørsmålet om nordmenn jobber lite sammenlignet med personer i andre land. Spørsmålet kan imidlertid forstås på minst to måter.

Man kan for det første forstå det som et spørsmål om den enkelte sysselsatte i gjennomsnitt arbeider lite i Norge i forhold til i andre land. Da er det rimelig å se utførte timer i forhold til tallet på sysselsatte. Og det er det som gjøres i OECDs oversikt, se tabellen nedenfor. Tabellen er en bearbeiding av en OECD-tabell og gjelder et utvalg av OECD-landene.

Men spørsmålet kan også forstås som om vi som nasjon samlet sett utfører få timers arbeid i forhold til andre land. Da er det ikke bare hvor mye hver enkelt sysselsatt arbeider som er relevant, men også hvor stor andel av befolkningen som er sysselsatt.

Ovenfor er det nevnt en rekke momenter som bestemmer tallet på utførte timer i ulike land. Ved å bruke størrelsen på befolkningen som nevner i stedet for sysselsettingen, får vi i tillegg inkludert effekten av forhold som hvor godt landene makter å holde arbeidsledigheten lav og hvordan forholdene er lagt til rette for at ulike grupper skal delta eller ikke delta i arbeidslivet. Dette siste vil være alt fra velferdsordninger, som permisjonsordninger, til generelle forhold som skatte- og avgiftspolitikken. Høy yrkesdeltakelse i industri-land kjennetegnes gjerne ved at man har inkludert personer som av ulike årsaker er mindre aktuelle for heltidsarbeid (kvinner med små barn, skoleelever, eldre, osv.). Man får dermed inn en gruppe sysselsatte som trekker den gjennomsnittlige arbeidstiden per sysselsatt ned, selv om det samlede antall arbeidstimer for landet blir høyere.

Når utførte timer beregnes i forhold til befolkningen i stedet for i forhold til antall sysselsatte vil naturlig nok alle landene få et lavere tall for gjennomsnittlig årlig arbeidstid. Norge er blant de tre landene hvor reduksjonen blir minst. Vi har likevel et så lavt timetall pr sysselsatt at vi bare beveger oss

fra en bunnplassering til å bli nummer 18 av de 21 landene. Vi ligger da høyere enn land som Frankrike, Italia og Tyskland men blir fortsatt liggende lavest i Norden og vesentlig lavere enn OECD-land utenfor Europa. Som OECD presiserer skal man være forsiktig med å sammenligne nivåfall. Men den effekten man får ved å skifte nevner fra antall sysselsatte til antall i befolkningen, er det grunn til å feste lit til. Det er telleren (utførte timer) som skaper problem for sammenlignbarheten landene imellom og ikke tallet på sysselsatte eller befolkningstallet.

Måleproblem

Når OECD advarer mot å sammenligne nivåfallene (utførte timeverk) mellom landene kan det henføres til tre hovedgrunner. Man er for det første usikker på om landene bruker samme definisjon på hva som er arbeidstid/utførte timer. De internasjonale anbefalinger om definisjon av arbeidstid er tilbake fra 1963 og berører ikke en rekke viktige forhold i dagens arbeidsmarked som opplæring, reisetid i jobben og hjemmevaktordninger. De enkelte land kan derfor ha valgt definisjoner som ikke er sammenlignbare. For det andre bruker landene ulike typer av datakilder. Og for det tredje kan målefeilene innen hver datakilde variere mellom landene.

Avslutning

Vi tar ikke stilling til om det er positivt eller negativt at man har relativt kort arbeidstid i Norge. Ut fra pågående diskusjoner om endringer i pensjonssystemet, får man inntrykk av at kort arbeidstid er et problem. Fokus er da på at den yrkesaktive delen av befolkningen reduseres på bekostning av den yrkespassive i framtiden. Det å få mer arbeidstimer ut av hver sysselsatt kan være en måte å kompensere for noe av dette. Historisk sett har imidlertid kortere arbeidstid vært en klart ønsket utvikling. Hele det forrige århundret var preget av at man ønsket å få realisert mål om kortere arbeidsdager, lenger ferie og bedre permisjonsordninger.

Årlig utførte arbeidstimer i forhold til gjennomsnittlig antall sysselsatte og i forhold til antall i befolkningen over 15 år. 2003

Land	Utførte timer/ antall sysselsatte	Utførte timer/ befolkning 15+	Rangering med	
			sysselsatt i nevner	befolkning i nevner
Tsjekkia	1 972	1 081	1	3
Polen	1 956	849	2	16
Mexico	1 857	1 058	3	5
Australia	1 814	1 078	4	4
Slovakia	1 814	899	5	14
New Zealand	1 813	1 120	6	1
Japan	1 801	1 037	7	7
Spania	1 800	839	8	17
USA	1 792	1 083	9	2
Canada	1 718	1 050	10	6
Portugal	1 676	969	11	9
Storbritannia	1 673	980	12	8
Finland	1 669	928	13	10
Irland	1 613	918	14	11
Italia	1 591	716	15	21
Sverige	1 564	901	16	13
Østerrike	1 550	874	17	15
Danmark	1 475	908	18	12
Frankrike	1 453	737	19	19
Tyskland	1 446	736	20	20
Norge	1 337	830	21	18

Kilde: Employment Outlook (OECD) og SSB.

Arbeidsledige og undersysselsatte ifølge AKU. Personer og tilbud av ukeverk (37,5 timer). 1 000

	Nivå	Endring fra året før	
	2004	2003	2004
Arbeidsledige			
Personer	106	14	0
Ønsket antall ukeverk	91	12	1
Undersysselsatte			
Personer	98	11	12
Ønsket merarbeidstid i ukeverk	36	5	5
Tilbud av ukeverk i alt	126	17	5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I 2004 var det ifølge AKU gjennomsnittlig 27 000 langtidsledige, dvs. personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år fram til intervju-tidspunktet. De langtidsledige utgjorde 25 prosent av alle arbeidsledige i 2004, en økning på 5 prosentpoeng fra året før. I perioden fra 1993 til 1995 lå andelen langtidsledige stabilt på rundt 40 prosent, for så å falle til 30 prosent i 1996, 27 prosent i 1997, 19 prosent i 1998, og videre ned til 16 prosent i årene 1999-2001. I 2002 snudde det, og langtidsandelen økte til 20 prosent.

Det er også verdt å merke seg noen utviklingstrekk i den registrerte arbeidsledigheten i fylkene. I 1999 og 2000 økte ledigheten i fylker der oljerelatert virksomhet og skipsverftsindustri stod sterkt. Mens ledighetsøkningen var betydelig i Rogaland, var økningen mer beskjeden i Agder-fylkene, Nord-Trøndelag og i flere vestlandsfylker. Samtidig fortsatte ledigheten å falle i store deler av Østlandet. I 2001 snudde utviklingen til en viss grad: Ledigheten sank mest i Rogaland og Nord-Trøndelag, og økte betydelig i Oslo og Akershus. I 2002 og 2003 økte ledigheten i samtlige fylker. Fylkene i nord hadde den laveste prosentvise økningen i ledigheten, mens oppgangen var sterkest i en del av østlandsfylkene, og særlig i Akershus og Oslo. I fjor var det nedgang i ledigheten i bortimot alle fylker i sør og vest, og Agder-fylkene skilte seg sterkest ut med reduksjoner på 11,2 og 8,8 prosent. Unntaket var Sogn og Fjordane som utmerket seg i den andre enden med en økning på 10 prosent. Ledighetsnedgangen i de nevnte fylker har sammenheng med det økte investeringsnivået innen oljesektoren. Ellers var det i de nordlige og østlige fylkene at ledigheten gikk opp. Troms og Akershus viste en økning på hhv. 6,6 og 5,7 prosent. Oppland og Akershus hadde lavest registrert ledighet i 2004 med hhv. 2,7 og 2,9 prosent. Finnmark hadde også i fjoråret klart høyest registrert ledighet med 5,7 prosent, fulgt av Oslo med 5,1 prosent.

Arbeidsmarkedstiltakene har normalt bidratt til å dempe de geografiske forskjellene i registrert ledighet, ved at andelen på ordinære tiltak har vært høyest i fylker med høy ledighet og lavest i fylker med lav ledighet. Dette er i mindre grad tilfelle i 2004, sammen-

lignet med tidligere. Riktignok har Finnmark både høy ledighet og høy tiltaksdeltakelse, og en del av fylkene med lav ledighet har lav andel tiltaksdeltakere. Men vi finner også fylker som Buskerud med relativt lav ledighet og høy tiltaksdeltakelse, og fylker som Telemark med relativt høy ledighet, men lav andel tiltaksdeltakere.

Helt permitterte arbeidstakere regnes med blant de registrerte arbeidsledige. I 2004 var i gjennomsnitt 4 900 personer helt permittert, 2 000 færre enn året før. Delvis permitterte omfattet 3 700 personer, en nedgang på 1 000 fra året før. Tallet på helt og delvis permitterte viser dermed totalt sett en nedgang i forhold til 2003.

Tilgangen på ledige stillinger annonsert i media svingte i 1. halvår 2004 mellom 11 400 og 15 000 pr. måned, ifølge Aetat. I 2. halvår var tilgangen gjennomgående lavere, og endte på 6 100 i desember. I gjennomsnitt utgjorde dette en tilgang på 10 900 ledige stillinger hver måned i 2004, det samme som året før. Beholdningen av ledige stillinger var i gjennomsnitt 10 700 i 2004, mot 11 100 stillinger i 2003.

Undersysselsetting

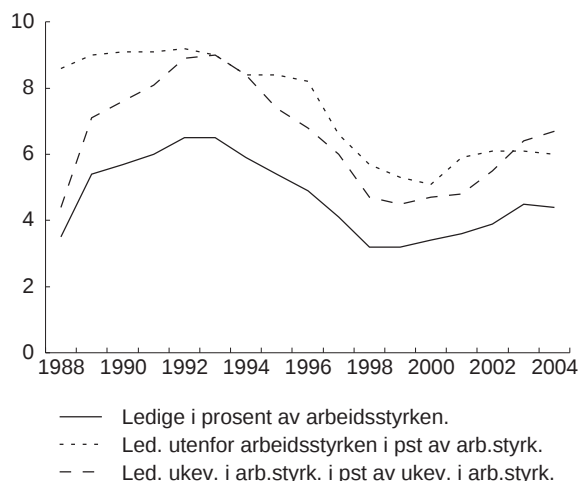
AKU gir også tall for undersysselsetting, det vil si deltidssysselsatte som søker mer arbeid og som er tilgjengelig for dette arbeidet innen en måned etter intervju-tidspunktet. I 2004 var det 98 000 personer som var undersysselsatt etter denne definisjonen, en økning på 12 000 fra året før. Kvinner stod for mesteparten av oppgangen. Som andel av alle deltidssysselsatte utgjorde de undersysselsatte 16 prosent. Kvinner utgjorde hovedvekten av de undersysselsatte med om lag 73 prosent. Dette er i tråd med at kvinner utgjør den største andelen av de deltidssysselsettende.

Den største andelen av de undersysselsatte finner vi innen helse- og sosialtjenester, med 34,7 prosent av alle undersysselsatte. Deretter følger varehandel og hotell- og restaurantvirksomhet, samt undervisning, med hhv. 26,5 og 9,2 prosent. Disse næringene har tilsvarende høye tall når det gjelder andelen av deltidssysselsatte.

Definisjonen av hvem som er undersysselsatt tar utgangspunkt i den avtalte arbeidstiden folk har ved intervju-tidspunktet (referanseuka). Det finnes imidlertid en del sysselsatte som jobber så mye mer enn avtalt i referanseuka at de faktisk oppnår det ønskede timetallet. Av de 98 000 undersysselsatte i 2004, var det om lag 13 000 som hadde en faktisk arbeidstid som var på linje med eller høyere enn ønsket arbeidstid. 8 500 av disse arbeidet 37 timer eller mer i referanseuka.

Om en betrakter undersysselsettingen som en form for delvis arbeidsledighet, bidrar den til å utjevne forskjellen i ledigheten mellom menn og kvinner. Ifølge

Arbeidsledige, andre med ønske om arbeid og ledige ukeverk 1988-2004. AKU Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

AKU var ledigheten i gjennomsnitt 4,9 prosent for menn og 4,0 prosent for kvinner i 2004. Samtidig var i gjennomsnitt 72 000 kvinner undersysselsatt, mot 26 000 menn.

Siden mange undersysselsatte kun ønsker å jobbe noen få timer ekstra, og mange arbeidsledige har ønske om deltidsarbeid, vil vi ved kun å fokusere på antallet personer som ønsker mer arbeid, få et kunstig høyt mål på det urealiserte arbeidstilbudet. Ved å summere tilbudet av arbeidstimer fra de arbeidsledige og tilbudet av tilleggssarbeidstimer fra de undersysselsatte, får vi et tall på det urealiserte arbeidstilbudet målt i timer. Omregnet i heltidsstillinger tilsvarte dette 126 000 årsverk i 2004, en oppgang på 5 000 fra året før. Det urealiserte arbeidstilbudet tilsvarte 6,7 prosent av alle årsverk som arbeidsstyrken tilbyr, en oppgang på 0,3 prosentpoeng fra 2003.

Personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid

For å kunne bli definert som arbeidsledig i AKU, må en oppfylle bestemte krav om søkeaktivitet og tilgjengelighet. Ved hver måling er det en stor gruppe som ikke har inntekstgivende arbeid og som oppgir at de ønsker arbeid. På grunn av lav søkeaktivitet eller tilgjengelighet blir de likevel ikke definert som arbeidsledige. Den lave søkeaktiviteten blir forklart med bl.a. svak helse, høy alder, skolegang/studier, personlige/familiemessige forhold, og at det ikke finnes passende arbeid.

Størrelsen på denne «reservearbeidsstyrken» vil nok bli påvirket av det generelle ledighetsnivået, ettersom mange av arbeidssøkerne som trekker seg ut av arbeidsmarkedet i dårlige tider, trolig havner i denne gruppen. Tallet holdt seg, ifølge AKU, relativt stabilt rundt 190 000 personer fra 1988 til og med 1996. I samme periode varierte antallet AKU-ledige mellom 75 000 og 140 000. Fra 1996 til 1998 ble «reserve-

Personer utenfor arbeidsstyrken. 1 000 personer

	Nivå 2004	Endring fra året før	
		2003	2004
Utenfor arbeidsstyrken	900	26	18
Ønsker arbeid	143	1	-2
Kan begynne innen en mnd.	72	-2	1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

arbeidsstyrken» redusert med 25 000 personer per år. I 1999 gikk antallet ned med 8 000, mens reduksjonen i 2000 var på 4 000 personer. I 2001 gikk imidlertid denne gruppen opp med 20 000 personer, for så å øke ytterligere med 4 000 i 2002, og 1 000 personer i 2003. I fjoråret var det en nedgang på 2 000. «Reservearbeidsstyrken» utgjorde dermed 143 000 personer i 2004. Som for undersysselsatte, er det flere kvinner enn menn blant personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid. I 2004 var andelen kvinner 54 prosent.

Arbeidsmarkedstiltakene

I 2004 var det i gjennomsnitt 17 000 personer sysselsatt ved personrettede ordinære arbeidsmarkedstiltak (utenom yrkeshemmede). Dette er 2 600 flere enn i året før. Fra 1993 til 1999 foregikk det en gradvis nedtrapping av omfanget på tiltakene i takt med fallet i arbeidsledigheten. I 2000 økte omfanget noe, før det igjen begynte å synke i 2001. Nedtrappingen har bidratt til noe av økningen i antallet registrerte helt arbeidsledige mot slutten av 2001 og gjennom 2002. En del av de arbeidssøkende som deltar på opplæringstiltak (AMO), blir i AKU klassifisert som arbeidsledige. Dette er noe av grunnen til at arbeidsledigheten ifølge AKU ikke steg like mye som den registrerte ledigheten i den aktuelle tidsperioden. I 2003 begynte antallet tiltaksdeltakere igjen å øke.

Blant arbeidsmarkedstiltakene utgjorde opplæringstiltak den største gruppen i 2004, tilsvarende 41 prosent av alle tiltakene. Blant ungdom under 20 år, var det i gjennomsnitt 2 400 ordinære tiltaksdeltakere. Samtidig var 2 900 i samme aldersgruppe registrert helt ledige. I 2003 var 2 300 på tiltak og 3 100 ledige i denne aldersgruppen.

Arbeidsmarkedstiltak¹. Antall personer

	2004	Endring fra 2003
Personrettede ordinære arbeidsmarkedstiltak i alt ²	17 000	2 600
Lønntilskudd	2 900	200
Opplæring	7 000	1 000
Arbeidspraksis	5 800	500
Midlertidige sysselsettingstiltak	100	-
Forsøks- og andre tiltak	1 100	900
Herav ungdom under 20 år	2 400	-

¹ Nye betegnelser fra 2002: Arbeidspraksis tilsvarende praksisplasser, midlertidige sysselsettingstiltak tilsvarende utdanningsvikariater og off. sysselsettingstiltak, mens opplæring tilsvarende arbeidsmarkeds kurs (AMO).

² Yrkeshemmede på ordinære tiltak er ikke inkludert.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet.

Kontantstøttens langsiktige virkninger på mødres arbeidstilbud

Da kontantstøtten ble evaluert, var hovedkonklusjonen at den var en stor reform med små virkninger (Baklien mfl. 2001). Et forbehold var imidlertid at evalueringen hovedsakelig baserte seg på informasjon fra data som var samlet inn like etter at reformen var innført. Det var derfor bare de helt kortsiktige virkningene som ble fanget opp. Enkelte analyser tydet likevel på at mødres yrkesdeltakelse ikke var helt upåvirket av kontantstøtten (f.eks. Knudsen 2001, Rønsen 2001, Håkonsen mfl. 2001), og resultatene fra en simuleringsmodell antydte at det kunne bli en ganske betydelig effekt på lang sikt, med en reduksjon på omkring 10 000 årsverk per år (Håkonsen mfl. 2001). Hva som faktisk har skjedd, har vi hittil hatt lite kunnskap om, hovedsakelig på grunn av manglende data. En analyse basert på opplysninger fra administrative registre følger riktignok utviklingen til og med 2001 (Schöne 2004), men problemstillingen som belyses der, er mer om kontantstøttereformen fikk varige effekter for det videre yrkesforløpet til den enkelte kvinne, enn hva langtidseffektene har vært for arbeidsmarkedet generelt sett. Våren 2002 ble det imidlertid gjennomført en ny spesialundersøkelse av barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte, som sammen med tilsvarende undersøkelser i 1998 og 1999 nå kan gi oss et bedre bilde av den langsiktige utviklingen.

Når vi skal studere arbeidstilbudet til mødre med barn i kontantstøttealder, er det viktig å ta hensyn til at mange som vanligvis er yrkesaktive, kan ha lønnet eller ulønnet permisjon. For arbeidsmarkedet er det først og fremst den faktiske yrkesinnsatsen som har betydning, og den er et produkt av antallet som er i arbeid og gjennomsnittlig arbeidstid blant dem som jobber. Men for den enkeltes egen posisjon og fremtid på arbeidsmarkedet, vil også det å ha en jobbtilknytning være viktig. Tabellen viser at yrkesandelen blant mødre med barn i kontantstøttealder lå stabilt på 76-77 prosent fra 1998 til 2002, men andelen som faktisk var i jobb gikk noe ned, fra 62 prosent i 1998 til 59 prosent i 2002. Det betyr at flere hadde permisjon i 2002. Blant dem som var i arbeid, var det en viss forskyvning fra heltid til deltidsarbeid, spesielt fra 1998 til 1999. Målt som gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke blant dem som arbeidet, var nedgangen 1,7 timer.

Det er imidlertid ikke gitt at endringene fra 1998 til 2002 skyldes kontantstøtten. Andre ting kan også ha endret seg i perioden. For å kunne isolere effekten av reformen, må en derfor benytte analyseteknikker som tar hensyn til at alt annet nødvendigvis ikke er likt. Vi har foretatt en slik analyse basert på undersøkelsene i 1998, 1999 og 2002 (se Rønsen 2004 for nærmere detaljer). Utgangspunktet er en modell der vi tenker oss at tilpasningen til arbeidsmarkedet skjer trinnvis: Mødre velger først om de vil være yrkesaktive eller ikke, dernest velger de om de vil være i arbeid eller i permisjon, og til slutt velger de om de skal jobbe heltid eller deltid. Endringene fra 1998 til 2002 fanges opp gjennom indikatorer for årene 1998, 1999 og 2002 med 1998 som referanseår. Estimaten er fra en sekvensiell modell der vi har kontrollert for mors alder og utdanning, antall og alder på barn, samlivsstatus, innvandrerstatus, bosted (region) og mors egen vurdering av mulighetene for barnehageplass.

Analysen bekrefter at det har vært en nedgang i mødres arbeidstilbud fra 1998 til 2002, men på kort sikt, dvs. fra 1998 til 1999, kom det hovedsakelig til uttrykk ved at de som var i jobb, i mindre grad jobbet heltid. I 2002 kan det ikke lenger spores noen reduksjon i sannsynligheten for å jobbe heltid blant dem som var i arbeid, men til gjengjeld var det en signifikant nedgang både i sannsynligheten for å være yrkesaktiv (dvs. enten i arbeid eller i permisjon) og i sannsynligheten for at de yrkesaktive var i jobb. På kort sikt ser det derfor ut til at kontantstøtten først og fremst påvirket tilpasningen av arbeidstid, dvs. det skjedde justeringer innenfor en allerede etablert yrkestilknytning. Virkningen på lengre sikt går derimot mer på selve yrkestilknytningen, idet flere mødre ser ut til å ha tilpasset seg endrede rammebetingelser ved å ta permisjon eller ved å trekke seg helt ut av arbeidsstyrken.

For å få et mål på hva disse endringene betyr for arbeidsmarkedet totalt sett, er det estimert en modell som anslår hvor stor reduksjonen er i form av gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke. For å rendyrke en «kontantstøtte-effekt» kontrollerer vi, som før, for andre viktige påvirkningsfaktorer. For hele gruppen mødre med barn i kontantstøttealder finner vi en signifikant nedgang i gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke på 2 ½ time i 1999 og 3 ¾ time i 2002. Dersom vi tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid før kontantstøttereformen på 19 timer (jf. tab. 1), utgjør nedgangen på 3 ¾ time nesten 20 prosent. Omregnet til årsverk betyr det en reduksjon på omtrent 11 000 årsverk. Dette stemmer forbausende godt med simuleringsresultatet fra Håkonsen mfl. (2001), som er omtalt innledningsvis.

Analysen viser med andre ord at det har vært en større endring i mødres arbeidstilbud fra 1998 til 2002 enn det den enkle sammenligningen av gjennomsnittstallene i tabellen tyder på. Men hvor sikre kan vi være på at dette gir et godt uttrykk for effekten av kontantstøtten? Siden modellen kontrollerer for viktige kjennetegn ved mødre, kan vi være rimelig trygge på at ulik sammensetning av mødregruppen det enkelte år ikke forkluder resultatene. «Alt annet» behøver likevel ikke å ha vært likt. Forholdene på arbeidsmarkedet og barnehagemarkedet kan f.eks. ha endret seg. Vi vet f.eks. at arbeidsledigheten var noe høyere våren 2002 enn på tilsvarende tidspunkt i 1998. Det trekker i retning av lavere yrkesdeltakelse i 2002. Samtidig har det etter årtusenskiftet vært sterk fokus på barnehageutbygging og barnehagesatser, og foreldrebetalingen i barnehager har gradvis blitt lavere. Lavere pris trekker i retning av økt yrkesdeltakelse, men det forutsetter at det er mulig å få en barnehageplass. Mors egen vurdering av muligheten for å få en plass er det imidlertid kontrollert for i modellen, så dermed er det hovedsakelig den positive effekten av lavere pris som ikke er fanget opp. Øvrige trender i mødres yrkesdeltakelse er det vanskelig å kontrollere for uten å ha en kontrollgruppe. I noen tidligere analyser er mødre med eldre barn (3-5 år) brukt som kontrollgruppe (f.eks. Håkonsen mfl. 2001, Knudsen 2001). Denne tilnærmingen fører generelt til at endringen fra «før» til «etter» blir større enn når analysen gjøres uten kontrollgruppe. Det skyldes at effekten måles relativt til utviklingen i kontrollgruppen, og i denne

Forts.

Forts.

gruppen har det vært en underliggende positiv trend i arbeidstilbudet. Dersom det har vært en lignende positiv trend for mødre med 1-2 åringer, betyr det at reformeffekten kan være enda større enn det tallene viser.

Det en ikke har kunnet kontrollere for, er dermed faktorer som trekker både i positiv og negativ retning. Alt i alt virker det derfor rimelig å tolke de estimerte endringene fra 1998 til 2002 som effekter av kontantstøtten. Dette tilsier at det har vært en ganske betydelig nedgang i mødres arbeidstilbud på lengre sikt. Vurdert ut fra målsettingen om at foreldre og barn skulle få mer tid sammen, kan dette betraktes som et positivt resultat. Fra et likestillingsperspektiv, derimot, er det mer bekymringsfullt, i alle fall så lenge det hovedsakelig er mødre som trapper ned på sin yrkesinnsats. På kort sikt kunne det ikke spores noen endringer i fedres yrkesdeltakelse (Hellevik 2000). Fremtidige analyser vil vise om også menn har redusert arbeidstilbudet som følge av kontantstøtten.

Referanser

Baklien B., L. Gulbrandsen og A.L. Ellingsæter (2001): Evaluering av kontantstøtteordningen, Kultur og samfunn, Norges forskningsråd

Hellevik T. (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*, NOVA Rapport 2/00.

Håkonsen L., T. Kornstad, K. Løyland og T.O. Thoresen (2001): *Kontantstøtten - effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling*, Rapporter 2001/5, Statistisk sentralbyrå.

Knudsen C. (2001): *Hvem lot seg påvirke? Kontantstøtten og mødres yrkesaktivitet*, NOVA Rapport 11/01.

Rønsen M. (2001): *Market work, child care and the division of household labour. Adaptations of Norwegian mothers before and after the cash-for-care reform*, Rapporter 2001/3, Statistisk sentralbyrå.

Rønsen M. (2004): Kontantstøtten og mødres arbeidstilbud: Større virkninger på lengre sikt, *Samfunnsspeilet* 6/2004, Statistisk sentralbyrå.

Schøne P. (2004): Kontantstøtten og mødres arbeidstilbud: Varig effekt eller retur til arbeid? *Norsk økonomisk tidsskrift* 118: 1-21.

Yrkesdeltakelse og arbeidstid blant mødre med barn i kontantstøttealder (1-2 år)

	1998		1999		2002	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Alle som har svart	1 233	100,0	1 694	100,0	1574	100,0
Yrkesaktiv ¹	952	77,2	1 291	76,2	1207	76,7
I arbeid	760	61,6	1 061	62,6	926	58,8
I permisjon	191	15,5	230	13,6	281	17,9
lønnet	111	9,0	126	7,4	143	9,1
ulønnet	80	6,5	104	6,1	138	8,8
Uoppgitt	1	0,1				
Ikke yrkesaktiv	281	22,8	403	23,8	367	23,3
Gj.snittlig arb.tid pr. uke for alle mødre ²	1 231	19,0 timer	1 690	18,3 timer	1 574	17,6 timer
Gj.snittlig arb.tid pr. uke for mødre som er i arbeid	759	30,9 timer	1 057	29,2 timer	926	29,9 timer

¹ Har vanligvis inntektsgivende arbeid.

² Arbeidstiden til mødre som ikke er i arbeid er satt lik null.

Lønns- og prisutviklingen

Lønnsutviklingen

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte lønn per normalårsverk med 3,8 prosent i 2004, mot 3,9 prosent året før. Målt på denne måten har lønnsveksten de to siste årene vært den klart laveste siden 1995. Etter at lønn per normalårsverk økte med hele 6,6 prosent i 1998, lå den årlige lønnsveksten rundt 5 prosent i perioden 1999-2002.

Det var sentrale lønnsforhandlinger for i de fleste tariffområder i 2004, mens det i 2003 var et mellom-oppgjør. I NHO/LO-området ble det gjennomført forbundsvise forhandlinger. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) har anslått gjennomsnittlig årslønnsvekst (uten overtid) til 3¾ prosent i 2004. TBU har dessuten beregnet at lønnsoverhenget inn i 2004 i gjennomsnitt var 1,1 prosent, mot 2,7 prosent inn i 2003. Lønnsoverhenget inn i 2005 er anslått til vel 1,5 prosent.

Lønn per utførte timeverk økte i fjor med bare 1,7 prosent, som er 2,1 prosent lavere enn regnet per normalårsverk. Det er to hovedfaktorer som forklarer dette. For det første var det tre flere virkedager i fjor sammenlignet med året før, noe som isolert sett bidrar til lavere timelønn for månedslønne. Dessuten var det en sterk nedgang i sykefraværet i 2004. Det er første gang på ti år at det registrerte sykefraværet har gått ned. I 2001 og 2002 var veksten i lønn per utførte timeverk spesielt høy på grunn av den avtalebestemte ferieutvidelsen i disse to årene.

Veksten i lønnskostnader per utførte timeverk var 2,1 prosent i 2004, altså 0,4 prosentpoeng høyere enn veksten i lønn per utførte timeverk. En del av dette kan føres tilbake til økt arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats som ledd i en treårig plan for å tilfredsstille EØS-avtalens regler for statsstøtte. Dessuten var det i 2004, i likhet med foregående år, en økning i pensjonskostnadene som andel av lønnskostnadene i kommunal og statlig forvaltning.

Reallønnsveksten var i fjor 3,1 prosent regnet per normalårsverk og deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner. Dette er 1,8 prosentpoeng høyere enn i 2003. I perioden 1971-2004 var den gjennomsnittlige årlig veksten i reallønn per normalårsverk om lag 1,7 prosent. De siste ti årene har den gjennomsnittlige reallønnsveksten vært 2,6 prosent.

Veksten i lønn per normalårsverk i oljevirksomheten er foreløpig beregnet til 3,8 prosent for 2004. Lønnsveksten målt på denne måten var 4,5 prosent i industri og 3,6 prosent i bygge- og anleggsvirksomhet. Økt overtidbruk bidro til å trekke lønnsveksten opp i

Lønnsvekst. Prosentvis vekst fra året før

	2002	2003	2004
Lønn per normalårsverk			
I alt	5,3	3,9	3,8
Olje og utenriks sjøfart	4,6	1,3	4,0
Fastlands-Norge	5,3	4,0	3,8
Industri og bergverksdrift	5,2	3,3	4,6
Annen vareproduksjon	5,2	2,7	4,1
Primærnæringer	4,1	-1,7	3,0
Elektrisitetsforsyning	7,1	8,7	8,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,2	2,5	3,6
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	4,5	4,0	3,5
Varehandel	4,1	4,1	3,9
Samferdsel	5,5	4,1	2,9
Annen tjenesteyting	4,4	4,0	3,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,6	4,8	3,8
Statsforvaltningen ¹	6,4	5,2	4,1
Sivil forvaltning	3,1	5,2	3,6
Forsvaret ¹	9,6	5,1	6,2
Kommuneforvaltningen	4,7	4,6	3,5
Lønn per timeverk			
I alt	6,3	4,4	1,7
Olje og utenriks sjøfart	5,2	1,6	2,3
Fastlands-Norge	6,4	4,5	1,7
Industri og bergverksdrift	6,4	4,2	1,7
Annen vareproduksjon	5,9	3,9	1,2
Primærnæringer	5,3	-1,7	0,6
Elektrisitetsforsyning	8,7	8,2	6,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,8	4,2	0,5
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	5,8	4,3	1,6
Varehandel	5,3	4,7	1,5
Samferdsel	6,2	4,6	0,4
Annen tjenesteyting	5,9	4,2	2,2
Offentlig forvaltningsvirksomhet	7,4	5,1	1,9
Statsforvaltningen ¹	10,2	5,5	1,7
Sivil forvaltning	5,1	5,6	1,0
Forsvaret ¹	8,5	4,9	4,0
Kommuneforvaltningen	5,4	4,9	2,0
Lønnskostnad per timeverk			
I alt	5,6	4,7	2,1
Olje og utenriks sjøfart	5,1	1,7	2,3
Fastlands-Norge	5,6	4,9	2,0
Industri og bergverksdrift	5,2	4,2	1,9
Annen vareproduksjon	5,5	4,0	1,4
Primærnæringer	4,8	-1,5	0,7
Elektrisitetsforsyning	9,0	8,3	6,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,4	4,2	0,7
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	4,9	4,7	1,8
Varehandel	4,0	4,7	1,7
Samferdsel	5,9	4,6	0,4
Annen tjenesteyting	5,0	4,9	2,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,9	5,6	2,5
Statsforvaltningen ¹	9,5	5,0	2,1
Sivil forvaltning	4,7	5,6	1,4
Forsvaret ¹	8,8	0,4	4,5
Kommuneforvaltningen ²	4,7	6,1	2,8

¹ Nedgang i antall rekrutter (med lavt lønnsnivå) i forsvaret har bidratt til å trekke opp gjennomsnittslønna og dermed lønnsveksten i statsforvaltningen. Lønnskostnad per timeverk i forsvaret er dessuten påvirket av endringer i ulike avgangsstimulerende tiltak i forbindelse med gjennomføringen av nedbemanningen.

² Endringer i pensjonskostnadene som andel av lønnskostnadene har bidratt til å trekke lønnskostnadene i kommuneforvaltningen ned i 2002, og opp i 2003 og 2004.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Noen lønnsbegreper

Lønn per normalårsverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom total lønn, definert som kontantlønn inkludert overtidsgodtgjørelse, naturallønn samt lønn under sykdom og permisjon betalt av arbeidsgiver, og antall normalårsverk for lønnstakere. Antall normalårsverk er definert som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltidsansatte (med andel av full stilling som vekt). Publiseres som årstall og kvartalstall.

Lønn per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom total lønn (definert som ovenfor) og antall utførte timeverk. Antall utførte timeverk inkluderer overtid, mens fravær på grunn av sykdom, permisjon og ferie ikke er inkludert. Publiseres som årstall.

Lønnskostnader per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom totale lønskostnader og antall utførte timeverk (se ovenfor). Lønnskostnader er definert som summen av total lønn (se ovenfor) og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Publiseres som årstall.

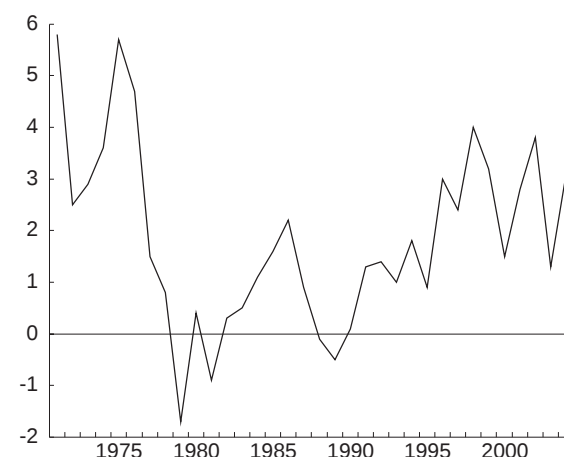
Årslønn: Begrep som benyttes av Det tekniske beregningssutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) og Statistisk sentralbyrå, og som omfatter samlet lønn, eksklusive overtidsgodtgjørelse og naturallønn, en lønnstaker oppnår hvis vedkommende har utført et avtalefestet normalårsverk og det er et normalt antall arbeidsdager i året (se lønnsstatistikk nedenfor).

Kvartalsvis lønnsindeks: Indeks som utarbeides og publiseres av SSB, og som viser endringer i gjennomsnittlig utbetalt avtalt lønn per måned og gjennomsnittlig månedsfortjeneste i alt. Sistnevnte begrep er inklusive bonuser, provisjoner og uregelmessige tillegg, men begge er eksklusive overtidsgodtgjørelse. Kvartalsindeksen bygger på en utvalgsundersøkelse hvor det er den avtalte lønnen ved utgangen av kvartalet som registreres. Det er således ikke gjennomsnittstall for det aktuelle kvartalet. Bonuser, provisjoner og uregelmessige tillegg registreres derimot som månedsgjennomsnitt for det aktuelle kvartalet. I de første foreløpige nasjonalregnskapstallene er kvartalsindeksen en viktig del av primærstatistikken som regnskapet bygger på.

Lønnsstatistikk: Årlig statistikk som kartlegger nivå, fordeling og endringer i lønn. Statistikken dekker alle lønnstakere med unntak av primærnæringene. Månedsfortjeneste i alt, som omfatter utbetalt avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonuser, provisjoner o.l., er hovedbegrepet i lønnsstatistikken. Denne statistikken, samt den kvartalsvise lønnsindeksen og kunnskap om lønnsoppgjørene, er primærinformasjonen til beregningene av årslønn til SSB og TBU. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i året. For de fleste næringene som dekkes av lønnsstatistikken har SSB publisert årslønnsberegninger for heltidsansatte.

Reallønn: Ved å dele det gjennomsnittlige lønnsnivået med en relevant prisindeks (f.eks. nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner, eller konsumprisindeksen), får en fram et uttrykk for lønnsnivået målt i faste priser - reallønn. Gitt en uforandret skatteprosent, vil veksten i reallønn tilsvare veksten i kjøpekraft for lønnsinntekter i gjennomsnitt.

Reallønnsvekst per normalårsverk. 1971 - 2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2002	2003	2004
Vekst i lønn per utførte timeverk	6,3	4,4	1,7
Vekst i lønn per normalårsverk	5,3	3,9	3,8
Forskjell mellom vekst i lønn per timeverk og lønn per normalårsverk	1,0	0,5	-2,1
Anslått bidrag til forskjell i prosentpoeng fra endringer i:			
Antall normale virkedager	-	-0,4	-1,2
Ferieutvidelse	0,6	-	-
Sykefravær mv.	0,3	0,4	-0,8
Overtid	0,1	0,5	-0,1
Vekst i lønnskostnad per timeverk	5,6	4,7	2,1
Forskjell mellom vekst i lønnskostnad per timeverk og lønn per timeverk	-0,7	0,3	0,4
Anslått bidrag til forskjell i prosentpoeng fra endringer i:			
Ekstra feriepengeavsetning	-0,6	-	-
Ekstra pensjonspremier mv. i offentlig forvaltning ¹	-	0,3	0,2
Andre arbeidskraftskostnader ²	-0,1	-	0,2

¹ Omfatter økt pensjonspremie til Kommunal Landspensjonskasse og Statens pensjonskasse (skoleverket) samt avgangsstimulerende tiltak i forsvaret.

² Endring i regelverket for arbeidsgiveravgift til folketrygden, avgangsstimulerende tiltak i næringer utenom offentlig forvaltning m.m.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Elektrisitetsforsyning hadde i 2004, i likhet med de to foregående årene, en lønnsvekst som var klart over gjennomsnittet for norsk økonomi. For varehandel er det beregnet en vekst i lønn per normalårsverk nær gjennomsnittet, mens for transport (utenom utenriks sjøfart) og forretningsmessig tjenesteyting er lønnsveksten under gjennomsnittet.

Veksten i lønn per normalårsverk i offentlig forvaltning er beregnet til 3,8 prosent i 2004, mot 4,8 prosent året før. For kommunal forvaltning var veksten

3,5 prosent i 2004 og 4,6 prosent i 2003. Redusert overtidsbruk har bidratt til å trekke lønnsveksten ned i kommuneforvaltningen.

For statlig forvaltning er veksten i lønn per normalårsverk anslått til 4,1 prosent i 2004, vel 1 prosent lavere enn i 2003. Det var sterkere lønnsvekst i forsvaret enn i sivil statlig forvaltning i fjor. Dette har blant annet sammenheng med endret personellsammensetning i forbindelse med gjennomføringen av nedbemanningen. Lønnsveksten i forsvaret påvirkes også av at rekruttene, som regnes med i anslaget for gjennomsnittlig lønnsvekst, utgjør en stadig mindre del av den samlede sysselsettingen i forsvaret.

Konsumpriser

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 0,4 prosent fra 2003 til 2004 - den laveste årsveksten i KPI siden 1960. I de tre første månedene av fjoråret var prisveksten negativ målt mot samme måned i 2003. I april var 12-månedersveksten igjen svakt positiv, før den fra mai og ut året lå stabilt mellom 1,0 til 1,5 prosent. I januar 2005 steg KPI med 1,1 prosent sammenliknet med januar 2004. I samme tidsrom steg konsumprisindeksen justert for avgifter og uten energivarer (KPI-JAE) med 0,7 prosent, og 12-månedersveksten var med dette 0,3 prosentpoeng lavere enn i desember 2004.

KPI justert for avgiftsendringer (KPI-JA) var uendret fra 2003 til 2004, og de reelle avgiftsendringene kan dermed anslås å ha bidratt til å øke KPI med 0,4 prosentpoeng. Avgiftsendringene besto først og fremst av en økning i tobakksavgiftene og av en generell justering av volumavgiftssatsene på 1,8 prosent i januar 2004. Prisutviklingen på energivarer bidro til å trekke årsveksten i KPI ned, og KPI uten energivarer (KPI-JE) steg med 0,8 prosent fra 2003 til 2004. KPI justert for

Konsumprisindeksen. Prosentvis endring fra samme periode året før der ikke annet fremgår

	Vekt ¹	2003	2004	Januar 2004
Totalindeks	1 000,0	2,5	0,4	1,1
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	116,0	3,4	1,8	1,1
Alkoholdrikker og tobakk	29,4	1,1	7,9	3,4
Klær og skotøy	59,8	-10,6	-6,9	-4,0
Bolig, lys og brensel	258,0	8,7	0,2	0,5
Møbler og husholdningsartikler mv.	71,8	-0,8	-1,8	-2,2
Helsepleie	27,7	3,9	4,6	2,6
Transport	175,2	1,1	1,7	4,5
Post- og teletjenester	24,9	-2,9	-3,9	-4,2
Kultur og fritid	126,6	-0,2	0,1	0,9
Utdanning	3,2	5,8	4,8	0,9
Hotell- og restauranttjenester	38,5	3,0	2,3	1,8
Andre varer og tjenester	68,9	3,5	0,8	1,1
KPI-JE ²	..	1,0	0,8	1,2
KPI-JA ³	..	2,5	-	0,5
KPI-JAE ⁴	..	1,1	0,3	0,7
KPI uten elektrisitet	..	1,2	1,0	1,5

¹ Gjeldene fra august 2004 til juli 2005. Tall i promille.

²KPI-JE: konsumprisindeks uten energivarer

³KPI-JA: Konsumprisindeks justert for avgiftsendringer

⁴KPI-JAE: Konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og uten energivarer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

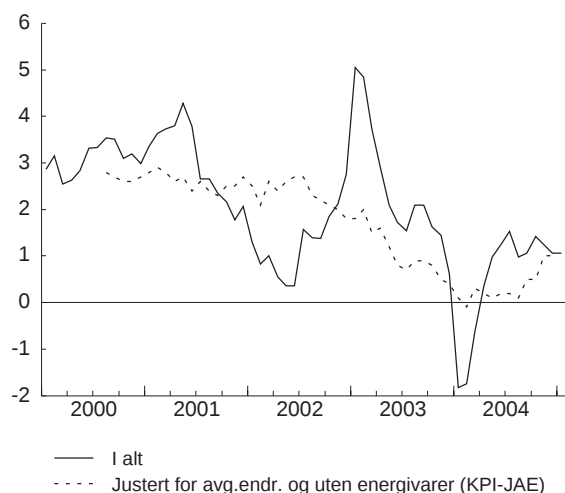
avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) steg med 0,3 prosent fra 2003 til 2004.

Viktige faktorer bak den lave KPI-årsveksten i 2004 var markante prisfall på klær og skotøy, elektrisitet og flyreiser. Prisene på klær og skotøy var i gjennomsnitt 6,9 prosent lavere i 2004 enn i 2003 og fortsatte med dette den negative prisutviklingen fra de senere årene. Prisfallet på klær og skotøy var imidlertid klart mindre i 2004 enn i 2003.

Elektrisitetsprisene inkludert nettleie var også sterkt medvirkende til å dempe veksten i KPI i 2004 med et prisfall på 8,8 prosent. Den markante nedgangen på årsbasis kan i stor grad tilbakeføres til svært høye priser mot slutten av 2002 og i begynnelsen av 2003. I januar 2003 økte elektrisitetsprisene med hele 48,6 prosent i forhold til måneden før, etter en sterk prisvekst også gjennom andre halvår 2002. Prisene holdt seg høye gjennom hele vinteren 2003. I 2004 holdt elektrisitetsprisene seg på et historisk sett høyt nivå, men lå særlig i de første månedene likevel betydelig lavere enn i samme periode året før. I januar og februar var nedgangen på 12-månedersbasis på henholdsvis 30,8 og 29,8 prosent. Prisutviklingen gjennom 2004 var forholdsvis unormal. Etter et klart prisfall i starten av året, økte prisene gjennom sommeren, før de igjen falt utover høsten.

I gjennomsnitt falt prisene på flyreiser med hele 14,7 prosent i 2004, og 12-månedersendringene var markert negativ i alle de ti første månedene. I de to siste månedene av 2004 steg flyprisen i forhold til samme måned i 2003 med henholdsvis 1,3 og 5,4 prosent. Fra 1. mars 2004 ble det innført en 6,0 prosents merverdiavgiftssats på innenlands kollektivtransport.

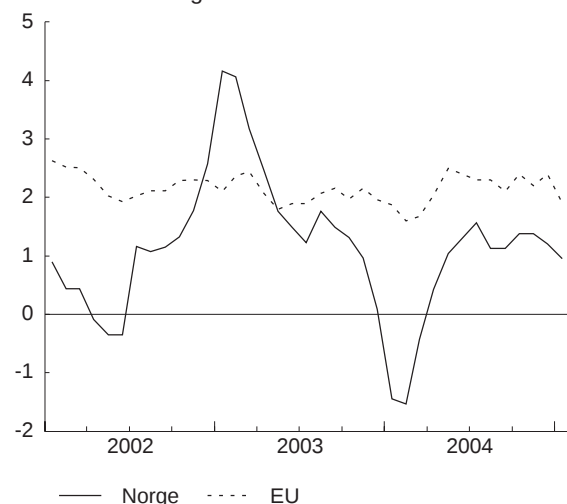
Konsumprisindeksen (KPI)
Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Harmonisert konsumprisindeks

Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde: Eurostat.

Momsinnføringen gjorde at flyselskapene i motsetning til tidligere kunne trekke fra moms på viktige innsatsfaktorer og dermed tåle lavere priser i en konkurranse situasjon. Innføringen av redusert merverdiavgift, kombinert med økt konkurranse, bidro til lavere flypriser på tross av økning i drivstoffprisene.

En varegruppe som på årsbasis bidro sterkt til å trekke opp KPI var drift og vedlikehold av transportmidler, med en vekst på totalt 5,0 prosent. Spesielt bensinprisene økte betydelig i 2004, og var i gjennomsnitt 6,0 prosent høyere enn i 2003. Tobakksvarer bidro også til prisveksten med en prisøkning på hele 19,3 prosent fra 2003 til 2004. Prisveksten på tobakk kan i all hovedsak tilskrives avgiftsendringen i januar 2004, der avgiften på røyketobakk ble hevet til samme nivå som for sigaretter.

Beregnet og betalt husleie, samt matvareprisene hadde alle en prisvekst på om lag 2 prosent i 2004. For beregnet og betalt husleie innebar prisøkningen en halvering av veksten fra 2002 til 2003. Andre tjenester i KPI steg i gjennomsnitt med 3,6 prosent, og spesielt høy var prisveksten innen helsetjenester og utgifter til utdanning, med en prisstigning på respektive 8,2 og 4,8 prosent. Barnehagesatsene var en av få tjenester som hadde prisfall i 2004, og prisene på sosiale omsorgstjenester falt med 7,0 prosent noe som i stor grad var en følge av innføringen av maksimalsats på foreldrebetaling i barnehage.

KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) økte med 0,3 prosent fra 2003 til 2004. Dette målet på underliggende prisstigning var betydelig lavere enn det har vært i de foregående tre år og klart lavere enn Norges Banks inflasjonsmål på 2,5 prosent årlig prisvekst. Endringsraten i forhold til samme måned i 2003 var klart lavest i starten av 2004, og i februar 2004 var 12-månedersveksten i

Harmoniserte konsumprisindekser

Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) er en indikator som brukes til sammenlikninger av inflasjonen i EØS-området. Indeksen for det enkelte land er laget over en felles mal som på noen punkter skiller seg fra den offisielle konsumprisindeksen (KPI). HKPI baserer seg i all hovedsak på det samme prismaterialet som KPI, men enkelte varer og tjenester som er problematiske å sammenlikne mellom land er utelatt. For Norges del er forskjellene mellom beregningsoppleggene for de to indikatorene blitt mindre de siste årene. Selveiernes bokostnader er nå den eneste produktgruppen som ikke er med i HKPI. Dermed utgjør HKPI om lag 88 prosent av vektgrunnlaget til KPI. Det faktum at en såpass tung komponent er utelatt medfører at vektene for de resterende varene og tjenestene i HKPI er noe høyere enn vektene i KPI. Elektrisitet har for eksempel en vekt på 40,0 promille i HKPI - mot 34,6 promille i KPI. Forsikringstjenester behandles ulikt i de to indeksene, noe som medfører betydelig vekstdifferanse. I HKPI er det netto utgifter til forsikring som benyttes i vektgrunnlaget og ikke bruttoutgifter som i KPI. I praksis måles konsumentenes nettoutgifter til forsikring som forsikringsselskaperenes premieinntekter fra husholdningssektoren fratrasket erstatningsutbetalingene.

Selv om vare- og tjenesteutvalget i HKPI er så godt som fullt harmonisert, vil indeksen i perioden mellom basismånedene i KPI (juli) og i HKPI (desember) bygge på noe ulikt produktgrunnlag. Dette har sammenheng med at nye varer inkluderes i august i KPI, men først i januar året etter i HKPI. I den grad prisutviklingen for nye varer skiller seg vesentlig fra de "gamle" varene, kan dette medføre ulik samlet prisutvikling i HKPI og KPI. Det er ikke foretatt eksakte beregninger på hvilken effekt dette har for total HKPI eller ulike konsumgrupper.

HKPI for Norge steg med 0,6 prosent fra 2003 til 2004 mot 2,0 prosent året før. Forløpet for og drivkreftene bak utviklingen i HKPI i Norge var helt sammenfallende med KPI.

De harmoniserte konsumprisindeksene for EU og Eurosonen hadde en noe annen utvikling enn HKPI for Norge, med årsvekst på henholdsvis 2,0 og 2,1 prosent fra 2003 til 2004. Prisveksten målt som 12-månedersvekst var også i EU og Eurosonen lavest i starten av 2004, og lå mellom 1,5 og 1,9 prosent frem til mars. Fra og med april tok prisveksten seg opp, og HKPI for både EU og Eurosonen stabiliserte seg mellom 2,0 og 2,5 prosent fra mai og ut året.

Harmoniserte konsumprisindekser (HKPI). Vekst fra samme periode året før

	2003	2004	Jan. 2005
Norge	2,0	0,6	0,9
EU	2,0	2,0	2,0*
Eurosonen	2,1	2,1	1,9*

*Foreløpige tall.

Kilde: EUROSTAT og Statistisk sentralbyrå.

Justerte konsumprisindekser

Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserer jevnlig tre indikatorer som har til hensikt å belyse utviklingen i den underliggende konsumprisveksten; konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE), konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer (KPI-JA) og konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Alle indikatorene er avledet fra KPI. KPI-JA og KPI-JAE har sin bakgrunn i Norges Banks mandat for pengepolitikken. Forskriften sier at det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent, men en skal se bort fra forstyrrelser av midlertidig karakter som ikke vurderes å påvirke den underliggende pris- og kostnadsvekst. Endringer i energiprisene er ofte av en slik karakter at de kan oppfattes som midlertidige forstyrrelser. De direkte virkningene av endringer i skatter og avgifter skal en ifølge forskriften også se bort fra.

Med direkte virkninger av avgiftsendringer menes reelle endringer i avgifter som direkte legges på konsumvarer og tjenester og ikke skatte- og avgiftsendringer som først virker gjennom priser på innsatsfaktorer eller andre faktorer for siden å bli veltet over i utsalgsprisene på konsumvarer og tjenester.

KPI-JA og KPI-JAE justeres for endringer, utover en inflasjonjustering, i såkalte varetilknyttede avgifter. Dette omfatter

merverdiavgiften og de fleste stykkavgifter, dvs. avgifter som er fastsatt som et beløp per enhet. Målt som forbruksandeler blir ca. 21 prosent av vare- og tjenesteutvalget i KPI renset for reelle endringer i slike stykkavgifter. Bilprisene var tidligere utelatt fra avgiftsjusteringen, men fra og med 2004 ble også bilprisene justert for avgiftsendringer. Ny elektrokonsumentdatainnsamling på biler med betraktelig større grad av detaljerte opplysninger har muliggjort en avgiftsjustering på de enkelte merker og modeller.

Skal en stykkavgift reelt sett være uendret, må avgiftssatsen justeres i takt med prisstigningen. I praksis måles denne prisstigningen som den relative endringen for KPI den aktuelle måned i forhold til gjennomsnittet året før. Er den aktuelle avgiften høyere enn dette trekkes prisen (i den justerte serien) tilsvarende ned og vice versa. I januar 2005 var det en reell økning i avgiftene, slik at prisveksten i den avgiftsjusterte indeksen ble trukket ned i forhold til KPI.

KPI-JE er en indikator der prismaterialet og vekten til energivarene i KPI blir holdt utenfor beregningene. Energivarene, først og fremst representert ved elektrisitet og drivstoff, utgjør om lag 8 prosent av vektgrunnlaget i KPI. Bakgrunnen for indikatoren KPI-JE er at prisendringer i energivarene ofte er av midlertidig karakter og at prisendringer følgelig har liten innvirkning på den underliggende prisveksten.

KPI-JAE for varer og tjenester, etter leveringssektor. Prosentvis endring fra samme periode året før der ikke annet fremgår

	2004	Januar 2005
Jordbruksvarer	1,6	2,2
Fiskevarer	0,4	1,9
Andre norskproduserte konsumvarer	1,2	1,3
Importerte konsumvarer	-1,8	-1,4
Husleie, ink. fritidsbolig	1,9	2,1
Andre tjenester	0,5	1,2
Andre tjenester med arbeidslønn som dominerende prisfaktor	4,5	3,0
Andre tjenester, også med andre viktige priskomponenter	-1,0	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

KPI-JAE negativ. Mot slutten av året tok 12-månedersendringen seg klart opp og var i de to siste månedene av 2004 oppe i 1,0 prosent.

En gruppering av den underliggende prisveksten etter leveringssektor, viser at det var jordbruksvarer, andre norskproduserte konsumvarer, husleie og andre tjenester som bidro til veksten i KPI-JAE. Prisveksten i disse gruppene varierte fra 0,5 til 1,9 prosent og var med dette relativt moderat. Prisene på andre tjenester med lønn som dominerende prisfaktor hadde klart størst økning fra 2003 til 2004, og steg med 4,5 prosent. Importerte konsumvarer hadde en prisreduksjon fra 2003 til 2004 på 1,8 prosent, og bidro med dette betydelig til den meget lave veksten i KPI-JAE. Prisreduksjonen på importerte konsumvarer kom på tross av en 3,0 prosent svekkelse av den importveide kronekursen, noe som isolert sett gjør importerte varer dyrere.

Måling av bokostnader i konsumprisindeksen

Bokostnader i konsumprisindeksen (KPI) grupperes i betalt og beregnet husleie. Betalt husleie bygger på faktiske husleieobservasjoner i leiemarkedet og gjelder de som faktisk leier. Prisutviklingen som inngår i betalt leie måles i en månedlig husleieundersøkelse i leiemarkedet, hvor boligkonsumet er definert som bruk av boligen og prisen for dette konsumet er den månedlige husleien. Beregnet husleie er tallfestingen av prisutviklingen for andels- og selveieres boligkonsum.

Det er ikke opplagt hvordan en skal behandle selveieres boligkonsum i KPI. Boligkjøp kan betraktes som en investering i boligkapital som yter husholdningen en strøm av bolig tjenester over boligens levetid. Kjøp av boliger inngår ikke direkte i KPI. Levestandarden antas å avhenge av konsumet av tjenestene som boligen genererer og ikke av selve kjøpet av boligen. I tråd med teorien for en levekostnadsindeks skal beregnet husleie måle endringer i prisen på tjenestestrømmen som boligen yter. I levekostnadsindekser er leieekvivalensprinsippet og brukerkostnad to ulike tilnærminger for å tallfeste en pris på denne tjenestestrømmen.

Leieekvivalens

Leieekvivalensprinsippet bygger på ideen om at verdien på tjenestene som selveiere mottar av boligen sin, følger utviklingen i husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. Det er denne metoden som er valgt i KPI. Det er mange praktiske problemer ved en slik tilnærming, blant annet fordi boligmassen kan være ganske ulik i de to markedene (eide og leide boliger). SSB foretar derfor en statistisk beregning som korrigerer for forskjeller i populasjonen i de to markedene. Dette omfatter bl.a. geografisk beliggenhet, alderstruktur, kvalitet og størrelse på boligene.

Brukerkostnad

Et alternativ til leieekvivalensprinsippet er å benytte en teoretisk utledet brukerkostnadsfunksjon av boligkapitalen som prisindikator på selveiernes boligkonsum. I beregningen inngår summen av rentekostnaden knyttet til boligkapitalen og kapitalslitet (depresiering) fratrukket kapitalgevinsten (eller tapet) som oppstår når boligens markedsverdi endrer seg. Brukerkostnaden vil umiddelbart påvirkes av kapitalgevinst/tap som følge av stigende/fallende boligpriser og av endringer i rentenivået. Kapitalgevinster kan fort lede til en negativ brukerpris. Prisutviklingen som følger et slik opplegg vil følgelig kunne vise store svingninger, noe som fort kan dominere utviklingen i KPI.

Brukerkostnad versus leieekvivalens

Når en vurderer de to metodene mot hverandre må en ta hensyn både til modellenes relevans og teoretiske egenskaper og om den bygger på observasjoner (data) som vi har mulighet for å framskaffe løpende og sammenlignbart over tid. Etter å ha veid ulike hensyn har SSB konkludert med å bruke leieekvivalensprinsippet i KPI ved måling av selveiernes boligkonsum. Årsaken er blant annet at alternative beregninger basert på brukerkostnad diskutert over, har vist seg vanskelig å gjennomføre i praksis. Hvilke kapitalbegrep som

bør inngå i en brukerkostnad for selveierboliger og hvorvidt husholdningenes egne prisforventninger til boliganskaffelse skal legges til grunn for kapitalkostnaden er forhold som har vært gjenstand for diskusjon. Videre har det vært uklart om alle boliger eller kun omsatte boliger skal inngå i beregningene. Å kun innlemme omsatte boliger innebærer at indeksen ikke påvirkes av at husholdninger opplever at boligen stiger i verdi på grunn av prisutviklingen på andre omsatte boliger. Ideelt sett er det ønskelig i en brukerkostnad å skille mellom egenkapitalkostnaden og lånekostnaden. I praksis har det derimot vist seg å være vanskelig å estimere en egnet indikator for egenkapitalkostnaden fordi det eksisterer svært mange alternative plasseringer.

Både for beregning av forbruksutgift (vekt) og ved den månedlige utviklingen for beregnet husleie følges leieekvivalensmetoden. Dette er også i tråd med internasjonale anbefalinger. Leieekvivalensprinsippet benyttes per i dag i en rekke OECD-land.

I den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) som benyttes for sammenlikninger av prisutviklingen i europeiske land (se egen boks), er selveiernes boligkostnader foreløpig utelatt. Leieekvivalens bryter med prinsippet om at HKPI kun skal bygge på monetære transaksjoner, og brukerkostnad er ikke aktuelt ettersom denne metoden fører til at rente inngår direkte i HKPI. Særlig den Europeiske sentralbanken (ECB) har argumentert mot å inkludere rente direkte i HKPI fordi denne indeksen benyttes som et mål på inflasjonen i Europeiske land. I Eurostat utredes imidlertid et alternativ for å måle utviklingen i selveiernes boligkostnader gjennom en separat boligprisindeks. I utredningen forutsettes det at kun boligtransaksjoner mellom husholdningssektor og næringssektor skal inngå i vektgrunnlaget. En slik tilnærming ville for KPI gi en vektandel på om lag det halve av vektandelen som i dag inngår for selveiernes boligkonsum. Årsaken til at boligtransaksjoner innenfor husholdningssektoren ikke innlemmes i beregning av vektandel, er at dette for husholdningene samlet kun innebærer bytte av bolig.

Bruk av en egen boligprisindeks som indikator på selveiernes boligkostnader er heller ikke uten problem og er gjenstand for en omfattende debatt internasjonalt. Ved å følge denne metoden betraktes bolig som et varig konsumgode på lik linje med andre goder og ikke som en formuesgjenstand. Ideelt sett bør boligprisindeksen være renset for tomtekostnader fordi en tomt utelukkende betraktes som en formuesgjenstand. Å ekskludere tomtekostnaden fra boligkjøpet vil innebære et praktisk problem når tomt og bolig er kjøpt samlet.

I Norge er KPI en levekostnadsindeks og kan tolkes som et mål på den kompensasjon som er nødvendig for å opprettholde en gjennomsnittlig forbrukskurv. Boliganskaffelser må betraktes som investeringer i en formuesgjenstand og hører dermed ikke naturlig med i forbrukskurven KPI er ment å måle prisutviklingen på.

Husholdningene

Sterk vekst i husholdningenes disponible realinntekter

Ifølge foreløpige anslag gikk husholdningenes disponible inntekter opp med 5,1 prosent fra 2003 til 2004. Med en prisstigning på kun 0,7 prosent (målt ved prisindeksen for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner), innebar dette en vekst i husholdningenes disponible realinntekter på 4,3 prosent, mot 4,7 prosent året før.

Husholdningenes reallønnsinntekter gikk opp med 3,1 prosent fra 2003 til 2004, mot en vekst på bare 0,4 prosent året før. Lønnsinntektene ga et bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 2,3 prosentpoeng, mot et bidrag på 0,3 prosentpoeng året før. Bak siste års utvikling lå uendrete utførte normalårsverk og en oppgang i gjennomsnittlig lønn per normalårsverk på 3,8 prosent.

Husholdningenes realinntekter fra blandet inntekt gikk opp med 6,3 prosent fra 2003 til 2004, og ga et bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 0,9 prosentpoeng. Blandet inntekt inneholder i tillegg til husholdningenes inntekter fra næringsvirksomhet også en beregnet avkastning av egen bolig (se egen boks om nasjonalregnskapsbegreper).

Realveksten i stønadene fra det offentlige var på 2,0 prosent i fjor, noe som ga et bidrag på 0,6 prosentpoeng til veksten i husholdningenes disponible realinntekter. Utbetalingene av pensjonsstønader gikk reelt opp med 5,4 prosent. Utbetalinger av barnetrygd trekker i motsatt retning, med en reell nedgang i utbetalingene på 3,9 prosent i forhold til året før. Andre stønader som sykepenges, arbeidsledighetstønader og utdanningsstønader trekker også veksten ned, mens attføringsstønader trekker i motsatt retning, etter en vekst på hele 13,1 prosent fra året før.

Husholdningenes nettoformuesinntekter ga et positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 2,2 prosentpoeng i 2004, mot 1,6 prosentpoeng året før.

Husholdningenes inntekter fra mottatt aksjeutbytte har hatt stor betydning for veksten i husholdningenes formuesinntekter de siste årene. For 2004 har nasjonalregnskapet anslått at husholdningene mottok hele 63,7 milliarder kroner, noe som tilsvarer en oppgang på 14,6 prosent fra året før, regnet i faste priser. Det er grunn til å tro at skattemessige tilpasninger har hatt betydning for husholdningenes mottatte aksje-

Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst. Prosent ²			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	2001	2002	2003*	2004*	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Inntekter	977,5	1051,4	1103,5	1141,8	6,0	2,3	2,8	8,8	3,4	3,9
Lønnsinntekter	554,3	582,9	600,3	623,0	3,7	0,4	3,1	3,1	0,3	2,3
Blandet inntekt	99,2	106,3	108,3	115,9	5,6	-0,6	6,3	0,8	-0,1	0,9
Formuesinntekter	64,3	96,2	99,8	99,1	47,6	1,1	-1,4	4,6	0,1	-0,2
Offentlige stønader	209,0	224,7	245,7	252,3	6,0	6,6	2,0	1,9	2,0	0,6
Andre inntekter	50,7	41,2	49,4	51,4	-19,8	16,7	3,4	-1,5	0,9	0,2
Utgifter	310,4	324,6	322,5	321,3	3,1	-3,1	-1,1	-1,4	1,4	0,4
Skatt av inntekt og formue	228,9	236,9	243,3	259,3	2,0	0,1	5,9	-0,7	0,0	-1,8
Formuesutgifter	71,4	76,7	67,9	49,4	6,0	-13,7	-27,7	-0,6	1,5	2,4
Andre utgifter	10,1	11,0	11,4	12,6	6,5	1,2	9,7	-0,1	0,0	-0,1
Disponibel inntekt	667,0	726,8	780,9	820,5	7,4	4,7	4,3			
Korr sparing i pensj.fond	12,3	19,4	17,0	18,3						
Konsum	651,3	680,7	719,0	755,1						
Sparing	28,0	65,5	79,0	83,6						
Kapitaloverføringer, netto	-0,8	-0,5	-0,8	-0,9						
Nettorealinvesteringer	29,5	26,1	24,0	31,6						
Nettofinansinvestering ³	-2,3	38,9	54,2	51,1						
Memo:										
Sparerate	4,2	9,0	10,1	10,2						
Nettofinansinvesteringsrate ⁴	-0,3	5,4	6,9	6,2						

¹ På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

² Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

³ Nettofinansinvestering er definert som sparing pluss netto kapitaloverføringer minus nettorealinvesteringer.

⁴ Nettofinansinvesteringsrate er definert som nettofinansinvestering som andel av disponibel inntekt, regnet i prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Noen nasjonalregnskapsbegreper

Som en del av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 1995 ble det innført enkelte nye begreper. Noen av disse omtales nedenfor.

- *Blandet inntekt* omfatter driftsresultatet i bolignæringen samt næringsinntekten til de personlig næringsdrivende. Næringsinntekten til de personlig næringsdrivende skiller seg fra driftsresultatet slik det framkommer for andre sektorer ved at den implisitt også inneholder avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie.
- *Andre inntekter* omfatter stønader fra utlandet, overføringer til ideelle organisasjoner fra innenlandske sektorer og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom det offentlige.
- *Andre utgifter* omfatter stønader til utlandet, og overføringer fra husholdninger til innenlandske sektorer utenom det offentlige.
- *Avkastning på forsikringskrav* er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer. Posten er inkludert i formuesinntekter.
- *Disponibel inntekt* er lik differansen mellom lønn, blandet inntekt, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden og skatter, formuesutgifter og andre utgifter på den andre.
- *Sparing* er definert som disponibel inntekt pluss korreksjon for sparing i pensjonsfond minus konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.
- *Sparerate* er definert som sparingens andel av disponibel inntekt.

utbytte. Sammenhenger mellom skattesystemet og aksjeutbytte er også diskutert nedenfor, i forbindelse med utviklingen i inntektsulikhhet (se egen boks om dette).

Husholdningenes renteinntekter falt kraftig i både 2003 og 2004 etter en moderat oppgang fra 2001 til 2002. Nasjonalregnskapet anslår at renteinntektene ble redusert med 10,4 milliarder 2004-kroner fra 2003 til 2004, noe som tilsvarer en nedgang på hele 55,6 prosent.

Husholdningenes formuesutgifter består i all hovedsak av gjeldsrenter. En noe lavere gjennomsnittlig lånerente og høy vekst i husholdningenes bruttogjeld bidro til en moderat økning i formuesutgiftene i 2002. I 2003 falt rentene kraftig, og til tross for at husholdningene økte sin gjeld, medførte reduksjonen i rentesatsene at renteutgiftene ble kraftig redusert. Denne utviklingen fortsatte i 2004 og nasjonalregnskapet anslår at renteutgiftene ble redusert med 18,2 milliarder 2004-kroner fra 2003 til 2004, noe som tilsvarer en reduksjon på 27,8 prosent. I en egen boks, «Rentebelastning når rentene øker», diskuteres belastningen på husholdningenes økonomi av en eventuell renteoppgang.

Korrigert sparerate

I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder som kan ivaretas ved beregning av en såkalt korrigert sparerate. Ved beregning av den korrigerte spareraten anslås først tjenestekonsumet av varige goder. Når korrigert konsum beregnes, defineres tjenestekonsumet av varige goder som summen av verdiforringelsen og realavkastningen på beholdningen av slike goder. Realavkastningen, som også nyttes til å korrigere inntekt for husholdningene, er satt lik 2,5 prosent.

Varige konsumgoder utenom bolig består av egne transportmidler (dvs. hovedsakelig personbiler), møbler, elektriske artikler, briller og ortopedisk utstyr mv, og varige fritidsvarer. Vegdirektoratets tall for registrerte personbiler etter alder har blitt utnyttet for beregning av den tekniske depresieringen av bilbeholdningen. Siden en ikke har tilsvarende tall for andre konsumgoder, har en lagt til grunn samme depresieringsprofil som for personbiler.

Beregningen av verdiforringelsen for varige goder utenom bolig er gjennomført uten at en har brukt observerte data for annenhåndspriser for disse kapitalgodene. Ved beregning av bruktpreisene har en gjort en forenkende antagelse om et perfekt fungerende annenhåndsmarked. En slik antagelse gjør det mulig å avlede bruktpreisene ut fra kjennskap til den fysiske depresieringen samt priser på nye varige konsumgoder.

Hverken ved beregning av den ordinære eller korrigerte spareraten er omvurdering av verdien på varige konsumgoder innarbeidet i inntektsanslaget. Utviklingen i spareratene må følgelig ses i lys av den omvurdering av realkapitalen som har funnet sted i samme periode.

Skatt på inntekt og formue ga et negativt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 1,8 prosentpoeng i 2004, mot et bidrag på 0 året før. Dette relativt høye negative bidraget må ses i sammenheng med veksten i lønnsinntektene samt lavere nettorenteutgifter, som isolert trekker i retning av høyere skattbar inntekt. Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Når det positive bidraget fra eksempelvis lønnsinntektene øker, vil dette automatisk medføre at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker med uendrede gjennomsnittlige skattesatser.

Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner

Konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner viste ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall en oppgang på 4,3 prosent i 2004. Den tilsvarende veksten var på 3,0 prosent året før. Mens husholdningenes konsum økte med 4,2 prosent i 2004 og 2,8 prosent i 2003, viste konsumet i ideelle organisasjoner en vekst på 6,3 prosent i 2004, mot 7,1 prosent i 2003.

Rentebelastning når rentene øker

Realrenten etter skatt er i dag på et relativt lavt nivå, i et 20 års perspektiv. Dersom renten vender tilbake til et mer normalt nivå, kan husholdninger med stor gjeldsbelastning få betalingsproblemer. En måte å belyse hvor utsatt husholdningene er i forhold til renteendringer, er å se på hvordan husholdningenes renteutgifter som andel av inntekt etter skatt vil være under skiftende rentebetingelser. Så sent som i 2001 var gjennomsnittlig utlånsrente på mellom 8 og 9 prosent, og i det følgende skal vi se på effektene på rentebelastningen av at renten vender tilbake til sitt 2001-nivå i 2006, når vi gjør antakelser om kredittveksten i perioden.

Vi tar utgangspunkt i tall fra Inntekts- og formuesundersøkelsen for 2002. Tallene fra 2002 framføres til 2006. Renteutgiftene er beregnet og tilpasset datagrunnlaget på basis av et anslag for årlig lånerente på 4,4 prosent for 2006 (anslag fra høsten 2004). På bakgrunn av informasjon om kredittveksten fra Kredittilsynet, legger vi til grunn at gjeldsveksten for husholdningene vil være på 11,3 prosent i 2004 på 11 prosent både i 2005 og i 2006. Skattesystemet er framført til 2006 ved at fradrag og grenser for ulike skattearter lønnsjusteres fra 2005 til 2006. Total gjeldsbelastning for husholdningene i 2002 utgjorde 143 prosent av samlet inntekt. Denne belastningen vil med våre forutsetninger øke til 178 prosent av samlet inntekt i 2006. Samlet gjeld er beregnet til 1 454 mrd kr i 2006.

Beskrivelsen av utviklingen i husholdningenes rentebelastning, under ulike forutsetninger om rentenivået, er basert

på at husholdningene er delt inn i 3 hovedgrupper: rentebelastning under 20 prosent, rentebelastning fra 20 til 30 prosent, og rentebelastning over 30 prosent. Rentebelastningen er definert som renteutgifter delt på inntekt etter skatt. Inntekt etter skatt er disponibel inntekt før fratrekk for gjeldsrenter, der beskatningen reflekterer betydningen av renteutgifter gjennom fratrekk i alminnelig inntekt. I inntekt etter skatt inngår også renteinntektene etter skatt.

Siden den gjennomsnittlige utlånsrenten som er lagt til grunn er lavere i 2006 enn i 2002, vil også antallet husholdninger med rentebelastning over 30 prosent være lavere, selv om husholdningene tar opp mer lån i 2005 og 2006. 97 000 husholdninger hadde rentebelastning over 30 prosent i 2002, mens det tilsvarende tallet i 2006 er beregnet til kun 19 000 husholdninger.

Men hva skjer dersom utlånsrentene vender tilbake til 2001-nivået? Vær oppmerksom på at inntekt etter skatt i dette tilfelle øker som følge av økte fradragberettigede renteutgifter. Tabellen viser at 195 000 husholdninger da vil befinne seg i kategorien med rentebelastning over 30 prosent i 2006. Antall husholdninger med høy rentebelastning øker med om lag 100 000 husholdninger fra 2002 til 2006, dersom utlånsrentene stiger til 2001-nivået. I hvor stor grad en slik eventuell renteøkning vil innebære betalingsproblemer for den enkelte husholdning avhenger også blant annet av om husholdningene har formue å tære på, og om de rammes av for eksempel arbeidsledighet og samlivsbrudd.

Antall husholdninger og andel av total gjeld fordelt etter rentebelastning

Rentebelastning	2002		2006		2006, rente på 2001-nivå	
	Antall (tusen)	Andel av total gjeld	Antall (tusen)	Andel av total gjeld	Antall (tusen)	Andel av total gjeld
0,1-20%	1 315	58	1 574	87	1 176	42
20-30%	195	23	37	7	260	26
Over 30%	97	17	19	4	195	30

Spareraten

Foreløpige tall viser at spareraten var om lag uendret fra 2003 til 2004 etter en liten oppgang fra 2002 til 2003. I fjor sparte husholdningene og de ideelle organisasjonene 10,2 prosent av inntekten. I dette sparebegrepet er det imidlertid lagt til grunn at også varige konsumgoder utenom bolig konsumeres i det året de kjøpes. Kjøp av varige konsumgoder kan alternativt betraktes som investering. En kan da beregne en korrigert sparerate (se boks) som er beregnet til hhv 12,6 prosent og 13,3 prosent for 2003 og 2004. I en egen boks rapporteres resultater fra en studie som har vurdert om det er forskjeller mellom generasjoner når det gjelder spareraten. Kontra til det som muligens er den vanlige oppfatningen, viser analysen at den gjennomsnittlige spareraten til personer som er født i perioden mellom 1915 og 1945 ikke er høyere enn etterkrigs-generasjonenes sparerate.

Sterk vekst i husholdningenes realformue, lav realrente og sterk konsumvekst

Foreløpige anslag viser at husholdningenes realformue gikk opp med 10 prosent fra 2003 til 2004. Bak denne utviklingen lå en realvekst i boligformuen på 11,5 prosent og en økning i realverdien av nettofordringene på 10,2 prosent. Annen realkapitalformue trekker veksten noe ned. Realveksten i boligformuen hang hovedsaklig sammen med omvurderinger som følge av at prisene på brukte boliger i gjennomsnitt gikk opp med 10,2 prosent, mens konsumprisveksten var på 0,7 prosent målt ved prisindeksen for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner (og 0,4 prosent målt ved konsumprisindeksen). Økte boliginvesteringer leder også til at realveksten i boligformuen øker i forhold til året før. Både fordrings- og gjeldsbeholdningene økte fra 2003 til 2004, men fordringene som ved utgangen av 2004 oversteg gjelda med i overkant av 430 milliarder kroner, hadde en sterkere realvekst enn gjeldsbeholdningene.

Er noen generasjoner mer sparsommelige enn andre?

Det blir ofte hevdet at dagens unge er «hyperkonsumenter» som mangler sparevett. Samtidig hører vi den såkalte 68-generasjonen forsikre at når de går av med pensjon vil de fortsette festen, i motsetning til dagens nøysomme og sparsommelige pensjonister. Ved å observere spreadferden til ulike generasjoner over en periode på 25 år og i to ulike datasett, finner vi ingen tegn til at dette stemmer.

I analyser av sparing er alder og periode viktige forklaringsvariable. Unge mennesker sparer relativt lite, studenter har ofte negativ sparing fordi de har rene forbrukslån i form av studielån, mens de mer etablerte sparer hovedsakelig i form av avdrag på boliglån. Høyest sparing finner vi blant 50-åringene. I denne aldersgruppen er gjerne inntekten mye høyere enn forbruket, de fleste lån er nedbetalt og man kan ha spart seg opp en del formue som gir ekstra inntekt i form av avkastning. Hvilken periode vi ser på er også av stor betydning for sparingen, hvorvidt det er oppgangstider eller nedgangstider, for eksempel. Hvis en hendelse påvirker alle likt, uansett alder, så kan vi kalle det en ren periodeeffekt. Dersom en hendelse påvirker aldersgrupper ulikt, kan vi kalle det en generasjonseffekt. En generasjonseffekt vil altså være en kombinert effekt av alder og periode, for eksempel at man var ung i en bestemt periode. En hypotese er derfor at de som var unge på 30-tallet eller under andre verdenskrig har andre holdninger til sparing enn de som vokste opp i velferdsstaten med sjenerøs inntektssikring. Et annet eksempel er dereguleringen av lånemarkedet på midten av 1980-tallet som hadde ulik betydning for de som var i etableringsfasen og tok opp boliglån, for de som allerede var etablerte og som kunne ta opp forbrukslån med pant i bolig, og for den tidens pensjonister, som trolig var lite påvirket av dereguleringen.

Yngre generasjoner sparer mest

Sparing måles ikke direkte i noen statistikk, men vi kan beregne den enten som differansen mellom årlig inntekt og årlig forbruk, eller som endringen i formue fra ett år til et annet. Bruker vi den første metoden kan vi bruke Forbruksundersøkelsene i årene 1975-2002 for å få tverrsnittsdata for sparing på husholdsnivå over en periode på 28 år. Siden det i all hovedsak er nye husholdninger i hvert års utvalg, kan vi ikke følge enkelthusholdninger over perioden, men vi kan følge en gruppe husholdninger som tilhører samme fødselskohort. Dette kaller vi et syntetisk panel. Ekte panel finner vi ved hjelp av den alternative kilden til å beregne sparing, nemlig Inntekts- og formuesundersøkelsene. Her brukes perioden 1986-1999, noe som gjør at perioden vi kan observere en generasjon overlapper med annen (dvs. observere forskjellige generasjoner ved samme alder) blir kortere enn i tverrsnittet, men til gjengjeld har det den fordel at vi følger samme husholdning over tid.

Tabellen viser resultater av analyser basert på disse metodene og datakildene for å separere en eventuell generasjonseffekt i sparingen fra andre forhold, da hovedsakelig alder og periode, men også andre forklaringsvariable som bosted, antall barn i husholdningen, hvorvidt man er selvstendig næringsdrivende og nivå på fullført utdanning (mer om metoden i Halvorsen, 2003). Fordi vi er mer interessert i tilbøyeligheten til å spare snarere enn absolutt sparing, viser tabellen sparerater, det vil si sparing i andel av inntekten.

Tabellen inneholder også tre ulike sparerater siden dette målet er følsomt for hvordan vi måler både sparing og inntekt (i tabellens fotnote finnes en presisering av hver definisjon). Vi ser at det er tendenser til lavere sparet tilbøyelighet for generasjonene som er født mellom 1915 og 1945. Med andre ord finner vi det motsatte av hva som vanligvis antas, nemlig at eldre generasjoner er mer sparsommelige enn etterkrigs-generasjonene. Senere generasjoner sparer altså mer av inntekten sin enn tidligere generasjoner.

Hvorfor er ikke dette så overraskende?

La oss først ta utgangspunkt i påstanden om at de unge mangler sparevett. Dagens unge har kanskje et høyere forbruk enn tidligere generasjoner, men de har også høyere inntekt. Dessuten bidrar høye boligpriser til at dagens unge investerer mye i bolig, både gjennom krav til egenkapital og ved at de sparer regelmessig gjennom avdrag på boliglån. Til dette kommer at en større andel av yngre generasjoner har høyere utdanning og studielån som skal tilbakebetales. Dataene viser at for aldersgruppen mellom 25 og 40 år utgjør tilbakebetaling av lån 75 prosent av all sparingen, og selv om dette tallet varierer fra år til år, er det ingen trend i retning av at andelen blir mindre. Videre vil det at så mye av kapitalen er bundet opp i bolig føre til at de unge må spare ekstra for å ha en viss finanskapital som buffer mot uforutsette hendelser.

La oss så se på antagelsen om at 68-generasjonen vil stille høyere krav til konsummuligheter i alderdommen enn dagens pensjonister. Det kan godt tenkes at denne generasjonen ønsker å realisere de siste ti årenes boligprisgevinst ved å selge huset og flytte inn i leilighet når de blir eldre. Dette i motsetning til dagens pensjonister, som viser seg å være lite mobile og lite villige til å bruke av boligformuen sin (se Gulbrandsen og Langseth, 1998). I tillegg er det mulig at mer utviklede finanstjenester vil gi større mulighet for å bruke av boligformuen som pensjonist gjennom forbrukslån med pant i bolig. Men samtidig vil økningen i forventet levealder og tidligere pensjonsavgang øke denne generasjonens forventete pensjonistperiode i forhold til tidligere generasjoner. Usikkerhet om levealder gjør det nødvendig å beholde en god del av oppspart formue intakt. Som pensjonist er man også mindre fleksibel ved uforutsette hendelser og avhengig av en viss tilgjengelig finansformue.

La oss se på påstanden om at dagens eldre sparer mye av inntekten fordi de tilhører en generasjon som er mer forsiktig og sparsommelig. Under en antagelse om at preferanser formes i de årene man går inn i arbeidslivet og stifter familie, så kan det være slik at de som i sine unge år opplevde arbeidsledighet, hyperinflasjon, krig osv. vil være preget av en iboende nøysomhet resten av livet. De som er født tidlig på 1900-tallet vil også ha opplevd store svingninger i verdien på egen bolig og større usikkerhet rundt inntekt etter pensjonsavgang siden Folketrygdens alderspensjon slik vi kjenner den i dag først ble innført i 1967. Men, en nøysom person vil ha spart seg opp formue tidlig i livet som gir inntekt og avkastning, og bør således ikke ha så stort behov for å spare når han er gammel, sammenlignet med en utålmodig person som har lånt mot framtidig inntekt tidlig i livet, som må tilbakebetale og akkumulere formue senere. Nå vil noen si at når de så sparer videre, enda det ikke er behov

Forts.

Forts.

Estimert sparing i prosent av inntekten ved alder 50 år

Generasjon	Tverrsnittsdata		Paneldata
	Aktiv sparing	Sparing	Sparing
Født 1915-24	9,7	15,6	7,8
Født 1925-34	8,1	11,3	9,7
Født 1935-44	9,1	9,8	11,2
Født 1945-54	12,4	10,9	10,8
Født 1955-64	15,5	16,1	12,3
Født 1965-74	15,1	18,0	-

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Forbruksundersøkelsene 1975-2002, Inntekts- og formuesundersøkelsene 1986-1999, egne beregninger.

Sparerate «aktiv sparing» = (arbeidsinntekt (inkl. pensjoner) - forbruk)/arbeidsinntekt inkl. pensjoner.

Sparerate i tverrsnitt = (aktiv sparing + netto kapitalinntekter)/disponibel inntekt.

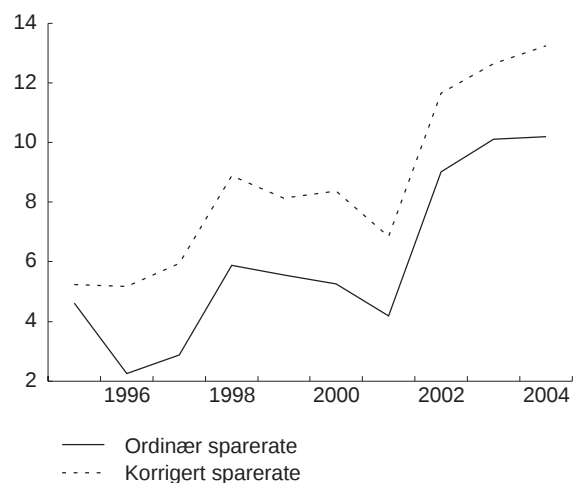
Sparerate i panel = (differanse i formue ekskl. boligpris- og aksjegevinster)/disponibel inntekt.

for det, så skyldes det at man av vane forsetter å sette av en andel av inntekten. Men at sparing av gammel vane skal være et generasjonsspesifikt kjennetegn er det ingen grunn til å tro, og data viser da heller ikke tegn til dette.

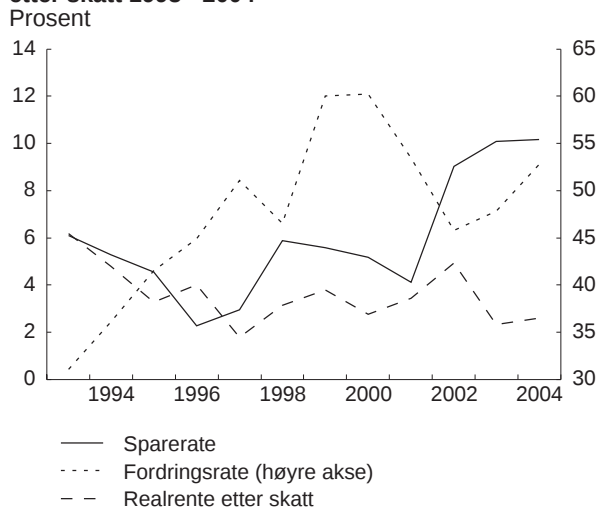
Referanser

Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1998): Eldre – sparere eller forbrukere?, *Tidsskrift for velferdsforskning* nr. 4, 1998.

Halvorsen, Elin (2003): A Cohort Analysis of Household Saving in Norway, Discussion Papers 354, Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes sparerate. 1995 - 2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sparerate, netto fordringsrate og realrente etter skatt 1993 - 2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes realrente etter skatt er på årsbasis beregnet til 2,6 prosent i 2004. Dette er 0,3 prosentpoeng høyere realrente etter skatt enn i 2003. Denne utviklingen skyldes i all hovedsak lavere prisvekst i 2004 enn i 2003, mens lavere nominelle renter enn året før trekker i motsatt retning. Realrenten var 4,8 prosent i 1. kvartal, mens den stabiliserte seg på rundt 2 prosent de tre neste kvartalene. Denne utviklingen skyldes hovedsakelig en kraftig nedgang i prisen på elektrisitet i 1. kvartal som bidro til lav prisvekst og dermed høy realrente dette kvartalet. I lys av utviklingen i husholdningenes disponible realinntekter, realformuesutviklingen og utviklingen i realrenta etter skatt, må konsumutviklingen i 2004 karakteriseres som sterk.

Nærmere om forbruksutviklingen for husholdningene

Husholdningenes konsum av varer i faste priser økte med 5,0 prosent fra 2003 til 2004 sammenlignet med en vekst på 3,5 prosent året før. Tjenestekonsumet,

som i 2004 utgjorde i overkant av 43 prosent av det totale forbruket i husholdningene, steg med 2,6 prosent fra 2003 til 2004. Dette var noe sterkere enn veksten fra 2002 til 2003, som var på 1,4 prosent.

Konsumet av matvarer i faste priser gikk opp med 0,3 prosent fra 2003 til 2004, etter en vekst på 0,6 prosent året før. Det var også i 2004 en forholdsvis sterk vekst i omsetning i spesialforretninger som selger nærings- og nytelsesmidler.

Veksten i kjøp av klær og skotøy var sterk i 2004, men ikke like sterk som i 2003. Mens den i 2003 var på 15,6 prosent, var den i fjor på 13,0 prosent. Tallene må sees i sammenheng med det vedvarende prissfallet på disse varene. Når klær blir billigere, vil man normalt anta at kjøp av klær øker og at man vrir konsumet i retning av klær med høyere kvalitet. En slik kvalitetsøkning måles som en volumøkning i nasjonalregnskapet.

Boligpriser i Oslo

I løpet av det siste tiåret har prisene på boliger økt over store deler av den vestlige verden, og det snakkes om den første, store synkroniserte boligprisstigning mellom land. Prisveksten har vært særlig sterk i urbane strøk. Norge har fulgt den internasjonale trenden, og boligprisene har steget svært mye i de største byene.

Her diskuteres prisstigningen på boliger i Oslo med hovedvekt på leilighetspriser. Tallmaterialet som ligger til grunn for diskusjonen er dels Statistisk sentralbyrås boligprisindeks og dels tall fra salg av OBOS-leiligheter. Den førstnevnte er en sammenveining av delindekser av ulike boligtyper hvor eneboliger og rekkehus inngår. Dette kalles en hedonisk indeks hvor størrelse og geografisk plassering tas med i beregningen, slik at en kontrollerer for rene størrelseeffekter og geografiske effekter. På den måten søker en å rendyrke prisstigning for sammenliknbare boliger. Denne metoden er beskrevet i Christensen (2003). Prisutviklingen på OBOS-leiligheter bruker en gjentatte-salgs-metode, hvor indeksen beregnes ved å se på salg av *samme* leilighet (se Røed Larsen og Sommervoll (2004a,b) og Sommervoll (2004)). Denne metoden søker å isolere prisvekst for en gitt type bolig.

Analysen viser flere klare mønstre. I tillegg til å vise en sterk prisstigning på leiligheter fra 1992 til 2003, viser den svært varierende prisvekst avhengig av størrelse. Figurene angir kvartalsvis prisutvikling for den angitte tidsperioden. Figur 1 viser en generell prisindeks for OBOS-leiligheter og SSBs indekser for boligprisene i hele landet og i Oslo og Bærum. OBOS-indeksen har steget med 258 prosent. Figur 2 viser at små leiligheter, det vil si ettersom mellom 20 og 40 kvadratmeter, steg med 340 prosent. Til sammenlikning steg femromsleiligheter med 177 prosent. I samme tidsrom steg konsumprisindeksen med 28 prosent, så prisstigningen har vært høy sammenliknet med prisveksten på konsumvarer.

Samlet sett merker vi oss at flere relative priser har endret seg. Prisene på boliger i Oslo relativt til boliger i resten av

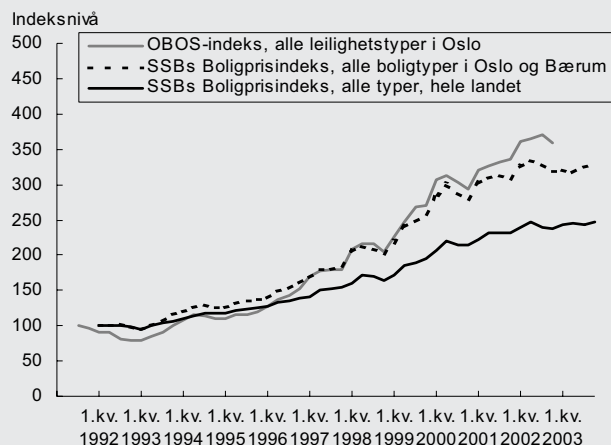
landet har steget. Og prisene på små boliger i Oslo har hatt en relativ sterkere vekst enn store boliger i Oslo. Siden de fleste førstegangsetablere kjøper små leiligheter viser tallene at prisveksten denne gruppen står overfor, er høyere enn boligprisveksten generelt.

Videre ser vi at konjunktoreffekter rammer alle leilighetstypene. Prisene er gjennomgående lavest i lavkonjunkturen i 1993. Samtidig faller prisene i siste kvartal 2002. Da gikk også Norges økonomi inn i en periode med underutnyttelse av kapasiteten. Det er verdt å merke seg flere andre forhold i tillegg til selve prisveksten. For det første: Prisene øker med forskjellig takt i ulike perioder. SSBs indeks økte med 29 prosent fra og med 1. kvartal 1999 til og med 2. kvartal 2000, men bare med 2,5 prosent fra og med 1. kvartal 2002 til og med 2. kvartal 2003. Dette tyder på at boligprisenes utvikling er sensitiv for utviklingen i faktorer som realrente, realinntekt, arbeidsløshet og det generelle inntrykket av økonomiske framtidsutsikter. Videre viser indeksene fall på slutten av årene 1998 og i 2000, da nominelle renter steg.

Dessuten ser det ut til å være systematiske sesongvariasjoner gjennom året. Våren framstår som en periode med høye boligpriser. For eksempel var ikke SSBs indeks for alle boliger i hele landet høyere i 3. kvartal enn i 2. kvartal i perioden 2000-2003. Gjentatte salgs metode på OBOS-data utpeker 4. kvartal som en periode der det ikke oppnås høye priser på boliger sett i forhold til de andre kvartalene. Dette er et interessant trekk som bekreftes av eiendomskommmentatorer.

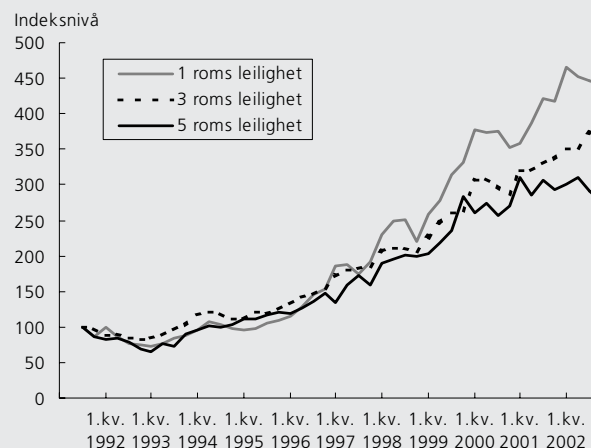
En mulig delforklaring på dette utviklingsmønstret er at det har inntruffet en økt preferanse for det å bo i hovedstaden. En slik preferanse ville lede til prispress i hovedstadsområdet. En annen mulig delforklaring ligger i at et økt antall studenter, single og skilte bidrar til den relativt store prisøkningen for små leiligheter i Oslo. Internasjonalt omtales den første effekten gjerne som cafe-latte-faktoren. Det er en betegn-

Figur 1. Indekser for alle leilighetstyper i OBOS' og SSBs indekser, 1991-2003

Note: OBOS-tallene dekker perioden 3. kvartal 1991-4.kvartal 2002. SSBs tall dekker perioden 1. kvartal 1992-4.kvartal 2003.

Figur 2. Indekser, tre ulike leilighetstyper, OBOS, 3. kvartal 1991-4. kvartal 2002

Forts.

Forts.

else på en omvurdering av betalingsvilligheten for å bo tett og nært andre mennesker i sentrum. Det siste kunne være en følge av at antallet enpersonhusholdninger øker, som følge av dypere demografiske og sosiologiske trekk som økt skilsmissetendens, senere ekteskapsinngåelse og senere inntreden i samboerskap. Vi kan heller ikke utelukke at investorer har foretatt endringer i sammensetningen av sine porteføljer, f.eks. slik at investorer mer enn før foretrekker investeringer i små, brukte boliger.

Referanser

Christensen, T. H. (2003): Boligprisindeksen: Datagrunnlag og beregningsmetode, Notater 2003/83, Statistisk sentralbyrå.

Røed Larsen, E. og D. E. Sommervoll (2004a): Rising Inequality of Housing? Evidence from Segmented House Price Indices, *Housing, Theory, and Society*, 21: 2, s 77-88.

Røed Larsen, E. og D. E. Sommervoll (2004b): Boligprisene i Oslo på 1990-tallet, *Økonomiske analyser*, 23: 2, s 17-22.

Sommervoll, D. E. (2004) Inngangsbilletten øker mest, *Samfunnspeilet* 6/2004, s 13-18.

Konsumet av boligjenester, som utgjør en sjettedel av konsumet i husholdninger, steg med 2,8 prosent i fjor. I nasjonalregnskapet er faktisk husleie for leietagere og beregnet husleie for selveiere definert som verdien av tjenestestrømmen fra boligkapitalen. Denne størrelsen, som utgjør om lag 90 prosent av det totale boligkonsumet, gikk opp med 2,8 prosent i faste priser fra 2003 til 2004, mot 2,3 prosent året før. Siden boligkapitalen i all hovedsak er bestemt av tidligere års nybygging og rehabilitering, vil volumveksten i det samlede boligkonsumet vise liten variasjon over tid. I en egen boks diskuteres utviklingen i boligpriser det siste tiåret, og spesielt vises det til utviklingen i Oslo.

Husholdningenes stasjonære energiforbruk, dvs. energi til oppvarming og belysning, gikk opp med 0,9 prosent fra 2003 til 2004. Elektrisitetsforbruket, som i 2004 utgjorde i underkant av 90 prosent av det stasjonære energikonsumet, økte med 1,4 prosent fra 2003 til 2004. Konsumet av brensel (bl.a. fyringsolje og ved) gikk ned med 2,3 prosent i 2004.

Konsumet av helsetjenester, som utgjør om lag 4 prosent av tjenestekonsumet, gikk opp med 2,5 prosent i

faste priser fra 2003 til 2004, etter en vekst på 5,6 prosent året før.

Kjøp av egne transportmidler, der anskaffelse av personbiler er den viktigste underposten, steg med 14,2 prosent etter en oppgang på 4,2 prosent det foregående året. Ifølge tall fra Opplysningsrådet for veitrafikken ble det førstegangsregistrert i overkant av 77 000 nye personbiler på husholdninger i fjor. Dette var en økning på hele 28,6 prosent fra året før. Førstegangsregistrering av bruktimporterte biler gikk ned med i overkant av 6 prosent.

Husholdningenes utgifter til drift av egne transportmidler gikk opp med 1,3 prosent fra 2003 til 2004. Konsumet av drivstoff mm., som utgjør den viktigste underkomponenten, var om lag uendret fra året før. I denne perioden var det en prisoppgang på drivstoff på 6,2 prosent. Konsumet av transportjenester viste en oppgang på 3,0 prosent i faste priser fra 2003 til 2004.

Konsumet av post- og teletjenester gikk opp med 8,1 prosent i fjor. Dette var noe sterkere enn veksten i 2003 på 7,2 prosent, men fortsatt svakere enn veksttaket på slutten av 90-tallet. At veksten nå synes å ta seg opp igjen henger trolig sammen med innføringen av nye teletjenester, og de lave introduksjonsprisene på disse.

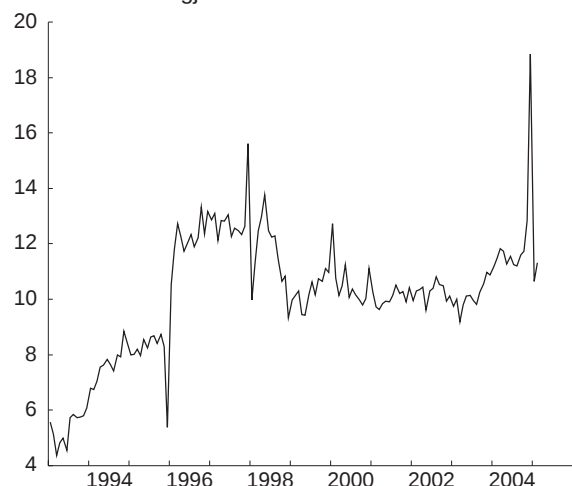
Utviklingen i husholdningers og ideelle organisasjoners konsum fordelt på hovedgrupper. Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner 2004 ¹	Volumendring		Prisendring	
		2003	2004	2003	2004
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	755,1	3,0	4,3	2,6	0,7
Konsum i husholdninger	721,3	2,8	4,2	2,6	0,6
- Varekonsum	391,5	3,5	5,0	1,6	-0,9
- Tjenestekonsum	312,2	1,4	2,6	3,3	1,9
- Hushold. konsum i utlandet	38,4	7,7	12,2	8,3	7,2
- Utlendingers konsum i Norge	-20,8	1,3	8,6	1,7	1,8
Konsum i ideelle organisasjoner	33,9	7,1	6,3	2,3	2,4

¹ Nivå tall i løpende kroner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

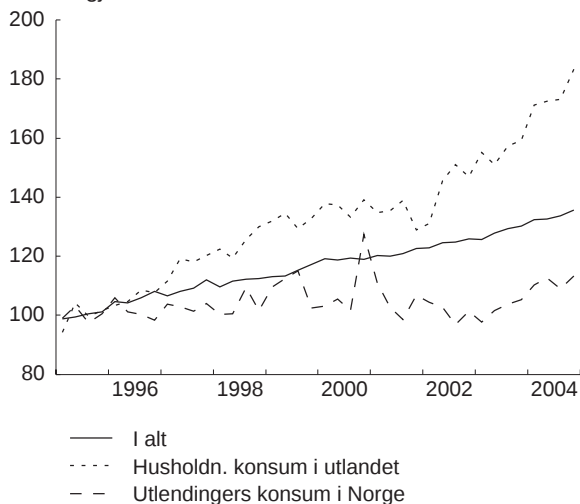
Førstegangsregistrerte personbiler. 1993-2005
1000 stk. Sesongjustert

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner

Sesongjustert. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Husholdningenes konsum av teknologivarer, som teleutstyr og foto- og IT-utstyr, og av varig fritidsutstyr, som blant annet inkluderer båter, økte med over 15 prosent fra 2003 til 2004. Økningen antas å ha sammenheng med både lavere priser og lavere renter. Lavere renter trekker isolert sett brukerkostnaden for varige konsumgoder ned og husholdningene antas da å ville øke sin beholdning av slike goder.

Husholdningenes konsum i utlandet økte med 12,2 prosent i faste priser fra 2003 til 2004. Dette var høyere enn veksten fra 2002 til 2003, da konsumet steg med 7,7 prosent. Utlendingers konsum i Norge steg med 8,6 prosent fra 2003 til 2004, mot 1,3 prosent økning året før.

Inntektsutviklingen

En annen kilde til informasjon om inntektsutviklingen, i tillegg til nasjonalregnskapstall, er inntekts- og skattestatistikk, blant annet basert på informasjon fra selvangivelser. Vi har imidlertid ikke informasjon for inntekttsåret 2004 fra inntekts- og skattestatistikk ennå.

Tall fra inntektsstatistikken viser at befolkningen hadde 980 milliarder kroner i samlet inntekt i 2003. Den samlede inntekten omfatter lønnsinntekt, nettoinntekt fra selvstendig næringsvirksomhet, kapitalinntekt og ulike pensjoner, trygder og stønader. Den desidert største inntektskilden er arbeidsinntekt (inkludert sykepenger) som utgjorde 678 milliarder kroner i 2003. Kapitalinntektene utgjorde til sammen 84,9 milliarder kroner. De viktigste kapitalinntektene var aksjeutbytte med 54,5 milliarder og renteinntekter med 19,8 milliarder kroner.

Ulike pensjoner, trygder og stønader utgjorde 217 milliarder kroner i 2003. Av disse var 182 milliarder kroner skattepliktige. Overføringer i form av pensjoner fra folketrygden var høyest, 131 milliarder kroner, fulgt av tjenestepensjoner med 36,2 milliarder og arbeidsledighetstrygd – 10,9 milliarder.

Ulike skattefrie kontantstønader utgjorde 34,9 milliarder kroner i 2003. Halvparten av dette er stønader rettet mot barnefamilier, blant annet barnetrygden på 14,5 milliarder kroner og kontantstøtten som utgjorde drøyt 2,9 milliarder kroner.

I perioden fra 1997 til 2003 økte den samlede lønnsinntekten til befolkningen med i underkant av 40 prosent (løpende kroner). Lønn som andel av den samlede inntekten til norske husholdninger falt i samme periode fra 72 til 69 prosent. Til sammenligning økte skattepliktige pensjoner og trygder med 55 prosent fra 1997 til

Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner. Volum- og prisendring fra foregående periode i prosent.

Sesongjustert hvis ikke annet fremgår

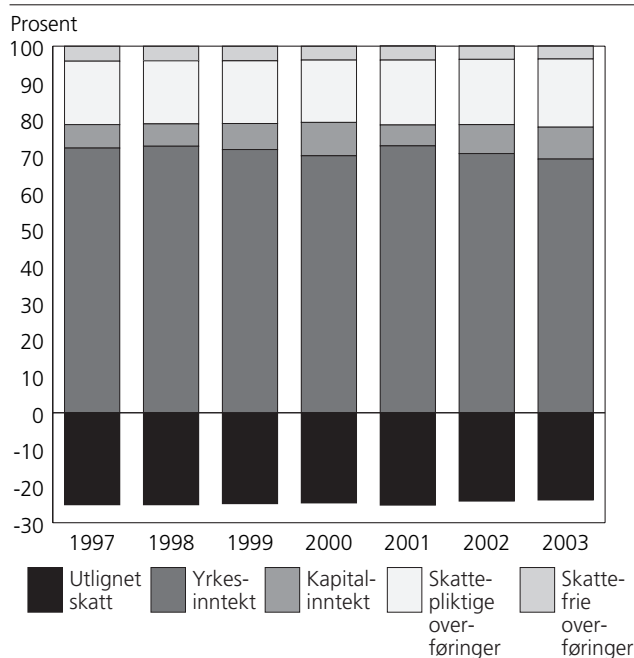
	Mrd. kroner 2004 ¹	Volumendring					Prisendring				
		2004 ²	04.1	04.2	04.3	04.4	2004 ²	04.1	04.2	04.3	04.4
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	98,0	0,0	1,5	-2,7	0,6	-0,9	1,8	-1,2	2,1	-0,8	2,1
Alkoholrikke og tobakk	31,4	-1,0	1,3	-2,3	-0,3	-3,6	7,4	11,1	-0,9	0,3	-0,6
Klær og skotøy	40,2	12,9	5,2	1,1	1,7	2,2	-6,5	-1,3	0,0	-1,4	-0,1
Bolig, lys og brensel	153,1	2,4	0,6	1,0	1,0	-0,0	-0,7	-2,1	1,5	2,1	-1,2
Møbler og husholdningsartikler	44,7	5,9	1,9	1,2	0,9	1,0	-0,8	0,1	0,3	-1,6	0,5
Helsepleie	21,9	3,4	1,3	1,6	0,1	0,7	4,1	0,6	0,3	2,3	0,2
Transport	105,0	6,7	3,0	-1,4	1,3	8,3	2,0	-0,5	2,2	0,6	0,4
Post- og teletjenester	20,5	13,8	4,2	1,2	5,0	-3,9	-7,0	-3,0	-2,4	-2,0	4,2
Kultur og fritid	92,1	5,3	1,1	3,0	0,3	0,8	-0,2	0,7	0,1	-0,5	0,6
Utdanning	4,3	1,6	0,3	-0,7	0,6	0,9	4,6	1,3	1,3	-0,1	-1,1
Hotell- og restauranttjenester	41,1	-0,4	0,2	-1,6	-1,8	2,1	2,1	0,5	0,2	0,2	0,8
Andre varer og tjenester	51,4	1,7	-1,6	0,8	-0,2	1,0	2,0	1,0	0,6	-0,2	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	38,4	12,2	7,6	0,7	0,3	5,9	7,2	4,8	-2,8	1,2	-0,1
Utlendingers kjøp i Norge	-20,8	8,6	4,8	2,1	-3,3	4,0	1,8	0,5	0,5	0,6	0,6
Ideelle organisasjoner	33,9	6,3	2,8	0,1	1,6	1,9	2,4	0,4	0,8	0,5	0,4
Konsum i hush. og ideelle org.	755,1	4,3	1,7	0,1	0,9	1,5	0,7	0,1	0,7	0,2	0,4

¹ I løpende kroner. På grunn av avrundingsfeil summerer ikke undergruppene seg nøyaktig opp til totaltallet.

² Ikke sesongjustert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammensetning av husholdningenes samlede inntekt. 1997-2003. Prosent

2003. Om lag hver femte krone som norske husholdninger mottok i 2003 kom fra ulike pensjoner og trygder.

Husholdningenes kapitalinntekter har økt i inntektsmessig betydning. I nominelle kroner ble kapitalinntektene nesten fordoblet fra 1997 til 2003. Mye av økningen skyldes en betydelig vekst i utdelt aksjeutbytte. For husholdningene samlet utgjorde kapitalinntektene i underkant av 9 prosent i 2003.

Ulike skattefrie overføringer, som for eksempel barne-trygd, kontantstøtte, sosialhjelp og bostøtte hadde en stabil andel på 3-4 prosent av husholdningenes samlede inntekt i perioden 1997-2003.

I det følgende skal vi se nærmere på utviklingen i inntektsulikhhet mellom husholdninger. Dette forutsetter at en har opplysninger om hvilke personer som tilhører samme husholdning, siden det antas at det forgår en betydelig utveksling av økonomiske ressurser innad i husholdningen. Opplysninger om personenes husholdningstilknytning foreligger per i dag bare til og med inntektsåret 2002. Dette betyr at beskrivelsen av utviklingen i inntektsulikhhet, i det følgende, ikke går lenger fram enn til inntektsåret 2002.

Inntektsfordelingen

Norske husholdninger har opplevd en betydelig inntektsvekst de siste årene. Mellom 1990 og 2002 økte medianinntekten etter skatt for husholdningene med 22 prosent, målt i faste priser. Inntekt etter skatt er definert som summen av arbeidsinntekter, kapitalinntekter og overføringer, fratrukket skatt. Renteutgiftene

Ekvivalentinntekt og forbruksvekter

En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor mye inntekt en husholdning med gitte karakteristika, for eksempel to voksne og to barn må ha, for at deres levestandard skal være like høy som levestandarden til en enslig med en gitt inntekt.

Det er utledet en hel rekke typer av ekvivalensskalaer, basert på forskjellige tilnærminger. I beskrivelsen av utviklingen i inntektsulikhhet er det den såkalte «kvadratrotskalaen» som benyttes. Ved bruk av denne skalaen divideres husholdningsinntektene med kvadratroten av antall husholdningsmedlemmer. En enslig person vil med denne skalaen få vekt lik 1, en topersonshusholdning får vekt lik 1,41, en husholdning bestående av tre personer får vekt lik 1,73, osv.

En husholdning bestående av to voksne og to barn (dvs. vekt lik 2,0) måtte ved bruk av kvadratrotskalaen ha en husholdningsinntekt på 200 000 kroner for å ha samme inntekt pr. forbruksenhet som en enslig med 100 000 kroner i inntekt.

Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som er benyttet i beskrivelsene av inntektsfordeling og lavinntekt er *inntekt etter skatt*. Dette inntektsbegrepet fremkommer etter følgende regnskap:

$$\begin{aligned} \text{Inntekt etter skatt} = & \text{Lønnsinntekt} \\ & + \text{netto næringsinntekt fratrukket} \\ & \quad \text{eventuelt underskudd og avskrivninger} \\ & + \text{brutto kapitalinntekt} \\ & + \text{sum overføringer} \\ & - \text{utlignet skatt og negative overføringer} \\ & \quad (\text{underholdsbidrag og pensjonspremier} \\ & \quad \text{i arbeidsforhold}) \end{aligned}$$

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntektene husholdningene mottar, må en være oppmerksom på at dette begrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Dette gjelder for eksempel verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmeproduksjon og såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i dette begrepet. Av samme prinsipp er heller ikke renteutgifter trukket fra.

er ikke trukket fra. Blant gruppene som har hatt en god inntektsutvikling finner man for eksempel par med barn. En tobarnsfamilie (par med to barn, yngste barn under 18 år) hadde i 1990 en medianinntekt etter skatt på 347 000 kroner. I 2002 var tilsvarende inntekt på 478 000 kroner. Den «gjennomsnittlige» tobarnsfamilie hadde altså over 130 000 kroner mer i inntekt etter skatt i 2002 enn tilsvarende gruppe i 1990, når det er tatt hensyn til prisveksten i perioden.¹ Også andre husholdningstyper har hatt en tilsva-

¹ Det er ikke tatt hensyn til at datagrunnlaget ble utvidet med noen mindre stønader i perioden (f.eks. engangsstønad ved fødsel). Utelater en disse inntektene, blir medianinntekten i 2002 redusert med knapt 4000 kroner.

Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer.¹ (Kvadratrotskalaen). Andel av totalinntekten. Desiler. 1990-2002

Desil	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2001	2002
1	4,0	3,8	3,6	3,7	3,9	3,7	3,9	3,6
2	6,0	5,9	5,7	5,7	5,9	5,7	6,0	5,6
3	7,2	7,0	6,9	6,9	7,0	6,8	7,1	6,8
4	8,2	8,1	7,9	7,9	7,9	7,6	8,0	7,7
5	9,1	9,0	8,9	8,8	8,8	8,5	8,9	8,5
6	9,9	9,9	9,8	9,7	9,6	9,4	9,7	9,4
7	10,9	10,9	10,8	10,6	10,5	10,2	10,7	10,3
8	12,0	12,1	12,0	11,7	11,7	11,3	11,9	11,4
9	13,7	13,8	13,6	13,4	13,5	13,0	13,6	13,1
10	19,0	19,6	20,7	21,6	21,3	23,7	20,3	23,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Inntektsbegrepet ble noe utvidet i perioden ved at noen mindre stønader kom med i datagrunnlaget, for eksempel grunn- og hjelpestønad (1991) og stønad til barnetilsyn for enslige forsørgere (1994).

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Fordelingen av brutto finanskapital for husholdninger, etter desiler. 1990-2002. Prosent

Desil	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2001	2002
1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
3	0,7	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6
4	1,7	1,3	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2
5	3,0	2,4	2,1	2,0	1,9	1,8	2,0	2,0
6	4,7	4,0	3,5	3,4	3,0	3,0	3,2	3,2
7	7,1	6,7	5,8	5,5	4,8	4,7	5,0	5,1
8	10,8	11,0	9,6	9,1	8,0	7,7	8,0	8,2
9	18,2	18,4	17,0	16,5	14,2	13,9	14,1	14,6
10	53,3	55,3	59,9	61,6	66,2	67,1	65,8	64,9
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

rende sterk inntektsvekst i perioden, for eksempel par uten hjemmeboende barn.

Samtidig med at husholdningsinntektene har økt, har også inntektsforskjellene blitt større. En måte å studere inntektsforskjeller på, er å se hvor mye av den totale inntekten som ulike inntektsklasser disponerer over tid. Vi grupperer husholdningene i 10 like store grupper, sortert etter størrelsen på husholdningsinntekten. Gruppe 1 (desil 1) består av den tidelen av befolkningen som har den laveste gjennomsnittsinntekten, definert som husholdningenes totale inntekt etter skatt per forbruksenhet i husholdningen (se boks for omtale av forbruksvekter). I desil 2 finner man personer med en høyere husholdningsinntekt enn i desil 1, men lavere inntekt enn personene i desil 3. Tilsvarende består gruppe 10 av den tidelen som har høyest inntekt. Tabelloversikten viser at ulikheten har økt fram til 2000. Dette kan blant annet sees ved at den «rikeste» tidelen disponerer en større del av totalinntekten. I 2001 ser en at tidelen med de høyeste inntektene fikk redusert sin andel av totalinntekten. Dette skyldes for en stor del nedgang i mottatt aksjeutbytte dette året. I 2002 øker likevel ulikheten igjen og fordelingen av inntekt er om lag den samme som i 2000.

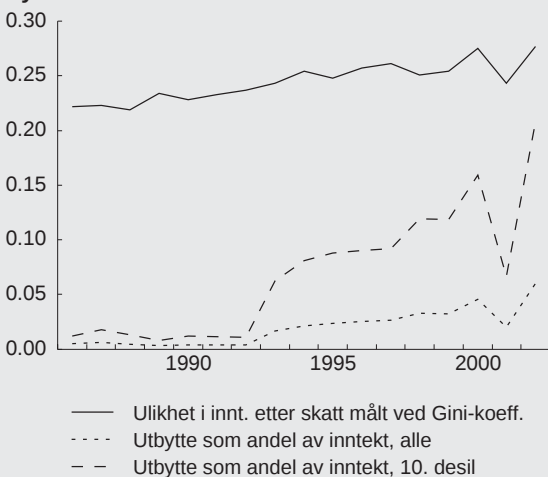
Sterk økning i kapitalinntektene var en medvirkende årsak til at inntektsforskjellene økte på 1990-tallet. Det er også utviklingen i kapitalinntekter, særlig aksjeutbytte, som trolig er hovedforklaringen bak den store reduksjonen i ulikhet i 2001. Utbetalt aksjeutbytte til husholdningene ble redusert fra 29 milliarder kroner i 2000 til 13 milliarder i 2001. Siden aksjeutbytte i hovedsak tilfaller husholdningene med de høyeste inntektene, påvirker dette i stor grad utviklingen i ulikhet. I 2002 økte utbytterne på nytt til 42 milliarder kroner, med den følge at inntektsulikheten økte. Siden utbytteutdelingen økte ytterligere i 2003, til vel 54 milliarder kroner, forventer vi at inntektsforskjellene var minst like store i 2003 som i 2002. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene øker utbytteutbetalingene til husholdningene ytterligere i 2004, til nærmere 64 milliarder kroner. Se egen boks som diskuterer skattepolitikk, utbytte og utviklingen i inntektsulikhet. Økningen i kapitalinntekter på 1990-tallet kan også i noen grad kan tilskrives at skattereformen i 1992 gjorde slike inntekter mer synlig i inntektsstatistikken. Se også boks som diskuterer ulikheten i lønnsinntekt over tid. Mens en i andre land har opplevd en markert økning i ulikheten i lønnsinntekt, har ikke det samme vært tilfelle i Norge.

Inntektsulikhet og aksjeutbytte

I løpet av 90-tallet økte aksjeutbyttene kraftig. Spesielt blant de med høy inntekt utgjør aksjeutbytte en stadig større andel av inntekten. Dette har i sin tur ført til høyere inntektsulikhet, i alle fall når man legger til grunn observerbare inntekter. De observerte inntektene kan imidlertid gi et ufullstendig bilde av inntektsforholdene i samfunnet. For eksempel representerer bedriftsoverskudd som holdes tilbake i bedriftene også inntekt for eierne, men fanges i mindre grad opp av inntektsstatistikken. I den grad økte aksjeutbytter motsvares av lavere verdier i bedriftene blir den faktiske veksten i kapitalinntekter mindre enn den observerte. På grunn av sterk variasjon i størrelsen på husholdningenes aksjeutbytte de siste årene og den meget skjeve fordelingen av slike inntekter, har inntektsulikheten variert betydelig.

Figuren nedenfor viser utviklingen i ulikhet i inntekt etter skatt målt ved Gini-koeffisienten, som er et summarisk ulikhetsmål som varierer fra 0 (full likhet) og til 1 (all inntekt tilfaller én enhet). Som figuren viser økte ulikheten i husholdningsinntekt etter skatt pr. forbruksenhet (se egen boks for nærmere omtale av inntektsbegrepet) sammen med aksjeutbyttene som andel av inntekten i løpet av 1990-tallet og fram til 2000, etterfulgt av en kraftig reduksjon i 2001 (se boks for nærmere omtale av ekvivalentinntekt og forbruksvekter). For inntektsåret 2002 ser vi på nytt en betydelig økning i ulikheten, til om lag samme nivå som i 2000. Aksjeutbytte er en inntektskilde som er ekstremt skjevfordelt blant husholdningene. I 2002 tilfalt for eksempel mer enn 90 prosent av alt mottatt aksjeutbytte den tidelen av befolkningen med høyest inntekt. Når ulikheten ble kraftig redusert i 2001, sammenlignet med året før, skyldes dette en betydelig reduksjon i utbetalt aksjeutbytte. På grunn av innføring av skatt på mottatt aksjeutbytte valgte mange aksjonærer ikke å ta ut utbytte i 2001. En konsekvens var at mottatt utbytte falt fra 29 milliarder kroner i 2000 til 13 milliarder i 2001. I 2002 kunne en på ny motta aksjeutbytte uten ytterligere beskatning på mottakers hånd, med den følge at utbyttene økte til rekordstore 42 milliarder. Ifølge skattestatistikken økte utbytteutbetalingene ytterligere til 55 milliarder kroner i 2003.

Ulikhet i inntekt etter skatt målt ved Gini-koeffisienten og utviklingen i aksjeutbytte som andel av inntekten. 1986-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fire mulige årsaker til økningen i aksjeutbytter

Den kraftige økningen i aksjeutbytte gjennom 1990-tallet kan skyldes både skattemessige forhold og andre faktorer. Blant de viktigste forklaringene er:

- Bedrede konjunkturer på 1990-tallet: Fra 1992 til 2000 ble hovedindeksen på Oslo Børs mer enn tredoblet. Selv om børskursene har svingt en del fra år til år, har avkastningen gjennomgående vært god.
- Endrede finansieringsinsentiver i selskapssektoren: Skattereformen av 1992 medførte en kraftig reduksjon i marginalskatten på renteinntekt blant personer i de øvre inntektsgrupper, som også eier det meste av husholdningenes aksjekapital. Dette innebar høyere alternativavkastning etter skatt på egenkapitalen, slik at det ble relativt dyrere for selskapene å finansiere investeringene gjennom tilbakeholdte overskudd, sammenlignet med lånefinansiering.
- Enda viktigere enn endrede finansieringsinsentiver for aksjeselskapene er trolig skattetilpasninger i nært eide selskaper, gjennom at aktive eiere gjør om høyt beskattet arbeidsinntekt til kapitalinntekt (utbytte). Dette kan ha skjedd både i eksisterende aksjeselskaper, gjennom at eierne erstatter lønn med aksjeutbytte, og ved omdanning av selskapsform i ansvarlige selskaper og enkeltmannsforetak, dvs. at næringsinntekt blir omgjort til kapitalinntekt.
- Skattereformen 1992 innebar at tidligere skattemessig betingede reserver i bedriftene i sin helhet ble frigitt og omgjort til egenkapital. Dette medførte for det første at mange bedrifter, som tidligere var rasjonerte i utbyttepolitikken pga. regnskapsreglene og lav egenkapital, nå kunne betale utbytte i den grad de hadde lønnsomhet og likviditet til det. For det andre ble bedriftenes finansielle stilling bedre, i og med at skattekrav knyttet til framtidig inntektsføring og anvendelse av reservene ble strøket.

Av de skattemessige forklaringene kan man skille mellom de som har med bedriftenes finansieringspolitikk å gjøre, f.eks. valg mellom lånefinansiering eller tilbakeholdelse av overskudd, og tilpasningen til skattesystemet blant småbedrifter og næringsdrivende. Til den siste typen skattetilpasninger hører f.eks. valget mellom å være selvstendig næringsdrivende, ev. ansvarlig selskap, og å drive eget aksjeselskap. I det første tilfelle manifesteres eieravkastningen som næringsinntekt i inntektsstatistikken, i det siste tilfelle som utbytte.

Bedriftenes finansieringspolitikk

Før skattereformen var aksjeselskaperens marginalskatt på renteinntekt og rentefradrag om lag 40 prosent, mens aksjonærenes marginalskatt kunne være betraktelig høyere, spesielt på 80-tallet. Høy inflasjon bidro også til å redusere realrenten etter skatt, mest for høyinntektsgruppene. Etter 1992 er det mindre å spare på å holde kapitalen innen selskapene og la den forrente seg der, sammenlignet med å distribuere mer av overskuddet til eierne, i og med at skattesatsen er 28 prosent for både bedrifter og personer.

Før skattereformen utgjorde skattemessige betingede avsetninger en betydelig del av selskapenes balanse. De skattemessige betingede avsetningene innebar i varierende grad

Forts.

Forts.

Sammensetningen av bruttoinntekt før og etter skattereformen. Alle husholdninger og de 10 prosent rikeste. Prosent

	Lønn	Over- føringer*	Nærings- inntekt	Mer- utbytte	Nærings- inntekt pluss positivt merutbytte	Normal- avkastning	Øvrige kapital- inntekter
Alle							
1986-1991	66,4	18,7	8,6	-0,5	8,6	0,8	5,6
1992-2002	65,1	21,8	7,0	0,8	7,8	1,4	3,9
10. desil							
1986-1991	70,6	4,9	15,0	-0,1	15,0	1,9	7,5
1992-2002	66,7	5,4	12,9	3,8	16,7	3,6	7,6

utsettelse av skatten. Det årlige aksjeutbyttet var begrenset både av årets avsetninger, gjennom at disse reduserte det skattemessige overskuddet det kunne deles ut utbytte av, og av mengden av fri egenkapital i bedriften. Med skattereformen skjedde tre ting som økte potensialet for utdeling av aksjeutbytte: For det første forsvant skattemotiverte avsetninger av årets overskudd til konsolideringsfond og distriktsutbyggingsfond. Disse midlene kunne altså i stedet vurderes utdelt som utbytte. For det andre ble skattekravet knyttet til framtidig inntektsføring av tidligere avsetninger ettergitt. Framtidig skatt ble redusert og bedriftenes finansielle stilling ble dermed styrket. For det tredje ble de legale begrensningene på aksjeutbytte i mange bedrifter redusert eller helt borte gjennom den kraftige styrkingen av den bokførte egenkapitalen som fulgte med omgjøringen av skattemessig betingede reserver til egenkapital.

Næringsdrivende og småbedrifter

Det er vanskelig å si sikkert i hvilken grad økningen i aksjeutbytte gjennom det siste tiåret kan tilskrives økt kapitalavkastning (konjunkturer), endring i hvordan denne kapitalavkastningen kanaliseres til investorene (dvs. bedriftenes utbytte- og finansieringspolitikk), eller at eierinntektene i nært eide selskaper i større grad enn før manifesteres som «kapitalinntekt» framfor næringsinntekt eller lønn fra eget selskap. Vurdert som investorinntekt kan aksjeutbytterne på lengre sikt vanskelig opprettholdes på et høyere nivå enn kapitalavkastningen. Utbyttepolitikken i de store børsnoterte selskapene viser heller ikke fullt så dramatisk endring som det man kan observere i husholdningenes mottatte aksjeutbytte. I årene 2002, 2003 og 2004 utgjorde f.eks. aksjeutbyttet henholdsvis om lag 4, 3 og 2 prosent av markedsverdien av de norske selskapene på Oslo Børs. I årene 1990 til 1992 lå andelen på om lag 1,5 til 2,1 prosent (kilde: Oslo Børs <http://www.oslobors.no/ob/>).

I en tabell som viser sammensetningen av husholdningenes bruttoinntekt før og etter skattereformen vurderes sammenhengen mellom næringsinntekt, kapitalavkastning og aksjeutbytte. I stedet for å bruke det observerte aksjeutbyttet som mål på kapitalinntekt fra aksjeinvesteringer, brukes i stedet et uttrykk for langsiktig forventet avkastning, normalavkastningen, som er mindre følsomt for kortsiktige svingninger og skattemotiverte tilpasninger. Normalavkastningen framkommer ved at formuesverdien av husholdningenes aksjeportefølje, korrigert for skattemessige verdsettings-

rabatter, er multiplisert med en antatt nominell avkastningsrate. Denne er satt lik en langsiktig realavkastning pluss årlig inflasjon. Realavkastningsraten er beregnet ut fra utviklingen av hovedindeksen på Oslo børs fra 1986 til 2004, som ga en realavkastning (inklusive utbytte) i hele perioden på om lag 7 prosent.

Ved å trekke kapitalens normalavkastning fra de observerte aksjeutbytterne vil en positiv differanse indikere at utbytterne også omfatter annen eierinntekt enn kapitalavkastning, mens en negativ differanse indikerer at aksjeutbytterne ikke fanger opp hele kapitalavkastningen. I tabellen er derfor observert aksjeutbytte delt opp i normalavkastning og «merutbytte», definert som forskjellen mellom det observerte aksjeutbyttet og den beregnede normalavkastningen.

Tabellen viser at mens merutbyttet var negativt før skattereformen (dvs. underregistrering av aksjonærintekter), utgjorde det like mye som hele den beregnede normalavkastningen for øverste desil i perioden etter skattereformen. Vurdert som kapitalavkastning vil et så høyt aksjeutbytte ikke kunne opprettholdes i det lange løp. Det er derfor naturlig å anta at merutbyttet i stor grad egentlig skyldes aktive eieres arbeidsinnsats. Tabellen viser også at mens næringsinntektene som andel av total inntekt i øverste desil har falt, er summen av næringsinntekt og (positivt) merutbytte mer stabil, noe som indikerer at næringsinntekt er blitt omdefinert til kapitalinntekt gjennom valg av selskapsform.

Inntektstatistikken inneholder ikke tilstrekkelig detaljerte opplysninger om den enkeltes inntekts- og formuesforhold til at man kan fastslå sikkert aksjeutbyttenes opprinnelse og art. Det er derfor vanskelig å presentere sikre tolkinger om fenomenet «merutbytte». Imidlertid kan man bruke en indikator for om en person/husholdning har tilknytning til et nært eid aksjeselskap og sammenligne betydningen av merutbytte i slike husholdninger med andre husholdninger som mottar aksjeutbytte. En slik indikator på aktivt eierskap er forekomst av beregnet personinntekt fra aksjeselskap på selvangivelsen. Dette er ingen perfekt indikator, i og med at endel aktive eiere har greid å omgå delingsmodellen og unngå å få beregnet personinntekt av arbeid i egen bedrift. Videre vil aksjeporteføljen til aktive eiere også kunne omfatte andre investeringer, f.eks. i børsnoterte selskaper. Det antas imidlertid at husholdningene kan deles i to kategorier,

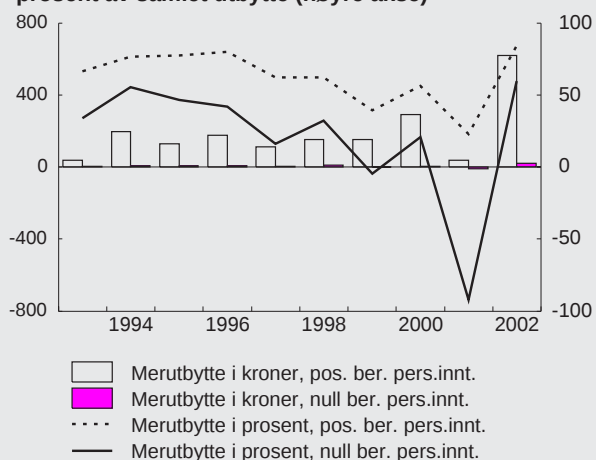
Forts.

Forts.

den ene der det helt sikkert drives eget aksjeselskap og den andre hvor det enten ikke drives eget aksjeselskap eller der dette ikke fremgår av opplysninger i datagrunnlaget.

Figuren til høyre viser merutbyttet for husholdninger som både har aksjer og som har positiv beregnet personinntekt fra aksjeselskaper, og husholdninger som har aksjer men ikke beregnet personinntekt. I den første gruppen er det altså sikkert at noen i husholdningen driver næringsvirksomhet i eget AS. I figuren viser linjene merutbytte som andel av totalt aksjeutbytte (høyre akse) mens søylene viser merutbytte i kroner (venstre akse). Figuren viser klart at fenomenet merutbytte er viktigst i husholdninger med aktive eiere, både målt i kroner og som andel av totalt mottatt aksjeutbytte.

Utbytte utover normalavkastningen.
Millioner kroner (venstre akse) og i prosent av samlet utbytte (høyre akse)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2004 innebar relativt små endringer i beskatningen av personer. Statsbudsjettet for 2005 er til gjengjeld vedtatt med relativt store endringer i inntektsbeskatningen og også noen justeringer i systemet for merverdiavgift. I boksen «Fordelingseffekter av merverdiavgiftsreformer» foregripes diskusjonen av skatteendringene i 2005 noe, ved at justeringene i merverdiavgiften diskuteres i lys av erfaringene med de relativt omfattende endringene i indirekte beskatning i 2001.

Vedvarende lavinntekt

Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Det kan være grunn til å følge utviklingen i den nederste delen av inntektsfordelingen med ekstra stor oppmerksomhet. En sentral begrep i denne sammenheng er vedvarende lavinntekt. I det følgende vurderes omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2002, for hele befolkningen. Det tas utgangspunkt i den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder (se definisjon av vedvarende lavinntekt i boks). For treårsperioden 2000 til 2002 var mediangjennomsnittet for årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) 201 000 kroner (se boks definisjon av inntektsbegrepet). Forskjellen mellom OECD og EU sin lavinntektsdefinisjon er, i tillegg til at den første benytter 50 prosent av medianen som lavinntektsgrense mens den andre benytter 60 prosent, at EU benytter en ekvivalensskala som i større grad vektlegger stordriftsfordelene innen husholdningene. OECD sin skala tilordner første voksne person vekt lik 1,0, neste voksne vekt lik 0,7 mens barn får vekt lik 0,5. Tilsvarende vekter for EU sin skala er henholdsvis 1,0, 0,5 og 0,3. Ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon som er 60 prosent av medianen, vil lavinntektsgrensen være 121 000 kroner. Personer som i denne treårsperioden hadde en gjennomsnittlig husholdningsinntekt per forbruksenhet under denne grensen, vil etter den-

ne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECD sin definisjon, der en legger mindre vekt på at husholdningene har stordriftsfordeler, vil lavinntektsgrensen (50 prosent av mediangjennomsnittet) være på 83 000 kroner.

I en tabell vises det hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2002. Tabellen viser andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Ifølge EU sin definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt 9 prosent i perioden 2000-2002, mens tilsvarende tall var 2,7 prosent ifølge OECD sin definisjon. Sammenligning av andelen med vedvarende lavinntekt med tallet på personer som er under de årlige lavinntektsgrensene ett enkelt år viser at mange har forbigående lave inntekter. Ifølge de årlige inntektsundersøkelsene var det henholdsvis 11 prosent (EU-definisjon) og 5 prosent (OECD-definisjon) som hadde årlig lavinntekt i 2002 (se Rapporter nr 28, Statistisk sentralbyrå 2004).

Siden inntektsundersøkelsen ikke definerer studielån som inntekt, vil studenter, som hovedsakelig lever av studielån, bli å finne i lavinntektsgruppen. Tabellen viser også hvor mange som har vedvarende lavinntekt når studenter er utelatt. Studenter er her definert som personer som bodde alene siste året i treårsperioden og som var mottakere av studielån. Tabellen viser som forventet at lavinntektsandelen er noe lavere når studentene er utelatt. For OECD sin lavinntektsdefinisjon faller andelen med lavinntekt fra 2,7 til 2,1 prosent, mens andelen faller fra 9,0 til 8,1 prosent ved bruk av EU-definisjonen. Utviklingen i perioden er imidlertid nokså lik, uansett om studentene regnes med eller ikke. Andelen med vedvarende lavinntekt falt noe fra perioden 1996-1998 og fram til perioden 1999-2001,

Ulikhet i lønnsinntekt over tid

Mens 1970-årene var en periode med tildels sterkt fallende forskjeller i lønnsinntekt i de fleste OECD-land, var de følgende to tiårene i mange land preget av økende forskjeller. Særlig sterk var økningen i land som USA og Storbritannia. Norge har på mange måter fremstått som et unntak fra denne trenden, og en har ikke observert den økningen i lønnsulikhet som en har sett i mange andre land. Når en også tar i betraktning at ulikhetsnivået i utgangspunktet var lavt i Norge i forhold til andre land, gjør dette Norge til et spesielt land i denne sammenheng.

I de fleste land hvor ulikheten har økt, har en sett økte lønnsforskjeller mellom grupper med ulik utdanning, arbeidserfaring, yrke og næringstilknytning. I tillegg har en sett en økning i ulikheten *innad* i grupper, f.eks. at lønnsspredningen blant menn i førtiårsalderen, med 12 års utdanning og som jobber i industrien har økt. Denne økningen, selv innenfor smalt definerte grupper, har av flere blitt tolket som resultat av en utvikling i retning av større vekt på lokal og individuell avlønning, f.eks. en økning i avlønningen av ferdigheter og kvalifikasjoner som ikke blir fanget opp av observerbare personkennetegn, som utdanning og arbeidserfaring.

Internasjonale sammenligninger viser at lønnsforskjellene i Norge er små sammenlignet med andre land langs de fleste dimensjoner, kanskje bortsett fra lønnsforskjeller knyttet til kjønn, hvor Norge er på linje med mange andre europeiske land. Utdanning er en viktig forklaringsfaktor for lønnsforskjeller. Mange studier har funnet at de individuelle lønnsforskjellene knyttet til utdanning har vært små og stabile over tid i Norge, mens mange land har opplevd en økning i lønnsforskjellene knyttet til utdanning i løpet av de to siste tiårene. Det er nettopp økningen i lønnsforskjeller knyttet til utdanning, i tillegg til økte forskjeller innad i grupper av «like» lønnstakere, som har bidratt sterkest til økningen i ulikhet i en del land. Dette har vært særlig markert i land som USA og Storbritannia. I kontinental Europa har utviklingen vært mindre entydig, men hovedbildet er at de fleste land har hatt en viss økning i lønnsforskjellene knyttet til utdanning. I tillegg har en i en rekke land opplevd økende arbeidsledighet blant personer med lav utdanning.

Hvorfor lønnsforskjellene knyttet til utdanning har økt så kraftig i mange land, har vært gjenstand for stor oppmerksomhet. Utviklingen må reflektere at det har vært en økning i den relative etterspørselen etter utdannet arbeidskraft, dvs. at etterspørselsøkningen har vært sterkere enn tilbudsøkningen, eller at institusjonelle forhold på arbeidsmarkedet har endret seg. Flere studier dokumenterer at det har funnet sted en sterk økning i den relative etterspørselen etter utdannet arbeidskraft i de fleste industrialiserte land. Dette forklares gjerne med teknologiske endringer som har favorisert utdannet arbeidskraft, og at økt handel med land som har rikelig tilgang på lavtlønnet ufaglært arbeidskraft har redusert etterspørselen etter slik arbeidskraft innenlands.

Hvorfor har en ikke sett den samme utviklingen i Norge? Flere studier dokumenterer at den relative etterspørselen etter arbeidskraft med høy utdanning har økt i Norge, på samme måte som i resten av OECD. På den annen side har veksten i det gjennomsnittlige utdanningsnivået vært spesielt sterk i Norge de seneste tiårene: Fra å være blant de

OECD landene med lavest gjennomsnittlig utdanningsnivå i 1960, har Norge nå en av de høyest utdannede arbeidsstyrkene i OECD, målt i antall utdanningsår. Dette kan ha bidratt til å holde lønnsforskjellene knyttet til utdanning stabile, på tross av økt etterspørsel etter utdannet arbeidskraft. Systemet for lønnsfastsettelse kan også ha betydning for størrelsen på lønnsforskjellene. Lønnsfastsettelsen i Norge er i internasjonal sammenheng relativt sentralisert, og tendensen i vestlige land har dessuten gått mot en mer desentralisert struktur i de senere årene. Flere analyser har påpekt at Norge representerer et unntak fra denne tendensen, og at den sentraliserte lønnsfastsettelsen kan være en viktig årsak til at lønnsforskjellene i Norge er og har vært relativt små og stabile.

Det har imidlertid vært reist spørsmål om tiden for små lønnsforskjeller er forbi, og at Norge følger den internasjonale trenden i retning av økt ulikhet, men noe forsinket i forhold til en del andre land.

Empiriske undersøkelser viser at det er visse tegn til at lønnsulikheten i Norge er i ferd med å øke noe. Studerer en forskjeller mellom heltidsarbeidende lønnstakere i perioden 1980-2002, finner en at det i første halvdel av 1980-tallet var det en reduksjon i forskjellene mellom lave og middels lønnsinntekter (målt ved pensjonsgivende inntekt), mens de høyeste lønnsinntektene økte sterkest. Siste halvdel av 1980-tallet var preget av en sammenpressing i den nedre del av fordelingen. På første halvdel av 1990-tallet var det generelt en svak reduksjon i forskjellene, bortsett fra at de aller høyeste lønnsinntektene økte sterkest. Fra siste halvdel av 1990-tallet viser tallene en økning i spredningen for hele inntektsfordelingen. Analyser av lønnsstatistikken for perioden 1997-2003, gjort av Teknisk beregningsutvalg, viser den samme entydige utviklingen i retning av økt lønnsspredning. Det er likevel verdt å merke seg at økningen i ulikhet er relativt moderat sammenlignet med hva mange andre land opplevde på 1980-tallet og første halvdel av 1990-tallet.

En dekomponering av denne utviklingen i bidrag fra ulike faktorer viser at endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (med hensyn til kjønn, utdanning, alder, næringstilknytning etc.) ikke har bidratt særlig mye til økt ulikhet totalt sett, men bidro særlig på slutten av 1980-tallet til økt ulikhet i øvre del av inntektsfordelingen, og redusert ulikhet i nedre del. Endringer i lønnsforskjeller etter kjønn, utdanning, erfaring, næring, etc., har gjennom hele perioden totalt sett bidratt til en reduksjon i ulikheten. Uobserverte faktorer bidrar til økt ulikhet, både i toppen og bunnen av fordelingen, og særlig i siste del av perioden. Dette innebærer at lønnsspredningen øker innenfor grupper av «like» individer. Dette resultatet holder seg også når vi ser på offentlig og privat sektor hver for seg, eller yrkesgrupper separat. Det indikerer at forhold knyttet til den enkelte bedrift eller individ får større betydning for den enkeltes lønnsinntekt.

Referanse

Hægeland, T. og L. J. Kirkebøen (2005): *Utdanning, lønn og sektor*. Kommer i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå.

Definisjon av vedvarende lavinntekt

Vedvarende lavinntekt er her definert på bakgrunn av det beløpet som utgjør gjennomsnittet av de årlige medianinntektene for hele befolkningen i en treårsperiode (omregnet til faste priser). Det er i tillegg benyttet to ulike lavinntektsdefinisjoner: en basert på OECD sin ekvivalensskala og med lavinntektsgrensen satt lik 50 prosent av mediangjennomsnittet og en annen basert på EU sin ekvivalensskala og der lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av mediangjennomsnittet. OECD sin skala tilordner første voksne person vekt lik 1,0, neste voksne vekt lik 0,7 mens barn får vekt lik 0,5. Tilsvarende vekter for EU sin skala er henholdsvis 1,0, 0,5 og 0,3.

Tabellen under viser de årlige medianinntektene og treårsgjennomsnittet for begge disse definisjonene:

Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig årlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2002. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2002-priser	Løpende priser	2002-priser
1996	123 000	142 000	148 000	171 000
1997	129 000	145 000	155 000	175 000
1998	139 000	153 000	167 000	184 000
1999	148 000	159 000	179 000	192 000
2000	155 000	161 000	187 000	195 000
2001	164 000	166 000	198 000	200 000
2002	173 000	173 000	208 000	208 000
Gjennomsnitt				
1996-1998	146 000	177 000		
1997-1999	152 000	184 000		
1998-2000	158 000	190 000		
1999-2001	162 000	196 000		
2000-2002	167 000	201 000		

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Ifølge OECD sin lavinntektsdefinisjon vil dermed alle personer som i treårsperioden 2000-2002 har en gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet (OECD-skala) lavere enn 50 prosent av mediangjennomsnittet i befolkningen i samme periode (dvs. $167\,000/2=83\,000$ kroner) bli definert som vedvarende inntektsfattige. Tilsvarende lavinntektsgrense basert på EU sin definisjon (60 prosent av mediangjennomsnittet) er 121 000 kroner.

for deretter på nytt å øke noe i treårsperioden 2000-2002.

Lavinntekt innen ulike grupper

Barn og barnefamilier

Det ser ikke ut til at barn eller barnefamilier er særlig mer utsatt for å ha vedvarende lavinntekt enn befolkningen generelt. Noen typer barnefamilier har derimot en klart lavere sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn befolkningen sett under ett. Dette gjelder for eksempel for par med ett eller to barn. På den annen side har enslige forsørgere og par med tre eller

Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2002. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 % og 60 % av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer

Periode	OECD-skala		EU-skala		Antall observasjoner
	50 %	60 %	50 %	60 %	
Alle personer					
1996-1998	2,4	7,5	4,0	9,7	17 351
1997-1999	2,3	6,8	3,7	9,0	17 334
1998-2000	2,1	6,1	3,4	8,8	17 214
1999-2001	2,2	6,1	3,3	8,5	17 162
2000-2002	2,7	6,6	3,7	9,0	17 259
Alle personer eksklusive studenter¹					
1996-1998	2,0	6,8	3,5	8,9	17 204
1997-1999	1,9	6,2	3,1	8,1	17 187
1998-2000	1,7	5,6	2,9	8,2	17 089
1999-2001	1,8	5,5	2,8	7,8	16 999
2000-2002	2,1	5,9	3,0	8,1	17 073

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

flere barn en noe større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre barnefamilier.

Utviklingen i vedvarende lavinntekt de siste årene for ulike husholdningstyper beskrives også. Hovedinntrykket er at det er stor grad av stabilitet i andelen med lavinntekt blant barnefamiliene. Enslige forsørgere hadde en gunstig utvikling fra 1999 til 2001, men i 2002 ser en på nytt en økning i andelen med vedvarende lavinntekt i denne gruppen. Dette gjelder særlig for de som har hatt status som enslige forsørgere i alle tre årene. En annen gruppe barnefamilier der en ser en økning i andelen med lavinntekt, er par med tre eller flere barn. Ved EU sin målemetode økte andelen med lavinntekt i denne gruppen fra 4 prosent i perioden 1997-1999, til 6 prosent i perioden 2000-2002. I gruppen av inntektsfattige barnefamilier med mange barn er det et høyt innslag av personer med ikke-vestlig landbakgrunn.

Unge enslige

Unge som bor alene har tradisjonelt vært blant de gruppene som har vært klart overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Blant unge som bor alene er det likevel et høyt innslag av studenter. Dersom vi utelater studentene, faller andelen aleneboende (i minst tre år) i lavinntektsgruppen fra 35 prosent til 21 prosent (EU-definisjon).

Blant aleneboende har det stor betydning *hvor lenge* en har vært aleneboende. Av alle enslige ikke-studenter som var under 35 år i 2002, og som hadde bodd alene de tre siste årene, hadde så mange som 1 av 5 vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på dem som bare i en kortere periode har bodd alene. For dem som hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var an-

delen med vedvarende lavinntekt bare 9 prosent, det vil si samme andel som i befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge.

Innvandrere

Nesten hver fjerde innvandrere hadde vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2000-2002 (EU-definisjon). Den høyeste andelen permanent inntektsfattige finner en blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 31 prosent. Etter en periode der andelen innvandrere med lavinntekt gikk noe ned, ser vi i 2002 på ny en økning i andelen med lavinntekt i denne gruppen. Endringer i arbeidsmarkedet er trolig en viktig faktor bak denne utviklingen. Innvandrerne er trolig en av de gruppene som først fikk merke konjunkturomslaget i 2002, da etterspørselen etter arbeidskraft avtok. Ifølge arbeidsmarkedsstatistikken økte for eksempel den registrerte ledigheten blant innvandrere med afrikansk bakgrunn fra 13,5 prosent ved utgangen av i 2001, til 15,9 prosent i 2002. I tillegg kan også demografiske forhold spille inn. Andelen

innvandrere fra den 3. verden økte fra den ene treårsperioden (1999-2001) til den neste (2000-2002), blant annet som følge av flere nyankomne flyktninger og asylsøkere fra land som Irak og Somalia. Erfaringsmessig vil nyankomne flyktninger ha større vansker med å få innpass i arbeidsmarkedet enn innvandrere med lengre botid.

Trygdemottakere

Innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene har det vært en gunstig utvikling når det gjelder andelen med vedvarende lavinntekt. Alderspensionistene er fremdeles en gruppe som er overrepresentert, når en benytter EU sin lavinntektsdefinisjon. Dette skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen ligger høyere enn minsteveltelsene i folketrygden. I perioden 2000-2002 hadde 25 prosent av alderspensjonistene vedvarende lavinntekt, mot 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en lavere andel med vedvarende lavinntekt blant uførepensjonister enn blant alderspensjonister. Uførepensjonister hadde om lag samme andel med lave inntekter som befolkningen ellers.

Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1997-99	1999-01	2000-02	1997-99	1999-01	2000-02
Barn og barnefamilier						
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst tre påfølgende år	3	2	3	9	4	7
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst ett av tre påfølgende år	4	3	4	8	6	9
Personer i enslig forsørgerhushold på referansetidspunktet ¹	4	2	4	8	4	8
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	2	3	3	3
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3	3	4
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn under 18 år	1	1	1	2	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn under 18 år	1	1	1	2	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn under 18 år	3	3	4	4	5	6
Barn under 18 år (på referansetidspunktet ¹)	2	2	3	4	3	5
Barn under 7 år (på referansetidspunktet ¹)	3	2	3	4	3	4
Unge enslige						
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	16	16	16	29	33	35
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	11	8	11	27	20	23
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	3	5	4	11	10	11
Unge enslige (uten studenter²)						
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	8	8	8	17	22	21
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	6	5	6	14	12	11
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	2	3	2	8	7	9
Innvandrerbefolkningen						
Innvandrere i alt	12	11	16	23	19	25
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	21	27	23	31
Folketrygdpensjonister						
Alderspensionister	1	1	1	28	26	25
Uførepensjonister	1	0	0	10	7	9
Alle personer	2,3	2,2	2,7	9,0	8,5	9,0

¹ Referansetidspunktet er siste året i treårsperioden.

² Personer som er aleneboende siste året i treårsperioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Internasjonal sammenligning

I de siste årene har fattigdom og sosial eksklusjon stått høyt på den politiske dagsorden i EU. Under rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat nå årlig publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse oversiktene.

I tabellen nedenfor er det vist tall for vedvarende lavinntekt i årene 1999-2001 for ulike land. Tabellen viser andelen personer med en disponibel ekvivalent-inntekt² under 60 prosent av medianinntekten i det aktuelle året, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående år. Merk at dette er en annen måte å definere kronisk lavinntekt på enn den som er benyttet over. Tallene her er hentet fra Eurostat sin database New Cronos.

Oversikten i tabellen gir noen hovedtrekk. Land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme nivået på andelen med vedvarende lavinntekt. Nederland hadde den laveste andelen i 2001 med 5 prosent, fulgt av Danmark, Finland, Tyskland og Norge med andeler på 6 prosent. Blant landene med høyest andel med vedvarende lavinntekt finner vi flere sør-europeiske land. I Portugal, Hellas og Italia er andelen med vedvarende lavinntekt mer enn dobbelt så høy som i de nordiske landene. Det er også en høy andel fattige i Irland. Det er også en tendens til at andelen har økt noe i landene med høye andeler i perioden 1999-2001, mens tallene har vært stabile for de øvrige landene.

Det er viktig å være klar over at det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen med (vedvarende) lavinntekt i et land. Desto jevnere inntektsfordelingen er i et land, jo lavere er andelen med lav inntekt. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet.

Opplevelsen av lavinntekt

Så langt er lavinnteksproblematikken diskutert utelukkende på grunnlag av inntektsstørrelser. Men hvordan opplever personer med lavinntekt sin økonomiske situasjon? I hvilken grad opplever de at inntektene ikke strekker til? Opplever de at grunnleggende behov ikke dekkes? Og i hvilken grad må de avstå fra materielle goder som oppfattes som selvfulgeline i dagens

Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruks-enhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 1999, 2000 og 2001

	1999	2000	2001
Nederland	5	5	5
Danmark	5	6	6
Finland	5	6	6
Tyskland	6	6	6
Norge	7	6	6
Østerrike	7	7	7
Belgia	7	8	7
Luxembourg	8	8	9
Frankrike	9	9	9
Spania	11	11	10
Storbritannia	11	11	10
Italia	11	11	13
Irland	12	13	13
Hellas	13	13	14
Portugal	14	14	15

Kilde: Eurostat.

samfunn? Opplysningene som diskusjonen i det følgende er basert på er samlet inn ved intervju med om lag 3 000 voksne, vel 200 av disse med vedvarende lavinntekt, slik vi har definert det. Personene har blitt intervjuet i alle tre årene 2001-2003.

Det er forbausende liten forskjell på vurderingene av økonomisk romslighet mellom personer med vedvarende lavinntekt og andre personer i alderen 16-83 år. 11 prosent av personene med vedvarende lavinntekt og 9 prosent i hele befolkningen sier at det er svært vanskelig eller vanskelig å «få endene til å møtes» (forskjellen er ikke statistisk sikker). Det er bare blant yngre personer under 45 år at resultatene tyder på en forskjell (tilsvarende tall henholdsvis 18 og 10 prosent). Derimot er det en sikker forskjell i andelen som oppgir at økonomien er romslig. Blant personer med vedvarende lavinntekt er det 25 prosent som sier at det er lett eller svært lett å «få endene til å møtes», mens det tilsvarende tallet i hele befolkningen er 36 prosent.

Hva kan årsaken være til at lavinnteksgruppen avviker såpass lite fra befolkningen når det gjelder opplevelsen av den økonomiske situasjonen? For de eldre med lav inntekt er det sannsynlig at en stabil økonomi og små krav kan være noe av forklaringen. En annen mulig forklaring er at lavinnteksgruppen har tilpasset seg et lavere forbruksnivå som gjør at forskjellene mellom inntekter og utgifter ikke behøver å være så ulike. En tredje mulighet kan være at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien for en del i lavinnteksgruppen. For de yngre kan en mulig forklaring være at det er studenter i gruppen med vedvarende lavinntekt. Studenter finansierer ofte forbruket sitt ved studielån slik at de har muligheter for et høyere forbruk enn det inntekten tilsier. Resultatene endrer

² Merk at Eurostat sitt inntektsbegrep avviker noe fra det som ble benyttet ovenfor.

seg imidlertid lite når en ser bort fra studentene, men andelen som oppgir at det er lett å få endene til å møtes øker noe.

En annen innfallsvinkel til opplevelsen av lavinntekt er vurderinger om forbruksnivået er tilstrekkelig til å dekke de grunnleggende behov. Det er flere i lavinntektsgruppen som ikke har råd til å dekke grunnleggende behov som middagsmat, klær, varm bolig og ferie enn i befolkningen som helhet. Men det store flertallet klarer å dekke slike behov også i lavinntektsgruppen. Det er flest som ikke har råd til å kjøpe nye klær og ikke har midler til en ukes «borteferie». Det gjelder snaut en av fem, sammenlignet med om lag en av ti i befolkningen. 6-8 prosent i lavinntektsgruppen har ikke råd til å spise kjøtt/fisk til middag annenhver dag og å holde boligen varm, om lag dobbelt så stor andel som i befolkningen. Det er små forskjeller mellom yngre og eldre i lavinntektsgruppen når det gjelder dekning av grunnleggende behov som middagsmat, klær, varm bolig og ferie.

Har færre personer i lavinntektsgruppen tilgang til vanlige forbrugsgoder enn det som er tilfelle for

befolkningen ellers? Det er liten eller ingen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen når det gjelder telefon, farge-TV og vaskemaskin, siden nesten alle disponerer slike goder. Derimot er det klare forskjeller i tilgangen til bil og PC. Både blant yngre og eldre i lavinntektsgruppen disponerer om lag 40 prosent bil, mens tilsvarende andel i befolkningen er 80 prosent. Blant middelaldrende og eldre er det imidlertid få som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har bil. Blant yngre med lav inntekt viser tallene at inntekten virker begrensende i forhold til disponering av bil, siden 37 prosent oppgir at dette er tilfelle. Det utgjør over halvparten av de 57 prosent som ikke disponerer bil. I motsetning til hva som er tilfelle med hensyn til bil, synes det å være behovet mer enn økonomien som styrer om husholdningene har PC. Det er riktignok færre i lavinntektsgruppen enn i befolkningen ellers som har PC, men blant yngre er forskjellen beskjeden (henholdsvis 67 og 83 prosent), og bare 9 prosent i lavinntektsgruppen sier det er økonomiske grunner til at de ikke har PC. Blant middelaldrende og eldre er det bare en av ti som har PC (sammenlignet med 57 prosent i befolkningen i samme alder), men svært få begrunner det i dårlig økonomi.

Indikator på økonomisk romslighet for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003. Prosent

	16-83 år		16-44 år		45 - 83 år		16-83 år
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Økonomisk romslighet (få endene til å møtes)							
Svært vanskelig	3	3	3	6	2	1	3
Vanskelig	6	8	7	12	4	5	8
Lett eller svært lett	36	25	27	19	44	30	29
Antall svar	2 909	214	1361	119	1 548	95	159

Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt. 2001- 2003. Prosent

	16-83 år		16-44 år		45 - 83 år		16-83 år
	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Alle	Vedvarende lavinntekt	Vedvarende lavinntekt uten studenter
Har ikke råd til:							
en ukes ferie	9	19	11	19	7	20	19
spise kjøtt eller fisk annenhver dag	3	8	4	9	2	8	9
kjøpe nye klær	8	17	10	19	6	15	16
holde boligen varm	3	6	2	6	3	6	5
Antall svar	2 909	214	1361	119	1 548	95	159

Fordelingseffekter av merverdiavgiftsreformer

Effekter på fordelingen av levestandard mellom husholdninger som følge av to merverdiavgifts-reformer analyseres. Den første, kalt den ikke-uniforme merverdiavgiftsreformen, er en proveny-nøytral versjon av den faktiske reformen fra 2001. 2001-reformen innførte merverdiavgift på flere tjenester, økte satsen fra 23 til 24 prosent, og halverte satsen på matvarer og ikke-alkoholholdige drikkevarer. Dette førte til et fall i provenyet, som i denne analysen er kompensert ved å øke merverdi-avgiftssatsen med ytterligere ett og et halvt prosentpoeng. Den andre reformen, kalt den uniforme merverdiavgiftsreformen, innfører merverdiavgift på alle tjenester, fjerner investeringsavgiften og øker merverdiavgiftssatsen med om lag ett prosentpoeng for å oppnå provenynøytralitet. Begge reformene er vurdert i forhold til merverdiavgiftssystemet som eksisterte før 2001-reformen. Resultatene viser at den første reformen fører til en jevnere fordeling av levestandard mellom husholdninger, mens fordelingseffekten er nær null for den andre reformen. Til slutt i denne boksen kommenteres merverdiavgiftsreformen som trådte i kraft 1. januar 2005.

En merverdiavgiftsreform påvirker priser og inntekter i hele økonomien, i utgangspunktet vil alle økonomiske variable kunne bli endret. En generell likevektsmodell for norsk økonomi (MSG-6) er benyttet til å beregne virkninger på bl.a. produsent- og konsumentpriser og ulike inntektstyper, se tabell 1 og 2 for utvalgte resultater. Denne makroanalysen sier ikke noe om hvilke husholdninger som taper og vinner på en slik reform. Endringer i priser og inntektstyper blir derfor benyttet som input til en mikrosimuleringsmodell (LOTTE-Konsum), med et representativt utvalg av ca. 40 000 individer og 15 000 husholdninger, som beregner virkninger på (u)likheten av levestandard når priser og inntekter endrer seg, se tabell 3 for resultater. Levestandarden for hvert individ beregnes som husholdningens totale forbruksutgift delt på antall forbruksenheter og prisindeksen til husholdningen, som tar hensyn til at husholdningene har ulike behov og ulike forbruksmønstre. Graden av likhet i levestandard blir målt ved 1 minus Gini-koeffisienten.

Fra tabell 1 ser vi at prisen på mat går klart ned i den ikke-uniforme merverdiavgiftsreformen, som skyldes at «mat-momsen» har gått kraftig ned. Dette vil isolert sett trekke i retning av jevnere fordeling fordi husholdninger med lav levestandard gjennomgående har en høyere budsjettandel til mat enn husholdninger med høy levestandard (Engels lov). Et spørsmål er i hvor stor grad denne effekten vil slå igjennom når en tar hensyn til alle de andre økonomiske mekanismene i de to store modellene som er benyttet, herunder kravet til balansert budsjett. Resultatet i tabell 3, rad 1 og kolonne 1, viser at den ikke-uniforme merverdiavgiftsreformen gir en økning i likhetsgraden i fordelingen av levestandard. Engels lov er en viktig faktor bak dette resultatet, som blir fanget opp av modellen ved at de 15 000 husholdningene har hver sin prisindeks.

I tabell 3 viser rad 1 hovedresultatet, hvor virkninger av alle faktorer i modellsystemet er inkludert, herunder endringer i produsentpriser, inntekter, formue og overføringer. Men det er interessant å vite hvilke faktorer som har påvirket resultatet mest, og om noen faktorer har dradd resultatet i motsatt retning. Dette er vist i radene 2-8 hvor hovedresultatet er

Tabell 1. Input til fordelingsanalysen fra likevektsanalysen. Prosentvise endringer i konsumentpriser, inkl. endrede produsentpriser, fra langsiktsløsningen. Ikke-uniform og uniform merverdiavgiftsreform¹

Konsumentpriser	Ikke-uniform merverdiavgiftsreform	Uniform merverdiavgiftsreform
Mat	-7,02	1,29
Drikkevarer og tobakk	-0,79	0,79
Andre varer	(1,61 - 2,76)	(0,58 - 6,30)
Boligtjenester	1,55	0,34
Biltjenester	1,95	0,63
Andre tjenester	(-0,19 - 2,03)	(1,50 - 23,92)

¹ Intervaller er oppgitt når det i modellen er flere godegrupper med ulik prisendring innen den oppgitte hovedgruppen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Input til fordelingsanalysen fra likevektsanalysen. Prosentvise endringer i inntekter, formue og overføringer fra langsiktsløsningen. Ikke-uniform og uniform merverdiavgiftsreform¹

	Ikke-uniform merverdiavgiftsreform	Uniform merverdiavgiftsreform
Inntekter før personskatt, ekskl. utbytte og netto renteutgifter overfor utlandet	(-0,09 - 0,04)	(1,56 - 4,35)
Utbytte før personskatt	0,11	5,28
Netto renteutgifter overfor utlandet, før personskatt	-4,01	43,11
Formue før personskatt, ekskl. netto utenlandsgjeld	(-0,11 - 0,72)	(-4,09 - 5,39)
Netto utenlandsgjeld før personskatt	-4,01	43,11
Overføringer før personskatt	(0,00 - 0,27)	(3,14 - 3,82)

¹ Intervaller er oppgitt når det i modellen er flere poster med ulik prosentvis endring innen den oppgitte hovedposten.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Absolutt endring i graden av likhet fra utgangssituasjonen til de to politikkalternativene

Reform i mikrosimuleringsmodell	Ikke-uniform merverdiavgiftsreform	Uniform merverdiavgiftsreform
1) a+b+c+d+e	0,00176	0,00012
2) a	0,00157	0,00118
3) a+c+d+e	0,00162	0,00057
4) a+b	0,00170	0,00073
5) c+d+e	0,00005	-0,00061
6) c	0,00001	-0,00231
7) d	-0,00002	-0,00089
8) e	0,00005	0,00248

a: endrede merverdiavgiftssatser på varer og tjenester.

b: endrede produsentpriser fra MSG-6-simuleringene.

c: endrede inntekter før personskatt, ekskl. utbytte, og endret formue før personskatt fra MSG-6-simuleringene.

d: endret utbytte før personskatt fra MSG-6-simuleringene.

e: endrede overføringer før personskatt fra MSG-6-simuleringene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Forts.

Forts.

dekomponert ved å se på virkninger av enkeltfaktorer eller grupper av faktorer. Dekomponeringen er tilnærmet additiv. La oss fortsatt betrakte virkningen av den ikke-uniforme reformen, med halvering av matmomsen, dvs. den første kolonnen i tabellen. Vi ser at den viktigste effekten kommer ved den direkte effekten av endrete momssatser (a). Likevektseffekter gjennom endringer i produsentpriser, inntekter og overføringer betyr lite, men forsterker snarere enn svekker den opprinnelig effekten av endringene i merverdiavgiftssatsene. Så lenge en tar med virkningene på konsumentprisene får vi en økning i likhetsgraden på om lag samme nivå, dvs. i intervallet fra 0,00157 til 0,00176. I den bakenfor-liggende rapporten er disse størrelsene oversatt til en «velferdsmessig ekvivalent endring i levestandard per person i 1995 priser», tilsvarende om lag 1 000 kroner.

Begge reformene innfører merverdiavgift på flere tjenester, og spesielt gjelder dette den uniforme reformen, jf. tabell 1 for informasjon om prisendringer. Dette trekker i retning av økt likhet fordi det er en tendens til at budsjettandelen for tjenester øker med individenes levestandard. Dette kan forklare at førsteordenseffekten av endringen til uniforme merverdiavgiftssatser øker likheten. Men her er likevektseffekter gjennom produsentpriser, inntekter og overføringer langt sterkere, og alt i alt blir virkningen på likheten i fordelingen av levestandard nær null.

Fra 1. januar 2005 økte den generelle merverdiavgiftssatsen fra 24 til 25 prosent, samtidig som matmomsen gikk ned fra 12 til 11 prosent. Denne reformen er ikke analysert konkret, men på bakgrunn av analysen over gis nedenfor noen vur-

deringer av 2005 reformen, som kan betraktes som hypoteser som kan testes i ettertid.

Det at momssatsen for matvarer holdes utenfor økningen i den generelle merverdiavgiften, og tvert imot går ned, vil trekke i retning av at likhetsgraden øker. Det er en del tjenester som ikke er momsbelagt der husholdningenes budsjettandel tenderer mot å synke når inntekten og levestandarden øker, f.eks. utgifter til idrettsarrangementer og lotterier. Siden slike tjenester fremdeles ikke beskattes, mens annet forbruk beskattes mer, vil det også trekke i retning av økt likhetsgrad ved merverdiavgiftsreformen 2005. Samtidig er det andre tjenester som ikke er momsbelagt der budsjettandelen øker med levestandarden, f.eks. leie av hotellrom, noe som trekker i retning av at likhetsgraden synker når den generelle momssatsen øker. Alt i alt vil nok merverdiavgiftsreformen 2005 ha liten effekt på fordelingen, men antakelig vil den heller øke graden av likhet enn omvendt.

Kilde: Åvitsland, T. og J. Aasness: Fordelingseffekter av merverdiavgiftsreformer, *Økonomiske analyser* 6/2004, 51-56.

Utenriksøkonomi og disponibel inntekt for Norge

Utenriksøkonomi i 2004

Foreløpige beregninger viser et overskudd på driftsbalansen overfor utlandet på 231,2 milliarder kroner i 2004. Dette er en oppgang på 30,9 milliarder kroner i forhold til 2003. Handelen med varer og tjenester overfor utlandet ga et overskudd på 239 milliarder kroner i 2004, en bedring på 27,1 milliarder fra året før. Underskuddet på rente- og stønadbalansen ble redusert med 3,7 milliarder og endte på 7,7 milliarder kroner i 2004.

Eksport av råolje og naturgass til 337,3 milliarder

Handelen med varer overfor utlandet ga Norge et overskudd på 217,9 milliarder kroner i 2004, en oppgang på 25,5 milliarder kroner fra 2003.

Norge eksporterte råolje og naturgass for 337,3 milliarder kroner i 2004 mot 280,8 milliarder året før. Eksportverdien av tradisjonelle varer økte med 11,2 prosent. Volumveksten var på 3,0 prosent, mens prisoppgangen var på 8,0 prosent. Blant tradisjonelle varer birdo raffinerte oljeprodukter, kjemiske råvarer og metaller mest til oppgangen i eksportinntektene. For alle gruppene skyldtes verdioppgangen en kraftig økning i volum.

Import av tradisjonelle varer økte med 42,6 milliarder kroner, eller 15,2 prosent, fra 2003. Volumet og prisene økte med henholdsvis 11,1 og 3,7 prosent. Gruppene kjemiske og mineralske produkter, metaller og verkstedprodukter bidro mest til oppgangen i importverdien.

Eksportverdien av skip, oljeplattformer og fly sank med 49,9 prosent fra 2003, og endte på 8,1 milliarder kroner i 2004. Importverdien av skip, oljeplattformer og fly økte med 14,9 prosent fra 2003 til 2004 og endte på 12,7 milliarder kroner.

Positiv tjenestebalanse

Handelen med tjenester overfor utlandet viser et overskudd på 21,0 milliarder kroner for 2004. Total eksport av tjenester utgjorde 181,5 milliarder i 2004, en oppgang på 22,1 milliarder kroner fra året før. Skipsfartens bruttofrakter opptjent i utlandet økte med 12,6 milliarder kroner. Prisstigningen var på 22,6 prosent, mens volum ble redusert med 4,1 prosent.

Importverdien av tjenester gikk opp fra 140,1 milliarder kroner i 2003 til 160,5 milliarder i 2004. Volumet økte med 5,8 prosent, mens prisene steg med 8,3 prosent. Verdien av driftsutgifter tilknyttet skipsfarten

Eksport og import

Prosentvis endring fra 2003 til 2004

	Verdi	Volum	Pris
Eksport	14,2	1,3	12,8
Tradisjonelle varer	11,2	3,0	8,0
Råolje og naturgass	20,1	0,9	19,1
Skip, oljeplattformer og fly	-49,9	-54,6	10,5
Tjenester	13,8	6,2	7,2
Import	14,9	9,0	5,4
Tradisjonelle varer	15,2	11,1	3,7
Råolje og naturgass	-2,9	-10,0	7,9
Skip, oljeplattformer og fly	14,9	-1,1	16,1
Tjenester	14,6	5,8	8,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Driftsbalansen. 2003-2004. Milliarder kroner

											Endring 2003-2004		
	2003	2004	03.01	03.02	03.03	03.04	04.01	04.02	04.03	04.04	Verdi	Volum	Pris
Eksport	645,1	736,8	160,7	154,8	155,3	174,2	177,5	178,6	184,5	196,2	91,8	8,2	83,6
Tradisjonelle varer	88,7	209,9	45,1	47,1	45,3	51,2	51,7	49,5	51,1	57,6	21,2	5,7	15,5
Råolje og naturgass	280,8	337,3	76,4	65,4	65,6	73,4	80,6	81,0	85,8	89,9	56,5	2,4	54,1
Skip, oljeplattformer og fly	16,1	8,1	2,2	3,0	3,2	7,6	2,4	3,1	1,7	0,9	-8,0	-9,3	1,3
Tjenester	159,5	181,5	37,0	39,2	41,2	42,0	42,8	45,0	46,0	47,8	22,1	9,4	12,7
Import	433,2	497,9	102,2	105,3	111,7	114,1	115,3	121,1	129,5	132,0	64,6	38,3	26,3
Tradisjonelle varer	280,3	322,9	67,9	68,7	68,3	75,5	76,6	80,1	80,6	85,6	42,6	30,9	11,7
Råolje	1,8	1,8	0,8	0,3	0,3	0,4	0,2	0,4	0,7	0,5	-0,1	-0,2	0,1
Skip, oljeplattformer og fly	11,1	12,7	3,3	2,5	2,9	2,3	3,1	2,6	2,8	4,3	1,6	-0,1	1,7
Tjenester	140,1	160,5	30,2	33,8	40,2	35,9	35,4	38,0	45,4	41,7	20,4	7,8	12,7
Vare- og tjenestebalansen	211,8	239,0	58,6	49,5	43,6	60,1	62,2	57,5	55,0	64,3			
Rente- og stønadbalansen	-11,5	-7,7	-5,9	-5,1	4,9	-5,3	-8,7	-7,8	7,3	1,5			
Driftsbalansen	200,3	231,2	52,6	44,4	48,5	54,8	53,5	49,7	62,3	65,8			

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

økte med 16,0 prosent. Verdien av diverse tjenesteimport til oljevirkksomheten økte med 3,7 prosent. Dette skyldes i hovedsak en prisoppgang, mens volumet endret seg lite. Import av transport- og kommunikasjonstjenester økte i volum, mens prisene viste en klar nedgang. For reisetrafikk, dvs. nordmenns utgifter på reise i utlandet, var veksten i volum på 12,2 prosent, og samtidig var prisoppgangen på 7,2 prosent.

Bedring i rente- og stønadsbalansen

Foreløpige beregninger viser et underskudd på rente- og stønadsbalansen på 7,7 milliarder kroner for 2004, en nedgang på 3,7 milliarder kroner i forhold til 2003. Inntekter fra utlandet var i alt på 99,1 milliarder kroner, en oppgang på 10,3 milliarder kroner fra året før. Totale utgifter gikk opp med 6,6 milliarder kroner, og endte på 106,9 milliarder kroner i 2004.

Norge hadde i 2004 et positivt netto resultat av rente- og utbytte transaksjoner med utlandet på 13,5 milliarder kroner. Det skyldes at rentetransaksjonene ga et overskudd på 20,5 milliarder kroner. Men fordi vi yter mer i stønader overfor utlandet enn vi får tilbake, er det fortsatt underskudd på rente- og stønadsbalansen.

Inntekter fra Norges beholdning av utenlandske aksjer og andeler i form av utbetalt utbytte og reinvestert fortjeneste var 20,6 milliarder kroner i 2004, 6,6 milliarder høyere enn året før. Samlet utbetaling til utlendinger fra tilsvarende plasseringer i Norge var 27,6 milliarder, en oppgang på 10,1 milliarder kroner fra året før. Datagrunnlaget til beregning av posten reinvestert fortjeneste er svekket, og tallene for rente- og stønadsbalansen er derfor mer usikre enn tidligere.

Finansinvesteringer

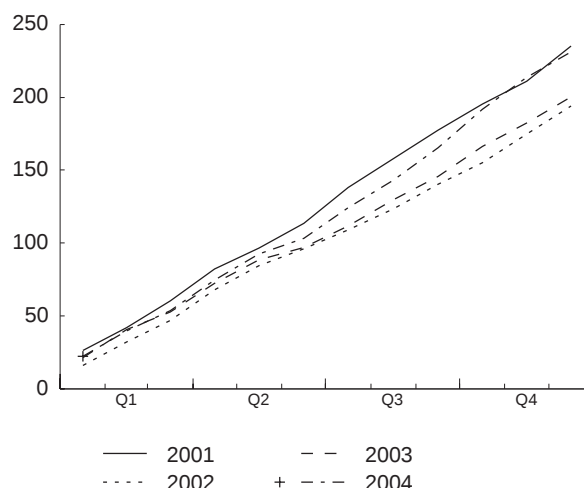
Landets netto finansinvesteringer overfor utlandet er differansen mellom norske netto transaksjoner i fordringer på utlandet og utlandets netto transaksjoner i fordringer på Norge. Ifølge foreløpige beregninger var netto finansinvesteringer 230 milliarder kroner i 2004. Av dette utgjorde Oljefondets netto finansinvesteringer 177 milliarder kroner.

Norge økte sine brutto fordringer på utlandet gjennom transaksjoner med 436 milliarder kroner fra 2003 til 2004. Direkte investeringer i utlandet, dvs. investeringer i utenlandske bedrifter som kontrolleres fra Norge, er beregnet til 14 milliarder kroner. Porteføljainvesteringer og andre finansinvesteringer, dvs. lån, innskudd og handelskreditter, er beregnet til henholdsvis 261 og 125 milliarder kroner.

Norges Banks internasjonale reserver økte som følge av transaksjoner (dvs. uten hensyn til omvurderinger) med 37 milliarder kroner fra 2003 til 2004.

Driftsbalansen 2001-2004

Akkumulerte tall i mrd. Nkr måned for måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kapitalregnskapets hovedposter. Milliarder kroner

	2003	2004
Norske investeringer i utlandet	329	436
Direkte investeringer	16	14
Porteføljainvesteringer	134	261
Andre finansinvesteringer	177	125
Internasjonale reserver	2	37
Utenlandske investeringer i Norge	191	260
Direkte investeringer	14	3
Porteføljainvesteringer	92	68
Andre investeringer	85	189
Ufordelte kapitaltransaksjoner og statistiske avvik	67	54
Netto finansinvesteringer totalt	205	230

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ifølge foreløpige anslag økte Norges gjeld til utlendinger gjennom transaksjoner med om lag 260 milliarder kroner i 2004, hvorav utlendingers direkte investeringer i norsk næringsliv utgjorde 3 milliarder kroner. Porteføljainvesteringer var på 68 milliarder kroner, mens andre finansinvesteringer er anslått til 189 milliarder kroner.

På grunn av relativt moderate omvurderinger økte Norges netto fordringer på utlandet i 2004 med om lag det samme som netto finansinvesteringene. Omvurderinger uttrykker en beregnet gevinst på bakgrunn av svingninger i valutakurser og utvikling i kursen på enkelte finansobjekter. I og med at ikke alle prisendringer på verdipapirer er kjent, er anslaget på totale omvurderinger beheftet med usikkerhet.

Utenriksregnskap og rente- og stønadsbalansen

Utenriksregnskapet

Utenriksregnskapet (UR) viser Norges økonomiske transaksjoner med utlandet. Det skilles mellom driftstransaksjoner og kapitaltransaksjoner. Driftsregnskapet omfatter eksport og import av varer og tjenester, og rente- og stønadsbalansen. Resultatet i en periode presenteres som driftsbalansen, som kan være positiv eller negativ, alt etter om det er et overskudd eller underskudd i de løpende driftstransaksjonene med utlandet.

Kapitalregnskapet består av transaksjoner i langsiktige og kortsiktige fordrings- og gjeldsposisjoner, med netto finansinvesteringer som saldpøst. Her inngår bl.a. lån til og fra utlandet, bankinnskudd, omsetning av norske og utenlandske verdipapirer samt endringer i Norges Banks internasjonale reserver. Nettoresultatet av alle transaksjonene i gjelds- og fordringsposter i en periode oppsummeres i saldpøsten nettofinansinvestering.

I tillegg registreres overføring av formue uten motytelse (kapitaloverføringer) og kjøp og salg av immateriell kapital (patenter, rettigheter etc.). Netto resultat av disse transaksjonene pluss netto finansinvestering skal per definisjon tilsvare resultatet på driftsbalansen.

SSB utarbeider også statistikk over Norges beholdning av fordringer og gjeld overfor utlandet ved utgangen av hvert år. Figur 1 illustrerer den prinsipielle sammenhengen mellom de ulike konti i utenriksregnskapet og statistikk over Norges fordringer og gjeld overfor utlandet.

Utenriksregnskapet utarbeides i samsvar med internasjonale retningslinjer, og de viktigste kildene er SSB's statistikk over utenrikshandelen med varer og valutastatistikk fra Norges Bank.

Rente- og stønadsbalansen

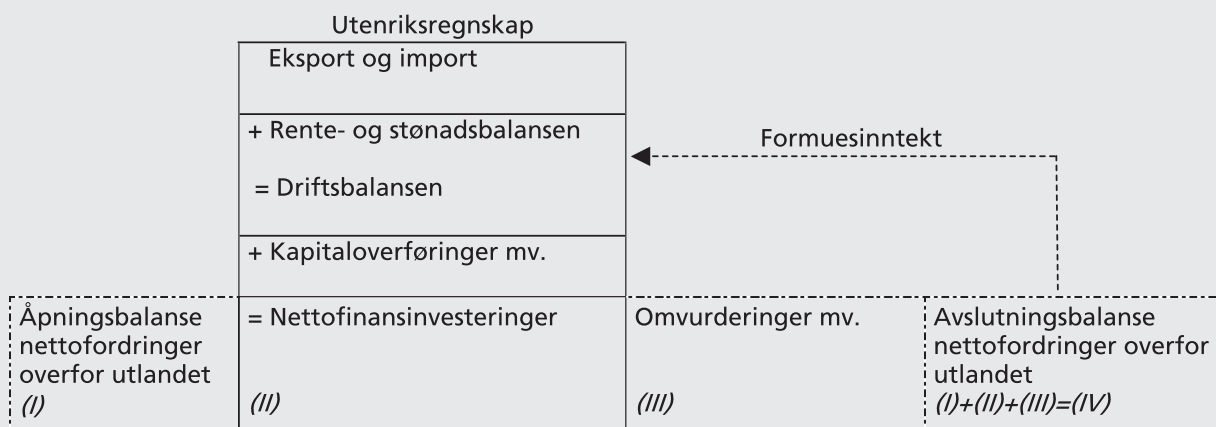
På utenriksregnskapets rente- og stønadsbalanse registreres tre hovedkategorier av inntekt. For det første *lønn* mottatt av nordmenn for arbeid utført i regi av utenlandske arbeidsgivere og tilsvarende lønn til utlendinger ansatt av norske arbeidsgivere. Det gjelder for eksempel lønn til utenlandske sjøfolk på norske skip. For det andre *løpende formuesinntekt* i form av renter, aksjeutbytte og andre former for utbytte, inklusiv reinvestert fortjeneste eller tilbakeholdt overskudd i datterselskaper o.l. i utlandet. Reinvestert fortjeneste er den delen av overskudd i direkte investeringsselskaper i utlandet som ikke utbetales som utbytte i en periode. Summen av utbytte og reinvestert fortjeneste uttrykker således en samlet løpende inntekt av eierskap i utenlandsk næringsliv. Den tredje hovedkategorien utgjøres av *løpende inntektsoverføringer* der mottaker ikke gir gjenyttelse.

Det er viktig å være klar over at rente- og stønadsbalansen ekskluderer avkastning i form av pris- og kursgevinster (-tap). Denne typen avkastning posterer i nasjonal- og utenriksregnskapet på konto for *omvurderinger*, og utgjør således en definisjonsmessig forskjell mellom inntektsbegrepet i disse statistikkene og f.eks. vanlige foretaksregnskaper.

I statistikken har en ikke fullstendig informasjon om omvurderinger. Omvurderingene omfatter i praksis beregnede gevinster og tap på alle poster som følge av valutakurssvingninger, samt omvurderinger som skyldes prisendringer på markedspapirer som regnskapsføres av Norges Bank (inklusive Petroleumsfondet).

Løpende overføringer inkluderer overføringer mellom husholdninger over landegrensene. Videre inkluderer netto premier og påløpte erstatninger i skadeforsikring, samt betaling av skatter på tvers av landegrensene. Endelig inneholder kategorien diverse offentlige overføringer, bl.a. samlet verdi av u-hjelp, enten den har form av varer, tjenester eller direkte pengeytelser fra Norge til bistandsland.

Utenriksregnskap og fordringer og gjeld overfor utlandet

Bruttonasjonalprodukt etter inntektskomponenter

I nasjonalregnskapet uttrykker driftsresultatet den delen av bedriftenes verdiskapning som går til godtgjørelse av eiers egeninnsats og til avlønning av kapital som er skutt inn i virksomheten. Driftsresultatet for en næring beregnes som bruttoprodukt fratrukket kapitalslit, nettoavgifter og subsidier og lønnskostnader. Netto finansinntekter er ikke med i driftsresultatet i nasjonalregnskapet. Det hefter stor usikkerhet ved de foreløpige tallene for driftsresultatet. Derfor presenteres bare tall for landet totalt og for Fastlands-Norge.

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at bruttonasjonalproduktet (BNP) i 2004 var på 1686 milliarder kroner målt i løpende priser, 124 milliarder kroner eller 7,9 prosent høyere enn året før. BNP uttrykt i 2002- priser økte i 2004 med 2,9 prosent, mens prisene på varene og tjenestene som inngår i BNP økte med 4,9 prosent.

Kapitalslitet for 2004 er anslått til 232 milliarder kroner, 3,0 prosent over nivået året før. Det er anslått at netto produksjonsskatter økte med drøyt 10 milliarder kroner, eller 5,7 prosent. Totale lønnskostnader i 2004 er beregnet til 765 milliarder kroner, en vekst på 4,2 prosent fra 2003. Det totale driftsresultatet i 2004 kan dermed foreløpig anslås til 502 milliarder kroner, dvs. en økning på 76 milliarder kroner eller 17,9 prosent fra året før. Hele 59 milliarder av veksten i driftsresultatet skyldes økninger i oljevirksomheten og utenriks sjøfart.

For Fastlands-Norge, som omfatter norsk økonomi utenom oljevirksomhet og utenriks sjøfart, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene at driftsresultatet i 2004 vokste med 17 milliarder kroner fra året før. Veksten i bruttoproduktet for Fastlands-Norge var på 61 milliarder, mens kapitalslit, netto produksjonsskatter og lønnskostnader til sammen vokste med 44 milliarder kroner. Lønnsandelen for Fastlands-Norge, dvs. lønnskostnadens andel av bruttoproduktet, er foreløpig beregnet til 55,9 prosent i 2004, om lag et halvt prosentpoeng lavere enn året før.

Disponibel inntekt og sparing for Norge

Norge hadde en rekordhøy vekst i disponibel realinntekt fra 1999 til 2000 som følge av en kraftig oppgang i oljeprisen. I de tre påfølgende årene var det en relativ flat utvikling i inntekten. Fra 2003 til 2004 steg realdisponibel inntekt sterkt igjen, ifølge foreløpige beregninger, med 8,0 prosent. Utviklingen i oljeprisen i norske kroner var igjen den viktigste årsaken, og sørget for en klar bedring i bytteforholdet mellom norske og utenlandske varer og tjenester. Produksjonsutviklingen, særlig i Fastlands-Norge, bidro imidlertid også positivt til økning i realinntekten i fjor. Spare-raten for Norge i 2003 er beregnet til i overkant av 22 prosent.

Bruttonasjonalprodukt etter inntektskomponenter. Milliarder kroner

			Endring fra 2003 til 2004	
			Milliarder kroner	Prosent
	2003	2004		
Bruttonasjonalprodukt	1 561,9	1 685,6	123,7	7,9
Kapitalslit	225,4	232,1	6,7	3,0
Netto produksjonsskatter	176,3	186,3	10,0	5,7
Lønnskostnader	734,7	765,2	30,5	4,2
Driftsresultat	425,5	502,0	76,5	18,0
Fastlands-Norge				
Bruttoprodukt	1 246,1	1 307,5	61,4	4,9
Kapitalslit	156,0	160,5	4,5	2,9
Netto produksjonsskatter	172,3	182,5	10,2	5,9
Lønnskostnader	700,7	730,3	29,6	4,2
Driftsresultat	217,0	234,2	17,2	7,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

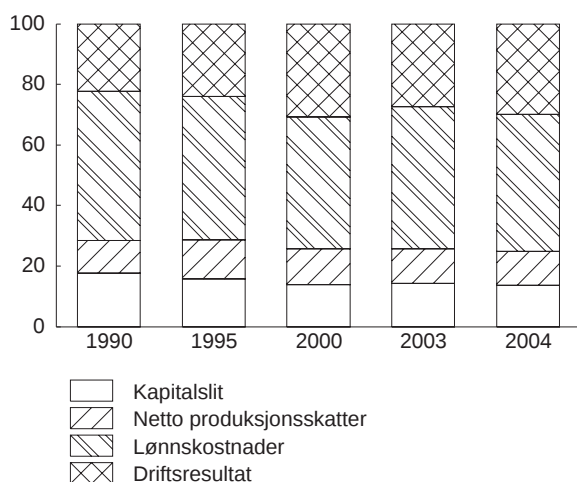
Disponibel inntekt for et land defineres som bruttonasjonalprodukt fratrukket kapitalslit (netto nasjonalprodukt) og netto overføringer til utlandet i form av lønn, formuesavkastning (renter, aksjeutbytte, reinvestert fortjeneste) og løpende stønader (bistand mv.). Omvurderinger av fordringer på utlandet som skyldes variasjoner i valutakurser og andre priser er ikke inkludert i den disponible inntekten. Størrelsen er et nominelt mål på det landet har til disposisjon til konsum og sparing. Disponibel inntekt for Norge i fjor er foreløpig anslått til 1446 milliarder kroner. Til sammenligning er BNP beregnet til 1 686 milliarder kroner.

Ved å justere endring i disponibel inntekt for prisstigning på varer og tjenester som anvendes innenlands, kommer en fram til endring i disponibel realinntekt for Norge. Det er også beregnet bidrag fra produksjon i oljevirksomheten, annen produksjonsvirksomhet, bytteforholdet i vare- og tjenestehandelen med utlandet, og inntekts- og stønadstransaksjoner overfor utlandet (rente- og stønadsbalansen).

For 2004 er det foreløpig anslått at landets totale produksjon bidro med 3,5 prosentpoeng til økt realinntekt. Oljevirksomheten bidro med 0,2 prosent, mens bidraget fra øvrig produksjonsvirksomhet var 3,3 prosent.

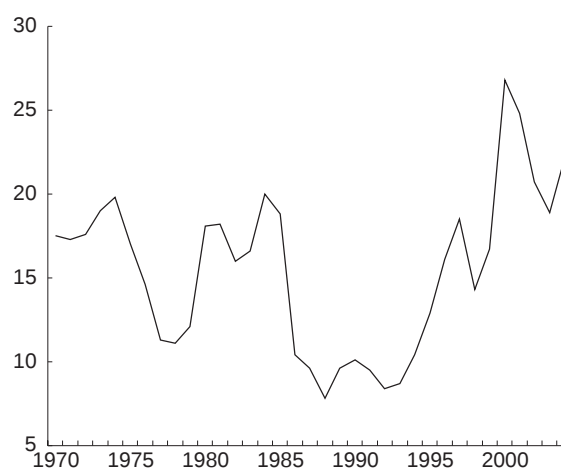
Bytteforholdet overfor utlandet måles ved forholdet mellom eksport- og importpriser. Når eksportprisene øker mer (eller reduseres mindre) enn importprisene, bedres bytteforholdet, noe som innebærer at det skal mindre eksport til for å betale for et gitt importvolum. Fra 2003 til 2004 var det betydelig prisoppgang for mange eksportprodukter, sterkest for petroleumprodukter. Også importprisene steg, men i betydelig mindre grad enn eksportprisene. Ifølge foreløpige tall bidro endringen i bytteforholdet til å øke veksten i realdisponibel inntekt for Norge med 4,2 prosentpoeng i fjor. Rente- og stønadsbalansen bidro med 0,3 prosentpoeng.

Inntektskomponenter i BNP I prosent av totalen

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sparerate for Norge 1970-2004 Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Spareraten for Norge uttrykker landets totale sparing

Vekst i disponibel realinntekt for Norge. Prosent

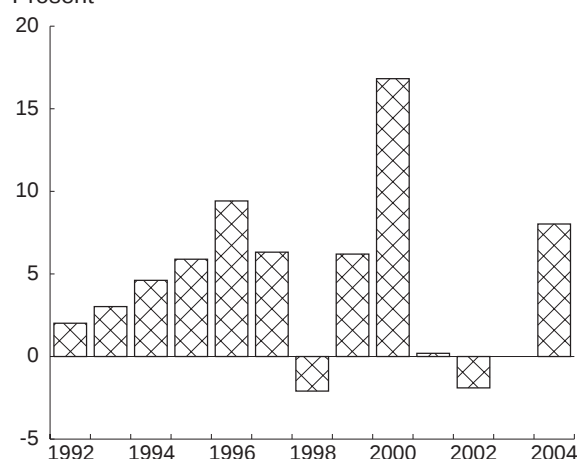
	2002	2003	2004
Vekst i disponibel realinntekt for Norge	-1,9	0,0	8,0
Bidrag fra:			
Produksjonsvekst i oljevirksomhet	0,2	-0,1	0,2
Produksjonsvekst ellers	0,7	0,1	3,3
Endring i bytteforholdet generelt	-3,8	-0,2	4,2
Herav forårsaket av prisendring på råolje og naturgass	-4,0	0,0	3,8
Endring i rente- og stønadsbalansen	0,9	0,2	0,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

som andel av disponibel inntekt. Gjennom de siste 30 årene av forrige århundre varierte spareraten mellom 9 og 20 prosent. Spareraten var høyest på første halvdel av 1970-tallet og på første halvdel av 1980-tallet, oppunder 20 prosent. På siste halvdel av 1990-tallet varierte spareraten en del, men den var i snitt rundt 15 prosent.

Norges sparing var rekordhøy i 2000, da spareraten var på 26,8 prosent. Spareraten har siden holdt seg relativt høy og er beregnet til 22,1 prosent for 2004.

Vekst i disponibel realinntekt for Norge 1992 - 2004 Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I nasjonalregnskapet posteres verdien av utvunnet olje og gass som produksjonsinntekt. Dette er med på å forklare nasjonalregnskapets høye sparetall, og kan spores igjen i Oljefondets økte finansielle fordringer på utlandet. Alternativt kan utvinningen betraktes som omveksling av formue med en tilsvarende nedjustering av landets sparing.

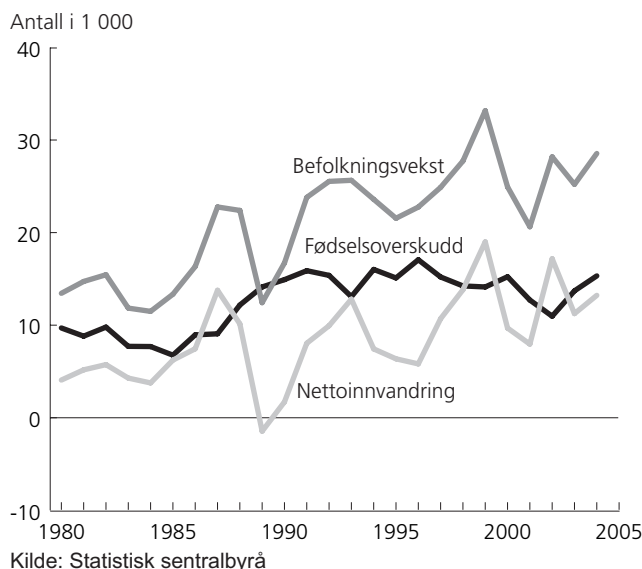
Befolkningsutviklingen

Befolkningsveksten i Norge har økt betydelig siden 1980-tallet. Dette skyldes først og fremst økende nettoinnvandring, men også høye fødselsoverskudd. I 2004 vokste befolkningen mer enn på flere år: både absolutt (28 500) og relativt (0,62 prosent) var veksten den høyeste siden 1999, da innvandringen var uvanlig stor. Dette skyldes både flere fødsler, færre dødsfall, høyere innvandring og lavere utvandring i 2004 enn i året før. Nettoinnvandringen utgjorde 46 prosent av befolkningsveksten, om lag samme nivå som i de siste seks år.

Fødsler

Antall levendefødte økte med om lag 500 i forhold til året før til 57 000 i 2004. Samlet fruktbarhetstall (SFT) for 2004 anslås til ca. 1,83 per kvinne.¹ Dette er en fortsettelse av den svake fruktbarhetsoppgangen vi har hatt siden 2002. Selv om SFT har vært relativt stabilt siden 1987 på mellom 1,75 og 1,93 barn per kvinne, foregår det interessante endringer i fødselsmønsteret. Siden slutten på 1980-tallet har mødrenes gjennomsnittsalder ved første fødsel økt fra 25,2 til 27,9 år, mens den har økt fra 27,0 til 29,2 år for alle fødsler. Spredningen i fødslene har økt, og det er blitt større variasjon i alderen for etablering med familie og barn. Denne utviklingen fører til at alderen til småbarnsmødrene kan variere fra tidlig i tjueårene til slutten av trettiårene (Lappegård og Brunborg 2004).

Befolkningsvekst, fødselsoverskudd og nettoinnvandring 1980-2003

Slike endringer i fødselsmønsteret har ikke nødvendigvis større effekter på fødselstallet, som er det som bestemmer framtidens aldersstruktur og befolkningsstørrelse, men de kan ha betydelige konsekvenser for boligetterpørsel og arbeidstilbud, omsorg mm. F.eks.

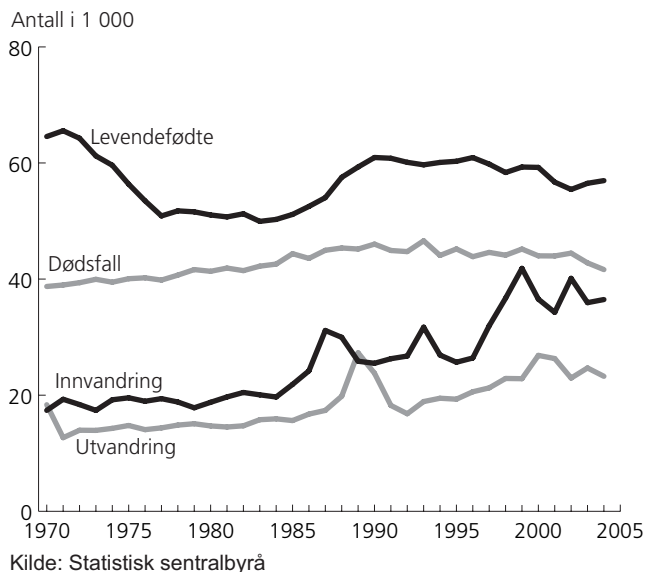
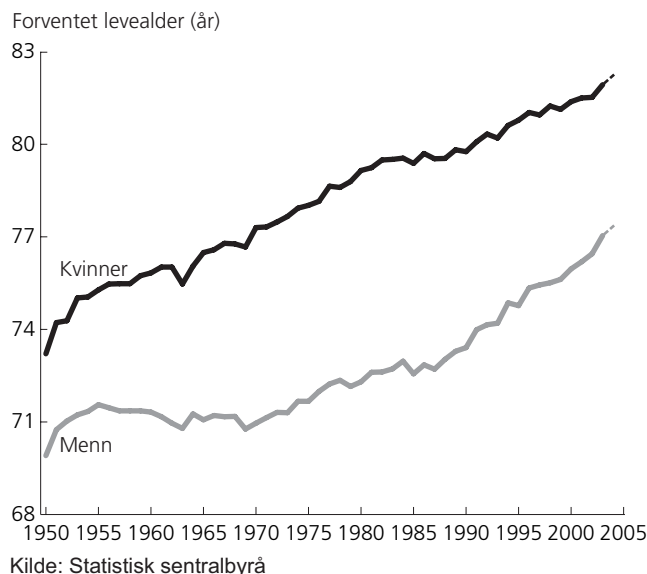
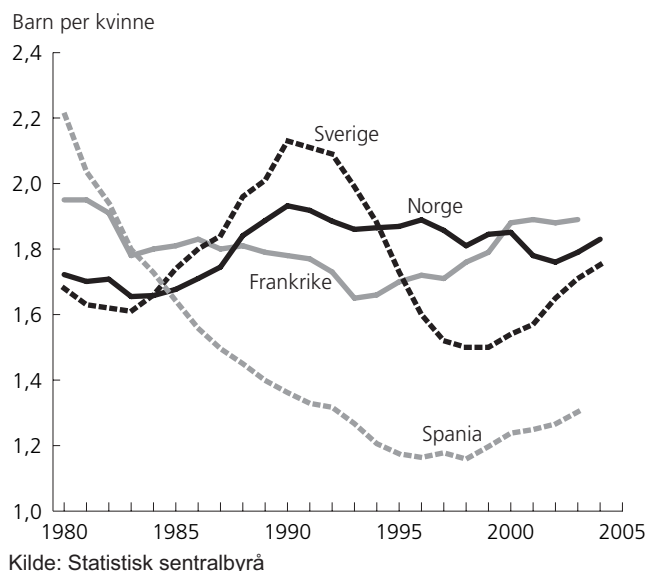
Befolkningsendringer 1991-2005

År	Folketall per 1.1.	Levende- fødte	Døds- fall	Innvand- ring	Utvand- ring	Nettoinn- vandring	Fødsels- overskudd	Befolknings- vekst
1991-1995 gjennomsnitt	4 299 171	60 196	45 102	27 465	18 546	8 919	15 093	24 013
1996-2000 gjennomsnitt	4 420 819	59 522	44 348	34 690	22 885	11 805	15 175	26 980
2001	4 503 436	56 696	43 981	34 264	26 309	7 955	12 715	20 670
2002	4 524 066	55 434	44 465	40 122	22 948	17 174	10 969	28 186
2003	4 552 252	56 496	42 788	35 938	24 691	11 247	13 708	24 955
2004	4 577 457	56 959*	41 635*	36 475*	23 253*	13 222*	15 324*	28 546*
2005	4 606 003*							
Per 1 000 innbyggere								
1991-1995 gjennomsnitt	14,0	10,5	6,4	4,3	2,1	3,5	5,6	
1996-2000 gjennomsnitt	13,4	10,0	7,8	5,2	2,7	3,4	6,1	
2001		12,6	9,7	7,6	5,8	1,8	2,8	4,6
2002		12,2	9,8	8,8	5,1	3,8	2,4	6,2
2003		12,4	9,4	7,9	5,4	2,5	3,0	5,5
2004		12,4	9,1	7,9	5,1	2,9	3,3	6,2

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Samlet fruktbarhetstall beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15-49 år. Det kan tolkes som antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring, må SFT være større enn 2,1 barn, fordi det blir født 5-6 prosent flere gutter enn jenter og noen kvinner dør før de er ferdige med den reproduktive perioden (15-49 år). Dette tilsvarer et nettoreproduksjonstall på 1,0.

Fødte, dødsfall, inn- og utvandring 1970-2004**Forventet levealder ved fødselen 1950-2004****Samlet fruktbarhetstall i Norge, Sverige, Frankrike og Spania, 1980-2004**

gjør den økende fødealderen at mange kvinner og menn fortsatt har hjemmeboende barn når de er langt opp i femtiårsalderen. Videre er det flere menn enn kvinner som ikke får barn i det hele tatt, noe som kan få betydning for deres omsorg i alderdommen (Skrede 2004).

Fruktbarhetsnivået i Norge er fortsatt blant de høyeste i Europa, etter Frankrike, Irland, Island og Albania. I EU har SFT vært rundt 1,45 siden 1993. Sverige har SFT svingt sterkt opp og ned de siste 20 årene. Fruktbarheten har økt kraftig siden 2000 og er nå nesten like høy som i Norge (1,75 i 2004 i følge foreløpige tall). Også i Frankrike er fruktbarhetsnivået høyt - og nå ganske stabilt - etter en betydelig økning i perioden 1995-2000. Fortsatt har Sør- og Øst-Europa lavest fruktbarhet, både i Europa og i verden som helhet. I

Italia og Spania har SFT økt svakt de siste årene, til 1,25. I flere av de nye medlemslandene i EU var SFT helt nede i 1,1 barn per kvinne på slutten av 1990-tallet, men har siden økt svakt (Bulgaria, Tsjekkia og Latvia).

Dødelighet

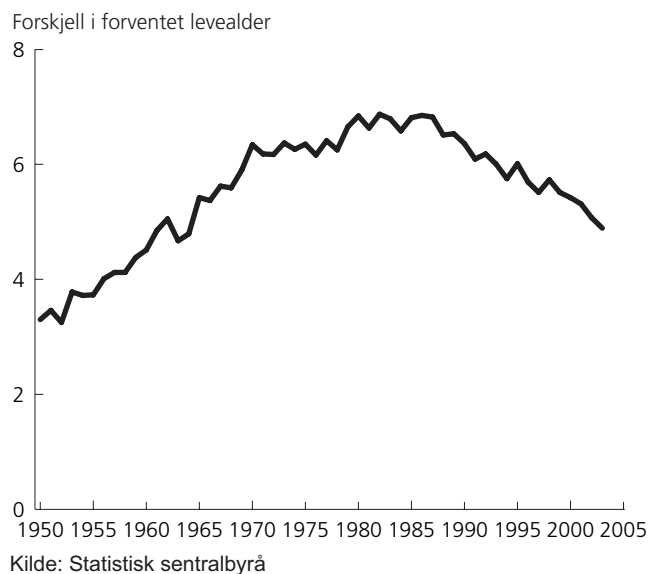
Levealderen har økt sterkt de siste årene. Siden de siste befolkningsframskrivingene ble laget i 2002 har levealderen steget med nesten ett år for begge kjønn under ett. Dette er betydelig raskere enn i mellomalternativet i disse framskrivingene, og på linje med det høyeste alternativet (se SSB 2004 og Brunborg 2004).

Forventet levealder ved fødselen i 2003 var 77,0 år for menn og 81,9 år for kvinner; de høyeste tallene som noen gang er estimert for Norge. På grunnlag av endringene i aldersstruktur og dødelighetstall for de siste årene anslår vi at levealderen økte med omtrent 1/3 år for begge kjønn under ett fra 2003 til 2004.

Forskjellen mellom kvinners og menns levealder fortsetter å gå ned. Den var i 2003 kommet ned i 4,9 år, som er den minste siden 1964, og nærmer seg 3-4 år. Dette var forskjellen i Norge før mennenes dødelighet økte på 1950-60-tallet bl.a. pga. høy hjerte- og kardødelighet.

FNs nye befolkningsframskrivninger for alle land i verden fram til 2050 er basert på forutsetninger om fruktbarhet, levealder og nettoinnvandring for hvert enkelt land (UN 2005). For Norge er levealderen for begge kjønn under ett antatt å øke betydelig, fra 79,3 år i 2000-2005 til 84,9 år i 2045-2050. På slutten av perioden regnes Norge med å ha den 10. høyeste levealderen i verden, mot den 13. høyeste i dag. Japan er hele tiden på topp, med en økning fra 81,9 til 88,3 år gjennom perioden. SSBs anslag for framskrivingene er

Forskjell mellom forventet levealder for kvinner og menn 1950-2003

i rimelig samsvar med FNs anslag for den norske levealderen for 2050. FN anslår den til 85 år, mot 86 år i våre beregninger.

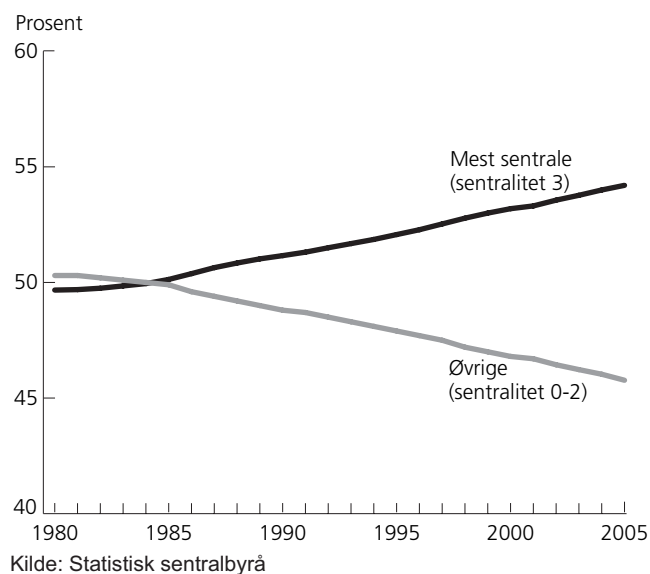
Inn- og utvandring

I 2004 økte innvandringen svakt mens utvandringen gikk noe ned, slik at nettoinnvandringen økte til 13 200. Dette er høyere enn i 2003, men betydelig lavere enn i 2002, som var et år med spesielt høy nettoinnvandring. Antall asylsøkere er halvert fra 15 700 i 2003 til 7 900 i 2004. Asylsøkere kommer imidlertid ikke med i tallet for innvandrere før de får oppholdstillatelse. Det ble bosatt 5 500 personer i 2004 som hadde fått opphold i Norge på bakgrunn av asyl eller flyktningelignende årsaker, en nedgang på 1 500 fra 2003.

I 2004 ble det innvilget 12 800 familieinnvandringstillatelser, en økning på 2 300 fra 2003. Et økende antall av disse skyldes at norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn gifter seg med utlendinger. I fjor ble det gitt flest familieinnvandringstillatelser til personer fra Thailand (1 100), mer enn dobbelt så mange som for Pakistan. Det er også mange familieinnvandring fra Russland og Filippinene.

Fra de ti nye EU-medlemmene var det en nettoinnvandring på over 2 000 statsborgere i 2004, nesten en

Andel av befolkningen i de mest sentrale og de øvrige kommuner, 1980-2005. Prosent

firedobling fra 2003. På den annen side ble denne halvert fra 2002, trolig fordi mange ventet med å søke om oppholdstillatelse til dette ble lettere etter 1.5.2004. Nettoinnvandringen i 2004 var størst for polakker med 1 337 personer, men det var også en betydelig økning av statsborgere fra Estland og Litauen. I 2004 ble det gitt 25 000 førstegangs arbeidstillatelser til borgere fra de nye EU-landene, mot 18 000 i 2003, flest til polakker (16 000), litauere (6 000) og latviere (1 000).

Bruttostrømmene både inn og ut av landet var imidlertid størst for norske og svenske statsborgere, som vanlig. De siste ti år har det vært en liten nettoutvandring av norske statsborgere på 1 000-3 000 per år. De siste årene er det igjen blitt et innvandringsoverskudd av svenske statsborgere, etter et underskudd i 2000 og 2001.

Regional befolkningsutvikling

Sentraliseringen av befolkningen fortsetter. Andelen som bor i de mest sentrale kommunene har økt hvert år fra 1980 til 2005, fra 49,7 prosent i 1980 til 54,2 prosent i 2005.² Det er særlig mange av de minst sentrale kommunene (grad 0) på det indre Østlandet og i Nord-Norge, mens de mest sentrale kommunene (grad 3) består av de største byene og omegnskommunene til disse. De minst sentrale kommunene har

² Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier. Det er fire hovednivåer for sentralitet, 0 - 3: En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstetthet ligger innenfor 75 minutters reisetid (90 minutter for Oslo) fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (med raskeste transport-middel unntatt fly); sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere; sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene, får sentralitet 0. Hvis en kommune oppfyller to eller flere kriterier samtidig, velges nivået med høyeste nummer. Standarden ble laget i 1994 på grunnlag av data fra Folke- og bolig tellingen 1990 (SSB 1994).

Indikatorer for regional befolkningsutvikling 1981-2005

Periode/år	Antall kommuner i alt	Gjennomsnittlig kommune størrelse. Personer	Antall innenlandske flyttinger over kommunegrensene	Andel av befolkningen i de mest sentrale kommuner. Prosent	Andel av kommunene med nedgang i folketallet. Prosent	Andel av kommunene med fødselsunderskudd. Prosent	Andel av kommunene med negativ innenlandsk flyttbalanse. ¹ Prosent
1981-85	454	9 076	174 006	49,9	41	35	
1986-90	450	9 320	179 252	50,8	48	38	
1991-95	439	9 791	170 573	51,7	47	37	
1996-00	435	10 163	191 433	52,8	47	39	63
2001	435	10 353	201 851	53,3	55	47	65
2002	434	10 424	193 100	53,6	48	51	64
2003	434	10 489	191 267	53,8	47	47	66
2004	434	10 547	191 022	54,0	52	45	67
2005	433	10 637		54,2			

1 Kommuner med flytteunderskudd i forhold til andre norske kommuner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fordeling av folketall og befolkningsendringer mm. på sentralitet. Foreløpige tall for 2004

Periode/år	Sentralitet 0	Sentralitet 1	Sentralitet 2	Sentralitet 3	Alle kommuner
Fordeling av folketall mm. (prosent)					
Folketall (2005)	14	7	25	54	100
Fødselstall	11	7	22	60	100
Antall døde	17	8	27	49	100
Fødselsoverskudd	-3	4	10	89	100
Folketilvekst	-12	0	15	97	100
Antall kommuner (2004)	47	11	19	24	100
Areal, km ² (2004)	64	13	12	11	100
Fordeling av flyttinger (prosent)					
Innflyttinger i alt	10	6	23	62	100
Utflyttinger i alt	12	6	23	59	100
Flyttinger fra andre kommuner	10	6	23	61	100
Flyttinger til andre kommuner	13	7	23	57	100
Flyttinger fra utlandet	12	6	18	64	100
Flyttinger til utlandet	9	4	16	71	100
Gjennomsnitt					
Andel 67+, prosent (2002)	16,3	14,5	14,4	12,2	13,5
Andel 90+, prosent (2002)	0,8	0,7	0,6	0,5	0,6
Samlet fruktbarhetstall (1995-99)	2,02	1,96	1,85	1,91	1,95
Størrelse, personer (2005)	3 050	7 320	14 225	24 019	10 613
Areal, km ²	1 028	880	483	342	746
Befolkningstetthet, personer per km ²	3	8	29	70	14

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjennomgående små folkemengder, store arealer og lav befolkningstetthet.

Flere indikatorer for den regionale befolkningsutviklingen er ganske konjunkturfølsomme, som innenlandske flyttinger over kommunegrensene, som var spesielt høyt under høykonjunkturen rundt 2000. Bortsett fra under lavkonjunkturen på begynnelsen av 1980-tallet, da det var stor ekspansjon innen bl.a. utdannings- og omsorgssektorene som skapte mange nye arbeidsplasser for kvinner, har omtrent halvparten av kommunene tapt folketall hvert år.

Tendensen til økt sentralisering drives imidlertid ikke bare av innenlandske flyttinger. I forhold til folketallet har de mest sentrale kommunene flere fødsler, færre dødsfall og flyttinger, både fra resten av Norge og fra

utlandet. De mest sentrale kommunene, som i 2004 utgjorde 54 prosent av folkemengden og 24 prosent av kommunetallet, hadde 89 prosent av fødselsoverskuddet og 97 prosent av befolkningsveksten. På den annen side hadde de minst sentrale kommunene fødselsunderskudd og en betydelig nedgang i folketallet, noe de har hatt hvert eneste år siden 1981. Dette kommer bl.a. av at de minst sentrale kommunene har en eldre befolkning. I kommuner med lavest sentraliseringsgrad utgjorde personer 67 år og over 16,3 prosent av befolkningen i 2002, mot bare 12,2 prosent i de mest sentrale kommunene. De minst sentrale kommunene har fortsatt litt høyere fruktbarhet enn mer sentrale kommuner, men forskjellene er langt mindre enn for 20-30 år siden, og høy fruktbarhet kan ikke lenger kompensere for fraflytting. De siste ti år har folketallet sunket i fire av fylkene (Oppland, Sogn og

Fjordane, Nordland og Finnmark). Folketallet har gått spesielt mye ned i nordnorske kommuner, der bare ti kommuner vokste i perioden 1995-2005.

FNs befolkningsframskrivinger

Ifølge FNs nye framskrivinger vil verdens befolkning øke til 9,1 mrd. i 2050 (UN 2005). Nesten all vekst vil skje i utviklingsland, der folkemengden antas å øke fra 5,3 mrd. i dag til 7,8 mrd. i 2050, i flere land vil den tredobles. I industrilandene vil folketallet være nesten uendret på 1,2 mrd. I 51 land antas folketallet å bli lavere i 2050 enn i 2005, bl.a. Tyskland, Italia, Japan og de fleste land som tilhørte Sovjetunionen, men ikke i noen av de nordiske landene. Folketallet i Europa er beregnet å synke fra 728 mill. i 2005 til 653 mill. i 2050.

FNs anslag på Norges folketall i 2050 er 5,44 mill., som er nær det norske mellomalternativets 5,59 mill. I forhold til de norske mellomforutsetningene regner FN med litt høyere fruktbarhet, litt lavere levealder, som nevnt ovenfor, og litt lavere nettoinnvandring (12 000 per år mot SSBs 13 000).

FNs beregninger viser også at befolkningen vil aldres sterkt over hele kloden, pga. synkende fruktbarhet og økende levealder. Antall personer over 60 år vil tredobles, fra dagens 672 mill. til nesten 1,9 mrd. i 2050. Økningen i antallet over 80 år vil bli enda sterkere, fra 86 mill. i 2005 til 394 mill. i 2050. Denne aldersgruppa vil også vokse sterkt i utviklingslandene, fra 42

mill. til 278 mill., slik at i 2050 vil majoriteten av de aller eldste bo i utviklingsland. Andelen som er over 65 år vil øke fra 2005 til 2050 fra 6 til 15 prosent i utviklingslandene og fra 15 til 26 prosent i industrilandene. En aldrende befolkning er altså ikke et særnorsk fenomen.

Referanser

Brunborg, Helge (2004): Befolkningen blir eldre, *Økonomiske analyser* 5/2004: 9-20.

Lappegård, Trude og Helge Brunborg (2004): Ungdom og demografi. Om endringer i demografisk atferd i overgangen fra ung til voksen, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(1): 93-104

Skrede, Kari (2004): Færre menn blir fedre, *Økonomiske analyser* 6/2004: 57-68.

SSB (1994): *Standard for kommuneklassifisering*, NOS C 192, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.

SSB (2004): *Framskrivningen av folkemengden 2002-2050. Nasjonale og regionale tall*, NOS D319, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger. Også på http://www.ssb.no/emner/02/03/nos_folkfram/nos_d319/.

UN (2005): *World Population Prospects: The 2004 Revision*, <http://www.un.org/esa/population/unpop.htm>.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Sosiale og økonomiske studier

Kjartan Soltvedt (red.): Folketellingen gjennom 200 år.

SØS nr. 109, 2004. Sidetall 191.

ISBN 82-537-6712-9 (Trykt versjon).

ISBN 82-537-6713-7 (Elektronisk versjon)

Da den siste folketellingen ble gjennomført i 2001, var det 200 år siden den første nominative folketellingen i Norge fant sted. 1801 var første gangen at navnet på alle innbyggerne ble registrert sammen med opplysninger om personens bo. Statistisk sentralbyrå (SSB) ba historikeren Kjartan Soltvedt lage en publikasjon som tok for seg utvalgte emner ved folketellingene gjennom disse 200 årene.

Forskningsmiljøer utenfor Statistisk sentralbyrå bruker resultatene og det store kildematerialet folketellingene skaper til historiske og sosiale studier i bred forstand. Det finnes derfor en betydelig ekspertise om folketellingene, hvordan de ble planlagt og gjennomført, også utenfor Statistisk sentralbyrå. Det var denne ekspertisen Statistisk sentralbyrå ville invitere til å gi eksempler på hva folketellingene kan brukes til i ettertiden. Publikasjonen er redigert av Kjartan Soltvedt, cand. philol. Øvrige bidragsytere er Thor Gotaas, cand. philol., Jan Eivind Myhre, professor i historie ved Universitetet i Oslo og Gunnar Thorvaldsen, professor i historie ved Universitetet i Tromsø.

Folketellingene fra 1801 til 1855 er beskrevet i Digitalarkivet ved Universitetet i Bergen, www.digitalarkivet.uib.no, hvor også 1801-tellingen foreligger i digitalisert og søkbar form. Folketellingene fra 1865, 1875 og 1900 er digitalisert av Registreringssentralen for historiske data ved Universitetet i Tromsø, www.rhd.uit.no. Der finnes også bakgrunnsinformasjon, skjemaer og tellingsinstrukser som har vært anvendt i folketellingene frem til 1990. Folketellingenes plass i Statistisk sentralbyrås historie er beskrevet av Einar Lie og Hege Roll-Hansen i Faktisk talt, Statistikkens historie i Norge, Oslo 2001.

Boka er en innfallsport til folketellingene som har vært en fast institusjon i norsk forvaltning og statistikk gjennom to århundrer. Det er et vidt spekter av temaer som tas opp, fra de

tallrike bearbeidingene av tellingen i 1801, kolonisering av Bardu og Målselv, registreringer av tatere i 1845 til 1865, bruken av klasser og diskusjonen av befolkningsspørsmålet i mellomkrigstiden, til utfordringer knyttet til innføringen av folkeregistre og personnummersystemer i Norge.

Utenom primærmaterialet i folketellingene, er det særlig kilder utenfor SSB forfatterne tar i bruk. Mangfoldet av temaer demonstrerer hvilken rik kilde folketellingene er til norsk historie. Det skal vanskelig gjøres å finne et historisk emne fra de siste 200 årene som på en eller annen måte ikke lar seg belyse ved hjelp av dem. De vil derfor også i overskuelig fremtid være en kilde til norsk historie, og jo flere innfallsvinkler, perspektiver, refleksjoner og kritiske spørsmål som kan knyttes til dem, desto rikere vil kilden være.

Statistiske analyser

Naturressurser og miljø 2004.

SA nr. 65, 2004. Sidetall 237.

ISBN 82-537-6679-3 (Trykt versjon).

ISBN 82-537-6680-7 (Elektronisk versjon)

Statistisk sentralbyrå utarbeider statistikk over viktige naturressurs- og miljøforhold. Det utvikles også metoder for å analysere utviklingen i uttak og bruk av naturressurser og endring i miljøforhold med spesiell fokus på sammenhengene med øvrig samfunnsutvikling. Den årlige publikasjonen Naturressurser og miljø gir en oversikt over dette arbeidet.

En viktig målsetting ved denne publikasjonen er å framstille miljøsituasjonen på en oversiktlig, men likevel detaljert måte. I Naturressurser og miljø 2004 presenteres innledningsvis indikatorer som belyser de nasjonale resultatområder for miljøvernpolitikken. Deretter gis mer detaljerte beskrivelser med både statistikk og analyser. Til slutt i boka presenteres et fylldig tabellvedlegg.

Statistisk sentralbyrå takker de personer og institusjoner som har bidratt til utarbeidelsen av Naturressurser og miljø 2004.

Publikasjonen er utarbeidet ved Seksjon for miljøstatistikk i Avdeling for økonomisk statistikk med bidrag fra Gruppe for energi og miljøøkonomi

og Gruppe for petroleum og miljøøkonomi i Forskningsavdelingen og Seksjon for primærnæringsstatistikk i Avdeling for næringsstatistikk. Frode Bunvoll, Henning Høie og Svein Erik Stave har redigert publikasjonen.

Naturressurser og miljø 2004 er også tilgjengelig på Statistisk sentralbyrås internett-sider i pdf-format under adressen http://www.ssb.no/emner/01/sa_nrm/. Mer detaljert informasjon innenfor de enkelte statistikkområder finnes på <http://www.ssb.no/emner/> og i Statistikkbanken <http://www.ssb.no/statistikkbanken/>

Publikasjonen blir også utgitt på engelsk.

Rapporter

Randi Kjeldstad og Erik H. Nymoen:

Kvinner og menn i deltidsarbeid. Fordeling og forklaringer.

Rapporter 2004/29. Sidetall 126.

ISBN 82-537-6710-2 (Trykt versjon).

ISBN 82-537-6711-0 (Elektronisk versjon)

I denne rapporten kartlegger vi omfanget og fordelingen av deltidsarbeid i Norge og analyserer mulige årsaker til ulike typer deltidsarbeid blant kvinner og menn. Analysen er basert på datamateriale innhentet i Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) 2001, påkoblet en rekke registeropplysninger. Vi skiller mellom fire forskjellige deltidstilpasninger, både såkalte selvvalgte og ufrivillige ordninger, i tillegg til heltid som "kontrollgruppe". Til grunn for inndelingen ligger intervjupersonenes samlede avtalte arbeidstid i et eller flere arbeidsforhold.

Som bakgrunn for analysen skisserer vi noen hovedperspektiver på deltidsarbeid (kapittel 2). Vi fokuserer særlig på forskjeller mellom kvinner og menn og på mulige kjønnsforskjeller i årsaker til deltidsarbeid. Resultatene av analysen presenteres ved et stort antall tabeller kommentert i to kapitler. I kapittel 4 kommenterer vi den bivariate sammenhengen mellom ulike deltidstilpasninger og de uavhengige variablene som inngår i analysen, for hele utvalget og for kvinner og menn separat. I kapittel 5 diskuterer vi de observerte årsakssammenhengene med utgangspunkt i fem grupper multivariate modeller. Modellene er formulert ut fra de skisserte hovedperspektivene, nemlig et in-

dividuell livsfaseperspektiv, et perspektiv der årsakene søkes i kjennetegn ved arbeidsmarkedets etterspørselsside, et perspektiv der avveieringer i forhold til (forventet) lønnsnivå antas å bestemme arbeidstiden, et "total"-perspektiv hvor alle disse mulige årsakene sees i sammenheng, og endelig et perspektiv der den enkeltes arbeidstid antas å avspeile en gjensidig tilpasning mellom samlivsparter. Den sistnevnte gruppen modeller, "ektefellemodellene", analyserer arbeidstid i lys av økonomiske forhold i familien og ektefellens arbeidstid.

Deltidsarbeid er først og fremst en kvinnetilpasning. I den grad menn jobber deltid, er det overveiende selvvalgt kort deltid, blant ungdom under utdanning eller i tidlig alderdom som supplement til pensjonsinntekter. Selvvalgt lang deltid er kvinnetilpasningen fremfor noen, og det er særlig gifte kvinner med barn som jobber lang deltid. Videre er de undersyssel-satte, dvs. de med ufrivillig deltidsarbeid, ofte lavt utdannede kvinner. Deltidsarbeidet er for en stor del, både for kvinner og menn, konsentrert i bestemte yrker og sektorer av arbeidsmarkedet. Det er imidlertid grunn til å tro at deltidsarbeidsmarkedet for menn i langt større grad er et aldersstrukturert arbeidsmarked enn tilfellet er for kvinner. Det gjelder både tilbud og etterspørsel. Det faktum at en eneste forklaringsfaktor, nemlig alder, har avgjørende betydning for menns arbeidstidsmønster, er hovedgrunnen til at forklarings- og prediksjonsevnen til våre analysemodeller er gjennomgående bedre for menn enn for kvinner.

Kvinnens deltidsarbeid er mer heterogent sammensatt og vanskeligere å forklare. Vår analyse tyder på at prosessene bak kvinnens deltidsarbeid skiller seg mindre entydig fra prosessene bak heltidsarbeid enn tilfellet er for menn. Særlig gjelder dette selvvalgt lang deltid, hvor våre modeller har gjennomgående lav forklaringssevne. Ikke desto mindre har de aller fleste uavhengige variablene signifikante effekter på arbeidstiden for kvinner; flere og mer signifikante enn tilfellet er for menn. Minst kjønnsulike effekter finner vi i modellene som fokuserer på arbeidsmarkedets etterspørselsside, mens analysen av livsfasemodellene og ektefellemodellene, der forklaringene først og fremst søkes i omsorgs- og forsørgelsesforpliktelser, gir svært forskjellige utslag for kvinner og menn. I motsetning til for menn har omsorgsrelasjoner og omsorgsforpliktelser stor betydning for valget mellom heltid og deltid for

kvinner. Og i motsetning til for gifte menn er dessuten ektefellens arbeidstid og økonomiske bidrag av stor betydning for gifte kvinner. Slik er spørsmålet om hel- eller deltid fortsatt ingen kjønnsnøytral problemstilling i norske hjem. Tradisjonelle kjønnsroller er stadig levende når det gjelder fordeling av den lønnete arbeidstiden, både selvvalgt og uønsket arbeidstid. Analysen viser at kjønnsforskjeller i arbeidstidstilpasning er knyttet til kjennetegn så vel på individ- og parnivå som på ulike nivå av arbeidsmarkedets etterspørselsside.

Discussion Papers

Jan Larsson and Kjetil Telle:

Consequences of the IPPC-directive's BAT requirements for abatement costs and emissions.

DP no. 411, 2005. Sidetall 22.

The Integration Pollution and Prevention Control (IPPC) directive from the European Union implies that the regulatory emission caps should be set in accordance with each industry's Best Available Techniques (BAT). The directive is under implementation in Norway, and it represents a refocus of the Norwegian environmental regulations away from economic efficiency towards a BAT principle. We examine the effect of this implementation with respect to expected emission reductions and increases in costs. Data Envelopment Analyses (DEA) is used to construct a frontier of all efficient plants. This provides us with two alternative interpretations of BAT. First, we assume that all the plants emit in accordance with the best practice technology, represented by the frontier, by reducing all inputs proportionally. Second, we assume that all plants emit in accordance with the best practice technology by reducing emissions only. Both interpretations reveal substantial potential for emission reductions. Further, abatement cost estimates indicate that considerable emission reductions can be achieved with low or no social costs, but that the implementation of BAT for all plants involves substantial costs.

Taran Fæhn, Antonio G. Gómez-Plana and Snorre Kverndokk: **Can a carbon permit system reduce Spanish unemployment?**

DP no. 410, 2005. Sidetall 50.

This paper addresses the frequently articulated worry for the unemployment impacts of abating CO₂ emissions. The Spanish economy is ridden by unemployment rates well above the

EU average. At the same time the deviation from EU's intermediate emission goals is more serious than for most other EU countries. We use a CGE model that includes a matching model with two types of labour, and which allows for different pricing rules and returns-to-scale assumptions. Our findings are optimistic. Due to low labour intensity in most of the dirty, Spanish industries, the unemployment rate is hardly affected by introducing an emission permit system. Further, by recycling the sales revenue into reduced labour taxes, unemployment rates fall. Contrary to other studies of Europe, we find that reducing payroll taxes on skilled labour is the most successful in reducing unemployment rates, both through increasing demand and through dampening the supply response to rising wages. All the recycling schemes also generate dividends in terms of welfare, but none offset the abatement costs entirely.

John K. Dagsvik: **Choice under Uncertainty and Bounded Rationality.** DP no. 409, 2005. Sidetall 40.

This paper develops a theory for probabilistic models for risky choices that can be viewed as an extension of the expected utility theory to account for bounded rationality. One probabilistic version of the Archimedean Axiom and two versions of the Independence Axiom are proposed. In addition, additional axioms are proposed of which one is Luce's Independence from Irrelevant Alternatives. It is demonstrated that different combinations of the axioms yield different characterizations of the probabilities for choosing the respective risky prospects.

Magne Mogstad, Audun Langørgen and Rolf Aaberge: **Region-Specific versus Country-Specific Poverty Lines in Analysis of Poverty.** DP no. 408, 2005. Sidetall 30.

The standard practice in most OECD countries is to measure and evaluate poverty on the basis of a poverty line defined as a specific proportion of the median equivalent income within a country. However, this approach disregards regional differences in prices and needs within a country and may, therefore, provide an incomplete and even an incorrect picture of the extent as well as the geographical and demographical composition of the poor. To account for differences in prices and needs, this paper introduces an alternative method of measuring poverty based on a set of region-

specific poverty lines. Applying Norwegian household register data for 2001 we find that the overall extent of poverty is only slightly affected by the change in definition of poverty line. However, the geographical as well as the demographical composition of poverty are shown to depend heavily on whether the method of measuring poverty relies on region-specific or country-specific thresholds. As expected, the results demonstrate that the analysis of poverty based on country-specific thresholds produces downward biased poverty rates in urban areas and upward biased poverty rates in rural areas. Moreover, when region-specific poverty thresholds form the basis of the poverty analysis, we find that the poverty rates among young singles and non-western immigrants are significantly higher than what is suggested by previous empirical evidence based on a joint country-specific poverty line.

Petter Frenger: The elasticity of substitution of superlative price indices.

DP no. 407, 2005. Sidetall 30.

The paper presents a method for computing the curvature implicit in the use of superlative price indices. It extends the quadratic lemma and allows us to compute the elasticity of substitution of the underlying preferences in the direction of the observed price change for the Törnqvist and the quadratic mean of order r indices. It derives the expressions for the directional shadow elasticity of substitution and applies the results to the Norwegian CPI data base.

Zhiyang Jia: Spousal influence on Early Retirement Behavior.

DP no. 406, 2005. Sidetall 27.

In this paper, we use a binary choice panel data model to analyze married individuals retirement behavior in Norway when a new option, AFP early retirement becomes available. We focus our study on the influence of the spouse's characteristics on early retirement behavior. We find the directions of spousal effects are quite symmetric but women seem to have a much stronger response to their spouses' characteristics than men. The comparison of different specifications indicates that correct modeling of the error term covariance structure in a panel data binary choice model is quite important.

Zhiyang Jia: Retirement Behavior of Working Couples in Norway. A Dynamic Programming Approach.

DP no. 405, 2005. Sidetall 31.

This paper aims to provide an empirical analysis of the joint retirement behavior of working couples in Norway. A dynamic programming model is specified and estimated on micro data. The estimation results show that a model, which uses only measures of economic incentives: wages and pension benefits gives a satisfactory fit to the observed retirement pattern. The results also indicate that husbands have higher bargaining power within the household. A hypothetical policy simulation shows that by taxing pension benefits as wage income, the labor market participation of both husbands and wives will increase around 4 percentage points at age 65.

Zhiyang Jia: Labor Supply of Retiring Couples and Heterogeneity in Household Decision-Making Structure.

DP no. 404, 2005. Sidetall 27.

This paper analyzes the labor market participation behavior of retiring couples in Norway. To account for the unobserved heterogeneity in decision-making structure within the household, I formulate a mixed model by assuming there are two types of households, the cooperative type and the non-cooperative type. I assume that non-cooperative households behave according to a Stackelberg game with the male as the leader, while cooperative households engage in a cooperative bargaining process. The estimation results show that more than half of the households are of the non-cooperative type.

Finn Roar Aune, Snorre Kverndokk, Lars Lindholt and Knut Einar Rosendahl: Profitability of different instruments in international climate policies.

DP no. 403, 2005. Sidetall 36.

This article discusses how different climate policy instruments such as CO₂ taxes and renewable energy subsidies affect the profitability of fossil fuel production, given that a fixed global climate target shall be achieved in the long term. Within an intertemporal framework, the model analyses show that CO₂ taxes reduce the short-term profitability to a greater extent than technology subsidies, since the competition from CO₂-free energy sources does not become par-

ticularly noticeable until decades later. Due to e.g. discounting of future revenues, most fossil fuel producers therefore prefer subsidies to their competitors above CO₂ taxes. However, this conclusion does not apply to all producers. Oil producers outside OPEC lose the most on the subsidising of CO₂-free energy, while CO₂ taxes only slightly reduce their profits. This is connected to OPEC's role in the oil market, as the cartel chooses to reduce its extraction significantly in the tax scenario. The results seem to be consistent with observed behaviour of important players in the climate negotiations.

Rolf Aaberge: Asymptotic Distribution Theory of Empirical Rank-dependent Measures of Inequality. DP no. 402, 2005. Sidetall 21.

A major aim of most income distribution studies is to make comparisons of income inequality across time for a given country and/or compare and rank different countries according to the level of income inequality. However, most of these studies lack information on sampling errors, which makes it difficult to judge the significance of the attained rankings.

The purpose of this paper is to derive the asymptotic properties of the empirical rank-dependent family of inequality measures. A favourable feature of this family of inequality measures is that it includes the Gini coefficients, and that any member of this family can be given an explicit and simple expression in terms of the Lorenz curve. By relying on a result of Doksum (1974) it is easily demonstrated that the empirical Lorenz curve, regarded as a stochastic process, converges to a Gaussian process. Moreover, this result forms the basis of the derivation of the asymptotic properties of the empirical rank-dependent measures of inequality.

Tor Jakob Klette and Arvid Raknerud: Heterogeneity, productivity and selection: an empirical study of Norwegian manufacturing firms. DP no. 401, 2005. Sidetall 47.

How do firms differ, and why do they differ even within narrowly defined industries? Using evidence from a new panel data set for four high-tech, manufacturing industries covering a 10-year period, we show how differences in sales, materials, labor costs and capital across firms can be summarized by firm-specific, dynamic factors, which we interpret in view of a structural model. The model

contains the complete system of supply and factor demand equations. Our results show that a firm's efficiency is strongly linked to profitability and firm size, but only weakly related to labor productivity. Our second task is to understand the origin and evolution of the differences in efficiency. Among the firms established within the 10-year period that we consider permanent differences in efficiency dominate over differences generated by firm-specific, cumulated innovations.

Bente Halvorsen and Runa Nesbakken: **Accounting for differences in choice opportunities in analyses of energy expenditure.** DP no. 400, 2004. Sidetall 30.

Zero expenditure poses several challenges when estimating demand systems. Zero expenditure on energy goods occur due to limited opportunity to consume the good or because the household chooses not to use all available equipment (corner solution). In this paper we develop a method to estimate an Almost Ideal Demand System (AIDS) of household energy demand simultaneously using a Maximum Likelihood approach. The multivariate density of energy expenditures depends on the consumption opportunity of the individual household. We model the choice of corner solutions by a stochastic Kuhn-Tucker condition, and distinguish between zero expenditure due to limited consumption opportunities and corner solutions by using a Double Hurdle model. We find that accounting for zero expenditure in the estimation has a significant effect on the estimated parameters. Assuming stochastic interdependence between expenditures on different energy goods within the household, in addition to accounting for zero expenditure, has only a minor effect on the estimated coefficients.

Jarle Møen: **When subsidized R&D-firms fail, do they still stimulate growth? Tracing knowledge by following employees across firms.** DP no. 399, 2004. Sidetall 32.

Public R&D subsidies aim to target particularly risky R&D and R&D with large externalities. One would expect many such projects to fail from a commercial point of view, but they may still produce knowledge with social value. Such knowledge is likely to be embodied in workers or teams of workers. I utilize a large matched

employer-employee data set and test for knowledge diffusion from subsidized technology firms transmitted through the labor market. The specific case analysed is a series of Norwegian IT-programs so far considered unsuccessful, but which have been linked to the rise of a new generation of successful IT-firms. It has been argued that know-how and networks built up in leading companies during the programs still 'fertilize' the IT-industry even though many of the companies have exited. I find limited support for this claim. On the positive side, the market value of work experience from subsidized firms does not seem to have been reduced by the fact that the firms did not succeed commercially, but workers from subsidized firms have not outperformed similar workers without this experience, either. Furthermore, firms that are spin-offs from formerly subsidized firms seem to perform below, rather than above average.

Julie Aslaksen, Bent Natvig and Inger Nordal: **Environmental risk and the precautionary principle. "Late lessons from early warnings" applied to genetically modified plants.** DP no. 398, 2004. Sidetall 26.

The environmental risk associated with genetically modified organisms (GMO) implies that new approaches to risk assessment, risk management and risk communication are needed. In this paper we discuss the role of the precautionary principle in policy responses to GMO risk. We first discuss application of the criteria in the European Environment Agency report "Late lessons from early warnings: The precautionary principle 1896-2000" to environmental GMO risk, with focus on crop plants. Moreover, we discuss Bayesian analysis in the context of improving the informational basis for decision making under uncertainty. Finally, environmental uncertainties are intertwined with economic uncertainties. Providing incentives for improved risk assessment, risk management and risk communication is crucial for enhancing social and environmental responsibility and thereby facilitate implementation of precautionary approaches. We discuss ethical screening of companies as an example of how such incentives can be provided.

Torbjørn Hægeland, Oddbjørn Raaum and Kjell G. Salvanes: **Pupil achievement, school resources and family background.** DP no. 397, 2004. Sidetall 28.

Whether increasing resource use in schools has a positive effect on pupil performance has occupied governments, parents and researchers for decades. A main challenge when trying to answer this question is to separate the effects of school resources from the effects of pupils' family background, since resources may be allocated in a compensatory manner, and pupils may sort into schools. We address these issues using a comprehensive dataset for two cohorts of pupils graduating from lower secondary school in Norway. The dataset is rich in performance measures, resource use variables and family background variables. As performance measures we use results at age 16 across 11 subjects, and we exploit the fact that we have both information from results from national exams and from continuous assessment in class. Controlling for family background, we find a positive but modest effect of resource quantity such as teacher hours per pupil, on pupil achievement. Observable teacher qualifications, within the variation present in lower secondary school in Norway, do not appear to have significant effects on school results. Resource quality as measured by teacher characteristics does not appear to have a significant impact on pupils' marks. We find clear evidence of compensating resource allocation and teacher sorting as well as relative setting of marks.

Reprints

Søren Johansen and Anders Rygh Swensen: **More on testing exact rational expectations in cointegrated vector autoregressive models: Restricted constant and linear term.** Reprint no. 290, 2005. Sidetall 9.

Reprint from *Econometrics Journal*, Vol. 7, 2004, 389-397.

Rolf Aaberge, Ugo Colombino and Steinar Strøm: **Do more equal slices shrink the cake? An empirical investigation of tax-transfer reform proposals in Italy.** Reprint no. 289, 2005. Sidetall 19.

Reprint from *Journal of Population Economics*, Vol. 17, 2004, 767-785.

Finn Roar Aune, Rolf Golombek and Sverre A.C. Kittelsen: **Does Increased Extraction of Natural Gas Reduce Carbon Emissions?**

Reprint no. 288, 2005. Sidetall 22.

Reprint from Environmental & Resource Economics, Vol. 29, 2004, 379-400.

Geir H. Bjønnes, Dagfinn Rime and Haakon O.Aa. Solheim: **The role of foreign speculators during speculative attacks: The case of 1998.**

Reprint no. 287, 2004. Sidetall 13.

Reprint from Chapter 5 in S. Lardic and V. Mignon (eds.): Recent Development on Exchange Rates. Applied Econometric Association Series, 2004, 71-83.

Karine Nyborg and Kjetil Telle: **The role of warnings in regulation: keeping control with less punishment. Reprint no. 286, 2004.** Sidetall 16.

Reprint from Journal of Public Economics, Vol. 88, 2004, 2801-2816.

Documents

Vegard Skirbekk: **The Impact of a Lower School Leaving Age and a Later Retirement on the Financing of the Norwegian Public Pension System.**

Documents 2005/1.

Sidetall 45.

We analyse how an extended working life could affect the sustainability of the Norwegian public pension system. Particular emphasis is given to a younger school leaving age. The school reform investigated lowers the school leaving age by two years, one by compressing primary and secondary schooling and another by lowering the school entrance age. Graduating at a younger age shifts the timing of subsequent events in adulthood toward younger ages. Individuals enter the workforce earlier, initiate childbearing at a younger age and cohort fertility may increase. This is achieved with minimal losses to human capital: Swiss and Swedish evidence suggest that such variation in the length of schooling and in the school entrance age have negligible effects on adult productivity. Using a large scale, micro-based dynamic model for the Norwegian public pension system, MOSART, we find that the school reform can play a substantial role in increasing the sustainability of public pension systems.

Notater

Anne Sofie Abrahamsen: **Analyse av revisjon - Feilkoder og endringer i utenrikshandelsstatistikken.**

Notater 2005/10. Sidetall 70.

Laila Haakonsen: **KVARTS i praksis III. Systemer og rutiner i den daglige driften.**

Notater 2004/85. Sidetall 17.

Li-Chun Zhang og Anne Vedø: **Omlegging av utvalgsplan for AKU.**

Notater 2004/86. Sidetall 14.

Tidligere utgivelser

Statistiske analyser

Ingrid Melby, Odd Erik Nygård, Thor Olav Thoresen, Aud Walseth (red.): Inntekt, skatt og overføringer 2003. SA nr. 62, 2004.

Rapporter

Kim Massey Heide, Erling Holmøy, Lisbeth Lerskau and Ingeborg Foldøy Solli: Macroeconomic Properties of the Norwegian Applied General Equilibrium Model MSG6. Rapporter 2004/18.

Trude Lappegård: Valg av livsløp i det flerkulturelle Norge. Forløpsanalyser av giftermål og barnefødsler blant kvinner med innvandrerbakgrunn. Rapporter 2004/16.

Ragni Hege Kitterød: Foreldreskap på tvers av hushold. Ansvar og omsorg for barn blant foreldre som ikke bor sammen. Resultater fra Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002. Rapporter 2004/15.

Torbjørn Hægeland, Lars J. Kirkebøen, Oddbjørn Raaum and Kjell G. Salvanes: Marks across lower secondary schools in Norway. What can be explained by the composition of pupils and school resources? Rapporter 2004/11.

Maria Kalvaraskaia and Audun Langørgen: Capital costs in municipal school buildings. Rapporter 2004/9.

Trond Espen Haug: Eierkonsentrasjon og markedsrett i det Ænorske kraftmarkedet. Rapporter 2004/8.

Ragni Hege Kitterød og Randi Kjeldstad: Foreldres arbeidstid 1991-2001 belyst ved SSBs arbeidskraftundersøkelser, tidsbruksundersøkelser og levekårsundersøkelser. Rapporter 2004/6.

Discussion Papers

Erling Holmøy and Birger Strøm: The Social Cost of Government Spending in an Economy with Large Tax Distortions: A CGE Decomposition for Norway. DP no. 396, 2004.

Torfinn Harding, Haakon O. Aa. Solheim and Andreas Benedictow: House ownership and taxes. DP no. 395, 2004.

Kjetil Telle, Iulie Aslaksen and Terje Synnøstvedt: «It pays to be green» - a premature conclusion? DP no. 394, 2004.

Mads Greaker and Eirik Lund Sagen: Explaining experience curves for LNG liquefaction costs: Competition matter more than learning. DP no. 393, 2004.

Turid Åvitsland and Jørgen Aasness: Combining CGE and microsimulation models: Effects on equality of VAT reforms. DP no. 392, 2004.

Geir Høidal Bjønnes, Dagfinn Rime and Haakon O.Aa. Solheim: Liquidity provision in the overnight foreign exchange market. DP no. 391, 2004.

Iulie Aslaksen and Terje Synnøstvedt: Are the Dixit-Pindyck and the Arrow-Fisher-Henry-Hanemann Option Values Equivalent? DP no. 390, 2004.

Bente Halvorsen: Effects of norms, warm-glow and time use on household recycling. DP no. 389, 2004.

John K. Dagsvik and Steinar Strøm: Sectoral Labor Supply, Choice Restrictions and Functional Form. DP no. 388, 2004.

Geir H. Bjertnæs and Taran Fæhn: Energy Taxation in a Small, Open Economy: Efficiency Gains under Political Restraints. DP no. 387, 2004.

Nico Keilman and Dinh Quang Pham: Empirical errors and predicted errors in fertility, mortality and migration forecasts in the European Economic Area. DP no. 386, 2004.

Petter Vegard Hansen and Lars Lindholt: The market power of OPEC 1973-2001. DP no. 385, 2004.

Annegrete Bruvoll and Taran Fæhn: Transboundary environmental policy effects: Markets and emission leakages. DP no. 384, 2004.

Jan F. Bjørnstad and Elinor Ytterstad: Two-Stage Sampling from a Prediction Point of View. DP no. 383, 2004.

Taryn Ann Galloway: To What Extent Is a Transition into Employment Associated with an Exit from Poverty. DP no. 382, 2004.

Kjetil Telle: Effects of inspections on plants' regulatory and environmental performance - evidence from Norwegian manufacturing industries. DP no. 381, 2004.

Audun Langørgen and Dag Rønningen: Local government preferences, individual needs, and the allocation of social assistance. DP no. 380, 2004. Side-tall 36.

Eirik Lund Sagen and Finn Roar Aune: The Future European Natural Gas Market - are lower gas prices attainable? DP no. 379, 2004.

Leif Andreassen: Mortality, fertility and old age care in a two-sex growth model. DP no. 378, 2004.

Erling Røed Larsen: Escaping the Resource Curse and the Dutch Disease? When and Why Norway Caught up with and Forged ahead of Its Neighbors. DP no. 377, 2004.

Bjart J. Holtmark and Knut H. Alfsen: Implementation of the Kyoto Protocol without Russian participation. DP no. 376, 2004.

Knut R. Wangen: Some Fundamental Problems in Becker, Grossman and Murphy's Implementation of Rational Addiction Theory. DP no. 375, 2004.

Kjetil Telle and Jan Larsson: Do environmental regulations hamper productivity growth? How accounting for improvements of firms' environmental performance can change the conclusion. DP no. 374, 2004.

Gang Liu: Estimating Energy Demand Elasticities for OECD Countries. A Dynamic Panel Data Approach. DP no. 373, 2004.

Guro Børnes Ringlund, Knut Einar Rosendahl and Terje Skjerpen: Does oilrig activity react to oil price changes? An empirical investigation. DP no. 372, 2004.

Mads Greaker: Industrial Competitiveness and Diffusion of New Pollution Abatement Technology - a new look at the Porter-hypothesis. DP no. 371, 2004.

John K. Dagsvik and Astrid L. Mathiasen: Agricultural Production with Uncertain Water Supply. DP no. 370, 2004.

Terje Skjerpen: The dynamic factor model revisited: the identification problem remains. DP no. 369, 2004.

Erling Røed Larsen: Does the CPI Mirror Costs-of-Living? Engel's Law Suggests Not in Norway. DP no. 368, 2004.

Rolf Aaberge, Ugo Colombino, Erling Holmøy, Birger Strøm and Tom Wennemo: Population ageing and fiscal sustainability: An integrated micro-macro analysis of required tax changes. DP no. 367, 2004.

Bjart J. Holtmark and Knut H. Alfsen: PPP-correction of the IPCC emission scenarios - does it matter? DP no. 366, 2004.

Reprints

Svein Blom: Labour Market Integration of Refugees in Norway under Changing Macro-Economic Conditions. Reprint no. 284, 2004.

Randi Kjeldstad og Anne Skevik: Enslige forsørgere - en sosialpolitisk kategori utgått på dato? Reprint no. 283, 2004.

Kari Skrede: Familiepolitikens grense - ved «likestilling light»? Reprint no. 282, 2004.

Turid Noack: Familien i velferdsstaten: fra støttespiller til trojansk hest? Reprint no. 281, 2004.

Marit Rønsen: Fertility and family policy in Norway - A reflection on trends and possible connections. Reprint no. 280, 2004.

Marit Rønsen: Fertility and Public Choice - Evidence from Norway and Finland. Reprint no. 279, 2004.

Torkild Hovde Lyngstad: The Impact of Parents' and Spouses' Education on Divorce Rates in Norway. Reprint no. 278, 2004.

Randi Kjeldstad and Marit Rønsen: Welfare Rules, Business Cycles, and Employment Dynamics Among Lone Parents in Norway. Reprint no. 277, 2004.

Erik Fjærli: Tax Reform and the Demand for Debt. Reprint no. 276, 2004.

Erling Røed Larsen: The Purchase of Equipment in Consumer Production of Outdoor Experiences. Reprint no. 274, 2004.

Jørgen Aasness and Erling Røed Larsen: Distributional Effects on Environmental Taxes on Transportation. Reprint no. 273, 2004.

Knut Einar Rosendahl: Cost-effective environmental policy: implications of induced technological change. Reprint no. 272, 2004.

Bodil Merethe Larsen and Runa Nesbakken: Household electricity end-use consumption: results from econometric and engineering models. Reprint no. 271, 2004.

John K. Dagsvik: Hvordan skal arbeidstilbudseffekter tallfestes? En overikt over den mikrobaserte arbeidstilbudsforskningen i Statistisk sentralbyrå. Reprint no. 270, 2004.

Erling Røed Larsen and Dag Einar Sommervoll: Rising Inequality of Housing: Evidence from Segmented House Price Indices. Reprint no. 269, 2004.

Erling Røed Larsen: From Data to Decision: The Three Elements of Policy-making Illustrated by The Case of Global Warming. Reprint no. 268, 2004.

Thor O. Thoresen: Reduced Tax Progressivity in Norway in the Nineties: The Effect from Tax Changes. Reprint no. 267, 2004.

Li-Chun Zhang: Simultaneous Estimation under Nested Error Regression Model. Reprint no. 266, 2004.

Li-Chun Zhang and Raymond L. Chambers: Small area estimates for cross-classifications. Reprint no. 265, 2004.

Li-Chun Zhang: Nonparametric Markov chain bootstrap for multiple imputation. Reprints no. 263, 2004.

Tom Kornstad and Thor O. Thoresen: Means-Testing the Child Benefit. Reprints no. 262, 2004.

Johan Heldal, Jan Bjørnstad, Anne Gro Hustoft, Dinh Q. Pham, Dag Roll-Hansen and Li-Chun Zhang: Statistical research at Statistics Norway. Reprint no. 261, 2004.

Snorre Kverndokk, Knut Einar Rosendahl and Thomas F. Rutherford: Climate Policies and Induced Technological Change: Which to Choose, the Carrot or the Stick? Reprint no. 260, 2004.

Erik Biørn and Terje Skjerpen: Aggregation biases in production functions: a panel data analysis of Translog models. Reprints no. 259, 2004.

Mari Rege and Kjetil Telle: The impact of social approval and framing on cooperation in public good situations. Reprints no. 258, 2004.

Jan F. Bjørnstad: Statistisk sentralbyrås generelle utvalgsplan. Reprints no. 257, 2004.

Jørgen Aasness, Erik Biørn and Terje Skjerpen: Distribution of preferences and measurement errors in a disaggregated expenditure system. Reprints no. 256, 2004.

Aadne Cappelen, Fulvio Castellacci, Jan Fagerberg and Bart Verspagen: The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union. Reprints no. 255, 2004.

Kjell G. Salvanes and Svein Erik Førre: Effects on Employment of Trade and Technical Change: Evidence from Norway. Reprints no. 254, 2004.

Documents

Terje Karlsen, Dinh Quang Pham and Terje Skjerpen: Seasonal adjustment and smoothing of manufacturing investments series from the quarterly Norwegian accounts. Documents 2004/18.

Petter Vegard Hansen: Regional electricity spot price responses in Norway. Documents 2004/13.

Anne Gro Hustoft, Jenny Linnerud and Hans Viggo Sæbø: Quality and metadata in Statistics Norway. Documents 2004/11.

Solveig Glomsrød and Lars Lindholt: The petroleum business environment. A reader's digest. Documents 2004/5.

Notater

Torbjørn Eika og Terje Skjerpen: Hvitevarer 2005. Modell og prognose. Notater 2004/79.

Svein Blom: Holdninger til innvandre-re og innvandring 2004. Notater 2004/75.

Arvid Raknerud, Dag Rønningen og Terje Skjerpen: Dokumentasjon av kapitaldatabasen. En database med data for varige driftsmidler og andre økonomiske data på foretaksnivå. Notater 2004/70.

Lisbeth Lerskau, Kim Massey Heide, Erling Holmøy og Ingeborg Foldøy Solli: Virkningsberegninger på MSG6. Appendiks til Rapporter 2004/18 «Macroeconomic Properties of the Norwegian Applied General Equilibrium Model MSG6». Notater 2004/67.

Lars Østby (red.): Innvandrere i Norge - Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår. Notater 2004/66.

Lars Østby (red.): Innvandrere i Norge - Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del I Demografi. Notater 2004/65.

Øyvind Bolsgård og Li-Chun Zhang: Prisindeks for engroshandel. Notater 2004/60.

Dag Einar Sommervoll: Slutt på billige boliger i Oslo? OBOS-leiligheters prisutvikling 1991-2002. Notater 2004/50.

Gunnlaug Daugstad og Lars Østby: Datagrunnlag for storbyutvikling. Forstudie av datagrunnlag om storbyutvikling, med særlig vekt på sosioøkonomisk og demografisk informasjon. Notater 2004/47.

Knut Løyland og Thor Olav Thoresen: En undersøkelse av den registrerte dagmamma-virksomheten. Notater 2004/41.

Annegrete Bruvoll og Øystein Skullerud: Framskrivninger av organisk avfall for 2001-2020. Notater 2004/38.

Trond Espen Haug og Tor Arnt Johnsen: Datagrunnlag for en regional nordisk kraftmarkedsmodell. Produksjonsanlegg, overføringsnett, krafttetter spørsel og -priser. Notater 2004/37.

Aslaug Hurlen Foss og Liv Taule: Museumsstatistikken. En gjennomgang av definisjoner, kvalitet og populasjon. Notater 2004/36.

Dinh Quang Pham: Sesongjustering av prisindeks for kontor- og forretningseiendommer. Notater 2004/30.

Dinh Quang Pham: Sesongjustering for boligprisindeksen. Notater 2004/29.

Torstein Bye, Per Richard Johansen og Kjell Gunnar Salvanes: Evaluering av Arbeidstilbudsforskningen i SSBs forskningsavdeling. Notater 2004/10.

Torill Dypbukt: Tilpasningseffekter av utbytteskatten i 2000/2001. Notater 2004/3.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 1/2004:

Økonomisk utsyn over året 2003, 3-140.

ØA 2/2004:

Arvid Raknerud og Dag Rønningen: Kapitalinnsats og produktivitet i norsk industri 1993-2002: Revurdering i lys av mikrodata, 3-10.

Mads Greaker og Tom-Reiel Heggedal: Klimapolitikk og teknologisk endring, 11-16.

Erling Røed Larsen og Dag Einar Sommervoll: Boligprisene i Oslo på 1900-tallet, 17-22.

Guro Børnes Ringlund, Knut Einar Rosendahl og Terje Skjerpen: Fører høy oljepris till økt oljeboring? 23-28.

Ådne Cappelen, Torbjørn Hægeland og Jarle Møen: Bør OECD-målsettingen i norsk forskningspolitikk opprettholdes?, 29-37.

ØA 3/2004:

Konjunkturtendensene, 3-27.

Tore Halvorsen, Lise Dalen Mc Mahon og Heidi Sande: Direkte investeringer og petroleumsvirksomheten - utenlandske i Norge og norske i utlandet, 28-34.

John K. Dagsvik: Kvalitetsjusterte prisindekser for biler; en oversikt over metodiske tilnærminger, 35-40.

Ragnhild Nygaard Johnsen: Prisutviklingen på Svalbard, 41-44.

ØA 4/2004:

Konjunkturtendensene, 3-28.

Eirik Lund Sagen: Usikkerhet i tilbudet av gass til Vest-Europa. Vil verdien av norsk gass være truet i et liberalisert marked?, 29-37.

Knut H. Alfsen og Bjart J. Holtsmark: Kyoto-samarbeid uten Russland og Ukraina: Effekter på utslippsreduksjoner og kvotepriser. 38-43.

Solveig Glomsrød og Knut Einar Rosendahl: Virker Den grønne utviklingsmekanismen mot sin hensikt?, 44-49.

ØA 5/2004:

Torstein Bye: Aldring av befolkningen og offentlige finanser på lang sikt, 3-8.

Helge Brunborg: Befolkningen blir eldre, 9-20.

Erling Holmøy og Rolf Aaberge: Eldrebølgen og offentlige finanser: Er de fremtidige skatteinntektene undervurdert, 21-31.

Dag Rønningen: Sysselsetting og tidligpensjonering for eldre arbeidstakere, 32-36.

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Befolkningsutvikling, tilbud av arbeid og finansiering av det offentlige pensjonsutgifter, 37-42.

Dennis Fredriksen: Betydningen av delingstallet, 43-50.

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Utforming av pensjonssystemet, framtidens pensjonsutgifter og fordelings effekter, 51-59.

Dennis Fredriksen, Kim Massey Heide, Erling Holmøy og Ingeborg Foldøy Sollie : Makroøkonomiske virkninger av Modernisert folketrygd, 60-70.

ØA 6/2004:

Konjunkturtendensene, 3-27

Knut Ø. Sørensen: Utviklingen i norsk økonomi i lys av reviderte tall fra nasjonalregnskapet, 28-31.

Trude Nygård Evensen: Er foreløpige nasjonalregnskapstall pålitelige? 32-44.

Mads Greaker og Erik Lund Sagen: Teknologisk utvikling og flytende naturgass, 45-50.

Turid Åvitsland og Jørgen Aasness: Fordelingseffekter av merverdiavgiftsreformer, 51-56.

Kari Skrede:: Færre menn blir fedre, 57-68.

Economic Survey

From 2004 will Economic Survey no longer be available in its current form. Economic trends for the Norwegian economy will continue to be published electronically, but will no longer have a printed counterpart.

http://www.ssb.no/kt_en/

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret			
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre			
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.1. Ordre. Ordretilgang og ordreserve i industri ialt	3*
2.2. Ordreserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.2. Ordre. Ordretilgang og ordreserve i bygg og anlegg i alt . . .	3*
Arbeidskraft			
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert . . .	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige plasser	5*
Produksjon			
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser 1995=100	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
		4.4. Produksjon. Investeringsvarer og konsumvarer	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer			
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter	6*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk			
6.1. Forbruksindikatorer	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks (volum)	9*
		6.3. Registrerte nye personbiler	9*
Priser			
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser. Prosentvis endring fra samme kvartal året før . . .	11*
7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked			
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent . . .	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, Norges Banks penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel			
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets-utnyttning ²	Generell bedømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etterspørsel	Kapasitet	Arbeidskraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2001										
4. kvartal	49,7	57,1	47,1	45,8	79,0	54,5	69,0	6,0	8,0	3,0
2002										
1. kvartal	51,6	55,8	47,1	44,4	79,0	53,0	70,0	6,0	7,0	3,0
2. kvartal	51,6	52,1	46,3	41,6	79,0	48,8	71,0	6,0	6,0	3,0
3. kvartal	49,0	48,5	43,9	39,0	79,0	44,7	73,0	5,0	5,0	3,0
4. kvartal	47,1	47,2	40,5	38,9	78,0	44,2	75,0	5,0	3,0	3,0
2003										
1. kvartal	46,6	48,6	38,7	39,8	77,0	47,3	77,0	5,0	2,0	3,0
2. kvartal	46,3	51,7	39,3	41,5	77,0	51,7	77,0	5,0	2,0	3,0
3. kvartal	46,9	54,4	41,0	44,2	78,0	54,9	76,0	5,0	2,0	3,0
4. kvartal	50,1	56,2	43,7	45,9	78,0	56,6	74,0	5,0	3,0	3,0
2004										
1. kvartal	54,2	57,7	46,3	46,9	79,0	56,9	72,0	6,0	3,0	3,0
2. kvartal	57,4	58,8	47,9	47,9	79,0	57,4	69,0	7,0	3,0	3,0
3. kvartal	59,3	59,2	49,1	48,1	80,0	58,9	68,0	8,0	4,0	4,0
4. kvartal	59,5	59,3	50,1	47,8	80,0	60,1	67,0	8,0	4,0	4,0

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET. ² Veidd gjennomsnitt for kvartalet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 2000=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transportmidler	Kjemiske råvarer	I alt ¹	Anlegg ¹	Boligbygg	Andre bygg
2001	136,7	126,7	176,2	128,2	154,0	111,4	126,3	103,4	110,4
2002	124,3	116,9	155,4	99,6	126,0	112,0	126,6	107,0	108,8
2003	120,5	121,1	151,8	102,7	144,9	123,0	176,7	107,3	107,7
2004	145,7	147,1	186,0	163,1	196,6	148,1	223,7	147,4	120,4
2003									
1. kvartal	115,9	113,1	144,0	87,5	126,6	114,3	152,8	94,9	106,7
2. kvartal	116,4	116,1	144,7	92,3	135,1	117,0	170,0	97,7	105,8
3. kvartal	121,1	122,9	152,8	105,9	149,8	124,4	180,5	110,7	107,9
4. kvartal	128,6	132,2	165,8	125,1	168,0	136,4	203,7	125,9	110,6
2004									
1. kvartal	137,0	141,3	179,4	144,3	185,3	145,3	227,5	136,1	112,4
2. kvartal	144,5	147,6	188,2	160,1	197,4	147,8	230,0	141,1	116,2
3. kvartal	149,4	150,1	189,8	171,3	202,3	148,8	222,6	149,9	123,8
4. kvartal	151,9	149,5	186,4	176,7	201,4	150,7	214,7	162,5	129,2

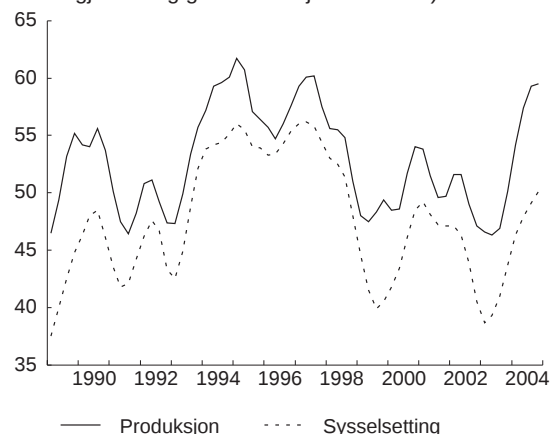
¹ Mesta er tatt med i beregningsgrunnlaget til ordrestatistikken fra og med 2003.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 2000=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transportmidler	Kjemiske råvarer	I alt ¹	Anlegg ¹	Boligbygg	Andre bygg
2001	140,9	158,2	119,5	247,9	91,8	114,9	113,3	113,6	115,4
2002	131,2	166,4	110,3	172,3	72,2	128,2	175,1	109,1	121,8
2003	112,6	165,9	96,3	95,2	76,4	147,9	295,7	103,3	114,2
2004	129,2	197,8	107,5	110,3	215,5	167,4	315,3	143,4	116,9
2003									
1. kvartal	115,1	162,6	96,3	113,1	57,3	149,6	302,2	99,5	117,6
2. kvartal	111,3	162,7	94,2	95,1	60,8	145,5	294,2	97,3	113,4
3. kvartal	110,8	165,8	95,5	85,6	77,2	145,8	292,5	102,5	112,3
4. kvartal	113,2	172,6	99,2	87,0	110,1	150,8	293,9	113,8	113,4
2004									
1. kvartal	118,2	182,5	103,9	95,8	154,4	158,4	304,0	126,7	114,1
2. kvartal	124,8	193,4	107,6	106,6	200,9	165,4	315,6	137,8	115,1
3. kvartal	132,6	203,7	109,4	116,2	240,3	170,6	319,8	148,7	117,4
4. kvartal	141,3	211,7	109,2	122,7	266,3	175,0	321,7	160,3	120,9

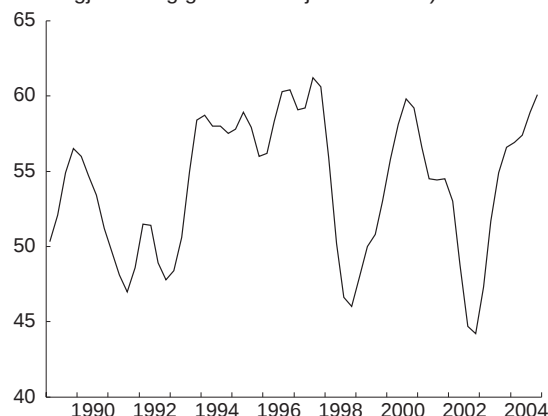
¹ Mesta er tatt med i beregningsgrunnlaget til ordrestatistikken fra og med 4. kvartal 2002.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

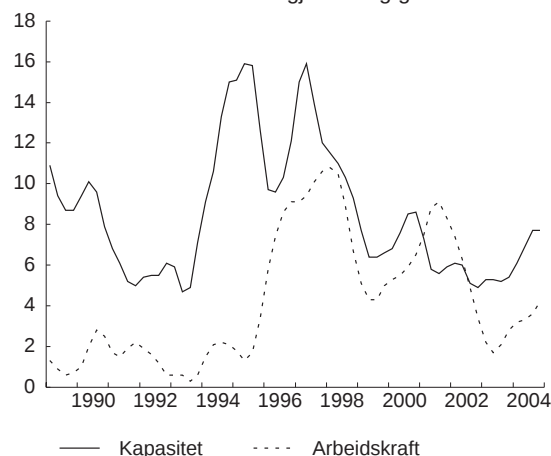
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

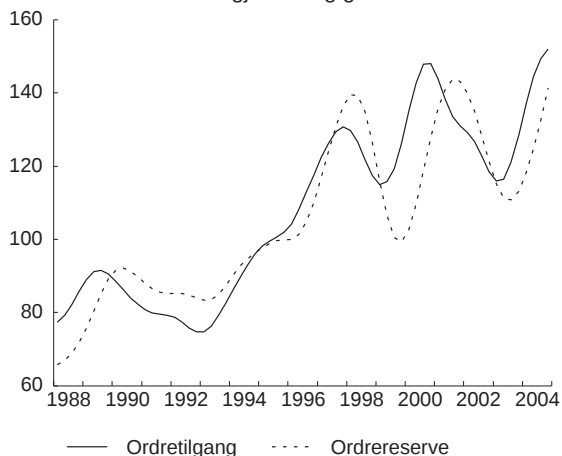
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser prod. i industrien, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

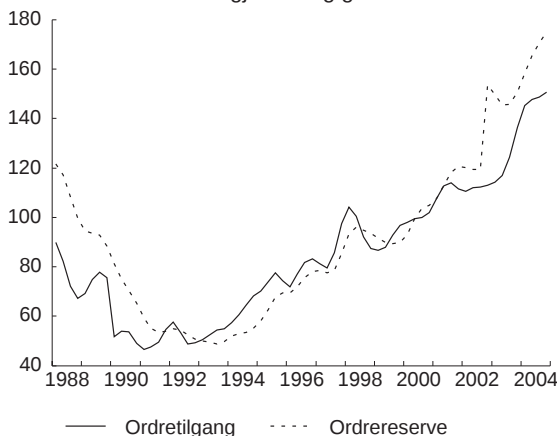
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal)
Ordretilgang og ordreserve. Ordrebasert industri ialt.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal)
Ordretilgang og ordreserve. Bygg og anlegg ialt.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2000=100

1) Se fotnote 1) til tabell 2.1 og 2.2
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					Arbeidsdirektoratet				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Ukeverk	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige ²	Registrerte ledige og personer på tiltak ²	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger ³	Sykefravær- prosent ⁴
2000	2 269	1 795	2 350	81	3,4	62,6	74,0	49,2	18,4	..
2001	2 278	1 791	2 361	84	3,6	62,7	72,7	33,4	14,8	7,4
2002	2 286	1 774	2 378	92	3,9	75,2	84,5	24,9	12,2	7,8
2003	2 269	1 765	2 375	107	4,5	92,6	107,0	16,6	11,1	8,2
2004	2 276	1 761	2 382	106	4,5	91,6	108,5	16,9	10,7	..
2003										
September	2 270	1 777	2 379	108	4,6	95,4	111,8	17,7	11,6	8,1
Oktober	2 277	1 778	2 384	106	4,5	94,4	111,4	16,0	11,6	8,5
November	2 270	1 768	2 378	108	4,5	93,7	110,8	18,0	11,1	8,5
Desember	2 269	1 736	2 378	109	4,6	95,7	112,1	14,8	11,0	8,5
2004										
Januar	2 266	1 728	2 371	105	4,4	92,2	110,1	16,7	10,4	8,3
Februar	2 268	1 728	2 370	102	4,3	92,5	110,6	17,2	10,6	8,3
Mars	2 273	1 770	2 375	102	4,3	91,6	109,8	16,6	10,8	8,3
April	2 272	1 776	2 375	103	4,3	92,0	110,1	17,5	11,8	7,2
Mai	2 273	1 773	2 381	108	4,5	93,5	111,5	18,1	10,2	7,2
Juni	2 274	1 768	2 381	107	4,5	91,0	108,4	15,6	10,4	7,2
Juli	2 277	1 760	2 385	108	4,5	92,1	111,5	18,6	10,7	6,5
August	2 279	1 763	2 386	108	4,5	91,3	107,3	16,0	10,9	6,5
September	2 282	1 758	2 389	107	4,5	92,0	106,2	15,5	10,6	6,5
Oktober	2 284	1 762	2 390	106	4,4	91,9	106,4	17,5	10,4	..
November	2 285	1 780	2 391	106	4,4	89,7	105,9	16,5	10,7	..
Desember	2 288	1 799	2 393	105	4,4	88,7	104,5	17,0	10,8	..
2005										
Januar	..	..	..	..	..	87,3	103,3	20,1	11,7	..
Februar	..	..	..	..	..	87,0	102,5	17,4	11,0	..

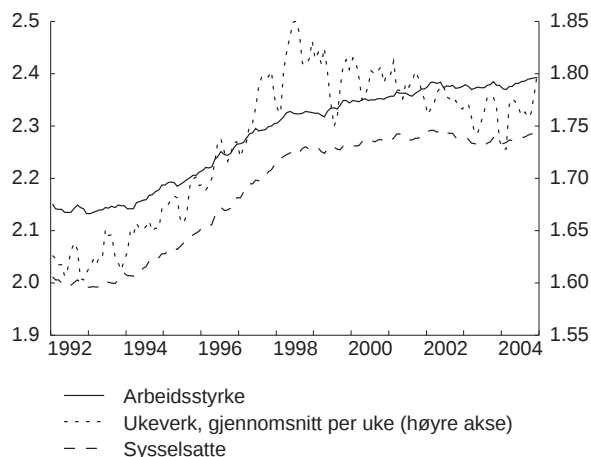
¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal. ² Justert bakover for brudd i serien fra januar 1999. ³ Brudd i serien f.o.m. mai 2001. Dataene er derfor ikke sesongjustert. ⁴ Egen- og legemeldte sykefraværsværk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Arbeidsdirektoratet.

4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 1995=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Råolje og naturgass	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2000	110,7	116,1	103,0	115,8	101,8	107,2	104,5	110,9
2001	109,3	119,7	102,0	98,6	100,4	105,5	104,7	111,2
2002	110,4	118,1	101,1	105,2	98,8	106,9	102,7	110,6
2003	105,9	116,0	96,8	86,9	95,8	99,8	98,8	107,4
2004	107,9	114,1	98,2	88,1	99,1	98,6	99,8	105,9
2003								
August	106,1	117,4	95,7	89,3	93,8	98,8	98,7	108,8
September	107,2	117,6	97,1	94,8	95,6	99,1	100,2	108,9
Oktober	106,9	116,2	97,1	102,9	96,6	97,9	99,7	108,4
November	106,2	117,1	96,3	85,5	96,5	96,6	99,6	108,2
Desember	106,2	118,2	95,5	83,0	96,9	96,2	99,7	109,0
2004								
Januar	108,9	117,4	94,4	90,2	93,9	93,2	99,5	109,1
Februar	108,6	116,1	96,3	90,5	94,4	95,8	100,0	107,9
Mars	111,0	118,8	98,6	88,3	98,5	97,8	100,8	110,1
April	106,3	112,6	96,4	86,1	98,8	95,8	96,1	104,3
Mai	109,7	117,8	96,4	89,1	97,4	97,8	96,4	109,6
Juni	116,8	126,9	100,5	87,3	99,5	100,7	102,7	116,8
Juli	106,3	111,5	99,1	82,2	104,2	97,3	100,4	103,8
August	100,7	102,6	98,8	86,3	99,6	98,8	100,0	96,1
September	106,1	111,1	99,1	86,4	99,1	100,0	100,5	102,4
Oktober	109,0	115,7	98,6	87,6	100,0	99,0	99,3	106,4
November	107,3	112,2	100,0	90,7	100,6	101,5	101,0	104,3
Desember	104,0	106,4	100,7	92,2	103,5	105,0	100,6	99,7
2005								
Januar	104,7	107,2	100,9	100,9	103,8	102,6	100,3	101,3

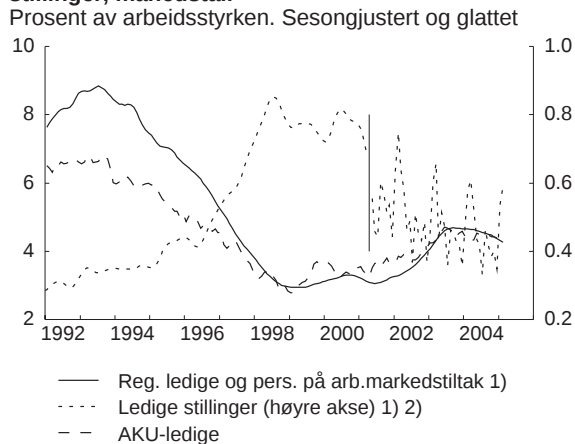
¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

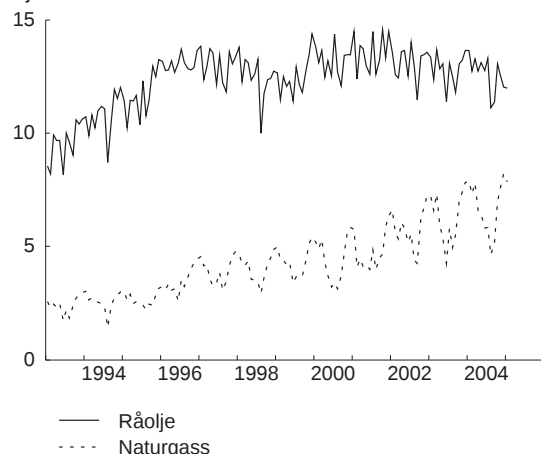

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001. Ikke sesongjustert etter dette.

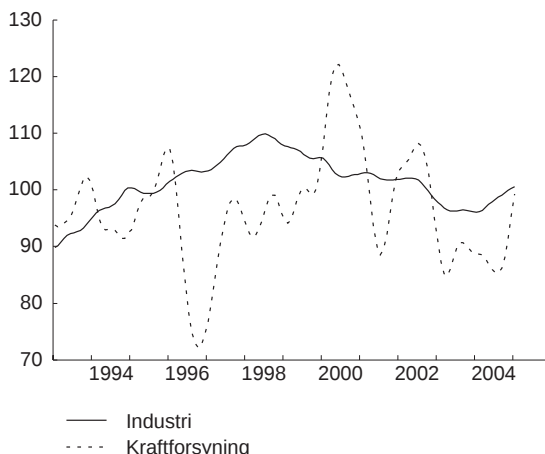
Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall.

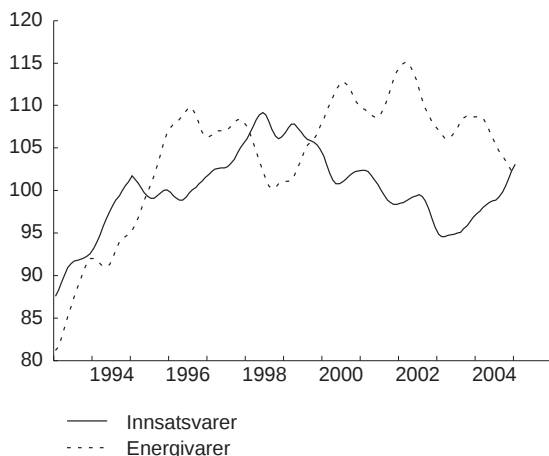
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri ilt og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

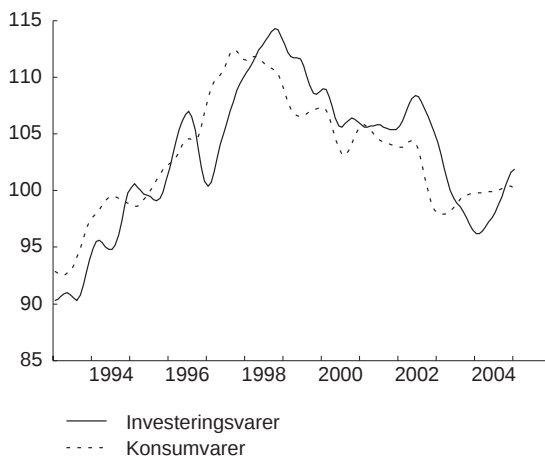
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før.

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Omsetning for forretningsmessig tjenesteyting. Verdi		Hotellomsetning. Verdi	
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Nivå	Endring	Nivå	Endring
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring				
	2000=100						1.kv 2002 = 100		1992=100	
2001	101,3	1,3	104,0	4,0	91,7	-8,3	..	..	155,6	1,4
2002	100,9	-0,4	102,8	-1,1	95,0	3,6	107,8	..	154,7	-0,6
2003	103,5	2,6	103,4	0,6	105,3	10,8	110,1	2,1	151,4	-2,1
2004	111,2	7,4	110,1	6,5	116,0	10,1	..	..	..	..
2002										
1. kvartal	99,9	-3,1	103,5	-3,8	87,0	0,1	100,0	..	142,2	-3,2
2. kvartal	102,9	3,3	103,8	1,7	101,0	11,5	109,0	..	157,0	2,6
3. kvartal	95,7	-0,4	96,6	-1,0	93,6	3,7	98,7	..	186,1	-1,4
4. kvartal	105,1	-1,3	107,1	-1,3	98,4	-0,6	123,3	..	133,4	-0,4
2003										
1. kvartal	105,6	5,7	106,3	2,7	104,0	19,6	104,5	4,5	139,8	-1,7
2. kvartal	101,8	-1,1	101,5	-2,2	103,9	2,9	108,1	-0,8	152,1	-3,1
3. kvartal	97,4	1,8	96,6	0,0	102,1	9,1	99,1	0,4	180,9	-2,8
4. kvartal	109,2	3,9	109,1	1,9	111,1	12,9	128,5	4,2	133,0	-0,4
2004										
1. kvartal	107,8	2,1	108,1	1,7	107,4	3,3	111,0	6,2	147,7	5,7
2. kvartal	110,7	8,7	108,4	6,8	119,7	15,2	115,1	6,5	154,4	1,5
3. kvartal	105,9	8,7	104,3	8,0	112,5	10,2	107,3	8,3	192,3	6,3
4. kvartal	120,2	10,1	119,4	9,4	124,2	11,8	..	..	..	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri			Kraftfor- syning	Antatte	Oljevirksomhet (ujustert)					
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.			Utførte	I alt	Utførte			
								Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2001	..	18,8	18,7	5,4	..	57,1	6,8	20,2	27,2	2,2	
2002	..	19,9	20,1	6,2	..	54,0	4,5	17,9	27,0	1,1	
2003	..	16,4	16,4	7,9	..	64,2	4,1	16,8	29,8	2,8	
2004	..	17,4	17,1	8,9	..	71,1	4,0	13,7	30,8	6,1	
2003											
1. kvartal	4,7	3,4	4,3	1,2	16,9	14,4	0,9	4,6	6,7	0,8	
2. kvartal	4,7	4,4	4,3	1,9	20,2	16,4	1,3	4,8	6,4	1,0	
3. kvartal	4,4	3,7	3,8	2,0	18,5	17,1	1,3	3,9	8,0	0,6	
4. kvartal	4,7	4,9	3,9	2,8	18,0	16,3	0,7	3,5	8,7	0,4	
2004											
1. kvartal	5,2	3,4	4,3	1,5	16,2	15,4	0,9	2,9	7,3	0,8	
2. kvartal	4,5	4,4	4,3	2,2	19,5	17,5	1,1	3,2	7,7	1,5	
3. kvartal	5,2	4,5	4,3	2,2	20,3	18,3	0,8	3,5	8,0	1,8	
4. kvartal	4,8	5,1	4,1	3,0	20,7	19,8	1,3	4,1	7,9	2,0	
2005											
1. kvartal	4,9	..	..	..	21,2	..	..	..	..	..	

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra investeringsundersøkelsen for henholdsvis samme og påfølgende kvartal.

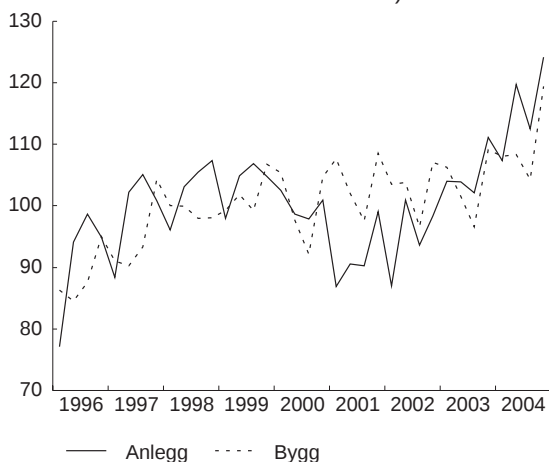
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
År t-1												
2. kvartal	16,7	15,1	13,8	11,3	5,7	5,1	6,1	6,0	28,4	51,8	58,1	58,0
3. kvartal	17,1	15,1	13,9	12,7	5,8	5,2	6,5	6,7	38,0	55,2	66,7	78,8
4. kvartal	17,8	17,2	16,5	15,3	7,1	6,1	7,1	7,9	49,5	60,9	63,1	89,5
År t												
1. kvartal	19,7	16,0	16,9	18,1	6,3	7,5	8,4	9,5	55,7	71,1	63,9	88,5
2. kvartal	21,0	16,8	17,2	..	6,5	7,9	9,1	..	57,3	69,4	71,2	..
3. kvartal	20,4	17,3	18,3	..	6,1	8,2	9,1	..	58,6	66,9	74,0	..
4. kvartal	20,1	17,1	18,1	..	6,1	7,7	8,8	..	57,5	65,9	71,9	..
År t+1												
1. kvartal	20,3	16,8	18,0	..	6,2	7,9	8,9	..	54,0	64,2	71,1	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

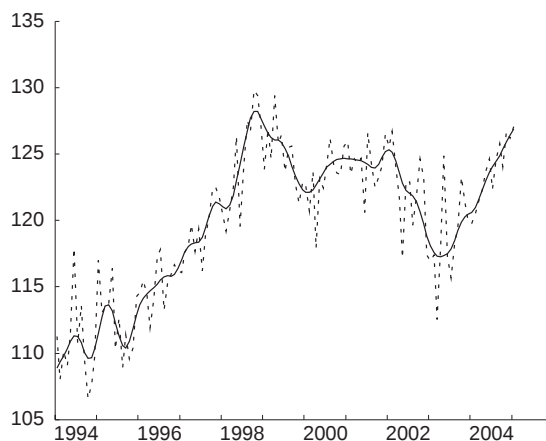
Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2000=100. 1)

1) Brudd i serien fra 1. kv. 2000.

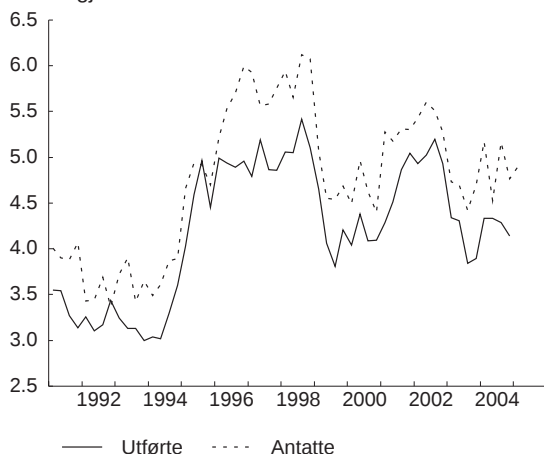
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

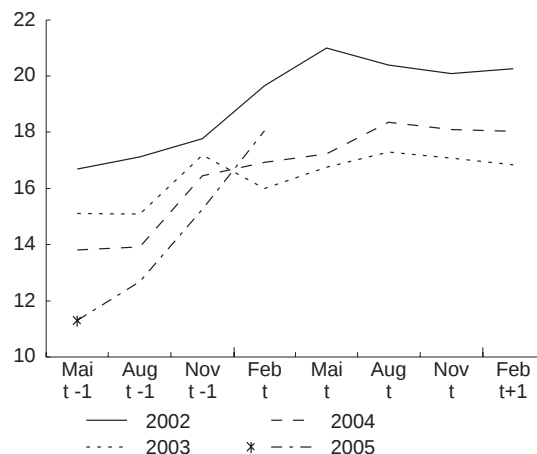
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

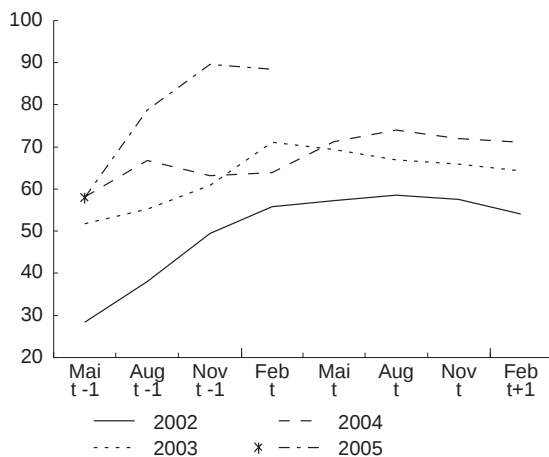
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2002-2005
Milliarder kroner

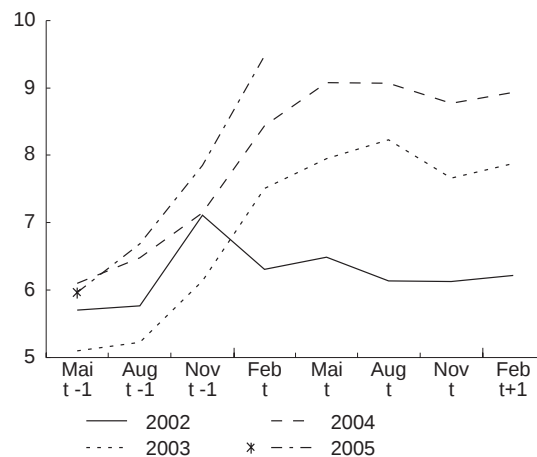
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2002-2005
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2002-2005
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal 1000 kvm		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent			
2000	23 550	14,9	3 515	20,4	3 535	3 439	4 337
2001	25 266	7,3	3 409	-3,0	3 481	3 724	4 620
2002	22 980	-9,0	3 044	-10,7	3 285	3 805	4 334
2003	23 177	0,9	2 957	-2,9	3 294	3 878	4 284
2004	29 999	29,4	3 543	19,8	3 531	4 344	4 624
2003							
Juli	1 858	13,0	235	6,6	236	3 871	4 090
August	1 859	25,7	233	14,5	240	3 866	4 105
September	1 741	41,4	236	20,4	244	3 863	4 131
Oktober	2 137	58,3	258	24,8	247	3 861	4 162
November	1 736	72,6	235	31,5	251	3 862	4 188
Desember	2 196	80,0	259	41,8	255	3 866	4 208
2004							
Januar	2 041	81,5	257	57,4	259	3 872	4 224
Februar	2 374	75,6	282	64,3	264	3 876	4 238
Mars	1 297	65,1	172	56,8	269	3 886	4 258
April	2 855	51,6	329	40,5	275	3 908	4 294
Mai	2 669	37,1	302	21,8	281	3 945	4 342
Juni	2 978	22,6	315	7,1	286	3 993	4 387
Juli	2 509	10,3	286	0,0	291	4 048	4 417
August	2 595	1,2	302	-0,5	295	4 106	4 427
September	1 996	-4,5	252	4,0	297	4 166	4 429
Oktober	2 957	-6,7	338	7,1	298	4 227	4 445
November	2 643	-6,4	308	8,6	298	4 288	4 488
Desember	2 516	-3,7	305	7,9	297	4 345	4 548

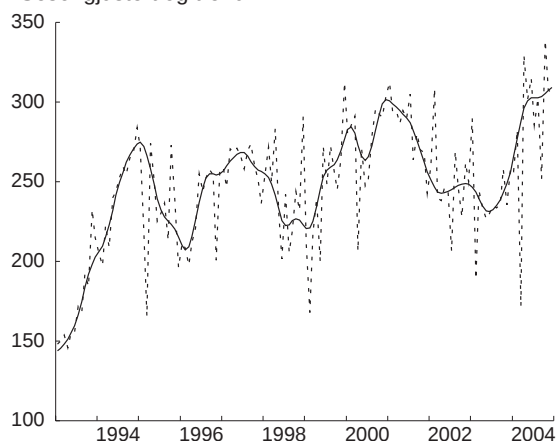
¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2000=100		1995=100					
2000	100,0	2,8	119,0	1,9	10,6	2,1	8 756,1	1,4
2001	101,7	1,6	121,2	2,0	10,1	-4,5	8 860,6	0,3
2002	106,1	4,3	125,1	3,2	10,3	2,2	8 663,9	-1,1
2003	110,7	4,5	129,2	3,4	10,1	-1,7	8 472,0	-4,0
2004	114,4	3,7	135,8	5,3	12,2	19,8	9 301,8	7,6
2003								
September	112,5	4,4	131,9	4,5	10,3	20,5	708,2	2,6
Oktober	112,6	3,3	132,8	3,8	10,6	27,6	695,0	3,7
November	112,2	2,4	130,7	4,2	11,0	34,9	788,3	5,0
Desember	113,2	1,9	131,3	4,6	10,9	36,1	707,3	6,6
2004								
Januar	113,4	1,8	134,3	4,8	11,2	30,3	716,5	8,5
Februar	111,7	1,5	133,1	4,6	11,5	20,8	718,7	10,5
Mars	115,0	1,6	137,3	4,0	11,8	10,1	725,6	12,2
April	113,5	2,1	134,3	3,2	11,7	0,7	728,1	13,1
Mai	111,3	2,5	132,7	2,0	11,3	-5,5	768,9	13,2
Juni	116,5	3,0	137,0	1,5	11,5	-7,0	738,9	12,7
Juli	114,0	3,5	134,2	2,4	11,2	-4,0	689,8	11,5
August	115,4	3,6	136,3	3,9	11,2	2,2	741,4	10,0
September	114,8	3,4	135,9	4,8	11,6	7,0	756,1	8,1
Oktober	115,2	3,1	135,0	5,0	11,7	6,2	1 219,7	6,1
November	115,9	3,1	137,1	4,5	12,8	0,6	777,9	4,0
Desember	115,9	2,9	142,8	3,7	18,8	-5,5	720,2	2,1
2005								
Januar	116,3	3,0	134,4	3,3	10,6	-8,9	749,8	1,1

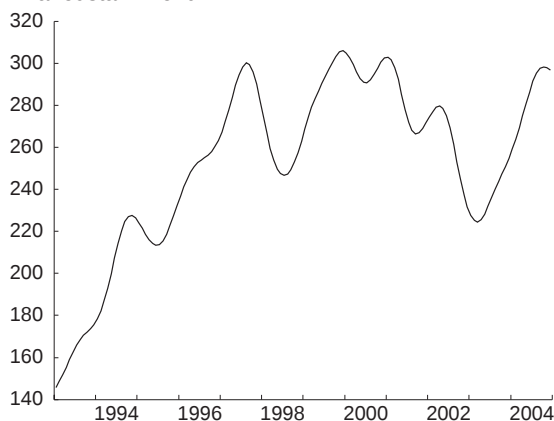
¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang
Boliger. Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

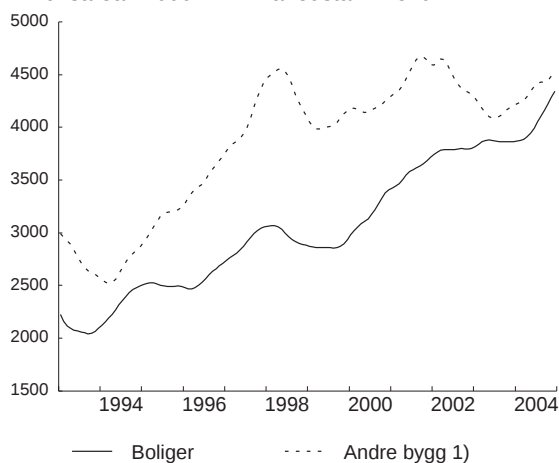
Fig. 5.6 Bygg satt igang
Andre bygg 1) enn boliger. Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Trend.

1) Unntatt bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

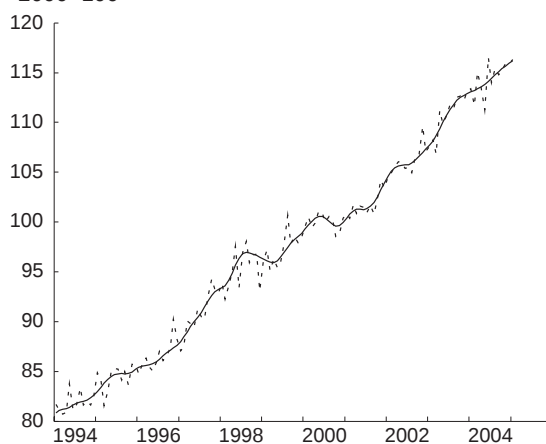
Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. 1000 kvm. Månedstall. Trend

1) F.o.m 1993 inkl. jordb., skogb., fiske

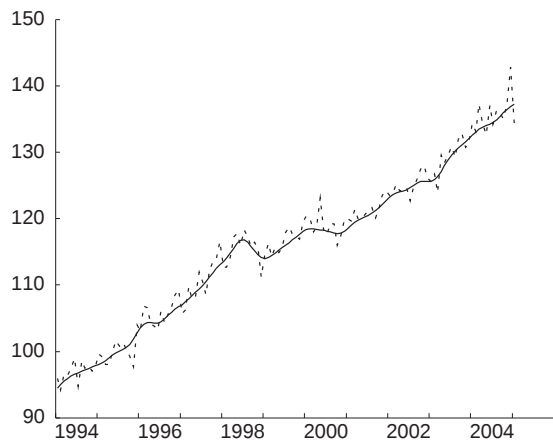
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2000=100

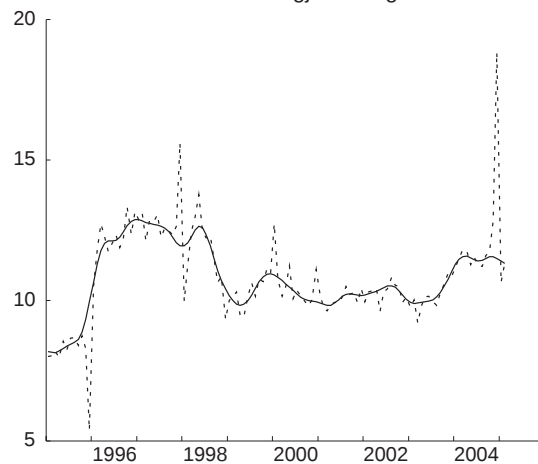
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks		Konsumprisindeksekskl. energiprodukter		KPI-JAE ⁵	Harmonisert konsum- prisindeks		Førstegangsomsetning innenlands ⁴		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå ¹	Endring ²	Nivå	Endring	Endring	Norge Endring	EU12 ³ Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		2000=100					2000=100		2000=100	
2000	105,5	3,1	104,7	2,3	..	3,0	2,1	100,0	4,2	100,0	3,9
2001	108,7	3,0	107,2	2,4	2,6	2,7	2,4	100,4	0,4	104,8	4,8
2002	110,1	1,3	108,9	1,6	2,3	0,8	2,2	98,5	-1,9	108,3	3,3
2003	112,8	2,5	110,0	1,0	1,1	2,0	2,1	105,1	6,8	111,6	3,0
2004	113,3	0,4	110,9	0,8	0,3	0,6	..	108,5	3,2	114,9	3,0
2003											
August	111,9	2,1	109,7	0,9	0,9	1,8	2,1	105,6	9,1	111,7	2,5
September	112,5	2,1	110,2	1,0	0,9	1,5	2,2	104,8	6,3	111,9	2,6
Oktober	112,4	1,6	110,3	0,9	0,8	1,3	2,0	105,4	6,3	112,0	2,6
November	112,6	1,4	110,0	0,6	0,5	1,0	2,2	105,5	6,3	112,0	2,6
Desember	112,6	0,6	110,0	0,5	0,4	0,1	2,0	104,9	-0,6	112,7	2,4
2004											
Januar	112,4	-1,8	109,9	0,5	0,1	-1,4	1,9	105,7	-1,9	113,1	2,3
Februar	112,6	-1,7	110,2	0,4	-0,1	-1,5	1,6	106,1	-1,1	113,3	1,9
Mars	113,1	-0,6	110,8	0,7	0,3	-0,4	1,7	107,6	1,0	113,7	2,0
April	113,3	0,4	111,0	0,5	0,2	0,4	2,0	107,7	3,7	114,2	2,5
Mai	113,4	1,0	110,9	0,5	0,1	1,0	2,5	108,5	5,5	114,5	2,9
Juni	113,4	1,3	111,0	0,6	0,2	1,3	2,4	108,1	5,3	114,9	3,2
Juli	113,3	1,5	110,7	0,6	0,2	1,6	2,3	108,8	4,0	115,3	3,6
August	113,0	1,0	110,4	0,6	0,1	1,1	2,3	110,4	4,6	115,5	3,4
September	113,7	1,1	111,1	0,8	0,5	1,1	2,1	110,2	5,2	115,7	3,4
Oktober	114,0	1,4	111,4	1,0	0,5	1,4	2,4	111,6	5,9	115,8	3,4
November	114,0	1,2	111,5	1,4	1,0	1,4	2,2	109,6	3,9	116,0	3,6
Desember	113,8	1,1	111,5	1,4	1,0	1,2	2,4	107,9	2,9	117,0	3,8
2005											
Januar	113,6	1,1	111,2	1,2	0,7	0,9	1,9	108,7	2,8	117,3	3,7

¹ Den offisielle konsumprisindeksen fikk fra og med august 1999 nytt basisår med 1998=100. Indekstallene til og med juli 1999 er i denne oppstillingen kjedet til 1998=100 med en desimal og er ikke identisk med den offisielle indeksen i denne perioden. ² Vekstratene for årene 1994 til 1998 og for alle månedene til og med juli 1999 er basert på de offisielle konsumprisindekstallene for denne perioden med 1979=100 og kan derfor avvike fra veksten mellom indekstallene med 1998 som basisår. ³ Omfatter de 12 deltakerne i EUs økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001. ⁴ Brudd i serien fra og med 2001. Gamle og nye tall er kjedet. ⁵ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer

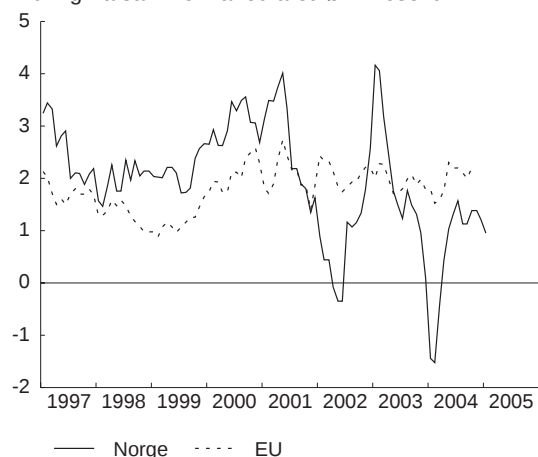
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Produsentprisindeks		Spotpriser				Eksportpris- indeks, tre- foredlings- produkter. 1994=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2000	100,0	10,4	10,3	251,1	28,4	10 722,4	153,23	31,96
2001	100,6	0,6	18,7	220,0	24,4	10 543,4	147,21	26,00
2002	97,5	-3,1	20,1	197,6	24,9	9 835,0	131,63	23,35
2003	99,2	1,8	29,1	204,3	28,9	9 911,9	125,38	21,12
2004	105,4	6,3	24,2	256,9	38,2	10 496,4	121,80	22,53
2003								
September	99,2	1,5	26,5	199,1	27,2	10 130,2	122,07	21,03
Oktober	99,7	2,6	28,9	207,5	29,5	9 804,5	127,44	22,28
November	100,4	4,0	29,7	201,8	28,8	9 686,9	127,24	20,75
Desember	100,3	3,2	25,6	199,5	29,7	9 693,8	121,16	20,93
2004								
Januar	101,7	4,0	24,9	213,0	31,3	10 041,7	116,18	22,01
Februar	102,4	3,0	24,1	213,3	30,7	10 752,5	121,11	23,04
Mars	103,6	3,4	24,9	234,6	33,7	10 865,5	117,72	24,08
April	104,7	6,4	23,9	231,2	33,4	10 984,4	126,19	24,97
Mai	106,0	8,6	22,9	255,4	37,4	10 322,4	127,03	23,75
Juni	105,2	6,9	26,5	241,6	35,4	10 479,0	119,76	21,91
Juli	106,7	7,3	23,9	262,8	38,0	10 633,0	119,50	21,52
August	107,1	7,5	27,2	292,2	42,7	10 406,4	129,06	22,94
September	107,2	8,1	24,2	294,5	43,0	10 519,3	131,12	22,33
Oktober	108,8	9,1	22,9	328,5	49,9	10 520,8	121,92	21,07
November	106,6	6,2	23,8	271,9	43,4	10 200,8	116,89	20,24
Desember	105,3	5,0	21,3	243,8	39,8	10 231,5	115,10	22,49
2005								
Januar	106,5	4,7	18,9	276,5	44,1	10 317,2	119,89	23,11
Februar	..	..	20,9	289,7	45,3	10 745,6	..	..

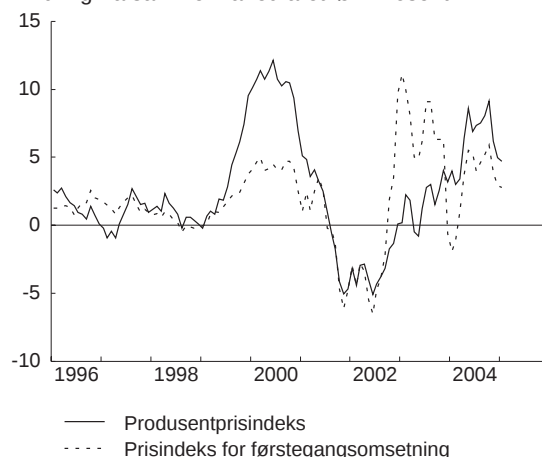
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

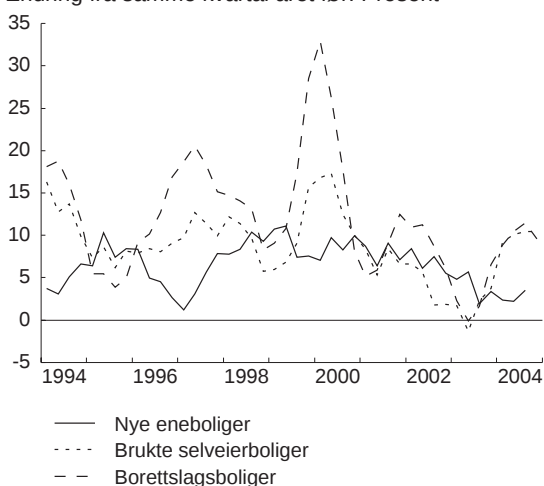
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

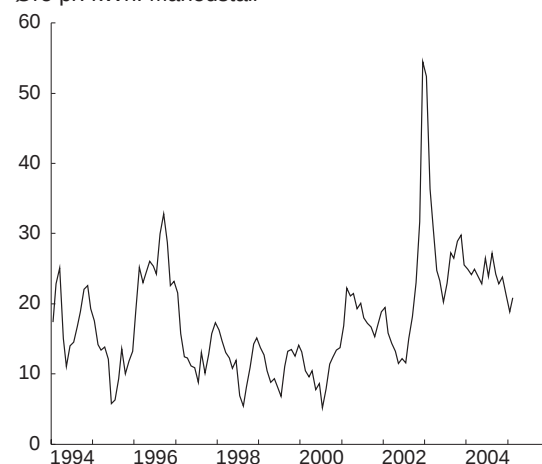
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

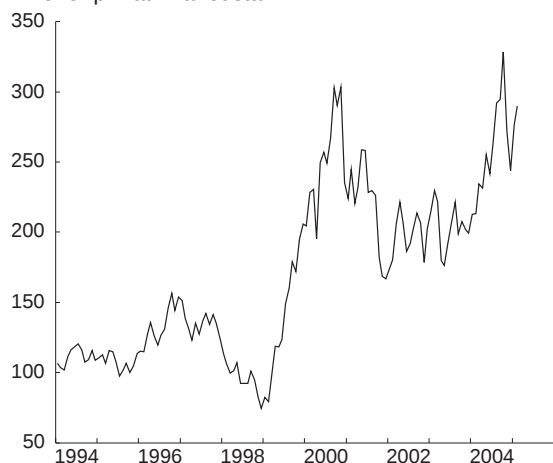
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft
Øre pr. kWh. Månedstall

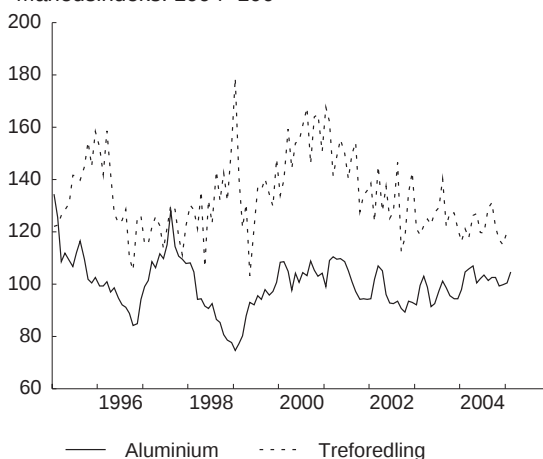
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Norges Bank.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter. NOK
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger) ¹					
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Boliger ialt		Selveier		Borettslag	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1995=100		2000=100		2000=100		2000=100		2000=100	
2001	118,9	2,3	107,8	7,8	107,0	7,0	107,2	7,2	108,1	8,1
2002	118,0	-0,7	115,2	6,9	112,3	4,9	111,4	4,0	118,1	9,2
2003	120,1	1,7	119,7	3,9	114,2	1,7	113,2	1,6	121,1	2,6
2004	124,5	3,7	..	..	125,8	10,1	124,5	10,1	133,3	10,1
2003										
1. kvartal	119,6	1,3	117,7	4,8	113,4	1,8	112,6	1,7	118,4	2,2
2. kvartal	119,1	0,3	120,9	5,7	114,2	-1,1	113,3	-1,3	120,0	-0,1
3. kvartal	120,5	2,3	120,1	2,0	114,0	2,2	112,9	2,3	120,8	1,6
4. kvartal	121,0	3,2	120,2	3,4	115,3	4,1	113,8	3,7	125,2	6,6
2004										
1. kvartal	122,7	2,6	120,5	2,4	123,9	9,3	123,0	9,2	128,9	8,9
2. kvartal	124,6	4,6	123,6	2,2	125,8	10,2	124,7	10,1	132,5	10,4
3. kvartal	124,9	3,7	124,3	3,5	126,1	10,6	124,7	10,5	134,6	11,4
4. kvartal	125,9	4,0	..	..	127,4	10,5	125,7	10,5	137,2	9,6

¹ Produksjonsrutinene for statistikken er lagt om. Indekstall basert på det nye opplegget er beregnet tilbake til 1. kvartal 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2000=100

	Månedsførtjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tjyting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tjyting og eienomsdrift
2002										
4. kvartal	112,2	115,8	113,3	112,7	111,6	112,8	114,9	112,5	111,3	111,8
2003										
1. kvartal	113,2	124,6	113,5	113,8	112,0	113,0	115,2	113,0	112,1	112,4
2. kvartal	114,5	121,9	114,0	114,8	112,8	113,4	115,6	113,4	113,0	113,2
3. kvartal	116,4	118,6	113,7	113,7	115,4	116,0	118,1	115,8	114,0	115,2
4. kvartal	116,6	119,7	116,5	115,6	115,9	116,7	119,1	115,9	114,4	115,6
2004										
1. kvartal	118,0	126,2	117,0	117,7	116,4	116,9	119,4	116,3	115,4	115,8
2. kvartal	119,2	123,2	117,8	118,6	116,7	117,5	120,2	116,4	116,2	116,3
3. kvartal	121,4	121,6	117,4	117,0	118,2	120,0	121,9	118,8	117,2	118,2
4. kvartal*	121,2	122,6	119,6	118,3	119,7	120,5	122,8	119,7	117,4	118,8

¹ Månedsførtjeneste omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, provisjon og liknende. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet. ³ Eksklusive virksomheter i offentlig sektor med innrapportering av lønn til Arbeids- og administrasjonsdepartementet for ansatte i staten og til Kommunenes Sentralforbund for ansatte i kommunene. *Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹					Innskuddsrente ¹		NOK 3mnd eurorente	Effektiv rente på 10 års statsobl.
	Forretningsbanker ^{2, 3}	Sparebanker	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak	Forretningsbanker ^{1, 3}	Sparebanker		
2000	8,1	8,4	5,3	7,1	6,9	5,1	5,0	6,6	6,2
2001	8,7	9,0	5,7	7,5	7,4	5,8	5,8	7,1	6,2
2002	8,3	8,7	5,8	7,4	7,3	5,5	5,6	6,8	6,4
2003	5,9	6,4	5,5	5,5	6,0	3,2	3,2	4,0	5,0
2004	..	..	..	..	..	..	..	1,9	4,4
2002									
4. kvartal	8,6	8,9	6,0	7,3	7,3	5,8	5,9	6,8	6,1
2003									
1. kvartal	7,6	7,9	5,9	6,7	6,8	4,9	4,9	5,6	5,4
2. kvartal	6,7	7,1	5,8	5,9	6,3	3,9	3,8	4,6	4,9
3. kvartal	5,1	5,4	5,3	4,9	5,6	2,3	2,3	3,0	4,9
4. kvartal	4,7	5,0	5,0	4,7	5,2	1,8	1,9	2,7	4,9
2004									
1. kvartal	4,3	..	4,1	4,5	4,5	1,4	..	1,9	4,3
2. kvartal	4,1	..	3,7	4,4	4,1	1,3	..	1,9	4,8
3. kvartal	4,1	..	3,6	4,5	4,0	1,3	..	1,9	4,3
4. kvartal	4,0	..	3,5	4,3	3,9	1,3	..	1,9	4,1

¹Ved utgangen av kvartalet. ²Inkludert Postbanken. ³Tall for 2004 er snitt for alle banker. Kilde: Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2000	6,6	4,4	6,5	0,3	6,1	6,2	5,3	6,0	1,8
2001	7,1	4,2	3,7	0,1	5,0	6,2	4,8	5,1	1,3
2002	6,8	3,3	1,8	0,0	4,0	6,4	4,8	4,6	1,3
2003	4,0	2,3	1,2	-0,0	3,7	5,0	4,1	4,0	1,0
2004	1,9	2,1	1,6	-0,0	4,6	4,4	4,1	4,2	1,5
2003									
September	2,7	2,1	1,1	-0,0	3,6	4,9	4,2	4,2	1,4
Oktober	2,7	2,1	1,1	-0,0	3,8	4,9	4,3	4,2	1,4
November	2,8	2,1	1,1	-0,1	3,9	5,0	4,4	4,2	1,3
Desember	2,5	2,1	1,1	-0,0	4,0	4,8	4,3	4,2	1,4
2004									
Januar	2,2	2,1	1,1	-0,0	4,0	4,5	4,2	4,1	1,3
Februar	1,9	2,1	1,1	-0,0	4,1	4,3	4,1	4,0	1,2
Mars	1,7	2,0	1,1	-0,0	4,3	4,1	3,9	3,8	1,4
April	1,9	2,0	1,1	-0,0	4,3	4,7	4,1	4,3	1,5
Mai	1,9	2,1	1,2	-0,0	4,5	4,9	4,3	4,7	1,5
Juni	1,9	2,1	1,5	-0,0	4,7	4,7	4,4	4,7	1,8
Juli	1,9	2,1	1,6	-0,0	4,8	4,5	4,3	4,5	1,8
August	1,9	2,1	1,7	-0,0	4,9	4,3	4,1	4,3	1,6
September	1,8	2,1	1,9	-0,0	4,9	4,2	4,0	4,1	1,5
Oktober	1,9	2,1	2,1	-0,0	4,8	4,2	3,9	4,1	1,5
November	1,9	2,2	2,3	-0,0	4,8	4,0	3,8	4,2	1,5
Desember	1,9	2,2	2,5	-0,0	4,8	3,9	3,6	4,2	1,4
2005									
Januar	1,8	2,1	2,6	0,0	4,8	3,9	3,6	4,2	1,4
Februar	1,8	2,1	2,8	0,0	4,8	3,8	3,6	4,2	1,4

Kilde: Norges Bank.

8.3. Valutakurser og Norges Banks penge- og kredittindikatorer

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ³ 1990=100	Pengemengdeindikator (M2) ⁴		Kredittindikator (K2) ⁴		Aksjekurs- indeks totalt. Oslo Børs. ³ 1995=100
	NOK/ECU NOK/Euro ²	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2000	8,11	8,81	103,3	107,8	704,5	10,1	1 385,8	11,4	198,0
2001	8,05	8,99	100,2	104,4	767,0	9,0	1 543,8	11,4	180,3
2002	7,51	7,97	91,6	96,7	826,0	7,6	1 670,2	8,2	146,3
2003	8,00	7,08	92,8	99,5	861,6	4,3	1 793,5	7,4	134,3
2004	8,37	6,74	95,6	103,3	902,1	4,7	1 931,1	7,6	203,7
2003									
September	8,20	7,31	95,5	102,1	862,8	2,7	1 817,9	6,8	151,4
Oktober	8,23	7,04	95,1	102,3	869,3	1,6	1 829,1	6,7	153,2
November	8,20	7,01	94,8	101,9	870,4	0,5	1 838,8	7,1	162,2
Desember	8,24	6,71	94,1	101,6	871,0	1,2	1 848,1	7,5	166,6
2004									
Januar	8,59	6,81	97,5	105,5	868,2	3,6	1 864,5	7,9	181,7
Februar	8,78	6,94	99,5	107,8	873,2	6,9	1 875,8	7,6	191,5
Mars	8,54	6,97	97,6	105,3	884,3	10,6	1 884,5	7,4	197,4
April	8,29	6,92	95,6	103,0	895,2	11,5	1 894,0	7,6	197,4
Mai	8,20	6,83	94,1	101,6	897,0	8,2	1 908,5	8,2	188,1
Juni	8,29	6,83	95,0	102,7	903,2	4,0	1 924,4	8,8	198,3
Juli	8,48	6,91	97,0	104,8	903,4	2,2	1 937,0	9,0	201,2
August	8,33	6,84	95,4	103,1	902,3	3,7	1 948,4	8,6	200,6
September	8,36	6,84	95,8	103,4	911,2	7,1	1 962,5	8,5	211,9
Oktober	8,23	6,60	94,0	101,5	907,0	9,4	1 976,3	8,5	220,9
November	8,14	6,27	92,5	100,2	946,3	9,6	1 989,4	8,7	223,3
Desember	8,22	6,13	92,9	100,9	934,0	7,5	2 006,0	8,7	232,4
2005									
Januar	8,21	6,26	93,3	101,0	927,9	5,5	2 018,9	8,7	239,7
Februar	8,32	6,39	94,8	102,5	..	..	..	..	252,8

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Euro fra 1.1 1999. ³ Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer. ⁴ Sesongjusterte tall hentes fra Norges Bank. Trenden er beregnet av Statistisk sentralbyrå ved hjelp av sesongjusteringsprogrammet X12ARIMA.
Kilde: Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Eksport								Import
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2000	521 595	306 292	215 629	41 474	22 980	13 237	26 065	30 382	278 671
2001	521 472	304 799	216 258	38 814	24 229	13 945	27 478	29 437	283 798
2002	464 478	264 794	199 992	33 777	27 433	11 021	25 519	27 431	268 971
2003	470 365	268 696	201 563	37 899	26 281	10 602	26 708	25 099	276 681
2004	546 494	323 209	224 556	48 785	26 166	11 432	29 945	27 040	318 863
2003									
August	39 402	22 811	16 405	3 006	2 067	915	2 121	2 127	22 152
September	37 821	20 537	17 125	3 392	2 176	964	2 434	2 068	24 253
Oktober	39 378	21 492	18 192	3 389	2 622	961	2 032	2 190	23 236
November	39 968	21 996	17 715	3 328	2 090	967	2 547	2 196	23 107
Desember	40 664	23 064	16 308	3 570	2 057	824	2 407	1 957	24 360
2004									
Januar	41 144	23 553	17 750	3 753	2 081	987	2 341	2 175	23 334
Februar	43 928	27 852	17 657	3 627	2 220	937	2 373	2 189	24 749
Mars	43 892	25 767	18 442	3 942	2 049	928	2 434	2 183	27 284
April	44 006	26 297	18 083	3 857	2 004	932	2 359	2 143	25 636
Mai	45 096	27 014	17 158	3 816	2 107	959	2 449	2 070	24 256
Juni	45 370	27 407	18 753	3 937	2 202	987	2 496	2 261	30 171
Juli	49 755	29 881	18 771	3 879	2 218	951	2 348	2 406	27 413
August	43 801	24 423	19 816	4 262	2 070	937	2 779	2 237	27 693
September	47 958	29 041	19 257	4 090	2 337	960	2 601	2 333	27 693
Oktober	48 867	29 425	19 273	4 347	2 383	974	2 544	2 390	24 329
November	48 163	28 241	20 093	4 592	2 232	918	2 596	2 221	28 374
Desember	44 515	24 307	19 505	4 683	2 262	961	2 626	2 432	27 931
2005									
Januar	47 658	27 160	19 716	4 229	2 449	921	2 652	2 418	26 419

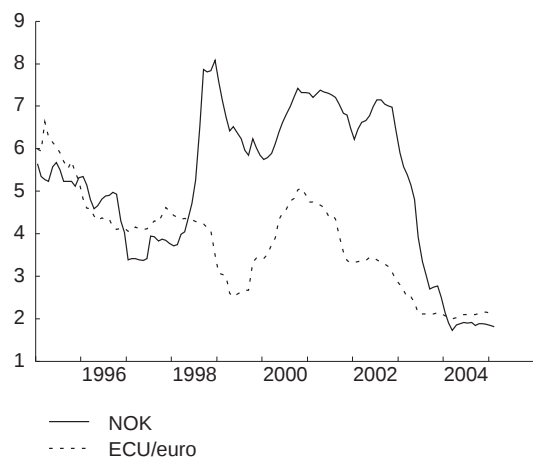
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tj.bal.	Rente- og stønadbal.	Driftsbal.	Netto kap.overf.	Netto finansinv.	Norske inv. i utlandet	Utenl. inv. i Norge
2001	697 297	436 812	260 485	-25 321	235 164	-840	234 349	285 146	59 161
2002	624 385	416 852	207 533	-13 641	193 892	-1 490	192 429	395 536	271 860
2003	645 063	433 247	211 816	-11 472	200 344	4 717	205 056	329 350	190 807
2004	736 845	497 891	238 954	-7 738	231 216	-1 021	230 188	436 451	259 982
2003									
Juli	52 506	39 595	12 911	1 641	14 552	-46	14 498	81 739	74 653
August	50 572	33 792	16 780	1 001	17 781	-44	17 739	-37 160	-58 376
September	52 265	38 324	13 941	2 229	16 170	604	16 773	-28 468	-30 038
Oktober	60 638	39 907	20 731	-158	20 573	-30	20 543	73 028	51 566
November	54 712	36 462	18 250	-1 980	16 270	5 084	21 354	715	-11 478
Desember	58 816	37 724	21 092	-3 120	17 972	-169	17 803	32 060	28 183
2004									
Januar	55 319	34 162	21 157	1 154	22 311	189	22 500	119 578	114 714
Februar	58 467	36 375	22 092	-4 709	17 383	-58	17 317	-99 769	-122 465
Mars	63 744	44 809	18 935	-5 115	13 820	-59	13 761	94 377	84 392
April	61 017	37 940	23 077	-2 081	20 996	-167	20 828	159 630	133 554
Mai	57 430	37 027	20 403	-2 515	17 888	-158	17 730	-53 390	-66 110
Juni	60 108	46 090	14 018	-3 252	10 766	-168	10 598	127 494	105 464
Juli	63 175	44 355	18 820	2 451	21 271	-60	21 211	98 205	88 981
August	57 578	40 730	16 848	1 626	18 474	-77	18 399	-124 331	-143 111
September	63 758	44 406	19 352	3 203	22 555	-93	22 462	151 486	132 015
Oktober	66 003	42 423	23 580	2 738	26 318	-38	26 280	76 679	50 688
November	66 738	43 400	23 338	-1 686	21 652	-37	21 615	8 294	-5 454
Desember	63 508	46 174	17 334	448	17 782	-295	17 487	-121 802	-112 686

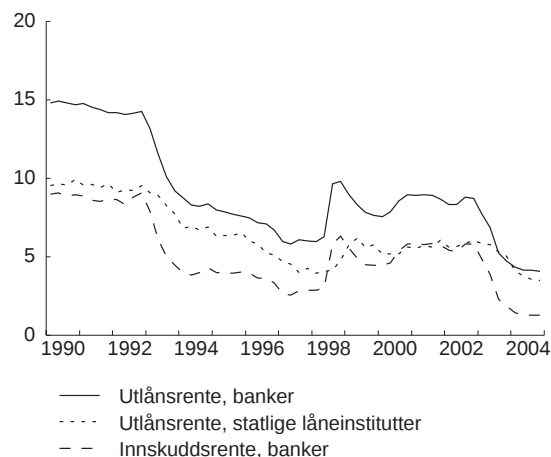
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

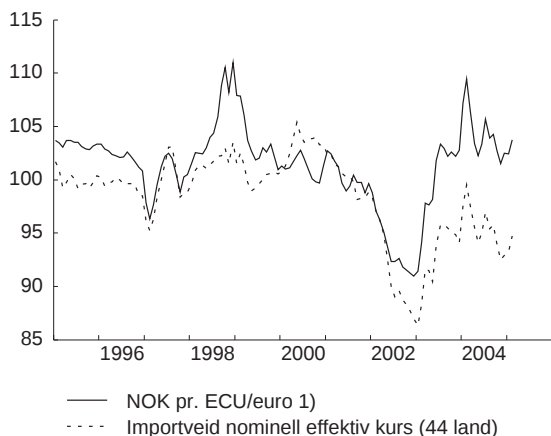
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Kvartalstall. Prosent

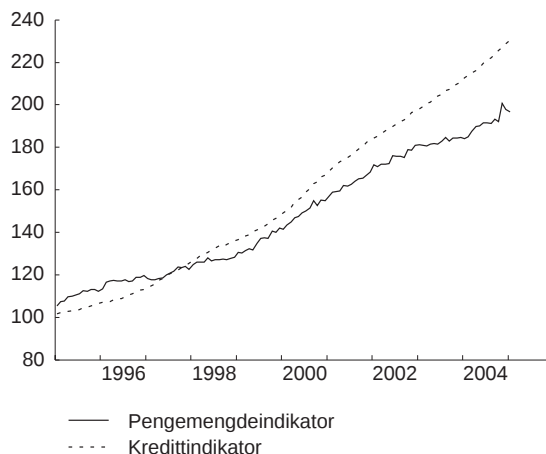
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstall

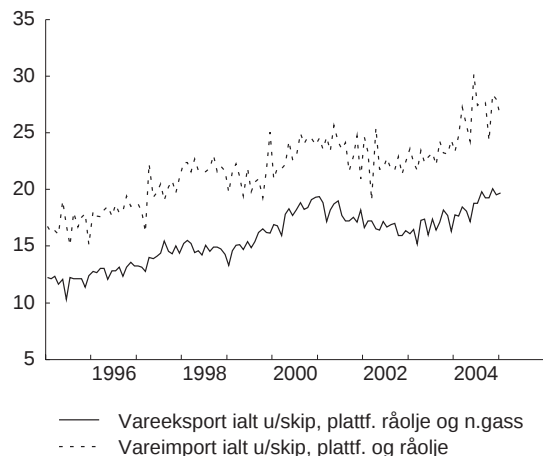
1) Representative markedskurser (midtkurser). Euro fra 1.1 1999
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Norges Banks penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 1993=100

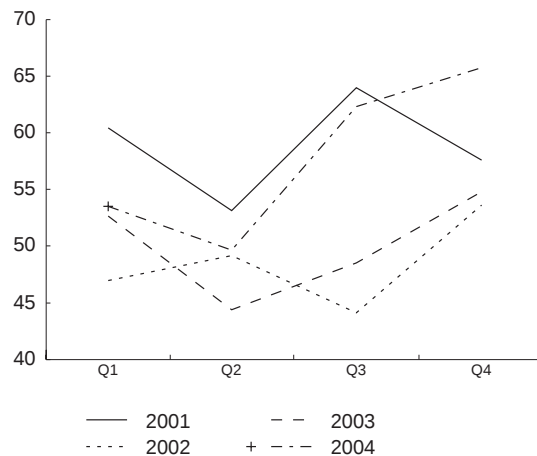
Kilde: Norges Bank.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Mrd. kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarden kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell

Side

1.	Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2.	Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2002-priser. Millioner kroner	19*
3.	Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
4.	Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
5.	Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6.	Produksjon. Faste 2002-priser. Millioner kroner	23*
7.	Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8.	Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9.	Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	26*
10.	Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2002-priser. Millioner kroner	27*
11.	Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	28*
12.	Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
13.	Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner	30*
14.	Hovedtall for konsum. Faste 2002-priser. Millioner kroner	30*
15.	Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	31*
16.	Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	31*
17.	Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	32*
18.	Konsum i husholdninger. Faste 2002-priser. Millioner kroner	32*
19.	Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	33*
20.	Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	33*
21.	Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22.	Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2002-priser. Millioner kroner	35*
23.	Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	36*
24.	Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	37*
25.	Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	38*
26.	Eksport. Faste 2002-priser. Millioner kroner	39*
27.	Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	40*
28.	Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	41*
29.	Import. Løpende priser. Millioner kroner	42*
30.	Import. Faste 2002-priser. Millioner kroner	43*
31.	Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	44*
32.	Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	45*
33.	Driftsregnskapet overfor utlandet. Løpende priser. Millioner kroner	46*
34.	Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	47*
35.	Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	48*
36.	Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	49*
37.	Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	50*
38.	Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	51*
39.	Lønn per normalårsverk etter næring for lønnstakere. Prosentvis endring fra samme periode året før	52*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger										
og ideelle organisasjoner	718 984	755 145	169 615	175 661	182 295	191 414	178 117	184 490	191 279	201 259
Konsum i husholdninger	687 874	721 264	161 803	168 019	174 584	183 467	169 589	176 175	182 888	192 611
Varekonsum	376 252	391 481	88 442	90 686	92 480	104 644	91 536	94 713	95 821	109 411
Tjenestekonsum	298 548	312 228	71 321	74 970	76 614	75 642	74 771	78 188	80 147	79 122
Husholdningenes kjøp i utlandet	31 897	38 363	5 733	7 474	11 471	7 218	7 490	9 065	13 265	8 543
Utlendingers kjøp i Norge	-18 823	-20 809	-3 693	-5 111	-5 982	-4 037	-4 208	-5 791	-6 346	-4 464
Konsum i ideelle organisasjoner	31 111	33 881	7 811	7 642	7 711	7 947	8 528	8 315	8 391	8 648
Konsum i offentlig forvaltning	356 169	370 887	91 224	86 650	88 529	89 766	93 080	89 575	92 120	96 112
Konsum i statsforvaltningen	187 937	197 234	47 541	45 971	47 527	46 898	48 964	48 016	50 070	50 184
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	158 226	166 698	39 967	38 653	40 214	39 392	41 276	40 541	42 535	42 345
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 711	30 537	7 574	7 318	7 313	7 506	7 688	7 475	7 535	7 839
Konsum i kommuneforvaltningen	168 233	173 653	43 683	40 679	41 002	42 868	44 116	41 559	42 050	45 928
Bruttoinvestering i fast realkapital	270 995	303 918	66 433	68 166	68 355	68 041	69 007	72 573	75 775	86 563
Utvinning og rørtransport	63 294	72 396	14 190	16 359	17 005	15 740	16 966	17 462	18 302	19 666
Tjenester tilknyttet utvinning	-1 955	330	581	368	92	-2 996	54	95	78	102
Utenriks sjøfart	2 058	3 755	1 303	308	860	-413	599	302	731	2 123
Fastlands-Norge	207 598	227 437	50 358	51 131	50 399	55 710	51 388	54 714	56 664	64 672
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	160 475	179 093	40 028	39 879	37 906	42 662	41 066	43 034	44 716	50 278
Næringer	106 591	116 383	25 948	26 787	25 031	28 825	26 252	27 802	29 223	33 107
Industri og bergverk	18 628	19 928	3 879	4 941	4 230	5 577	3 990	5 002	5 098	5 838
Annen vareproduksjon	21 507	22 625	4 517	5 498	5 695	5 797	4 321	5 679	5 516	7 109
Tjenesteproduksjon	66 456	73 829	17 551	16 348	15 106	17 451	17 941	17 120	18 608	20 160
Boliger (husholdninger)	53 884	62 711	14 080	13 092	12 875	13 837	14 814	15 232	15 493	17 171
Offentlig forvaltning	47 123	48 344	10 330	11 252	12 493	13 048	10 322	11 680	11 948	14 394
Lagerendring og statistiske avvik	3 950	16 649	11 594	-7 894	995	-745	7 797	3 042	3 194	2 616
Bruttoinvestering i alt	274 946	320 566	78 027	60 272	69 351	67 297	76 804	75 614	78 969	89 180
Innenlandsk sluttanvendelse	1 350 099	1 446 599	338 865	322 583	340 174	348 476	348 001	349 679	362 368	386 550
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	1 282 752	1 353 469	311 197	313 443	321 223	336 890	322 585	328 778	340 064	362 042
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	403 292	419 231	101 554	97 902	101 022	102 814	103 402	101 255	104 068	110 506
Eksport i alt	645 063	736 845	160 737	154 817	155 343	174 166	177 530	178 555	184 511	196 248
Tradisjonelle varer	188 722	209 936	45 092	47 099	45 321	51 210	51 737	49 537	51 055	57 606
Råolje og naturgass	280 778	337 310	76 362	65 433	65 576	73 407	80 590	80 978	85 830	89 912
Skip, plattformer og fly	16 083	8 065	2 247	3 036	3 213	7 587	2 410	3 088	1 670	897
Tjenester	159 480	181 534	37 036	39 249	41 233	41 962	42 793	44 952	45 956	47 833
Samlet anvendelse	1 995 162	2 183 443	499 602	477 400	495 517	522 642	525 531	528 234	546 879	582 799
Import i alt	433 247	497 891	102 161	105 282	111 711	114 093	115 346	121 057	129 491	131 997
Tradisjonelle varer	280 286	322 888	67 851	68 673	68 295	75 467	76 606	80 101	80 619	85 562
Råolje og naturgass	1 824	1 771	802	254	331	437	227	405	663	476
Skip, plattformer og fly	11 083	12 729	3 339	2 519	2 887	2 338	3 101	2 550	2 827	4 251
Tjenester	140 054	160 503	30 169	33 836	40 198	35 851	35 412	38 001	45 382	41 708
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 561 915	1 685 552	397 441	372 118	383 806	408 549	410 185	407 177	417 388	450 802
Fastlands-Norge(markedsverdi)	1 246 131	1 307 513	311 275	302 346	307 327	325 183	320 157	315 776	324 490	347 089
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	315 784	378 039	86 166	69 772	76 479	83 367	90 028	91 401	92 898	103 713
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 095 989	1 148 951	275 466	265 763	269 737	285 023	282 541	277 039	284 995	304 377
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	838 921	881 073	209 018	203 888	206 081	219 935	215 330	213 185	218 586	233 972
Industri og bergverk	140 609	145 219	34 133	35 785	33 818	36 874	35 469	35 943	35 718	38 088
Annen vareproduksjon	124 845	133 047	36 185	25 195	30 265	33 200	34 038	28 434	34 081	36 495
Tjenesteproduksjon	573 467	602 807	138 700	142 908	141 998	149 861	145 823	148 808	148 786	159 390
Offentlig forvaltning	257 069	267 879	66 449	61 875	63 657	65 088	67 211	63 854	66 409	70 404
Korreksjonsposter	150 142	158 561	35 809	36 584	37 590	40 160	37 617	38 737	39 495	42 712

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger										
og ideelle organisasjoner	700 911	731 049	162 802	172 105	178 800	187 204	172 428	178 558	185 214	194 848
Konsum i husholdninger	670 511	698 732	155 086	164 581	171 307	179 537	164 197	170 588	177 272	186 675
Varekonsum	370 473	389 085	83 581	90 039	92 660	104 193	90 499	93 837	95 789	108 959
Tjenestekonsum	289 095	296 712	69 506	72 592	74 170	72 827	71 487	74 455	76 224	74 546
Husholdningenes kjøp i utlandet	29 451	33 041	5 637	6 976	10 358	6 480	6 313	7 883	11 393	7 452
Utlendingers kjøp i Norge	-18 507	-20 105	-3 637	-5 026	-5 881	-3 963	-4 102	-5 588	-6 134	-4 281
Konsum i ideelle organisasjoner	30 400	32 316	7 715	7 524	7 494	7 667	8 231	7 971	7 942	8 172
Konsum i offentlig forvaltning	343 136	349 891	88 019	84 057	85 034	86 027	89 146	84 962	86 148	89 634
Konsum i statsforvaltningen	182 469	187 776	46 336	44 901	45 862	45 370	47 224	46 000	47 182	47 371
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	152 825	158 283	38 786	37 583	38 561	37 895	39 668	38 758	39 969	39 887
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 644	29 494	7 550	7 318	7 301	7 475	7 556	7 242	7 213	7 484
Konsum i kommuneforvaltningen	160 667	162 115	41 683	39 156	39 172	40 656	41 923	38 963	38 966	42 263
Bruttoinvestering i fast realkapital	269 218	293 263	66 585	68 059	67 673	66 901	67 459	70 175	72 924	82 705
Utvinning og rørtransport	62 411	69 587	14 201	16 226	16 586	15 399	16 541	16 892	17 448	18 706
Tjenester tilknyttet utvinning	-2 003	329	585	353	87	-3 028	65	97	75	92
Utenriks sjøfart	1 878	3 618	1 384	257	828	-592	671	339	701	1 907
Fastlands-Norge	206 931	219 729	50 415	51 223	50 171	55 121	50 182	52 847	54 701	62 000
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	160 540	173 594	40 204	40 114	37 878	42 344	40 239	41 670	43 358	48 327
Næringer	108 146	114 723	26 473	27 341	25 375	28 956	26 126	27 310	28 914	32 372
Industri og bergverk	18 916	19 869	3 963	5 027	4 314	5 612	3 972	4 977	5 093	5 826
Annen vareproduksjon	22 214	22 691	4 728	5 705	5 857	5 925	4 352	5 713	5 556	7 071
Tjenesteproduksjon	67 015	72 163	17 783	16 609	15 204	17 420	17 802	16 620	18 266	19 475
Boliger (husholdninger)	52 394	58 872	13 731	12 773	12 503	13 387	14 113	14 360	14 443	15 955
Offentlig forvaltning	46 391	46 135	10 211	11 109	12 294	12 778	9 942	11 177	11 343	13 673
Lagerendring og statistiske avvik	3 365	16 971	11 474	-8 287	988	-811	8 319	2 413	3 593	2 646
Bruttoinvestering i alt	272 582	310 234	78 060	59 772	68 661	66 090	75 778	72 588	76 517	85 351
Innenlandsk sluttanvendelse	1 316 630	1 391 174	328 880	315 934	332 495	339 321	337 353	336 109	347 880	369 833
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	1 250 978	1 300 669	301 235	307 385	314 005	328 352	311 756	316 368	326 063	346 482
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	389 527	396 026	98 229	95 166	97 328	98 805	99 088	96 139	97 491	103 307
Eksport i alt	634 110	642 341	156 182	158 378	150 884	168 666	164 525	160 376	153 722	163 718
Tradisjonelle varer	192 944	198 673	47 566	48 109	45 830	51 439	49 953	47 487	47 388	53 845
Råolje og naturgass	272 223	274 644	69 555	68 780	62 917	70 971	73 294	68 717	63 519	69 114
Skip, plattformer og fly	17 075	7 752	2 331	3 243	3 516	7 985	2 430	2 921	1 573	827
Tjenester	151 868	161 272	36 730	38 247	38 621	38 271	38 847	41 251	41 242	39 932
Samlet anvendelse	1 950 740	2 033 514	485 062	474 312	483 379	507 987	501 877	496 485	501 602	533 550
Import i alt	425 921	464 249	103 616	105 728	107 361	109 216	108 848	113 884	119 307	122 210
Tradisjonelle varer	279 071	309 961	68 475	69 652	67 235	73 709	73 573	76 831	76 890	82 668
Råolje og naturgass	1 796	1 617	785	263	318	430	215	382	565	454
Skip, plattformer og fly	12 255	12 120	3 789	2 817	3 061	2 588	3 145	2 496	2 697	3 783
Tjenester	132 799	140 551	30 567	32 995	36 748	32 489	31 915	34 175	39 155	35 305
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 524 818	1 569 266	381 445	368 585	376 017	398 771	393 029	382 601	382 295	411 341
Fastlands-Norge(markedsverdi)	1 221 253	1 264 522	303 159	295 902	303 098	319 094	312 569	305 213	313 184	333 556
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	303 565	304 744	78 286	72 682	72 919	79 677	80 461	77 388	69 111	77 784
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 069 674	1 106 514	268 172	258 616	264 942	277 942	275 840	266 698	273 997	289 980
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	824 210	855 784	204 561	199 336	204 349	215 963	211 486	206 819	212 554	224 926
Industri og bergverk	145 667	148 107	38 022	35 547	34 425	37 673	38 067	36 079	35 295	38 666
Annen vareproduksjon	111 257	117 359	27 940	23 598	29 750	29 969	29 150	25 388	31 183	31 638
Tjenesteproduksjon	567 286	590 319	138 599	140 191	140 174	148 321	144 269	145 352	146 076	154 621
Offentlig forvaltning	245 464	250 730	63 611	59 281	60 593	61 979	64 354	59 879	61 443	65 054
Korreksjonsposter	151 580	158 008	34 987	37 286	38 156	41 152	36 729	38 515	39 187	43 577

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	3,0	4,3	2,3	3,7	3,6	5,9	3,7	3,6	4,1
Konsum i husholdninger	2,8	4,2	2,1	3,5	3,5	5,9	3,6	3,5	4,0
Varekonsum	3,5	5,0	3,2	5,2	4,0	8,3	4,2	3,4	4,6
Tjenestekonsum	1,4	2,6	0,1	1,5	2,5	2,9	2,6	2,8	2,4
Husholdningenes kjøp i utlandet	7,7	12,2	6,9	4,4	7,9	12,0	13,0	10,0	15,0
Utlendingers kjøp i Norge	1,3	8,6	-0,0	5,1	5,4	12,8	11,2	4,3	8,0
Konsum i ideelle organisasjoner	7,1	6,3	7,3	7,7	6,8	6,7	5,9	6,0	6,6
Konsum i offentlig forvaltning	1,4	2,0	-1,1	1,1	0,4	1,3	1,1	1,3	4,2
Konsum i statsforvaltningen	1,0	2,9	-0,4	0,4	0,1	1,9	2,4	2,9	4,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	1,6	3,6	0,1	0,9	0,4	2,3	3,1	3,7	5,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-1,9	-0,5	-3,0	-2,4	-1,3	0,1	-1,0	-1,2	0,1
Konsum i kommuneforvaltningen	1,8	0,9	-2,0	1,8	0,8	0,6	-0,5	-0,5	4,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-2,0	8,9	-0,6	-1,2	-9,4	1,3	3,1	7,8	23,6
Utvinning og rørtransport	16,9	11,5	27,2	22,4	5,3	16,5	4,1	5,2	21,5
Tjenester tilknyttet utvinning	..	..	-76,8	-96,3	..	-88,9	-72,5	-14,0	..
Utenriks sjøfart	-50,7	92,6	-72,6	5,4	..	-51,5	31,6	-15,4	..
Fastlands-Norge	-2,2	6,2	-3,8	-3,1	-2,6	-0,5	3,2	9,0	12,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-5,0	8,1	-6,8	-7,5	-5,0	0,1	3,9	14,5	14,1
Næringer	-4,9	6,1	-6,1	-8,9	-6,9	-1,3	-0,1	13,9	11,8
Industri og bergverk	-16,6	5,0	-11,9	-25,1	-19,2	0,2	-1,0	18,0	3,8
Annen vareproduksjon	19,4	2,1	11,5	23,3	9,4	-8,0	0,1	-5,1	19,3
Tjenesteproduksjon	-7,5	7,7	-9,3	-12,4	-7,1	0,1	0,1	20,1	11,8
Boliger (husholdninger)	-5,3	12,4	-8,1	-4,6	-0,7	2,8	12,4	15,5	19,2
Offentlig forvaltning	9,2	-0,6	8,8	13,6	6,4	-2,6	0,6	-7,7	7,0
Lagerendring og statistiske avvik	-81,1	404,4	..	..	..	-27,5	..	263,5	..
Bruttoinvestering i alt	-6,8	13,8	-23,0	1,1	-9,5	-2,9	21,4	11,4	29,1
Innenlandsk sluttanvendelse	0,4	5,7	-4,5	2,5	-0,0	2,6	6,4	4,6	9,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	1,6	4,0	0,3	1,8	1,7	3,5	2,9	3,8	5,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	2,2	1,7	-0,1	2,5	1,2	0,9	1,0	0,2	4,6
Eksport i alt	1,6	1,3	0,4	0,0	3,9	5,3	1,3	1,9	-2,9
Tradisjonelle varer	5,1	3,0	3,0	3,3	9,5	5,0	-1,3	3,4	4,7
Råolje og naturgass	-0,6	0,9	1,1	-3,3	-5,9	5,4	-0,1	1,0	-2,6
Skip, plattformer og fly	33,2	-54,6	-11,4	34,8	250,6	4,3	-9,9	-55,3	-89,6
Tjenester	-1,5	6,2	-2,9	-0,5	1,7	5,8	7,9	6,8	4,3
Samlet anvendelse	0,8	4,2	-2,9	1,7	1,3	3,5	4,7	3,8	5,0
Import i alt	2,2	9,0	-2,1	2,7	1,9	5,0	7,7	11,1	11,9
Tradisjonelle varer	4,3	11,1	2,4	3,9	4,2	7,4	10,3	14,4	12,2
Råolje og naturgass	9,9	-10,0	-20,5	-29,1	-13,2	-72,6	45,4	77,7	5,6
Skip, plattformer og fly	-18,6	-1,1	-60,3	35,5	-22,3	-17,0	-11,4	-11,9	46,1
Tjenester	0,1	5,8	1,3	-1,0	-0,6	4,4	3,6	6,5	8,7
Bruttonasjonalprodukt ¹	0,4	2,9	-3,2	1,4	1,1	3,0	3,8	1,7	3,2
Fastlands-Norge(markedsverdi)	0,7	3,5	-2,4	1,2	1,9	3,1	3,1	3,3	4,5
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-1,0	0,4	-6,3	2,1	-2,1	2,8	6,5	-5,2	-2,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	0,6	3,4	-2,9	1,0	1,8	2,9	3,1	3,4	4,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	0,8	3,8	-2,6	1,5	2,5	3,4	3,8	4,0	4,1
Industri og bergverk	-3,9	1,7	-10,3	-3,4	-1,4	0,1	1,5	2,5	2,6
Annen vareproduksjon	-3,5	5,5	-5,8	-3,1	-0,1	4,3	7,6	4,8	5,6
Tjenesteproduksjon	3,0	4,1	0,2	3,8	4,1	4,1	3,7	4,2	4,2
Offentlig forvaltning	-0,1	2,1	-4,1	-0,5	-0,5	1,2	1,0	1,4	5,0
Korreksjonsposter	1,6	4,2	1,5	2,5	2,5	5,0	3,3	2,7	5,9

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger										
og ideelle organisasjoner	2,6	0,7	4,9	2,2	2,1	1,4	-0,9	1,2	1,3	1,0
Konsum i husholdninger	2,6	0,6	5,0	2,2	2,1	1,3	-1,0	1,2	1,2	1,0
Varekonsum	1,6	-0,9	6,4	0,8	0,3	-0,5	-4,4	0,2	0,2	-0,0
Tjenestekonsum	3,3	1,9	3,8	3,6	2,8	2,9	1,9	1,7	1,8	2,2
Husholdningenes kjøp i utlandet	8,3	7,2	-2,1	6,4	12,4	13,2	16,6	7,3	5,1	2,9
Utlendingers kjøp i Norge	1,7	1,8	2,4	1,5	1,6	1,3	1,0	1,9	1,7	2,4
Konsum i ideelle organisasjoner	2,3	2,4	2,8	2,1	1,7	2,7	2,3	2,7	2,7	2,1
Konsum i offentlig forvaltning	3,8	2,1	6,1	3,9	2,8	2,5	0,7	2,3	2,7	2,8
Konsum i statsforvaltningen	3,0	2,0	4,5	2,9	2,4	2,3	1,1	2,0	2,4	2,5
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	3,5	1,7	5,0	3,5	2,8	3,0	1,0	1,7	2,0	2,1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,2	3,3	2,0	-0,0	0,1	-1,2	1,4	3,2	4,3	4,3
Konsum i kommuneforvaltningen	4,7	2,3	7,9	5,0	3,3	2,8	0,4	2,7	3,1	3,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,7	3,0	-0,7	-0,7	1,1	2,8	2,5	3,3	2,9	2,9
Utvinning og rørtransport	1,4	2,6	-2,1	-0,8	4,1	4,0	2,6	2,5	2,3	2,9
Tjenester tilknyttet utvinning	-2,4	2,7	0,9	1,5	6,0	0,1	-16,4	-5,8	-0,8	12,1
Utenriks sjøfart	9,6	-5,3	-5,0	17,9	3,3	-29,7	-5,2	-25,4	0,5	59,6
Fastlands-Norge	0,3	3,2	-0,2	-0,7	0,1	2,0	2,5	3,7	3,1	3,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,0	3,2	-0,6	-1,3	-0,2	1,9	2,5	3,9	3,1	3,3
Næringer	-1,4	2,9	-2,9	-3,1	-1,6	1,6	2,5	3,9	2,5	2,7
Industri og bergverk	-1,5	1,8	-3,4	-2,8	-2,5	1,6	2,6	2,2	2,1	0,8
Annen vareproduksjon	-3,2	3,0	-6,4	-5,2	-3,7	1,5	3,9	3,1	2,1	2,8
Tjenesteproduksjon	-0,8	3,2	-1,9	-2,5	-0,5	1,7	2,1	4,7	2,5	3,3
Boliger (husholdninger)	2,8	3,6	3,7	2,7	2,5	2,4	2,4	3,5	4,2	4,1
Offentlig forvaltning	1,6	3,2	1,5	1,2	1,3	2,2	2,6	3,2	3,7	3,1
Lagerendring og statistiske avvik	17,4	-16,4	0,4	-2,9	0,4	7,3	-7,2	32,3	-11,7	7,7
Bruttoinvestering i alt	0,9	2,4	-0,5	0,3	1,1	2,8	1,4	3,3	2,2	2,6
Innenlandsk sluttanvendelse	2,5	1,4	3,9	2,3	2,0	2,0	0,1	1,9	1,8	1,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	2,5	1,5	4,4	2,2	2,0	1,8	0,2	1,9	2,0	1,8
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,5	2,2	5,6	3,6	2,6	2,5	0,9	2,4	2,8	2,8
Eksport i alt	1,7	12,8	3,6	-3,3	3,0	3,7	4,8	13,9	16,6	16,1
Tradisjonelle varer	-2,2	8,0	-7,5	-3,6	1,1	1,5	9,3	6,6	8,9	7,5
Råolje og naturgass	3,1	19,1	12,1	-5,9	2,6	4,0	0,2	23,9	29,6	25,8
Skip, plattformer og fly	-5,8	10,5	-0,3	-8,8	-4,2	-11,4	2,9	12,9	16,2	14,1
Tjenester	5,0	7,2	2,5	2,0	7,0	8,3	9,2	6,2	4,4	9,3
Samlet anvendelse	2,3	5,0	3,8	0,4	2,4	2,5	1,7	5,7	6,4	6,2
Import i alt	1,7	5,4	-2,3	-1,1	4,6	5,6	7,5	6,7	4,3	3,4
Tradisjonelle varer	0,4	3,7	-3,1	-1,6	2,4	3,9	5,1	5,7	3,2	1,1
Råolje og naturgass	1,6	7,9	8,3	-7,4	6,1	-1,3	3,4	9,7	12,7	3,1
Skip, plattformer og fly	-9,6	16,1	3,7	-13,1	0,7	-17,1	11,9	14,3	11,1	24,4
Tjenester	5,5	8,3	-0,8	1,3	9,0	11,7	12,4	8,4	6,0	7,1
Bruttonasjonalprodukt ¹	2,4	4,9	5,5	0,8	1,7	1,7	0,2	5,4	7,0	7,0
Fastlands-Norge(markedsverdi)	2,0	1,3	3,8	2,2	1,3	1,0	-0,2	1,3	2,2	2,1
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	4,0	19,3	11,9	-4,6	3,8	4,7	1,7	23,0	28,2	27,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,5	1,3	4,1	3,3	1,8	0,8	-0,3	1,1	2,2	2,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,8	1,1	2,8	2,7	1,4	0,4	-0,4	0,8	2,0	2,1
Industri og bergverk	-3,5	1,6	-9,7	-0,6	-2,0	-1,2	3,8	-1,0	3,0	0,6
Annen vareproduksjon	12,2	1,0	28,5	11,2	5,4	4,4	-9,8	4,9	7,4	4,1
Tjenesteproduksjon	1,1	1,0	1,0	2,1	1,4	-0,1	1,0	0,4	0,5	2,0
Offentlig forvaltning	4,7	2,0	8,4	5,5	3,1	2,2	-0,0	2,2	2,9	3,1
Korreksjonsposter	-0,9	1,3	2,0	-5,3	-2,5	2,3	0,1	2,5	2,3	0,4

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi

Tabell 5. Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Produksjon i alt.	2 602 417	2 794 051	657 991	627 577	636 299	680 550	684 954	679 584	687 582	741 931
Jordbruk og skogbruk	30 352	31 792	6 127	6 346	11 267	6 612	6 434	6 669	11 810	6 879
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	19 464	21 672	4 699	4 561	4 225	5 979	5 424	4 842	5 052	6 354
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	313 130	373 546	84 924	69 136	76 117	82 953	88 283	91 429	92 417	101 418
Utvinning av råolje og naturgass.	300 633	360 126	83 701	64 972	72 357	79 603	85 383	86 332	89 451	98 960
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	12 497	13 420	1 223	4 164	3 760	3 350	2 900	5 097	2 966	2 458
Bergverksdrift	7 907	7 800	1 851	2 080	1 814	2 162	1 644	1 941	2 136	2 078
Industri	470 523	499 469	120 983	114 737	111 598	123 205	126 584	120 064	119 974	132 847
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	113 947	115 812	28 502	27 846	27 489	30 111	29 445	28 009	28 246	30 112
Tekstil- og bekledningsindustri	4 876	4 810	1 439	1 184	1 048	1 205	1 240	1 191	1 081	1 298
Trelast- og trevareindustri	17 168	18 479	4 562	4 353	3 934	4 319	4 601	4 769	4 195	4 915
Treforedling	16 602	17 630	4 056	3 885	4 320	4 342	4 397	4 320	4 397	4 517
Forlag og grafisk industri	36 167	36 609	9 531	8 564	8 700	9 373	9 873	8 703	8 705	9 328
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	62 199	67 477	15 595	15 061	14 747	16 796	16 583	15 637	16 180	19 077
Kjemiske råvarer.	22 390	24 958	5 205	5 892	5 458	5 833	6 167	6 063	6 187	6 541
Metallindustri	40 016	51 647	9 432	9 844	9 786	10 954	12 403	12 714	12 728	13 802
Verkstedindustri	94 386	97 406	25 147	22 898	22 123	24 218	25 650	23 045	22 755	25 956
Bygging av skip og oljeplattformer.	48 245	47 439	13 440	11 590	11 220	11 996	11 850	11 392	11 322	12 875
Møbelindustri og annen industri	14 526	17 202	4 074	3 621	2 775	4 056	4 377	4 222	4 178	4 425
Kraftforsyning	50 357	48 030	17 884	9 623	9 208	13 642	14 516	10 181	9 668	13 665
Vannforsyning	3 599	3 712	899	900	900	900	928	928	928	928
Bygge- og anleggsvirksomhet	165 371	183 700	42 043	40 542	38 891	43 896	43 676	45 563	44 049	50 412
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	234 493	247 006	54 965	58 229	57 184	64 115	57 952	60 431	60 176	68 448
Hotell- og restaurantvirksomhet	43 552	44 459	9 435	11 099	12 106	10 911	9 763	11 284	12 320	11 093
Rørtransport	24 954	22 325	6 450	5 887	5 894	6 722	6 204	5 649	4 211	6 260
Utenriks sjøfart	87 202	101 506	20 357	21 903	22 355	22 587	24 482	25 079	25 143	26 801
Transport ellers	140 580	144 646	32 817	35 497	36 106	36 160	33 795	36 039	37 318	37 494
Post og telekommunikasjon	79 862	84 304	20 339	18 928	19 650	20 945	21 205	20 521	20 980	21 598
Finansiell tjenesteyting	82 716	86 769	19 619	20 679	21 051	21 366	20 859	21 916	21 981	22 013
Boligtjenester (husholdninger)	102 911	107 706	25 180	25 643	25 900	26 189	26 505	26 786	27 026	27 390
Forretningsmessig tjenesteyting	273 446	293 023	69 860	66 198	64 438	72 950	74 161	70 260	69 564	79 039
Offentlig administrasjon og forsvar.	121 728	125 865	30 914	29 600	30 638	30 576	31 431	30 303	31 858	32 273
Undervisning	91 242	94 122	24 055	22 272	21 465	23 449	24 322	22 748	21 824	25 228
Helse- og sosialtjenester	176 496	186 082	44 333	43 092	44 800	44 271	45 778	45 424	47 320	47 559
Andre sosiale og personlige tjenester	82 532	86 518	20 258	20 623	20 692	20 960	21 010	21 527	21 827	22 153
Fastlands-Norge	2 177 132	2 296 674	546 260	530 651	531 933	568 288	565 985	557 427	565 810	607 452

Offentlig forvaltning ¹	369 566	384 301	94 574	90 001	91 879	93 112	96 316	92 961	95 515	99 509
Statsforvaltningen ¹	178 394	188 442	45 157	43 586	45 142	44 509	46 767	45 819	47 873	47 983
Sivil forvaltning	149 091	158 116	37 690	36 365	37 927	37 108	39 133	38 391	40 387	40 204
Forsvar	29 304	30 327	7 467	7 221	7 216	7 401	7 634	7 428	7 486	7 779
Kommuneforvaltningen ¹	191 172	195 859	49 417	46 414	46 737	48 603	49 550	47 142	47 641	51 526

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 6. Produksjon. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Produksjon i alt.	2 540 792	2 607 630	637 209	621 507	621 570	660 506	654 435	641 335	633 921	677 939
Jordbruk og skogbruk	30 004	30 986	6 132	6 261	11 040	6 572	6 370	6 500	11 351	6 764
Fiske,fangst og fiskeoppdrett	21 173	21 389	4 134	5 089	5 599	6 352	4 524	4 920	5 664	6 282
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	303 058	305 109	77 184	72 721	72 932	80 220	80 289	78 119	68 899	77 802
Utvinning av råolje og naturgass.	290 346	290 667	75 943	68 430	69 219	76 754	77 246	72 685	65 736	74 999
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	12 711	14 442	1 241	4 291	3 712	3 466	3 043	5 433	3 163	2 803
Bergverksdrift	7 899	7 710	1 837	2 068	1 842	2 151	1 618	1 926	2 109	2 057
Industri	468 900	475 809	122 134	114 323	111 017	121 426	123 031	115 238	113 094	124 447
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	114 382	113 872	28 961	28 060	27 387	29 975	29 431	27 752	27 573	29 115
Tekstil- og bekledningsindustri	4 869	4 740	1 462	1 176	1 039	1 193	1 237	1 172	1 063	1 268
Trelast- og trevareindustri	16 827	17 900	4 495	4 261	3 836	4 235	4 459	4 615	4 063	4 762
Treforedling	17 444	18 191	4 333	4 074	4 513	4 525	4 524	4 437	4 511	4 718
Forlag og grafisk industri	36 200	36 676	9 559	8 559	8 700	9 382	9 895	8 724	8 700	9 357
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri.	59 701	59 957	14 583	14 631	14 221	16 266	15 687	14 227	13 882	16 161
Kjemiske råvarer.	22 198	22 784	5 332	5 778	5 420	5 668	5 719	5 572	5 659	5 834
Metallindustri	39 998	43 711	9 840	9 997	9 690	10 471	10 837	10 904	10 612	11 358
Verkstedindustri	94 982	96 820	26 050	22 850	21 883	24 198	25 583	22 995	22 486	25 756
Bygging av skip og oljeplattformer.	47 136	44 377	13 437	11 324	10 858	11 516	11 328	10 689	10 532	11 828
Møbelindustri og annen industri	15 165	16 781	4 083	3 614	3 470	3 997	4 331	4 151	4 011	4 288
Kraftforsyning	37 899	38 903	10 564	8 362	8 179	10 794	11 359	8 524	8 036	10 984
Vannforsyning	3 387	3 446	846	847	847	847	862	862	861	861
Bygge- og anleggsvirksomhet	160 168	172 018	40 855	39 384	37 682	42 247	41 706	42 828	40 971	46 514
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	236 268	246 935	55 573	57 860	57 582	65 252	58 628	59 865	60 163	68 279
Hotell- og restaurantvirksomhet	42 470	42 495	9 268	10 816	11 849	10 536	9 350	10 795	11 848	10 503
Rørtransport	22 741	24 001	5 692	5 465	5 613	5 972	6 290	6 255	5 333	6 123
Utenriks sjøfart	82 420	79 018	21 202	21 486	20 082	19 650	20 453	20 745	19 053	18 766
Transport ellers	138 349	141 989	31 903	34 728	36 032	35 687	33 081	35 618	37 158	36 132
Post og telekommunikasjon	80 112	85 395	20 279	18 886	19 781	21 165	21 263	20 697	21 371	22 064
Finansiell tjenesteyting	81 495	85 035	19 618	20 507	20 566	20 804	21 035	21 618	21 477	20 905
Boligtjenester (husholdninger)	98 978	101 711	24 534	24 658	24 800	24 985	25 167	25 320	25 498	25 726
Forretningsmessig tjenesteyting	269 621	280 960	69 623	65 754	62 955	71 288	71 867	67 817	66 239	75 037
Offentlig administrasjon og forsvar.	119 841	121 198	30 472	29 255	30 140	29 973	30 778	29 336	30 409	30 676
Undervisning	86 377	87 826	22 713	21 171	20 355	22 138	23 108	21 273	20 190	23 254
Helse- og sosialtjenester	167 993	171 700	42 467	41 438	42 339	41 749	42 980	42 139	43 191	43 390
Andre sosiale og personlige tjenester	81 639	83 998	20 179	20 425	20 337	20 698	20 675	20 942	21 008	21 372
Fastlands-Norge	2 132 573	2 199 502	533 131	521 834	522 944	554 665	547 402	536 216	540 636	575 248

Offentlig forvaltning ¹	355 844	362 907	91 124	87 177	88 215	89 329	92 564	88 165	89 331	92 847
Statsforvaltningen ¹	173 069	179 536	43 907	42 491	43 537	43 134	45 307	43 874	45 073	45 281
Sivil forvaltning	143 864	150 311	36 472	35 279	36 342	35 771	37 820	36 693	37 925	37 872
Forsvar	29 205	29 225	7 436	7 212	7 195	7 363	7 487	7 181	7 149	7 409
Kommuneforvaltningen ¹	182 775	183 371	47 216	44 686	44 678	46 195	47 257	44 290	44 257	47 566

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 7. Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Produksjon i alt.	-0,3	2,6	-4,0	0,8	1,3	2,7	3,2	2,0	2,6
Jordbruk og skogbruk	-0,9	3,3	-4,5	1,1	-2,1	3,9	3,8	2,8	2,9
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-5,1	1,0	3,3	-4,9	14,8	9,4	-3,3	1,2	-1,1
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-2,1	0,7	-7,5	3,2	-1,3	4,0	7,4	-5,5	-3,0
Utvinning av råolje og naturgass.	0,1	0,1	-5,4	1,5	-3,0	1,7	6,2	-5,0	-2,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-34,7	13,6	-31,8	50,5	57,0	145,1	26,6	-14,8	-19,1
Bergverksdrift	6,9	-2,4	5,8	-6,1	23,9	-11,9	-6,9	14,4	-4,4
Industri	-3,7	1,5	-10,2	-2,4	-1,0	0,7	0,8	1,9	2,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-3,8	-0,4	-9,7	-2,8	1,4	1,6	-1,1	0,7	-2,9
Tekstil- og bekledningsindustri	-14,0	-2,6	-23,0	-15,3	-14,1	-15,4	-0,3	2,4	6,3
Trelast- og trevareindustri	-7,7	6,4	-15,2	-8,1	-6,0	-0,8	8,3	5,9	12,4
Treforedling	2,5	4,3	-7,4	12,7	5,2	4,4	8,9	-0,0	4,3
Forlag og grafisk industri	0,8	1,3	-6,3	2,0	3,0	3,5	1,9	-0,0	-0,3
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri.	-0,3	0,4	-7,8	3,9	8,3	7,6	-2,8	-2,4	-0,6
Kjemiske råvarer.	2,6	2,6	6,0	5,0	5,8	7,3	-3,6	4,4	2,9
Metallindustri	1,2	9,3	-1,6	2,2	3,6	10,1	9,1	9,5	8,5
Verktedindustri	-6,2	1,9	-14,1	-5,9	-7,1	-1,8	0,6	2,8	6,4
Bygging av skip og oljeplattformer.	-11,1	-5,9	-17,9	-13,2	-13,1	-15,7	-5,6	-3,0	2,7
Møbelindustri og annen industri	-4,1	10,7	-14,3	-2,4	-0,5	6,1	14,9	15,6	7,3
Kraftforsyning	-12,1	2,6	-14,3	-12,6	-9,0	7,5	1,9	-1,7	1,8
Vannforsyning	-3,8	1,7	-3,8	-3,8	-3,8	1,9	1,7	1,7	1,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,4	7,4	-4,8	-2,3	0,1	2,1	8,7	8,7	10,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	3,1	4,5	1,6	3,9	3,9	5,5	3,5	4,5	4,6
Hotell- og restaurantvirksomhet	-2,6	0,1	-4,5	-1,1	-1,1	0,9	-0,2	-0,0	-0,3
Rørtransport	3,1	5,5	-7,9	5,4	7,2	10,5	14,5	-5,0	2,5
Utenriks sjøfart	-5,7	-4,1	-4,3	-2,1	-8,1	-3,5	-3,4	-5,1	-4,5
Transport ellers	-1,8	2,6	-6,4	-1,7	1,9	3,7	2,6	3,1	1,2
Post og telekommunikasjon	6,1	6,6	-1,0	7,2	9,9	4,9	9,6	8,0	4,2
Finansiell tjenesteyting	4,5	4,3	1,9	5,6	8,2	7,2	5,4	4,4	0,5
Boligtjenester (husholdninger)	2,3	2,8	2,2	2,3	2,5	2,6	2,7	2,8	3,0
Forretningsmessig tjenesteyting	3,1	4,2	-1,8	2,9	5,3	3,2	3,1	5,2	5,3
Offentlig administrasjon og forsvar.	-1,9	1,1	-3,7	-2,1	-1,9	1,0	0,3	0,9	2,3
Undervisning	2,6	1,7	-1,7	2,1	2,6	1,7	0,5	-0,8	5,0
Helse- og sosialtjenester	4,2	2,2	2,6	4,4	2,8	1,2	1,7	2,0	3,9
Andre sosiale og personlige tjenester	2,3	2,9	1,9	2,3	2,3	2,5	2,5	3,3	3,3
Fastlands-Norge	0,2	3,1	-3,5	0,6	2,0	2,7	2,8	3,4	3,7

Offentlig forvaltning ¹	-0,4	2,0	-2,9	-0,6	-0,9	1,6	1,1	1,3	3,9
Statsforvaltningen ¹	-2,2	3,7	-3,9	-2,6	-2,5	3,2	3,3	3,5	5,0
Sivil forvaltning	-2,2	4,5	-4,0	-2,7	-2,7	3,7	4,0	4,4	5,9
Forsvar	-2,0	0,1	-3,1	-2,4	-1,3	0,7	-0,4	-0,6	0,6
Kommuneforvaltningen ¹	1,3	0,3	-2,0	1,4	0,7	0,1	-0,9	-0,9	3,0

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 8. Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Produksjon i alt.	2,4	4,6	4,2	1,0	2,2	2,3	1,4	4,9	6,0	6,2
Jordbruk og skogbruk	1,2	1,4	-0,0	0,8	2,0	1,1	1,1	1,2	1,9	1,1
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-8,1	10,2	9,4	-9,8	-22,1	-5,6	5,5	9,8	18,2	7,5
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	3,3	18,5	11,2	-5,7	3,1	4,3	-0,1	23,1	28,5	26,1
Utvinning av råolje og naturgass.	3,5	19,7	12,5	-6,0	2,8	4,3	0,3	25,1	30,2	27,2
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-1,7	-5,5	-8,2	-0,8	12,2	8,9	-3,3	-3,3	-7,4	-9,3
Bergverksdrift	0,1	1,1	-1,1	1,0	0,4	-0,4	0,9	0,2	2,9	0,5
Industri	0,3	4,6	-1,0	-0,3	0,8	1,9	3,9	3,8	5,5	5,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-0,4	2,1	-1,4	-0,8	0,0	0,6	1,7	1,7	2,1	3,0
Tekstil- og bekledningsindustri	0,1	1,3	-2,0	1,0	1,2	0,8	1,8	0,9	0,7	1,4
Trelast- og trevareindustri	2,0	1,2	2,4	1,9	2,2	1,7	1,6	1,1	0,7	1,2
Treforedling	-4,8	1,8	-10,3	-5,5	-1,9	-1,1	3,8	2,1	1,8	-0,2
Forlag og grafisk industri	-0,1	-0,1	-0,2	-0,0	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,1	-0,2
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	4,2	8,0	10,3	1,5	3,6	1,7	-1,1	6,8	12,4	14,3
Kjemiske råvarer.	0,9	8,6	-4,1	0,0	1,3	6,4	10,5	6,7	8,5	8,9
Metallindustri	0,0	18,1	-8,2	-3,3	4,1	8,2	19,4	18,4	18,8	16,1
Verktøindustri	-0,6	1,2	-3,7	-0,5	1,5	0,7	3,9	0,0	0,1	0,7
Bygging av skip og oljeplattformer.	2,4	4,4	1,2	2,2	3,1	3,3	4,6	4,1	4,0	4,5
Møbelindustri og annen industri	-4,2	7,0	-0,9	0,3	-19,9	1,8	1,3	1,5	30,3	1,7
Kraftforsyning	32,9	-7,1	65,0	27,3	23,8	12,4	-24,5	3,8	6,9	-1,6
Vannforsyning	6,2	1,4	6,3	6,2	6,2	6,2	1,3	1,4	1,4	1,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,2	3,4	4,2	3,3	2,9	2,7	1,8	3,4	4,2	4,3
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-0,8	0,8	-1,1	0,2	-0,2	-1,8	-0,1	0,3	0,7	2,0
Hotell- og restaurantvirksomhet	2,5	2,0	2,8	2,8	2,1	2,5	2,6	1,9	1,8	2,0
Rørtransport	9,7	-15,2	14,6	12,0	7,6	4,9	-13,0	-16,2	-24,8	-9,2
Utenriks sjøfart	5,8	21,4	-0,6	-0,2	9,9	14,8	24,7	18,6	18,5	24,2
Transport ellers	1,6	0,3	1,0	2,0	2,6	0,7	-0,7	-1,0	0,2	2,4
Post og telekommunikasjon	-0,3	-1,0	2,1	0,2	-1,5	-1,9	-0,6	-1,1	-1,2	-1,1
Finansiell tjenesteyting	1,5	0,5	2,2	2,0	1,4	0,3	-0,8	0,5	-0,0	2,5
Boligtjenester (husholdninger)	4,0	1,8	4,0	4,2	3,8	3,9	2,6	1,7	1,5	1,6
Forretningsmessig tjenesteyting	1,4	2,8	1,7	1,0	1,4	1,6	2,8	2,9	2,6	2,9
Offentlig administrasjon og forsvar.	1,6	2,2	3,5	1,6	1,0	0,3	0,7	2,1	3,1	3,1
Undervisning	5,6	1,5	8,8	6,8	4,2	2,8	-0,6	1,6	2,5	2,4
Helse- og sosialtjenester	5,1	3,2	7,6	4,7	3,7	4,3	2,0	3,7	3,5	3,4
Andre sosiale og personlige tjenester	1,1	1,9	1,9	1,4	0,3	0,8	1,2	1,8	2,1	2,4
Fastlands-Norge	2,1	2,3	3,2	1,9	1,7	1,5	0,9	2,2	2,9	3,1

Offentlig forvaltning ¹	3,9	2,0	6,5	4,0	2,8	2,2	0,3	2,1	2,7	2,8
Statsforvaltningen ¹	3,1	1,8	5,2	3,2	2,3	1,7	0,4	1,8	2,4	2,7
Sivil forvaltning	3,6	1,5	5,8	3,9	2,7	2,3	0,1	1,5	2,0	2,3
Forsvar	0,3	3,4	2,2	0,1	0,2	-1,1	1,5	3,3	4,4	4,5
Kommuneforvaltningen ¹	4,6	2,1	7,8	4,8	3,2	2,7	0,2	2,5	2,9	3,0

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

**Tabell 9. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoproduct etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner**

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttonasjonalprodukt¹	1 561 915	1 685 552	397 441	372 118	383 806	408 549	410 185	407 177	417 388	450 802
Jordbruk og skogbruk	15 588	16 868	3 228	905	7 639	3 816	3 487	1 229	8 134	4 019
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	4 975	6 175	1 816	1 034	488	1 637	2 153	1 272	1 007	1 743
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	270 163	328 227	75 162	58 265	65 330	71 406	76 838	78 998	82 152	90 240
Utvinning av råolje og naturgass	265 659	323 932	74 713	56 769	63 935	70 242	75 865	77 320	81 203	89 544
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	4 504	4 295	449	1 496	1 395	1 164	973	1 678	948	696
Bergverksdrift	3 393	3 310	788	913	769	924	707	832	902	869
Industri	137 216	141 909	33 345	34 872	33 050	35 950	34 762	35 112	34 816	37 219
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	25 433	24 993	5 162	6 585	6 981	6 705	4 715	6 376	7 109	6 794
Tekstil- og bekledningsindustri	1 920	1 874	554	482	417	467	477	481	415	500
Trelast- og trevareindustri	5 747	6 175	1 515	1 481	1 337	1 415	1 523	1 603	1 413	1 636
Treforedling	4 172	4 536	882	1 028	1 166	1 096	1 134	1 144	1 147	1 111
Forlag og grafisk industri	15 587	15 500	4 130	3 712	3 738	4 006	4 176	3 695	3 696	3 933
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	14 008	12 645	3 301	3 970	3 098	3 639	3 277	3 447	2 646	3 275
Kjemiske råvarer	5 747	7 269	1 149	1 623	1 404	1 570	1 774	1 790	1 717	1 988
Metallindustri	8 009	12 687	1 506	1 950	2 061	2 492	3 090	3 110	3 216	3 271
Verkstedindustri	35 526	34 424	9 223	8 784	8 486	9 032	9 179	8 141	8 139	8 964
Bygging av skip og oljeplattformer	15 689	15 289	4 281	3 800	3 676	3 932	3 767	3 718	3 697	4 108
Møbelindustri og annen industri	5 380	6 517	1 642	1 458	685	1 596	1 650	1 607	1 620	1 639
Kraftforsyning	39 893	37 545	14 692	7 401	7 053	10 747	11 477	7 891	7 483	10 694
Vannforsyning	2 370	2 332	592	593	593	592	583	583	583	583
Bygge- og anleggsvirksomhet	64 389	72 459	16 449	15 855	15 085	17 000	16 922	18 042	17 457	20 039
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	125 848	131 250	29 403	31 729	30 722	33 994	30 590	32 415	31 951	36 294
Hotell- og restauratvirksomhet	21 231	21 637	4 481	5 489	5 909	5 352	4 682	5 552	5 974	5 428
Rørtransport	23 104	20 296	5 998	5 443	5 433	6 229	5 685	5 120	3 757	5 734
Utenriks sjøfart	22 516	29 516	5 006	6 063	5 716	5 731	7 505	7 283	6 990	7 739
Transport ellers	52 064	51 859	12 128	13 323	12 892	13 722	12 201	12 921	12 896	13 841
Post og telekommunikasjon	30 102	30 388	7 755	7 223	7 326	7 798	7 819	7 459	7 424	7 686
Finansiell tjenesteyting	50 141	53 929	11 887	12 752	13 230	12 273	12 722	13 672	13 668	13 867
Boligtjenester (husholdninger)	83 805	87 676	20 450	20 913	21 129	21 313	21 574	21 828	21 989	22 285
Forretningsmessig tjenesteyting	141 747	152 889	36 063	34 277	33 543	37 864	38 582	36 624	36 399	41 284
Offentlig administrasjon og forsvar	70 450	73 192	18 094	16 781	17 819	17 757	18 263	17 135	18 689	19 105
Undervisning	70 392	72 523	18 838	17 064	16 253	18 236	18 928	17 349	16 421	19 825
Helse- og sosialtjenester	134 085	142 268	33 738	32 511	34 069	33 765	34 863	34 494	36 351	36 560
Andre sosiale og personlige tjenester	48 299	50 742	11 719	12 126	12 171	12 283	12 226	12 630	12 850	13 035
Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 246 131	1 307 513	311 275	302 346	307 327	325 183	320 157	315 776	324 490	347 089
Indirekte målte bank- og finanstjenester	-39 166	-40 630	-9 372	-10 049	-9 989	-9 756	-9 623	-10 464	-10 332	-10 210
Merverdi og investeringsavgift	135 296	143 077	32 252	32 736	33 760	36 549	33 831	34 900	35 666	38 680
Andre produktskatter, netto	54 393	58 206	13 189	13 695	13 904	13 604	13 817	14 860	14 658	14 871
Statistiske avvik	-381	-2 092	-260	202	-85	-238	-408	-559	-497	-629
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 095 989	1 148 951	275 466	265 763	269 737	285 023	282 541	277 039	284 995	304 377
Offentlig forvaltning ²	257 069	267 879	66 449	61 875	63 657	65 088	67 211	63 854	66 409	70 404
Statsforvaltningen ²	109 620	116 599	27 962	26 392	27 950	27 316	28 805	27 857	29 913	30 024
Sivil forvaltning	95 206	101 562	24 218	22 893	24 456	23 638	24 994	24 252	26 249	26 067
Forsvar	14 414	15 037	3 744	3 498	3 493	3 678	3 811	3 606	3 664	3 956
Kommuneforvaltningen ²	147 449	151 280	38 486	35 483	35 707	37 772	38 406	35 997	36 496	40 381

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

**Tabell 10. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoproduct etter næring, i basisverdi.
Faste 2002-priser. Millioner kroner**

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttonasjonalprodukt¹	1 524 818	1 569 266	381 445	368 585	376 017	398 771	393 029	382 601	382 295	411 341
Jordbruk og skogbruk	15 652	16 836	3 338	937	7 523	3 854	3 533	1 355	7 896	4 051
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	6 712	6 408	1 266	1 537	1 853	2 055	1 336	1 484	1 805	1 783
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	260 480	261 412	67 349	61 878	62 355	68 898	69 173	66 054	59 081	67 104
Utvinning av råolje og naturgass	255 706	255 988	66 882	60 266	60 961	67 597	68 030	64 014	57 893	66 051
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	4 774	5 424	466	1 612	1 394	1 302	1 143	2 041	1 188	1 053
Bergverksdrift	3 524	3 439	820	923	822	960	722	859	941	918
Industri	142 144	144 668	37 203	34 625	33 603	36 713	37 346	35 219	34 354	37 749
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	26 810	26 696	6 720	6 606	6 483	7 002	6 803	6 490	6 551	6 851
Tekstil- og bekledningsindustri	1 911	1 861	574	462	408	468	486	460	417	498
Trelast- og trevareindustri	5 618	5 976	1 501	1 422	1 281	1 414	1 489	1 541	1 356	1 590
Treforedling	5 350	5 579	1 329	1 249	1 384	1 388	1 387	1 361	1 383	1 447
Forlag og grafisk industri	15 664	15 870	4 136	3 703	3 765	4 060	4 281	3 775	3 765	4 049
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	13 521	13 723	3 254	3 362	3 180	3 725	3 532	3 486	3 119	3 586
Kjemiske råvarer	6 351	6 519	1 526	1 653	1 551	1 622	1 636	1 594	1 619	1 669
Metallindustri	9 368	10 238	2 305	2 342	2 270	2 453	2 538	2 554	2 486	2 660
Verkstedindustri	36 496	37 202	10 010	8 780	8 408	9 298	9 830	8 836	8 640	9 897
Bygging av skip og oljeplattformer	14 903	14 198	4 193	3 580	3 466	3 664	3 605	3 439	3 391	3 763
Møbelindustri og annen industri	6 151	6 807	1 656	1 466	1 408	1 621	1 757	1 684	1 627	1 739
Kraftforsyning	28 092	28 815	7 827	6 172	6 070	8 023	8 449	6 291	5 929	8 146
Vannforsyning	2 186	2 144	549	543	548	546	530	534	539	541
Bygge- og anleggsvirksomhet	60 802	65 300	15 509	14 951	14 305	16 038	15 832	16 258	15 553	17 657
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	129 147	135 152	30 377	31 545	31 494	35 732	32 085	32 671	32 949	37 447
Hotell- og restaurantvirksomhet	20 451	20 463	4 463	5 208	5 706	5 074	4 502	5 198	5 705	5 058
Rørtransport	20 946	22 106	5 243	5 033	5 170	5 500	5 794	5 761	4 912	5 639
Utenriks sjøfart	22 139	21 226	5 695	5 771	5 394	5 278	5 494	5 572	5 118	5 041
Transport ellers	51 880	54 007	11 826	12 959	13 348	13 746	12 353	13 583	14 153	13 918
Post og telekommunikasjon	30 615	32 312	7 755	7 247	7 528	8 085	8 075	7 834	8 025	8 378
Finansiell tjenesteyting	49 314	53 142	11 954	12 638	12 874	11 847	13 086	13 578	13 421	13 058
Boligtjenester (husholdninger)	80 387	82 606	19 925	20 027	20 142	20 292	20 440	20 564	20 708	20 894
Forretningsmessig tjenesteyting	139 174	145 251	35 951	33 922	32 514	36 788	37 162	35 029	34 265	38 795
Offentlig administrasjon og forsvar	69 411	70 531	17 870	16 563	17 568	17 410	17 976	16 607	17 813	18 135
Undervisning	66 005	66 900	17 675	16 026	15 265	17 040	17 856	16 011	14 986	18 047
Helse- og sosialtjenester	126 317	129 464	32 058	30 865	31 835	31 559	32 477	31 438	32 663	32 886
Andre sosiale og personlige tjenester	47 862	49 075	11 808	11 928	11 944	12 182	12 080	12 184	12 291	12 520
Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 221 253	1 264 522	303 159	295 902	303 098	319 094	312 569	305 213	313 184	333 556
Indirekte målte bank- og finanstjenester	-39 453	-41 625	-9 612	-10 208	-9 963	-9 670	-10 378	-10 786	-10 504	-9 957
Merverdi og investeringsavgift	137 954	144 015	32 393	33 947	34 491	37 123	34 048	35 346	35 741	38 881
Andre produktskatter, netto	53 079	55 618	12 205	13 547	13 628	13 699	13 059	13 956	13 950	14 653
Statistiske avvik	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 069 674	1 106 514	268 172	258 616	264 942	277 942	275 840	266 698	273 997	289 980
Offentlig forvaltning ²	245 464	250 730	63 611	59 281	60 593	61 979	64 354	59 879	61 443	65 054
Statsforvaltningen ²	105 444	110 385	26 968	25 423	26 697	26 356	27 907	26 429	27 881	28 167
Sivil forvaltning	91 050	95 960	23 238	21 940	23 193	22 678	24 170	22 967	24 406	24 417
Forsvar	14 395	14 424	3 730	3 483	3 504	3 678	3 736	3 462	3 475	3 750
Kommuneforvaltningen ²	140 019	140 346	36 643	33 857	33 896	35 623	36 447	33 450	33 562	36 887

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 11. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttonasjonalprodukt¹	0,4	2,9	-3,2	1,4	1,1	3,0	3,8	1,7	3,2
Jordbruk og skogbruk	1,6	7,6	-4,4	3,6	-1,7	5,9	44,5	5,0	5,1
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-20,6	-4,5	-9,1	-22,5	14,6	5,5	-3,5	-2,6	-13,2
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-0,8	0,4	-6,3	2,3	-2,2	2,7	6,7	-5,3	-2,6
Utvinning av råolje og naturgass	0,1	0,1	-5,4	1,5	-3,0	1,7	6,2	-5,0	-2,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-34,7	13,6	-31,8	50,5	57,0	145,1	26,6	-14,8	-19,1
Bergverksdrift	6,9	-2,4	5,8	-6,1	23,9	-11,9	-6,9	14,4	-4,4
Industri	-4,1	1,8	-10,7	-3,4	-1,9	0,4	1,7	2,2	2,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-2,6	-0,4	-7,9	-2,0	1,5	1,2	-1,7	1,0	-2,1
Tekstil- og bekledningsindustri	-14,0	-2,6	-23,0	-15,3	-14,1	-15,4	-0,3	2,4	6,3
Trelast- og trevareindustri	-7,7	6,4	-15,2	-8,1	-6,0	-0,8	8,3	5,9	12,4
Treforedling	2,5	4,3	-7,4	12,7	5,2	4,4	8,9	-0,0	4,3
Forlag og grafisk industri	0,8	1,3	-6,3	2,0	3,0	3,5	1,9	-0,0	-0,3
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-5,5	1,5	-12,3	-5,5	4,9	8,6	3,7	-1,9	-3,7
Kjemiske råvarer	2,6	2,6	6,0	5,0	5,8	7,3	-3,6	4,4	2,9
Metallindustri	1,2	9,3	-1,6	2,2	3,6	10,1	9,1	9,5	8,5
Verkstedindustri	-6,2	1,9	-14,1	-5,9	-7,1	-1,8	0,6	2,8	6,4
Bygging av skip og oljeplattformer	-9,9	-4,7	-17,0	-11,6	-11,6	-14,0	-3,9	-2,2	2,7
Møbelindustri og annen industri	-4,1	10,7	-14,3	-2,4	-0,5	6,1	14,9	15,6	7,3
Kraftforsyning	-12,8	2,6	-15,2	-13,3	-9,4	7,9	1,9	-2,3	1,5
Vannforsyning	-9,4	-1,9	-10,1	-9,4	-9,5	-3,6	-1,6	-1,6	-0,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	-0,6	7,4	-4,1	-1,6	0,9	2,1	8,7	8,7	10,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	3,2	4,7	1,6	4,0	4,0	5,6	3,6	4,6	4,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	-2,6	0,1	-4,5	-1,1	-1,1	0,9	-0,2	-0,0	-0,3
Rørtransport	3,1	5,5	-7,9	5,4	7,2	10,5	14,5	-5,0	2,5
Utenriks sjøfart	-5,7	-4,1	-4,3	-2,1	-8,1	-3,5	-3,4	-5,1	-4,5
Transport ellers	0,7	4,1	-5,5	1,1	3,0	4,5	4,8	6,0	1,2
Post og telekommunikasjon	5,3	5,5	-1,2	6,6	8,0	4,1	8,1	6,6	3,6
Finansiell tjenesteyting	5,7	7,8	4,0	12,1	6,3	9,5	7,4	4,2	10,2
Boligtjenester (husholdninger)	2,3	2,8	2,2	2,3	2,5	2,6	2,7	2,8	3,0
Forretningsmessig tjenesteyting	3,1	4,4	-1,9	2,9	5,2	3,4	3,3	5,4	5,5
Offentlig administrasjon og forsvar	-1,2	1,6	-4,8	-1,6	-1,5	0,6	0,3	1,4	4,2
Undervisning	2,1	1,4	-3,6	1,5	2,1	1,0	-0,1	-1,8	5,9
Helse- og sosialtjenester	2,4	2,5	-0,1	2,3	1,4	1,3	1,9	2,6	4,2
Andre sosiale og personlige tjenester	1,5	2,5	0,9	1,5	2,0	2,3	2,1	2,9	2,8
Fastlands-Norge (markedsverdi)	0,7	3,5	-2,4	1,2	1,9	3,1	3,1	3,3	4,5
Indirekte målte bank- og finanstjenester	0,9	5,5	0,8	2,1	2,6	8,0	5,7	5,4	3,0
Merverdi og investeringsavgift	2,0	4,4	0,8	2,9	3,3	5,1	4,1	3,6	4,7
Andre produktskatter, netto	0,2	4,8	0,0	1,9	0,7	7,0	3,0	2,4	7,0
Statistiske avvik	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Fastlands-Norge (basisverdi)	0,6	3,4	-2,9	1,0	1,8	2,9	3,1	3,4	4,3

Offentlig forvaltning ²	-0,1	2,1	-4,1	-0,5	-0,5	1,2	1,0	1,4	5,0
Statsforvaltningen ²	-0,9	4,7	-4,2	-1,5	-1,1	3,5	4,0	4,4	6,9
Sivil forvaltning	-0,6	5,4	-3,9	-1,3	-1,1	4,0	4,7	5,2	7,7
Forsvar	-2,7	0,2	-6,1	-2,8	-1,1	0,2	-0,6	-0,8	2,0
Kommuneforvaltningen ²	0,5	0,2	-4,0	0,2	-0,1	-0,5	-1,2	-1,0	3,5

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

**Tabell 12. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoproduct etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttonasjonalprodukt¹	2,4	4,9	5,5	0,8	1,7	1,7	0,2	5,4	7,0	7,0
Jordbruk og skogbruk	-0,4	0,6	-3,4	-5,9	1,4	-0,0	2,0	-6,1	1,4	0,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-25,9	30,0	29,6	-30,8	-71,2	-19,4	12,3	27,5	112,2	22,7
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	3,7	21,1	13,5	-6,8	3,1	4,5	-0,5	27,0	32,7	29,8
Utvinning av råolje og naturgass	3,9	21,8	14,6	-6,9	2,8	4,5	-0,2	28,2	33,7	30,5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-5,6	-16,1	-17,1	-3,0	28,2	19,2	-11,5	-11,4	-20,2	-26,1
Bergverksdrift	-3,7	-0,1	-7,6	-0,4	-3,0	-4,5	1,9	-2,2	2,6	-1,7
Industri	-3,5	1,6	-9,8	-0,6	-2,0	-1,1	3,9	-1,0	3,0	0,7
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-5,1	-1,3	-20,6	-1,5	3,5	-2,4	-9,8	-1,5	0,8	3,5
Tekstil- og bekledningsindustri	0,4	0,3	-1,8	4,0	0,5	-0,2	1,7	0,2	-2,7	0,8
Trelast- og trevareindustri	2,3	1,0	3,9	3,5	2,4	-0,4	1,4	-0,1	-0,2	2,8
Treforedling	-22,0	4,3	-40,5	-21,1	-11,4	-10,9	23,1	2,2	-1,5	-2,8
Forlag og grafisk industri	-0,5	-1,8	0,7	-0,2	-0,5	-1,9	-2,3	-2,4	-1,1	-1,6
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	3,6	-11,1	5,6	15,4	0,6	-6,5	-8,6	-16,2	-12,9	-6,5
Kjemiske råvarer	-9,5	23,2	-27,8	-7,2	-12,4	12,3	43,9	14,4	17,1	23,0
Metallindustri	-14,5	44,9	-41,6	-20,8	-4,2	15,2	86,3	46,2	42,4	21,0
Verkstedindustri	-2,7	-4,9	-7,4	-0,6	1,0	-2,8	1,3	-7,9	-6,7	-6,8
Bygging av skip og oljeplattformer	5,3	2,3	8,7	6,8	4,1	2,1	2,3	1,9	2,8	1,7
Møbelindustri og annen industri	-12,5	9,5	-1,3	-0,0	-51,5	-1,6	-5,3	-4,0	104,7	-4,2
Kraftforsyning	42,0	-8,2	81,9	36,7	32,0	15,2	-27,6	4,6	8,6	-2,0
Vannforsyning	8,4	0,3	7,7	9,4	8,4	8,1	2,1	-0,1	-0,1	-0,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,9	4,8	8,6	6,6	5,6	3,0	0,8	4,6	6,4	7,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-2,6	-0,3	-3,3	-0,4	-1,3	-4,9	-1,5	-1,4	-0,6	1,9
Hotell- og restaurantervirksomhet	3,8	1,8	-0,1	7,4	4,0	3,4	3,6	1,3	1,1	1,8
Rørtransport	10,3	-16,8	15,5	12,8	8,0	5,0	-14,2	-17,8	-27,2	-10,2
Utenriks sjøfart	1,7	36,7	-10,4	4,5	7,7	5,3	55,4	24,4	28,9	41,4
Transport ellers	0,4	-4,3	-3,3	2,6	3,0	-1,1	-3,7	-7,5	-5,7	-0,4
Post og telekommunikasjon	-1,7	-4,4	2,8	-0,3	-3,9	-4,9	-3,2	-4,5	-4,9	-4,9
Finansiell tjenesteyting	1,7	-0,2	2,5	2,7	1,5	-0,2	-2,2	-0,2	-0,9	2,5
Boligtjenester (husholdninger)	4,3	1,8	4,2	4,6	4,2	4,1	2,8	1,6	1,2	1,5
Forretningsmessig tjenesteyting	1,8	3,3	2,5	1,5	1,8	1,6	3,5	3,5	3,0	3,4
Offentlig administrasjon og forsvar	1,5	2,2	4,5	2,0	0,4	-0,6	0,3	1,8	3,4	3,3
Undervisning	6,6	1,7	10,3	8,5	4,9	3,2	-0,5	1,8	2,9	2,6
Helse- og sosialtjenester	6,1	3,5	9,6	6,2	4,4	4,7	2,0	4,2	4,0	3,9
Andre sosiale og personlige tjenester	0,9	2,5	1,7	2,0	-0,2	0,2	2,0	2,0	2,6	3,3
Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,0	1,3	3,8	2,2	1,3	1,0	-0,2	1,3	2,2	2,1
Indirekte målte bank- og finanstjenester	-0,7	-1,7	0,9	0,5	-1,5	-2,9	-4,9	-1,5	-1,9	1,6
Merverdi og investeringsavgift	-1,9	1,3	-1,5	-4,7	-3,7	2,2	-0,2	2,4	2,0	1,0
Andre produktskatter, netto	2,5	2,1	13,5	-2,9	0,7	0,2	-2,1	5,3	3,0	2,2
Statistiske avvik	..	457,4	..	..	..	..	59,8	..	492,1	169,1
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,5	1,3	4,1	3,3	1,8	0,8	-0,3	1,1	2,2	2,4

Offentlig forvaltning ²	4,7	2,0	8,4	5,5	3,1	2,2	-0,0	2,2	2,9	3,1
Statsforvaltningen ²	4,0	1,6	7,4	4,9	2,5	1,4	-0,5	1,5	2,5	2,8
Sivil forvaltning	4,6	1,2	8,0	5,5	3,0	2,1	-0,8	1,2	2,0	2,4
Forsvar	0,1	4,1	3,7	1,0	-1,0	-3,0	1,6	3,7	5,8	5,5
Kommuneforvaltningen ²	5,3	2,4	9,1	5,9	3,6	2,9	0,3	2,7	3,2	3,2

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 13. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i alt.	1 075 153	1 126 032	260 839	262 311	270 824	281 180	271 197	274 065	283 400	297 371
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	718 984	755 145	169 615	175 661	182 295	191 414	178 117	184 490	191 279	201 259
Konsum i husholdninger	687 874	721 264	161 803	168 019	174 584	183 467	169 589	176 175	182 888	192 611
Konsum i ideelle organisasjoner	31 111	33 881	7 811	7 642	7 711	7 947	8 528	8 315	8 391	8 648
Konsum i offentlig forvaltning ¹	356 169	370 887	91 224	86 650	88 529	89 766	93 080	89 575	92 120	96 112
Konsum i statsforvaltningen ¹	187 937	197 234	47 541	45 971	47 527	46 898	48 964	48 016	50 070	50 184
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	100 758	107 376	25 375	24 711	25 625	25 046	26 539	26 384	27 339	27 114
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 711	30 537	7 574	7 318	7 313	7 506	7 688	7 475	7 535	7 839
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	57 468	59 322	14 592	13 941	14 589	14 346	14 737	14 158	15 196	15 231
Konsum i kommuneforvaltningen ¹	168 233	173 653	43 683	40 679	41 002	42 868	44 116	41 559	42 050	45 928
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	135 250	139 393	35 302	32 761	32 663	34 525	35 544	33 413	33 346	37 090
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	32 982	34 260	8 382	7 919	8 339	8 343	8 572	8 146	8 704	8 838
Personlig konsum	954 993	1 001 913	230 292	233 133	240 583	250 985	240 200	244 286	251 965	265 463
Kollektivt konsum	120 161	124 119	30 547	29 178	30 241	30 194	30 997	29 779	31 435	31 908

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 14. Hovedtall for konsum. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i alt.	1 044 047	1 080 939	250 820	256 162	263 834	273 231	261 575	263 521	271 362	284 482
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	700 911	731 049	162 802	172 105	178 800	187 204	172 428	178 558	185 214	194 848
Konsum i husholdninger	670 511	698 732	155 086	164 581	171 307	179 537	164 197	170 588	177 272	186 675
Konsum i ideelle organisasjoner	30 400	32 316	7 715	7 524	7 494	7 667	8 231	7 971	7 942	8 172
Konsum i offentlig forvaltning ¹	343 136	349 891	88 019	84 057	85 034	86 027	89 146	84 962	86 148	89 634
Konsum i statsforvaltningen ¹	182 469	187 776	46 336	44 901	45 862	45 370	47 224	46 000	47 182	47 371
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	96 013	100 059	24 337	23 762	24 149	23 766	25 020	24 763	25 170	25 105
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 644	29 494	7 550	7 318	7 301	7 475	7 556	7 242	7 213	7 484
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	56 811	58 224	14 449	13 821	14 412	14 130	14 648	13 995	14 799	14 782
Konsum i kommuneforvaltningen ¹	160 667	162 115	41 683	39 156	39 172	40 656	41 923	38 963	38 966	42 263
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	128 510	129 684	33 507	31 372	31 041	32 590	33 669	31 213	30 781	34 021
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	32 157	32 431	8 176	7 784	8 131	8 067	8 253	7 750	8 185	8 243
Personlig konsum	925 435	960 791	220 646	227 239	233 991	243 559	231 118	234 534	241 166	253 973
Kollektivt konsum	118 612	120 148	30 175	28 923	29 843	29 671	30 456	28 987	30 197	30 509

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 15. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i alt.	2,4	3,5	1,1	2,8	2,6	4,3	2,9	2,9	4,1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	4,3	2,3	3,7	3,6	5,9	3,7	3,6	4,1
Konsum i husholdninger	2,8	4,2	2,1	3,5	3,5	5,9	3,6	3,5	4,0
Konsum i ideelle organisasjoner	7,1	6,3	7,3	7,7	6,8	6,7	5,9	6,0	6,6
Konsum i offentlig forvaltning ¹	1,4	2,0	-1,1	1,1	0,4	1,3	1,1	1,3	4,2
Konsum i statsforvaltningen ¹	1,0	2,9	-0,4	0,4	0,1	1,9	2,4	2,9	4,4
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	4,9	4,2	3,6	4,1	3,3	2,8	4,2	4,2	5,6
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-1,9	-0,5	-3,0	-2,4	-1,3	0,1	-1,0	-1,2	0,1
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	-3,6	2,5	-5,5	-3,9	-4,1	1,4	1,3	2,7	4,6
Konsum i kommuneforvaltningen ¹	1,8	0,9	-2,0	1,8	0,8	0,6	-0,5	-0,5	4,0
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	2,4	0,9	-1,8	2,5	1,3	0,5	-0,5	-0,8	4,4
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	-0,3	0,9	-2,8	-0,5	-0,9	1,0	-0,4	0,7	2,2
Personlig konsum	3,1	3,8	1,8	3,6	3,2	4,7	3,2	3,1	4,3
Kollektivt konsum	-2,3	1,3	-4,2	-2,7	-2,6	0,9	0,2	1,2	2,8

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 16. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i alt.	3,0	1,2	5,3	2,8	2,3	1,7	-0,3	1,6	1,7	1,6
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	0,7	4,9	2,2	2,1	1,4	-0,9	1,2	1,3	1,0
Konsum i husholdninger	2,6	0,6	5,0	2,2	2,1	1,3	-1,0	1,2	1,2	1,0
Konsum i ideelle organisasjoner	2,3	2,4	2,8	2,1	1,7	2,7	2,3	2,7	2,7	2,1
Konsum i offentlig forvaltning ¹	3,8	2,1	6,1	3,9	2,8	2,5	0,7	2,3	2,7	2,8
Konsum i statsforvaltningen ¹	3,0	2,0	4,5	2,9	2,4	2,3	1,1	2,0	2,4	2,5
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	4,9	2,3	6,5	4,7	4,0	4,7	1,7	2,5	2,4	2,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,2	3,3	2,0	-0,0	0,1	-1,2	1,4	3,2	4,3	4,3
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	1,2	0,7	2,5	1,5	0,5	0,2	-0,4	0,3	1,4	1,5
Konsum i kommuneforvaltningen ¹	4,7	2,3	7,9	5,0	3,3	2,8	0,4	2,7	3,1	3,1
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	5,2	2,1	8,7	5,7	3,7	3,1	0,2	2,5	3,0	2,9
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	2,6	3,0	4,8	2,2	1,8	1,6	1,3	3,3	3,7	3,7
Personlig konsum	3,2	1,1	5,6	3,0	2,5	2,0	-0,4	1,5	1,6	1,4
Kollektivt konsum	1,3	2,0	3,0	1,3	0,8	0,2	0,5	1,8	2,7	2,8

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 17. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger	687 874	721 264	161 803	168 019	174 584	183 467	169 589	176 175	182 888	192 611
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	96 225	97 961	21 757	24 232	24 358	25 878	23 161	24 516	24 515	25 768
Alkoholrikke og tobakk mv.	29 535	31 391	6 473	7 618	7 547	7 898	7 322	8 039	7 879	8 151
Klær og skotøy	38 113	40 213	7 924	9 372	9 366	11 451	8 437	9 836	9 717	12 223
Bolig, lys og brensel	150 555	153 061	41 511	35 496	34 644	38 904	39 964	36 800	36 326	39 971
Møbler og husholdningsartikler mv.	42 543	44 719	9 484	9 706	10 671	12 682	10 277	10 189	11 097	13 156
Helsepleie	20 379	21 928	4 736	5 094	5 077	5 472	5 131	5 483	5 462	5 852
Transport	96 515	105 042	22 259	25 063	25 179	24 015	24 057	26 710	26 805	27 469
Post- og teletjenester	19 346	20 479	4 855	4 543	4 792	5 156	5 077	4 959	5 132	5 311
Kultur og fritid	87 601	92 106	19 381	20 900	23 231	24 089	20 510	21 979	24 227	25 390
Utdanning	4 056	4 309	1 008	982	996	1 070	1 089	1 061	1 062	1 098
Hotell- og restauranttjenester	40 439	41 143	8 826	10 322	10 991	10 301	9 085	10 458	11 148	10 452
Andre varer og tjenester	49 492	51 357	11 548	12 328	12 244	13 373	12 196	12 871	12 599	13 691
Husholdningenes kjøp i utlandet	31 897	38 363	5 733	7 474	11 471	7 218	7 490	9 065	13 265	8 543
Utlendingers kjøp i Norge	-18 823	-20 809	-3 693	-5 111	-5 982	-4 037	-4 208	-5 791	-6 346	-4 464
Varekonsum ¹	376 252	391 481	88 442	90 686	92 480	104 644	91 536	94 713	95 821	109 411
Tjenestekonsum ¹	298 548	312 228	71 321	74 970	76 614	75 642	74 771	78 188	80 147	79 122
Boligtjenester	114 928	120 305	28 181	28 634	28 886	29 227	29 618	29 922	30 173	30 593
Andre tjenester	183 620	191 923	43 140	46 336	47 728	46 415	45 153	48 266	49 974	48 529

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 18. Konsum i husholdninger. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger	670 511	698 732	155 086	164 581	171 307	179 537	164 197	170 588	177 272	186 675
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	93 110	93 110	21 336	23 502	23 371	24 901	22 098	23 211	23 256	24 546
Alkoholrikke og tobakk mv.	29 209	28 903	6 385	7 504	7 425	7 895	6 684	7 416	7 253	7 549
Klær og skotøy	42 712	48 207	8 716	10 169	10 866	12 960	10 367	11 543	11 986	14 310
Bolig, lys og brensel	137 571	140 829	35 634	33 488	32 771	35 678	36 532	34 142	33 580	36 575
Møbler og husholdningsartikler mv.	42 831	45 371	9 574	9 746	10 762	12 750	10 427	10 273	11 298	13 373
Helsepleie	19 636	20 295	4 607	4 947	4 874	5 208	4 783	5 105	5 015	5 392
Transport	95 099	101 480	21 754	24 767	24 752	23 826	23 607	25 812	25 702	26 359
Post- og teletjenester	20 179	22 968	4 907	4 677	5 044	5 551	5 531	5 569	5 959	5 909
Kultur og fritid	87 845	92 523	19 242	20 802	23 411	24 390	20 550	21 983	24 345	25 646
Utdanning	3 835	3 894	973	947	942	973	990	961	958	986
Hotell- og restauranttjenester	39 338	39 186	8 653	10 041	10 726	9 918	8 674	9 973	10 677	9 862
Andre varer og tjenester	48 203	49 031	11 306	12 040	11 886	12 971	11 743	12 305	11 985	12 997
Husholdningenes kjøp i utlandet	29 451	33 041	5 637	6 976	10 358	6 480	6 313	7 883	11 393	7 452
Utlendingers kjøp i Norge	-18 507	-20 105	-3 637	-5 026	-5 881	-3 963	-4 102	-5 588	-6 134	-4 281
Varekonsum ¹	370 473	389 085	83 581	90 039	92 660	104 193	90 499	93 837	95 789	108 959
Tjenestekonsum ¹	289 095	296 712	69 506	72 592	74 170	72 827	71 487	74 455	76 224	74 546
Boligtjenester	110 453	113 492	27 403	27 516	27 651	27 882	28 111	28 252	28 426	28 703
Andre tjenester	178 642	183 220	42 102	45 075	46 519	44 946	43 376	46 204	47 798	45 842

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 19. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger	2,8	4,2	2,1	3,5	3,5	5,9	3,6	3,5	4,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,4	0,0	1,7	1,0	0,6	3,6	-1,2	-0,5	-1,4
Alkoholrikke og tobakk mv.	-2,2	-1,0	-0,6	0,9	-1,9	4,7	-1,2	-2,3	-4,4
Klær og skotøy	15,5	12,9	12,2	20,7	14,9	18,9	13,5	10,3	10,4
Bolig, lys og brensel	1,0	2,4	1,5	2,3	-0,5	2,5	2,0	2,5	2,5
Møbler og husholdningsartikler mv.	3,6	5,9	2,5	5,3	5,5	8,9	5,4	5,0	4,9
Helsepleie	4,2	3,4	4,2	4,9	3,2	3,8	3,2	2,9	3,5
Transport	1,6	6,7	0,5	1,1	3,7	8,5	4,2	3,8	10,6
Post- og teletjenester	10,8	13,8	2,8	12,2	18,2	12,7	19,1	18,1	6,5
Kultur og fritid	3,6	5,3	2,3	3,6	5,2	6,8	5,7	4,0	5,2
Utdanning	1,3	1,6	1,1	1,5	1,7	1,8	1,5	1,7	1,3
Hotell- og restauranttjenester	-2,7	-0,4	-4,7	-1,2	-1,3	0,2	-0,7	-0,5	-0,6
Andre varer og tjenester	3,7	1,7	2,2	4,7	5,8	3,9	2,2	0,8	0,2
Husholdningenes kjøp i utlandet	7,7	12,2	6,9	4,4	7,9	12,0	13,0	10,0	15,0
Utlendingers kjøp i Norge	1,3	8,6	-0,0	5,1	5,4	12,8	11,2	4,3	8,0
Varekonsum ¹	3,5	5,0	3,2	5,2	4,0	8,3	4,2	3,4	4,6
Tjenestekonsum ¹	1,4	2,6	0,1	1,5	2,5	2,9	2,6	2,8	2,4
Boligtjenester	2,1	2,8	2,0	2,1	2,3	2,6	2,7	2,8	2,9
Andre tjenester	0,9	2,6	-1,1	1,2	2,7	3,0	2,5	2,7	2,0

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 20. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Konsum i husholdninger	2,6	0,6	5,0	2,2	2,1	1,3	-1,0	1,2	1,2	1,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	3,3	1,8	3,1	3,4	3,3	3,6	2,8	2,4	1,1	1,0
Alkoholrikke og tobakk mv.	1,1	7,4	1,6	1,7	1,5	-0,2	8,1	6,8	6,9	7,9
Klær og skotøy	-10,8	-6,5	-7,7	-11,3	-11,0	-12,0	-10,5	-7,5	-5,9	-3,3
Bolig, lys og brensel	9,4	-0,7	17,4	7,9	6,6	5,7	-6,1	1,7	2,3	0,2
Møbler og husholdningsartikler mv.	-0,7	-0,8	-0,5	-0,7	-0,8	-0,7	-0,5	-0,4	-1,0	-1,1
Helsepleie	3,8	4,1	4,6	3,5	3,2	3,8	4,3	4,3	4,5	3,3
Transport	1,5	2,0	2,8	1,0	1,6	0,6	-0,4	2,3	2,5	3,4
Post- og teletjenester	-4,1	-7,0	0,4	-3,1	-5,8	-7,4	-7,2	-8,3	-9,3	-3,2
Kultur og fritid	-0,3	-0,2	0,8	0,4	-1,0	-1,0	-0,9	-0,5	0,3	0,2
Utdanning	5,8	4,6	5,7	5,4	5,5	6,4	6,1	6,5	4,8	1,3
Hotell- og restauranttjenester	2,8	2,1	3,1	3,1	2,4	2,7	2,7	2,0	1,9	2,0
Andre varer og tjenester	2,7	2,0	4,0	2,6	2,3	1,9	1,7	2,2	2,1	2,2
Husholdningenes kjøp i utlandet	8,3	7,2	-2,1	6,4	12,4	13,2	16,6	7,3	5,1	2,9
Utlendingers kjøp i Norge	1,7	1,8	2,4	1,5	1,6	1,3	1,0	1,9	1,7	2,4
Varekonsum ¹	1,6	-0,9	6,4	0,8	0,3	-0,5	-4,4	0,2	0,2	-0,0
Tjenestekonsum ¹	3,3	1,9	3,8	3,6	2,8	2,9	1,9	1,7	1,8	2,2
Boligtjenester	4,1	1,9	4,2	4,3	3,8	3,9	2,5	1,8	1,6	1,7
Andre tjenester	2,8	1,9	3,5	3,1	2,3	2,3	1,6	1,6	1,9	2,5

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 21. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	270 995	303 918	66 433	68 166	68 355	68 041	69 007	72 573	75 775	86 563
Bygg og anlegg	134 510	149 896	31 810	32 780	34 004	35 916	33 665	36 574	37 277	42 380
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	27 438	30 704	6 548	7 310	7 091	6 489	6 835	7 685	7 505	8 679
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	23 552	25 515	6 576	6 575	6 656	3 745	6 743	5 772	6 582	6 418
Skip og båter	7 086	9 444	3 369	1 417	2 338	-38	1 629	1 165	1 787	4 863
Transportmidler	11 429	13 877	3 147	3 251	2 186	2 845	3 192	3 050	3 898	3 738
Maskiner og utstyr	66 980	74 481	14 983	16 833	16 080	19 084	16 942	18 327	18 726	20 487
Jordbruk og skogbruk	4 805	4 749	840	1 436	1 357	1 173	836	1 416	1 329	1 167
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	3 353	3 069	1 185	737	945	486	522	540	542	1 465
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	58 559	66 583	14 003	15 740	16 472	12 344	16 198	16 072	16 551	17 762
Utvinning av råolje og naturgass.	60 514	66 254	13 422	15 372	16 380	15 340	16 144	15 977	16 473	17 660
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-1 955	330	581	368	92	-2 996	54	95	78	102
Bergverksdrift	494	754	104	152	94	144	194	126	139	295
Industri	18 134	19 174	3 776	4 789	4 136	5 433	3 796	4 876	4 959	5 543
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4 535	4 468	1 088	1 112	1 015	1 320	955	1 292	1 169	1 052
Tekstil- og bekledningsindustri	159	62	73	33	33	20	15	7	20	20
Trelast- og trevareindustri	982	909	205	299	250	228	138	223	243	306
Treforedling	600	700	93	156	153	199	111	173	166	250
Forlag og grafisk industri	706	1 070	154	214	153	185	230	261	193	385
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	1 940	2 068	383	579	403	575	403	543	519	603
Kjemiske råvarer.	1 520	2 409	306	400	292	523	272	560	847	730
Metallindustri	3 743	3 047	617	863	978	1 285	708	819	726	794
Verkstedindustri	2 399	3 191	490	563	589	756	771	743	786	891
Bygging av skip og oljeplattformer.	925	472	246	408	104	167	85	119	99	169
Møbelindustri og annen industri	626	778	121	163	166	177	107	137	191	344
Kraftforsyning	7 595	8 610	1 131	1 843	1 918	2 702	1 481	2 117	2 166	2 846
Vannforsyning	1 357	1 705	265	298	390	404	336	403	501	465
Bygge- og anleggsvirksomhet	5 754	6 197	1 362	1 482	1 474	1 436	1 481	1 606	1 480	1 630
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	10 805	12 610	2 544	2 553	2 561	3 148	2 963	3 073	3 003	3 571
Hotell- og restaurantvirksomhet	2 139	2 082	491	530	553	565	487	520	536	540
Rørtransport	2 780	6 142	768	987	625	400	822	1 485	1 829	2 006
Utenriks sjøfart	2 058	3 755	1 303	308	860	-413	599	302	731	2 123
Transport ellers	13 785	15 663	4 051	3 704	2 713	3 316	3 468	2 996	4 540	4 659
Post og telekommunikasjon	5 484	5 737	1 603	1 344	1 268	1 269	1 733	1 212	1 655	1 137
Finansiell tjenesteyting	4 773	4 935	1 177	1 197	1 198	1 201	1 239	1 251	1 224	1 221
Boligtjenester (husholdninger)	53 884	62 711	14 080	13 092	12 875	13 837	14 814	15 232	15 493	17 171
Forretningsmessig tjenesteyting	23 503	27 433	6 130	5 420	5 442	6 511	6 752	6 563	6 553	7 565
Offentlig administrasjon og forsvar.	16 332	16 561	3 601	4 057	4 318	4 356	4 045	4 075	3 939	4 502
Undervisning	10 494	10 059	2 677	2 712	2 518	2 588	2 128	2 337	2 465	3 128
Helse- og sosialtjenester	15 995	15 850	3 282	3 687	4 369	4 658	2 976	4 012	3 855	5 007
Andre sosiale og personlige tjenester	8 911	9 538	2 061	2 097	2 269	2 485	2 136	2 358	2 284	2 759
Fastlands-Norge	207 598	227 437	50 358	51 131	50 399	55 710	51 388	54 714	56 664	64 672

Offentlig forvaltning ¹	47 123	48 344	10 330	11 252	12 493	13 048	10 322	11 680	11 948	14 394
Statsforvaltningen ¹	19 816	22 420	4 373	4 695	5 298	5 450	5 302	5 872	5 023	6 223
Sivil forvaltning	17 670	20 565	3 818	4 112	4 744	4 996	4 786	5 353	4 583	5 843
Forsvar	2 146	1 855	555	583	554	454	516	519	440	380
Kommuneforvaltningen ¹	27 307	25 924	5 957	6 557	7 195	7 598	5 020	5 808	6 925	8 171

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 22. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	269 218	293 263	66 585	68 059	67 673	66 901	67 459	70 175	72 924	82 705
Bygg og anlegg	131 310	141 205	31 145	32 114	33 155	34 896	32 177	34 601	34 895	39 533
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	27 211	29 776	6 583	7 314	6 905	6 409	6 677	7 541	7 177	8 382
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	22 984	24 193	6 565	6 464	6 455	3 499	6 571	5 483	6 182	5 958
Skip og båter	6 963	8 893	3 613	1 408	2 263	-321	1 697	1 186	1 682	4 328
Transportmidler	10 898	12 524	2 931	3 194	2 000	2 774	3 024	2 532	3 603	3 366
Maskiner og utstyr	69 851	76 672	15 748	17 564	16 895	19 644	17 314	18 833	19 386	21 139
Jordbruk og skogbruk	4 933	4 766	869	1 475	1 387	1 202	841	1 419	1 322	1 184
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	3 432	2 908	1 265	767	936	464	520	532	520	1 337
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	57 671	64 268	14 009	15 608	16 072	11 982	15 833	15 616	15 838	16 981
Utvinning av råolje og naturgass.	59 674	63 940	13 424	15 255	15 985	15 010	15 768	15 519	15 764	16 889
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-2 003	329	585	353	87	-3 028	65	97	75	92
Bergverksdrift	500	743	106	154	96	144	190	122	137	293
Industri	18 417	19 127	3 857	4 873	4 219	5 468	3 782	4 856	4 956	5 533
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4 598	4 441	1 107	1 128	1 035	1 328	947	1 281	1 164	1 047
Tekstil- og bekledningsindustri	160	61	72	34	34	20	15	7	19	20
Trelast- og trevareindustri	1 003	910	210	306	257	230	138	222	244	307
Treforedling	612	701	96	159	157	201	111	173	166	250
Forlag og grafisk industri	736	1 095	161	222	162	191	235	268	198	394
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	1 956	2 039	388	585	408	575	400	536	515	587
Kjemiske råvarer.	1 548	2 423	315	407	299	527	272	563	857	731
Metallindustri	3 759	2 997	625	870	981	1 283	698	801	708	791
Verkstedindustri	2 464	3 226	506	578	610	770	776	753	799	898
Bygging av skip og oljeplattformer.	950	475	254	420	108	169	85	120	99	171
Møbelindustri og annen industri	629	759	122	164	168	175	104	132	185	337
Kraftforsyning	7 965	8 884	1 193	1 941	2 024	2 808	1 526	2 188	2 237	2 932
Vannforsyning	1 324	1 603	258	291	382	393	320	380	468	436
Bygge- og anleggsvirksomhet	5 884	6 133	1 401	1 522	1 510	1 451	1 465	1 574	1 476	1 618
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	11 156	12 497	2 636	2 656	2 665	3 198	2 938	3 020	2 996	3 542
Hotell- og restaurantvirksomhet	2 227	2 112	513	554	581	579	491	526	550	545
Rørtransport	2 737	5 648	777	970	601	389	773	1 373	1 684	1 817
Utenriks sjøfart	1 878	3 618	1 384	257	828	-592	671	339	701	1 907
Transport ellers	13 633	15 022	4 045	3 741	2 564	3 283	3 500	2 796	4 391	4 335
Post og telekommunikasjon	5 823	6 005	1 713	1 427	1 355	1 329	1 802	1 267	1 743	1 193
Finansiell tjenesteyting	4 790	4 816	1 191	1 213	1 204	1 182	1 203	1 219	1 204	1 190
Boligtjenester (husholdninger)	52 394	58 872	13 731	12 773	12 503	13 387	14 113	14 360	14 443	15 955
Forretningsmessig tjenesteyting	23 375	26 479	6 115	5 405	5 443	6 411	6 601	6 331	6 298	7 249
Offentlig administrasjon og forsvar.	16 137	15 859	3 568	4 012	4 259	4 299	3 893	3 902	3 748	4 316
Undervisning	10 341	9 600	2 649	2 683	2 480	2 529	2 055	2 245	2 343	2 957
Helse- og sosialtjenester	15 756	15 143	3 249	3 644	4 311	4 552	2 871	3 842	3 674	4 755
Andre sosiale og personlige tjenester	8 846	9 164	2 056	2 092	2 256	2 442	2 071	2 269	2 195	2 630
Fastlands-Norge	206 931	219 729	50 415	51 223	50 171	55 121	50 182	52 847	54 701	62 000

Offentlig forvaltning ¹	46 391	46 135	10 211	11 109	12 294	12 778	9 942	11 177	11 343	13 673
Statsforvaltningen ¹	19 625	21 535	4 341	4 653	5 244	5 387	5 121	5 637	4 796	5 981
Sivil forvaltning	17 456	19 727	3 779	4 062	4 678	4 937	4 622	5 133	4 362	5 610
Forsvar	2 169	1 808	562	591	567	450	499	504	434	371
Kommuneforvaltningen ¹	26 766	24 600	5 870	6 456	7 049	7 391	4 821	5 540	6 547	7 692

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 23. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	-2,0	8,9	-0,6	-1,2	-9,4	1,3	3,1	7,8	23,6
Bygg og anlegg	2,0	7,5	1,8	4,2	3,7	3,3	7,7	5,2	13,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	1,9	9,4	13,3	9,2	-8,3	1,4	3,1	3,9	30,8
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler .	-16,8	5,3	-5,6	-19,9	-50,1	0,1	-15,2	-4,2	70,3
Skip og båter	-20,3	27,7	-41,8	22,1	..	-53,0	-15,7	-25,7	..
Transportmidler	-0,1	14,9	6,0	-21,4	-6,4	3,2	-20,7	80,2	21,4
Maskiner og utstyr	-3,0	9,8	-3,4	-5,4	-3,0	9,9	7,2	14,7	7,6
Jordbruk og skogbruk	6,4	-3,4	7,4	6,7	3,5	-3,2	-3,8	-4,7	-1,5
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	41,1	-15,3	-8,8	76,9	-39,6	-58,9	-30,7	-44,5	188,3
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-1,0	11,4	10,5	3,7	-22,7	13,0	0,1	-1,5	41,7
Utvinning av råolje og naturgass.	14,0	7,1	21,0	21,5	5,2	17,5	1,7	-1,4	12,5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	..	..	-76,8	-96,3	..	-88,9	-72,5	-14,0	..
Bergverksdrift	37,6	48,6	55,7	2,8	5,1	80,0	-21,0	43,4	103,5
Industri	-17,5	3,9	-13,1	-25,5	-19,7	-1,9	-0,4	17,5	1,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-1,8	-3,4	-2,4	-4,5	-15,4	-14,4	13,6	12,5	-21,1
Tekstil- og bekledningsindustri	23,2	-62,2	23,6	18,9	-62,7	-79,3	-80,4	-43,4	0,0
Trelast- og trevareindustri	29,4	-9,2	67,0	-7,0	22,0	-34,5	-27,4	-5,1	33,5
Treforedling	-17,9	14,4	-1,7	-36,6	-3,2	16,4	9,0	5,9	24,4
Forlag og grafisk industri	3,2	48,8	15,8	43,5	-30,1	46,1	20,4	22,3	106,5
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri. . .	-25,1	4,2	-15,4	-39,9	-25,1	3,1	-8,4	26,3	2,3
Kjemiske råvarer.	13,5	56,5	25,8	-12,4	8,7	-13,6	38,1	186,4	38,8
Metallindustri	-36,0	-20,3	-43,3	-38,9	-18,9	11,5	-7,9	-27,8	-38,4
Verkstedindustri	-32,5	30,9	-36,5	-32,5	-28,1	53,3	30,2	30,9	16,7
Bygging av skip og oljeplattformer.	-7,7	-50,0	60,3	-54,0	-56,7	-66,4	-71,4	-8,0	1,2
Møbelindustri og annen industri	-14,5	20,6	-1,4	12,2	-20,5	-14,4	-19,4	10,5	92,0
Kraftforsyning	33,2	11,5	34,4	26,7	34,1	28,0	12,8	10,6	4,4
Vannforsyning	12,7	21,1	13,4	15,5	13,0	23,8	30,7	22,5	10,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,8	4,2	4,4	14,2	4,3	4,6	3,4	-2,3	11,5
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-2,1	12,0	-6,1	-3,6	3,2	11,4	13,7	12,4	10,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	-4,7	-5,2	-9,1	-3,8	2,9	-4,2	-5,1	-5,4	-5,9
Rørtransport	154,6	106,3	533,9	52,9	6,7	-0,4	41,5	180,1	366,8
Utenriks sjøfart	-50,7	92,6	-72,6	5,4	..	-51,5	31,6	-15,4	..
Transport ellers	21,0	10,2	23,1	-5,0	-0,9	-13,5	-25,3	71,3	32,0
Post og telekommunikasjon	-28,7	3,1	-27,0	-28,2	-34,4	5,2	-11,2	28,6	-10,2
Finansiell tjenesteyting	-3,2	0,5	-4,1	-4,8	1,1	1,0	0,4	0,0	0,7
Boligtjenester (husholdninger)	-5,3	12,4	-8,1	-4,6	-0,7	2,8	12,4	15,5	19,2
Forretningsmessig tjenesteyting	-16,1	13,3	-21,9	-17,6	-8,6	7,9	17,1	15,7	13,1
Offentlig administrasjon og forsvar.	-0,9	-1,7	-5,5	7,2	0,9	9,1	-2,7	-12,0	0,4
Undervisning	17,2	-7,2	20,1	21,1	18,0	-22,4	-16,3	-5,5	16,9
Helse- og sosialtjenester	14,3	-3,9	19,8	14,9	4,8	-11,6	5,4	-14,8	4,5
Andre sosiale og personlige tjenester	-0,5	3,6	-1,4	0,6	-1,3	0,7	8,5	-2,7	7,7
Fastlands-Norge	-2,2	6,2	-3,8	-3,1	-2,6	-0,5	3,2	9,0	12,5

Offentlig forvaltning ¹	9,2	-0,6	8,8	13,6	6,4	-2,6	0,6	-7,7	7,0
Statsforvaltningen ¹	9,0	9,7	1,9	22,3	10,0	18,0	21,2	-8,6	11,0
Sivil forvaltning	10,3	13,0	3,8	22,4	10,9	22,3	26,4	-6,7	13,6
Forsvar	0,1	-16,6	-9,4	21,8	1,1	-11,2	-14,6	-23,5	-17,5
Kommuneforvaltningen ¹	9,2	-8,1	14,3	7,9	4,0	-17,9	-14,2	-7,1	4,1

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 24. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	0,7	3,0	-0,7	-0,7	1,1	2,8	2,5	3,3	2,9	2,9
Bygg og anlegg	2,4	3,6	3,2	2,2	2,0	2,3	2,4	3,6	4,2	4,2
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	0,8	2,3	-5,3	-0,2	5,1	4,3	2,9	2,0	1,8	2,3
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler . .	2,5	2,9	2,3	-1,7	4,3	7,4	2,5	3,5	3,3	0,7
Skip og båter	1,8	4,3	-6,8	-1,2	3,7	-88,1	3,0	-2,4	2,8	853,1
Transportmidler	4,9	5,7	8,3	0,9	15,6	-1,9	-1,7	18,4	-1,0	8,2
Maskiner og utstyr	-4,1	1,3	-7,2	-5,7	-5,5	1,3	2,9	1,5	1,5	-0,2
Jordbruk og skogbruk	-2,6	2,3	-4,9	-3,8	-3,2	1,3	2,9	2,5	2,7	1,1
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-2,3	8,0	-6,7	-5,9	1,2	7,3	7,3	5,6	3,2	4,6
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	1,5	2,0	-1,8	-0,9	3,9	4,8	2,3	2,1	2,0	1,5
Utvinning av råolje og naturgass.	1,4	2,2	-2,0	-0,9	4,1	4,1	2,4	2,2	2,0	2,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-2,4	2,7	0,9	1,5	6,0	0,1	-16,4	-5,8	-0,8	12,1
Bergverksdrift	-1,2	2,8	-3,5	-2,2	-2,2	1,2	4,2	4,6	3,4	0,6
Industri	-1,5	1,8	-3,4	-2,8	-2,5	1,6	2,5	2,2	2,1	0,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-1,4	2,0	-3,2	-2,6	-2,5	1,5	2,6	2,3	2,4	1,0
Tekstil- og bekledningsindustri	-0,8	3,6	-1,5	-3,1	-2,6	1,5	0,1	2,1	6,6	4,4
Trelast- og trevareindustri	-2,1	2,0	-4,2	-3,3	-2,9	1,9	2,6	2,4	2,2	0,8
Treforedling	-2,1	2,0	-3,9	-3,5	-3,2	1,4	2,7	2,0	2,4	1,3
Forlag og grafisk industri	-4,1	1,8	-7,1	-5,9	-6,1	0,2	2,6	1,6	2,9	0,6
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri. . .	-0,8	2,3	-2,3	-1,9	-1,4	1,7	1,8	2,5	2,0	2,5
Kjemiske råvarer.	-1,8	1,2	-4,3	-3,2	-3,3	1,5	2,7	1,4	1,4	0,6
Metallindustri	-0,4	2,1	-1,6	-1,6	-1,0	1,9	2,9	3,0	2,9	0,3
Verktedindustri	-2,7	1,6	-5,3	-3,8	-3,9	1,3	2,8	1,4	1,8	0,9
Bygging av skip og oljeplattformer.	-2,7	2,0	-5,5	-4,7	-4,0	1,3	3,2	1,9	2,8	0,4
Møbelindustri og annen industri	-0,5	3,1	-1,8	-1,1	-1,8	2,3	3,3	4,2	4,5	1,3
Kraftforsyning	-4,6	1,6	-7,7	-7,3	-7,0	0,5	2,3	1,9	2,1	0,9
Vannforsyning	2,5	3,7	3,6	2,7	1,7	2,4	2,4	3,5	4,8	3,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	-2,2	3,3	-5,0	-3,6	-2,4	2,5	4,0	4,8	2,7	1,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-3,1	4,2	-5,9	-5,3	-4,3	2,5	4,5	5,9	4,3	2,4
Hotell- og restaurantvirksomhet	-3,9	2,6	-6,0	-5,7	-5,6	2,0	3,4	3,3	2,5	1,5
Rørtransport	1,6	7,1	-4,3	-0,3	5,5	3,5	7,5	6,3	4,5	7,4
Utenriks sjøfart	9,6	-5,3	-5,0	17,9	3,3	-29,7	-5,2	-25,4	0,5	59,6
Transport ellers	1,1	3,1	1,5	-2,6	8,6	-0,4	-1,0	8,2	-2,3	6,4
Post og telekommunikasjon	-5,8	1,4	-8,8	-7,5	-7,3	1,1	2,7	1,5	1,5	-0,2
Finansiell tjenesteyting	-0,4	2,8	-2,9	-1,4	-0,5	3,6	4,3	4,0	2,1	0,9
Boligtjenester (husholdninger)	2,8	3,6	3,7	2,7	2,5	2,4	2,4	3,5	4,2	4,1
Forretningsmessig tjenesteyting	0,5	3,0	0,7	-0,2	-0,3	1,8	2,0	3,4	4,1	2,8
Offentlig administrasjon og forsvar.	1,2	3,2	1,1	1,1	1,1	1,5	2,9	3,3	3,6	3,0
Undervisning	1,5	3,3	1,3	0,9	1,2	2,5	2,5	3,0	3,6	3,4
Helse- og sosialtjenester	1,5	3,1	1,1	1,0	1,0	2,7	2,6	3,2	3,5	2,9
Andre sosiale og personlige tjenester	0,7	3,3	0,0	-0,0	0,3	2,4	2,9	3,7	3,5	3,1
Fastlands-Norge	0,3	3,2	-0,2	-0,7	0,1	2,0	2,5	3,7	3,1	3,2

Offentlig forvaltning ¹	1,6	3,2	1,5	1,2	1,3	2,2	2,6	3,2	3,7	3,1
Statsforvaltningen ¹	1,0	3,1	0,6	0,7	0,7	1,8	2,8	3,2	3,7	2,8
Sivil forvaltning	1,2	3,0	1,0	1,0	1,0	1,7	2,5	3,0	3,6	2,9
Forsvar	-1,1	3,7	-2,5	-1,7	-1,6	2,6	4,7	4,3	3,8	1,5
Kommuneforvaltningen ¹	2,0	3,3	2,2	1,7	1,7	2,6	2,6	3,2	3,6	3,3

1 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 25. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Eksport i alt	645 063	736 845	160 737	154 817	155 343	174 166	177 530	178 555	184 511	196 248
Varer	485 583	555 311	123 701	115 568	114 110	132 204	134 737	133 603	138 555	148 415
Råolje og naturgass ¹	280 778	337 310	76 362	65 433	65 576	73 407	80 590	80 978	85 830	89 912
Skip, nybygde	5 147	2 450	1 524	676	1 412	1 535	629	793	473	555
Skip, eldre	5 156	3 442	645	1 790	557	2 164	1 068	1 335	857	182
Oljeplattformer og moduler, nye	347	500	19	208	24	96	11	451	33	5
Oljeplattformer, eldre	3 326	177	15	21	39	3 251	27	46	44	60
Oljevirksomhet, diverse varer	172	111	43	44	43	42	39	2	15	55
Fly og helikoptere	1 935	1 385	1	297	1 138	499	636	461	248	40
Tradisjonelle varer.	188 722	209 936	45 092	47 099	45 321	51 210	51 737	49 537	51 055	57 606
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	9 096	10 115	2 117	2 367	2 063	2 549	2 398	2 473	2 429	2 815
Bergverksprodukter	3 545	4 366	627	669	1 215	1 034	642	778	1 584	1 362
Industriprodukter	174 461	194 526	41 861	43 867	41 521	47 212	48 454	46 083	46 722	53 266
Nærings- og nytelsesmidler	21 435	22 786	5 303	4 661	4 713	6 758	5 815	4 470	5 121	7 380
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 213	2 220	560	525	551	577	541	527	546	606
Trevarer	2 568	2 604	664	651	625	628	704	646	611	643
Treforedlingsprodukter	10 638	11 537	2 520	2 545	2 825	2 748	2 968	2 843	2 851	2 875
Grafiske produkter	585	574	142	152	139	152	155	127	138	154
Raffinerte oljeprodukter.	15 182	15 649	3 732	4 106	3 377	3 967	4 178	2 980	3 957	4 534
Kjemiske råvarer mv.	17 220	19 270	3 950	4 513	4 298	4 459	4 830	4 541	4 821	5 078
Kjemiske og mineralske produkter	12 779	14 411	3 086	3 375	3 067	3 251	3 432	3 845	3 583	3 551
Metaller.	37 853	48 872	8 755	9 808	9 384	9 906	12 003	11 925	11 765	13 179
Verkstedprodukter	50 021	51 991	12 085	12 642	11 677	13 617	12 595	13 067	12 210	14 118
Andre industriprodukter.	3 967	4 612	1 064	889	865	1 149	1 233	1 112	1 119	1 148
Elektrisk kraft	1 620	929	487	196	522	415	243	203	320	163
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	173 540	194 287	41 360	42 993	41 944	47 243	47 559	46 557	47 098	53 072
Tjenester	159 480	181 534	37 036	39 249	41 233	41 962	42 793	44 952	45 956	47 833
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	71 880	84 500	16 710	17 992	18 465	18 713	20 335	20 806	20 937	22 422
Oljevirksomhet, diverse tjenester	951	950	240	219	243	249	250	235	216	249
Oljeboringstjenester mv.	6 224	8 905	1 427	1 221	1 433	2 143	1 912	1 942	2 762	2 289
Rørtransport	10 188	9 120	2 605	2 398	2 379	2 806	2 349	2 054	1 742	2 975
Reisetrafikk.	18 823	20 809	3 693	5 111	5 982	4 037	4 208	5 791	6 346	4 464
Andre tjenester.	51 414	57 250	12 361	12 308	12 731	14 014	13 739	14 124	13 953	15 434
Samferdsel.	10 285	11 618	2 643	2 404	2 418	2 820	2 636	2 876	2 946	3 160
Finans- og forretningstjenester	32 221	36 699	7 682	7 792	8 015	8 732	8 917	9 082	8 836	9 864
Tjenester ellers	8 908	8 933	2 036	2 112	2 298	2 462	2 186	2 166	2 171	2 410

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 26. Eksport. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Eksport i alt	634 110	642 341	156 182	158 378	150 884	168 666	164 525	160 376	153 722	163 718
Varer	482 242	481 069	119 452	120 132	112 263	130 395	125 678	119 125	112 480	123 786
Råolje og naturgass ¹	272 223	274 644	69 555	68 780	62 917	70 971	73 294	68 717	63 519	69 114
Skip, nybygde	5 078	2 302	1 535	671	1 382	1 489	601	750	443	508
Skip, eldre	5 758	2 990	718	2 004	581	2 454	850	1 206	782	151
Oljeplattformer og moduler, nye	336	466	19	202	23	92	10	421	31	5
Oljeplattformer, eldre	3 326	177	15	21	39	3 251	27	46	44	60
Oljevirkksomhet, diverse varer	171	110	43	45	42	41	38	2	14	56
Fly og helikoptere	2 407	1 706	1	299	1 448	658	903	496	260	47
Tradisjonelle varer.	192 944	198 673	47 566	48 109	45 830	51 439	49 953	47 487	47 388	53 845
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	10 101	10 538	2 249	2 601	2 478	2 773	2 482	2 525	2 514	3 017
Bergverksprodukter	3 691	4 441	631	705	1 282	1 073	630	819	1 614	1 378
Industriprodukter	178 187	183 030	44 486	44 643	41 719	47 340	46 670	44 003	43 040	49 318
Nærings- og nytelsesmidler	23 229	22 807	5 828	5 032	5 063	7 307	6 175	4 604	5 040	6 988
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 240	2 226	611	531	536	562	548	519	542	617
Trevarer	2 374	2 301	641	609	546	578	601	569	539	592
Treforedlingsprodukter	11 260	11 831	2 732	2 686	2 965	2 877	3 027	2 914	2 889	3 001
Grafiske produkter	688	787	184	161	159	184	207	196	166	218
Raffinerte oljeprodukter.	13 748	12 086	3 314	3 774	3 051	3 609	3 680	2 394	2 832	3 180
Kjemiske råvarer mv.	17 174	17 455	4 118	4 423	4 292	4 341	4 413	4 143	4 391	4 508
Kjemiske og mineralske produkter	13 644	13 955	3 301	3 578	3 274	3 491	3 511	3 703	3 283	3 458
Metaller.	37 818	40 509	9 163	9 984	9 288	9 383	10 317	10 014	9 578	10 599
Verkstedprodukter	52 116	54 830	13 525	12 957	11 705	13 929	13 018	13 842	12 848	15 122
Andre industriprodukter.	3 896	4 245	1 069	908	840	1 079	1 174	1 104	932	1 035
Elektrisk kraft	964	663	200	160	351	253	171	140	220	132
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	179 195	186 587	44 252	44 335	42 779	47 830	46 274	45 093	44 556	50 664
Tjenester	151 868	161 272	36 730	38 247	38 621	38 271	38 847	41 251	41 242	39 932
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	67 664	64 871	17 406	17 639	16 487	16 132	16 791	17 031	15 642	15 406
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	923	883	238	213	234	237	237	219	200	227
Oljeboringstjenester mv.	6 339	9 659	1 448	1 260	1 413	2 218	2 008	2 075	2 952	2 624
Rørtransport	7 965	10 605	1 839	1 981	2 103	2 043	2 405	2 648	2 814	2 738
Reisetrafikk.	18 507	20 105	3 637	5 026	5 881	3 963	4 102	5 588	6 134	4 281
Andre tjenester.	50 469	55 149	12 162	12 127	12 502	13 678	13 303	13 689	13 501	14 656
Samferdsel.	10 079	11 439	2 511	2 365	2 451	2 752	2 552	2 867	3 002	3 018
Finans- og forretningstjenester	31 605	35 023	7 624	7 698	7 787	8 497	8 589	8 732	8 389	9 312
Tjenester ellers	8 785	8 687	2 026	2 064	2 265	2 430	2 162	2 090	2 110	2 325

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 27. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Eksport i alt	1,6	1,3	0,4	0,0	3,9	5,3	1,3	1,9	-2,9
Varer	2,6	-0,2	1,4	0,2	4,6	5,2	-0,8	0,2	-5,1
Råolje og naturgass ¹	-0,6	0,9	1,1	-3,3	-5,9	5,4	-0,1	1,0	-2,6
Skip, nybygde	-29,7	-54,7	-70,5	11,8	106,3	-60,8	11,7	-68,0	-65,9
Skip, eldre	136,9	-48,1	128,1	-20,0	507,1	18,4	-39,8	34,6	-93,8
Oljeplattformer og moduler, nye	342,0	38,8	..	35,7	104,5	-44,7	107,9	32,1	-95,0
Oljeplattformer, eldre	480,5	-94,7	-	44,4	528,8	80,0	119,0	12,8	-98,2
Oljevirkksomhet, diverse varer	48,7	-35,8	39,4	126,7	0,7	-11,3	-95,5	-66,5	34,5
Fly og helikoptere	0,2	-29,1	-33,4	148,2	19,9	..	65,7	-82,1	-92,8
Tradisjonelle varer.	5,1	3,0	3,0	3,3	9,5	5,0	-1,3	3,4	4,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	15,6	4,3	17,5	20,0	11,4	10,3	-2,9	1,5	8,8
Bergverksprodukter	10,4	20,3	4,9	15,6	12,0	-0,1	16,1	25,9	28,4
Industriprodukter	5,6	2,7	3,3	3,9	9,9	4,9	-1,4	3,2	4,2
Nærings- og nytelsesmidler	-3,5	-1,8	-3,7	-6,6	0,5	6,0	-8,5	-0,5	-4,4
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-3,7	-0,6	-7,8	-4,3	-9,3	-10,4	-2,2	1,0	9,9
Trevarer	-9,9	-3,1	-9,3	-2,6	-12,2	-6,3	-6,5	-1,3	2,4
Treforedlingsprodukter	1,6	5,1	-6,5	9,8	2,3	10,8	8,5	-2,6	4,3
Grafiske produkter	20,3	14,4	26,0	7,9	31,3	12,5	22,0	4,3	18,2
Raffinerte oljeprodukter.	27,2	-12,1	21,4	11,8	72,2	11,0	-36,6	-7,2	-11,9
Kjemiske råvarer mv.	7,6	1,6	10,7	7,7	7,3	7,2	-6,3	2,3	3,8
Kjemiske og mineralske produkter	5,7	2,3	5,5	7,9	5,3	6,3	3,5	0,3	-0,9
Metaller.	11,6	7,1	9,9	13,4	19,0	12,6	0,3	3,1	13,0
Verkstedprodukter	3,7	5,2	-0,8	-1,5	6,3	-3,7	6,8	9,8	8,6
Andre industriprodukter.	-9,2	8,9	-16,8	-10,8	-5,6	9,8	21,6	11,0	-4,1
Elektrisk kraft	-63,2	-31,2	-74,7	-66,7	-40,4	-14,6	-12,2	-37,4	-47,8
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	3,8	4,1	1,7	2,7	6,6	4,6	1,7	4,2	5,9
Tjenester	-1,5	6,2	-2,9	-0,5	1,7	5,8	7,9	6,8	4,3
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-5,7	-4,1	-4,3	-2,1	-8,1	-3,5	-3,4	-5,1	-4,5
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	76,4	-4,3	63,8	86,4	71,4	-0,5	2,9	-14,6	-4,6
Oljeboringstjenester mv.	1,7	52,4	-20,7	-22,4	42,3	38,7	64,7	108,9	18,3
Rørtransport	10,0	33,1	-9,9	17,2	22,4	30,8	33,7	33,8	34,0
Reisetrafikk.	1,3	8,6	-0,0	5,1	5,4	12,8	11,2	4,3	8,0
Andre tjenester.	0,7	9,3	1,1	-1,1	5,7	9,4	12,9	8,0	7,1
Samferdsel.	-11,5	13,5	-17,2	-22,9	3,6	1,6	21,2	22,5	9,7
Finans- og forretningstjenester	3,5	10,8	8,0	6,1	3,7	12,7	13,4	7,7	9,6
Tjenester ellers	7,3	-1,1	3,0	7,0	16,2	6,7	1,2	-6,8	-4,3

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 28. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Eksport i alt	1,7	12,8	3,6	-3,3	3,0	3,7	4,8	13,9	16,6	16,1
Varer	0,7	14,6	3,9	-5,0	1,7	2,3	3,5	16,6	21,2	18,3
Råolje og naturgass ¹	3,1	19,1	12,1	-5,9	2,6	4,0	0,2	23,9	29,6	25,8
Skip, nybygde	1,4	5,0	-1,4	0,7	3,2	4,4	5,4	5,0	4,6	5,9
Skip, eldre	-10,4	28,5	-18,9	-13,3	1,2	-3,9	39,9	23,9	14,3	36,6
Oljeplattformer og moduler, nye	3,3	3,8	2,7	3,4	4,0	4,3	4,7	4,3	4,1	4,8
Oljeplattformer, eldre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oljevirksomhet, diverse varer	0,6	0,5	-10,1	-1,4	5,4	7,0	2,2	1,7	4,0	-2,7
Fly og helikoptere	-19,6	1,0	44,5	-14,4	-10,8	-45,1	-34,3	-6,3	21,6	11,5
Tradisjonelle varer.	-2,2	8,0	-7,5	-3,6	1,1	1,5	9,3	6,6	8,9	7,5
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	-10,0	6,6	-6,4	-10,7	-16,8	-5,9	2,7	7,6	16,0	1,5
Bergverksprodukter	-4,0	2,4	-6,4	-5,1	-1,7	-3,9	2,5	0,1	3,6	2,6
Industriprodukter	-2,1	8,6	-8,3	-3,7	1,4	2,6	10,3	6,6	9,1	8,3
Nærings- og nytelsesmidler	-7,7	8,3	-13,3	-8,5	-5,4	-3,8	3,5	4,8	9,1	14,2
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-1,2	1,0	-10,9	0,0	4,3	2,9	7,8	2,7	-1,9	-4,4
Trevarer	8,2	4,6	10,2	2,6	8,6	11,1	13,1	6,1	-1,0	0,0
Treforedlingsprodukter	-5,5	3,2	-13,5	-6,8	-0,8	-0,2	6,3	3,0	3,6	0,3
Grafiske produkter	-15,0	-14,2	-19,9	-12,6	-6,0	-20,7	-3,0	-31,5	-4,8	-14,3
Raffinerte oljeprodukter.	10,4	17,3	25,3	4,3	11,0	2,0	0,8	14,4	26,2	29,7
Kjemiske råvarer mv.	0,3	10,1	-6,6	-0,0	0,6	7,3	14,1	7,4	9,6	9,7
Kjemiske og mineralske produkter	-6,3	10,3	-9,6	-7,9	-4,6	-3,0	4,6	10,1	16,5	10,3
Metaller.	0,1	20,5	-8,9	-3,7	4,8	10,0	21,8	21,2	21,6	17,8
Verkstedprodukter	-4,0	-1,2	-12,6	-4,1	1,4	0,2	8,3	-3,2	-4,7	-4,5
Andre industriprodukter.	1,8	6,7	-2,4	-3,5	3,6	9,6	5,6	2,9	16,6	4,1
Elektrisk kraft	68,0	-16,6	150,2	75,4	78,7	-13,5	-41,6	18,0	-2,0	-24,8
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	-3,2	7,5	-9,6	-4,3	0,3	1,1	10,0	6,5	7,8	6,1
Tjenester	5,0	7,2	2,5	2,0	7,0	8,3	9,2	6,2	4,4	9,3
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	6,2	22,6	-0,7	-0,3	10,7	15,9	26,1	19,8	19,5	25,5
Oljevirksomhet, diverse tjenester	3,1	4,4	2,2	2,8	3,5	3,8	4,7	4,3	4,1	4,8
Oljeboringstjenester mv.	-1,8	-6,1	-12,9	-5,7	7,3	4,0	-3,4	-3,4	-7,7	-9,7
Rørtransport	27,9	-32,8	46,6	35,0	22,4	10,0	-31,1	-35,9	-45,3	-20,9
Reisetrafikk.	1,7	1,8	2,4	1,5	1,6	1,3	1,0	1,9	1,7	2,4
Andre tjenester.	1,9	1,9	2,1	1,6	2,3	1,4	1,6	1,7	1,5	2,8
Samferdsel.	2,0	-0,5	2,3	1,5	2,6	0,9	-1,9	-1,3	-0,5	2,2
Finans- og forretningstjenester	1,9	2,8	2,1	1,5	2,1	2,0	3,0	2,7	2,3	3,1
Tjenester ellers	1,4	1,4	2,3	2,3	1,1	-0,0	0,6	1,3	1,4	2,3

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 29. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Import i alt	433 247	497 891	102 161	105 282	111 711	114 093	115 346	121 057	129 491	131 997
Varer	293 193	337 388	71 992	71 446	71 513	78 242	79 934	83 056	84 109	90 289
Råolje og naturgass ¹	1 824	1 771	802	254	331	437	227	405	663	476
Skip, nybygde og eldre	6 942	5 711	2 473	1 619	1 808	1 042	995	1 062	914	2 740
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	297	1 040	148	54	26	69	805	78	138	19
Oljevirksomhet, diverse varer	2 531	5 004	510	588	679	754	1 086	1 355	1 177	1 386
Fly og helikoptere	1 313	974	208	258	374	473	215	55	598	106
Tradisjonelle varer	280 286	322 888	67 851	68 673	68 295	75 467	76 606	80 101	80 619	85 562
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	8 694	9 252	2 318	2 132	1 790	2 454	2 485	2 303	1 963	2 501
Bergverksprodukter	2 808	3 495	632	705	699	772	820	957	807	911
Industriprodukter	264 778	306 491	63 157	64 880	65 327	71 414	72 502	75 843	76 923	81 223
Nærings- og nytelsesmidler	15 456	17 244	3 374	3 614	4 282	4 186	3 725	4 057	4 691	4 771
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	18 488	19 612	4 878	3 712	5 563	4 335	5 230	3 997	5 853	4 532
Trevarer	6 380	7 129	1 510	1 669	1 548	1 653	1 679	1 771	1 758	1 921
Treforedlingsprodukter	6 652	6 869	1 642	1 624	1 619	1 767	1 771	1 632	1 661	1 805
Grafiske produkter	3 588	3 671	853	775	904	1 056	894	806	930	1 041
Raffinerte oljeprodukter	14 524	16 191	3 837	3 653	3 681	3 353	3 491	4 445	4 749	3 506
Kjemiske råvarer mv.	10 538	11 978	2 501	2 679	2 660	2 698	2 797	3 115	3 101	2 965
Kjemiske og mineralske produkter	31 348	34 158	7 512	7 694	7 794	8 348	8 356	8 480	8 401	8 921
Metaller	24 020	33 118	5 437	6 456	5 577	6 550	7 055	8 734	8 564	8 765
Verkstedprodukter	104 702	120 977	25 139	26 009	24 816	28 738	29 405	29 914	28 864	32 794
Andre industriprodukter	11 653	12 636	2 622	2 688	2 720	3 623	3 031	2 937	2 975	3 693
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	17 429	22 908	3 852	4 307	4 163	5 107	5 068	5 955	5 376	6 509
Elektrisk kraft	4 006	3 650	1 744	956	479	827	799	998	926	927
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	265 762	306 697	64 014	65 020	64 614	72 114	73 115	75 656	75 870	82 056
Tjenester	140 054	160 503	30 169	33 836	40 198	35 851	35 412	38 001	45 382	41 708
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	38 268	44 377	8 492	9 169	10 128	10 479	10 216	10 627	11 184	12 350
Oljevirksomhet, diverse tjenester	6 453	6 693	1 392	1 726	1 548	1 787	1 364	1 615	1 932	1 782
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	1 869	2 131	411	421	448	589	475	562	565	529
Reisetrafikk	47 234	56 810	8 490	11 068	16 987	10 689	11 091	13 424	19 644	12 651
Andre tjenester	46 230	50 492	11 384	11 452	11 087	12 307	12 266	11 773	12 057	14 396
Samferdsel	5 312	5 633	1 282	1 273	1 434	1 323	1 142	1 397	1 291	1 803
Finans- og forretningstjenester	24 689	27 183	6 462	6 075	5 705	6 447	6 988	6 226	6 410	7 559
Tjenester ellers	16 229	17 676	3 640	4 104	3 948	4 537	4 136	4 150	4 356	5 034

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 30. Import. Faste 2002-priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Import i alt	425 921	464 249	103 616	105 728	107 361	109 216	108 848	113 884	119 307	122 210
Varer	293 122	323 698	73 049	72 732	70 614	76 727	76 932	79 709	80 152	86 904
Råolje og naturgass ¹	1 796	1 617	785	263	318	430	215	382	565	454
Skip, nybygde og eldre	7 905	5 260	2 914	1 920	1 902	1 169	941	1 091	849	2 379
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	345	1 099	175	64	28	77	869	81	131	17
Oljevirkosomhet, diverse varer	2 451	4 645	506	572	655	719	1 029	1 264	1 091	1 261
Fly og helikoptere	1 554	1 116	194	260	476	624	305	59	626	125
Tradisjonelle varer	279 071	309 961	68 475	69 652	67 235	73 709	73 573	76 831	76 890	82 668
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	8 811	9 098	2 371	2 166	1 825	2 449	2 487	2 248	1 971	2 393
Bergverksprodukter	2 891	3 088	747	763	665	716	723	846	701	818
Industriprodukter	263 987	293 940	64 232	65 698	64 268	69 789	69 545	72 693	73 274	78 428
Nærings- og nytelsesmidler	15 448	16 727	3 488	3 659	4 250	4 051	3 573	3 955	4 516	4 683
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	19 149	20 674	5 140	4 127	5 499	4 383	5 414	4 530	5 999	4 730
Trevarer	6 101	6 770	1 496	1 629	1 459	1 517	1 558	1 685	1 684	1 844
Treforedlingsprodukter	6 506	6 560	1 678	1 585	1 564	1 679	1 659	1 562	1 601	1 738
Grafiske produkter	3 755	3 739	881	796	963	1 115	922	813	934	1 071
Raffinerte oljeprodukter	13 609	14 035	3 272	3 656	3 386	3 295	3 316	3 615	3 660	3 444
Kjemiske råvarer mv.	9 934	10 769	2 449	2 517	2 443	2 525	2 502	2 809	2 753	2 706
Kjemiske og mineralske produkter	30 507	32 196	7 665	7 860	7 396	7 586	7 694	8 524	7 782	8 196
Metaller	23 327	25 991	5 691	6 242	5 212	6 182	5 888	6 916	6 769	6 418
Verkstedprodukter	106 376	121 848	25 988	26 558	25 035	28 795	29 063	29 844	29 355	33 585
Andre industriprodukter	12 007	13 031	2 715	2 894	2 862	3 536	3 024	2 992	3 138	3 877
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	18 822	21 600	3 963	4 435	4 675	5 749	4 933	5 447	5 084	6 137
Elektrisk kraft	3 382	3 835	1 125	1 025	477	755	817	1 044	945	1 029
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	265 462	295 926	65 203	65 996	63 849	70 414	70 257	73 216	73 230	79 224
Tjenester	132 799	140 551	30 567	32 995	36 748	32 489	31 915	34 175	39 155	35 305
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	35 337	33 879	9 090	9 212	8 610	8 425	8 769	8 894	8 169	8 046
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	6 256	6 210	1 380	1 679	1 493	1 704	1 292	1 507	1 790	1 621
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	1 860	2 112	413	423	440	584	470	560	557	526
Reisetrafikk	43 612	48 928	8 347	10 331	15 338	9 596	9 349	11 674	16 871	11 035
Andre tjenester	45 733	49 421	11 336	11 350	10 867	12 181	12 036	11 541	11 768	14 077
Samferdsel	5 417	6 160	1 282	1 278	1 443	1 415	1 212	1 524	1 444	1 980
Finans- og forretningstjenester	24 213	25 880	6 412	6 001	5 540	6 261	6 726	5 957	6 065	7 132
Tjenester ellers	16 103	17 381	3 642	4 071	3 884	4 506	4 098	4 060	4 259	4 965

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 31. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Import i alt	2,2	9,0	-2,1	2,7	1,9	5,0	7,7	11,1	11,9
Varer	3,1	10,4	-3,6	4,8	2,9	5,3	9,6	13,5	13,3
Råolje og naturgass ¹	9,9	-10,0	-20,5	-29,1	-13,2	-72,6	45,4	77,7	5,6
Skip, nybygde og eldre	77,2	-33,5	18,4	84,7	-19,6	-67,7	-43,2	-55,4	103,6
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre . .	-92,9	218,9	-98,6	98,5	95,6	396,4	26,6	363,2	-78,5
Oljevirksomhet, diverse varer	34,5	89,5	121,9	15,6	0,9	103,4	120,9	66,6	75,5
Fly og helikoptere	-60,4	-28,2	-48,6	-26,6	-44,5	57,4	-77,2	31,5	-79,9
Tradisjonelle varer	4,3	11,1	2,4	3,9	4,2	7,4	10,3	14,4	12,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske . . .	1,4	3,3	1,9	3,7	9,0	4,9	3,8	8,0	-2,3
Bergverksprodukter	1,2	6,8	-9,3	-0,1	8,7	-3,2	10,9	5,4	14,2
Industriprodukter	3,7	11,3	1,5	3,3	3,7	8,3	10,6	14,0	12,4
Nærings- og nytelsesmidler	5,8	8,3	0,7	8,5	5,9	2,4	8,1	6,2	15,6
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	6,4	8,0	6,7	3,8	6,4	5,3	9,8	9,1	7,9
Trevarer	2,8	11,0	1,2	3,0	1,5	4,1	3,4	15,4	21,5
Treforedlingsprodukter	-0,1	0,8	-4,6	-0,9	0,3	-1,1	-1,5	2,4	3,5
Grafiske produkter	7,2	-0,4	1,7	4,3	13,2	4,7	2,2	-3,1	-4,0
Raffinerte oljeprodukter	-4,8	3,1	0,8	-5,8	-6,5	1,3	-1,1	8,1	4,5
Kjemiske råvarer mv.	-1,1	8,4	-6,5	-1,8	7,5	2,2	11,6	12,7	7,1
Kjemiske og mineralske produkter	3,4	5,5	0,9	6,7	-2,1	0,4	8,4	5,2	8,0
Metaller	1,8	11,4	1,3	1,5	-2,1	3,5	10,8	29,9	3,8
Verkstedprodukter	5,1	14,5	3,6	4,6	4,2	11,8	12,4	17,3	16,6
Andre industriprodukter	8,7	8,5	7,1	15,1	6,6	11,4	3,4	9,6	9,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod. . . .	10,2	14,8	-3,3	3,9	33,1	24,5	22,8	8,7	6,7
Elektrisk kraft	151,6	13,4	231,1	651,2	51,8	-27,4	1,9	98,0	36,3
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter . .	4,8	11,5	2,5	4,5	4,8	7,8	10,9	14,7	12,5
Tjenester	0,1	5,8	1,3	-1,0	-0,6	4,4	3,6	6,5	8,7
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	-5,7	-4,1	-4,3	-2,1	-8,1	-3,5	-3,4	-5,1	-4,5
Oljevirksomhet, diverse tjenester	2,4	-0,7	12,2	-7,5	-7,8	-6,4	-10,3	19,9	-4,8
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	-37,5	13,6	-42,8	-42,6	-37,1	13,6	32,3	26,6	-9,9
Reisetrafikk	7,7	12,2	6,9	4,4	7,9	12,0	13,0	10,0	15,0
Andre tjenester	0,4	8,1	2,7	-3,4	2,8	6,2	1,7	8,3	15,6
Samferdsel	-12,2	13,7	-18,2	-20,4	-0,9	-5,4	19,2	0,1	40,0
Finans- og forretningstjenester	-4,2	6,9	1,4	-9,0	-5,4	4,9	-0,7	9,5	13,9
Tjenester ellers	14,0	7,9	13,9	15,7	18,5	12,5	-0,3	9,7	10,2

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 32. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Import i alt	1,7	5,4	-2,3	-1,1	4,6	5,6	7,5	6,7	4,3	3,4
Varer	0,0	4,2	-3,0	-2,2	2,3	3,0	5,4	6,1	3,6	1,9
Råolje og naturgass ¹	1,6	7,9	8,3	-7,4	6,1	-1,3	3,4	9,7	12,7	3,1
Skip, nybygde og eldre	-12,2	23,6	-28,3	-21,7	1,1	-2,2	24,6	15,5	13,3	29,2
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	-13,8	9,8	-24,2	-16,0	9,2	10,2	9,6	14,1	14,6	27,9
Oljevirkksomhet, diverse varer	3,2	4,4	2,5	3,1	3,8	4,1	4,7	4,3	4,1	4,8
Fly og helikoptere	-15,5	3,3	44,8	-14,2	-10,7	-45,0	-34,3	-6,3	21,6	11,5
Tradisjonelle varer	0,4	3,7	-3,1	-1,6	2,4	3,9	5,1	5,7	3,2	1,1
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-1,3	3,1	-9,2	-2,0	6,2	3,4	2,2	4,1	1,6	4,3
Bergverksprodukter	-2,9	16,5	-23,4	-5,0	12,2	9,1	34,0	22,5	9,5	3,3
Industriprodukter	0,3	4,0	-3,8	-1,7	2,2	4,4	6,0	5,6	3,3	1,2
Nærings- og nytelsesmidler	0,1	3,0	-6,5	-0,8	2,5	4,1	7,8	3,8	3,1	-1,4
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-3,5	-1,7	-10,3	-5,0	1,2	0,5	1,8	-1,9	-3,6	-3,1
Trevarer	4,6	0,7	4,1	3,9	4,4	6,0	6,8	2,6	-1,6	-4,4
Treforedlingsprodukter	2,2	2,4	-6,4	3,3	4,2	8,4	9,1	2,0	0,2	-1,3
Grafiske produkter	-4,4	2,7	-10,2	-1,1	-2,1	-4,0	0,1	1,8	6,1	2,7
Raffinerte oljeprodukter	6,7	8,1	25,8	-4,1	8,7	-0,7	-10,2	23,1	19,3	0,0
Kjemiske råvarer mv.	6,1	4,8	1,6	4,7	12,7	5,7	9,5	4,2	3,5	2,6
Kjemiske og mineralske produkter	2,8	3,2	-2,3	-2,6	3,6	12,6	10,8	1,6	2,4	-1,1
Metaller	3,0	23,7	-7,8	-0,2	10,1	10,7	25,4	22,1	18,2	28,9
Verkstedprodukter	-1,6	0,9	-6,7	-2,6	-1,0	3,8	4,6	2,3	-0,8	-2,2
Andre industriprodukter	-2,9	-0,1	-6,5	-4,3	-6,5	3,9	3,8	5,7	-0,2	-7,0
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	-7,4	14,5	-0,0	-4,3	-6,8	-15,8	5,7	12,6	18,8	19,4
Elektrisk kraft	18,5	-19,7	136,1	86,3	55,5	-34,9	-36,9	2,5	-2,4	-17,8
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	0,1	3,5	-4,5	-1,5	2,1	4,2	6,0	4,9	2,4	1,1
Tjenester	5,5	8,3	-0,8	1,3	9,0	11,7	12,4	8,4	6,0	7,1
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	8,3	21,0	-2,4	-3,9	12,9	28,3	24,7	20,0	16,4	23,4
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	3,1	4,5	2,3	3,0	3,6	3,9	4,7	4,3	4,1	4,8
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	0,5	0,4	-3,3	-0,8	2,6	2,3	1,7	0,9	-0,4	-0,3
Reisetrafikk	8,3	7,2	-2,1	6,4	12,4	13,2	16,6	7,3	5,1	2,9
Andre tjenester	1,1	1,1	0,4	1,0	2,0	0,9	1,5	1,1	0,4	1,2
Samferdsel	-1,9	-6,7	-6,9	-0,2	2,4	-3,4	-5,8	-8,0	-10,0	-2,6
Finans- og forretningstjenester	2,0	3,0	2,1	1,5	2,1	2,2	3,1	3,2	2,6	2,9
Tjenester ellers	0,8	0,9	0,4	0,7	1,7	0,4	1,0	1,4	0,6	0,7

1 Endret omfang fra publiseringer i 2003 og tidligere; Aggregatet omfatter nå alle petroleumsprodukter der olje- og gassnæringen står for mer enn 50 prosent av eksportverdien

Tabell 33. Driftsregnskapet overfor utlandet. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Eksport i alt	645 063	736 845	160 737	154 817	155 343	174 166	177 530	178 555	184 511	196 248
Varer	485 583	555 311	123 701	115 568	114 110	132 204	134 737	133 603	138 555	148 415
Tjenester	159 480	181 534	37 036	39 249	41 233	41 962	42 793	44 952	45 956	47 833
Import i alt	433 247	497 891	102 161	105 282	111 711	114 093	115 346	121 057	129 491	131 997
Varer	293 193	337 388	71 992	71 446	71 513	78 242	79 934	83 056	84 109	90 289
Tjenester	140 054	160 503	30 169	33 836	40 198	35 851	35 412	38 001	45 382	41 708
Eksportoverskudd	211 816	238 954	58 576	49 535	43 632	60 073	62 184	57 498	55 020	64 251
Inntekter	88 858	99 146	21 943	24 225	21 887	20 803	21 352	24 212	26 295	27 287
Lønn	2 520	2 640	630	630	630	630	660	660	660	660
Renteinntekter	58 127	59 674	15 787	14 376	14 246	13 718	12 691	13 046	17 796	16 141
Aksjeutbytte mv.	11 275	17 900	1 324	5 145	2 498	2 308	2 027	6 621	3 520	5 732
Reinvestert fortjeneste	2 712	2 712	678	678	678	678	678	678	678	678
Løpende overføringer	14 224	16 220	3 524	3 396	3 835	3 469	5 296	3 207	3 641	4 076
Utgifter	100 330	106 884	27 883	29 370	17 016	26 061	30 022	32 060	19 015	25 787
Lønn	5 575	6 161	1 333	1 393	1 423	1 426	1 509	1 520	1 522	1 610
Renteutgifter	42 100	39 195	10 641	12 255	8 029	11 175	8 772	11 643	7 652	11 128
Aksjeutbytte mv.	21 025	31 080	8 302	8 661	812	3 250	13 284	11 907	1 971	3 918
Reinvestert fortjeneste	-3 444	-3 444	-861	-861	-861	-861	-861	-861	-861	-861
Løpende offentlige overføringer	13 319	13 595	2 795	2 502	2 509	5 513	2 220	2 863	3 684	4 828
Andre løpende overføringer	21 755	20 297	5 673	5 420	5 104	5 558	5 098	4 988	5 047	5 164
Overskudd på rente og stønadsbalansen	-11 472	-7 738	-5 940	-5 145	4 871	-5 258	-8 670	-7 848	7 280	1 500
Overskudd på driftsbalansen	200 344	231 216	52 636	44 390	48 503	54 815	53 514	49 650	62 300	65 751
Kapitaloverføringer til utlandet, netto	-4 717	1 021	-36	718	-514	-4 885	-72	493	230	370
Anskaffelser av patenter, lisenser mv, netto	5	7	-1	-1	7	-	8	1	-2	-
Netto finansinvesteringer	205 056	230 188	52 673	43 673	49 010	59 700	53 578	49 156	62 072	65 381

Tabell 34. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
I alt	2 298,3	2 302,7	2 303,6	2 308,1	2 292,0	2 282,7	2 309,9	2 316,4	2 301,6
Jordbruk og skogbruk	68,2	66,2	67,6	68,9	68,5	65,9	66,0	67,1	66,0
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	14,5	13,8	15,1	14,7	14,3	13,7	14,4	13,8	13,5
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	27,3	27,4	27,2	27,8	27,3	27,5	26,9	27,7	27,5
Utvinning av råolje og naturgass	15,9	16,1	15,7	16,0	16,3	16,4	15,8	16,0	16,4
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	11,3	11,3	11,4	11,9	11,0	11,1	11,2	11,7	11,1
Bergverksdrift	4,0	4,0	4,0	4,1	4,0	3,8	4,1	4,1	4,1
Industri	274,2	266,0	275,5	274,4	270,6	266,6	266,8	266,3	264,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	53,2	51,7	52,9	53,9	53,0	51,6	51,5	52,4	51,3
Tekstil- og bekledningsindustri	6,0	5,7	6,2	5,9	5,7	5,8	5,8	5,8	5,2
Trelast- og trevareindustri	15,1	15,0	15,4	15,1	15,0	15,0	15,7	14,7	14,7
Treforedling	8,9	8,7	8,9	8,9	8,7	8,7	8,9	8,7	8,4
Forlag og grafisk industri	34,7	33,3	34,9	34,2	34,2	34,1	33,1	32,9	33,0
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri	22,0	21,6	22,5	22,1	21,9	21,6	21,9	21,5	21,5
Kjemiske råvarer	6,9	6,5	7,0	6,9	7,2	6,5	6,3	6,7	6,5
Metallindustri	12,5	12,0	12,8	12,6	12,3	11,9	12,3	12,1	11,8
Verkstedindustri	70,7	69,2	70,9	70,6	69,1	69,0	69,2	69,2	69,3
Bygging av skip og oljeplattformer	32,1	30,7	31,7	32,3	31,7	30,6	30,2	30,6	31,2
Møbelindustri og annen industri	12,1	11,6	12,4	11,9	11,7	11,9	11,7	11,5	11,2
Kraftforsyning	14,0	14,1	13,9	14,3	13,8	13,9	14,2	14,3	14,2
Vannforsyning	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3	1,4	1,3
Bygge- og anleggsvirksomhet ¹	131,2	132,4	131,7	132,8	131,2	129,8	134,0	134,5	131,3
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	337,2	342,8	338,7	341,1	336,2	335,5	344,4	347,3	343,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	65,0	65,8	65,8	66,8	63,2	65,0	67,1	67,2	63,9
Rørtransport	0,5	0,5	0,6	0,7	0,6	0,3	0,5	0,6	0,6
Utenriks sjøfart	41,8	40,8	41,7	41,7	41,8	40,9	40,7	40,6	41,1
Transport ellers	107,7	106,5	106,0	109,2	108,9	105,4	104,6	107,8	108,1
Post og telekommunikasjon	40,1	39,2	41,4	39,3	38,7	39,7	40,0	38,0	39,0
Finansiell tjenesteyting	47,9	47,6	48,3	47,8	47,6	47,5	47,7	47,5	47,6
Boligtjenester (husholdninger)	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3	1,2
Forretningsmessig tjenesteyting	233,6	239,7	235,6	233,9	231,0	235,9	241,8	241,1	240,1
Offentlig administrasjon og forsvar	150,5	148,5	149,5	150,2	150,8	149,1	148,1	148,4	148,2
Undervisning	181,2	180,8	184,0	179,1	179,9	180,5	182,6	179,5	180,6
Helse- og sosialtjenester	465,5	470,5	463,9	465,9	467,7	468,6	470,4	472,0	471,0
Andre sosiale og personlige tjenester	91,3	93,5	90,5	92,8	93,4	90,6	92,9	95,8	94,7
Fastlands-Norge	2 228,8	2 233,9	2 234,1	2 237,9	2 222,3	2 214,1	2 241,7	2 247,5	2 232,4

Offentlig forvaltning ²	720,0	722,9	720,3	718,2	720,1	723,7	724,2	721,7	722,0
Statsforvaltningen ²	262,1	268,7	261,5	262,7	261,9	269,0	269,7	268,8	267,1
Sivil forvaltning	227,7	234,7	227,0	228,3	227,4	235,2	235,5	235,0	233,2
Forsvar	34,5	33,9	34,6	34,4	34,5	33,8	34,2	33,8	33,9
Kommuneforvaltningen ²	457,9	454,3	458,8	455,5	458,2	454,7	454,5	452,9	454,9

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 35. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
I alt	-0,6	0,2	-0,6	-1,0	-0,6	-0,2	-0,3	0,3	0,4	0,4
Jordbruk og skogbruk	-3,0	-2,8	-4,1	-4,2	-2,0	-1,8	-2,6	-2,4	-2,7	-3,6
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-11,6	-4,8	-6,0	-12,0	-19,1	-7,9	-2,6	-4,6	-5,9	-5,9
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-2,0	0,5	-3,2	-3,1	-2,2	0,5	2,5	-0,8	-0,5	1,0
Utvinning av råolje og naturgass	-0,8	1,2	-1,2	-2,0	-2,6	2,6	3,9	0,2	0,1	0,7
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-3,7	-0,4	-5,9	-4,7	-1,6	-2,5	0,5	-2,1	-1,4	1,5
Bergverksdrift	-3,6	0,5	-4,3	-6,0	-4,0	0,1	-2,0	1,7	-0,4	2,5
Industri	-4,7	-3,0	-4,3	-5,9	-4,5	-3,9	-3,6	-3,1	-3,0	-2,4
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-2,2	-2,8	-1,4	-2,6	-2,2	-2,5	-2,6	-2,5	-2,8	-3,2
Tekstil- og bekledningsindustri	-11,6	-5,8	-10,2	-19,9	-8,0	-6,5	-8,0	-5,0	-1,8	-8,5
Trelast- og trevareindustri	-2,1	-0,9	-2,6	-1,8	-2,2	-1,7	-0,8	2,0	-2,6	-2,3
Treforedling	-5,3	-2,0	-9,1	-9,4	-1,1	-1,0	-3,7	0,4	-2,2	-2,8
Forlag og grafisk industri	-4,1	-4,1	-5,0	-3,9	-5,1	-2,4	-4,0	-5,0	-3,7	-3,6
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri	-2,9	-1,8	-2,9	-4,5	-3,0	-1,3	0,1	-2,4	-2,7	-2,2
Kjemiske råvarer	-2,3	-6,0	-5,4	-0,4	-1,7	-1,9	-2,4	-9,8	-2,8	-8,6
Metallindustri	-1,7	-3,7	-6,2	-1,4	0,9	0,1	-3,2	-3,6	-3,8	-4,2
Verkstedindustri	-5,4	-2,1	-4,1	-7,1	-5,1	-5,2	-4,3	-2,5	-1,9	0,3
Bygging av skip og oljeplattformer	-9,4	-4,5	-5,2	-11,5	-11,4	-9,3	-6,8	-4,8	-5,1	-1,4
Møbelindustri og annen industri	-5,5	-4,1	-7,6	-7,6	-2,1	-4,5	-3,4	-5,5	-3,1	-4,5
Kraftforsyning	-1,9	1,0	-2,7	-2,7	-2,5	0,2	-0,4	2,0	-0,2	2,5
Vannforsyning	1,0	2,9	1,0	1,9	0,3	0,9	8,2	-0,0	7,7	-4,1
Bygge- og anleggsvirksomhet ¹	-0,1	0,9	1,1	-0,3	-1,2	-0,1	0,5	1,7	1,3	0,0
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	1,9	1,7	1,5	1,2	2,4	2,4	0,8	1,7	1,8	2,2
Hotell- og restaurantvirksomhet	-1,2	1,1	-1,9	-0,9	0,7	-2,8	0,9	1,9	0,6	1,1
Rørtransport	-8,2	-7,6	-8,2	-8,2	-8,2	-8,2	-7,5	-7,5	-7,5	-7,5
Utenriks sjøfart	-1,9	-2,2	-2,1	-1,6	-2,5	-1,2	-2,1	-2,4	-2,6	-1,7
Transport ellers	-2,2	-1,2	-3,3	-3,5	-1,0	-1,1	-1,4	-1,3	-1,3	-0,7
Post og telekommunikasjon	-3,0	-2,3	-2,3	-0,5	-3,9	-5,1	-3,0	-3,3	-3,4	0,7
Finansiell tjenesteyting	-1,9	-0,8	-1,9	-0,7	-2,4	-2,7	-1,2	-1,3	-0,6	-0,1
Boligtjenester (husholdninger)	1,8	-3,2	2,7	0,3	3,5	0,7	-4,7	-2,3	0,1	-5,8
Forretningsmessig tjenesteyting	0,0	2,6	-0,5	-0,0	0,6	0,1	0,9	2,6	3,1	3,9
Offentlig administrasjon og forsvar	-2,1	-1,3	-2,8	-2,3	-1,8	-1,5	-1,5	-0,9	-1,2	-1,7
Undervisning	1,1	-0,2	1,2	1,6	-0,1	1,8	-0,8	-0,8	0,2	0,4
Helse- og sosialtjenester	1,3	1,1	2,0	1,2	0,8	1,2	0,9	1,4	1,3	0,7
Andre sosiale og personlige tjenester	-0,1	2,4	-1,5	-1,8	0,4	2,3	2,5	2,6	3,3	1,3
Fastlands-Norge	-0,6	0,2	-0,6	-1,0	-0,6	-0,2	-0,3	0,3	0,4	0,5

Offentlig forvaltning ²	-0,4	0,4	0,0	-0,5	-0,7	-0,2	0,3	0,5	0,5	0,3
Statsforvaltningen ²	-1,3	2,5	-1,2	-1,4	-1,6	-0,9	2,5	3,1	2,3	2,0
Sivil forvaltning	-1,1	3,1	-0,7	-1,3	-1,5	-0,9	3,2	3,7	2,9	2,6
Forsvar	-2,2	-1,6	-4,1	-2,3	-2,0	-0,3	-1,8	-1,1	-1,7	-1,7
Kommuneforvaltningen ²	0,1	-0,8	0,7	-0,0	-0,3	0,1	-1,0	-0,9	-0,6	-0,7

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 36. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
I alt	3 074,1	3 139,5	808,3	752,1	717,8	795,9	814,7	757,4	733,5	833,9
Jordbruk og skogbruk	132,6	131,7	34,4	31,9	31,9	34,2	33,9	31,5	31,6	34,7
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	24,9	24,6	6,5	6,1	5,8	6,5	6,5	5,9	5,8	6,4
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	44,6	46,0	11,5	10,9	10,6	11,6	12,0	10,9	10,8	12,3
Utvinning av råolje og naturgass	26,3	27,1	6,8	6,4	6,2	6,9	7,2	6,4	6,3	7,2
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	18,3	18,9	4,7	4,5	4,4	4,7	4,9	4,5	4,5	5,0
Bergverksdrift	6,1	6,4	1,5	1,5	1,5	1,6	1,5	1,6	1,5	1,8
Industri	405,9	404,8	107,5	100,3	93,7	104,4	105,1	98,3	93,2	108,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	76,8	77,1	20,1	18,8	18,2	19,8	19,8	18,5	18,2	20,6
Tekstil- og bekledningsindustri	8,2	8,0	2,3	2,1	1,9	2,0	2,1	2,0	1,9	2,0
Trelast- og trevareindustri	22,5	23,0	5,9	5,6	5,2	5,8	5,9	5,8	5,2	6,1
Treforedling	13,5	13,6	3,6	3,4	3,0	3,5	3,5	3,5	3,1	3,5
Forlag og grafisk industri	45,2	44,4	12,1	11,3	10,2	11,6	11,8	10,8	10,0	11,7
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	33,0	33,3	8,5	8,3	7,6	8,6	8,6	8,3	7,6	8,9
Kjemiske råvarer	10,9	10,5	2,8	2,7	2,4	2,9	2,8	2,5	2,4	2,8
Metallindustri	19,0	18,8	4,9	4,9	4,3	4,9	4,9	4,8	4,3	5,0
Verkstedindustri	109,1	109,8	29,3	26,8	25,2	27,9	28,4	26,4	25,4	29,7
Bygging av skip og oljeplattformer	49,2	48,1	13,2	11,8	11,5	12,7	12,5	11,3	11,1	13,2
Møbelindustri og annen industri	18,4	18,2	4,9	4,6	4,2	4,7	4,8	4,5	4,1	4,7
Kraftforsyning	20,3	20,9	5,3	4,9	4,8	5,3	5,4	5,0	4,9	5,7
Vannforsyning	1,9	2,0	0,5	0,5	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	206,4	214,4	53,1	51,4	47,7	54,2	54,2	53,0	49,8	57,5
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	447,4	465,8	115,8	109,4	106,4	115,8	119,2	112,9	111,2	122,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	78,7	79,9	20,2	19,7	19,7	19,1	20,3	20,0	19,9	19,7
Rørtransport	0,9	0,9	0,1	0,2	0,3	0,3	0,1	0,2	0,3	0,3
Utenriks sjøfart	76,6	75,8	19,9	19,0	18,2	19,5	19,6	18,6	18,1	19,5
Transport ellers	161,9	163,5	42,0	39,1	39,1	41,7	41,7	38,8	39,5	43,5
Post og telekommunikasjon	52,1	52,9	13,9	13,2	12,0	13,1	13,9	12,8	12,1	14,1
Finansiell tjenesteyting	70,3	71,4	18,5	17,1	16,3	18,3	18,6	17,0	16,5	19,2
Boligtjenester (husholdninger)	1,8	1,8	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5
Forretningsmessig tjenesteyting	312,4	326,2	83,2	76,3	72,7	80,1	85,5	78,1	77,3	85,3
Offentlig administrasjon og forsvar	220,1	223,3	59,1	52,8	50,7	57,5	59,2	52,6	51,3	60,2
Undervisning	224,2	226,8	62,9	54,9	45,8	60,6	63,1	54,5	44,8	64,4
Helse- og sosialtjenester	467,4	478,2	121,5	114,1	112,0	119,7	122,6	115,7	114,9	125,0
Andre sosiale og personlige tjenester	117,6	122,4	30,2	28,3	27,7	31,4	31,3	29,0	29,1	33,0
Fastlands-Norge	2 952,0	3 016,8	776,7	722,0	688,7	764,6	782,9	727,7	704,3	801,8

Offentlig forvaltning	824,8	841,1	221,3	200,6	188,0	214,8	223,1	201,8	190,2	226,0
Statsforvaltningen	340,5	356,6	90,1	82,7	79,9	87,8	93,2	85,9	83,3	94,2
Sivil forvaltning	278,1	293,8	73,5	67,6	65,5	71,5	76,5	70,9	69,0	77,4
Forsvar	62,4	62,8	16,6	15,1	14,4	16,4	16,6	15,0	14,3	16,8
Kommuneforvaltningen	484,3	484,5	131,2	117,9	108,1	126,9	130,0	115,9	106,9	131,8
Markedsrettet virksomhet	2 181,2	2 228,6	569,2	534,9	513,8	563,3	573,5	538,7	527,0	589,4
Ikke markedsrettet virksomhet	892,9	910,9	239,1	217,2	204,0	232,6	241,2	218,7	206,5	244,5

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 37. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
I alt	-1,2	2,1	3,6	-5,7	-1,5	-1,1	0,8	0,7	2,2	4,8
Jordbruk og skogbruk	-3,2	-0,6	-0,6	-8,7	-1,5	-1,9	-1,7	-1,4	-1,1	1,4
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-10,9	-1,2	1,6	-16,5	-20,7	-6,0	-0,8	-2,3	-0,6	-1,2
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-2,1	3,2	1,1	-6,4	-3,0	-0,0	4,7	-0,3	1,9	6,0
Utvinning av råolje og naturgass	-0,6	3,1	3,5	-4,9	-3,3	2,1	5,4	0,4	1,7	4,5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-4,1	3,2	-2,0	-8,4	-2,7	-3,0	3,6	-1,3	2,1	8,3
Bergverksdrift	-1,3	4,0	1,7	-7,0	-1,7	1,9	-0,0	3,5	3,1	9,1
Industri	-5,4	-0,3	-0,4	-10,4	-5,5	-5,2	-2,3	-2,0	-0,5	3,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-3,6	0,3	2,6	-8,0	-3,7	-5,1	-1,5	-1,1	-0,2	3,8
Tekstil- og bekledningsindustri	-12,2	-2,7	-5,3	-23,9	-9,3	-7,9	-7,1	-3,7	2,1	-1,4
Trelast- og trevareindustri	-2,8	2,2	1,8	-7,0	-3,2	-2,7	0,9	3,4	0,3	3,9
Treforedling	-5,3	0,4	-5,7	-11,8	-1,2	-1,1	-2,7	1,7	0,5	2,3
Forlag og grafisk industri	-3,3	-1,7	-0,4	-6,6	-4,3	-1,9	-2,3	-4,2	-1,7	1,0
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-3,9	1,0	0,4	-9,2	-4,2	-2,0	1,5	-1,0	-0,0	3,4
Kjemiske råvarer	-3,6	-4,0	-2,6	-4,9	-3,0	-3,8	-1,2	-9,4	-1,0	-4,3
Metallindustri	-3,0	-0,9	-3,5	-6,1	-0,1	-1,7	-1,6	-2,5	-1,0	1,5
Verkstedindustri	-6,1	0,6	0,0	-11,7	-6,0	-6,5	-3,0	-1,5	0,5	6,5
Bygging av skip og oljeplattformer	-10,6	-2,0	-2,2	-16,1	-12,9	-10,8	-5,2	-4,0	-3,2	4,0
Møbelindustri og annen industri	-5,8	-1,2	-2,9	-11,4	-2,6	-5,5	-1,9	-3,5	-0,5	1,0
Kraftforsyning	-1,3	3,2	2,7	-5,5	-2,2	-0,1	1,3	2,1	1,1	7,8
Vannforsyning	1,7	5,1	6,8	0,2	-0,1	0,0	9,0	-0,0	9,4	2,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,7	3,9	4,4	-5,9	-3,3	-1,9	2,1	3,0	4,3	6,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	1,5	4,1	6,0	-3,4	1,6	2,0	3,0	3,2	4,5	5,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	-1,6	1,4	1,0	-3,7	0,8	-4,5	0,5	1,4	1,2	2,7
Rørtransport	-6,8	-4,5	3,0	-9,3	-7,5	-8,2	-6,5	-7,7	-3,5	-1,2
Utenriks sjøfart	-2,2	-1,0	1,4	-4,4	-3,5	-2,1	-1,6	-1,8	-0,3	-0,1
Transport ellers	-2,8	1,0	0,1	-7,4	-2,0	-1,9	-0,8	-0,8	1,2	4,2
Post og telekommunikasjon	-3,4	1,5	0,9	-5,0	-5,6	-4,1	0,1	-2,7	1,0	7,5
Finansiell tjenesteyting	-2,1	1,6	3,2	-5,1	-3,1	-3,4	0,2	-0,7	1,2	5,2
Boligtjenester (husholdninger)	1,1	-0,1	7,4	-4,6	2,4	-0,6	-2,8	-0,3	3,0	-0,1
Forretningsmessig tjenesteyting	0,1	4,4	5,2	-4,8	0,2	-0,1	2,7	2,3	6,3	6,4
Offentlig administrasjon og forsvar	-1,9	1,5	3,3	-6,4	-2,3	-2,1	0,2	-0,3	1,0	4,6
Undervisning	1,1	1,2	8,6	-5,3	-0,1	1,1	0,4	-0,7	-2,3	6,2
Helse- og sosialtjenester	1,0	2,3	5,5	-2,4	0,4	0,4	0,9	1,3	2,6	4,4
Andre sosiale og personlige tjenester	0,1	4,1	4,1	-5,9	0,1	2,0	3,6	2,8	5,1	5,0
Fastlands-Norge	-1,2	2,2	3,7	-5,7	-1,4	-1,0	0,8	0,8	2,3	4,9

Offentlig forvaltning	-0,9	2,0	4,7	-5,5	-1,4	-1,5	0,8	0,6	1,2	5,2
Statsforvaltningen	-2,0	4,7	2,8	-5,9	-2,5	-2,2	3,4	3,9	4,3	7,3
Sivil forvaltning	-1,9	5,7	3,3	-5,7	-2,6	-2,6	4,1	4,9	5,4	8,3
Forsvar	-2,0	0,5	0,5	-6,3	-2,2	-0,2	0,3	-0,6	-0,7	2,8
Kommuneforvaltningen	-0,2	0,1	6,1	-5,3	-0,6	-1,0	-1,0	-1,8	-1,2	3,8
Markedsrettet virksomhet	-1,4	2,2	3,1	-5,9	-1,6	-1,0	0,7	0,7	2,6	4,6
Ikke markedsrettet virksomhet	-0,8	2,0	4,8	-5,3	-1,2	-1,3	0,9	0,7	1,2	5,1

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 38. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2003	2004	03:1	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
Lønnskostnader i alt.	734 695	765 213	183 007	181 452	185 269	184 967	187 556	188 369	192 887	196 400
Jordbruk og skogbruk	4 151	4 177	1 037	1 010	1 043	1 061	1 035	1 031	1 056	1 055
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	2 881	2 786	721	719	720	721	695	698	715	679
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	22 616	23 608	5 588	5 599	5 856	5 573	5 938	5 757	6 051	5 862
Utvinning av råolje og naturgass.	14 202	14 915	3 533	3 487	3 618	3 565	3 800	3 616	3 759	3 740
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	8 413	8 693	2 055	2 113	2 238	2 008	2 138	2 141	2 292	2 122
Bergverksdrift	1 586	1 731	371	394	414	407	392	434	447	457
Industri	100 752	102 386	24 720	25 303	25 438	25 292	24 920	25 642	25 867	25 958
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	17 232	17 646	4 165	4 230	4 413	4 424	4 282	4 351	4 518	4 495
Tekstil- og bekledningsindustri	1 514	1 528	380	396	375	362	367	406	386	368
Trelast- og trevareindustri	4 337	4 664	1 056	1 080	1 121	1 080	1 111	1 194	1 189	1 170
Treforedling	3 381	3 509	833	861	835	852	852	918	863	875
Forlag og grafisk industri	11 243	11 047	2 833	2 873	2 778	2 759	2 768	2 781	2 739	2 759
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri.	9 089	9 387	2 161	2 289	2 326	2 313	2 280	2 360	2 373	2 375
Kjemiske råvarer.	3 422	3 403	810	878	842	892	837	840	865	861
Metallindustri	5 355	5 368	1 288	1 385	1 350	1 332	1 294	1 392	1 352	1 330
Verkstedindustri	28 278	28 883	7 005	7 126	7 124	7 023	6 995	7 257	7 304	7 326
Bygging av skip og oljeplattformer.	13 288	13 306	3 292	3 280	3 353	3 363	3 235	3 263	3 338	3 470
Møbelindustri og annen industri	3 612	3 646	897	903	920	892	899	879	939	929
Kraftforsyning	6 448	7 048	1 583	1 613	1 658	1 593	1 716	1 780	1 782	1 770
Vannforsyning	504	540	128	120	128	129	139	123	143	135
Bygge- og anleggsvirksomhet ¹	43 253	45 904	10 264	10 693	11 174	11 122	10 845	11 434	11 808	11 817
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	97 102	102 432	23 695	24 484	24 687	24 235	24 701	25 767	26 091	25 874
Hotell- og restaurantvirksomhet	16 519	17 155	3 985	4 137	4 298	4 099	4 121	4 330	4 448	4 256
Rørtransport	409	392	56	111	130	111	54	107	125	107
Utenriks sjøfart	10 927	10 922	2 735	2 730	2 728	2 734	2 736	2 724	2 715	2 747
Transport ellers	38 428	39 056	9 339	9 430	9 905	9 754	9 563	9 619	10 005	9 869
Post og telekommunikasjon	15 587	15 626	3 924	3 988	3 848	3 828	3 886	3 993	3 790	3 958
Finansiell tjenesteyting	24 899	25 839	6 202	6 256	6 232	6 208	6 463	6 507	6 427	6 441
Boligtjenester (husholdninger)	425	426	107	104	107	107	103	106	112	105
Forretningsmessig tjenesteyting	85 388	91 023	21 139	21 375	21 583	21 292	22 003	22 806	23 044	23 170
Offentlig administrasjon og forsvar.	55 892	58 152	14 462	13 153	14 190	14 087	14 544	13 374	14 911	15 323
Undervisning	64 269	66 143	17 350	15 597	14 695	16 627	17 299	15 808	14 837	18 198
Helse- og sosialtjenester	116 343	122 357	29 352	28 141	29 623	29 226	29 879	29 573	31 394	31 511
Andre sosiale og personlige tjenester	26 316	27 510	6 249	6 493	6 812	6 761	6 524	6 759	7 119	7 107
Fastlands-Norge	700 744	730 291	174 628	173 011	176 555	176 549	178 828	179 782	183 997	187 683

Offentlig forvaltning ²	220 927	231 006	57 491	52 866	54 626	55 944	58 095	54 633	57 157	61 120
Statsforvaltningen ²	93 822	100 274	24 026	22 457	24 018	23 321	24 778	23 783	25 804	25 908
Sivil forvaltning	82 106	87 969	20 970	19 637	21 187	20 312	21 646	20 871	22 826	22 626
Forsvar	11 716	12 305	3 055	2 820	2 831	3 010	3 132	2 913	2 978	3 283
Kommuneforvaltningen ²	127 105	130 732	33 465	30 409	30 608	32 623	33 317	30 850	31 353	35 212

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Tabell 39. Lønn per normalårsverk etter næring for lønnstakere.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2003	2004	03:2	03:3	03:4	04:1	04:2	04:3	04:4
I alt	3,9	3,8	4,3	3,1	2,7	3,0	3,8	4,1	4,3
Jordbruk og skogbruk	3,9	3,5	3,8	3,9	3,9	3,5	3,4	3,4	3,5
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-5,0	3,4	-5,3	-5,1	-5,0	3,7	3,5	3,4	3,2
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	2,7	3,8	3,0	2,0	2,7	3,7	3,7	3,9	4,1
Utvinning av råolje og naturgass	2,5	3,8	2,9	2,0	2,5	3,5	3,5	3,8	4,2
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	2,5	3,8	2,9	2,0	2,5	3,5	3,5	3,8	4,2
Bergverksdrift	4,5	9,1	4,5	4,3	4,5	8,5	8,7	8,9	9,9
Industri	3,3	4,5	3,7	3,0	2,6	4,6	4,4	4,5	4,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,7	5,1	2,0	1,4	1,1	5,2	5,1	5,0	5,0
Tekstil- og bekledningsindustri	3,8	6,8	4,5	3,4	2,9	6,7	6,7	6,8	6,9
Trelast- og trevareindustri	2,5	7,0	2,9	2,1	1,9	7,0	7,1	7,0	6,8
Treforedling	4,9	5,7	5,0	4,7	4,3	6,0	5,9	5,5	5,4
Forlag og grafisk industri	4,1	2,7	4,3	4,0	3,4	2,5	2,9	2,8	2,7
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri	2,9	4,9	3,3	2,5	2,2	4,7	4,8	4,9	5,1
Kjemiske råvarer	2,7	5,5	3,3	2,4	1,9	5,7	5,8	5,4	5,3
Metallindustri	3,6	3,9	3,9	3,6	2,6	3,7	4,0	3,9	4,0
Verkstedindustri	3,4	3,9	3,8	3,1	2,6	4,0	3,8	4,0	3,8
Bygging av skip og oljeplattformer	5,5	4,4	5,8	5,3	4,9	4,9	4,4	4,2	4,1
Møbelindustri og annen industri	2,9	6,4	3,3	2,4	2,1	6,2	6,4	6,5	6,6
Kraftforsyning	8,7	8,2	9,5	8,3	6,8	8,8	8,0	7,7	8,4
Vannforsyning	4,5	3,5	4,0	2,8	2,8	1,3	4,1	4,5	4,3
Bygge- og anleggsvirksomhet ¹	2,3	3,6	3,1	1,4	1,3	3,7	3,8	3,4	3,3
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	4,1	3,9	4,0	3,9	4,0	3,9	3,6	4,0	4,0
Hotell- og restaurantvirksomhet	3,6	3,4	3,8	3,5	2,3	3,4	2,9	3,1	4,0
Rørtransport	2,5	3,9	2,9	2,0	2,5	3,5	3,5	3,8	4,2
Utenriks sjøfart	-1,0	2,2	-1,0	-1,0	-1,0	2,2	2,2	2,2	2,2
Transport ellers	4,0	3,0	4,8	3,6	2,6	3,1	3,1	2,8	2,9
Post og telekommunikasjon	4,2	2,8	5,2	3,4	3,0	2,4	2,7	2,5	3,6
Finansiell tjenesteyting	4,3	3,0	4,8	3,0	3,2	1,6	3,1	3,8	3,7
Boligtjenester (husholdninger)	4,5	3,5	4,0	2,9	2,9	1,3	4,1	4,5	4,3
Forretningsmessig tjenesteyting	4,1	3,4	4,3	3,8	3,7	3,5	3,5	3,1	3,5
Offentlig administrasjon og forsvar	4,4	4,2	5,1	3,0	1,8	1,6	3,9	5,5	5,5
Undervisning	4,8	3,4	6,9	3,1	0,8	0,7	3,3	4,9	4,8
Helse- og sosialtjenester	5,4	3,8	5,0	4,0	3,9	1,7	4,4	4,5	4,7
Andre sosiale og personlige tjenester	4,1	3,7	4,5	3,3	3,1	3,2	3,7	3,9	3,8
Fastlands-Norge	4,0	3,8	4,5	3,3	2,8	2,9	3,8	4,1	4,3

Offentlig forvaltning ²	4,8	3,8	5,4	3,3	2,3	1,3	4,0	5,0	5,1
Statsforvaltningen ²	5,2	4,1	5,8	3,9	2,6	1,4	4,0	5,2	5,6
Sivil forvaltning	5,2	3,6	5,7	3,9	2,8	1,0	3,6	4,7	5,2
Forsvar	5,1	6,2	6,3	3,7	1,9	3,8	5,5	7,7	7,7
Kommuneforvaltningen ²	4,6	3,5	5,2	2,9	2,0	1,0	3,8	4,6	4,6

1 Kommunal bygge- og anleggsvirksomhet er fra 2001 overført til andre kommunale næringer

2 Fra 2002 er spesialhelsetjenesten overført fra kommune- til statsforvaltningen

Makroøkonomiske nøkkeltall og OECDs prognoser for utvalgte land

Tabell	Side
1. Bruttonasjonalprodukt	54*
2. Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	54*
3. Konsum i offentlig forvaltning	54*
4. Bruttoinvesteringer i fast realkapital	55*
5. Eksport av varer og tjenester	55*
6. Import av varer og tjenester	55*
7. Privat konsumdeflator	56*
8. Lønnskostnader per sysselsatt	56*
9. Sysselsetting	56*
10. Arbeidsledighet	57*
11. Korte renter	57*
12. Budsjettbalanse	57*

Tabell 1. Bruttonasjonalprodukt, regnskap¹⁾ og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	2,6	2,8	1,6	1,0	0,5	2,4	2,7	2,6
Frankrike	3,2	4,2	2,1	1,1	0,5	2,1	2,0	2,3
Italia	1,7	3,2	1,7	0,4	0,4	1,3	1,7	2,1
Japan	0,1	2,8	0,4	-0,3	2,5	4,0	2,1	2,3
USA	4,4	3,7	0,8	1,9	3,0	4,4	3,3	3,6
Storbritannia	2,9	3,9	2,3	1,8	2,2	3,2	2,6	2,4
Sverige	4,3	4,4	1,2	2,0	1,7	3,3	3,3	3,2
Tyskland	2,0	2,9	0,8	0,1	-0,1	1,2	1,4	2,3
Norge ²⁾	2,1	2,8	2,7	1,4	0,4	3,2	3,2	2,9

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 2. Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	0,7	-0,7	-0,2	0,6	0,8	3,6	3,3	2,4
Frankrike	3,5	2,9	2,8	1,8	1,7	2,3	2,2	2,2
Italia	2,6	2,8	0,8	0,4	1,2	1,3	1,5	2,6
Japan	0,2	1,0	1,7	1,0	0,8	3,4	2,2	1,7
USA	5,1	4,7	2,5	3,1	3,3	3,6	3,1	3,1
Storbritannia	4,4	4,6	2,9	3,3	2,3	3,0	1,8	1,7
Sverige	3,8	5,0	0,4	1,4	1,9	2,3	2,8	2,8
Tyskland	3,7	2,0	1,7	-0,7	0,0	-0,7	0,7	1,9
Norge ²⁾	3,3	3,9	1,8	3,6	3,8	4,0	3,8	3,1

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 3. Konsum i offentlig forvaltning, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	2,0	0,9	2,7	2,1	1,0	0,7	0,7	0,8
Frankrike	1,5	3,0	2,9	4,6	2,5	2,3	1,7	1,7
Italia	1,3	1,7	3,9	1,9	2,2	0,7	0,6	0,3
Japan	4,6	4,9	3,0	2,4	1,0	1,9	2,1	2,0
USA	3,1	1,7	3,1	4,0	2,9	1,8	1,6	1,2
Storbritannia	3,5	2,3	2,6	3,8	3,5	3,8	1,9	2,0
Sverige	1,7	-1,2	0,9	3,2	0,6	1,2	1,1	1,1
Tyskland	0,8	1,1	1,0	1,9	0,1	0,1	0,0	0,1
Norge ²⁾	3,2	1,3	5,8	3,1	1,4	2,2	1,8	1,8

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.

Tabell 4. Bruttoinvesteringer i fast realkapital, regnskap¹⁾ og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	1,5	6,9	4,9	4,5	0,1	3,6	4,7	5,4
Frankrike	8,3	8,4	2,1	-1,8	0,1	3,5	3,1	3,3
Italia	5,1	7,3	1,6	1,3	-2,1	3,8	4,9	4,2
Japan	-0,9	2,7	-1,1	-6,1	3,2	2,8	1,2	2,2
USA	8,2	6,1	-1,7	-3,1	4,5	8,9	5,8	5,9
Storbritannia	1,6	3,6	2,6	2,7	2,2	6,5	5,3	3,5
Sverige	8,2	5,6	-1,0	-3,0	-2,0	2,7	7,2	5,5
Tyskland	4,1	2,7	-4,2	-6,4	-2,2	-2,0	0,6	3,4
Norge ²⁾	-5,6	-3,6	-0,7	-3,4	-3,7	5,4	5,4	2,5

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 5. Eksport av varer og tjenester, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	12,2	13,4	4,4	4,8	-0,0	4,9	6,0	6,4
Frankrike	4,2	13,4	1,9	1,7	-2,6	3,4	6,0	7,5
Italia	0,1	9,7	1,6	-3,4	-3,9	4,5	6,1	5,3
Japan	1,5	12,4	-6,1	8,0	10,1	14,4	7,4	8,0
USA	4,3	8,7	-5,4	-2,3	1,9	8,9	9,2	10,0
Storbritannia	4,3	9,4	2,9	0,1	0,1	2,6	7,9	8,2
Sverige	8,2	11,1	0,4	1,0	5,3	10,7	8,0	7,8
Tyskland	5,5	13,5	5,7	4,1	1,8	8,1	5,7	8,1
Norge ²⁾	2,8	4,0	5,0	0,1	1,2	2,4	2,6	3,8

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 6. Import av varer og tjenester, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	5,5	13,5	3,4	7,3	-0,6	6,6	7,0	7,1
Frankrike	6,1	15,2	1,6	3,3	0,3	7,7	7,7	7,5
Italia	5,6	7,1	0,5	-0,2	-0,6	4,3	7,5	6,7
Japan	3,3	9,2	0,1	1,9	5,0	9,9	7,1	6,9
USA	11,5	13,1	-2,7	3,4	4,4	10,1	7,7	7,3
Storbritannia	7,9	9,1	4,9	4,1	1,3	4,7	6,5	6,3
Sverige	4,9	11,5	-2,6	-1,9	5,0	6,9	9,3	7,5
Tyskland	8,4	10,6	1,0	-1,6	4,0	6,5	4,9	7,5
Norge ²⁾	-1,8	2,7	0,9	2,3	2,2	6,8	3,7	3,3

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.

Tabell 7. Privat konsumdeflator, regnskap¹⁾ og prognose

Prosentvis endring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	2,4	2,6	2,5	2,1	1,8	1,2	1,7	1,9
Frankrike	0,2	1,2	1,4	1,7	1,8	1,5	1,7	1,8
Italia	2,1	2,9	2,7	3,1	2,5	2,1	2,4	2,1
Japan	-0,7	-1,3	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-0,6	0,3
USA	1,7	2,5	2,1	1,4	1,9	2,1	1,8	1,6
Storbritannia	1,7	1,1	2,4	1,6	1,8	1,5	2,0	2,2
Sverige	1,2	1,1	2,4	1,8	2,5	1,0	1,8	2,3
Tyskland	0,3	1,5	1,6	1,1	1,0	1,7	1,2	0,6
Norge ²⁾	2,0	3,0	2,3	0,8	2,3	0,8	2,2	2,2

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Se siste reviderte tabeller fra nasjonalregnskapet, for mest oppdaterte historiske tall.**Tabell 8. Lønnskostnader per sysselsatt, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis endring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	3,1	3,5	4,3	1,8	3,7	3,5	3,4	3,8
Frankrike	2,1	1,8	3,1	2,2	2,3	2,7	3,0	3,1
Italia	2,5	2,9	3,0	2,4	3,3	2,5	3,1	3,2
Japan	-1,2	0,3	-1,1	-2,3	-0,9	-0,3	0,2	0,6
USA	4,5	6,8	2,6	3,0	3,7	4,1	4,0	4,1
Storbritannia	5,1	5,5	5,5	3,3	4,1	5,6	4,7	4,8
Sverige	0,9	7,6	4,5	2,2	2,1	2,8	3,8	4,2
Tyskland	1,0	2,2	1,7	1,4	1,7	1,0	1,2	1,8
Norge ²⁾	6,2	4,7	7,2	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Se siste reviderte tabeller fra nasjonalregnskapet, for mest oppdaterte historiske tall.**Tabell 9. Sysselsetting, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosentvis endring fra foregående år

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	0,9	0,3	0,2	0,4	-1,0	0,2	0,5	0,5
Frankrike	1,9	2,6	1,4	0,7	-0,1	-0,1	0,4	0,8
Italia	1,2	1,9	2,0	1,5	1,0	1,8	1,5	1,1
Japan	-0,8	-0,2	-0,5	-1,3	-0,2	0,3	0,2	0,3
USA	1,5	2,5	0,0	-0,3	0,9	1,1	1,6	1,5
Storbritannia	1,4	1,2	0,8	0,8	0,9	0,9	0,4	0,2
Sverige	2,2	2,2	2,0	0,1	-0,2	-0,3	1,5	1,4
Tyskland	1,2	1,8	0,4	-0,6	-1,0	0,2	0,4	1,1
Norge ²⁾	0,4	0,5	0,4	0,4	-0,8	0,3	1,1	0,9

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.

Tabell 10. Arbeidsledighet, regnskap¹⁾ og prognose

Prosent av arbeidsstyrken

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	4,8	4,4	4,3	4,6	5,6	5,8	5,3	4,9
Frankrike	10,7	9,4	8,7	9,0	9,7	9,8	9,7	9,2
Italia	11,5	10,7	9,6	9,1	8,8	8,1	7,5	7,3
Japan	4,7	4,7	5,0	5,4	5,3	4,8	4,5	4,2
USA	4,2	4,0	4,8	5,8	6,0	5,5	5,3	5,1
Storbritannia	6,0	5,5	5,1	5,2	5,0	4,7	4,7	5,0
Sverige	5,6	4,7	4,0	4,0	4,9	5,6	4,9	4,3
Tyskland	8,1	7,3	7,4	8,2	9,1	9,2	9,3	8,9
Norge ²⁾	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,4	4,2	4,1

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 11. Korte renter, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosent

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	3,3	4,9	4,6	3,5	2,4	2,1	2,2	2,7
Frankrike	3,0	4,4	4,3	3,3	2,3	2,1	2,1	2,7
Italia	3,0	4,4	4,3	3,3	2,3	2,1	2,1	2,7
Japan	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4
USA	5,4	6,5	3,7	1,8	1,2	1,5	2,8	3,8
Storbritannia	5,4	6,1	5,0	4,0	3,7	4,6	5,5	5,8
Sverige	3,1	4,0	4,0	4,1	3,0	2,1	3,2	4,6
Tyskland	3,0	4,4	4,3	3,3	2,3	2,1	2,1	2,7
Norge ²⁾	6,5	6,7	7,2	6,9	4,1	2,0	2,0	2,6

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.**Tabell 12. Budsjettbalanse, regnskap¹⁾ og prognose**

Prosent av BNP

	1999	2000	2001	2002	2003	OECD-prognoser		
						2004	2005	2006
Danmark	3,2	2,5	2,8	1,6	1,2	0,9	1,4	1,5
Frankrike	-1,8	-1,4	-1,5	-3,3	-4,1	-3,7	-3,1	-2,9
Italia	-1,8	-0,7	-2,7	-2,4	-2,5	-2,9	-3,1	-3,6
Japan	-7,2	-7,5	-6,1	-7,9	-7,7	-6,5	-6,4	-6,3
USA	0,9	1,6	-0,4	-3,8	-4,6	-4,4	-4,1	-4,2
Storbritannia	1,0	3,8	0,7	-1,7	-3,5	-3,2	-3,2	-3,3
Sverige	2,3	5,1	2,9	-0,3	0,1	0,5	0,7	1,2
Tyskland	-1,5	1,3	-2,8	-3,7	-3,8	-3,9	-3,5	-2,7
Norge ²⁾	6,2	15,6	13,6	9,1	8,3	8,2	10,5	11,4

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 76.

¹⁾ OECDs tall for den nære forhistorien vil ofte ikke være oppdatert med de siste reviderte tallene.²⁾ Oppdaterte historiske tall for Norge finnes bl.a. i den siste vedleggstabellen i denne publikasjonen.

Makroøkonomiske hovedstørrelser 1997-2007

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*	Prognoser		
	2005	2006	2007								
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,2	2,7	3,3	3,9	1,8	3,0	3,0	4,3	4,5	4,2	3,9
Konsum i offentlig forvaltning	2,5	3,3	3,2	1,3	5,8	3,7	1,4	2,0	1,7	1,8	1,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	15,5	13,1	-5,6	-3,6	-0,7	-1,0	-2,0	8,9	10,8	1,6	-3,0
Utvinning og rørtransport	24,9	22,2	-13,1	-23,0	-4,1	-5,3	16,9	11,5	23,9	-2,7	-13,9
Fastlands-Norge	11,8	8,6	-0,1	-1,2	4,3	2,5	-2,2	6,2	4,9	3,1	1,0
Næringer	9,3	8,9	-1,6	0,1	2,5	4,7	-4,9	6,1	2,7	3,2	0,7
Bolig	12,1	7,8	3,0	5,6	8,2	-0,6	-5,3	12,4	13,3	5,3	2,3
Offentlig forvaltning	18,0	8,6	0,5	-11,4	4,2	1,0	9,2	-0,6	-0,6	-0,1	-0,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	4,5	3,9	2,6	2,3	3,2	3,1	1,6	4,0	3,8	3,4	2,9
Lagerendring ²	0,8	0,4	-0,5	0,8	-1,2	-0,2	-0,8	0,9	0,0	0,0	0,0
Eksport	7,7	0,6	2,8	4,0	5,0	-0,8	1,6	1,3	3,3	1,7	1,0
Råolje og naturgass	4,1	-5,8	0,4	4,1	8,8	1,9	-0,6	0,9	2,8	0,6	1,1
Tradisjonelle varer	7,6	5,4	2,2	5,1	1,5	0,4	5,1	3,0	4,5	2,3	0,4
Import	12,4	8,5	-1,8	2,7	0,9	0,7	2,2	9,0	7,1	4,4	2,6
Tradisjonelle varer	8,5	9,0	-1,9	3,8	3,6	3,4	4,3	11,1	5,6	4,7	2,8
Bruttonasjonalprodukt	5,2	2,6	2,1	2,8	2,7	1,1	0,4	2,9	3,7	2,0	1,3
Fastlands-Norge	4,9	4,1	2,7	2,5	2,1	1,4	0,7	3,5	3,8	2,4	1,5
Industri og bergverk	3,6	-0,7	0,1	-0,8	-0,1	-0,1	-3,9	1,7	3,0	1,2	-2,2
Arbeidsmarked											
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	2,5	2,3	0,6	-0,7	-1,2	-1,2	-1,1	2,2	1,4	0,9	0,2
Sysselsatte personer	2,9	2,5	0,8	0,4	0,2	0,0	-0,6	0,2	1,0	1,1	0,2
Arbeidstilbud ³	2,1	1,6	0,8	0,7	0,3	0,4	0,0	0,2	0,7	0,8	0,7
Yrkesandel (nivå) ⁴	72,7	73,6	73,8	74,0	73,9	73,8	73,3	72,9	72,7	72,7	72,5
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,0	3,2	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,5	4,1	3,8	4,2
Priser og lønninger											
Lønn per normalsårsverk	4,8	6,6	5,3	4,5	5,1	5,3	3,9	3,8	3,8	3,7	3,7
Konsumprisindeksen (KPI)	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,4	2,1	2,2
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ..	..	..	..	..	2,6	2,3	1,1	0,3	1,2	2,0	2,2
Eksportpris tradisjonelle varer	-0,6	2,0	-0,4	9,9	-1,6	-8,9	-2,2	8	1,5	-2,4	0,2
Importpris tradisjonelle varer	-1,2	1,1	-2,9	5,1	-0,7	-7,5	0,4	3,7	-1,3	-1,7	-0,1
Boligpris ⁵	10,9	9,7	9,4	14,1	7,2	4,0	1,6	10,1	4,6	4,8	1,2
Inntekter, renter og valuta											
Husholdningenes realdisponible inntekt	4,0	5,9	2,8	3,7	-0,2	7,3	4,7	4,3	3,2	-2,1	2,0
Husholdningenes sparerate (nivå)	2,9	5,9	5,6	5,2	4,2	9,0	10,1	10,2	9,1	3,3	1,5
Pengemarkedsrente (nivå)	3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	2,5	2,5
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	6,0	7,4	8,4	8,1	8,9	8,5	6,6	4,2	4,2	4,5	4,6
Realrente etter skatt (nivå)	1,7	3,0	3,7	2,6	3,3	4,8	2,3	2,6	1,6	1,2	1,1
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-0,4	2,5	-1,2	2,9	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-1,7	0,2	0,1
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	70,5	0,5	66,4	228,9	235,2	193,9	200,3	231,2	246,5	206,2	199,6
Driftsbalansen i prosent av BNP	6,3	0,0	5,4	15,6	15,4	12,8	12,8	13,7	13,7	11,2	10,5
Utlandet											
Eksportmarkedsindikator	9,8	7,8	7,5	11,8	-1,2	2,4	3,9	5,8	5,0	3,0	0,7
Konsumpris ECU/euro-området	1,6	1,1	1,1	2,3	2,1	2,3	2,1	2,2	2,1	1,9	1,9
3 måneders rente ECU/euro (nivå)	4,2	4,2	2,9	4,4	4,2	3,3	2,3	2,1	2,1	2,1	2,1
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	135	96	142	252	219	197	205	257	268	246	252

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP.

³ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet.

⁴ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet som andel av middelfolkemengden.

⁵ Selveier.

⁶ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner. Gjennomsnitt for året.

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering.

⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

*Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Redaksjonen avsluttet 8. mars 2005. Frigitt 10. mars 2005.